

BIBLIOTECA NAZ
LIBRERIA
MATURI
200
NAPOLI

uo

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBRI SEX,

CUM NOTIS

THOMÆ CREECH,

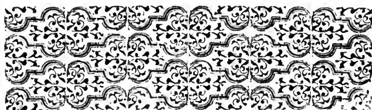
Collegii Omnium Animarum
Socii.

Editio Tertia emendatior.

LONDINI,

Apud EMANUELEM THURNISIUM,
M DCC LIV.

CHRISTOPHORO CODRINGTON,

Collegii Omnium Animarum Socio,

THOMAS CREECH,

Ejusdem Collegii Socius,

S. P. D.

QUali otio jam utor, occupato, requiris, an inerti, & remisso; Inquirenti qui respondeat Libellum accipe, non multis quidem vigiliis, & acri studiorum intentione, aliqua tamen diligentia elaboratum: Neque enim ad Te Elegantissimi ingenii Virum mitti aliquod debet, quod impolitum nimis foret & rude; Lepore, Vi, & Acumine omni destitutum. Quanquam quid diligenter factum videatur Tibi, Qui in Critica, & Philosophia, quantùm per ætatem tuam Homini licet, in Poëtica supra Annos vales, nisi utaris ea moderatione Animi, qua tuas Dotes æstimare, & illa benignitate, qua meas Nugas esse aliquid putare soles?

Multi quidem (*a*) attribuunt *Lucretio* omnes virtutes quæ optimum Poëtam, & consummatissimum Philosophum ornare

(*a*) Lambinus, Gifanius, Faber, Alii.

a 2

ornare possunt; suæ opinioni plus satis indulgentes, ejusque famæ forsan nimis benigni: Sed istam benevolentiam, qua non indiget, Vir erecti justique animi aspernatur, contentus iis meritis, quæ Vetus Criticorum Gens, Integerrimi judices, agnoverunt, & suo confirmârunt judicio. Nam in illo (*b*) *Artem* Tullius, (*c*) *Sublime carmen* Ovidius, Quintilianus (*d*) *Elegantiam in sua materia*, Statius (*e*) *Arduum furorem* admiratur; Neque Quis tam acerbus Poëtæ Censor, adeoque sui negligens, ut hæc neget, Doctorum invidiam sua reprimit Conscientia, Indoctorum maledicentiam tantorum judicum Reverentia: Et sanè jure expectanda est *Elegantia* in Carmine ab ipso Patre venustatum (*f*) *Cicerone* perpolito, *Sublimitas*, *Arduusque furor* in (*g*) gravissimo suæ ætatis (non rudis verò & indoctæ) Poëta: Et quod ad *Artem* spectat, seu Argumentorum inventionem, seu Materiæ dispositionem, sive ad unum finem, impium certè, sed quem sibi elegerat; attentionem consideremus, nulla erit unquam perfectior Disciplinæ formula.

Uni *Quintiliano* inter Veteres (Poëtæ fortassis alii judicabunt, ego verò ipsius *Quintiliani* Hominis in rebus Philosophicis minimè exercitati vitio) videtur (*h*) Difficilis; At Plurimis è Recentioribus Difficilior: Nec injuria. Illa enim fuit indiligens Exscriptorum inscitia, ut nullus ferè Versus (de Paginis quid dicam?) sincerus aut emendatè scriptus: Neque Manus neque Mens suo officio fungebatur, Monstrosæ ubique Voces, absurdæ Sententiæ; & Barbari isti Librorum conservatores nobis tradiderunt Codices ea fide, qua Mare turbidum Navigia: Nam eructat illud fractas lacerasque Tabulas, è quibus forsan aliæ Naves compingi possunt, sed minoris formæ & venustatis, nisi à peritissimo Artifice conjungantur.

Ideo

(*b*) Epist. ad Fratrem, Lib. II. Ep. 11. *Lucretii Poemata non sunt ita multis luminibus Ingenii, multæ tamen artis:* Alii legunt, *Sunt lita multis*, &c. (*c*) Am. Lib. I. El. 15. (*d*) Inst. Orat. Lib. X. Cap. 1. (*e*) Geneth. Lucani, Lib. II. Sylvarum. (*f*) Eusebius Olym. 171. (*g*) Cornelius Nepos. vit. Attici. (*h*) Inst. Orat. Lib. X. Cap. 1. Ubi tamen Barthius, sed frustrà, legit *Diffusilis*.

Ideo primi *Lucretii* Editores non tam Codicum Scripturam exhibebant, quàm conjecturas ſuas, vanas plerumque, aliquando improbas; Id quod decuit, id quod ætati conveniebat, fecerunt, conabantur loqui, ſed in iſta Literarum infantia quid præter dimidiata verba, & incertam pronunciationem expectemus? Nondum ſatis nota erat Poëtæ dictio, ignota prorſus *Epicuri* Philoſophia. Iſte enim Poëtarum mos eſt, ut qui delectum verborum affectent, Veteres exquirant voces, & cum Antiquis ament loqui; Neque quidem diffitendum antiquis vocibus, & Veterum loquendi formulis (horridæ licet videantur & incultæ) vim & generoſam quandam pulchritudinem ineſſe. Novæ placent, namque delicatæ, ſed languidæ & inertes, iſta ætas quæ perpolit, emollit; neque aliam ob cauſam fluidas in *Ovidio* delicias, in *Virgilio* nervoſam Majeſtatem admiramur, quàm quòd Alter cum viris tantùm ſuæ ætatis loquebatur: Alter non ſuos quidem neglexit, ſed iis immiſcuit Majores. Non verò tenuis labor eſt, Voces, quibus *Ennius*, *Attius*, *Nævius*, &c. uſi ſunt, recondítas penituſque jacentes, invenire, explicare inventas; Evolvendi ſunt veteres Grammatici, Poëtarum interpretes, multo denique uſu, & pari attentione opus.

Quòd ſi plana fuiſſet & aperta Dictio, Materies tamen difficilis & impedita, nec cuilibet obvia eſt *Epicuri* ratio; Experti nôrunt Illius Philoſophiam poſtulare ſubactum & patiens ingenium, quod nullas reformidet difficultates, & ſit totius Naturæ capax: Neque vero tacendum, quòd Ille, qui nullam felicitatem ſine Otio eſſe, & ſola ſua Ratione & Sapientia beatitudinem acquiri poſſe decreverat, laborioſam inſtituit diſciplinam, & quæ ſui ſtudioſos nunquam patitur otioſos eſſe: Quippe à Senſibus, in quibus Hominum deſidia ut plurimùm ſubſiſtit, abducit; rapit per Inane inſenſile, & in omni explicatione, tot & tam minutis utitur inſtrumentis, ut illa colligere operoſum ſit, contemplari grave: Ut Colorum, Saporum, Odorumve variationem (hi ſunt vulgares Naturæ luſus) intelligas, perſpicienda eſt motuum figurarumque infinita variteas,

rietas, connexus, viæ, intervalla, Nihil in hac diſciplina ſimplex, & quod uno quaſi intuitu comprehendi poſſit; Alii interim Philoſophi iis, quas ſenſibiles vocant, qualitatibus inſtructi omnia Naturæ opera compendio tranſigunt, unoque Spiritu, tanquam Veſicam inflarent, inſtituunt Philoſophum. Hoc quod dico, Idem Ille demonſtravit, qui multa à *Democrito* ſumens tot voluminibus inchoavit potiùs quàm abſolvit Phyſicam, fundamenta jecit iſtius ſcientiæ, quam perficere totam Poſteritatis induſtriam exhauriret: Multa Ipſe aperuit; multa reliquit aliis explicanda, &, quod maximè dolemus, Illius olim feliciter tranſacti labores ſunt iterum à Nobis retractandi: Nam è (*i*) trecentis voluminibus, ſi tres Epiſtolas exciperes, quid ſupereſt præter ſententiolas quaſdam ab *Academicis*, *Stoicis*, & *Pyrrhonicis*, injuſtis Hominibus illique Philoſopho inimiciſſimis conſervatas? Quas tamen non ut Illius decora, ſed ſuæ Virtutis indicia exhibent, ideoque laceræ apparent & fractæ, tanquam Trophea ſuis ictibus confoſſa. E Græcis diſcipulis multi ſcripſerunt multa, non eruditè nimis, & conſideratè parum; E Latinis pauci, (*k*) *Amafanii*, (*l*) *Catiique* ſcripta perierunt, contemptu ſuæ ætatis, ſequentium neglectu; Totusque *Epicurus*, quantus quantus olim fuit, in uno *Lucretio* (qui tres iſtas Epiſtolas à *Diogene Laertio* (*m*) deſcriptas, olim integras, hodiè verò mirum in modum depravatas Latinè vertiſſe mihi viſus eſt) continetur: Tempus, ut Flumen, res quas recipit, diſſolvit, & raró integræ deferuntur.

Parcamus igitur primis *Lucretii* Editoribus, neque Incuriæ imputemus vitia, quæ Inopiæ forſan veriùs attribuantur; Omittamus ſaltem, poſtquam *Lambini* ſagacitas, & *Gaſſendi* incomparabilis viri eruditio effecit, ut poſſimus illorum induſtria facilius carere. Alter enim in Codicibus conferendis diligens, in conjectando acutus, & feliciter audax, imbutus *Epicuri* doctrina, *Turnebi*, *Aurati*, Aliorum

(*i*) Diogenes Laertius, Lib. X. (*k*) Cicero Quæſt. Acad. Lib. I.
(*l*) Cicero Epiſt. ad Caſſium. (*m*) Lib. X.

rum familiaritate usus, multis curis multoque studio adeò emendatum edidit *Lucretium*, ut nullus ferè Poëtarum integrior: Alter ita expressit *Epicurum*, ut non magis Imago faciem; nisi quòd, ut in Pictura plerumque fit, Hic sit non parum elegantior; & qui Horum studia aptè conjunxerit, *Ille* mihi videtur *Lucretii* optimùs Interpres.

Id tandem conatus est (*n*) *Fayus*, siquis alius huic operi quàm maximè inidoneus; atque ita perfecit, ut se *Lambini* & *Gassendi* scripta nunquam legisse abundè demonstraverit. *Variorum Codicum auxilium*, & *Carmen omnino à mendis vendicatum* (*o*) jactat, cùm sexcentis exemplis confirmare possum Istum uni Pareo, Homini furfuraceo, fidere: Barbara interpretatione incestavit Latinissimum Poëtam, easque notas adjecit, quæ Philosophum faciunt sæpe absurdum, seipsum semper ridiculum. Sed iste Bipes est ex illo hominum genere, qui post depravatam Religionem, & corruptos bonos Mores, in Literas humaniores involant, & maximè agunt, ut nec Pii, nec Boni, nec Literati possimus esse: Siquid asperius dixerim, id non meis moribus, sed illorum insolentiæ, qui bonos authores violant ascribas; nôsti lenitatem, at stulta est clementia duris verbis parcere, cùm isti sint meriti duriora:. Ego quidem opus à *Fayo* institutum, meliùs quàm Ipse potuit (indulge mihi istam arrogantiam, nihil enim humilius dici potest) absolvi: *Lambini*, *Gifanii*, *Vossii*, *Salmasii*, *Gronovii*, *Fabri*, Aliorum Observationes, Conjecturas, Interpretationes, Emendationes collegi, digessi; non tamen adeò probavi omnia, quæ magni illi viri dixerunt, ut nunquam meo animo obsecutus fuerim: Quòd verò *Gassendus* utramque ferè paginam facit, id quidem contendo rectè institutum, & negent isti, qui mihi, aliisque *Lucretii* lectoribus invident tam doctum, tam elegantem Interpretem.

Fugi tamen, quantùm potui, Grammaticorum contentiones, de Literis, Vocumque apicibus, si modò integra

(*n*) Editor Lucretii in usum Delphini. (*o*) Præf.

tegra & expedita videbatur Sententia, non nimis folicitus: Non probabilis curiofitas, vexare voces, cùm varies licet & torquèas, idem tamen fatebuntur. Verebar etiam, ne illa Morum dulcedo, quæ Tibi, aliisque optimis viris non fatua videbatur, acefceret; Quippe Grammaticorum gens eft clamofa, immitis, acerba, irritabilis; neque eorum familiaritate cautus aliquis nimis uteretur. Perpetuum inter eos Odium, Contumeliæ, Convitia; Ut imperiti rudesque Tragici, cùm humile aliquid & miferabile dicant, vocem intendunt, & minantur magna: Neque hoc quidem convenit in viles tantùm & è trivio Grammaticos, fed *Scaligeros*, *Salmafios*, *Voffios*, *Huetios*, quos in omni Literarum genere maximos veneramur, fed experimur, illiberales Grammaticos: Cùm ad Puerilia defcendant, tanquam Pueri rixantur. Memini autem me Philofophum interpretari, quod fi perfecerim, novi Te Laudatorem non parcum, fi exciderim propofito, indulgentiffimum Amicum experiar; Benignè monebis & corriges: An idem alii facturi funt, forfan non tanti eft ut ftudiofiùs inquiram.

Obfignaveram has Literas, neque longiori fermone Te morari, & peccare in publica commoda decreveram, cùm veteres notæque Calumniæ irruperint, poftulantes ut refignarem, fibique fatisfacerem; Rejeci. Quid enim cramben tam fatuam reponam? Sed cùm inftarent acriùs, novosque jactarent authores, admifi tandem, & jam in fcenam prodeunt.

Prima humilis eft, & (*p*) Grammatica, dicitque *Lucretium* Poëtam non effe; Nempe Nos hodiè meliùs intelligimus quinam funt ifto titulo digni, quàm (*q*) uterque Cicero, (*r*) Cornelius Nepos, (*f*) Ovidius, aliique verborum callentiffimi fcriptores: Illi Vatem dicunt, & quidni Ego illis credulus, donec meliores authores, quos fequar, habeam? *Per ambages Deorumque minifteria non præcipitatur*

(*p*) Hieronymus Magius, Mifcel. Lib. I. Cap. 17. (*q*) Epift. ad Fratrem Lib. II. Ep. 11. (*r*) Vit. Attici. (*f*) Triftium, Lib. II.

pitatur liber spiritus: Nec fuit necesse; Physicum enim non Heroicum contendo: Sit *Empedocli*, *Arato*, *Hesiodo*, *Virgilio* proximus, locum haud opto digniorem: Diis famulis non utitur, sed nec vilia, fœda, & pudenda officia illis demandat, quod isti Deorum Dearumque Domini non rarò faciunt: Quid autem dicam *Epicuri* Deos ridiculos fore, si cùm æterno sint Otio donati turbarent omnia, & tumultuarentur? Sed *Incomptus* est & *Laxus*, non habet numeros, aut perspicuam *Virgilii* brevitatem: Quasi non iniquum & indignum esset in Opere imperfecto, & quod ultimam Authoris manum desideravit, eas Veneres requirere, quæ in Poëmate maximè elaborato sunt spectabiles.

HUIC Calumniæ ita profligatæ succedit alia elatior aspectu, & voce truculentior; clamitans Vesanum esse, Immodestum, Impium, Voluptatis magistrum, omni denique spurcitie, quæ decet Porcum ex *Epicuri* grege inquinatum: Ego verò nunquam animum meum inducere potui ut credam, *Pomponii Attici*, castissimi Viri familiarem, Utriusque *Ciceronis* delicias, & eximium suæ ætatis ornamentum tot vitiis (de Impietate aptior erit dicendi locus) fœdatum: Testes igitur quæro, sed nullibi inveniam, Scripta evolvo, at in illis omnia longè dissimilia; Multa adversus Metum fortiter, Intemperantiam severè, Libidinem castè disputantur, quæ hortari ad Virtutes, ab Avaritia, Ambitione, Luxuria possint deterrere, plurima: Et qui ad illius præcepta Vitam Moresque componit, Illum Privati habebunt integerrimum Amicum, Civem Respublica.

SED cùm *Epicuri* sectatores non tam sua quàm Magistri infamia laborant, haud integra erit Poëtæ nostri dignitas, nisi illius etiam Honos vindicetur: Nam malè moratus Scholæ Philosophicæ Princeps, ut Fons lutulentus canalem suum, obducit quasi limo, & conspurcat Discipulos. Quid autem *Epicurum* laudarem apud *Te*, Qui Moribus Vitæque instituto es ab illo, quem Vulgus sibi fingit, quàm maximè alienus? In Deum, Patriamque Pius, Amicis Fidus, Modestus, Temperans, Literarum studiosissimus, in

Notos Benignus, Ignotis omnibus Benevolus, & omnibus vicissim Charus, despicias oderisque necesse est Impium, Infidum, Immodestum, Intemperantem, rudem Disciplinarum Contemtorem, Universis Invidentem, & Universis pariter Invisum. Attamen Hoc *Tibi* jucundum fore existimo, Qui justus æquusque rerum Arbiter suum Unicuique tribui, neque quenquam Innocentem calumniis opprimi & obtundi velis.

Quod negaverit Deum effecisse Omnia, & Humana curare, Impium agnosco, & non ego is sum qui excusarem; Licet huic errori humanam imbecillitatem prætexere potuerim, cùm omnes Physici ante *Anaxagoram*, *Aristoteles*, nec *Stoicos* excipiam, quibus Fatum erat pro Providentia, sint eodem Crimine impliciti: Æternam materiam, Dei Sororem ut vocant, objicerem *Platonicis*, & Mali Principium pariter æternum; Demonstrarem quòd Ipse *Epicurus* non minùs honorificè de Deo senserit, quàm Isti qui videri volunt (*Socineos* intelligas) piissimi: Denique quòd (*t*) Deum coluit nulla spe, nullo pretio inductus, sed propter ejus Majestatem eximiam supremamque naturam: Sed istis omissis contemplare obsecro *Epicurum* tanquam in *Trivio* positum, *Stoici* cum suo Fato obsidebant hanc viam, à qua refugit Voluntas libera & Fatis avulsa; illam implebant Boni adversas res deplorantes, Malique jactantes secundas, neque illàc erat facilè transeundum, in Tertiam igitur fervido nimis & inconsiderato impetu prosiluit; Miserere tantæ infelicitatis, nisi malis oblivisci.

Patria Deo proxima, Ejusque saluti suum otium posthabuit *Epicurus*, siquid (*u*) intervenerit, accessurus ad Rempublicam: Non impotenter appetebat imperium, neque fugit administrationem cùm invitaverit Occasio, leni mitique Secessus placuit, & cùm Se abstinuerit à Rebus civilibus, præparavit Principem: (*x*) Amicitias non oratione solùm, sed multò magis vita, & factis & moribus comprobavit; (*y*) Familiares fame laborantes sustinuit, partitus cum

(*t*) Seneca de Ben. Lib. IV. Cap. 19. (*u*) Vid. ratas Sententias apud Laërtium. (*x*) Cicero Lib. I. de Fin. (*y*) Plutarchus in vita Demetrii.

cum ipſis ad numerum fabas: (z) Et iſta commendatio Puerorum, memoria & charitas Amicitiæ, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu (a) conſervatio indicat innatam eſſe Homini probitatem gratuitam, non invitatam Voluptatibus, nec præmiorum mercibus evocatam. Ita cum Amicis mori ſuſtinuit, Moriens eos ſuperſtites ſumma benevolentia amplexus eſt, & ſi maximum fidei indicium requiras, (b) non dubitabit pro Amico mori.

Qui Libidinem *Epicuro* objicit, demonſtret illius furta & (c) delicias; Qui Gulam, fercula; adeat Hortos, lautiſſimæ menſæ accumbat, & tandem plenus & ſatur inſtituat accuſationem. Sobrius vixit & frugi Senex, (d) lætus exigui horti plantaribus, (e)maza fructibuſque famem malignè extinxit,(f) Aqua & pane ſimplici contentus, quibus caſeum addidit, quando genio indulgere, & ſumptuoſiùs convivari libuit. Quæ his contraria à *Plutarcho* & *Cicerone* referuntur, plurima ſunt à *Stoicis* impudentiſſimè (g) efficta, & invidioſè recitata ab iſtis authoribus, qui oppugnabant opiniones in quas (h) populariùs dicere potuerunt: Neque *Epicurum* mihi videntur ſatis intellexiſſe, namque Ille, ut erat facetus, varia *Voluptatis* ſignificatione illuſit *Stoicos*, faſtoſos & irritabiles Viros, ut habeant iſti unde rixentur, & fiant magis ridiculi: Familiaribus autem vera rigidaque Virtus erat explicata (i) verbis, vita moribuſque declarata; & nulla unquam Schola vidit majores viros, & magis omni laudis genere inſignes.

De contemtu Diſciplinarum quid reſponderem, cùm utiles vix neglexerit, & Ego non ſum adeò delicatus, ut nullam admitterem Philoſophiam niſi operoſè & phaleris

(z) Cicero, Lib. II. de Fin. (a) Vid. Teſtamentum Epicuri apud Laertium (b) Vid. ratas ſententias apud Laërtium. (c) Diogenes Laërtius, Lib. X. & Nazianzeni Jamb. 18. (d) Juvenalis Sat. 13. & 14. (e) Porphyrius lib. I. de Abſt. Seneca Epiſt. 21. Plutarchus adv. Colotem (f)Laërtius, Lib. X. (g) Laërtius, Lib.X. (h) Vid. Ciceronem, Lib. III. Tuſcul. Orat. in Piſonem. Lib. III. de Orat. & Plutarchum adv. Colotem, & A Gellium, Lib.II.Cap. 8, & 9. (i) Inde Epicuræi apud Clem. Alex. Strom. 5. p. 575. dicunt ϗ παρ' αὐτοῖς ἀπόῤῥητα εἶναι, quem locum Gaſſendus, Tom. 5. p. 95. non rectè explicat.

leris ornatam? At seriò isti accusant, qui Invidum dicunt, ingratum, (*k*) *Democriti*, & *Nausiphanis*, (*l*) è quibus profecit, Cavillatorem: Grave hoc crimen, sed & commune, & si vera foret (*m*) accusatio, iniquissimè id Vitium hodiè objiceretur *Epicuro*, qui amplas dedit pœnas omnium ætatum invidia & ingratitudine oppressus. Quis enim impotentiùs affligitur? Et ipsa Stoicorum Vulgique rusticitas temperans videatur & humana, si conferatur cum illorum convitiis, qui qualem qualem in Physicis profectum uni *Epicuro* acceptum referre debent. En magnum & memorabile Exemplum! (*n*) *Sequitur Epicurus cum suo grege, Vir parùm eruditus, sed ingenio non vulgari, ita tamen sensibus addicto, ut exinde supremam veritatis normam & indicem semper desumendam esse putaverit. Gaudeat ille suis sensibus omniscientibus, suo Sole sesquipedali, sua Terra non pendula, sed radicata deorsum in infinitum, recurrente Sole qualibet nocte per Terrarum latera ad Carceres Orientales; Hæc si Philosophum decent, qualia sunt illa quæ decent vulgus & Idiotas? Suam illis scientiam, suas voluptates, utrasque sensibiles non invideo: Digni qui cum Corporibus vivant, pereantque Animi.*

De hujus Viri Philosophia nihil habeo commemoratione dignum, Democriti & Leucippi dogmata corrupit potiùs quàm emendavit, Antiquo-barbara & vetustissima ignoravit, novis inveniendis impar: Philosophatur laxe, & per rationes fluctuantes, quæ non constringunt animum, neque ad assensum impellunt, nisi sua sponte in partes indolemque Epicuri propendeat. Quoad Mundi ortum, quod proximè accedit ad argumentum nostrum, ea in re se pessimè expedivit Epicurus, nam præterquam quòd Atomorum illi motus quos introduxit, tam Descensus quàm Declinationis, fictitii, cum his figmentis rem suam necdum conficere potuit. Cùm enim in formanda Tellure præteriisset membranam illam Leucippi (cujus meminimus) orbemque primigenium, levem & æquabilem, & ad hodiernam Terræ formam protinus aptare voluerit suam Cosmo-

(*k*) Cicero Lib. I. de Fin. Lib. I. de Nat. Deorum. (*l*) Sextus Empiricius, Lib. I. adver. Mathematicos. (*m*) Negat Laërtius, Lib. X. Illustrius in Epicuro, & è Plutarchi, Lib. II. adv. Colotem. & Lucretio refutari potest. (*n*) Archæologia Philos. p. 185.

Cosmogoniam, planè excidit proposito, atque frustra fuit; cùm neque Maris, neque Montium, neque cavitatum Terræ, aut cæterarum, quas in ipsius forma conspicimus, inæqualitatum causas reddere poterat aut verisimiles, aut tolerabiles. Agnoscis contumelias, vehementes & acerbas, à Viro probo, intelligente, cætera candido, profusas; ab illo denique qui non tantùm quicquid in Physicis præclarè dixit, sed (o) Scommata ista quibus tam frigidè, & illiberaliter illudit sacræ Mosis historiæ, ab *Epicuro* accepisse videatur: Nempe cùm decreverit vastare hortum, salubres simul noxiasque herbas evulsit, & transtulit in sua. Hæc, scio ægrè feres, accipe igitur tabulas, & utriusque Philosophi dogmata conferamus.

De *Chao* non tam similia dicunt quàm eadem: Uterque agnoscit indigestam particularum congeriem multiformium, Magnitudinis, Ponderisque inæqualis, gravitate sua deorsum tendentium; *Sed nullam causam Descensus posuit Epicurus:* Quasi Ipse aliquam protulerit; *Motum Declinationis sine causa, quod est in Physicis turpissimum induxit;* Nec minùs turpe figere in Chao, indigesta particularum congerie temere discurrentium, Centrum aliquòd, quò sponte sua bruta & iners Materia feratur. *Membranam Leucippi præteriit*, Grande hoc quidem facinus & inexcusabile: Nempe simplices Atomos in Pingues & Macras non divisit, non docuit Aqueas Pinguesque particulas Terrestribus & Macris utcunque leviores celeriùs subsidere; Denique non demonstravit Corpus Solidum & grave pingui liquori insidens Aquæ multò leviori innatare posse: Hæc sunt quæ in Philosophiam commisit *Epicurus*, cùm *Leucippi* membranam præteriit. Sed *neque Maris, neque Montium, neque cavitatum Terræ, aut cæterarum, quas in ipsius forma conspicimus, inæqualitatum causas reddere potuit, aut verisimiles aut tolerabiles.* Nihil unquam magis iniquè dictum, cùm ista omnia *Epicuri* Hypothesis unicè explicet:

(o) Compara Disputationem Velleii Epicuræi apud Ciceronem, Lib. I. de Nat. Deorum, cum Cap. 8. Lib. II. Archæologiæ Philosophicæ.

cet: Conveniunt Atomi læves, rotundæ, lubricæ, angulares, asperæ, hamatæ, graves aliæ, aliæ leviores: Graves subsidunt, Leviores & lubricæ extruduntur: Ex iis Mare; quoniam verò aliæ aliis erant magis implicitæ, ideo omnes non æqualiter subsidebant, atque inde Cavitates, Cavernæ, & immanis iste Alveus in quem Maris Aquæ sponte defluebant. *Antiquo-barbara & vetustissima ignoravit:* At de iis *Epicurus* olim copiosè disseruit: De recentis Mundi Temperie, Cœlique clementia, de Primorum Hominum longævitate, de ortu Animalium ex oleaginea materia, & (quod maximum est *Theoriæ* ornamentum) de situ recto Telluris ad Solem; Hæc breviter, quæ tamen satis demonstrant non solum *Epicurum* Magistros suos indignè cavillari; aliquando fusiùs deducam, cùm *Tecum* de Rerum natura differere licuerit.

Id verò fatale videtur Poëtæ nostro, ut, qui scripserit in incerto Reipublicæ statu, ejus scripta in turbido explicentur, Ille *Memmium*

Quem Tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus:

Ego omni Virtutum genere parem desidero: *Te* enim Musis dicatum rapuerunt Castra, sacrilegè dicerem, nisi Eos postularet communis Salus, qui liberalibus disciplinis instructi Artem opponant Dolis, Fraudesque Virtute & Constantia eludant. Macte igitur Virtute tua, sed Illi ne nimium confidas, ut nihil recusabis ob formidinem, ita nihil appetas ob jactationem, simulque anxius agas, & intentus; Non enim Solus pugnas,—— Sed Armis Te pollicitum alia, si non meliora, trado, ea tamen conditione, ut victorias Principis victrici Stylo persequaris. Vale.

Prid. Kal. *Sept.*
An. 1694.

AD

AD
LECTOREM.

DE *Tito Lucretio Caro* quæ ſcire debes, Lector, hæc ſunt: Romæ natus eſt, An. V. C. IↃCLIX. nobili gente *Lucretia*, ea Romani imperii ætate, quæ ingeniorum feraciſſima vidit (*a*) *Ciceronem, Senemque Craſſum, Catonem, Sulpitium, moxque Brutum, Calidium, Calvum, Cælium, & proximum Ciceroni Cæſarem, eorumque velut alumnos Corvinum, ac Pollionem Aſinium, æmulumque Thucydidis Saluſtium, auctoreſque carminum Varronem, & Lucretium, neque ullo in ſuſcepti operis ſui carmine minorem Catullum.* Hoc tempore Græcorum Diſciplinas tractare cœperunt Romani, *Epicuri* rationem *Lucretius* ſequitur, illiuſque Philoſophi doctrinam (*b*) Sex libris, elegantibus quidem & ornatis expoſuit. Vix abſoluto opere moritur, eo ipſe die quo natus eſt *Virgilius*, & Aliquis *Pythagoreus* credat *Lucretii* Animam in *Maronis* corpus tranſiiſſe, ibique longo uſu & multo ſtudio exercitatam, Poëtam perfectiſſimum evaſiſſe: An ſibi ipſi manus attulerit, incertum; interiit Anno Ætatis ſuæ xLIII, & miſerrimam, quam olim ludibrio habuerat, nimis citò expertus eſt immortalitatem.

(*c*) OMNIUM Poëtarum Latinorum qui hodiè extant, & qui ad noſtram ætatem pervenerunt, elegantiſſimus & puriſſimus, idemque graviſſimus, atque ornatiſſimus *Lucretius* eſt; eum cùm Librarii ſcriptores, nondum inventa

(*a*) Velleius Paterculus, Lib. II. (*b*) Vid. Sextum Lucretii librum, Lib. II. & Triſt. Ovidii (*c*) Vid. Lambini Epiſt ad Lectorem

venta arte Typographica, mendis innumerabilibus, maculisque fœdissimis contaminâssent, atque obruissent; ad illa à Librariis illata vulnera accesserunt multò graviora, ab Hominibus doctis quidem illis, sed plus nimio suo ingenio indulgentibus (ut sumus nostri fere plus æquo amantes) imposita atque inflicta; quibus hic, alioqui politissimus atque elegantissimus Scriptor, ita laceratus, confossus, depravatus, corruptus est, ut vix quisquam eum legere, vix attingere, vix adspicere auderet. Ista de primis, *Veronensi*, *Parisiensi*, &c. *Lucretii* editionibus *Lambinus*: (*d*) Ipse verò multis Codicibus usus, *Lucretium* omni ex parte maculosum, deformem, atque ulcerosum magna ex parte à maculis & ulceribus vindicavit, & commentariis brevibus non tamen inutilibus illustravit.

Hunc sequitur Gifanius non æquis passibus; Grammaticum potiùs dixeris, quàm Philosophum; & in illo non diligentiam sed judicium desideres, (*e*) multos evolvit libros, promisit multa, sed nihil effecit Promissor iste tanto hiatu dignum: Et si edidisset (*f*) Annotationes, proculdubiò haberemus quæ magis displicerent: Illum excipit *Pareus*, qui noluit Chartæ perituræ parcere. *Nardius* (*g*) sexagenarius Interpres de ponte dejiciendus. In *Tanaquillo Fabro* excellens eruditio, judicium, acumen admirabile. A (*h*) *Gronovio* multa expectare potuimus, ab (*i*) *Isaaci Vossii* observationibus omnia. De *Fayi* editione satis dixi, & de hac nostra, Lector, ipse judicabis.

(*d*) Lambini Epist. ad Lectorem. (*e*) Vid. Ep. Gifanii ad Lectorem. (*f*) Gifanii Epist. ad Lect. (*g*) Vid. Epist. Nardii ad Baldium libro Sexto Lucretii præfixam. (*h*) Vid. Salmasii Epist. (*i*) Vid. Vossium ad Catullum, pag. 249.

T. LUCRE-

TITI LUCRETII CARI DE RERUM NATURA

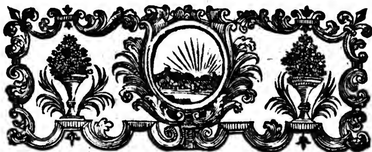
LIBRI SEX.

LIBRI PRIMI
ARGUMENTUM.

I. *N ipso operis Principio Venerem invocat. II. Deinde à v. 45. ad v. 159. libros suos de* Rerum Natura *dedicat* Memmio: *Epicurum, cujus rationes sequitur, laudat; ab illius doctrina Impietatis invidiam amolitur, & hujus & sequentium librorum argumenta breviter proponit. III. Tum rem ipsam aggreditur, docetque à v. 160. ad v. 265.* ex Nihilo nihil fieri, & in Nihilum nihil reverti posse. *IV. à v. 265. ad v. 329. Minuta esse quædam Corpora, quæ, licet sub sensum non cadunt, mente tamen possunt concipi, & è quibus Res omnes componuntur. V. His corpusculis à v. 330. ad v. 430. subjungit Vacuum seu Inane spatium: & VI. à v. 430. ad v. 483. Probat Nihil esse præter Corpus & Inane, Reliqua autem quæ videntur esse ut Pondus, Calor, Paupertas, Bellum &c. esse tantum Conjuncta vel Eventa, Proprietates seu Accidentia Corporis & Inanis. VII. Docet à v. 483. ad v. 528. Prima corpuscula esse perfectè solida, ideoque à v. 528. ad v. 635. Insecabilia esse, Minima (neque enim Corpus in infinitum dividi potest) & æterna. VIII. Deinde, à v. 635. ad v. 712. Refutat* Heraclitum, *qui Ignem, Aliosque qui Aërem, Aquam, aut Terram Rerum omnium principium esse statuerunt. IX. Tum à v. 712. ad v. 829. contra* Empedoclem *demonstrat, Res non componi è quatuor Elementis; X. Demum à v. 829. ad v. 919.* Anaxagoram *refellit. XI. Postremo à v. 919. ad v. 1050. Docet Universum esse ex omni parte Infinitum, Corpuscula esse numero infinita, & Inane nullis terminis comprehendi posse. XII. Et à v. 1050. ad v. 1110. Deridet illos qui existimant esse aliquod Centrum in Universo, quo Gravia omnia deorsum tendant, dum Levia sponte sua sursum ferantur.*

T. LU-

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER PRIMUS.

Æneadum genetrix, hominum divumque voluptas,
Alma Venus, cœli ſubter labentia ſigna
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferenteis
Conci-

Carmen de *Rerum Natura* ſcripturus *Lucretius*, Venerem invocat, lepidam ſane venuſtamque Deam, *Æneæ*, à quo originem ducebant Romani, matrem; amicam inſuper *Marti* (ſic fabulæ) & aliquando nimis immodeſtè facilem: at cujus illecebris tota rerum Natura regitur, & cujus virtute, quicquid Animale eſt, generatur; & quæ ſola venuſtatem & leporem largiri poſſit. Hanc igitur tanquam aptiſſimam ſibi de *Rerum Natura* ſcripturo patronam eligit, ab ea petit leporem ſuis verſibus, pacemque Romanis (turbata enim Repub. nec ipſe, nec *Memmius*, cui hoc Carmen ſcribit, ſtudiis Philoſophicis vacare potuit) quam illa à ſuo *Marte* facilè impetraret. Et hac invocatione *Phyſici* Poëtæ, & Epicuræi etiam Philoſophi (quicquid alii ſentiant) partes probè & decorè agit; Irridet enim dum invocat, & ut raro magis bellam, ſic nunquam magis probroſam *Veneris* & *Martis* imaginem inveniemus. Nimis autem argute pii videntur iſti, qui Poëtam *Providentiæ* iniquiſſimum vi quadam, ſeu potius Juſu Numinis coactum eſſe volunt opem & auxilium à famoſiſſima Dea implorare. Nec minus otioſi, qui Venerem Hortos curâſſe obſervant, ideoque aptiſſimam fuiſſe *Epicuræis*, Hortorum incolis, Patronam; aut myſteria neſcio quæ ſub *Venere*, *Marte*, *Cœlo*, &c. latere ſentiunt: Iſtæ nugæ ſublimi & faſtoſo *Lucretii* ingenio improbe conveniunt; myſteria Veterum non minus quam Religionem contempſerunt Epicuræi: *Cic. de Nat. Deor. Lib.* I. *Sect.* 59. Sed iſtam ſapientiam *Nardio*, ejuſque ſimilibus relinquamus. Abeant etiam Grammatici cum ſua Venere *Genetrice*, niſi exiſtimare velint Lucretium tam Divinum eſſe, ut Venerem olim à *Julio Cæſare* iſto titulo conſecrandam fore conjectaret. Poëta erat *Lucretius*, ideoque non neglexit leges ſuæ Artis, *Epicuræus*, ideoque patriæ ſuperſtitioni ſubdolè obſequitur; qui plura quærit, inveniat, & inventis gaudeat.

2. *Alma.*] *Sancta*, *pulchra*, Feſto. Aliis *læta*, *fœcunda*, *grata*: Ego *benigna* mallem; vox enim iſta exprimit alias omnes virtutes Veneris, quas non minus quam fœcunditatem intuetur Lucretius.

2. *Subter labentia.*] Unam eſſe vocem contendit

Concelebras; per Te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis:
Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Adventumque tuum; tibi suaveis dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam simul ac species patefacta'st verna diei:
Et reserata viget genitalis aura FavonI;
Aëriæ primum volucres te, Diva, tuumque
Significant initum percussæ corda tua vi:
Inde feræ pecudes persultant pabula læta,
Et rapidos tranant amneis; ita capta lepore,
Illecebrisque tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis:
Denique per maria, ac monteis, fluviosque rapaceis,
Frundiferasque domos avium, camposque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis,

contendit *Barthius:* acutè: quasi stellas, æque ac Mare & Terras variis Animalibus Venus concelebrâsset. Vid. l. IV. v. 413.

4. *Concelebras.*] *Commoves*, Nonio, *Colis & frequentas* Lambino. Sic *Ovid.* 4. Metam. v. 45. clarius verò, *reples & exornas varia Animantium fœtura. Celebris* autem apud Antiquiores idem quod *frequens*, via bona, *celebrisque*, Cat. de re rustica l. I. Locus quæritur *celebris* an desertus? Scriptor ad Herennium l. II. Vid. l. II. v. 345. & l. V. v. 1380.

5. *Lumina.*] *Lumine* MSS. frustra.

7. *Adventumque.*] *Adventuque* Na. & B. *ad ventumque* Turnebus, Curiosè nimis: hic enim, *Te adventumque tuum*, ut *Te tuumque initum*, v. 12. & 13.

7. *Dædala.*] Dædalam à varietate rerum dictam esse apud Lucretium Terram facile est intelligere, cum Græcè δαιδάλλειν significet variare. *Festus.*

8. *Summittit.*] *Effert, producit, procreat*, summittere enim est de *sub mittere*, sic apud Vir.

— *Corpora saltu subjiciunt in equos* —

i. e. tollunt in equos. Ita tenella arbor,

— *Sub ingenti matris se subjicit umbra.*

i. e. sese attollit. Item apud Lucr. l. VI. v. 700.

Saxaque subjectare —

i. e. in altum extrudere: Vid. etiam l. I. v. 194. l. II. v. 673. l. VI. v. 818. Sic l. I. v. 1032. *Summissa Gens Animantum.* Quo in loco pro ingenio moreque suo turpiter errat Interpres *Fayus.*

9. *Placatum.*] Alii *pacatum* minus benè.

10. *Patefacta.*] *Calefacta* B.

11. *Genitalis.*] Aliis *genitabilis*, G. Gif. MSS. Sed non tanti est; hoc semel monuisse operæ pretium fuerit, hujus formæ nomina utriusque significationis esse, activæ dico, & passivæ, ita *placabilis* qui placat, & placatur; *penetrabilis* qui penetrat & penetratur.

13. *Initum.*] *Nutum* B. alii *initium:* eligat Lector quod magis placet, penes eundem etiam sit, utrum *percussæ*, an *perculsæ* legi debeat.

16. Hunc versum, quem non agnoscit B. neque plurimi alii MSS. & impressi Codices, è vetere Codice inseruit *Marullus*; & quidni pro genuino reciperemus? est enim *Lucretio* dignissimus, & si deleatur iste, turbata subitò essent omnia, & obscura.

17. *Quo quamque.*] *Quocunque*, B. & alii.

20. *Incutiens.*] Observandum in re

blanda

Efficis, ut cupide generatim ſæcla propagent,
Quæ quoniam rerum Naturam ſola gubernas,
Nec ſine Te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam;
Te ſociam ſtudeo ſcribundis verſibus eſſe,
Quos ego de RERUM NATURA pangere conor
Memmiadæ noſtro: quem tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluiſti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, Diva, leporem:
Effice ut interea fera mœnera militiaï
Per maria ac terras omneis ſopita quieſcant.
Nam Tu ſola potes tranquilla pace juvare
Mortaleis, quoniam belli fera mœnera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Rejicit, æterno devinctus volnere amoris;
Atque ita ſuſpiciens tereti cervice repôſta
Paſcit amore avidos inhians in te, Dea, viſus:
Eque tuo pendet reſupini ſpiritus ore.
Hunc tu, Diva, tuo recubantem corpore ſancto

Circum-

blanda ſuavi & jucunda uſurpari τὸ incutere: ita & Horatius in Epiſt.

— Fornix tibi & uncta popina
Incutiunt urbis deſiderium —

Vid. etiam lib. I. v. 923.

21. *Sæcla.*] Vox Lucretiana, Græci Poëtæ φῦλα vocant. Horat. genus, *Piſcium genus.* Od. 2. Lib. I. id autem ſignificat, quod vulgus vocat *Species* Animalium.

23. *Dias.*] Aërias, diurnas. Dium enim dicitur, inquit *Feſtus*, quod ſub Cœlo eſt, ex quo, *ſub dio* fieri dicimus quod ſub Cœlo fit, & non ſub tecto: *Dius* etiam idem ac *divinus*. Sic lib. II. v. 178. *Vitæ dux dia voluptas.*

27. *Memmiadæ.*] Memmius Gemellus, quocum Athenas olim profectus erat Lucretius, & quo familiariter utebatur, de illo autem plurima videas Lector in diſſertatione *Giſanii* de gente Memmia.

28. *Ornatum.*] *Ora latum* in vet. Gronovii Cod. conjecit Salmaſius *altatum* pro *exaltato* & *excelſo*, ut *vivatum* idem dixit Lucretius lib. III. v. 410. 557. 680. at vox *altata*, licet Apollinari Sidonio aliisque ſequioris ætatis nota fuit, vix tamen forſan erat Lucretiani ævi.

30. *Effice.*] *Et face* F. *Mœnera Militiaï*] belli ſeu militiæ munera, ſic *mœnire* pro *munire*, *mœtuus* pro *mutuus*, *cœra* pro *cura*, &c.

35. *Rejicit.*] *Reficit*, B. & Gif. quaſi *recreat*, minus eleganter.

35. *Devinctus.*] Metaphora paulo durior: tamen dicebant *præpeditus dolore*, & Κατηλαθεὶς ἀνίαις, Callimachus. Et Furius Bibaculus, *Illo gravi ſubito devinctus vulnere habenas miſit* — alii *devictus*.

36. *Suſpiciens.*] Alii *ſuſpirans*. Sed placet ſuſpiciens. Vox enim iſta bellæ huic imagini optimè convenit: nullam verò tabulam, uti ſentit *Faber*, reſpexit Lucretius, quid enim tabula opus, ubi vividum eſt, quod res optime pingeret, ingenium? Amo etiam verecundiam, & utinam in *Fabro* inveniri poſſit, non paulo modeſtior eſt Poëta, quam Interpres; nulla enim *vera res* hic agitur, nulla μεγάλα μυστήρια. Illa interpretatio quam appoſui non minùs fida eſt, quàm modeſta: MSS, *ſuſcipiens.*

Circumfusa super, suaveis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis Incluta, pacem.
Nam neque Nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Possumus æquo animo: neque MemmI clara propago
Talibus in rebus communi de'sse saluti.
Quod superest, vacuas aureis mihi Memmiada, & te
Semotum à curis adhibe veram ad rationem,
Nec mea dona tibi studio dispôsta fideli,
Intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa Cœli ratione, Deûmque,
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam;
Unde omneis Natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rursum Natura perempta resolvat:
Quæ nos Materiem, & Genitalia Corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & Semina rerum
Appellare suëmus, & hæc eadem usurpare
Corpora Prima, quod ex illis sunt omnia primis.
  Omnis enim per se Divûm natura necesse'st
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
  Humana ante oculos fœdè cum vita jaceret

In

41. *Incluta.*] *Nobilis, clara,* Festus. Raro apud Latinos Scriptores dii vocantur *Incluti*, aliquando tamen, sic Ennius lib. III. Annalium apud Nonium, *Olim de Cælo lævum dedit inclutus signum.*

45. *Memmiada.*] *Memmius*, Gif. Frustra. His verò 12. v. *Memmio* suo, quem attentum sibi & aliis curis vacuum optat, futuræ disputationis argumentum aperit, docetque se disputaturum de Cœli & Deorum natura, & de primis rerum principiis è quibus res omnes fiunt, & in quæ iterum resolvuntur; quod enim ad *Deos* attinet, illi beato otio fruuntur ab omni cura & negotio semoti. Posteriores autem hos sex versus versui 44. subjungit B. non verò agnoscunt quidam vet. Cod. & sanè abesse possunt, infra autem loco magis apto legentur. Tamen & hic non abs re locum habeant per *occupationem*, ut vocant Magistri, quasi dicat Lucretius, ex primis corporibus omnia fiunt. nam *Dii* quidem, contra quam sensit Philosophorum vulgus, *Naturam rerum* nec fecere, nec curant.

49. *Ratione.*] Alii *Regione Deûmque.* Supplet Nardius, domicilio. Utrumque imperite, non enim de Cœli ac Deorum regione, sed naturâ Poëta disputat.

52. *Eadem perempta.*] Eas ipsas res peremptas: mutavit autem orationem, ut alibi, cum enim *genus humanum* scripsisset, mox addit *eos*. Hoc etiam Lucretio familiare. Alii, *eadem perempta* nempe *Natura*, supple *seipsam*, resolvat: imperitè.

63. *Humana*, &c.] Qui Ingenium cum *Cicerone* in Lucretio desiderant, hanc imaginem contemplentur, & si pulchriorem monstrare possint id mihi facient

In terris oppressa gravi sub Relligione,
Quæ caput à cœli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primum Graïus homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit Cœlum, sed eo magis acrem
Virtutem irritât animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, & extra
Processit longe flammantia mœnia Mundi;
Atque Omne immensum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique

facient quod est gratissimum. Ut miserè enim sordideque jacent humiles isti *Religione* oppressi Homines, & quam horrendo ore *Dominus ille metus* desuper minatur! Credes visum præsentem Dæmonem flagella intentare. His positis, *Epicuri* (Atheniensis & Neoclis filii) laudes aggreditur, qui primus his omnibus terroribus se intrepidum opposuit, & acri vi mentis extra hujus Mundi limites in *Omne* infinitum delatus, totius Naturæ potestatem penitus perspexit, docuitque omnes res fieri sine cura & opera *Deorum*, ideoque omnem religionem funditus sustulit, ut docet *Cicero* lib. I. de Nat. Deor. *Quid est enim cur ab hominibus colendos dicas, cum Dii non modò Homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant?* Otio autem suo abutuntur, ut Gassendus, Faber, aliique, qui Epicuri librum περὶ ὁσιότητος, ejus Sectæ pietatem erga Deos, & Religionem pro *Superstitione* tantum, metuque Deorum inani à Lucretio hoc loco positam esse crepant; quasi Poëta non omnem de *Providentia* opinionem sustulerit, aut ille esset superstitiosus qui Deum aliquid agere, aut humana curare existimaret.

67. *Tollere.*] *Tendere* Nonius, & hanc lectionem sequitur Lambinus, *tendere oculos* autem dixit pro *contendere*, est autem longe plus oculos contendere quam tollere, illud enim significat contenta acie aliquid intueri, sic infra eodem libro, *Nulla potest oculorum acies contenta tueri*, l. IV. v. 801. *nisi se contendit acutè:* at *tollere* omnes & impressi & MSS. Cod. probant.

71. *Irritât.*] Pro *irritavit*, sic *educât* apud Terentium, *fumât* apud Virgilium, *manât* apud Ennium: *disturbât* apud Lucretium l. VI. v. 586. Similiter *enarrâmus* & *festinâmus* apud Plautum. Istiusmodi verò voces quæ syncopen patiuntur, ultimam habent circumflexam, ut notat Priscianus, ideoque longam.

72. *Cupiret.*] Pro *cuperet*. Notant Nonius & Priscianus, quarta enim & tertia olim à se invicem non ita sejunctæ erant & secretæ, quin utrique essent multa communia: sic *parire* pro *parere* apud Ennium.

75. *Omne.*] τὸ πᾶν. *Omnia* maluit dicere Cicero, lib. de Univ. verum ipse etiam hanc vocem aliquando usurpavit, lib. II. de Divinat. Epicurus τῶν ὅλων φύσιν & apud Plutarchum τῶν ὅλων φύσιν dixit. Idemque valent apud Lucretium, *Natura rerum. Summa rerum. Summa omnis. Summa tota. Summa totius summa*, &c. Hoc *Omne* apud Epicuræos est Infinitum & sempiternum, Incrementi simul & Decrementi incapax, dum *Mundus*, finitus sit, aliquando natus, & interitui obnoxius.

Quanam ſit ratione, atque alte terminus hærens.
Quare Relligio pedibus ſubjecta viciſſim
Obteritur, nos exæquat victoria Cœlo.
  Illud in rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi ſceleris: Quod contra, ſæpius olim
Relligio peperit ſceleroſa atque impia facta,
Aulide quo pacto Triviaï virginis aram
Iphianaſſaï turpârunt ſanguine fœde
Ductores Danaûm, delecti, prima virorum.
Cui ſimul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profuſa'ſt,
Et mœſtum ſimul ante aras adſtare parentem
Senſit, & hunc propter ferrum celare miniſtros;
Aſpectuque ſuo lacrymas effundere civeis:
Muta metu terram genibus ſummiſſa petebat:
Nec miſeræ prodeſſe in tali tempore quibat,
Quod Patrio princeps donârat nomine Regem.

Nam

78. *Atque.*] *Utque* Gif. & C. *Hæreat* (*Hærens* D. P. C. N. *quanam*) *quantum*, B.

80. *Obteritur.*] Al. *exteritur.* Victoria Epicuri viz.] qui ut verbis Manilii lib. I. v. 67. utar,

— Cepit profundam
Naturam rerum Cauſis, viditque quod uſquam eſt.
Nubila cur tanto quaterentur pulſa fragore, &c.
— Solvitque Animis miracula rerum,
Eripuitque Jovi Fulmen, viresque Tonanti.

81. *Illud.*] His 22. v. Huic tam impiæ doctrinæ, quæ *Providentiam* negat, averſum fore *Memmium* ſuſpicatur, ideoque illius Animum confirmat monendo, Religionem iſtam quæ Providentiam confitetur, ſæpe olim maxima ſcelera ſuaſiſſe; quod probat exemplo *Iphigeniæ* Aulide (Bæotiæ ad Euripum portu) à patre ſuo Agamemnone ad aras Dianæ Triviæ ex juſſu Oraculi mactatæ,

Exitus ut claſſi fœlix fauſtúsque daretur.

83. *Endogredi.*] Ingredi. Quis autem neſcit endo, ἔνδον, *in*, *intus*, eſſe præpoſitionem antiquis notam?

83. *Quod contra.*] Cicero in Oratione pro Quintio. *Reliquum eſt ut eum nemo judicio defenderit, quod contra, copioſiſſimè eum defenſum oſtendi. Quod contra ſæpius*, &c. Gif. abſurdè. *Olim*] *illa* B.

87. *Prima virorum.*] Dion. πρῶτα τῆς βουλῆς ὤν. τὰ πρῶτα Ἀθηναίων ἴση, Lucianus, & alii. Ovid. Amor. I. I. Eleg. 9.

Summa Ducum Atrides. —

87. *Infula.*] Velamentum è lana intra Hoſtiarum cornua. *Varro.* Faſcia in modum Diadematis, à qua ex utraque parte vittæ dependent: *Servius ad* 10. *Æneid.*

91. *Celare.*] *Celebrare* Gif. alii *celerare*, i. e. expedire: quæ lectio probanda eſt, haud timeret enim Iphigenia quod miniſtros ferrum *celare* ſenſiſſet.

93. *Muta metu.*] *Avancius* legendum putat *Volta metu*, &c. ut ſit hæc hujus loci ſententia, Iphigenia Volta (i. e. vultus, voce enim iſta utitur Lucretius l. IV.) ſummiſſa i. e. vultu ſubmiſſo propter metum. Sed quid indigemus ingenio, cum altera lectio proba ſit, & à Codicibus confirmata?

95. *Princeps.*] Prima. Sic lib. V. v. 9.

Nam ſublata virûm manibus tremebundaque ad aras
Deducta'ſt, non ut, ſolenni more ſacrorum
Perfecto, poſſet claro comitari Hymenæó:
Sed caſta inceſte nubendi tempore in ipſo
Hoſtia concideret mactatu mœſta parentis,
Exitus ut claſſi felix, fauſtusque daretur.
Tantum Relligio potuit ſuadere malorum.
Tutemet à nobis jam quovis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis deſciſcere quæres?
Quippe etenim quam multa tibi jam fingere poſſum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere poſſint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore.
Et merito: nam ſi certam finem eſſe viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obſiſtere Vatum:
Nunc ratio nulla 'ſt reſtandi, nulla facultas,
Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ ſit natura animaï,

Nata

v. 9. Erat enim πρωτότοκος inter Agamemnonis liberos. Sic ipſa apud Euripidem.

Πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ. Iphigenia in Aulide v. 1220.

96. *Sublata*, &c.] E ritu nuptiarum forſan, etſi non affirmem, quem tradit his verbis Feſtus Pompeius, *Rapi ſimulatur Virgo è gremio Matris, aut ſi ea non eſt, ex proxima neceſſitudine, cum ad virum trahitur*, viz. *ea res feliciter Romulo ceſſit.*

100. *Mactatu.*] Sic Euripides Iphigen. in Aulide v. 1176.

Ἀπώλεσέν σ' ὦ τέκνον ὁ φυτεύσας πατὴρ
Αὐτὸς κτανών, οὐκ ἄλλος, οὐδ' ἄλλῃ χερί.

103. *Tutemet.*] Iterum dubitat Lucretius ne Memmius cedens Poëtarum fabulis de *Cerbero*, *Acherunte*, & *pœnis* poſt mortem quibus jam diu aſſueverat, opiniones ſuas averſetur. Harum ideo vim elevat, ſuggerendo iſtas fabulas mera forſan eſſe otioſorum Poëtarum figmenta, ipſe enim potuit fabulas fingere quæ eſſent æque ac illæ terribiles.

104. *Deſciſcere.*] *Deſiſtere*, G. & alii.

105. *Quippe etenim.*] *Nempe ſcilicet*, ſcommatice: *jam fingere*] *me fingere* ex vet. lib. Giſanius, hinc alii conjiciunt legendum *ex me fingere*, alii confingere. *Poſſum*] alii, inter quos Faber, *poſſunt*, i. e. Vates.

108. *Nam.*] *Jam.* His 20. v. ſeipſum quaſi corrigit, & aliquam eſſe in iis fabulis vim fatetur; dum enim de *Anima* diverſi Philoſophi diverſa pronuntiant; alii naſci & interire cum Corpore, alii verò prius ſubſiſtentem in Corpora naſcentia infundi, & à Corpore per mortem ſeparatam Inferos ſubire, vel in pecudum Corpora migrare (quæ fuit *Ennii Pythagorici* ſententia, quam fusè exponit, obiter etiam convellit & deridet, tanquam ſibi ipſi contrariam) profecto temere agerent, qui *Providentiam* contemnerent, dum iſtos contemptores æternæ maneant poſt mortem pœnæ. Hæc eſt hujus loci ſententia quem præruptum alii, & obſcurum queruntur.

112. *Timendum.*] Iſtud *timendum pœnas* è veteri & bono Latio eſt, nec aliter temere loquitur Lucretius, v. 139. *multa agendum*: V. 382. *privandum eſt Corpora motu*, &c. Ipſe etiam Virgilius —— *Pacem à Rege petendum.*

Nata ſit, an, contra, naſcentibus inſinuetur,
Et ſimul intereat nobiſcum morte dirempta,
An tenebras Orci viſat, vaſtasque lacunas,
An pecudes alias divinitus inſinuet ſe,
ENNIUS ut noſter cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per genteis Italas hominum quæ clara clueret,
Etſi præterea tamen eſſe Acheruſia templa
Ennius æternis exponit verſibus, edens:
Quo neque permanent animæ, neque corpora noſtra;
Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris;
Unde ſibi exortam ſemper-florentis Homeri
Commemorat ſpeciem, lacrumas & fundere ſalſas
Cœpiſſe, & rerum naturam expandere dictis.
  Quapropter bene, cum, Superis de rebus habenda
Nobis eſt ratio, Solis Lunæque meatus
Qua fiant ratione; & qua vi quæque genantur
In terris: tum, cum primis, ratione ſagaci

Unde

115. *Dirempta.*] *Separata* viz. à corpore & *diſſipata*, niſi potius legatur *perempta.*

117. *Pecudes alias inſinuet.*] Ut *adigere arbitrum, adigere jusjurandum, propugnare nugis*, & Lucretius lib. II. v. 124. *Hæc animum te advertere par eſt.*

118. *Primus.*] Primus enim Latinorum *Ennius* Epicum & Heroicum Poëma ad exemplum Homeri ſcripſit.

120.] *Per genteis Italas Hominum.*] Gentes Italorum Hominum: quidam libri *omnium*; itaque eſſet *Clara corona omnium*, i. e. inter omnes: ſic Δειλὸς βασιλέων apud Callimachum, *pulchra dearum* apud Ennium.

120. *Clueret.*] *Clueo*, *eluo*, ſum, videor, celebror, hac voce paſſim utitur Lucretius, dicebant etiam veteres *Cluveo*, ut Ennius,

Nam Latii populi res atque poëmata noſtra
Cluvebunt ——

121. *Etſi præterea.*] *Et prætereat* V. quæ verba ſi admittas alium prorſus efficies ſenſum: non opus eſt iſto acumine.

123. *Permanent.*] *Permaneant*, MS.

125. *Homeri.*] Hoc Ennii ſomnium *Cicero* in Lucullo memorat, —— *Viſus Homerus adeſſe Poëta.* Et in ſomnio Scipionis. *Fit enim ferè ut cogitationes ſermonesque noſtri pariant aliquid in ſomno tale quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui.*

126. *Et fundere.*] Alii *effundere. Salſas.*] Alii *falſas.* Imperite. Quis enim neſcit, *lac album*, *Humida vina*, &c. Poëtis eſſe familiaria?

127. *Expandere.*] Al. *expromere*, al. *exponere*, non tanti eſt.

128. *Quapropter.*] Ut omnes igitur Memmii timores diſcutiat, his v. 9. docet ſe diſputaturum non tantum de Cœli Deûmque ratione, & de generatione rerum, quæ omnia olim promiſerat; ſed explicaturum etiam *quænam* ſit *Animæ* natura, & *quænam* ſint illæ res, quæ aliquando vigilantes aliquando dormientes ita afficiunt, ut præſentes videre nos & audire olim mortuos putemus, & inde conjectemus animas exiſtere à corpore ſeparatas. *Quam ob rem:* Gaſſendus.

130. *Genantur.*] *Gignuntur*, qua voce paſſim utitur Lucretius, alii *gerantur*, malè.

Unde Anima atque Animi conſtet natura, videndum;
Et quæ res nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificet, morbo affectis, ſomnoque ſepultis,
Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.
 Nec me animi fallit, GRAÏORUM obſcura reperta
Difficile inluſtrare LATINIS verſibus eſſe,
(Multa novis verbis præſertim cum ſit agendum,)
Propter egeſtatem linguæ, & rerum novitatem;
Sed tua me Virtus tamen, & ſperata voluptas
Suavis Amicitiæ, quemvis perferre laborem
Suadet, & inducit nocteis vigilare ſerenas,
Quærentem dictis quibus, & quo carmine demum
Clara tuæ poſſim præpandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus conviſere poſſis.
 Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe'ſt

Non

136. *Morte obita.*] *Cicero* pro Sextio. *Nec verò illorum quiſquam quos à majoribus noſtris morte obita poſitos in illo loco, atque in roſtris collocatos.* Virgilius,

Morte obita quales fama eſt volitare figuras.

Obita, ſumpta, ſuſcepta, & completa, ut *obire munus* dicitur. Servius.

137. *Nec me.*] Propoſito futuri operis argumento, his 20. v. difficultatem expendit Poëta, monetque ea, de quibus *Græci*, *Epicurus*, viz. ejusque Sectatores diſputaverant, Latino Carmine ſcribere opus eſſe ardunm & difficile, cùm propter egeſtatem Linguæ Latinæ, tum propter novitatem rerum; quemvis vero laborem ferre ſe paratum eſſe profitetur, *Memmii* ſui gratia, Amiciſſimi ornatiſſimique Viri, quem inſtituendum ſuſceperat.

137. *Animi.*] Snpple *ratio*, at B. Gif. aliique legunt *Animus*.

141. *Sperata voluptas.*] *Spectata voluntas*, B. alii *ſpectata voluptas*. Ex Decreto *Epicuri*, & ad illius exemplum, ita enim ille ad *Pythoclem* ſuum, ἡμεῖς δὲ ἡδέως τέ σου τὴν δέησιν ἀποδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεχίσθημεν, &c.

142. *Perferre.*] *Efferre*, B. Gif. alii. *Sufferre.* F.

143. *Serenas.*] Claras, pacatas. Quidni *ſeveras?* Vox enim iſta laborem *Poëtæ* fortiùs, & feliciùs exprimit. V. l. IV. v. 462. *Æſtivas* Muretus. Quibus alii ſomno indulgebant.

147. *Hunc igitur.*] Jam tandem opus aggreditur. v. 13. Et ut omnem de *Providentia* opinionem ſubverteret probare conatur res primo factas fuiſſe ſine Deorum auxilio, ideoque non ab iis regi aut adminiſtrari: ut autem feliciùs procedat, primum hoc ſtatuit principium; *Nihil de nihilo fit.* Quod fuſiùs olim demonſtraturus eſt; obſervaverat enim opinionem de *Providentia* exinde natam eſſe, quod homines multa in Terris Cœloque fieri viderint, quorum cauſas cum invenire non potuerint, ea à Diis è *Nihilo* fieri crediderunt. Si igitur Nihil de Nihilo fieri demonſtratum fuerit, actum eſſet de *Providentia*: at verò facile agnoſcet Lector, *Lucretium* tanto conamine id ſolum probâſſe quod nemo negat; *Nihil* viz. intra Naturæ ambitum de *Nihilo* produci. Nec eſt quod ulla contra *Dei* potentiam timeamus argumenta, cum acutiſſimum *Lucretii* ingenium tam infirmis utitur, ſi enim

———— Pergama dextra
Defendi poſſint, certe hac defenſa fuiſſent.

Non radii Solis, neque lucida tela Diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque:
Principium hinc cujus nobis exordia sumet,
NULLAM REM E NIHILO GIGNI DIVINITUS UNQUAM.
Quippe ita formido Mortaleis continet omneis,
Quod multa in Terris fieri, Cœloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino Numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus, nil posse creari
De nihilo, tum, quod sequimur, jam rectius inde
Perspiciemus, & unde queat res quæque creari,
Et quo quæque modo fiant opera sine Divûm.
Nam si de Nihilo fierent, ex omnibu'rebus
Omne genus nasci posset; nil Semine egeret:
E mare primum homines, è terra posset oriri
Squammigerum genus, & volucres; erumpere cœlo
Armenta, atque aliæ pecudes: genus omne ferarum
Incerto partu culta, ac deserta teneret:
Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia Corpora quoique,
Quî posset mater rebus consistere certa?
At nunc Seminibus quia certis quidque creatur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest cujusque & Corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.

Præ-

148. *Tela diei.*] Radii Solis, qui telorum instar jacti & diffusi per universum orbem inferunt lucem, notat autem per *Tela diei* exteriorem rerum cognitionem, sicut per *Naturæ speciem* significat internam rerum cognitionem per causas. *Fayus.* *Pueriliter, ut & omnia.*

152. *Ita.*] *ut*, B.

158. *Et*] *ut*, Gif.

160. *Nam si*, &c.] Primum hoc argumentum quo probare conatur Nihil de nihilo fieri breviter *Epicurus* in Epist. ad *Herodotum*, οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν γὰρ ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἂν, σπερμάτων δ' οὐδὲν προσδεόμενον. Fusius Poëta. Si Res de Nihilo producerentur, tum quodlibet ex quolibet oriretur, semine non opus esset; sed è Terra Homines, è Cœlo Pisces Pecudesque exilirent, &c. Cum autem quodlibet non oritur è quolibet, certisque seminibus opus sit, recte concludit *Nihil de Nihilo* produci.

168. *Corpora quoique.*] *Semina quoique*, Gass.

170. *Quidque creatur.*] *Quæque creantur.* B. C. Na. &c.

171. *Enascitur.*] *Nascitur*, MS. quæ vox forsan illis grata erit, qui in Veterum Versibus hiatus quærunt, & amant.

174. *Certis.*] Libentius hoc loco legerim *Cunctis* quam *Certis*, quò versus superiores inducunt, & ille præter cæteros,

Atque

Præterea, cur Vere rosam, frumenta Calore,
Viteis Autumno fundi sudante videmus:
Si non, certa suo quia tempore Semina rerum
Cum confluxerunt, patefit, quodcunque creatur,
Dum tempestates adsunt, & vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod si de Nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
Nec porro Augendis rebus Spatio foret usus
Seminis ad coïtum, è Nihilo si crescere possent.
Nam fierent juvenes subito ex infantibu' parvis:
E terraque exorta repente arbusta salirent.

Quo-

Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.
Id quamobrem Lector? *Quod cunctis*, &c. Innuit enim facultatem distinctam & specificam in una quavis re esse; unde è caulibus juglans, ex Homine Leo, &c. non enascatur, *Faber*.

175. *Præterea, cur*, &c.] Modo ex ipsa rerum origine, jam vero probat ex statis temporum effectibus, *Nihil è Nihilo fieri*, v. 10. Cur enim *Vere* tantum Rosæ, *Æstate* fruges, *Autumno* Uvæ, & non *Hyeme*, aliisque etiam Anni partibus producerentur, si ad illorum originem *materia* nihil conferat, cum non major sit in una tempestate quam in alia dispositio, ut ex *Nihilo* quicquam procreetur?

176. *Viteis.*] *Uvas* Cod. Florentinus. *Sudante.*] *Suadente* G. Lambinus, & alii ex MSS. i. e. impellente vel sollicitante, hæc etiam vox *Fabro* placet. Salmasius legit *Sua dante*. Ver *sua dat* cùm det Rosas, Calor frumenta, Autumnus Uvas. Sed quidni *Sudante* retinerem? *Humido* viz. & *udo*, vel *sudores eliciente*, non enim dura est nec incommoda translatio.

180. *Oras,*] *Auras* mavult Faber, sic infra *Aëris in teneras Auras*; sic Græci μαλακὰς αὔρας, ubi vero *Luminis auras* inveniet? ideoque non solicitanda lectio.

184. *Concilio genitali.*] *Concilium genitale* congressus Corporum primorum ad gignendum valens. *Concilium* à cogendo, unde apud Fullonem vestimentum dum *cogitur conciliari* dicitur: *Varro* lib. V. *Concilium nominis* apud Tertullian. de pallio, est compositio nominis è duabus vocibus, & vetus Scholiastes in primam Sat. Juvenalis v. 116. inquit, Ciconia quæ contra templum Concordiæ ex *concilio* (ita enim leg. non consilio) rostri sonitum facit.

185. *Nec porro, &c.*] Tertium proponit argumentum v. 8. ex Naturali rerum incremento ductum, si enim è *Nihilo* res fierent, quidni etiam *è Nihilo* augerentur? Ideoque tempore non opus esset ut ad summum ætatis florem, justamque magnitudinem pervenirent, uno saltem momento punctoque temporis tenellus *Infans* robustus *Juvenis* evaderet, &c. ideo enim tardè & paulatim *Res* crescunt, quia ex *certa* Materia *certisque* Principiis augentur, quæ momento temporis nec congregari, nec disponi nec conjungi possunt. Porro autem cum ex *certo* semine res augeantur, è *certo* etiam semine nascantur necesse est.

185. *Spatio usus.*] i. e, *Spatio opus*, sic l. I. v. 220.

Nulla vi foret usus enim ——
Virgilius, 8. Æneid.

—— *nunc viribus usus.*

186. *E nihilo si.*] *Si è nilo*, M. V.

Quorum nil fieri manifeſtum'ſt, omnia quando
Paullatim creſcunt (ut par eſt) Semine certo:
Creſcendoque genus ſervant; ut noſcere poſſis
Quæque ſua de Materia grandeſcere, alique.
Huc accedit uti ſine certis imbribus anni
Lætificos nequeat fœtus ſummittere tellus:
Nec porro ſecreta cibo natura animantum
Propagare genus poſſit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia Corpora rebus
Multa putes eſſe, ut verbis Elementa videmus,
Quam ſine Principiis ullam rem exiſtere poſſe.
Denique cur Homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada poſſent
Tranſire, & magnos manibus divellere monteis,
Multaque vivendo vitalia vincere ſæcla:
Si non Materies quia rebus reddita certa'ſt
Gignundis, e qua conſtat quid poſſit oriri?
Nil igitur fieri de Nilo poſſe fatendum'ſt:
Semine quando opus eſt rebus, quo quæque creatæ
Aëris in teneras poſſint proferrier auras.
Poſtremo quoniam Incultis præſtare videmus

Culta

191. *Creſcendoque.*] *Creſcentesque* V. viz. Res: nec inſoleus Lectio, etſi *Omnia* præcedat.

193. *Huc accedit.*] Quartum proponit v. 7. argumentum ex alimenti neceſſitate deductum, idque etiam non minus firmum & validum, quàm cætera; Cùm enim niſi cadant Imbres nihil è Terra ſurgat, eùm Animalia alimento privata uec propagare Genus ſuum poſſunt, nec vivere, quis tam ineptus eſt qui credat Animalia vel fruges è *Nibilo* produci, cum videat Materiam & producendis & alendis rebus omnibus eſſe neceſſariam? imo potius concludendum eſt, ſemina eſſe quædam è quibus res, ut voces è literis, componantur.

200. *Denique cur*, &c.] Rurſus v. 9. arguit è Rerum naturalium definita magnitudine & duratione. Si enim è Nihilo Homines v. g. producerentur, unde conſtanter tam puſilli & imbelles? unde brevis vita, cæteraque humani generis & incommoda, & vitia? jam vero è certis ſeminibus certaque materia naſci Homines admittas, & hæc omnia neceſſaria plane erunt, & explicatu facilia.

201. *Pontum per vada.*] Salmaſius legit *Pontu*, i. e. πόντυ, ut idem Lucretius Pelage, i. e. πελάγη, dixit lib. V. v. 36. & l. VI. v. 619. at rectius *Faber*, noli hunc locum ita interpretari quaſi dixiſſet *per Ponti vada.* Quod enim Salmaſius hunc verſum depravatum judicavit, non ideo faciliùs crediderim.

203. *Vincere.*] *Vivere.* Fayus, vox nihili.

209. *Poſtremo*, &c.] Obſervaverat Poëta Fruges, Arbores, Floreſque, &c. humana induſtria meliores & lætiores fieri, indeque v. his 7. arguit hæc omnia è latentibus quibusdam ſeminibus oriri. Quid enim prodeſſet labor ſi è Nihilo producerentur? vanus profecto eſſet, irritusque, & nihil ille ageret, qui *Nibil*

Culta loca, & manibus meliores reddere fœtus:
Esse videlicet in terris Primordia rerum,
Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod si nulla forent, nostro sine quæque labore
Sponte sua multo fieri meliora videres.
Huc accedit, uti quicque in sua Corpora rursum
Dissolvat Natura, neque ad Nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale è cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quæ partibus ejus
Discidium parere, & nexus exsolvere posset.
At nunc, æterno quia constant Semine quæque,
Donec vis obiit, quæ res diverberet ictu,

Aut

hil coleret: Imo nihil impedit quin fruges è Nihilo productas sponte sua quotannis meliores & lætiores nasci videremus.

210. *Reddere.*] *Reddier:* Gif. & Pa. ex conjectura. *Reddi:* Lambinus. Docetque *Legendum ita esse*, *libris omnibus reclamantibus*, *Reddere* autem quod est in omnibus libris ferri non posse. Dum vero innocenti immeritæque voci irascatur, veterem, quam omnes libri assignant, sedem possideat *Reddere*. Aliqui libri *dicier:* Pareus.

211. *Esse videlicet.*] Sic sæpe Ennius, Plaut. & Tert. & Saluft. *Scilicet futurum, videlicet in Terra reperiri, &c.* neque enim quod aliquando putavit *Lambinus* repeti debet *ἀπὸ κοινοῦ fatendum est*. Vid. l. II. v. 468.

213. *Terraïque solum.*] *Terram:* Festus Pompeius *solum* Terram. Ennius lib. III.

Tarquinio dedit Imperium, simul & sola Regni.

Et alibi,

Sed sola Terrarum postquam permensa parumper.

216. *Huc accedit*, &c.] Hactenus demonstravit Lucretius *Nihil è Nihilo fieri:* His autem v. 2. alterum proponit, quod ex priori sequitur, effatum; *Nihil in Nihilum reduci.* *Quicque*] *Quæque*, Gif. Pa. alii.

218.] *Nam si*, &c.] Effatum modo propositum primò probat v. 8. ex communi resolutione rerum; Si enim Res in *Nihilum* interirent, aut *mortales essent è cunctis partibus;* nulla esset vis necessaria, ut unaquæque dissolvatur: sed ut sine ulla vi aut conamine aliarum rerum subitò nata apparet, sic sine ulla vi, aut conamine aliarum rerum unaquæque res, non dissolutione partium, interiret; sed nostris oculis subducta repente evanesceret; ideo enim vi opus est ut res unaquæque dissolvatur, quia constat ex seminibus quæ dissolutioni supersunt. Hujus argumenti ne minimam partem intellexit *Fayus*.

220. *Enim.*] *Ei*, Gif. viz. *Naturæ*. Hanc lectionem tuetur *Pareus:* *Lambinus*, Faber, aliique rejiciunt: & tantos Authores tutò sequi potuit *Fayus*, si tacere voluisset: Hæc autem iste: Aliis *usus ei* sup. *Naturæ:* mihi minus arridet, alias enim non *rei cujusque* sed *Naturæ* partibus discidium pareretur. Ingenium Hominis! quasi *ejus* non æque respiceret *rem quamque* si *ei*, ac si *enim* admittatur.

221. *Et.*] *At*, Gif. quid autem sibi velit aliis relinquo.

222. *At nunc.*] *Quod nunc*, Gif. Pa. C. alii, Omnesque MSS. i. e. *nunc autem Constant.*] *Constat* Gif.

223. *Obiit.*] *Obeat*, P. Na. D. sed *obiit* veteres MSS. Cod.

Aut intus penetret per inania, diſſolvatque,
Nullius exitium patitur Natura videri.
Præterea, quæcunque vetuſtate amovet ætas,
Si penitus perimit conſumens Materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitæ
Redducit Venus? aut redductum dædala tellus
Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens?
Unde mare ingenui fontes, externaque longè
Flumina ſuppeditant? unde æther ſidera paſcit?
Omnia enim debet, mortali Corpore quæ ſunt,
Infinita ætas conſumſe, anteacta diesque.
Quod ſi in eo ſpatio, atque anteacta ætate fuere,
E quibus hæc Rerum conſiſtit Summa refecta:
Immortali ſunt naturâ prædita certè.
Haud igitur poſſunt ad Nilum quæque reverti.
Denique res omneis eadem vis cauſaque volgò

Conſi-

226. *Præterea*, &c.] Secundum Argumentum quo probatur *Nihil in Nihilum reverti* breviter proponit *Epicurus* in Epiſt. ad Herodotum: εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο. Fuſiùs vero Poëta, & fortiùs. Olim probaverat *Nihil è Nihilo* fieri, & inde jam demonſtrat *Nihil in Nihilum* reduci. Animalia enim quotidiè pereunt, & naſcuntur, fontes Aquas, è quibus Mare fluminaque conſtant, perpetuò ſubminiſtrant, &c. Unde verò hæc omnia, niſi quædam eſſent *immortalia* ſemina, quæ diſſolutioni Corporum ſupereſſent è quibus renovarentur? Quis enim tam inſanus quin concederet materiam aliquando interitui obnoxiam, in tam infinita Annorum ſerie quæ ab initio rerum fluxit, debere penitus conſumi, ita ut nihil omnino ſupereſſet, è quo res quotidie pereuntes reparari poſſint?

228. *Generatim.*] *Generatum*, Gif. & quidam MSS. ut fatetur Lambinus.

229. *Redducit.*] *Educit*, D. Na. vitioſè.

231. *Ingenui.*] Quos Natura non Ars, &c. ita *ingenuus Color*, pro nativo, qui nulla arte nullo Pigmento evocatur. Faber. Juv. Sat. 3. v. 20.

— *Ingenuum violarent marmora tophum.*
Ingenui,] *Perennes*, Gaſſend. al. *Ingeniti.*

232. *Suppeditant.*] Lambinus & Pareus *ſuppetunt*, vel *parata ſunt:* rectius autem *ſupplent*, vel *ſubminiſtrant*.

233. *Debet*,] *Debeat*, Gif. Par.

234. *Conſumſe*,] *Conſumpſiſſe*. Sic *ſumpſe* pro *ſumpſiſſe* apud *Nonium* in *Tryphallo*. vid. A. Gellium lib. II. cap. XIX. eodem modo *Ceſſe* & *Creſſe*, pro *ceſſiſſe* & *creviſſe*,*diviſſe* pro *diviſiſſe* apud Horatium. *Promiſſe* pro *promiſiſſe* apud Catullum: Atque ita porro.

237. *Prædita.*] *Reddita*, MSS.

239. *Denique*, &c.] Deinceps probat v. 12. Res in *Nihilum* non reverti, quòd non una vis ad diſſolvendum omnia ſufficiat; fruſtra enim aliquis obtendat unam eandemque vim omnia Corpora diſſolvere non poſſe, quia diſpari nexu corporum principia conjunguntur. Quid enim iſta nexuum diſparitas efficeret, cum principia ipſa, ſi modo in *Nihilum* revertantur, vel leviſſimum tactum ferre non valeant? Admittas vero principia quædam æterna eſſe, & ex diſſimilitudine contextus eorum inter ſe ratio reddenda eſt, quare non una eademque vis ad omnia diſſolvendum ſufficiat.

239. *Vol-*

Conficeret, nisi Materies æterna teneret
Inter se nexas minus aut magis endopedite.
Tactus enim lethi satis esset causa profecto:
Quippe, ubi nulla forent æterno Corpore, eorum
Contextum vis deberet dissolvere quæque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, æternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis aeris
Vis obeat pro textura cujusque reperta.
Haud igitur redit ad Nihilum res ulla, sed omnes
Discidio redeunt in corpora materiaï.
  Postremo pereunt imbres, ubi eos pater Æther
In gremium matris Terraï præcipitavit.
At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsæ, fœtuque gravantur:
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc lætas urbeis pueris florere videmus,
Frundiferasque novis avibus canere undique sylvas.
Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Uberibus manat distentis; hinc nova proles

Artu-

239. *Volgò.*] *Vulgo*, *passim.* Sic *Cæsar* de bello Civ. l. I p. 7. *Vulgo ex tectis significabant.*

241. *Nexus endopedite.*] *Nexu endopedito* Nardius. *Nexus endopedita:* Gassendus, Gif. Par. cum vet. Cod. Alii *Nexus endopeditos:* quod placet Lector eligat.

242. *Satis esset causa.*] Tale Latinitatis exemplum vix alibi reperies, ideoque quidam existimant legendum,

Tactus enim lethi omnibus esset causa profecto.

243. *Eorum.*] Cum in libris vulgatis multisque MSS. legitur *quorum*, è duobus MSS. quibus adderem B. *eorum* reposuit Lambinus. *Quorum* Na. C. Gifan. Par. alii tuentur. Penes Lectorem sit. Codices Florentini *dissolvere quenquam*, viz. *contextum.*

247. *Res.*] *In:* Gassendus.

251. *Postremo*, &c.] Quoniam autem Res pleræque sint, quæ dum dissolvuntur, ita ex oculis manibusque evanescunt, ut prorsus perire videri possint; monet his 15. v. imbres ipsos, qui in terram decidentes maxime evanescunt, non perire, sed materiam suppeditare, unde Fruges arboresque augentur, & Fructibus onerantur; istis autem Frugibus Fructibusque Homines, Feræ, Aves vescuntur; ideoque minime credendum est ullam imbrium particulam penitus interire, dum tot tantæque res ex iis reparantur: Concludit denique *Nihil in Nihilum reverti*, cum Natura aliud ex alio reficit, nec aliquid unquam novum producit, quin utitur materia alterius rei olim dissolutæ.

254. *Ipsæ.*] Sine cultu Humano sed non sine vi primigenia: *Virgil.* sæpe in Georg. *Lucretius* non minus sæ *Faber.* curiosè nimis, nec forsan rè.

256. *Pueris.*] *Puerûm*, B.

258. *Fessæ.*] *Feræ* quidam MS alii *fœta:* non placet.

Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero menteis percussa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quæcunque videntur:
Quando alid ex alio reficit Natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adjutam aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De Nihilo, neque item genitas ad Nil revocari:
Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum Primordia cerni;
Accipe præterea, quæ Corpora Tute necesse'st
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
Principio, VENTI vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, & nubila differt;
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis sternit, monteisque supremos
Silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri

Cum

261. *Artubus.*] *Artibus*, vet. Cod. & *Scaurus*. Gif.

262. *Mentes percussa.*] Sic ver. 12. *Percussæ Corda tua vi.*

264. *Alid.*] *Aliud.* *Alis* pro *Alius* veteres usurpàrunt. Gifanius dubitat an *Alid* pro *Aliud* dicitur; hanc vero contumeliam non patitur Lambinus, indignatur, furit, Catullum & Ausonium in partes vocat, at frustra: jurat denique se *Alid* in duobus MSS. legisse. Et hac lectione fruatur.

265. *Adjutam.*] *Adjuta*. B. Na. Gif. Par. Nec minores sunt de hac, quam de illa altera lectione lites, quas tutiùs aliquis negligat, quam componat.

266. *Nunc age.*] Jam vero ne frustra disputaret, dum *Memmius* suus omnibus quæ proposuerat argumentis diffidat, quoniam Principia illa æterna, seminaque æterna per se divisa atque separata in sensum non cadant, sed præ sui exilitate omnem visum, etiam acutissimum longissime fugiant; varia congerit exempla rerum corporearum, quas nemo neget existere, licet videri non possint. Primo *Venti* v. 33. cujus vim quicunque perspexerit, ut tollit Mare, ut impellit naves, &c. illum Corporeum esse, licet particulæ ejus oculis cerni non possunt, fatebitur; idque libentius, si cognoscat Ventum eodem plane modo ferri, & æquali impetu impellere, ac rapida & imbribus aucta Flumina, quæ *Corporea* esse sensus ipsi apertissime demonstrant.

266. *Age res.*] Alii legunt, Nunc age sis, quoniam docui nil posse creari: *Age sis*, i. e. *age si vis.* *Quoniam,*] *Quando*, Gif.

267. *Item genitas.*] Alii *Res genitas*. Alii *Genita ad Nihilum:* perinde.

270. *Præterea.*] *Propterea*, Faber.

272. *Incita.*] *Incitata.* Ista voce sæpe *Lucretius* utitur, & *Virgilius.* Alii *insita*, malè.

272. *Pontum.*] MSS. quidam *cortus*, inde *portus*. Plurimi MSS. ut & B. eamque vocem Pareus, Gif. aliique acriter defendunt: At vero quis dubitet *Pontum* scribere qui versum 279. *legerit*? *Salmasius* legit *Porcas*. *Porca* enim τὸ μεταξὺ τῶν κυμάτων dicitur ab auctore veterum Glossarum, translatione facta ab Agris: Inter duos enim sulcos elata Terra, dicitur *Porca*. *Varro de Re Rust.* lib. I. & ταφῇ Μενίππου.

275. *Sternit.*] *Sevit:* Marullus.

Cum fremitu, ſævitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur VENTI nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
Verrunt, ac ſubito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, ſtragemque propagant,
Ac cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decurſus aquai,
Fragmina conjiciens ſylvarum, arbuſtaque tota;
Nec validi poſſunt pontes venientis aquaï
Vim ſubitam tolerare: ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat ſonitu magno ſtragem; volvitque ſub undis
Grandia ſaxa, ruit quà quidquid fluctibus obſtat.
Sic igitur debent VENTI quoque flamina ferri:
Quæ, veluti validum flumen, cum procubuere
Quamlibet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoque rotantia turbine portant.
Quare etiam atque etiam ſunt VENTI Corpora cæca:

Quan-

277. *Pontus.*] *Coörtus, vel Còrtus:* ut optimè *Faber*, qui iſtam vocem è verſu 272. ejectam ſuo reſtituit loco. *Pontus* enim vox nihili eſt, & ſolo *Fayo* digna, qui ad verſum 276. hæc monet. Ita.] *Particula Comparationis: Comparat quippe venti validi fremitum murmuri maris furentis.* Acumen Hominis!

278. *Cæca.*] Quæ oculis cerni non poſſunt: ſic eodem lib. v. 779.

Naturam clandeſtinam, cæcamque adhibere.

——— *Nimboſus Orion*
In vada cæca tulit ———

Virgilius 1. Æneid.

280. *Verrunt.*] *Vertunt*, G. *Verrunt* autem amat *Virgilius* Lucretianæ Elegantiæ perpetuus Imitator.

— *Maria, ac Terras, Cœlumque profundum*
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per Auras.

1. Æneid. v. 63.

282. *Ac cum*,] Ita quidam Libri fatente Lambino. Plurimi vero legunt, *Quam quom.*

287. *Turbidus.*] Alii *Turgidus:* improbè.

288. *Incurrens.*] *Incurrit*, Na. imperitè, & fruſtra ſe aliquorum Codicum authoritate tuebitur.

290. *Ruit quà quicquid.*] *Quidquam*, Gif. ſed *Ruunt quæ*, ſaxa viz. ſemper legendum putavit *Faber*. Nec improbanda eſſet iſta conjectura ſi Codices confirmarent, & non foret paulo frigidior: non ſolicitanda eſt igitur illa altera lectio, quam vetus Latium probaret: *Ruitque* forſan admitti poteſt, & probè reſpondebit *Ruuntque* v. 293. ab iſtiuſmodi etiam hiatibus non abhorrent veteres Poëtæ.

295. *Rapidoque rotantia.*] Alii *Rapidique rotantia: Rapidique rotanti*, Gif. è vet. Codic. perinde eſt. Mallem vero *Rotantia*, ut v. 280.

—— *Subito vexantia turbine raptant.*

Quandoquidem factis ac moribus, æmula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto Corpore qui ſunt.
  Tum porro varios rerum ſentimus ODORES,
Nec tamen ad nareis venienteis cernimus unquam:
  Nec calidos ÆSTUS tuimur, nec FRIGORA quimus
Uſurpare oculis, nec VOCES cernere ſuemus;
Quæ tamen omnia Corporea conſtare neceſſe'ſt
Natura: quoniam ſenſus impellere poſſunt.
TANGERE ENIM ET TANGI, NISI CORPUS, NULLA POTEST RES.
Denique fluctifrago ſuſpenſæ in littore Veſtes
Uveſcunt, eædem diſpanſæ in Sole ſereſcunt;
At neque quo pacto perſederit humor aquaï
Viſu'ſt, nec rurſum quo pacto fugerit æſtu;
In parvas igitur parteis diſpergitur Humor,

Quas

297. *Moribus.*] Ita plurimi vet. Codd. quidam autem MSS. & impreſſi, *Motibus.* Virgil.

Ventos & variam Cœli prædicere morem
Cura ſit ———

299. *Tum porro*, &c.] *Quin*, Gif. Iterum docet v. 7. poſſe eſſe in rerum Natura *Principia* quædam Corporea, quamvis ſub oculos non cadunt; Cùm Calorem, odores, ſonos, frigusque eſſe omnes fatentur, quæ tamen nemo unquam oculis uſurpavit. Iſta vero omnia Corporea eſſe quis dubitet dum impellunt ſenſus, ideoque *tangunt?* Quodcunque autem vel *tangit*, vel *tangitur*, id eſt Corpus. *Corpus* Græcè definitur, τὸ δρώμενον, ἢ πάσχον σῶμα ἐστι, quam definitionem ſignificare volens Lucretius, ita ſcripſit

Tangere enim & Tangi, niſi Corpus, nulla poteſt res.

A. Gellius l. V. c. 15.

306. *Denique*, &c.] Alio v. 6. utitur exemplo; *Aqua* eſt *Corpus*, at illam in particulas nimis minutas aſpici aliquando dividi experimur; Panni enim, aut lintea juxta littus expanſa humeſcunt, à Solis calore autem iterum ſiccantur, at iſtas *Aquæ* particulas Pannis inſidentes, vel ab iis recedentes nemo unquam vidit.

306. *Fluctifrago.*] *Fluctivago*, Nonius in voce *Sereſco.*

307. *Diſpanſæ.*] Aliqui libri *Candenti.* Alii *diſpeſſæ*, ex A. Gellio lib. XV. c. 15. Qui obſervat *paſſum* à *pando*, & cum præpoſitione *expaſſum*, non *expanſum* à veteribus dici; Plautumque in *Milite glorioſo*, Act. 2. Sc. 4. v. 6. & 7. ſcribere.

Credo ego iſtoc exemplo tibi eſſe eundum actutum extra portam,
Diſpeſſis *manibus patibulum cum habebis.*

Eadem *Servius* ad v. 484. l. I. Æneid. At *Diſpenſæ* agnoſcit Nonius in voce *Sereſco.* Lambinus autem hos duos verſus ita legendos cenſet,

Denique fluctifrago diſpeſſæ in littore veſtes
Uveſcunt, eædem candenti in Sole ſereſcunt.

307. *Uveſcunt.*] Humeſcunt: unde *Uvidus*: *Sereſcunt.*] Siccantur; quod ſerenitas ſicca ſit: Sic Virgilius doctè in *Georg.* l. I.

——— *Unde* Serenas
Ventus agat nubes.

Id eſt, Siccas. Idem alio in loco:

——— *Atque Arida differt*
Nubila ——— Nonius.

Sereſcunt: ξηραίνονται, in veteri *Vulganii Onomaſtico.*

Quas oculi nulla poſſunt ratione videre.
Quin etiam multis Solis redeuntibus annis
Annulus in digito ſubtertenuatur habendo:
StillicidI caſus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occultè decreſcit Vomer in arvis:
Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conſpicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu, prætereque meantum:
Hæc igitur minui, cum ſint detrita, videmus;
Sed quæ Corpora decedant in tempore quoque,
Invida præcluſit ſpeciem Natura videndi.
Poſtremo, quæcunque Dies, Naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim creſcere cogens,
Nulla poteſt oculorum acies contenta tueri;
Nec porro quæcunque ævo, macieque ſeneſcunt:

Nec

312. *Quinetiam multis Solis*, &c.] *Multum*. Marullus. *Multis olim*, Faber. Varia v. 11. congerit exempla; Annulus viz. in digito, Vomer in Agris attenuatur; Gutta lapidem cavat: Pavimenta atteruntur; Æreasque etiam ſtatuas crebro tactu detritas conſpicimus. Ab his omnibus ita detritis Corporeæ quædam particulæ recedunt, qui vero iſtas viderit, Oculos habebit longe acutiores quàm

Aquila, aut ſerpens Epidaurius ——

313. *Habendo.*] Dum geſtatur. Paſſivæ ſignificationis; Virgil.

—— *Alitur vitium vivitque tegendo.*

Id eſt, *dum* tegitur. Lucret. l. IV. v. 1064.

—— *Inveteraſcit alendo.*

id eſt, dum alitur.

316. *Strata viarum.*] Ut *Prima virorum*, lib. I. v. 87. *Clauſa domorum*, v. 355. *Clauſa viarum*, lib. IV. v. 613. &c. Et apud Virgilium lib. I. Æneid.

Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.

318. *Signa manus dextras*, &c.] Intelligit Deorum tutelarium ſigna, quorum manum dextram qui exirent ex urbe, & qui ingrederentur oſculari ſolebant, idquè boni ominis cauſa: neque tamen ullus quod ſciam veteris Scriptoris locus ad id demonſtrandum affertur, ſed ita res deſcribitur, ut minimè dubia videri debeat. Cur autem dextram potius oſcularentur quàm lævam, habes *Varronem* qui doceat in excerptis ex *Servio* in 1. Æneid. *Extras* verò in margine apponit *Giſanius*, forſan pro *exertas* aut prominentes: Sic apud Lucretium lib. IV. v.278. *Extraria* lux pro *externa*, vel *extrinſeca*: verſum ſequentem non agnoſcit *B.*

320. *Sint.*] Ex omnibus libris ſcripſit *Lambinus*. *Sunt* ex conjectura *Giſanius*, ut & *Præcludit* pro *Præcluſit*, v. 322.

323. *Poſtremo, quæcunque*, &c.] Denique monet v. 7. Rebus paulatim creſcentibus apponi quaſdam particulas Corporeas, ab iis iterum decreſcentibus detrahi; eas vero particulas Oculum, ne quidem acutiſſimum intueri: & demum concludit poſſe eſſe quædam Principia Corporum quæ Aciem oculorum fugiant. Hæc omnia breviter *Epicurus* ad Herodotum: πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ ἀτόμους. (Democritus maximas poſſe eſſe Atomos exiſtimabat,) &, οὐδέποτε γοῦν ἄτομος ὤφθη αἰσθήσει.

Nec mare quæ impendent vesco sale Saxa peresa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus cæcis igitur Natura gerit res.
Nec tamen undique Corporea stipata tenentur
Omnia natura, namque est in rebus INANE.
Quod tibi cognôsse in multis erit utile rebus:
Nec sinet errantem dubitare, & quærere semper
De Summa rerum, & nostris diffidere dictis;
Quapropter locus est intactus, INANE, vacansque.
Quod si non esset, nulla ratione moveri

Res

327. *Nec Mare quæ impendent.*] Pro *impendent Mari.* Et hanc lectionem agnoscit *Festus* in voce *Vescus.* Sic Terentius in Phormione,

Tanta Te *impendent Mala.*

Lucilius,

Nunc ad Te redeo ut res quæ Me *impendat agatur.*

Licet aliud dicat *Festus* in voce *Me.* Similiter *Instare illum* Vetteres dicebant, ut Plautus in Pœnulo,

Tantum eum instat *exitii.*

327. *Vesco sale.*] *Ve*, Particula, sicut quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem: Sic *Vescum*, quod ex *Ve* particula, & *esca* copulatum est, utriusque diversæ significationis vim capit: Aliter enim *Vescum salem* dicit Lucretius ex edendi intentione, aliter Lucilius *Vescum* appellat cum edendi fastidio. *A. Gellius* lib. XVI. cap. 5. Lucilii verba laudat Nonius Marcellus. *Vescum.* Minutum, obscurum. Lucilius lib. XXVI. *Quam fastidiosum ac vescum cum fastidio vivere.* Ubi addit ex Virgil. Georgic. 3. *Nec vescas salicum frondes.* Item ex Afranio in Sororibus. *At puer est Vescis imbecillus viribus.* Festus, *Vescus*, fastidiosus, *Ve enim pro pusillo utebantur.* Plin. l. VII. c. 20. *Corpore Vesco, sed eximiis viribus Tritanum.* Ovid. Fast. l. III. v. 445.

—— *Vegrandia* farra colonæ

Quæ malè creverunt, *vescaque* parva vocant,

Vis ea si verbi est, cur non ego *Vejovis* ædem,

Ædem non *Magni* suspicer esse Jovis?

328. *Quoque possis*, &c.] *Quæque posset.* Gifanius.

330. *Nec tamen undique*, &c.] Supra probaverat Corporea quædam esse Principia jam aliam rem aggreditur, & v. 6. docet in *Omni* aliud planè esse præter Corpus, viz. *Inane:* Istud autem *Inane* definit *Locum intactum*, & *vacantem:* Spatium viz. quod neque tangit, neque tangitur, quod neque agere, neque pati potest. Sic lib. III.

Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane *est*,

Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum.

332. *Cognôsse.*] *Commune.* B. & v. 334. *In* pro *De.* B.

336. *Quod si non esset*, &c.] Primum quo probatur *Inane* argumentum v. 14. continetur: quo etiam *Epicurus* Epist. ad Herodotum utitur. Εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα. Ut vero vim hujus argumenti melius percipias, Lector, cogita universum mundum, si nihil *Inane* interspersum habeat, confertissimam esse molem, adeo ut Corpusculum, ne minimum quidem, valeat de novo suscipere: Quippe si nihil non plenum est, nullus locus restat complendus; quare aut Corpus non admittetur, aut in illo loco collocabitur, in quo aliud jam situm est; sicque idem locus duo Corpora sese undique penetrantia capiet, quod sane per vires Naturæ fieri posse non dixeris: Deprehendes autem hac ratione aliquodneCorpus ex iis quæ

intra

Res possent; namque officium, quod Corporis extat,
Officere, atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: Haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.
At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos; quæ, si non esset INANE,
Non tam sollicito motu privata carerent;
Quàm genita omnino nulla ratione fuissent:
Undique Materies quoniam stipata quiesset.
 Præterea quamvis Solidæ res esse putentur,
Hinc tamen esse licet Raro cum corpore cernas:
In saxis, ac speluncis permanat Aquarum
Liquidus humor, & uberibus flent omnia guttis:
Dissupat in corpus sese Cibus omne animantum:
Crescunt Arbusta, & fœtus in tempore fundunt,
Quod Cibus in totas usque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omneis:
Inter septa meant Voces, & clausa domorum
Transvolitant: rigidum permanat Frigus ad ossa.

Quod,

intra hanc molem dispoſita sunt moveri è suo loco possit, ut invadat locum alterius: Sanè cum plenum locum offendat, necesse erit ex illo pellat quod Corpus illum occupat; Illud prorsus quonam contendat, si Omnia quidem plena sunt? An ipsum rursus expellet aliud? Sed par redibit difficultas, continuabiturque in ævum. Ideoque nisi *Inane* sit rebus intermistum, ita essent Omnia stipata, ut non modo nulla res Mundi moveri loco jam valeat; sed neque explicari possit quomodo gigni quidquam potuerit, cùm ad generationes rerum motus localis requiratur: Idem fere argumentum ex *Democrito* & *Leucippo*, quos *Epicurus* sequitur, collectum proponit *Aristot.* 4. Phys. 6. *Gassendus.*

337. *Corporis.*] *Corporum*, Pa. aliique, contra Codicum fidem: In sequenti versu *Abesset* pro *Adesset.* Idem.

341. *Sublimaque Cœli.*] Ut *Acuta belli* ab Horatio, *occulta & remota templi* à Cæsare: *Sublimus* autem, ut *Imbecillus*, *Inermus*, *Hilarus*, &c.

344. *Privata carerent.*] Turnebus aliquando legit, *Pronata carerent:* Aliquando *Privata jacerent.* Frustra; ut & Gassendus, qui v. 346, pro *Quiesset* legit *fuisset.*

347. *Præterea, quamvis*, &c.] Iterum v. 12. probat *Inane* esse, quoniam Res, quæ maximè solidæ videntur, Corpora quædam permeant, & permanant: Sic Aqua saxum: Alimenta omnia Animalium membra; Succus Truncos ramosque arborum. Soni Parietes & Mœnia, & Frigus Carnem & Nervos usque ad ipsa Ossa penetrat. Quæ tamen non omnino fierent, nisi essent Vacua quædam spatiola inter solidarum istarum rerum particulas, quæ Corpora quæque pertransirent.

350. *Flent.*] *Fluunt*, B.

353. *Quod Cibus in totas*, &c.] *Arbores*, viz. licet supra posuerit *Arbusta:* Alii tamen legunt *Tota usque vel ab*, &c. Alii *Totos* viz. fœtus.

Quod, nisi INANIA sint, quà possent Corpora quæque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique cur alias aliis præstare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura?
Nam, si tantundem'st in Lanæ glomere, quantum
Corporis in Plumbo'st, tantundem pendere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere INANIS.
Ergo quod Magnum'st æque, Leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat INANIS:
At contra Gravius plus in se CORPORIS esse
Dedicat, & multò VACUI minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quærimus, admistum rebus, quod Inane vocamus.
Illud in his rebus, ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor;

Cede-

358. *Fieri.*] Alii, *Quà irent. Videres.*] Alii, *Valeret.*

359. *Denique cur Alias*, &c.] Tertium quò probatur *Inane* argumentum v. 12. deducitur è diverso rerum, quæ ejusdem magnitndinis & figuræ sunt, pondere: Neque enim explicari potest, cur è duobus Corporibus ejusdem figuræ & magnitudinis alterum plus ponderis haberet, alterum minus; nisi quòd in illo plus insit *Corporis*, cui Pondus naturale est: In hoc vero plus *Inanis*, quod nullum omnino habet pondus.

361. *Glomere.*] *Pondere* Alii, solliciti de Quantitate, inepte: æque enim licuit Lucretio producere, ac aliis corripere.

362. *Corporis.*] *Corporum*, ut & v. 363, & 367. B. Et pro ista voce pugnat *Gifanius* ridicula planè ratione: licet enim de principiis Corporum aut Atomis loquatur *Lucretius*, nihil tamen obstat quo minùs *Corporis* legatur: ut infra v. 423.

Corpus enim per se communis deliquat esse
Sensus: ——— Lambinus.

368. *Dedicat.*] Declarat, aut ostendit; Alii *Indicat.* Alii *Deliquat*, ut v. 423. & lib. III. v. 509. Alii *Delicat.* Sic Plaut. in Milite,

Ita vero ut tu ipse me dixisse delicas.

Nonius *Delica.* Explana, indica, &c. Sed *Dedicat* amat Faber: *De* enim affirmat, ut *Demiror*, *Demagis*, valde magis apud *Lucilium* in Nonio: Festus tamen, *Demagis* pro *minus* Antiqui dicebant: forsan leg. *Nimis.*

369. *Id.*] Nardius & Alii non agnoscunt, at retinendum arbitror.

371. *Illud in his rebus*, &c.] Quoniam verò aliqui, inter quos Arist. l. IV. Phys. vim hujus argumenti eludere conantur Dicendo, *Inanis* non opus esse ut Corpora moveantur; cum in *Pleno* Corpora possunt sibi invicem officiosè cedere, quoniam Corpus quodcunque movetur relinquit spatium ab alio Corpore, quod è suo loco detrudit, occupandum: Ut Aqua cedit Piscibus procedere conantibus, locumque quem illi reliquerunt subit; Urget Lucretius Pisces in Aqua sibi viam aperire, locumque post se relinquere non posse, nisi Aqua cedat locum; cedere autem locum Aquam non posse, nisi pateat vacuum spatium à Piscibus relictum: Igitur aut admittendum est Inane Corporibus admistum, aut nihil omnino moveri possit.

Cedère Squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias; quia poſt loca Piſces
Linquant, quo poſſint cedentes confluere undæ:
Sic alias quoque res inter ſe poſſe moveri,
Et mutare locum; quamvis ſint omnia plena:
Scilicet id falſa totum ratione receptum 'ſt.
Nam quò Squamigeri poterunt procedere tandem,
Ni ſpatium dederint latices? concedere porro
Quò poterunt undæ, cum piſces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum 'ſt corpora quæque;
Aut eſſe admiſtum dicendum'ſt rebus INANE;
Unde initium primum capiat res quæque movendi.
Poſtremo duo de concurſu Corpora lata,
Si cita diſſiliant, nempe aër omne neceſſe 'ſt,
Inter corpora quod fuvat, poſſidat INANE.
Is porro, quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Complere ſpatium: Nam primum quemque neceſſe 'ſt
Occupet ille locum, deinde omnia poſſideantur.
Quod ſi forte aliquis, cùm Corpora diſſiluere,

Tum

381. *Quò.*] *Qui*, Gifan. verſus 279. immemor.

385. *Poſtremo duo de concurſu*, &c.] Quinto his v. 7. pugnat argumento, eoque ſatis valido. Si enim duo Corpora plana & lata concurrant, ſubitoque à ſe invicem diſſiliant, *Inane* fieret; Omnis enim materia ab iſtis Corporibus ita concurrentibus elideretur. Ideoque ſpatium quod inter illa diſſilientia patet Omnis Corporis eſſet Vacuum: Quid enim impleret? Aër, an materia ſubtilis? At quantumvis celerem, quantumvis ſubtilem fingas materiam, *Inane* tamen ſemper relinques, cùm Aër ille aut materia ſubtilis uno eodemque momento totum quod patet ſpatium occupare & implere non poſſit. *De concurſu.*] Poſt concurſum; Sic Plautus, *Non bonus eſt ſomnus* de *prandio*. Alii, inter quos *Gifanius*, legunt *Concurſo*, ut & *Culto*, lib. IV. v. 1274. Plurima enim erant apud Veteres nomina ambiguæ formæ. Sed hunc caſtigat *Lambinus*, an jure alii videant. *De concurſu.*] De conjunctione, de commiſſura, Alii.

387. *Fuvat.*] Quaſi *fuerit.* Alii *Fiat*: *Poſſidat.*] Ita Veteres pro *Poſſideat.*

388. *Celerantibus.*] Aliqui *Denſantibus*: Nullo planè ſenſu.

390. *Complere.*] *Compleri*, Gif. perinde eſt.

392. *Quod ſi forte aliquis*, &c.] Reſponſionem præoccupat, impugnatque *Lucretius* v. 8. Hic verſus aliquos excidiſſe, mutilumque eſſe hunc locum ſemper judicavi: Præclara enim Reſponſio, *Vacuum non eſt*, *quoniam Aër condenſatur*: Quis autem intelligat? Ideoque hunc locum ita cenſeo ſupplendum: Cum duo iſta Corpora concurrant, inter eorum ſuperficies Aër interceptus, condenſatur, ſaltem in ſuperficierum cavitatibus (nulla enim Corpora perfectè plana) latet: Cum verò diſſiliant iſta Corpora, Aër iſte interceptus rareſit; ſpatiumque inter duo iſta Corpora diſſilientia patens occupat

Tum putat id fieri, quia ſe condenſcat aër,
Errat; nam VACUUM tum fit, quod non fuit ante;
Et repletur item, VACUUM quod conſtitit ante:
Nec tali ratione poteſt denſerier aër,
Nec, ſi jam poſſet, ſine INANI poſſet, opinor,
Se ipſe in ſe trahere, & parteis conducere in unum:
Qua propter, quamvis cauſando multa moreris,
Eſſe in rebus INANE tamen fateare neceſſe 'ſt.
  Multaque præterea tibi poſſum commemorando
Argumenta, fidem dictis, conradere noſtris;
Verum animo ſatis hæc veſtigia parva ſagaci
Sunt, per quæ poſſis cognoſcere cætera Tute:
Namque Canes ut montivagæ perſæpe feraï
Naribus inveniunt intectas frunde quietes,
Cum ſemel inſtiterunt veſtigia certa viaï:
Sic alid ex alio per te Tute ipſe videre
Talibus in rebus poteris, cæcaſque latebras
Inſinuare omneis, & Verum protrahere inde:
  Quod ſi pigrâris, paullumve abſceſſeris ab re,
Hoc tibi de plano poſſum promittere, MEMMI:

Uſque

cupat & implet. Urget autem *Lucretius*, Cùm iſta duo Corpora ſeparentur *Inane* fieri neceſſe (quis enim neget eum in aliquibus ſaltem partibus ſe invicem tangebant) & Id *Inane* iterum ab Aëre repleri; ideoque prius argumentum firmum ſatis eſſe & certum; Urget inſuper, Aërem non omnino condenſari, vel ſi condenſetur; ex iſta condenſatione tamen ſequi *Inane* eſſe: quoniam abſurdum eſt unam eandemque materiæ molem aliquando majus, aliquando minus ſpatium occupare, niſi Inane eſſet.

393. *Condenſcat.*] Sic Virgil. Æneid. 10.

Extremi addenſent Acies — Et Æneid. 7.

Agmina denſentur Campis.

Ad quem locum *Denſeo*, *Denſes*, dici agnoſcit Servius.

401. *Multaque præterea*, &c.] Multa propoſuit, non vero omnia argumenta; reliqua autem ex iis, quæ memoraverat, ab ipſo *Memmio* colligenda relinquit: idem enim Philoſophis ac Canibus Venaticis accidit, cum certa veritatis veſtigia ſemel legerint, abditos illius receſſus facile invenient.

402. *Conradere.*] *Conciliare*, *Comparare*, lib. VI. v. 303.

Atque alia ex ipſo conradens *Aëre portat.*

Et v. 443.

— Conradens *ex Aëre ſemina Nubis.*

Ideoque non audiendi ſunt iſti qui *Contradere* reponunt.

406. *Intectas frunde.*] Livius *Intecta ſtramento tecta*: Non opus eſt igitur iſtorum ingenio qui amant, *Intextas.*

407. *Certa.*] *Prima*, B.

411. *Quod ſi pigrâris.*] Aliam ab Omnibus Interpretum v. 9. commentis ſententiam ſequutus ſum, quam veram tamen eſſe fatebitur is Lector, qui ſequentes verſus diligenter perpendit, novitque *Lucretium* de Epicuro & de ſeipſo nihil moderatum ſentire.

Usque adeo largos haustus de fontibu' magnis
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra Senectus
Serpat, & in Nobis Vitaï claustra resolvat,
Quàm tibì de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis:
Omnis, ut est, igitur, per se, Natura, duabus
Consistit rebus; nam CORPORA sunt, & INANE,
Hæc in quo sita sunt, & quà diversa moventur:
Corpus enim per se communis deliquat esse
Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quicquam ratione queamus.
Tùm porro Locus, ac Spatium, quod INANE vocamus,
Si nullum foret, haud usquam sita Corpora possent
Esse, neque omnino quàquam diversa meare;
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante:
Præterea nihil est, quod possis dicere ab omni

COR-

413. *Usque adeo largos*, &c.] Lambinus è MSS. legit.

Usque adeo largos, haustos de fontibus, Amnes.

De fontibus.] ex Epicuri libris, cujus non tantum Opiniones, sed etiam Verba ubique premit, & sectatur.

420. *Omnis, ut est, igitur*, &c.] Jam *Corpus* & *Inane* demonstraverat. His vero v. 11. olim posita argumenta breviter recenset, & unum addit à sensu deductum: Asseritque nihil per se existere præter *Corpus* & *Inane*: Sic *Epicurus* in Epist. ad Herodotum, τὸ πᾶν ἐστι πῆ μὲν σῶμα, πῆδε κενόν. In Epist. ad Pythoclem, τὸ πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις. Et *Cicero* in 2. de Nat. Deor. Omnia, quæ secundum Naturam Corpus & Inane docet *Epicurus*. *Omnis, ut est per se, Natura.*] i. e. Omnis Natura, vel *Omne* per se existens, & ut Epicurus in Epist. ad Herod. Κατ᾽ αὐτὰς φύσεις.

421. *Consistit.*] Alii *Constitit in*, imperitè. *Nam.*] *Quæ* G.

423. *Corpus enim*, &c.] Ipsa *Epicuri* verba: Τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ᾽ ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ Τεκμαίρεσθαι· εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι᾽ οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα. Epist. ad Herodot.

426. *Animi.*] *Animos*, Nardius & alii: Quo sensu ipsi viderint.

430. *Supera.*] Supra.

431. *Præterea Nihil est*, &c.] His v. 10. docet Nihil esse per se existens præter *Inane*, & *Corpus*. Quicquid enim est, quantitate aliqua, magna aut parva donatur. Id vero si Tactile sit, motumque impediat, *Corpus* censebitur: Epicurus apud Empiricum, κατ᾽ ἀθροισμὸν σχήματος, καὶ μεγέθους, καὶ ἀντιτυπίας, καὶ βάρους, τὸ σῶμα νοεῖται. Si vero Intactile, motumque non impediat, vocabitur *Inane*: Nihil igitur est præter Corpus & Inane.

431. *Possis dicere.*] Alii *Dici possit ab*: Alii *possit dicier*: eligat Lector.

Corpore sejunctum, secretumque esse ab Inani:
Quod quasi tertia sit rerum natura reperta.
Nam quodcunque erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit;
Cui si Tactus erit quamvis levis, exiguusque,
Corporum augebit numerum, summamque sequetur;
Sin Intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hoc id erit Vacuum, quod Inane vocamus.
Præterea per se quodcunque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum;
Aut erit ut possint in eo res esse, gerique:
At facere & fungi sine Corpore nulla potest res:
Nec præbere locum porro, nisi Inane, Vacansque;
Ergo præter Inane, & Corpora, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;

Nec,

433. *Quod quasi tertia sit rerum Natura reperta.*] Pro *Rerum*, Alii legunt *Numero*. Nec lis inter harum vocum Patronos facilè componatur, Cùm qui *Rerum*, æque ac qui *Numero* amat v. 447. Autoritate seipsum tueri possit; Totum vero hunc versum rejicit *Faber*, & existimat illum ex conclusione seu Orationis clausula petitum, & huc translatum fuisse: Deinde dicet Latinitatem esse vitiosam: *Nihil est* quod possis *dicere sejunctum*, &c. quod sit quasi *tertia Natura reperta*. Ita ille: Quid autem si legamus *Quod dici possit?* Quid si *quod possit dicier?* Quid etiam si legamus *Quæ quasi Tertia?* Dum Cod. MS. B. Aliique agnoscunt *Quo?* Profecto ista omnia incorruptum vetusque Latium sapiunt; nec *Illius* Authoritas tanta est, ut omnium Codicum fidei præferatur.

434. *Esse aliquid.*] *Esse aliud* Alii: In cujus insanæ Lectionis interpretatione nollem *Lambinum* tot verba perdidisse.

437. *Corporum.*] Imperiti Librarii, offensi quod litera *M.* non eliditur, varia commenti sunt: Alii scribunt *Corporeum augebit*. Alii *Corporis augebit*. Alii *Corporum adaugebit*: frustra hæc omnia. Litera enim *M* apud *Ennium* & *Lucretium* sæpissimè non eliditur, uti nec apud Horatium Sat. 2. Lib. II.

——— *Num vesceris ista*
Quam laudas pluma? coctlo num adest honor idem?

441. *Præterea*, &c.] Iterum v. 9. docet nihil esse per se existens præter *Corpus* & *Inane*. Quodcunque enim est, vel in aliud agere, vel ab alio Pati potest: Id autem erit *Corpus*. Quodcunque enim, Agit vel Patitur, Tangitur aut Tangit: Vel est id in quo Res sitæ sunt, in quo etiam fiunt, & moventur: Id autem *Inane* est: Nullum igitur est Tertium rerum Genus quod sensu (qui *Corpus* esse docet) vel Ratione (quæ *Inane* esse demonstrat) deprehendere valeamus. Epicurus, *τὸ δρώμενον, ἢ πάσχον, σῶμά ἐστι· τὸ δὲ κενὸν οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι᾽ ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχει.*

443. *Gerique.*] Fieri & moveri, dum enim *Gerere* idem apud Lucretium ac *Facere* aut *Administrare*, ut in v. 329.

Corporibus cæcis Natura Gerit *res.*

immeritò *Lambinus* Gif. succenset quòd *Geri* interpretetur *Moveri*: Sine motu enim nihil Natura vel agit vel administrat.

Nec, quæ ſub ſenſus cadat ullo tempore noſtros,
Nec, ratione animi quam quiſquam poſſit apiſci.
Nam quæcunque cluent, aut his CONJUNCTA duabus
Rebus ea invenies; aut horum EVENTA videbis.
Conjunctum 'ſt id, quod nunquam ſine perniciali
Diſcidio potis eſt ſejungi, ſeque gregari:
Pondus uti ſaxis, Calor ignibu', Liquor aquaï,
Tactus Corporibus cunctis, Intactus Inani.
Servitium contra, Libertas, Divitiæque,
Paupertas, Bellum, Concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque,
Hæc ſoliti ſumus, ut par eſt, EVENTA vocare.
Tempus item per ſe non eſt, ſed Rebus ab ipſis
Conſequitur ſenſus, tranſactum quid ſit in ævo,
Tum quæ Res inſtet; quid porro deinde ſequatur:
Nec per ſe quemquam TEMPUS ſentire fatendu 'ſt
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.
Denique Tyndaridem raptam, belloque ſubactas
Tro-

450. *Nam quæcunque cluent*, &c.] Cùm verò plurima dicimus *Eſſe* præter Corpus & Inane, ut *Bellum eſt*, Pax *eſt*, Calor *eſt*, &c. Ne ex communi hoc uſu loquendi errores naſcerentur, monet verſ. 10. hæc Omnia *Conjuncta* tantùm eſſe, vel *Eventa* Corporis & Inanis: *Conjunctum* (σύμπ7ωμα ſive proprium Accidens) eſt quod non poteſt abeſſe ſine interitu ſubjecti: Quale eſt Calor in Igne, Humiditas in Aqua, &c. *Eventum* verò (συμβεβηκὸς ſive Accidens commune) quod poteſt abeſſe vel adeſſe ſine ſubjecti interitu; Quale eſt Bellum, Paupertas, Concordia, &c.

460. *Tempus item*, &c.] Qui Paupertatem, Bella, Pacem, &c. inter Eventa poni haud graviter ferebant. magnificentius de *Tempore* ſentiebant. Pythagoras, Heraclitus. Alii (vid. Empiricum adv. Phyſ. lib. XXI.) Corpus eſſe, Stoïci vero Incorporeum Aliquid eſſe docuerunt: His omnibus Epicuri ſententiam v. 5. opponit Lucretius, quam Accipe Lector *Gaſſendi* verbis luculentiùs explicatam: Tempus eſt Eventum cogitatione duntaxat ſeu mente attributum rebus, prout concipiuntur in eo, in quo ſunt, ſtatu perſeverare, aut deſinere, & longiorem aut breviorem exiſtentiam tueri; ac ipſam habere, habuiſſe, aut habituræ eſſe.

462. *Porro.*] *Pars* edidit *Fayus*, eodem judicio quo v. 476. *Clara* interpretatus eſt *notiſſima*.

465. *Denique Tyndaridem cum dicunt eſſe*, &c.] Haud ſcio an facile explicare poſſim quod ſentiam, ſed Ego, ut potero, dicam. Sermonis Latini inopia cogit ut utamur verbo *ſum*, *es*, *eſt*, in rebus temporis præteriti, ubi quid factum dicere volumus. Itaque ſi quis dixerit, *Victum eſt Ilium*, extemplo argutator aliquis reſponderit, *Victum eſt*, ergo *Eſt*. Hunc locum ſic neceſſariò intelligendum arbitror. Hæc *Faber*, quo nemo melius: v. igitur 7. captioſum Sophiſma ſolvit, ex communi uſu loquendi, quo dicimus res præteritas geſtas *eſſe*, ductum: & huc ſpectare exiſtimo omnia illa, quæ de accommodandis tempori familiaribus ſermonis formis, Epicurus ſcribit in Epiſt. ad Herodotum: ὅτι διαλέκτυς,
οὓς

Trojugenas genteis cum dicunt esse, videndu 'st,
Ne forte hæc per se, cogant nos, esse fateri:
Quando ea sæcla hominum, quorum hæc eventa fuere
Irrevocabilis abstulerit jam præterita ætas.
Namque aliud Rebus, aliud regionibus ipsis
EVENTUM dici poterit, quodcunque erit actum.
  Denique Materies si rerum nulla fuisset,
Nec Locus, ac Spatium, res in quo quæque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens
Clara accendisset sævi certamina belli:
Nec clam durateus Trojanis Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Grajugenarum;
Perspicere ut possis Res Gestas funditus omneis,
Non ita, uti CORPUS, per se constare, nec esse:
Nec ratione cluere eadem, qua constat INANE:
Sed magis ut meritò possis EVENTA vocare
Corporis, atque Loci, res in quo quæque gerantur.
  Corpora sunt porro partim Primordia rerum,

Partim

ὡς βελτίους, μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον. Qui vero dixerit has esse nugas dialecticas, verissimum dixerit; Nec nugaretur Lucretius, nisi *Stoïci* (inter quos & Epicuræos immortale odium) futilissimi Hominum hisce argutiis ineptire coëgissent.

466. *Cum.*] *Ut:* Na. & vet. quidam Codd. *Qui:* Lambinus:

467. *Ne forte.*] *Ne contra:* quidam Cod. *Esse fateri.*] Alii *Forte fateri.* Alii *Cuncta fateri.*

Ne contra hæc per se cogant Nos esse fateri:

omnibus anteponit Lambinus.

468. *Ea.*] *Et*, Gif. & Alii.

469. Post hunc versum hiatum in Interpretatione reliqui, nec temere: quis enim non videt omnes istos excidisse versus, qui solutionem Sophismatis continebant? Lacerum verò Poetam esse testor versus quosdam à veteribus laudatos, *Nonius* in voce *Torpor.*

— *Tantus conduxerat omnia Torpor.*

Lucret. quas tamen voces in *Lucretio* hodiè ne quæras.

470. *Rebus.*) *Terris*, Na. & quidam Alii.

472. *Denique materies*, &c.) Sophisma iterum aggreditur, & v. 12. demonstrat *res olim Gestas* non per se constare, sed Inanis & Corporis *Eventa* esse: Quoniam si nullum Corpus & Inane olim extitisset, istæ res nunquam fuissent gestæ.

473. *Geruntur.*) *Genuntur*, Lambinus contra omnes Codices, & absurdè; ut patet ex v. 479.

477. *Durateus.*) Δουράτεος Hom. Odyss. 10. ex trabibus compactus. δουρεῖος. Euripid. Troad.

ὅθεν πρὸς ἀνδρῶν ὕστερον κληθήσεται
δούρειος ἵππος κρυπτὸν ἀμπίσχων δόρυ.

477. *Trojaï.*) *Trojanis.* Omnes Cod. præter B.

483. *Corporis.*) *Corporum*, Gif. Et Alii, *Gerantur*, *Genuntur* Alii, Alii *Regantur:* utrumque vitiosè.

484. *Corpora sunt porro*, &c.) Demonstratis jam duobus Naturæ Principiis, Corpore, viz. & Inani; & explicata etiam Inanis Natura, de Corpore fusiùs disputat; Corpora autem

dividit

Partim Concilio quæ constant principiorum.
Sed quæ sunt rerum Primordia, nulla potest vis
Stringere; nam Solido vincunt ea corpore demum:
Et si difficile esse videtur credere quicquam
In rebus Solido reperiri corpore posse;
Transit enim Fulmen cœli per septa domorum,
Clamor ut, ac Voces: Ferrum candescit in igne:
Dissiliuntque fero ferventia Saxa vapore:
Conlabefactatus rigor Auri solvitur æstu:
Tum glacies Æris flamma devicta liquescit:
Permanat calor Argentum, penetraleque frigus,
Quando utrumque, manu retinentes pocula ritè,
Sensimus infuso lympharum rore supernè:
Usque adeo in rebus Solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quæ Solido atque æterno corpore constent,
Semina quæ rerum, Primordiaque esse docemus:
Unde omnis Rerum nunc constet Summa creata.
  Principio quoniam duplex natura duarum

Dissi-

dividit in *Simplicia* & *Composita.* Sic Epicurus ad Herodotum, *τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἐϛι συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται.* Docet insuper v. 20. Corpora ista simplicia, seu Compositorum principia, solidissima esse, perfecte plena, nullum *Inane* continere, ideoque nulla vi dividi aut diffringi posse: Fatetur interim opus esse validissimis argumentis, quibus persuaderi possit Corpora aliqua esse perfectè solida & plena, cum Aurum, Æs, Saxa, reliquaque omnia quæ solidissima putamus, porosa esse, & aliis Corporibus pervia sentimus.

487. *Vincunt ea corpore demum.*) Quidam Codices,

Evincunt ea Corpore damnum.

488. *Credere.*) *Forsitan*, Na. Et quidam Codd. *Fors ita* exhibent; monetque Lambinus, si ista lectio admittatur *Ita* debere attribui *Solida.*

489. *In rebus.*) *In rerum natura:* Fayus, *In rebus ipsis concretis:* & idem dixisset *Lucretius*, si fuisset *Fayus.*

491. *Clamor ut, ac voces.*) Quidam Codd. *Clamor item ac voces*, Nar. vero, *Clamor ut & vocis.*

492. *Ferventia.*) Alii *Ferventi.* Nihil muto, at si per otium ridere liceat, *Nardius* ridendi materiam præberet: Ille enim suspicatur Poëtam respicere Annibalem Alpes aceto rumpentem.

494. *Glacies æris.*) *Glacies acri*: Na. At ut rectè *Lambinus*, inter Aurum, Argentum, reliquaque Metalla *Glaciei* quis locus? *Glacies æris*, durum & compactum Æs.

496. *Utrumque.*) Quidam Codd. *Utrinque*, improbè. Hic multa de calida frigidaque Aqua in vinum olim infundi solida garriunt Interpretes, quæ solis imperitis placebunt.

499. *Naturaque rerum.*) Sup. ut jam est Composita, *Fayus:* Imperitè: In sequenti versu quidam Codd. *Cognita de paucis;* nullo sensu.

504. *Principio quoniam, &c.*) Jam probaverat duo esse Rerum principia dissimilis prorsus Naturæ, *Corpus* viz. & *Inane;* ista vero dissimilia per se vel à se invicem separata mutuò, & distin

eta

Dissimilis rerum longe constare reperta 'st,
Corporis atque Loci, res in quo quæque geruntur;
Esse utramque sibi per se, puramque necesse 'st:
Nam quâcunque vacat Spatium, quod Inane vocamus;
CORPUS eâ non est: quâ porro cunque tenet se
Corpus, eâ vacuum nequaquam constat Inane.
Sunt igitur Solida, ac sine Inani Corpora prima.
 Præterea quoniam genitis in rebus Inane 'st,
Materiem circum Solidam constare necesse 'st:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore Inane suo celare atque intus habere;
Si non, quod cohibet, Solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi Materiaï
Concilium, quod Inane queat rerum cohibere.
Materies igitur Solido quæ corpore constat,
Esse æterna potest, cum cætera dissolvantur.
 Tum porro si nil esset, quod Inane vacaret,
Omne foret Solidum; nisi contra corpora cæca
Essent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent:
Omne, quod est, Spatium vacuum constaret Inane.
Alternis igitur nimirum Corpus Inani
Distinctu 'st, quoniam nec Plenum naviter extat;

Nec

cta existere quis neget? Quacunque enim *Inane* est, ibi qui dicit *Corpus* esse absurde dixerit, & vice versa. Unde infert v. 8. Prima Corpora perfectè solida & plena esse, ibi enim existunt ubi nullum est Inane.

507. *Sibi per se.*) Arbitror istud *sibi* jungendum esse cum *se*, uti dicebant *meus mihi*, *tuus tibi*, *suus sibi*, &c. pro eo qui maximè proprius, & ἰδιαίτατος esset: Exempla è Plauto, & Terentio peti possunt. *Faber.*

512. *Præterea quoniam*, &c.) v. 7. supponit in rebus concretis, quas *Genitas* vocat, varia spatiola inania intermista; & tum adjicit Corpora prima, seu simplicia, esse perfecte solida: Congeries enim istorum simplicium Corporum Inania illa continet, & quid Inane potest continere præter solidum, nisi quis fingat *Inane* posse Inania complecti? Et demum v. 2. monet ista *Solida* nulla vi diffringi posse, ideoque indissolubilia esse, & æterna.

518. *Inane rerum.*) Id Inane quod in rebus genitis est, ut v. 512. *Gifanius* illud Inane in quo res geruntur vel moventur: absurde: Quidam Codd. pro *Rerum* habent *Tectum.*

521. *Tum porro*, &c.) Alio v. 8. argumento soliditatem Principiorum confirmat; Ut enim, nisi Inane foret, Omne (quod olim absurdum esse demonstraverat) esset Plenum: Sic nisi Plenum aliquod foret, ideoque perfectè solidum, Totum quacunque patet universum esset spatium Inane, quod non minùs incongruum & absurdum. Huc spectant *Epicuri* verba apud *Plutarchum* de Placitis Philos. lib. I. cap. 3. ὅτι δὲ ἐστι ἄτομος, σαφές· καὶ γάρ ἐστι στοιχεῖα ἀεὶ ὄντα, καὶ ἀπὸ τοῦ κενοῦ διοριζόμενα. Ut emendat *Gassendus.*

522. *Cæca.*) *Certa*, rectiùs: ut & v. 527.

Nec porro Vacuum: ſunt ergo corpora cæca,
Quæ Spatium Pleno poſſint diſtinguere Inane.
Hæc neque diſſolvi plagis extrinſecùs icta
Poſſunt: nec porro penitùs penetrata retexi;
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod jam ſupera tibi paullo oſtendimus antè.
Nam neque conlidi ſine Inani poſſe videtur
Quicquam, nec frangi, nec findi in bina ſecando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quàm quæque magis cohibet res intus Inane,
Tam magis his rebus penitùs tentata labaſcit.
Ergo, ſi Solida, ac ſine Inani Corpora prima
Sunt, ita uti docui, ſint hæc Æterna neceſſe'ſt.
Præterea, niſi Materies Æterna fuiſſet,
Antehac ad Nihilum penitus res quæque rediſſent;
De Nihiloque renata forent quæcunque videmus.

At

528. *Pleno.*) rectè, ut liquet è v. 526. quoniam verò in MS. Cod. neſcio quo *pæna* legitur, aliquis legendum conjicit, *Quæ ſpatium pæna poſſint diſtinguere Inanis*: i. e. efficiendo ne ſit Inane.

529. *Hæc neque diſſolvi*, &c.) Poſtquam ſoliditatem Corporum primorum demonſtraverat, eorum æternitatem adſtruit v. 12. Solida enim ſunt perfectè plena, nullum *Inane* continent, ideoque diſſolutioni minimè obnoxia; Omne enim Corpus quod diviſibile exſolubileque eſt, tale eſt, propter Inane interceptum, partes diſſocians, & ingreſſum præbens virtuti externæ, ad eas ſejungendas: Id vero quod inexſolubile, indiviſibileque eſt, tale eſt, quia omnino plenum ſolidumque, quòd nullum Inane habeat, ex quo partium ſeparationem timere poſſit. *Epicurus* ad Herodot. definit Atomum πλήρη τινὰ φύσιν, καὶ ὐκ ἔχυσαν ὄκη, ἢ ὅπως διαλυθήσεται.

537. *Quam.*) *Quo*, Omnes Codd. *Lambinus* tamen multis aliis exemplis monitus, *Quam* edidit.

538. *His Rebus.*) *Ictibus hæc* legit Faber, & addit, ſe quidem ſcire eſſe qui per iſta verba (*his rebus*) Ignem, humorem, &c. intelligant (Lambinum notat) ſed hoc loco agitur de plagis in univerſum. Ingenioſè fateor, at quis non videt *his rebus* aptiſſimè reſpondere iſtis verbis v. 536.
—— *Quibus Omnia conficiuntur?*

541. *Præterea niſi*, &c.) Alio v. 11. pugnat argumento è communi illo Epicuræorum effato *De Nihilo Nihil*, & *in Nihilum Nihil*, deducto. Si enim prima rerum ſemina interirent ſeu diſſolverentur, in Nihilum reciderent: Nulla enim ſunt priora *Primis* principia in quæ reſolvi poſſint. Ideoque res quotidiè natæ è nihilo orirentur. Æterna igitur eſſe ſemina, vel res è *Nihilo* oriri, quo nihil abſurdius dici poſſe Philoſophi crediderunt, concedatur neceſſe eſt. Epicurus ad Herodotum, ταῦτα δὲ τὰ σώματά ἐστιν ἄτομα, καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι. Verſu autem 549. & duobus ſequentibus hanc Principiorum immortalitatem ſolidæ iſtorum ſimplicitati deberi breviter oſtendit.

543. *Nihiloque renata.*) *Quæſita*, B. Na. vitioſè. Quidam *Nihilo quoque nata*. Alii *Nihiloque creata*. Gaſſendus *reducta*.

At quoniam ſupera docui Nil poſſe creari
De Nihilo, neque quod genitu'ſt ad Nil revocari:
Eſſe immortali Primordia corpore debent,
Diſſolvi quo quæque ſupremo tempore poſſint;
Materies ut ſuppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur Solida Primordia ſimplicitate,
Nec ratione queunt alia ſervata per ævum
Ex infinito jam tempore res reparare.
Denique, ſi nullam finem Natura paràſſet
Frangendis rebus, jam Corpora materiaï
Uſque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis à certo tempore poſſet
Conceptum, ſummum ætatis pervadere florem:
Nam quidvis citiùs diſſolvi poſſe videmus,
Quam rurſus refici. Quapropter longa diei
Infinitæ ætas anteacti temporis omnis
Quod fregiſſet adhuc, diſturbans, diſſolvensque,
Id nunquam reliquo reparari tempore poſſet;
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet: quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita ſimul generatim tempora rebus
Stare, quibus poſſint ævi contingere florem.
Huc accedit, uti Solidiſſima materiaï

Corpora

552. *Denique ſi nullam,* &c.) Iterum v. 14. monet rerum omnium incremento ſtatutum eſſe certum & definitum tempus; Ideoque ſemina è quibus iſtæ res augentur certæ eſſe molis, indiſſolubilia etiam, nec frangi poſſe: Aliter enim per infinitum illud, quod abiit tempus, fracta & diſſipata in tam exiles minutias redacta fuiſſent; ut nullis unquam, ideoque non paucis Annis reficerentur, & in molem coaleſcerent. Et hæc omnia agnoſcet qui Res citiùs diſſolvi, quàm refici poſſe cogitat.

556. *Florem.*) *Finem*, G. Lamb. Aliique, iſtamque etiam vocem *Fayus*, qui aliorum errores ſemper approbat, tuetur: At *Finem* vel prorſus enervat argumentum, vel ſaltem infirmius reddit, & obſcurius. *Flos ætatis* ἀκμὴ, juſtus perfectusque vigor.

558. *Longa Diei Infinitæ ætas.*) *Faber* legit *Longa dies*, & *Infinita ætas*, & hanc emendationem hujus libri V. 234.

Infinita ætas conſumſe, anteacta Dieſque.

egregiè confirmat.

561. *Id nunquam reliquo.*) Libri vet. *Nunquam relliqüo.*

566. *Huc accedit uti*, &c.) Atomorum ſoliditatem v. 12. confirmat. Quia enim manifeſtum eſt eſſe in rerum natura Corpora *dura* ac *mollia*, declarat, ſi Principia quidem aſſumantur *Solida*, poſſe ex illis fieri non modo res duras, ut perſpicuum eſt, verùm etiam molles; quoniam quod concreſcit ex ipſis molleſcere poterit ex intermiſtione *Inanis*. Sin autem *Mollia* ſupponantur, tum poterunt quidem res effici *molles*; at nulla ratio ſuberit cur poſſint dici *duræ* effici; ſoliditate, viz. quæ eſt fundamentum duritiei, nulla extante. *Gaſſendus.*

Corpora cum conſtant, poſſint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiant, Aër, Aqua, Terra, Vapores,
Quo pacto fiant, & qua vi cunque genantur,
Admiſtum quoniam ſimul eſt in rebus Inane.
At contra, ſi Mollia ſint Primordia rerum,
Unde queant validi ſilices, ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi. Nam funditus omnis
Principio fundamenti Natura carebit.
Sunt igitur Solida pollentia ſimplicitate,
Quorum condenſo magis omnia conciliatu
Arctari poſſunt, validaſque oſtendere vireis.
  Denique jam quoniam generatim reddita finis
Creſcendi rebus conſtat, vitamque tuendi,
Et quid quæque queant per fœdera Naturaï,
Quid porro nequeant, ſancitum quandoquidem exſtat;
Nec commutatur quicquam, quin omnia conſtant
Uſque adeo, variæ volucres ut in ordine cunctæ
Oſtendant maculas generaleis corpori ineſſe:
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum. Nam ſi Primordia rerum
Commutari aliqua poſſent ratione revicta,
Incertum quoque jam conſtet, quid poſſit oriri,
Quid nequeat; finita poteſtas denique quoique

Qua-

569. *Qua vi cunque genantur.*) *Quæque gerantur*, Nat. *Gerantur*, Gif. & Pa. amant. *Genantur* tuetur Lambinus. Totum vero hunc verſum tanquam importunum, & malæ fidei poſſeſſorem ex hoc loco amovendum eſſe cenſeo: At ſi quis retineat cum *Lambini* explicatione abeat contentus. Hæc enim ille: Quocunque modo fiant, & quacunque vi gignantur illa, nempe Aër, Aqua, Terra, Vapores; proinde quaſi dicat, non eſt enim hujus loci docere, quomodo ex Primordiis *Solidiſſimis* fiant, Aër, Aqua, & cætera *Mollia*.

573. *Omnis.*) Omni G. P. rectè.

578. *Denique jam quoniam*, &c.) His v. 15. Aliam ſubjicit rationem *Lucretius* ductam ex multiplici Naturæ conſtantia, ut in provehendis ſemper Animantibus ad certas uſque virium, incrementi, ac vitæ metas, in imprimendis ſemper iiſdem ſingulorum generum diſcriminibus & notis; quæ præſtitura ſane non eſſet, niſi Principiis uteretur certis, & conſtantibus, atque adeò diſſolutioni, mutationique non obnoxiis. Unde enim Seminibus, quotidie mutatis iſta tam pertinax conſtantia, profectò non eodem Hominibus, aliiſque Animalibus conſtaret forma: Quædam immenſis viribus & longævitate fruerentur, dum Alia ejuſdem generis puſilla nimis eſſent, & breviſſimæ ætatis: frequenter albos Corvos, & aliquando nigros Cygnos videremus.

579. *Tuendi.*) Quidam libri *Tenendi.*

582. *Quin.*) Alii *quando:* non probo.

584. *Generales.*) Quidam legi volunt *Genitales.* *Corpori ineſſe.*) *Corpore eſſe*, Giſanius. Sed *Iſte* Hiatus nimis deperit.

Quanam sit ratione, atque altè terminus hæreat;
Nec toties possent generatim sæcla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porro; quoniam extremum cujusque cacumen
Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
Jam nequeunt, id nimirum sine partibus exstat,
Et Minima constat natura; nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit;
Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, & ima:
Inde aliæ, atque aliæ similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam Corporis explent.
Quæ quoniam per se nequeunt constare necesse 'st
Hærere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur Solida Primordia simplicitate;
Quæ minimis stipata cohærent partibus arctè.
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis æterna pollentia Simplicitate:
Unde neque avelli quicquam, neque diminui jam
Concedit Natura reservans semina rebus.
Præterea, nisi erit Minimum, Parvissima quæque

Corpora

590. *Hæreat.*) Alii, *hærens.*
592. *Victum.*) Sic Codices, ac *Vultum* non incommodè substituatur.
593. *Tum porro*, &c.) Alio v. 16. utitur argumento, subtili equidem, & quod pauci perceperint: *Semina* secundum Epicurum sunt aliqua quantitate prædita, quod verò quantum est *Extremum* habet: Id autem Extremum *Minimum* est quod potest conspici; neque unquam exiistit ab aliis partibus sejunctum & separatum, atque ex istis *Minimis* tota cujusque *Seminis* moles constituitur: Cùm vero partes constituentes à se invicem separatæ existere nequeant, à se invicem divelli non possunt: Quodcunque enim Corpus ab alio disjungi potest sine illius ope & auxilio suum *Esse* tueri valet. Ideoque quodlibet *Semen* simplex necesse est, & indissolubile: quoniam constat partibus conceptu minimis, & quas nulla vis potest disjungere, quoniam nulla est vis quæ in Nihilum valeat redigere, *In Nihil* enim *Nihil.*
593. Alii legunt
— *Quoniam est extremum quodque cacumen*
Corporis illius quod nostri, &c.
598. Alii legunt
Alterius quoniam est ipsum: primæ quoque & imæ.
600. *Agmine.*) *Augmine*, Alii.
602. *Ut nequeant ulla.*) Recte conjecit Lambinus, nec eos audio qui scribunt, *Unde queant nulla.*
607. *Jam.*) *Quid*, Gif. Alii.
609. *Præterea nisi erit Minimum*, &c.) Modò statuerat Semina ex partibus conceptu minimis componi, Talia verò minima esse v. 13. notissimo illo, quo omnes vere Philosophi utuntur, Argumento confirmat; In his versibus explicandis non tam Interpretis quàm Patroni partes agit *Gassendus*, & Lucretii sententiam corrigit & emendat, potius quàm explicat. Siqua enim sit in hoc argumento vis, siquid ipsa verba valeant, *Minima* hæc, è quibus sua Principia componit, Lucretius planè *Mathematica* esse voluit.

Quæ

Corpora conſtabunt ex partibus Infinitis;
Quippe ubi dimidiæ partis pars ſemper habebit
Dimidiam partem, nec res perfiniet ulla:
Ergò rerum inter ſummam, minimamque quieſcit?
Non erit ut diſtent: nam quamvis funditus omnis
Summa ſit Infinita, tamen Parviſſima quæ ſunt,
Ex Infinitis conſtabunt partibus æquè.
Quoi quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere poſſe animum, victus fateare neceſſe'ſt,
Eſſe ea quæ nullis jam prædita partibus exſtent,
Et Minima conſtent natura. Quæ quoniam ſunt,
Illa quoque eſſe tibi Solida, atque Æterna fatendum.
Denique ni Minimas in parteis cuncta reſolvi
Cogere conſuèſſet rerum Natura creatrix,
Jam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea quia, quæ multis ſunt partibus aucta,

Non

Quæ nullis jam prædita partibus extent. Ver. 619. Semina enim Epicuri magnitudine, & figura, ideoque partibus prædita eſſe quis dubitat, niſi qui in Illius Philoſophia Hoſpes ſit, neque Epicurum περὶ γωνίας Ἀτόμου ſcripſiſſe noverit? Hoc igitur voluit *Lucretius*. Semina prima ſunt indiſſolubilia & æterna, non quia partibus carent, ſed quia perfecta ſoliditate pollentia nulla vi diffringi, aut divelli poſſint: Si verò quis roget, Quales ſunt iſtæ partes è quibus Semina prima tanquam compoſita concipiuntur? Reſp. Eas nullas habere partes, & eſſe Mathematicas: Niſi enim talia minima darentur, nulla eſſet inter Rem maximam & minimam inæqualitas, quoniam utraque res infinitas partes pariter contineret; ideoque utraque eſſet Infinita: *Epicurus* Epiſt. ad Herodotum, οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὔτε γὰρ σαφῶς, ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἐστὶ νοῆσαι πῶς ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος.

613. *Eſcit.*) Seu Eſcet, ut Feſtus, *Obeſcet* pro *Oberit:* Seu *Eſit* ut veteres pro *Erit;* & hanc lectionem probat ſequens verſus: Alii *Eſſet.*

618. *Credere poſſe Animum, victus.*) Rectè, dum Alii legant.

Credere poſſe Animi, victus, &c.

622. *Denique ni minimas,* &c.) Explicata de Minimo *Mathematico* ſententia, ad *Minimum* ſuum *Phyſicum* redit Poëta, quod propter ſoliditatem, non verò propter exilitatem indiſſolubile fingit, & æternum: quod v. 7. iterum confirmat: Niſi enim ad extremam reſolutionem Natura perveniret, niſi omnes, etiam minutiſſimas moleculas explicaret; inepta foret rerum materies innumeris illis quibus debet ſubjici mutationibus, atque formis; moleculæ enim ex variis partibus connexæ, & Inane inter ſe, ex ſententia Epicuri, continentes, non æquabili pondere, non uniformi motu donarentur; Aliorum ictibus malignè obſequerentur, ideoque minimè connecti poſſint.

622. *Denique ni.*) Ita ſententia ipſa poſtulante edidit *Lambinus. Denique ſi*, Nardius, Giſanius, Par. quos omnes meritò negligimus, reclamat enim v. 625.

625. *Quæ multis.*) Rectè Lambinus contra omnes libros, Codd. *Quæ nullis:* Quos qui ſequitur, Lucretium, & ſenſum communem deſeret.

Non possunt ea, quæ debet Genitalis habere
Materies, varios Connexus, Pondera, Plagas,
Concursus, Motus, per quæ res quæque geruntur.
Porro, si nulla 'st frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam superare necesse'st Corpora rebus,
Quæ nondum clueant ullo tentata periclo:
At quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepat æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævum.
Quapropter, qui Materiem rerum esse putârunt
Ignem, atque ex igni Summam consistere solo,
Magnopere à vera lapsi ratione videntur.
HERACLITUS init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,

Quàm

628. *Geruntur.*) *Genuntur.* Lambinus, Gassendus, eamque lectionem contra Gifanii & Parei strepitus v. 626. probè defendit, & tuetur.

629. *Porro si nulla est.*) Ultimum quo utitur argumentum v. 7. jam probatis nititur: Olim demonstraverat, vel Semina quædam ab æterno indissoluta & infracta esse, aut nullas res omnino nasci, vel è Nihilo oriri potuisse: Res nasci ipsi sensus demonstrant, & Nihil è Nihilo oriri fatentur omnes; si verò nullum esset *Solidum* quod frangi & dissolvi nequeat, ubi inveniremus Corpora illa ab æterno indissoluta, & infracta? Cùm enim fragiles moleculæ infinitis occursibus ictibusque obnoxiæ sint, fieri non potest, ut tam diuturno tempore non sint exsolutæ.

629. *Porro si nulla est*, &c.) Hi 7. versus non inveniuntur in B. v. 630, pro *Tempore* Fayus legit *Corpore*; & pro *Quædam* Alii *Quæque*; utrumque imperitè.

636. *Quapropter, qui*, &c.) Positis, & stabilitis Epicuri Principiis, Aliorum sententias convellit; & omnia argumenta in duo distribuens Capita, impugnat primùm eos, qui *Elementum unicum*, ac deinde eos qui *plura* assumunt: Inter priores deligit *Heraclitum*, v. 70. qui Ignem constituerit; reputat nempe quicquid contra illum argumentatus fuerit, contra cæteros valiturum; quandoquidem nihil opponi adversus Ignem valeat, quod non pari jure & de Aëre, & de quolibet alio concludatur. Et certè ad rem attendenti illa Opinionum varietas merus esse ludus videtur; quatenus cùm earum Authores diversa supponant, circulatione tamen utuntur, qua in idem cadant recidantque omnes. Sortiatur enim quis Elementum quodcunque tandem lubuerit, Is nihil aut minus consequatur, aut amplius, quam quivis alius à quo aliud occupatum fuerit; Siquidem uno habito, illud condensans ac rarefaciens statim habebit cætera: adeo ut nihil plane intersit, sive hoc sive illud primum usurpetur. *Gassendus.*

639. *Heraclitus.*) Blythonis, vel Heracionţis filius Ephesi natus circa LXIX. Olympiad. floruit: ἔδοξεν αὐτῷ πάντα ἐκ πυρὸς συνεστάναι, καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεσθαι. Laertius.

640. *Ob obscuram linguam*, &c.] *De industria, & consultò occultè dixit Heraclitus.* Cicero de Finibus lib. II. & in III. de Nat. Deor. *Intelligi noluit*: Inde Σκοτεινὸς *Tenebricosus* dictus: Author Homericarum Allegoriarum: ὁ

γοῦν

Quàmde graveis inter Graïos, qui vera requirunt.
Omnia enim Stolidi magis admirantur, amantque
Inverſis quæ ſub verbis latitantia cernunt:
Veraque conſtituunt, quæ bellè tangere poſſunt
Aureis, & lepido quæ ſunt fucata ſonore.
Nam cur tam variæ res poſſent eſſe, requiro,
Ex vero ſi ſunt Igni, puroque creatæ?
Nil prodeſſet enim calidum denſerier Ignem,
Nec rarefieri, ſi partes Ignis eandem
Naturam, quam totus habet ſuper Ignis, haberent.
Acrior Ardor enim conductis partibus eſſet:

Lan-

ζῦν. Σκοτεινὸς Ἡράκλειτος ἀσαφῆ, καὶ διὰ συμβόλων εἰκάζεσθαι δυνάμενα θεολογεῖ τὰ φυσικά, &c. Menagius ad Laertium Vit. Heracliti. Naturam viz. imitabatur: Φύσις γὰρ καθ' Ἡράκλειτον κρύπτεσθαι φιλεῖ. *Themiſtius.* Orat. XII.

640. *Inanes.*) Obſcurus enim hic Scriptor, & qui intelligi noluit, multos habuit interpretes, Sectatores etiam plurimos Ἡρακλειτείους dictos. *Laertius* Vit. Heracliti.

641. *Quamde.*) *Quam.* *Quamde* pro *Quam* uſos eſſe Antiquos, cum multi veteres ſunt Teſtimonio, tum eſt Livius.

Quamde tuas omnes legiones ac populares.

Tum Lucretius.

Clarus ob obſcuram linguam magis inter Inaneis,

Quamde graves inter Graïos. Feſtus. Nardius verò legit: *Quamde* Graiis inter, &c. imperite.

643. *Inverſis quæ ſub verbis.*) *Inverſa verba* inflexa & tropo immutata; *Inverſi mores* apud Horatium, Mores à recta Virtutis norma deflectentes. *Immerſis*, Gaſſendus.

645. *Fucata.*) Audax tranſlatio, ſed tam egregiæ Audaciæ quis non indulgeat?

646. *Nam cur tam variæ,* &c.) Primum v. 10. contra Heraclitum proponit argumentum: Concipi non poteſt quomodo tanta varietas rerum, imò quomodo unica res varietate quadam partium prædita, ex uno quodam ſimplici ac uniformi principio conſtet; Eſto *Ignis*, at niſi quidpiam aliud admiſceas, nihil unquam habebis præter *Ignem*: quoniam quomodocunque tandem partes illius tranſmutatæ, commiſtæque inter ſe fuerint, perinde ſemper futurum ſit propter eandem omnium Naturam. Et ne evadat Condenſationis Rarefactioniſque beneficio, (ἀραιώσει καὶ πυκνώσει ἐκ τοῦ πυρὸς πάντα, Laertius Vit. Heracliti) monet: intelligi quidem poſſe ex condenſatione partium calidarum *Ignis* evadere quidpiam Calidius, ex rarefactione quidpiam minus calidum; at evadere frigidum, imò & frigidiſſimum, qualia in Rerum natura multa experimur, quî intelligi poſſit?

647. *Ex vero.*) *Ex uno*; Lambinus.

650. *Totus habet ſuper Ignis.*) Ita Codices, *Super*, i. e. *Superior.* Lambinus: Et hæc interpretatio forſan admitti poteſt ex v. 782. At *Totus*, ne quid tale putet *Faber*, efficit: Hæc ille. Exiſtimo hoc loco *Super* eſſe adverbialis formæ, ita ut *Totus ſuper Ignis*, *ſit reliquus ignis*, ſeu Alii Ignes. Exemplum cuperes, En tibi, nec longè abeo. Virgil. Æneid. 3.

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis Imago:

Imago quæ reliqua es. Servius verò ad Virg. *Super* valdè, vehementer: Alii legunt *Suus*, & iſta vox non incommodè reſpicit *Partes* in v. 649.

Languidior porro disjectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est, quod posse rearis
Talibus in causis, nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex Ignibus esse.
Atque Hi si faciant, admistum rebus Inane;
Denseri poterunt Ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa sibi cernunt contraria, mussant,
Et fugitant in rebus Inane relinquere purum, &,
Ardua dum metuunt, amittunt vera viaï:
Nec rursum cernunt, exempto rebus Inani,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
Æstifer Ignis uti lumen jacit, atque vaporem:
Ut videas non è stipatis partibus esse.
Quod si fortè ulla credunt ratione potesse
Igneis in cœtu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex ulla facere id si parte reparcent,

Occidet

652. *Disque supatis.*) *Et dissipatis:* Aliquando Lambinus legit *Disque paratis*, Cæsar de Bello Gallico, *Disparandos*, & ad suos diducendos curaret.

656. *Atque hi si faciant.*) Instat, v. 10. Physicos Heracliti fautores ad condensationem & rarefactionem Ignis confugere non posse, prout *Inane* non admittunt, sine quo nihil rarum fiat aut densum, ut suprà demonstraverat v. 396. Aliqui legunt *Id quoque si faciant.*

658. *Mussant.*) Rectè *Lambinus*, & ibi verbum aliquod debere esse ad vinculum orationis, *Et* probat. *Et fugitant.* Negligamus autem illos qui amant *Multi: Contraria esse: Contraria inesse.* Vel *Amusæ, ἄμουσοι. Mussant.*) Nævius: *Odi* Summussos, *proinde apertè dice quid sit.* Terentius *Mussare* pro *Tacere* posuit; *Sile, cela, occulta, tege, tace*, Mussa. Festus in voce *Summussi.*

663. *Raptim.*) Alii *Raptis: Ab se raptis*, id est, Ab se constipatis. Alii *Natum.* Alii, *Raptum.* Sed *Raptim* sequenti versui maxime convenit.

666. *Quod si forte ulla*, &c.) Porro quia posset quoddam patere effugium, Si quis diceret Ignem extingui, & converti in aliud Corpus, eapropter urget v. 10. fieri id non posse, nisi admittatur abire Ignem in Nihilum: Quia res simplex & inconcreta, quale debet esse illud Elementum, si prima quidem, & unica rerum materies fuerit, mutari non potest, quin omnino pereat. Nam res quidem composita sic mutari potest, ut desinens esse quod erat, relinquat partem superstitem, quæ, veteri statu amisso, novum subeat; verùm quod incompositum est, naturam suam deperdere, quin planè intereat, non potest.

666. *Potesse.*) *Posse.* Lucilius in lib. V.

Nam si quod satis est Homini id satis esse potesset,
Hoc sat erat; nunc cùm hoc non est, qui credimu' porro
Divitias ullas Animum mî explere potesse?

667. *Stingui.*) Alii *Stringi:* imperitè. *Mutareque.*) Alii *Massareque*, i. e. *Solidare & Constringere:* at *Mutare* probabit qui v. 671. legit.

668. *Reparcent.*) Alii *Reportent.* Alii *Receptent.* *Reparcent* Codd. *Reparcô* autem

Occidet ad Nihilum nimirum funditus Ardor
Omnis, & ex Nihilo fient quæcunque creantur.
Nam quodcunque fuit mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors eſt illius, quod fuit ante;
Proinde aliquid ſuperare neceſſe 'ſt incolume olli,
Ne tibi res redeant ad Nilum funditus omnes,
De Nihiloque renata vireſcat copia rerum.
  Nunc igitur, quoniam certiſſima corpora quædam
Sunt, quæ conſervant naturam ſemper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, & convertunt corpora ſeſe;
Scire licet non eſſe hæc Ignea corpora rerum.
Nil referret enim quædam decedere, abire,
Atque alia attribui, mutarique ordine quædam,
Si tamen Ardoris naturam cuncta tenerent.
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearent.
Verùm, ut opinor, ita 'ſt: Sunt quædam Corpora, quorum
Concurſus, Motus, Ordo, Poſitura, Figuræ,
Efficiunt Ignes, mutatoque ordine mutant
Naturam; neque ſunt Igni ſimulata, neque ullæ
Præterea reij, quæ corpora mittere poſſit
Senſibus, & noſtros adjectu tangere tactus.
  Dicere porro Ignem res omneis eſſe, neque ullam

Rem

autem eandem habet vim propter illud ſuum *Re*, quam multa alia verba, ut *Relino*, *Refigo*: nam *Relino* non eſt iterum lino, ſed id quod erat litum detergo: At Latinè *Parco id dicere* ſignificat *Nolo dicere*; Itaque *Reparco facere* ſignificat *Libenter facio*, aut quid tale.

673. *Proinde aliquid ſuperare*, &c.) v. 18. concludit, ſi extincto Igne generari quidpiam debeat, neceſſarium eſſe ut ſuperſit aliquid quod deperdita Ignis forma rei iſtius generatæ formam induat: Perſpicuum eſt autem hoc eſſe communem materiam, quam Lucretius ſupponit eſſe incorrupta Corpuſcula, quæ adjectione, detractione, tranſpoſitione ſui varia, nunc formam Ignis, nunc alicujus alius rei exhibere valeat. Quod autem illa Ignea ex natura ſua non ſint, meritò arguit ex eo, quod additio, detractio, tranſpoſitio nihil operaretur; cum ex ipſa Ignis Natura remanente Incolumi nihil fieri præter Ignem poſſet: Deinde ſententiam Epicuri exponit: Quædam viz. Corpuſcula nulla forma, quam ſenſus percipere valeant, prædita, rerum eſſe principia, & ex iis diverſimodè coëuntibus tam Ignes quàm reliqua omnia oriri.

681. *Abire, atque alia.*) Alii legunt *Adire, atque Alio.*

683. *Si tamen.*) Ita Lambinus ex quibuſdam Codd. Alii Codd. *Si tantum*: Unde Alii *Si tandem* libenter legunt.

684. *Omnimodis.*) Quidam amant *Omnimodus.* Aliique *Unimodus* non rejiciendum cenſent.

691. *Dicere porro Ignem*, &c.) His v. 11. Criterium ſenſus advocat, ut non conſtare omnia ex ignea natura confirmet, fatetur *Heraclitus* Ignem ſibi ope ſenſuum notum eſſe; monet *Lucretius*, ſenſus non minùs percipere

plura

Rem veram in numero rerum conſtare, niſi Ignem,
Quod facit HIC IDEM, perdelirum eſſe videtur.
Nam contra Senſus ab Senſibus ipſe repugnat:
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent:
Unde hic cognitus eſt ipſi, quem nominat Ignem.
Credit enim Senſus Ignem cognoſcere vere,
Cætera non credit, nihilo quæ clara minùs ſunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum eſſe videtur.
Quo referemus enim? Quid nobis certius ipſis
Senſibus eſſe poteſt, quo vera ac falſa notemus?
Præterea, quare quiſquam magis Omnia tollat,
Et velit Ardoris naturam linquere ſolam,
Quam neget eſſe Ignis, Summam tamen eſſe relinquat?
Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter qui Materiem rerum eſſe putârunt
Ignem, atque ex Igni Summam conſiſtere poſſe:
Et qui principium gignundis Aëra rebus
Conſtituère: aut Humorem quicunque putârunt
Fingere res ipſum per ſe: Terramve creare
Omnia, & in rerum naturas vertier omneis:
Magnoperè à vero longèque erráſſe videntur.

Adde

plura alia diverſæ omninò ab Igne Naturæ, quàm ipſum Ignem; Eandem autem ſemper, aut nullam unquam fidem ſenſui adhibendum eſſe; Et deinde Epicuri ſententiam de Criterio breviter exponit.

692. *Rem veram.*) *Naturam*. Quippe iſtud conſequi non poteſt, *Nulla res vera in numero Rerum conſtat.* Faber: Delicias Stomachi! *Res veras* nos jejuni non contemnimus. Res aliquas præter Ignem *apparere* nunquam negavit Heraclitus: At *Eſſe* nunquam conceſſit: Hanc opinionem convellit *Lucretius*, ideoque probare debuit Res eſſe *veras*, & quas ſenſus *verè* cognoſcant, v. 697.

694. *Nam contra ſenſus ab ſenſibus.*) Sic hunc locum explicandum puto; Pugnare, ſeu ſtare ab aliquo, eſt pugnare pro aliquo, partes alicujus tueri, &c. Heraclitus autem qui ſenſus eſſe certos dicebat, planiſſimè contra ſenſus agebat, cùm diceret omnia eſſe Ignem: Nam id ſi verum foret, ſenſus noſtri Ignem ſentirent, quem tamen in Pomo, Marmore, Ligno, &c. non ſentiunt. Faber.

701. *Quo.*) *Qui*, Giſanius.

702. *Præterea, quare quiſquam*, &c.) v. 4. ſupponit, Si Aquam, ſi alia tam multa inſpexerimus, tetigerimuſve, aliam planè nobis naturam apparituram, quam Ignem; unde docet non eſſe majorem rationem, cur aſſeramus omnia eſſe Ignem, quàm negato Igne quidvis aliud. *Gaſſendus.*

706. *Quapropter qui Materiem*, &c.) Denique v. 7. tam de Igne, quàm de quovis alio ſingulari Elemento, de quo eadem dici proportione valeant, concludit: Omnes viz. delirant qui vel Ignem, ut *Heraclitus*, vel Aëra, ut *Anaximenes Mileſius*, vel Aquam, ut *Thales Mileſius*, vel Terram, ut *Pherecydes*, rerum omnium Principium ſtatuerunt.

712. *Longèque erráſſe*,) *Longè deerráſſe* quidam Codd. & an hoc ſit verius adhuc dubitat *Giſanius.*

Adde etiam, qui conduplicant primordia rerum,
Aëra jungentes Igni, Terramque Liquori:
Et qui Quatuor ex rebus posse omnia rentur
Ex Igni, Terra, atque Anima procrescere, & Imbri;
Quorum Acragantinus cumprimis EMPEDOCLES est:
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris:
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor
Ionium glaucis aspergit virus ab undis:
Angu-

713. *Adde etiam, qui conduplicant, &c.*) Inter Posteriores *Empedoclem* deligit, v. 116. adversus quem quatuor Elementa asserentem quicquid objicit, etiam adversus cæteros, duo, vel tria asserentes intelligi objectum potest. Nimirum si ne quatuor quidem sunt reputanda sufficere, longè minùs pauciora sufficient: Non sufficere autem quatuor, imo & longè plura Corporum genera, ad tantam rerum varietatem, quanta in mundo cernitur, ex infra dicendis clariùs percipietur. Interea verò concipere potes, uti ex una litera non nisi unam faciem habes, ut *A*; ex duabus, nisi duas, *Am*, *Ma*; ex tribus nisi sex, ut *Amo*, *Aom*, *Mao*, *Moa*, *Oam*, *Oma*; ex quatuor, nisi viginti quatuor, ut *Amor*, *Amro*, *Mora*, *&c.* ita ex uno Corpore simplici, quantumvis versetur, non posse unquam fieri nisi unum, ex duobus commistis nisi duo, hoc est, unum compositum, quod prout erit rarius aut densius, aut habebit amplius ex uno, quàm ex altero, ad unius magis, quàm ad alterius naturam accedat: Ex tribus pari ratione, nisi sex: Ex quatuor, nisi viginti quatuor. Et commuta situs, commuta gradus, versa, ac reversa quantum voles omnia; semper tamen erunt eadem genera; ac omnium denique ad varietatem rerum innumerabilem necessaria esse Elementa seu Principia varietate Innumerabilia. *Gassend.*

714. *Aëra jungentes Igni,*) Oenopides Chius; *Terramque liquori*, Xenophanes. Armenides autem Ignem Terræ junxit; Hippo Rheginus, atque Archelaüs Ignem junxerunt Aquæ, & Onomacritus Ignem, Aquam, & Terram simul posuit rerum Primordia. *Fayus.*

717. *Empedocles.*) Metonis filius, ut aliis placet Archinomi, ut aliis Exeneti, sed Omnes fatentur Acragantinum esse: floruit Olymp. 84. eleganti Carmine de Rerum Natura scripsit, docuitque omnia è quatuor Elementis *Igne*, *Aqua*, *Aëre* & *Terra* componi, & in ea iterum resolvi. Ἐμπεδοκλῆς Μέτωνος Ἀκραγαντῖνος τέτταρα μὲν λέγει στοιχεῖα, Πῦρ, Ἀέρα, Ὕδωρ, Γῆν· δύο δὲ ἀρχικὰς δυνάμεις, φιλίαν τε καὶ νεῖκος, ὧν ἡ μὲν ἐστιν ἑνωτικὴ, τὸ δὲ διαιρετικόν. Plutarchus de Placit. Philos. lib. I. c. 3.

718. *Insula quem Triquetris,*) Sicilia. Triquetra à tribus Promontoriis, quod omnes sciunt, dicta: Horatius Sat. 6. l. II.

— *Militibus Promissa* Triquetra
Prædia Cæsar, an est Itala tellure daturus?

Tellure Triquetra, *Sicilia.*

718. *Insula, &c.* His v. 18. Siciliam, Empedoclis patriam describit, illumque egregia laude ornat.

720. *Ionium.*) Magnam enim Siciliæ partem Mare Ionium alluit: Quidam legunt,

Ionio, & Lybicis aspergit littus ab undis.

Alii *Littus ab undis.* Optimi Codd. *Virus.* Virus autem non Humores, ut Lambinus & Faber sentiunt, sed *Salem* denotat; Sic lib. V. 475. *tetrum Virus,*

Linquit enim supera tetri primordia Viri
Aspera ———

Anguſtoque fretu rapidum mare dividit undis
Italiæ terraï oras à finibus ejus:
Hic eſt vaſta Charybdis, & hic Ætnæa minantur
Murmura flammarum rurſum ſe conligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat igneis:
Ad cœlumque ferat flammaï fulgura rurſum:
Quæ cùm magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, viſendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi:
Nil tamen hoc habuiſſe Viro præclarius in ſe,
Nec ſanctum magis, & mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur, & exponunt præclara reperta;
Ut vix humana videatur ſtirpe creatus.
  Hic tamen, & ſupera, quos diximus, inferiores
Partibus egregiè multis, multoque minores,
Quanquam multa benè, ac divinitùs invenientes
Ex adyto tanquam cordis reſponſa dedère
Sanctiùs, & multò certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur;

Princi-

721. *Fretu.*) Ita hunc verſum legunt veteres Magiſtri, inter quos Priſcianus, quin & eadem flexione uſus eſt Cicero Orat. 5. in Verrem, *Sicilia perangusto* fretu *diviſu.* Vid. etiam *Arnobium contra Gentes* l. I. p. 36.

722. *Italiæ Terraï.*) Ita Lambinus, *Italia* enim *Terra*, *Campania Terra*, *Gallia Terra.* apud Veteres occurrunt; *Terrarum* Codd. Quidam è MSS. legit *Æoliæ*, ea enim, quam Jocaſtes Æoli filius ad fretum Siculum habitabat, pars olim dicta eſt *Æolia*:

725. *Eruptos.*) Sic Virgilius.
——— *Erupti nubibus Ignes.*
——— *Proruptus Corpore Sudor.*

726. *Rurſum.*) Alii *Surſum.*

729. *Rebus opima bonis*, &c.) Multis Codd. hic verſus deſideratur: *Fayus*: Ille viz. Summæ induſtriæ & perſpicacitatis Vir multos evolvit libros, quos neque Lambinus, neque Gifanius, neque alii viderunt.

731. *Carumque.*) Pluris faciendum τιμιώτερον: *Clarumque* Alii legunt, & probat *Faber*, quaſi Lucretius dixiſſet, Nihil habuit *præclarius*, & *magis clarum.*

732. *Carmina quinetiam*,) Ομηρικὸς Εμπεδοκλῆς, καὶ δεινὸς περὶ φράσιν γέγονε, μεταφορικός τε ὤν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ἐπιτεύγμασι χρώμενος. Ariſtot. ἐν τῷ περὶ ποιητικῶν. Laertius.

735. *Hic tamen & ſupera*, &c.) v. 8. Egregium fuiſſe Philoſophum *Empedoclem* fatetur, *Heraclito*, & Aliis quos ſupra refutaverat, maximis licet viris, & quibus tutiùs quàm ulli Deorum oraculo credamus, majorem: Hunc tamen principia rerum non rectè ſtatuiſſe plurimis argumentis demonſtrare aggreditur.

736. *Partibus egregiè multis.*) Valdè impenſè, &c. Rhetor ad Herennium lib. III. *Nec egregiè magnam eſſe utilitatem audacter pronuntiaverunt*: Paulò poſt; *At ſi quid videmus & audimus egregiè turpe aut honeſtum.* Itaque *Egregie turpe* idem ferme fuerit quod paulò poſt *unicam turpitudinem* vocavit. Faber.

Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter Magni magno cecidere ibi casu:
  Primum, quod motus, exempto rebus Inani,
Constituunt, & res molleis, rarasque relinquunt,
Aëra, Solem, Ignem, Terras, Animalia, Fruges:
Nec tamen admiscent in eorum corpus Inane.
  Deinde quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori;
Nec prorsum in rebus Minimum consistere quicquam:
Cum videamus id extremum cujusque cacumen
Esse quod ad sensus nostros Minimum esse videtur:
Conjicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, Minimum consistere rebus.
  Huc accedit item, quòd jam primordia rerum
Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus
Esse, & mortali cum corpore funditus; atqui
Debeat ad Nihilum jam rerum Summa reverti,
De Nihiloque renata virescere copia rerum:
Quorum utrumque quid à vero jam distet, habebas.

Deinde

743. *Primùm, quod motus, &c.*) Aggreditur refutationem primò v. 4. Quòd tam Empedocles, quàm cæteri plurium Elementorum assertores *Inane* perinde, ac superiores rejiciant, & Motum tamen, Raritatem, & Mollitudinem, quæ sine *Inani* esse nequeunt, admittunt. *Quòd,*) Gifanius, *Quo.*

746. *Admiscent in eorum Corpus,*) *Admistum rebus:* & *Admistum in rebus:* Sæpe Lucretius: Quidni igitur legamus *Corpore?*

747. *Deinde quod omnino finem, &c.*) Secundò v. 7. quòd velint omne Corpus esse infinitè dividuum, secùs quàm Lucretius antè ostenderit, & nunc eodem, quo usus est argumento v. 593. probat. Alia Plutarchus de Placit. Philos. l. I. c. 13. Εμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θραύσματα ἐλάχιστα οἱονεὶ στοιχεῖα, πρὶν στοιχείων, ὁμοιομερῆ, ὅπερ ἐστὶ στρογγύλα: Ηράκλειτος ψηγμάτιά τινα ἐλάχιστα, καὶ ἀμερῆ εἰσάγει. Cap. 17. Εμπεδοκλῆς δὲ ἐκ μικροτέρων ὄγκων τὰ στοιχεῖα συγκρίνει, ἅπερ ἐστὶν ἐλάχιστα, καὶ οἱονεὶ στοιχεῖα. Et lib IV. Empedoclem cum Epicuro jungit: Εμπεδοκλῆς δὲ, καὶ Επίκουρος, καὶ πάντες ὅσοι κατὰ συναθροισμὸν τῶν λεπτομερῶν σωμάτων κοσμοποιοῦσι, &c.

748. *Pausam,*) Finem; A. Gellius l. 9. cap 13. *Pausa pugnæ facta est;* Ennius.

Hæc ubi dicta dedit Pausam facit ore loquendi.

752. *Quod,*) *Quæ*, Gifanius. Et in sequenti versu inter *Minimum* & *Consistere* Lambinus legit *In.* Qui probant *Quæ* ita explicant: Conjicere ut possis ex hoc extremo, quod extremum habent ea quæ cernere non potes, esse aliquid *Minimum* in rebus.

754. *Huc accedit item,*) Tertiò v. 6. quòd mollia, ac proinde mutabilia, & in Nihilum abitura Elementa faciunt: Prima enim Corpora, si mutarentur, in Nihilum recidunt; *At è Nihilo Nihil*, & *in Nihilum Nihil* supra demonstratum est. *Quod jam*, *Quoniam*, Gif.

758. *Virescere,*) *Vigescere:* Gif. Na. Alii. Quibus non repugno.

Deinde inimica modis multis ſunt, atque venena
Ipſa ſibi inter ſe; Quare aut congreſſa peribunt,
Aut ita diffugient, ut tempeſtate coorta,
Fulmina diffugere, atque Imbreis Ventoſque videmus.
Denique Quatuor ex rebus ſi cuncta creantur,
Atque in eas rurſum res omnia diſſolvuntur,
Quî magis illa queunt rerum Primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter ſe naturam tempore ab omni:
Sin ita fortè putas, Ignis, Terræque coire
Corpus, & Aërias auras, Roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum:
Nulla tibi ex illis poterit res eſſe creata,
Non Animans, non Exanimo quid corpore, ut Arbos:
Quippe ſuam quidque in cœtu variantis acervi
Naturam oſtendet, miſtuſque videbitur Aër
Cum Terra ſimul, atque Ardor cum Rore manere:
At Primordia gignundis in rebus oportet
Naturam Clandeſtinam, cœcamque adhibere,

Emi-

760. *Deinde inimica modis*,) Quartò v. 4. quòd Elementa contraria, ac proinde ſe mutuò peremptura, aut nunquam certe inter ſe coalitura inducant. Horum enim Elementorum fautores, veluti Patres familiâs ſingulis ſuas qualitates attribuunt; Calorem & Siccitatem alteri, alteri vero Humiditatem & Frigus, Humiditatem & Calorem Tertio; Quarto denique Siccitatem & Frigus: Ita hæc Elementa in mutuam perniciem armant, ab iis tamen nihil præter Pacem, Concordiam, & Fœdera expectant.

760. *Atque Venena*,) Varro l. I. de Re Ruſtica,

Quædam pecudes culturæ inimicæ ſunt ac veneno.

762. *Coorta*,) *Coacta*, MSS. rectiùs: *Coacta* verò non τῷ *Tempeſtate*, ſed τῷ *Fulmina* conjungas.

764. *Denique quatuor ex rebus, &c.*) Quintò v. 18. quòd aut dicere debent Elementa amiſſis naturis mutari in res, quæ deinde rurſus in ipſa mutentur, quo caſu, non ipſa potiùs rerum, quàm Res ipſorum principia ſunt: Aut naturis ſervatis acervos ſolùm quoſdam ex iis fieri, quo caſu nulla unius ſpeciei, uniuſque nominis res oriretur; ſed tantùm Ignis, Aëris, Aquæ, & Terræ, rudis quædam & indigeſta moles; ut ex Auri, Argenti, Stanni, Æriſque ramentis nihil unquam præter Auri, Argenti, Stanni, Æriſque acervum efficies. Concludit denique Rerum principia ſenſibili aliqua qualitate prædita ad rerum generationem prorſus inepta fore.

766. *Illa*,) Elementa viz. licet *Res* præcedat.

774. *Quid*,) *Cum*, Codd.

777. *Atque Ardor*,) Ita Lambinus non dubiis conjecturis ductus, ſententia enim ipſa poſtulat. Ardor pro Igne v. 669.

779. *Clandeſtinam cœcamque*,) Non *obſcuram & latentem*, ut Alii, ſed *Senſibus non apparentem*.

Emineat nequid, quod contra pugnet & obstet,
Quò minùs esse queat propriè, quodcunque creatur.
 Quin etiam repetunt à cœlo, atque ignibus ejus
Et primùm faciunt Ignem se vertere in Auras
Aëris: hinc Imbrem gigni, Terramque creari
Ex Imbri, retroque à Terra cuncta reverti,
Humorem primum, post Aëra, deinde Calorem:
Nec cessare hæc inter se mutare, meare
De Cœlo ad Terram, de Terra ad Sidera Mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam superare necesse'st;
Ne res ad Nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors est illius, quod fuit antè,
Quapropter, quoniam quæ paullò diximus antè,
In commutatum veniunt, constare necesse 'st
Ex

781. *Quo minus, &c.*) Ita ut illud Concretum non sit Aqua, Ignis, &c. Sed proprietatem suam specificam habeat. *Faber.*: Gifanius *Proprium*.

782. *Quinetiam repetunt à Cœlo*, &c.) Sextò v. 21. quòd admittentes mutuam Elementorum transmutationem, admittere debent communem, atque adeò priorem materiem. quæ varias eorum formas successivè induat: Empedocles enim ejusque Sectatores docuerunt Elementa mutuas prædas agere, modò Ignem partem aliquam Aëris abripere, modò Aërem quasdam Ignis particulas detrahere, & idem facere alia Elementa. Πυκνόμενον τὸ πῦρ ἐξυγραίνεσθαι, καὶ Αέρα γίνεσθαι· συνιςάμενον Αέρα γίνεσθαι ὕδωρ, πηγνύμενον τὸ ὕδωρ εἰς γῆν τρέπεσθαι, καὶ ταύτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ κάτω εἶναι. Παλιν δὲ αὐτὴν τὴν γῆν χεῖσθαι, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ γίνεσθαι, ἐκ δὲ τȣ́τȣ τὰ λοιπὰ ὁμοίως· αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ἄνω ὁδὸν dicebant: Laertius de *Heraclito*, & eadem de Empedocle affirmari possunt. Urget autem *Lucretius*, mutentur Principia, & in Nihilum recident, Ideoque cùm Elementa mutari omnes fatentur, Ista non sunt rerum Primordia: *è Nibilo* enim *Nihil*. Quædam igitur est materia Immutabilis è qua diversimode mota & disposita, modò Aër, modò Aqua, modò Ignis, modò Terra conficitur.

783. *Ignem se vertere.*) Hesychius tamen Αγέννητα ςοιχεῖα παρὰ Εμπεδοκλεῖ. Quod si non fallitur Grammaticus, frustra disputat *Lucretius*: Falli autem non patitur *Plutarchus*, qui toties affirmat Empedoclem agnoscere ςοιχεῖα τῶν ςοιχείων, Principia Elementorum, & de his primis Principiis intelligendus est Hesychius. Inter *Empedoclem* igitur & *Epicurum* probè convenit, nisi quòd *Empedoclis* sententia sit operosior, simplicior *Epicuri*: Empedocles enim ex primis suis principiis Elementa componit, & ex iis Elementis constituit res omnes; Epicurus autem è primis Principiis res cunctas immediatè conficit.

787. *Mutare, Meare*,) Quidam libri, *Mutando meare*.

788. *Ad Sidera Mundi*,) *Ad Sidera Cœli*, quidam Codices: Mutatur viz. hic versus ab iis qui *Mundum* pro *Cœlo* sæpissime poni ignorârunt.

795. *In commutatum veniunt*,) i. e. mutantur: Hujusmodi verbalia in *us* amabant Veteres: *Conciliatus* Lucretius, *Factus* Cato: *Occasus* pro *Occasione* Ennius: & Virgilius,

—— *O nunquam frustrata Vocatus Hasta meos.* Faber.

Ex aliis ea, quæ nequeant convertier unquam:
Ne tibi res redeant ad Nihilum funditus omnes.
Quin potiùs tali natura prædita quædam
Corpora conſtituas, Ignem ſi forte creârint,
Poſſe eadem demptis paucis, paucíſque tributis,
Ordine mutato, & motu, facere Aëris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
At manifeſta palam res indicat, inquis, in auras
Aëris è Terra res omnes creſcere, alique;
Et niſi tempeſtas indulget tempore fauſto,
Imbribus, & tabe nimborum arbuſta vacillant.
Sólque ſua pro parte fovet, tribuitque calorem:
Creſcere non poſſunt Fruges, Arbuſta, Animantes.
Scilicet: & niſi nos Cibus aridus, & tener Humor
Adjuvet, amiſſo jam corpore, vita quoque omnis
Omnibus è nervis atque oſſibus exſolvatur:
Adjutamur enim dubio procul, atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res.
Nimirum quia multa modis communia multis
Multarum rerum in rebus Primordia miſta
Sunt, ideo variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert Primordia ſæpe
Cum quibus, & quali poſitura contineantur:
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque.

Nam-

802. *Sic alias aliis rebus mutarier omnes:*) Faber legit, nec abſurde.
Sic alias aliis rebus res vertier *omnes.*

803. *At manifeſta palam, &c.*) Tandem v. 20. Objectionem proponit & ſolvit: Plantæ, cæteraque Animalia Nutritionem & Incrementum ſuum quatuor Elementis debent: Omnia enim è Terra creſcunt, quod nemo neget; ſed tamen niſi benignus Aëris tepor, Calor Solis, & opportuni imbres accedant, Nihil quidquam Terra ex ſeſe progignet: Ergo fatendum eſt Aquam, Ignem, &c. eſſe Principia. Reſpondet v. 809. Ea non magis Principia eſſe quàm Vinum, Triticum, & alia quibus vitam ſuſtentamus. Quæ enim nutriunt non ſunt illicò Principia, ſed Illa potius, ex quibus ipſa ſic contexuntur ut rebus alimento ſint.

806. *Tabe,*) Ita Priſcian. *Tabes* autem *Fluor*, aut *Liquefactio:* inde *Tabere* & *Tabeſcere*, diffluere vel minui: In Andromache Ennii,
Quid fit? Seditio tabetne, an numeros augificat ſuos? Faber.
Si hæc non placeant, *Fayum* lege, & egregium Interpretem admirabere: quidam legunt *Focillat*, quæ vox Lucretii ſententiæ non abſurdè convenit.

808. *Non,*) *Uti* Fayus, qui vim & argumenta Poëtæ optimè intellexit. *Ne* pro *Non* è Codd. *Giſanius.*

810. *Amiſſo jam Corpore,*) Quemadmodum dicebant *Facere Corpus*, uti apud Phædrum optimum & puriſſimum Scriptorem; ita & illum *Corpus* amittere dicebant cui ſuccus Corporis defluit, *φθίνεται, τήκεται*: *Vires & Corpus amiſi*, Cicero. Pro *Corpore* B. exhibet *Tempore.*

Namque eadem Cælum, Mare, Terras, Flumina, Solem
Constituunt; eadem Fruges, Arbusta, Animanteis:
Verùm aliis, alioque modo commista moventur.
Quin etiam passim nostris in Versibus ipsis
Multa Elementa vides multis communia verbis:
Cum tamen inter se Versus, ac verba necesse 'st
Confiteare & re, & sonitu distare sonanti:
Tantum Elementa queunt permutato ordine solo:
At rerum quæ sunt Primordia, plura adhibere
Possunt, unde queant variæ res quæque creari.
Nunc & ANAXAGORÆ scrutemur Homœomeriam,
Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua

Con-

823. *Quinetiam passim*, &c.) Ea, qua sæpe utitur, similitudine v. 7. sententiam suam egregiè illustrat. Eædem literæ vario tantum ordine dispositæ innumera componunt verba, & forma & sono plurimùm diversa: Quid igitur dubitemus eadem semina, quæ longe plura quàm literæ sunt, quæ diversas etiam habent figuras, Ignem, Terram, Aquam; omnem denique rerum varietatem posse constituere?

826. *Sonitu Sonanti.*) Ita *Acris Acrimonia*, *Pulchra Pulchritudo*, *Cavæ Cavernæ*, &c.

828. *Plura adhibere possunt.*) Aliquando legi, *Possumus:* Sed jam nihil muto, admonitus v. 778.

At Primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam, cæcamque adhibere.

830. *Nunc & Anaxagoræ*, &c.) Refutata Heracliti, Empedoclis, & aliorum Philosophorum de Rerum Principiis sententia, *Anaxagoram* v. 92. impugnat: *Anaxagoras* autem Clazomenius Hegesibuli vel Eubuli filius, viginti Annos ante Xerxis trajectionem natus, Teste *Laërtio:* Ille docuit Materiam infinitam esse, è qua omnia gignerentur, eamque particulas similes inter se, minutas, primò confusas, postea in ordinem adductas à Mente Divina: Cicero Acad. Quæst. l. IV. Librum suum de Rerum Natura sic orsus est, ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, νοῦς δ' αὐτὰ διῆρε, καὶ διεκόσμησε. Plutarchus l. I. c. 3. Ex partibus verò inter se similibus res omnes componi asseruit, ex Ossiculis Ossa, Sanguinem ex Sanguinis Guttulis, &c. ἔλεγε ἀρχὰς τὰς ὁμοιομερείας, καθάπερ γὰρ ἐκ τῶν ψηγμάτων λέγομεν τὸν χρυσὸν συνεστάναι, οὕτως ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν μικρῶν σωμάτων τὸ πᾶν συγκεκρίσθαι: Laertius: Fusiùs Plutarchus, C. 3. de Placit. Philosoph. l. I. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἀρχὰς τῶν ὄντων τὰς εἶναι ὁμοιομερείας ἀπεφήνατο, ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναταί τι γίνεσθαι, ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν· τροφὴν γοῦν προσφερόμεθα ἁπλῆν, καὶ μονοειδῆ, οἷον τὸν Δημήτρειον ἄρτον, τὸ ὕδωρ πίνοντες, καὶ ἐκ ταύτης τῆς τροφῆς τρέφεται θρὶξ, φλὲψ, ἀρτηρία, νεῦρα, ὀστᾶ, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τούτων οὖν γινομένων, ὁμολογητέον ἐστὶν, ὅτι ἐν τῇ τροφῇ τῇ προσφερομένῃ πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὔξεται· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ τροφῇ ἐστὶ μόρια αἵματος γεννητικὰ, καὶ νεύρων, καὶ ἄλλων τῶν ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια: οὐ γὰρ δεῖ πάντα ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ἀνάγειν, ὅτι ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ ταῦτα κατασκευάζει ἀλλ' ἐν τούτοις ἐστὶ λόγῳ θεωρητὰ μόρια. ἀπὸ τοῦ οὖν ὅμοια τὰ μέρη εἶναι ἐν τῇ τροφῇ τοῖς γεννωμένοις, ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσε, καὶ ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήνατο· καὶ τὰς μὲν ὁμοιομερείας, ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον, τὸν Νοῦν τὸν τὰ πάντα διαταξάμενον.

Concedit nobis patrii sermonis egestas:
Sed tamen ipsam rem facile 'st exponere verbis,
Principium rerum quam dicit Homœomeriam:
Ossa videlicet è pauxillis atque minutis
Ossibu': sic & de pauxillis atque minutis
Visceribus Viscus gigni: Sanguenque creari,
Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis:
Ex Aurique putat micis consistere posse
Aurum: & de Terris Terram concrescere parvis:
Ignibus ex Ignem: Humorem ex Humoribus esse:
Cætera consimili fingit ratione, putatque.
Nec tamen esse ulla parte IDEM in rebus Inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandis:
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare, atque ILLI, supera quos diximus ante.
Adde quod imbecilla nimis Primordia fingit,
Si Primordia sunt, simili quæ prædita constant
Natura, atque ipsæ res sunt; æquèque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refrænat:
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat lethi sub dentibus ipsis?

Ignis?

835. *Pauxillis atque minutis.*) Paucissimis, & parvissimis, Optimus Interpres *Fayus:* Os viz. maximum ex paucissimis, & parvissimis Ossibus conficitur! lib. III. v. 330.

Scire licet per quam pauxillis esse creatam
Seminibus, quoniam fugiens nil ponderis aufert.

837. *Sanguen.*) Ita plerumque Veteres.

841. *Ignibus ex Ignem,* &c.) Quidam scribunt

Sic ignem inter se parvis coëuntibu' nasci
Ignibus, exiguis Humorem Humoribus esse.

Hic de *Lambino, Gifanio & Pareo* quorum nec Scripta, nec Nomina profecto unquam vidit, multa commentus est, & nugatur *Fayus.*

843. *Nec tamen esse ulla,* &c.) Quòd Epicuro non placuit Anaxagoræ Opinio, ideo Lucretius ipsam studiosè insectatur, & Initium facit v 4. à duobus Argumentis adversus superiores, *Heraclitum*, *Empedoclem*, & alios allatis: Uno, quòd Inane in Natura detur: Altero, quòd nullum Continuum infinitè dividuum sit.

847. *Adde quod imbecilla*, &c) Tertiò v. 12. arguit, quòd cùm Anaxagoras vellet constare similia ex similibus, & Principia esse ejusdem planè cum Compositis naturæ, sequeretur, ut Composita, sic etiam Principia interire posse: Et nulla certè ratio est, cur, si major quædam Carnis portio corruptioni obnoxia sit, non sit quoque obnoxia minor, cùm etiam, tametsi consistas in aliqua minima, non appareat, quamobrem illa, dùm Caro sit, pati aliquid destruique non possit: At si Principia corrumpantur, in *Nihilum* recident, quod absurdum & impossibile esse olim demonstratum est.

852. *Sub dentibus.*) Alii *sub Cætibus:* Quidam libri *Subeuntibus:* Muretus

Ignis? an Humor? an Aura? quid horum? Sanguen? an Offa?
Nil, ut opinor, ubi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quàm quæ manifefta videmus
Ex oculis noftris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad Nihilum res poffe, neque autem
Crefcere de Nihilo, teftor res ante probatas.
Præterea quoniam Cibus auget corpus alitque:
Scire licet, nobis Venas, & Sanguen, & Offa,
Et Nervos alienigenis ex partibus effe:
Sive Cibos omneis commifto corpore dicent
Effe, & habere in fe Nervorum corpora parva,
Offaque, & omnino Venas, parteisque Cruoris;
Fiet, uti Cibus omnis & aridus, & Liquor ipfe,
Ex alienigenis rebus conftare putetur,
Offibus, & Nervis, Venifque, & Sanguine mifto.
Præterea quæcunque è Terra corpora crefcunt;
Si funt in Terris, Terras conftare neceffe'ft
Ex alienigenis, quæ Terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In Lignis fi flamma latet, fumufque, cinifque:

Ex

tus legit *Sub Motibus:* At *Dentibus* aptiùs convenit *Oppreffu valido* in verfu præcedenti.

853. *Sanguen? an Offa?*) Sanguis, anne Os? Gifanius, *Sanguis an? anne Os?* Nardius. Codd. *Sanguinis ad nos; Sanguinis onos: Sanguis ὁμοίως.* Aliqui legunt *Sanguis, an Offum?* Offum enim Veteres agnofcunt. His adderem *Sanguis an? Os an?*

856. *Victa.*) B. *Cuncta.*

859. *Præterea quoniam Cibus, &c.*) Quartò v. 9. præclarè difputat, Ex variis alimentis quæ diffimilibus prorfus conftant partibus Corpora noftra nutriuntur, unde partes noftri Corporis diffimilibus conftare fequitur, fingulæ enim partes, Offa, Nervi, Venæ, &c. diverfis & diffimilibus Alimentis nutriuntur. Si autem dicant ifta Alimenta continere particulas Nervorum, Offium, &c. fateantur neceffe eft non effe in iftis Corporibus eam, quam finxit *Anaxagoras*, Homœomeriam. Diverfas & diffimiles partes *Alienigenas* nuncupat Lucretius, quas retenta voce Græca vulgo *Heterogeneas*, uti fimiles *Homogeneas* vocamus.

861. Hunc verfum multi Codd. non agnofcunt, quod Librariorum negligentiæ imputandum eft, illum enim fibi vendicat *Lucretius*.

867. *Venifque.*) Alii legunt *Snieque*: at quis non videt ex v. 860. *Venifque* retinendum?

868. *Præterea quæcunque è Terra, &c.*) His v. 6. contra Anaxagoram fextum proponitur argumentum: Si Omnia quæ è Terra oriuntur in Terra latuerint, neceffe eft ut Terra conftet è rebus diffimilibus, quoniam Corpora diffimilia è Terris oriuntur: Urgetque infuper, Si Flamma, Fumus, & Cinis, quæ funt res inter fe diffimiles in Lignis fint, tum Ligna è Rebus diffimilibus componi; ideoque nullam effe Homœomeriam.

Ex alienigenis consistant Ligna necesse 'st.
Linquitur hic tenuis latitandi copia quædam:
Id quod ANAXAGORAS sibi sumit, ut omnibus omneis
Res putet immistas rebus latitare: sed illud
Apparere unum, cujus sint pluria mista,
Et magis in promptu, primaque in fronte locata:
Quod tamen à vera longe ratione repulsum 'st.
Conveniebat enim Fruges quoque sæpe minutas,
Robore cum saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliûm nostro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.

Confi-

873. Post hunc versum Inserit *Lambinus.*

Ex alienigenis quæ lignis exoriuntur -

Et castigat *Gifanium* qui delendum esse censuit: At dum deleatur iste versus, irascatur *Lambinus.*

874. *Linquitur hic tenuis*, &c.) Proponit Anaxagoræ sententiam, eamque v. 22. protinus invadit: Hæc vero *Anaxagoræ* sententia in hunc modum ab Aristotele expressa est. *Res & apparere, & denominari invicem differentes aiunt, ab eo, quod in infinitorum mistura maximè abundat: Non enim esse totum purè aut album, aut nigrum, aut dulce, aut Carnem, aut Os; cujus autem amplius unumquodque habet, eam talis rei naturam videri.* Sensus est, Carnis nomine v. g. non esse intelligendam naturam simplicem, ac uniusmodi, sed congeriem plurium, imò innumerabilium diversarum particularum, quæ hanc Corporis speciem, quam dicimus Carnem, tum faciunt, cùm major quædam est copia illarum particularum, quæ ad talem speciem exhibendam idoneæ sunt, quàm cæterarum quarumcunque quæ sub illis delitescentes ipsis concedant formam & nomen: facta autem exsolutione, translationeque earundem partium in aliam congeriem, tum particulæ carneæ cum cæteris delitescentes & nomen & formam similiter concedant aliis, quarum Copia major fuerit, & species visibilior: Adversus v. 880. objicit *Lucretius*, quòd si hæc vera esset sententia, tum in detritione Frugum, Herbarum, & similium, oporteret aliquando apparere speciem Sanguinis, Lactis, aliarumve id genus rerum, &c. *Gassendus.*

877. *Pluria.*) Sic Veteres, ut *Compluria* apud Terentium. Valeant B. & Na. cum suo *Plurima.*

880. *Minutas.*) *Minaci*, B. Na. *Minacis.*

882. *Aut aliûm nostro quæ Corpore aluntur.*) Ita optime restituit Lambinus: & solus *Nardius*, ejusque similes amant

Aliquid nostra quo Corpora aluntur;

Nec alii magis sapiunt qui legunt

Aut aliquid, nostro in quo Corpore aluntur.

883. *Cum Lapidem Lapidi terimus.*) Hunc versum ejiciendum esse monet *Faber*, quoniam nihil in eo est, quod in priori versu

Robore cum saxi franguntur mittere signum
Sanguinis —— non legitur.

Turnebus tuetur, & docet intelligendum esse de quodam molendi genere in quo *Lapis Lapidem terit*, ut est apud Plautum,

Num me illuc ducis ubi Lapis Lapidem terit?

Aliquando putavit Lambinus ferri non posse lectionem vulgatam *Manare cruorem* (quamobrem enim conveniebat ex Lapidibus collisis & contritis cruorem manare) legendumque esse *Manare Calorem*, i. e. Ignem seu Flammam, ut sit hic *Lucretii* sensus, Conveniebat,

si

Consimili ratione Herbas quoque sæpe decebat,
Et laticis dulceis guttas, similique sapore
Mittere, lanigeræ quali sunt ubera lactis:
Scilicet & Glebis terrarum sæpe friatis
Herbarum genera, & fruges, frondeisque videri
Dispertita, atque in Terris latitare minutè:
Postremò, in Lignis cinerem fumumque videri,
Cum præfracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet non esse in rebus res ita mistas:
Verum semina multimodis immista latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At sæpe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus Austris,
Donec fulserunt flammæ fulgore coörto:
Scilicet: & non est lignis tamen insitus Ignis,
Verùm Semina sunt Ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxere, creant incendia sylvis.
Quòd si tanta foret sylvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier Ignes:
Conficerent volgò sylvas, Arbusta cremarent.

Jamne

si Anaxagoræ sententia vera esset, ex Lapidibus inter se contritis *Calorem*, id est, Ignem manare. Hæc ille. Quasi ex Lapidibus contritis scintillæ non exiliant: Ejiciatur igitur hic versus tam importunus, & inutilis, ne forsan aliqui, quod jam *Fayus* fecit, ex eo concluderent *Lucretium* docuisse, Corpora nostra *Saxis & Lapidibus* nutriri. Interpres tali ferculo dignissimus.

885. *Et Laticis.*) *Latices*, ex Codd. Lambinus, conveniebat enim Latices, i. e. Aquas quas potant guttas dulces, & Lactei saporis mittere. Hæc ille; Alii *Laticis dulces guttas* legunt: nec repugno.

886. *Quali sunt ubera.*) Alii *Quales sunt ubere.*

894. *Verum Semina multimodis, &c.*) Duos hosce versus aliunde huc translatos arbitror, (nam alibi plus semel leguntur) atque ideò tollendos. Alioqui non dicendum fuerat *Debent* sed *Debere:* Faber: Sæpè leguntur! utinam indicâsset: Et ista de *Debere & Debent* sententia atrox profectò & truculenta est, & quæ plurimos Lucretii versus jugularet.

896. *At sæpe in magnis, &c.*) Proponit, solvitque v. 10. quod *Anaxagoras* urgebat ad probandum Omnia in Omnibus esse, atque adeo Omnia generari ex Omnibus. Exemplum viz. Ignis, qui latere debeat in arboribus collisione vehementi ignescentibus. Respondet *Lucretius*, Non Ignem quidem esse in arbore ipsa, sed tamen semina Ignis seu moleculas Atomorum, quæ certa ac nova ratione dispositæ speciem Ignis exhibeant: nam alioquin si Ignis Actu & revera in sylvis foret, is haud dubiè suas vires passim ostentaret.

899. *Fulserunt Flammæ fulgore coörto.*) Alii

Flammaï fulserunt Igne coörto:

Alii

Jamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre eadem Primordia sæpe
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque;
Atque eadem paullo inter se mutata creare
Igneis è Lignis, quo pacto Verba quoque ipsa
Inter se paullo mutatis sunt elementis,
Cum LIGNA, atque IGNES distincta voce notemus.
Denique jam quæcunque in rebus cernis apertis.
Si fieri non posse putas, quin Materiäi
Corpora consimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt Primordia rerum:
Fiet uti risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrymis salsis humectent ora, genasque.
Nunc age, quod superest, cognosce, & clarius audi.
Nec me animi fallit quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrso Laudis spes magna Meum cor,
Et simul incussit suavem mî in pectus amorem

Musa-

Alii è veteribus Codd. longe melius,
Fulserunt Flammaï flore coorto.

906. *Jamne vides igitur, &c.*) Semina multa Ignis in Lignis latere supra affirmaverat, illa autem Ligna ista non consumere, quia aliis diversæ figuræ seminibus impedita speciem formamque Ignis induere non potuerunt; & inde v. 8. supra positam *Epicuri* sententiam egregiè confirmat: Communia, viz. esse multarum rerum in multis rebus semina. eadem principia Cœlum, Terras, Mare, omnia denique constituere; ideo autem res diversas esse quia alia semina aliis diversæ figuræ diverso ordine junguntur, & diversimodè moventur, ut in vocibus LIGNA & IGNIS communes sunt literæ, at voces ipsæ sunt diversæ.

908. *Contineantur.*) Alii *Conjungantur: Contingantur*, B. unde *Contignantur.*

914. *Denique jam quæcunque, &c.*) Ultimum argumentum contra Anaxagoram subjicit ex absurdo v. 6. Sequeretur enim ὁμοιομερείας ridentes, flentesque, & alias id genus constitui, ut omnia ex similibus fieri probaretur.

917. *Rerum.*) Aliquid deesse aut inverti suspicatur *Gassendus*, aut certè particulam *Et* interserendam esse post *rerum.* Alia *Lambinus*: & Hi disputent: sive interponas *Et*, sive rejicias, eadem est argumenti vis, & qui nullos in *Lucretio* hiatus patitur, Ille est nimis elegans, & morosus.

920. *Nunc age quod superest*, &c.) Fatigatum longa de rerum principiis disputatione *Memmium* ad majora & sublimiora ducit, de suo Carmine v. 30. magnifice loquutus: Horridam esse Epicuri Philosophiam, nec ad vulgi gustum fatetur; Promittit verò se versibus suis suavibus & decoris ita illam perfusurum & ornaturum esse, ut speciosissima tandem & dulcissima videatur: saltem id effecturum quod Medici faciunt, qui ingratam potionem pueris dantes Poculi oras melle contingunt; cujus sapore decepti pueri amara etiam Pharmaca absorbent. Improbus quidem hic labor, sed futuræ gloriæ spes incitat, & ut *Memmio* suo totam Naturam rerum explicet, aggreditur opus difficile, arduum, & à nullo hactenus Latino Carmine tentatum.

Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores:
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velârint tempora Musæ:
Primùm quod magnis doceo de rebus, & arctis
RELLIGIONUM animos nodis exsolvere pergo:
Deinde quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore,
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed veluti Pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut Puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potiùs tali facto recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc Ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio Rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet compta figura.
  Sed quoniam docui, Solidissima Materiaï
Corpora

926. *Solo.*) Planta pedis. Cicero 5. Tusc. dixit *Solorum callum*: & *Varro* de Re Rustica: *Solum Hominis exitium est Herbæ, & Semitæ fundamentum.*

926. *Integros.*) è quibus nemo biberat: Sic Horatius ad Musam, *O quæ fontibus integris gaudes*, &c.

930. *Doceo de rebus.*) Cicero Orat. pro Domo, *Docere Pontificum Collegium de Rebus divinis.*

931. *Pergo.*) Aliqui Codd. *Porgo*: id est, porro ago, illaque voce usus est *Ennius.*

941. *Tali facto.*) *Tali tactu*, Lambinus, ex voce *Contingunt*, in v. 937. Non placet.

943. *Retroque.*) rectiùs quam *Ideoque*, quod Codd. nonnulli exhibent.

949. *Naturam rerum, quæ constet compta figura.*) Hellenismus Plauto, Terentio, Lucilioque familiaris, sic *Nescio illum qui sit*: Plautus in Pænulo:

Patrem atque Matrem viverent vellem tibi.

Alii pro *Compta* legunt *Cuncta*, Alii legunt *Qua constent cuncta.*

950. *Sed quoniam docui*, &c.) Corpora esse, eaque perfectè solida & indissolubilia, Inane etiam multis argumentis affirmaverat; Ex iis vero Universum constare, nec tertium esse rerum genus docuerat Lucretius. Jam v. 7. nobilem quæstionem proponit, *An Universum hoc infinitum sit, an terminis*

Corpora perpetuò volitare invicta per ævum,
Nunc age Summaï ecquænam ſit finis eorum,
Necne ſit, evolvamus: item, quod Inane repertum 'ſt,
Seu locus, ac ſpatium, res in quo quæque genantur,
Pervideamus utrum finitum funditus OMNE
Conſtet, an Immenſum pateat vel ad uſque profundum?
  OMNE, quod eſt, igitur, nulla regione viarum
Finitum'ſt: namque Extremum debebat habere.
Extremum porro nullius poſſe videtur
Eſſe, niſi ultra ſit quod finiat, ut videatur,
Quò non longius hæc ſenſus natura ſequatur.
Nunc extra Summam quoniam nihil eſſe fatendum 'ſt,
Non habet Extremum: caret ergo fine, modoque:
Nec refert quibus aſſiſtas regionibus ejus,
Uſque adeo quem quiſque locum poſſidit, in omneis
Tantundem parteis infinitum Omne relinquit.
  Præterea, ſi jam finitum conſtituatur

Omne

minis aliquibus incluſum? Variiſque argumentis evincere conatur *Omne* ex nulla parte terminatum eſſe, ſed tam multitudine Corporum, quàm Inanis magnitudine prorſus Infinitum.

952. *Summaï ecquænam ſit finis eorum, Necne ſit, evolvamus.*) B. Na. *Summa audi. Summaï quænam* Fayus; *Nec ſi te volvamus.* B. *Hæc ſic volvamus.* Nardius.

956. *Pateat vel ad uſque.*) *Pateſiat ad uſque;* Nardius. Sed rectiùs legendum; *Pateat vaſtèque.*

957. Primum argumentum, quo Univerſi infinitionem v. 10. probat, explicat Cicero de Divinat. l, II. Sect. 154. Quod finitum eſt habet Extremum: Quis hoc non dederit? Quod autem habet Extremum id cernitur ex alio extrinſecùs: Hoc quoque eſt concedendum. At quod *Omne* eſt id non cernitur ex alio extrinſecus: Ne hoc quidem negari poteſt: Igitur Omne quod eſt non habet extremum. Epicurus ad Herodotum: Ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ πεπερασμένον ἄκρον ἔχει, τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ οὐκ ἔχον ἄκρον πέρας οὐκ ἔχει, πέρας δὲ οὐκ ἔχον ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον.

958. *Namque extremum.*) *Nam quò,* Alii legunt quos negligo: *Debebat*) *Debebit*, Faber.

959. *Extremum porro*, &c.) Duos hos verſus obſcuros eſſe Omnes queruntur, nonnulli Corruptos: Faber delet, neque ego retinerem, ſi ſine illis integrum eſſet, quod nobis exhibet Lucretius, Epicuri argumentum, Id facit ut retineam, &, niſi fallor, non erunt amplius obſcuri. Quidam legunt *Quoad non*, id eſt, ultra quod.

960. *Ultra ſit.*) Repone *Extra ſit*, ex v. 962.

964. *Aſſiſtas.*) Fayus *Abſiſtas.*

967. *Præterea ſi jam*, &c.) Pro Infinitate *Univerſi* iterum v. 16. Telo ſuo egregiè pugnat *Lucretius.* Eſto Omne finitum, in extrema illius Univerſi ora collocetur aliquis, & telum vibret; Aut longius evolabit iſtud telum, aut ab aliquo ſiſtetur: ſi evolet, ultra extremam oram patet ſpatium; ſi ſiſtatur, Aliquid extra Extremum eſt: Ubicunque Extremæ Univerſi oræ ſtatuuntur, hoc modo inſtabit *Lucretius*, & telo ſuo minabitur.

Omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, jaciatque volatile telum,
Id validis utrùm contortum viribus ire
Quò fuerit missum mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse 'st,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, & Omne
Cogit ut exempta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid, quod prohibeat, officiatque
Quò minu' quo missum 'st veniat, finique locet se,
Sive foras fertur, non est ea fini' profecto.
Hoc pacto sequar, atque oras ubicunque locâris
Extremas, quæram quid Telo denique fiat.
Fiet uti nusquam possit consistere finis:
Effugiumque fugæ prolatet copia semper.
Præterea spatium Summaï totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret, iam copia Materiaï
Undique ponderibus solidis confluxet ad Imum;
Nec res ulla geni sub cœli tegmine posset:
Nec foret omnino Cœlum, neque lumina Solis:
Quippe ubi Materies omnis cumulata jaceret

Ex

968. *Omne quod est spatium.*) Universum. Qui *Inane* interpretantur, ineptiunt; ut patet ex v. 972.

968. *Procurrat.*) Ita Codd. optimi. Alii *Percurrat.*

970. *Id validis.*) Rectè: Gassendus & Alii *Invalidis* pro Valde validis.

971. *Quo.*) *Quod*, Na. Hunc versum non agnoscit B.

978. *Non est ea finis profecto.*) Ita optimè Lambinus. Alii *A fine profectum*,) quod *Fayus*, ut solet, approbat; quasi Telum quod prohiberetur v. 976. dici possit non *A fine profectum.*

980. *Telo.*) B. *Cælo*, manifesto errore.

983. *Præterea spatium*, &c.) Urget opus Poëta, & v. 14. subjicit incommodum, quod eveniret si *Finitum*, & aliquibus terminis inclusum esset *Universum.* In isto enim finito *Imus* aliquis esset locus, ad quem Materies ab æterno subsidens innata sibi gravitate contendisset, effectumque jam pridem fuisset, ut depressa in eum locum universa materia nihil generari deinceps posset: ex seminibus enim quiescentibus nihil oritur; Cùm autem non sit *Imus* locus, jugiter moventur Principia, undique nascuntur res, & ex Infinito *Universo* nova Semina Singulis *Mundis* perpetuò inferuntur.

984. *Si inclusum certis consisteret.*) *Conclusum certis si insisteret.* Gassendus.

986. *Confluxet.*) *Confluxisset.* Sic *Extinxem* pro *Extinxissem* apud Virgilium. *Consumse* pro *Consumpsisse* apud Lucretium, &c.

987. *Geni.*) *Geri* omnes Codd. vet. ut & *Geruntur* v. 924. eamque lectionem *Gif.* Par. Na. Omnes præter *Lambinum* tuentur: at contra omnes libros admittenda est ea vox quæ *Lucretium* sapit, & ad argumentum apprimè facit.

Ex infinito jam tempore ſubſidendo.
At nunc nimirum requies data Principiorum
Corporibus nulla 'ſt: quia nil eſt funditus Imum,
Quò quaſi confluere, & ſedes ubi ponere poſſint;
Semper & aſſiduo motu res quæque genuntur
Partibus in cunctis, æternaque ſuppeditantur
Ex Infinito cita corpora Materiaï.
Poſtremò ante oculos rem res finire videtur,
Aër diſſepit Colleis, atque Aëra Montes;
Terra Mare, & contra Mare Terras terminat omneis.
Omne quidem verò nihil eſt quod finiat extra:
Eſt igitur natura loci, ſpatiumque profundi,
Quod neque clara ſuo percurrere flumina curſu
Perpetuo poſſint ævi labentia tractu:
Nec prorſum facere, ut reſtet minus ire, meando:
Uſque adeo paſſim patet ingens copia rebus,
Finibus exemptis in cunctas undique parteis.
Ipſa modum porro ſibi rerum Summa parare
Ne poſſit, Natura tenet: quia Corpus Inani,
Et quod Inane autem 'ſt, finiri Corpore cogit:

Ut

995. *Æternaque.*) *Infernaque*, B. & alii Codices, nullo ſenſu.

997. *Poſtremo ante* &c.) Alio his v. 10. utitur argumento: Quicquid enim terminatur ab aliquo quod extra ſe eſt, finitur, ſic Aër terminat Montes, & Montes Aërem, Mare Terras, & Terræ Mare. At quis dixerit aliquid eſſe extra *Univerſum* quod illins terminus eſſe poſſit, cum id ipſum quod extra eſt ſit *Univerſi* pars, Univerſum enim continet omne quod eſt? Concludit igitur *Univerſum* eſſe immenſum, eamque immenſitatem præclara periphraſi deſcribit.

1002. *Flumina.*) Aliqui libri, ut & Na. *Fulmina;* hæc vox & Lambino & Gifanio diſplicuit; eam Faber amplectitur, an meritò, judicent alii.

1003. *Poſſint.*) *Poſſunt*, MS. & Gif.

1004. *Ire*, *meando.*) *In remeando* Aliqui, ut monet Gif.

1007. *Ipſa modum*, &c.) Iterum v. 13. *Univerſum* eſſe infinitum probat Lucretius quia *Corpus* & inane ſeſe mutuò terminant, ex iſta autem mutua terminatione neceſſe eſt ut immenſitas oriatur, quoniam Neutrum, neque Corpus neque Inane poteſt eſſe *ultimum*, Cujus vero nulla pars poteſt eſſe *Ultima*, id profectò *infinitum*. Si autem alterutrum (Corpus viz.) non finiret Alterum, (Inane) Inane autem eſſet infinitum quod olim probaverat, Corpora vero finita, ut *Stoicis* placuit, diſſolverentur omnia; rupta enim ſubitò compage finita Semina per Immenſum Inane diſſiparentur, imò nunquam coaluiſſent, cùm finita Semina in Inani Infinito ſemel diſperſa perpetuò vagarentur. Hæc omnia *Epicurus* ipſe ad *Herodot.* εἴτε γὰρ ἦν τὸ Κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα. οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον Κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα, καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀντικοπάς.

Ut ſic alternis Infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum niſi terminet alterum eorum,
Simplice natura & pateat tantum Immoderatum:
Nec Mare, nec Tellus, nec Cœli lucida templa,
Nec Mortale genus, nec Divûm corpora ſancta
Exiguum poſſent horaï ſiſtere tempus.
Nam diſpulſa ſuo de cœtu Materiaï

Copia

1010. *Ut ſic alternis.*) *Utque ſit alterius*, B. fruſtra.

1011. *Aut etiam, alterutrum niſi terminet alterum eorum,*
Simplice natura & pateat tantum immoderatum.

De his duobus verſibus varia Critici; in priori *Si* pro *Niſi* legit P. nec agnoſcit Copulam *&* in poſteriori verſu. In poſteriori pro *Tantum; Tamen* B. P. Gif. Par. Omneſque MSS. ut fatetur *Lambinus*, nec agnoſcunt Copulam *&*, Poſteriorem verſum adulterinum eſſe exiſtimant Gifanius & Pareus, ideoque rejiciunt; *Auratus* legit

Aut etiam, alterutrum niſi terminet alterum eorum,
Simplice Natura pateat Totum immoderatum.

Per *Totum* intelligit τὸ πᾶν; quod aliàs appellatur *Omne*. *Immoderatum autem ſimplice Natura*, eſt Infinitum una Natura viz. *Inani*. Et hanc lectionem amplectitur Gaſſendus. Lambinus hæret, aliquando autem legit

Aut ſi, etiam alterutrum ſi terminet alterum eorum,
Simplice Natura pateat tamen Immoderatum.

Hac Sententia: Aut ſi, etiamſi alterutrum terminet alterum eorum, pateat tamen immoderatum, ſimplice Natura, i. e. Inane tantum ſit infinitum unica Natura, hoc eſt, Corpora prima non ſint infinita, ſed Inane duntaxat ſit infinitum: ſed hanc ſententiam abſurdam eſſe *Ipſe* vidit & confeſſus eſt; & tandem legit:

Aut etiam, alterutrum niſi terminet alterum eorum, &
Simplice Natura pateat tantum immoderatum.

Exiſtimat Faber vulgatam lectionem retinendam eſſe, & aliquot verſus hic excidiſſe, ita ut cum de incommodis, ab *Inani immoderato* ſine admiſtione Corporis Infiniti, & alternis miſti, proficientibus, dixerit; altera pars omiſſa ſit, aut non ſatis perſpicue à *Lucretio* explicata: eandem enim ἀκορίαν remeare neceſſe eſſe: deinde duas illas voces *alterum* & *alterutrum* probâſſe quod dicit, Diſplicent Omnia: Integer eſt Poëta, nullique exciderunt verſus; rejectis *Aurati*, Gaſſendi, aliorumque conjecturis, admittatur *Cod. MSS.* lectio, & ſana protinus erunt omnia & integra. Legantur itaque

Aut etiam, alterutrum niſi terminat alterum eorum,
Simplice Natura pateat tamen immoderatum,

Inane viz. ut ſequentes verſus, & vox ipſa *Pateat* demonſtrat. Hæc igitur horum verſuum ſententia, Niſi *alterutrum* Corpus, viz. *alterum eorum*, viz. Inane, terminet, Inane vero ſolum concedatur *Infinitum*, ut olim probavi, & Stoïci, contra quos diſputo, fatentur; Nec Mare nec Tellus, &c. *Epicurus* ipſe, fateor, alteram hujus argumenti partem proponit in *Ep.* ad *Herodot.* εἴτε τὸ Κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἔστη. Sed eam neglexit *Lucretius*, quoniam *Inane* eſſe infinitum aliis argumentis jam probaverat.

1012. *Immoderatum.*) Immenſum. Sic Cic. 2. *de Nat. Deor.* ex Euripide,
Vides ſublime fuſum immoderatum æthera.

1016. *Diſpulſa.*) *Diſſipata*: C. *De Cœtu.*) *Detectum*: B. Unde aliquis conficiat *dejectu*, ſed *de cœtu* vel *coitu placet*.

Copia ferretur magnum per Inane soluta.
Sive adeo potiùs nunquam concreta creâsset
Ullam rem, quoniam cogi disjecta nequisset.
Nam certè neque consilio primordia rerum
Ordine se quæque, atque sagaci mente locârunt;
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata, per Omne
Ex infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus, & cœtus experiundo,
Tandem deveniunt in taleis dispostituras,
Qualibus hæc rebus consistit Summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus conjecta'st convenienteis,
Efficit, ut largis avidum Mare fluminis undis
Integrent Amnes, & Solis Terra vapore
Fota novet fœtus, summissaque gens animantum
Floreat, & vivant labentes Ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi Materiaï
Ex Infinito suboriri copia posset,

Unde

1020. *Nam certe, &c.*) *Stoïcos* irridens jocosè propositum argumentum prosequitur v. 14. Finita enim Semina in infinito spatio dispersa nunquam convenissent, nisi, quod *Stoïcis* placuit, Mundus esset grande Animal, & plane Deus; ejusque semina summa Arte & Consilio à Spiritu per omnia membra infuso disposita fuissent, Prudentia hæc, & Meditantia *Stoïcorum* Principia deridet, & ex placitis *Epicuri* docet, Res omnes fortuito infinitorum Corporum in infinito Inani volitantium concursu tandem procreatas fuisse, & quotidiè reparari ex istis Seminibus, quæ infinita Corporum primorum Copia jugiter suppeditat.

1021. *Ordine se quæque*, &c.) Quidam libri *Ordine se suo quæque*, Marul. *Ordine quoque suo:* Gifanius, *Ordine se suo:* Aliquando etiam Lambinus legit *se Ordine suo quæque: Ordine seque suo*, B. Alii *Se Ordine quæque suo:* proximum versum non agnoscit B.

1023. *Sed.*) *Quæ*, G. *Multimodis.*) *Multa modis*, P. C. Gif.

1027. *Rebus.*) *Rerum:* Faber: Nec contemnenda ista emendatio. Sensus autem est, *Deveniant in tales dispostituras, qualibus Rerum summa creata est.* Illud enim *Qualibus* ad *dispostituras* refertur.

1028. *Magnos.*) Forsan intelligit magnum illum *Platonis* Annum, seu potius *Chaldæorum.* Faber. Isto verò acumine non opus est, cùm, ut observet *Gassendus* lib. 5. v. 643. quorumlibet Astrorum circuitus *Magnos* vocat. *Servata.*) *Formata*, C.

1031. *Integrent.*) Exhaustum reficiant, renovent, &c. Homo verò ridiculus existimavit τὸ *integrare* hoc loco significare *Integrum manere.* Huic mandes siquid rectè curatum velis: *Parum* dico, ne nescias. *Faber.*

1032. *Summissa.*) Imminuta debilitata, *Fayus.* Acumen!

1035. *Ex Infinito.*) Infinito semper subjungit *Inani*, Fayus, & Alii: cùm tamen nihil evidentius, quàm quòd *Infinitum* non *Inanis* magnitudinem, sed *Corporum* multitudinem, seu potiùs Universum denotet.

Unde amiſſa ſolent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo Natura animantum
Diffluit amittens corpus, ſic omnia debent
Diſſolvi, ſimul ac defecit ſuppeditare
Materies recta regione averſa viaï.
Nec Plagæ poſſent extrinſecùs undique Summam
Conſervare omnem, quæcunque'ſt conciliata.
Cudere enim crebrò poſſunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac ſuppleri Summa queatur.
Interdum reſilire tamen coguntur, & unà
Principiis rerum ſpatium, tempuſque fugaï
Largiri, ut poſſint à cœtu libera ferri.
Quare etiam atque etiam ſuboriri multa neceſſe 'ſt.
Et tamen ut Plagæ quoque poſſint ſuppetere ipſæ,
Infinita opus eſt vis undique Materiai.
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,

In

1036. *Tempore quoque.*) *Tempore quæque*, Gif. Alii: *Corpore Quæque*, Na. *Corpora quæque*, Alii.

1037. *Nam veluti*, &c.) Propoſitum modò argumentum his v. 4. Illuſtrat, docetque res cunctas reſolutum iri, niſi materies ex infinita copia Atomorum jugiter ſuppeditaretur, quæ damnum quod Corpora patiuntur, resarciret, ut Animalia brevi perirent: niſi Alimento indies repararentur.

1040. *Recta regione.*) *Aliqua ratione.* B. Na. *Aliqua regione*, Gif. Pa. è vet. Libris.

1041. *Poſſent.*) *Poſſunt*, è vet. Lib. Gif. Pa. *Extrinſecus.*) *Intrinſecus.* Gif. & imperitè, ut patet ex v. 1054.

1041. *Nec Plagæ*, &c.) Nequis vero forſan objiciat Atomos occurſantes officiosè ſe (etiam fatente *Lucretio*) mutuò percutere, & ex eo conflictu fieri, ut morantes & tardatæ coaleſcant, & compingantur in Corpora; Ideoque cùm, finitæ licet, ſeſe mutuò percutiant, ſanè tantum abeſſe ut rebus jam concretis aliquid detrahatur, ut etiam novis ſemper advenientibus Atomis magis ac magis augerentur: Monet Atomos finitas, ſe invicem perpetuò omnique puncto temporis ferire non poſſe, imò interdum debere reſilire, ideoque tempus ſpatiumque concedere principiis Compoſitorum, (τοῖς συνεχῶς κινουμένοις Epicurus ad Herodotum,) quæ ſemper motum affectant, quo rupta compage à ſe invicem avolarent. Imò nullos omnino futuros eſſe ictus, ut olim v. 1019. obſervaverat, niſi Atomi eſſent Infinitæ.

1043. *Partemque.*) *Partimque*, Gif. quam vocem & Faber approbat, jungitque ἐκ παραλλήλου cum τῷ. *Interdum* verſu abhinc ſecundo: At *Partem* meliùs reſpondet τῷ *Aliæ*, & τῷ *Summa*.

1044. *Queatur.*) Ut *Poteratur*, *Poteſtur*, *Nequitur*, &c.

1050. *Infinita opus eſt vis.*) Sic Lib. III.

— *Materies opus eſt* ——
Ergo Corpoream ad Naturam pauca videmus
Eſſe opus omnino —— Lib. II.

Et eodem Libro,

Scire licet nil principiis opus eſſe Colores.

1051. *Illud in his rebus.*) Denique ne *Memmius* diverſam ſententiam amplexus, Centrum eſſe aliquod Univerſi crederet, in quod omnia tenderent innata ſua gravitate, ideoque non opus infinita Atomorum multitudine, quæ

con-

In medium Summæ (quod dicunt) omnia niti,
Atque ideo Mundi naturam ſtare ſine ullis
Ictibus externis, neque quòquam poſſe reſolvi
Summa atque Ima, quod in Medium ſint omnia nixa,
(Ipſum ſi quicquam poſſe in ſe ſiſtere credis:
Et quæ pondera ſunt ſub Terris omnia ſurſum
Nitier, in Terraque retrò requieſcere pòſta:
Ut per aquas quæ nunc rerum ſimulacra videmus:)
Et ſimili ratione Animalia ſubtu' vagari
Contendunt, neque poſſe è Terris in loca Cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora noſtra
Sponte ſua poſſint in Cœli templa volare:
Illì cum videant Solem, nos Sidera noctis

Cerne-

concurſantes, ictibus externis hanc Mundi compagem ſartam tectam conſervarent; totam illam de Centro opinionem convellit pariter & deridet: Supponit autem, ut illi ipſi *Stoïci*, qui amant *Centrum*, ſupponunt, olim fuiſſe confuſam particularum Copiam, in immenſo ſpatio undique diſperſam; has vero omnes particulas in unum punctum, *Medium*, viz. Univerſi niti, inde Terram fieri rotundam, in medio univerſi ſuſpenſam, omneſque, etiam adverſas hujus globi partes Animalibus habitatas eſſe, quæ non decidunt in partes Cœli ſibi ſubjectas, quia gravitate ſua in medium tendunt: Inde etiam circumvolvi æthera, & Solem Cœli fornicem perpetuò motu percurrentem diem oppoſitis terræ partibus alternatim facere: Nec unquam timendum imas ſummaſque compagis partes à ſe invicem diſjunctas fore, cum in unum idemque Medium nitantur. Hæc omnia v. 16. quæ tamen v. 1036. & tribus ſequentibus obiter deridet: Abſurdum enim Grave aliquod ſeipſum ſiſtere & ſuſtinere poſſe, aut in adverſam Terræ partem (cum vulgo enim ſapuerunt *Epicuræi*) ſurſum tendere.

1056. *Ipſum ſi*, &c.) Hos quatuor verſus parentheſi includendos non tam explicare (quicquid alii ſentiant) quàm convellere iſtam de *Centro* opinionem contendo.

1058. *In Terraque.*) *In Terramque*, Gif. Par. Alii: idem ſenſus.

1059. *Videmus.*) *Vocamus*, G.

1060. *Subtu'.*) In MSS. pleriſque *Supra*, *Cuncta*, *Suapte*, iſtamque vocem multæ editiones approbant, ſed optimè repoſuit Lambinus *Subtus:* niſi forſan audiendus ſit *Salmaſius*, qui *Epiſt.* 59. hæc habet. Pro illis *Subtu' vagari*, quæ ex ingenio ſuo repoſuit Lambinus, notat in veteribus Libris eſſe partim *Supra*, partim *Suapte*, partim *Suapta:* ex quibus veſtigiis olim faciebam *Suppa*, id eſt *Supino*, antiqua voce. Nam illi qui pedes nobis adverſos habent, ἀντίχθονες nobis ſunt *Supini*, & nos illis. *Suppum* porro notat Feſtus Antiquos dixiſſe quod nos *Supinum* dicimus. Liber Voſſii noſtri planè præfert *Suppa*.

1062. *Recidere.*) Alii *Decidere:* quam vocem etiam Lambinus admittit: Immeritò. Non enim obſervavit *Lucretium* uti vocibus opinioni iſtæ quam exagitat, ſuiſque præjudiciis accommodatis; ut enim *Centripetæ* Gravia à Circumferentia ad Centrum olim decidiſſe exiſtimárunt; ſic *Lucretius* eadem Gravia à Centro in inferiores Circumferentiæ partes recaſura eſſe pronuntiavit.

1064. *Illi.*) Idem quod Illic. Sic Ter: *Illi* etiam pronomen admitti poteſt quamvis *Animalia* præcedat; mutare enim genus æquè licet placetque *Lucretio*, ac Aliis Veterum.

Cernere, & alternis nobiscum tempora Cœli
Dividere, & nocteis parileis agitare, diesque.
Sed vanus Stolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexi quod habent perversè prima viaï.
Nam Medium nihil esse potest, ubi Inane, locusque
Infinita: neque omnino, si jam Medium sit,
Possit ibi quicquam hac potiùs consistere causa,
Quàm quavis alia longè regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod Inane vocamus,
Per Medium, per non Medium concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quàcunque feruntur.
Nec quisquam locus est, quo Corpora cum venere,
Ponderis amissa vi possint stare in Inani:
Nec quod Inane autem 'st, illis subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilio, Medii cuppedine victæ:
Præterea quoque jam non omnia corpora fingunt

In

1066. *Parileis.*) *Paribus*, B. *Diesque.*) Diebus Gif. Pa. Alii fere omnes: sed istis omnibus sapientior Lambinus, qui legit *Diesque.*

1067. *Sed vanus*, &c.) Explicatam de Centro opinionem his v. 15. aggreditur. Primóque docet nullum posse esse Medium cum *Inane* sit *Infinitum*: Sic Plutarchus, Universum *infinitum* est, *Infinito* autem, cum neque *Principium* neque *Finem* habeat, *Medium* habere non convenit: Nam & ipsum *Medium* est quidpiam *Extremum*, & ipsa *Infinitio* Extremorum *Privatio* est; & *Chrysippum* manifestæ Contradictioni arguit, quòd *Medium* in *infinito* locum statuit: *De Stoic. Repug.* Deinde concesso Medio, nulla suadet Ratio fore, ut Res graves in illa Media Inanis parte potiùs quàm in ulla alia consisterent, & quiescerent: Quoniam est Natura *Totius Inanis* cedere ponderibus, neque potest ulla illius Inanis pars sustinere res graves, quia *Inane* solidum minimè est; ac firmum. τοῦ Κενοῦ φύσις τὴν ὑπέρεισιν οὐχ οἵα τε οὖσα ποιεῖσθαι. *Finxerit.*) Na. & Vulg. *Parturit.*

1068. *Amplexi quod habent.*) Notissimus Hellenismus, πράξας ἔχει pro ἔπραξε, & alia id genus sæpè apud Atticos. *Amplexi quod hebent*, Vulg. non probo. *Perverse.*) *Perversæ.* P.

1070. *Infinita.*) *Infinitus*, Gif.

1072. *Regione.*) *Ratione*, Na. Acutè, ut solet.

1075. *Æquis.*) *Æque*, G. Gif. Pa. Lamb. Rectiùs. τὸ Κενὸν τὴν εἶξιν ὁμοίαν παρέχει τῇ κουφοτάτῃ καὶ τῇ βαρυτάτῃ ἀτόμῳ εἰς τὸν αἰῶνα, Epicurus ad Herodotum. *Motus.*) Alii legunt *Motis.* Alii Motu: Gif. Mota: eligat Lector. *Ponderibus.*) sup. *Præ*, id est propter Pondus & Gravitatem. *Fuyus.* Quid hæc sibi velint, alii conjectent, certe *Fuyum* sapiunt.

1081. *Cuppedine.*) Sic veteres pro *Cupidine* vel amore. *Victæ.*) Quid si legatur *Vinctæ*?

1082. *Præterea quoque jam.*) Perturbatos fuisse sequentes versus queritur *Lambinus*, in aliquem saltem ordinem redegit; sed in meliorem *Gifanius*, quem sequar: secundum igitur v. 24. argumentum contra fautores Centri, ipsorum viz. sententiam recitat, Qui enim absurda memorat eadem

refu-

In Medium niti, ſed Terrarum, atque Liquorum,
Humorem ponti, magniſque è montibus Undas,
Et quaſi Terreno quæ corpore contineantur:
At contra tenues exponunt Aëris auras,
Et calidos ſimul à Medio differrier Igneis,
Atque ideo totum circumtremere Æthera ſignis,
Et Solis flammam per cœli cærula paſci,
Quod calor à Medio fugiens ibi colligat igneis.
Quippe etiam veſci à Terra mortalia ſæcla:
Nec prorſum arboribus ſummos frundeſcere ramos
Poſſe, niſi à terris paullatim cuique cibatum
Terra det, at ſuprà circum tegere omnia Cœlum
Ne volucrum ritu flammarum, mœnia Mundi
Diffugiant ſubito magnum per Inane ſoluta,
Et ne cætera conſimili ratione ſequantur:
Neve ruant Cœli tonitralia templa ſupernè,
Terraque ſe pedibus raptim ſubducat, & omnes
Inter permiſtas terræ, cœlique ruinas

Cor-

refutat. Docent autem, Terræ tantum & Aquæ particulas ad Centrum, Ignis verò & Aëris à Centro niti, ex Ignibus etiam à Medio ſurgentibus Aſtra Stellasque fieri, & nutriri, (ut vigent Animalia, & Arbores vireſcunt, Tellure ſuccos & debita alimenta præbente.) Circum verò omnia ſolidos aliquos circumvolvi Cœlos, qui leves has & à Medio ſurgentes particulas ſiſtant, & contineant; niſi enim ſiſterentur iſtæ particulæ, per Immenſum Inane ſubitò diffugerent, Cœlum rueret, Terra ſe pedibus noſtris ſubduceret, & diſſolveretur totius Machinæ compages. Quandocunque enim aliqua hujus Mundi pars ſeceſſum facit, Totius interitus ſequetur.

1082. *Quoque jam.*) Omnes præter Lambinum *Quoniam*, nullo plane ſenſu: forſan *Quianam*: & vox iſta ſit otioſa, quales apud Poëtas ſæpiſſimè occurrunt.

1083. *Terrarum atque Liquorum.*) *Liquoris*, MSS. unde *Gif.* poſt *Lambinum* conjicit legendum *Terraï atque Liquoris.*

1085. Hunc verſum non agnoſcit B.

1088. *Circumtremere.*) Propter ſcintillantem, palpitantem, & nictantem ſiderum micantium ignem. *Faber.*

1090. *Ibi Ignes.*) Aliqui libri, *Sibi Omnis.*

1091. Hunc verſum in *B.* fruſtra quæras.

1093. *Cuique cibatum.*) Quiſque cibetur, Lambinus, & ſequentem verſum rejicit; *Quodque cibetur*, Gif. ex Vet. Cod. monetque *verſum proximum* Terra det, &c. *inſertum fuiſſe ob non intellectum ὑπέρβατον longiſſimum: Nam iſtud* Ne volucrum, &c. *conjungi debet cum* Illud in his rebus, &c. *& alioqui quis unquam dixit* Terra dat cibatum à Terris? *aberat etiam à quodam vet. Cod. noſtro.* Sed alii Codices admittunt, & recipiendus eſt, ut aliquis ſaltem ſit hujus loci ſenſus, cui per ſe ſatis obſcuro iſtud ὑπέρβατον majores tenebras offundit.

1097. *Sequantur.*) Ferantur, P. & alii.

1098. *Tonitralia.*) Rectè *Lambinus*, dum B. Na. Aliique retinent *Penitralia.*

1100. *Terræ.*) Alii *Rerum*; Gif. *Inter mixtus Terrarum.*

Corpora ſolventes, abeant per Inane profundum,
Temporis ut puncto nihil exſtet relliquiarum,
Deſertum præter Spatium, & Primordia cæca.
Nam quacunque priùs de parti corpora cêſſe
Conſtitues, hæc rebus erit pars janua lethi:
Hac ſe turba foras dabit omnis Materiaï.
Hæc ſi pernoſces, parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clareſcet,) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima Naturaï
Pervideas, ita Res accendent lumina Rebus.

1102. *Exſtet.*) *Reſtet*, B.

1104. *Nam quæcunque prius de parti Corpora cêſſe.*) Ita Lambinus, qui de Lucretio optimè meritus eſt, B. *Quæcunque Corpore deeſſe.*

1107. *Hæc ſi pernoſces*, &c.) Per totum hunc Librum gravibus querelis de obſcuritate & difficultate Operis Memmiùm ſuum tantùm non terruit, jam v. 4. erigit Illius Animum, pollicitus futuram diſputationem claram fore & perſpicuam.

1107. *Perfunctus.*) Meliùs quàm *Perductus.*

1110. *Accendent.*) Malè Giſanius in utraque editione *Accendunt.* Ad ea enim tendit quæ in libris ſequentibus, præſertim autem ſecundo ſcripturus eſt; ex quo ubi emerſeris, tum omnia jam tibi prona & ſecunda erunt, poſt illa jam ut lubet ludas licet. Faber.

INterpretationem primi Libri, & in illum notas abſolvi, labore meo fruatur Lector, & erroribus ignoſcat; ſed quid Ego candidos Judices expoſcerem, cùm acrem, & iniquam forſan in ipſum *Lucretium* cenſuram in animo inſtituam? Inquiram enim quid rectè, quid perperam commentus eſt Poëta, & ut non omnia rejiciam, ſic non omnia probabo. Qui laudem ingenii *Lucretio* denegavit, Artem conceſſit: Et quis invidebit Illi iſtum honorem quem ſumma malignitas agnovit? Opus igitur optimè diſpoſitum aſſerimus, ubique nitet ordo, & ita ſe invicem adjuvant argumenta, ut niſi in *Epicuri* opinionibus quædam fuiſſet deformitas, quæ nulla venuſtate cohoneſtari, quædam infirmitas, quæ nullis ingenii viribus ſuſtentari poſſit; Pulcherrimam ſimul & firmiſſimam Philoſophiam *Poëta* exhibuiſſet.

Felicitatis non minimam partem exiſtimat *Epicurus* ſine metu vivere, & hanc Felicitatem ſola Naturæ cognitione acquiri poſſe;

—— Terrores Animi Tenebrasque neceſſe eſt
Non radii Solis, non lucida tela diei
Diſcutiant, ſed Naturæ Species, Rationque. Lucret.

Μὴ ἀλλό τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν, καὶ πίστιν βέβαιον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Epicurus ad Pythoclem. Omnium natura cognita levamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, è qua ipſa exiſtunt horribiles ſæpe formidines. Cicero l. I. de Fin.

Omnem iſtam formidinem, quæ Homines moleſtia afficit, *Epicurus* exiſtimat

mat oriri ex opinione de Providentia, & de Pœnis, quæ alteram necessariò consequitur, post mortem futuris. Quis enim potest, cum existimet à Deo se creari, non & dies & noctes divinum Numen horrere? Vide *Ciceronem* in Lucullo. Ita Iste Insanientis Sapientiæ consultus Erro: Contra quem si quis disputet rem profectò ageret ridiculam. Communi enim sensu caret istius sententiæ fautor, & est Medico committendus: Cura benevoli Principis aut Parentis metu & tristitia liberat, nec benignos horremus: Unde igitur iste Horror cùm nos à beneficentissimo & potentissimo Numine curari existimemus?

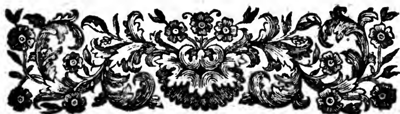
Absurdam hanc Opinionem in primo Libro proponit Lucretius, & post præparatum artificioso exordio Lectorem, argumentum, quòd infeliciter elegerat, exornat. Ver. 160. Nihil è Nihilo fieri, & Nihil in Nihilum reverti decem argumentis probare nititur; ingeniosè fateor invenit, copiosè explicat, at rem ipsam minimè attingit. Concedamus enim quodlibet è quolibet oriri non posse, certis temporibus res nasci, opus esse tempore quo crescant, & materia qua augeantur: Denique certos esse ætatis viriumque Terminos, & Agros industria & cultura Hominum fertiliores reddi. Supponamus insuper Nihil interire nisi vi aliqua dissolvatur, Animalia quotidie nasci non posse nisi ex certis seminibus reficerentur; Supponamus unam eandemque vim res cunctas dissolvere non valere, nec Naturam aliquid producere, nisi morte aliena adjuvetur. Quid efficiet *Lucretius?* Semina ipsa non fuisse è Nihilo producta? Aut Nihil Numinis nutu & Providentia fieri? Neutrum concludet, ideoque decem argumenta perierunt, licet non tam Ingenii sui, quàm Causæ vitio. v. 266. Semina sua exilia & minuta contra illos, qui solis *Oculis* credunt, egregiè tuetur; & v. 330. *Inane* esse argumentis quatuor, quibus nemo unquam meliora protulit, evincit: quorum primo & quarto (secundum enim ac tertium non sunt ejusdem firmitatis) nunquam vidi quod reponi possit.

Ver. 420. Nihil esse præter Corpus & Inane duobus argumentis confirmat, reliquaque omnia, quæ Alii inter res numerant, detrudit in classem Accidentium, quæ sola opinione à Corpore & Inani distinguuntur, & subsistunt: Hic verò callidè supponit quod probare debuit, solum Corpus Agere & Pati, Tangere & Tangi posse: Hanc enim definitionem Humanæ Animæ omnesque Immateriales substantiæ aversantur.

Ver. 484. Seminibus suis perfectam soliditatem attribuit multis argumentis, nec repugno: At verò ideo illa dissolvi non posse nulla suadet ratio; Soliditas enim Seminum oritur ex partium, quæ concipi possunt, contactu. At in omnibus concretis Corporibus datur partium contactus æqualis saltem isti, qui est inter partes Seminum, contactui: Ideoque Corpora concreta essent æque indissolubilia ac ipsa Semina. Reliqua argumenta quibus suis Seminibus æternitatem adstruit, vitiosa suppositione innituntur, assumit quod probare debuit: Et cùm demum ad *Minimum* quod vocant Mathematicum fugit, v. 609. magnis difficultatibus, fateor, adversarios premit, sed Ipse non minoribus tenetur.

Ver. 630. De Heraclito, Empedocle, Anaxagora, & Aliis, triumphos agit, & demum v. 950. Universo, quod ex Corpore & Inani constat, Infinitionem longa disputatione attribuit, ubi multa contra Stoïcos Universo Infinito Medium statuentes copiosè, multa secundum Epicuri placita ornatè; sed illa falsis suppositionibus subnixa corruunt. Deinde Antipodas extorres agit, quos in veteres sedes olim restituit sanior Philosophia & Experientia. Utcunque tamen suis argumentis adblanditur Hominum imaginationi, quæ in Infinitum deferri amat, nec unquam spatio fixit terminos, nec figere audebit.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI
ARGUMENTUM.

I. AD Studium Philosophiæ, quæ sola lenire curas, & animum metu liberare potest Memmium suum à v. 1. ad v. 61. Lucretius hortatur: Inde II. de Seminum seu Atomorum affectionibus disputat, quarum prima est Motus; Moveri Semina ex rerum generatione demonstratur: Motus verò hic est deorsum, Omnia enim Semina sunt Gravia, Cùm autem concurrant Semina solida necesse est quoquo versùm à se invicem dissiliant: Ita quædam Semina aliis implicantur, quæ arctiùs conjunguntur, res duras & densas constituunt, quæ laxiùs, res molles & raras: Quædam autem Semina nunquam coalescunt; sed, uti ramenta pulveris in radiis Solis videmus, perpetuo motu per Inane feruntur, & alia Corpora subinde percutiunt & agitant ad v. 140. III. Celeritatem motûs Seminum deorsùm tendentium explicat ad v. 166. IV. Inde pro more suo quædam Scommata contra illos qui Providentiam agnoscunt intexit ad v. 182. V. Tum argumentum repetit, asseritque Omnia Corpora deorsum tendere ad v. 215. VI. Deinde Semina deorsum tendentia à recta linea paululùm declinare, nisi enim declinarent Semina, nihil unquam, saltem nullum Liberum Agens oriretur: ad v. 293. VII. Denium docet Eodem motu Semina jam ferri quo ab æterno ferebantur, nec quemquam huic opinioni diffidere debere, quia motus non videt, cum ipsa Semina percipi non possunt ad v. 332. Secunda Seminum affectio est Figura: Docet autem VIII. Semina non esse ejusdem Figuræ, quædam verò rotunda, quædam quadrata, quædam lævia, & alia aspera, hamata, &c. fusèque

 ostendit

ostendit quæ Figuræ amara, quæ dulcia, quæ dura, quæ mollia Corpora componunt, ad v. 476. IX. Hanc Figurarum varietatem non esse Infinitam, Semina tamen ejusdem Figuræ infinita, viz. rotunda, infinita, quadrata, &c. ad v. 580. X. Demum ostendit res non componi è Seminibus ejusdem Figuræ, & variis argumentis probat Concreta omnia Semina variarum Figurarum continere ad v. 728. XI. Deinde docet Semina nullas habere qualitates, quas sensibiles vocamus, Colorem viz. Saporem, Frigus, Calorem, &c. Item sensu non donari, quamvis Res Coloratæ, Sapidæ, Calidæ, Frigidæ, & sensibiles ex iis componantur, ad v. 1021. XIII. Demum Infinita Semina per Infinitum Inane volitantia Infinitos Mundos constituere, eosque Mundos augeri aliquando à Seminibus ex Infinito delapsis, aliquando etiam avolantibus in Infinitum Seminibus diminui & dissolvi, ut Plantæ, & Animalia nascuntur, adolescunt, senescunt, & demum intereunt.

T. LU-

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

SUAVE, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborem;
Non quia vexari quemquam 'ſt jucunda voluptas,
Sed, quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuave'ſt.
Suave etiam belli certamina magna tueri
Per campos inſtructa, Tua ſine parte pericli;
Sed nil dulcius eſt, benè quàm munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa ſerena;
Deſpicere unde queas Alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palanteis quærere vitæ,

Certare

1. *Suave, mari magno*, &c.) Propter hos verſus, quibus *Memmium* ſuum ad Philoſophiæ ſtudium, ſepoſitis aliis, hortatur, quidam *Lucretium* diritatis accuſant; Moroſi nimis & improbi: Id aſſerit Poëta quod Omnes ſentiunt: Qui dolore, morbo, &c. laborantem videt, protinus *O me felicem!*

1. *Magno.*) Tumido, Agitato; Sic Virg.

——— *Magnaque ſurgunt*
Æquora. ——— ——

6. *Tua.*) Alii, inter quos *Gaſſendus* approbant *Tui.*

7. *Dulcius.*) *Suavius*, Gaſſendus, & forſan meliùs.

8. *Sapientum.*) Quæ Lucretius *Memmio* ſuo, olim Epicurus Menæceo propoſuit. Μήτε νέος τὶς ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν· ὁ δὲ λέγων, ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι, πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι.

Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes, rerumque potiri:
O miseras hominum menteis! ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis
Degitur hoc ævi, quodcunque 'st! nonne videre
Nil aliud sibi Naturam latrare, nisi ut, cùm
Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur
Jucundo sensu, cura semota, metuque!
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omninò, quæ demant quemque dolorem,
Delicias quoque uti multas substernere possint,

Gra-

12. *Præstante.*) *Constante:* Gassendus.

13. *Rerumque potiri.*) Reipublicæ summatem esse: quo nihil infelicius Homini Epicuræo, & ei qui ex norma naturæ vivit: Quorsum enim belluæ tumultuanti vaces? Tibi vive, Tibi vale, τὰ πολιτικὰ οὐδὲν πρὸς τὸ σό. Si rectè facies, malè Tibi à Corpore erit, nam sexcenta negotia per caput inque latus salient; si malè, tum metues, uno verbo vile mancipium fueris; Si quid autem in usus privatos derivabis, id omne forte cum fœnore reddendum. Itaque fuge magna, aït ille, & λάθε βιώσας. Hæc *Faber* Privatus. Quibus adjungas illa Epicuri, Ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι τίνες ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν, οὕτω νομίζοντες περιποιήσεσθαι, ὥστε εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλής, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα ἐξ ἀρχῆς παρὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

16. *Degitur.*) *Degimus*, Na. & olim *Nonius.*

16. *Videre.*) *Videtis*, B. *Videre*, MSS. Opt. Cui *Est* frustra à quibusdam adjungitur.

17. *Latrare.*) *Poscere.* Ennius *Latrare* pro *Poscere* posuit: Festus.

17. *Nisi ut cum.*) *Nisi utque*, & sequenti versu *Mensque* legit Fayus contra omnes Codd. Alii approbant *Utqui*, Alii *Ut cui*, & pro *Semota* legunt *Semotu'*: Forsan rectiùs. σώματος ὑγιεία, καὶ ψυχῆς ἀταραξία τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστι τέλος, τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν, ὥστε μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν. Et rursus, ἡδονὴν λέγομεν ἀρχὴν καὶ τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν: Epicurus ad Menæceum.

19. *Jucundo sensu.*) Epicuræi non eam solam sequebantur voluptatem, quæ suavitate aliqua naturam ipsam movet, sed maxima illa iis videbatur voluptas, quæ percipitur omni dolore detracto: *Tull.* 1. *de Fin.* Et cum aliquando dixit Epicurus πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει. *Epist. ad Menæceum:* Vox ista αἴσθησις latiùs sumenda, & opponitur morti quæ est στέρησις τῆς αἰσθήσεως. Epicurus enim de *Voluptate* à Cyrenaicis dissentit, οἱ μὲν γὰρ τὴν καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει, ὁ δὲ ἀμφοτέραν, ψυχῆς καὶ σώματος, Laert. vit. Epicuri. Et Epicurus ipse in libro περὶ αἱρέσεως. Ἡ μὲν γὰρ ἀταραξία καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναί, ἡ δὲ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

21. *Quæ demant quemque.*) *Quæ demant cunque*, Alii: magis placet.

22. *Nullas.*) Lambinus, Gifanius, Pareus, Alii, & hanc lectionem ipse *Faber* amplectitur: *Multas*, Alii, quod retinendum judico, & v. 31.

Non magnis opibus Jucundè Corpora curant,

Admonitus contendo.

Gratius interdum neque Natura ipſa requirit.
Si non aurea ſunt juvenum ſimulacra per ædeis
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur,
Nec domus argento fulget, auroque renidet;
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
Attamen inter ſe proſtrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde Corpora curant:
Præſertim cum tempeſtas arridet, & anni
Tempora conſpergunt viridanteis floribus herbas,
Nec calidæ citiùs decedunt corpore febres,
Textilibus ſi in picturis, oſtroque rubenti
Jactaris, quam ſi plebeia in veſte cubandu 'ſt:
Quapropter quoniam nil noſtro in corpore Gazæ
Proficiunt, neque Nobilitas, neque Gloria regni:
Quod ſupereſt, animo quoque nil prodeſſe putandum:
Si non forte tuas Legiones per loca campi
Fervere cum videas belli ſimulacra cienteis:
Fervere cum videas Claſſem, latèque vagari,
His tibi tum rebus timefactæ Relligiones
Effugiunt animo pavidæ, mortiſque timores:

Tum

28. *Aurataque Templa.*) *Aurataque tecta*, olim legit Macrobius.

29. *Attamen.*) *Tum tamen: Cum tamen: Quin tamen*, Alii. Quæ vox à Macrobio probatur.

31. *Non magnis opibus*, &c.) καὶ μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν. Epicurus ad Menæceum: Et inter κυρίας δόξας Illius legas. Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστός ἐστιν.

39. *Quod ſupereſt Animo*, &c.) Huic tres optimos *Varronis Epicuræi* verſus ſubjiciamus

Non ſit Theſauris, non Auro Pectu' ſolutum,
Non demunt Animis curas, nec Religiones
Perſarum montes, non divitis atria Cræſi.

40. *Si non.*) Ironicè.

41. *Fervere cum videas*, &c.) Alii præferunt

Fervere cum videas claſſem, latæque vagari,
Ornatamque Armis belli ſimulachra ciere.

43. *Timefactæ.*) Hac voce utitur Tullius lib. II. de Off. nec rejicimus, etſi *Pavidæ* ſequatur: Alii legunt *Tumefacto.* Quid ni *Tumefactæ Religiones*, i. e. ſuperbæ; ut *Dominus metus* apud Lucretium. Δεσπότις Εἱμαρμένη apud Epicurum? *Laertius vit. Epicuri. Faber* non poteſt ab Animo ſuo impetrare ut approbet *Religiones timefactæ pavidæ*, Cum *Pavidus* & *Timefactus* idem ſouent, quamobrem lubens legit

His tibi tum rebus pavefactæ *Religiones*
Effugiunt Animo, pavidi *mortiſque timores*
Tum vacuum pectus linquunt, &c.

Tum Vacuum pectus linquunt, curaque ſolutum.
Quod ſi ridicula hæc, ludibriaque eſſe videmus,
Re veraque Metus hominum, Curæque ſequaces,
Nec metuunt ſonitus armorum, nec fera tela:
Audacterque inter Reges, rerumque Potenteis
Verſantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum veſtis ſplendorem purpureaï:
Quid dubitas, quin omne ſit hoc rationis egeſtas,
Omnis cùm in tenebris præſertim vita laboret?
Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In Tenebris metuunt: ſic nos in Luce timemus
Interdum nihilo quæ ſunt metuenda magis, quàm
Quæ Pueri in Tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe 'ſt
Non Radii ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed Naturæ ſpecies, Ratioque.
Nunc age, quo motu GENITALIA Materiaï

COR-

45. *Pectus.*) *Tempus*, Codd. Caput, ſi Lambinum, aut Giſanium audiamus, Vitam ſi Fabrum.

46. *Quod ſi ridicula*, &c.) Cùm Reges, Nobiles, ditiſſimi & potentiſſimi Hominum metu, cura, ſolicitudine turbentur, nec beatiorem, quàm Alii, vitam agant; Honorum, Divitiarum, *&c.* Cupiditatem ex ignorantia veræ felicitatis naſci v. 15. pronuntiat: nec mirum tam craſſam eſſe Ignorantiam, cùm omnes veluti in tenebris ambulemus, vitamque agamus Epicureæ Philoſophiæ luce nondum illuſtratam. In tenebris verò nos omnes vivere ex vano Hominum metu, & ridiculis timoribus demonſtrat, ut Pueri enim in tenebris metuunt omnia, & ridicula ſibi ipſis effingunt Pericula, ſic omnes opinione de Providentia, & futuris poſt mortem pœnis (ægri, ut ſentit Epicurus, ſomnio) terrentur. Ut has tenebras fuget, & *Memmium* ſuum omni metu & ſolicitudine liberet *Lucretius*, opus proſequitur, & rerum Naturam copioſè & ornatè explicat.

52. *Quin omne ſit hoc.*) Alii: *Quin omnis ſit hæc:* non probo, & multò minus *Poteſtas* pro *Egeſtas:* quod quidam Codd. agnoſcunt.

54. *Nam veluti Pueri*, &c.) Seneca Ep. 110. Talis eſt Animorum noſtrorum confuſio, qualis *Lucretio* viſa eſt, *Nam veluti Pueri*, &c. Quid ergo? nonne omni Puero ſtultiores ſumus qui in Luce timeamus? Sed falſum eſt, *Lucreti*, non timemus in Luce, omnia nobis tenebras fecimus, nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat; tota vita incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpectiùs pedem ponimus; vides autem quam ſit furioſa res in tenebris impetus, at mehercule id agimus ut longiùs revocandi ſimus, & cùm ignoremus quò feramur, velociter tamen illò, quo intendimus, ire perſeveramus: Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt. Uno autem modo poteſt, ſiquis hanc humanorum divinorumque notitiam acceperit, ſi illa ſe non perfuderit, ſed infecerit, ſi eadem, quamvis ſciat, retractaverit, & ad ſe ſæpe retulerit; ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala, quibus hoc ſit nomen falsò adſcriptum: Si quæſierit de Turpibus, de Honeſtis, de Providentia.

61. *Nunc age*, &c.) Argumentum ſecundi libri V. 5. continetur: Primò promittit ſe explicaturum ſeminum

motus

Corpora res varias gignant, genitaſque reſolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quæve ſit ollis
Reddita Mobilitas magnum per Inane meandi,
Expediam: Tu te dictis præbere memento.
  Nam certè non inter ſe ſtipata cohæret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,
Et quaſi longinquo fluere omnia cernimus ævo;
Ex oculiſque vetuſtatem ſubducere noſtris:
Cùm tamen incolumis videatur Summa manere,
Propterea quia, quæ decedunt Corpora cuique,
Unde abeunt, minuunt: quo venere, augmine donant:
Illa ſeneſcere, at hæc contra floreſcere cogunt.
Nec remorantur ibi: ſic rerum Summa novatur
Semper, & inter ſe mortales mutua vivunt.
Augeſcunt aliæ gentes, aliæ minuuntur:
Inque brevi ſpatio mutantur ſæcla animantum;
Et, quaſi Curſores, vitaï lampada tradunt.
  Si ceſſare putas rerum Primordia poſſe,

Ceſſan-

motus, quibus res generantur & diſſolvuntur: Secundò cauſam iſtorum motuum, & tertiò motuum ſeminum celeritatem. Hæc cùm perfecerit, parata erunt omnia, quibus generationes & reſolutiones rerum explicari poſſint.

63. *Quæve.*) *Quæveque*, è vet. lib. *Giſanius*,

64. *Reddita.*) attributa, indita; eaque voce ſæpe utitur Lucretius.

66. *Nam certe*, &c.) De diverſis ſeminum motibus, & eorum cauſa diſputaturus, viam ſibi præmunit, motumque aliquem eſſe contra ignavos quoſdam & inertes Philoſophos ex incremento & decremento rerum v. 13. demonſtrat: Ideo enim augentur res, quòd quædam materiæ particulæ advolent, & adhæreant; ideo minuuntur, quòd moleculæ quædam nexu ſolutæ avolent: Iſtas verò particulas accedere vel recedere ſine motu qui dixerit, abſurda dixit.

68. *Fluere.*) Occultè dilabi, & ſenſim minui: Hac voce elegantiſſimi Auctores utuntur, at non *Manilius* in lib. IV.

— *Tunc & opes, & regna fluunt.*

quod ſenſit Pareus. Conſule locum, & apud *Manilium Fluere* aliud ſignificare agnoſces.

71. *Cuique.*) Alii *cunque*: non tanti.

72. *Augmine.*) *Agmine* alii: quos non ſequor.

78. *Et quaſi Curſores*, &c.) Ex Pauſania, Harpocratione, Ariſtophanis Scholiaſte, Varrone, Scriptore ad Herennium, &c. multa corradunt Interpretes: Breviter: Athenis in quibusdam feſtis currebant homines; accenſam lampada tenentes; qui curſum perfecerit alteri curſuro lampada tradebat; inde λαμπαδεύεσθαι, tradi ſucceſſivè, ut apud Philonem τὸ τῆς ἀρετῆς φέγγος λαμπαδευόμενον ἐπ' ἀλλήλοις διαδοχαῖς ἰσόχρονον γενήσεται Κόσμῳ. Et appoſitè Plato lib. VI. de Leg. γεννῶντες καὶ ἐκτρέφοντες παῖδας, καθάπερ λάμπαδα τὸν βίον παραδιδόντες ἄλλοις ἐξ ἄλλων. Hunc verſum loco ſuo movet *Faber*, & v. 75. ſubjungit.

— *Inter ſe mortales mutua vivunt*
Et quaſi Curſores, &c.

79. *Si ceſſare putas*, &c.) Quicunque credunt novos rerum motus, Incrementum viz. & decrementum à quieſcen-

Cessandoque novos rerum progignere Motus:
Avius à vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per Inane vagantur, cuncta necesse 'st
Aut Gravitate sua ferri Primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam cita supernè
Obvia cum flixere, fit, ut diversa repente
Dissiliant: neque enim mirum, Durissima quæ sint,
Ponderibus solidis, neque quicquam à tergis obstet.

Et

quiescentibus Atomis produci posse, eos insanos, nec refutatione dignos existimat: insuper v. 9. docet semina, quæ per Inane vagari probaverat, motum vel suo Ponderi debere, vel aliorum Ictui. Quodcunque enim est solidum (& soliditas est principalis seminum affectio) id grave est: Gravia autem deorsum tendunt, ita seminum motus deorsùm stabilitur. Cùm verò solida hæc semina deorsum tendentia in Corpora vel quiescentia, vel tardiùs procedentia impingunt, resiliant necesse est; Corpus enim solidum in alterum corpus solidum impactum non omnem suum motum alteri impertit, ideoque istis gradibus motus, quos retinet, alio feretur: Sic motus sursùm confirmatur. Alter horum motuum est naturalis, violentus alter, uterque generationi & resolutioni rerum necessarius. *Epicurus* docuit *κινεῖσθαι τὰ ἄτομα κάτω, τότε μὲν κατὰ ςάθμην, τὰ δὲ ἄνω κινούμενα κατὰ πληγὴν καὶ παλμὸν*: Laërtius:

84. *Aut ictu forte.*) *Aut ictu auferri:* Lambinus. Et in quibusdam Codd.
—— *Nam concita sæpe.*
Obvia conflixere ita uti diversa repente quam lectionem tànquam probabilem amplectitur: at istam interpretis facilitatem damnat Poeta, & lectionem rejicit; nam gravia semina deorsùm tendunt, ideoque consideranda sunt tanquam *supernè obvia.*

85. *Flixere.*) Sic lib. VI.
——* *Pulsareque* flictu
Ferrea texta suo —— & Virg.
Dant sonitum flictu *galeæ* ——
Confluxere, B. & *Fluxere*, Nardius.

85. *Superne.*) Vide Fayum, & admirabere acumen Hominis, qui sententiam Epicuri tot sæculis ignotam tandem invenit; Ea viz. *sursum* regio dicatur Atomis, ex quacunque advenerint, sive desuper, sive infra, sive ab Ortu, sive ab Occasu, sive à dextra, sive à sinistra, &c. Ea verò deorsùm Regio dicatur iisdem Atomis, in quamcunque ferantur, sive sursum, sive deorsum, sive ab Ortu, sive ab Occasu, sive à dextra, sive à sinistra, &c. Et hanc sententiam Cicero in 1. lib. de Finibus ritè assecutus est: Ita res omnes in tuto sunt, Epicurum explicat *Fayus*, & Ciceronis solertiam gravi suo testimonio confirmat. Quasi Epicurus non existimâsset omnia semina ferri deorsùm pondere ad Lineam, aut *paululum declinare* semina dixisset, si gravitate sua ab Ortu, ab Occasu, à dextra, à sinistra ferri potuissent; Aut hæc scripsisset *Cicero* l. I. de Fin. *Requiro quonam pacto semina sese assequentur vicissim, atque comprehendent, aut quomodo ad infertum complexumque mutuum accedent, ut subinde res alias, veluti ipse prædicat, concursu suo progenerent?* Alia enim semina ab Ortu, alia ab Occasu, alia à sinistra, alia à dextra, ad infertum complexumque mutuum accederent: *Esse supra*, & *esse infra* attribui posse universo agnoscit Epicurus, licet non ut sit quicquam supremum, quicquam infimum: *καὶ μὲν κατὰ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω, ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνωτάτω, τὶ δὲ κατωτάτω*, &c. Epicurus ad Herodotum.

87. *Ponderibus.*) *Corporibus:* Gassendus. *A Tergis*) *Tergibus*; Alii. Et nescio quis legit, *Tergoribus stet.*

Et quo jactari magis omnia Materiaï
Corpora pervideas, reminiſcere Totius imum
Nil eſſe in Summa: neque habere ubi Corpora prima
Conſiſtant: quoniam Spatium ſine fine, modoqu 'ſt:
Immenſumque patere in cunctas undique parteis,
Pluribus oſtendi, & certa ratione probatu 'ſt.
Quod quoniam conſtat, nimirum nulla quies eſt
Reddita Corporibus primis per Inane profundum:
Sed magis aſſiduo, varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta reſultant:
Pars etiam brevibus ſpatiis nexantur ab Ictu.
Et quæcunque magis condenſo conciliatu,
Exiguis intervallis connexa reſultant,
Indupedita ſuis perplexis ipſa figuris;
Hæc validas Saxi radices, & fera Ferri
Corpora conſtituunt, & cætera de genere horum
Paucula: Quæ porro magnum per Inane vagantur,
Et cita diſſiliunt longe, longèque recurſant
In magnis intervallis: hæc Aëra rarum

Suffi-

88. *Et quò jactari*, &c.) Ut meliùs hanc jactationem & agitationem ſeminum percipiat *Memmius*, ad primum ſuum librum reducit, & v. 6. monet ſe olim docuiſſe nullum eſſe in Infinito Spatio Centrum aut Medium, aut Imum locum, quo Semina tendant, & ubi, cùm ſemel attigerint, quieſcant: Ideoque cùm pondere ſuo deorſum ferantur; & in Alia impacta aliquando reſiliant, quis neget illa plerumque perpetuo motu jactari?

94. *Quod quoniam conſtat*, &c.) Igitur cùm Semina aſſiduo motu exerceantur, cùm percutiant ac reſiliant, docet v. 14. Semina iſta reſilientia ad inæquales diſtantias reflecti; varietatem ictuum varietas reflexionum ſequitur: Ex iis autem quæ ad brevem diſtantiam reflectuntur, & arctiori ſpatio jactantur, Ferrum, Lapides, & reliqua dura & ſolida Corpora componuntur: Ex iis quæ ad longam diſtantiam reſiliunt, & laxiùs vagantur, Aër, Ignis, & mollia ejusmodi & rara Corpora conſtituuntur.

97. *Conflicta.*) *Contuſa*, Lambinus: *Conſulta:* Gifanius: quam vocem vix intelligit, niſi *Conſilire* à Salio, & inde *Conſulta:* MSS. *Conſulta:* quod probat *Faber*, notum eſt quid *Conſulcio*, πυκνόω, πυκάζω, &c. ita pro certo legendum: Sed feſtinantem *Fabrum* Operæ urgebant, ideoque non videt iſtam lectionem v. 105. repugnare. *Conflicta* itaque amplector.

98. *Nexantur ab ictu.*) Quidam Cod. *Vexantur*; retineo Nexantur v. 100. admonitus: Hæc *Epicurus* apud Laertium. Αἱ μὲν εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διΐστανται, αἱ δὲ αὐτὸν τὸν παλμὸν ἔχουσιν, ὅταν τύχωσιν εἰς τὴν περιπλοκὴν κεκλεισμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν πληκτικῶν: *Pars etiam*) Alii *Partim etiam.*

99. *Condenſo.*) Contenſo Priſcianus, & quidam Codd.

100. *Connexa.*) Alii Convecta; *Conjecta*; Alii: Exiſtimat *Gifanius* Veteres dixiſſe *Connecta.*

104. *Paucula.*) Nam multo pauciora numero ſunt Solida, quàm Rara.

105. *Et cita.*) Vulg. Lib. *Cætera:* inepte, Quidam *Citaque.*

Sufficiunt nobis, & ſplendida lumina Solis.
  Multaque præterea magnum per Inane vagantur,
Conciliis rerum quæ ſunt rejecta, nec uſquam
Conſociare etiam motus potuere recepta:
Cujus, uti memoro, rei ſimulacrum, & imago
Ante oculos ſemper nobis verſatur, & inſtat.
Contemplator enim, cum Solis lumina cunque
Inſertim fundunt radios per opaca domorum:
Multa minuta modis multis per Inane videbis
Corpora miſceri radiorum lumine in ipſo:
Et velut æterno certamine prœlia, pugnaſque
Edere turmatim certantia: nec dare pauſam,
Conciliis, & diſcidiis exercita crebris:
Conjicere ut poſſis ex hoc, Primordia rerum,
Quale ſit, in magno jactari ſemper Inani,
Duntaxat rerum magnarum parva poteſt res
Exemplare dare, & veſtigia notitiai.
  Hoc etiam magis hæc animum te advertere par eſt
Corpora quæ in Solis radiis turbare videntur:

Quod

108. *Multaque præterea*, &c.) Præter illa Semina. quæ brevibus ſpatiis reſultantia in dura & ſolida Corpora connectuntur, & illa quæ magnis vagantia, & longe recurſantia mollia & rara Corpora conſtituunt; Alia ſunt ab omni nexu & concretione libera & irrequieta, quæ aliis incurſant, & perpetuò vexant; Porrò ut oſtenderet quaſi ſimilitudine quadam perennem illam agitationem, qua Atomi extra concretiones per Inane quaſi exercentur v. 16. imitatus Democritum, Leucippumque eſt, dum Ariſtotele referente comparârunt Atomos, cum vocatis illis ramentis corpuſculisve per aërem, *ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν*, quæ ſunt in ſolis radiis per januas feneſtrasve trajectis conſpicua.

114. *Inſertim.*) Quidam Codd. *Inſerti radii:* quæ lectio videtur poſſe aliquo modo è *Servio* confirmari, qui ad 6. Ecl. Vir. ſcribit è Lucretio hæc Corpuſcula *infuſis* per feneſtram *radiis* ſolis videri.

114. *Per opaca Domorum.*) Ita lege, nec illos audi, qui *Per aperta Domorum* amant:

120. *Conjicere.*) *Corripere*, B. nihil mutandum, nec illos moror, qui pro *Quale* in ſequenti verſu legunt *Quidve.*

124. *Hoc etiam magis*, &c.) Similitudinem, Qua motus Seminum illuſtraverat, v. 17. in argumentum vertit; Iſta ramenta in ſolis radiis jactata variis diverſiſque motibus agitari videmus, modò ad lineam tendentia reflecti, modò ad dextram, modò ad ſiniſtram, in omnes denique partes moveri: Dum verò Omnia Corpora eandem lineam ſemper ſervent, niſi ab externa vi, vel interna ſua gravitate aliò flectantur, fatendum eſt quoſdam ſubeſſe Seminum motus, licet oculis cerni non poſſint, qui hæc Ramenta & Corpuſcula agitent & exerceant: Cauſa enim primaria omnis motus, & agitationis, quæcunque in rebus obſervatur, eſt in ipſis Seminibus.

125. *Turbare.*) *Tumultuari*, *Errare*, Terent. Phorm. *dum ne reducam*, turbent, *quàm velint:* Turbent (inquit Donatus) Errent, Tumultuentur. Lucret. infrà.

Aut

Quod tales turbæ motus quoque Materiaï
Significant clandeftinos, cæcosque fubeffe.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Commutare viam, retròque repulfa reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique parteis.
Scilicet hic à Principiis eft omnibus error.
Prima moventur enim per fe Primordia rerum
Inde ea, quæ parvo funt Corpora conciliatu,
Et quafi proxima funt ad vireis Principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulfa cientur:
Ipfaque, quæ porro paullo majora, laceffunt.
Sic à Principiis afcendit motus, & exit
Paullatim noftros ad fenfus, ut moveantur
Illa quoque, in Solis quæ lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant Plagis apparet apertè.
Nunc, quæ Mobilitas fit reddita Materiaï
Corporibus, paucis licet hinc cognofcere, MEMMI.
Primum Aurora novo cum fpargit lumine terras,
Et variæ volucres nemora avia pervolitantes,
Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent:
Quam fubitò foleat Sol ortus tempore tali

Con-

Aut ex offenfu cùm turbant Corpore in ipfo
Semina ———

130. *Denique.*) Alii præferunt *Undique.*

131. *Scilicet hic à.*) Quidam *Scilicet hic &c:* quos neglige: Alii legunt *Hinc.*

136. *Ipfaque.*) Fruftrà in aliquibus Codd. legitur *Ictaque.*

141. *Nunc quæ Mobilitas*, &c.) Ad declarandam Celeritatem Atomorum Solaris lucis trajectionem per tanta hæc fpatia adeò celerem tanquam Argumentum à minori v. 26. inducit. Lucem è moleculis quibusdam ex Sole, ipfo fonte Lucis, profluentibus conftare fentiebant Epicuræi, has infuper moleculas conftare è principiis diverfis motibus agitatis, unde communis molecularum motus tardior fit & remiffior, denique per Aërem non invenire viam, fed facere; & Aëriarum particularum occurfu retardari: Semina verò fimplicia effe Corpora, non privatis partium fuarum motibus impedita, & per liberum Inane deferri: Et hinc concludunt Radios Solis cùm funt tenuiffimæ quædam Atomorum contextura, quæ in unum motum non omnes confentiunt, neque per fpatium planè liberum tendant, concederc debere celeritate ipfis Atomis, cùm & folutæ, & fpatio penitùs libero feruntur, καὶ μὲν ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ, &c. Epicurus ad Herodotum.

143. *Primum Aurora novo cùm fpargit.*) Macrobius olim, *Cum primam Aurora refpergit.*

145. *Liquidis vocibus,*) Horatius
——— *Cui liquidam Pater*
Vocem cum Cithara dedit: & Virg.
Tum liquidas Corvi preffo ter gutture voces
Aut quater ingeminant.

Conveſtire ſua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu, manifeſtumque eſſe videmus.
At Vapor, is, quem Sol mittit, lumenque ſerenum,
Non per Inane meat vacuum; quò tardius ire
Cogitur, aërias quaſi cum diverberet undas:
Nec ſingillatim corpuſcula quæque Vaporis,
Sed complexa meant inter ſe, conque globata.
Quapropter ſimul inter ſe retrahuntur, & extra
Officiuntur, uti cogantur tardiùs ire.
At, quæ ſunt ſolida Primordia ſimplicitate,
Cum per Inane meant Vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipſa ſuis è partibus unum,
Unum in quem cœpere locum connixa feruntur:
Debent nimirum præcellere Mobilitate,
Et multò citiùs ferri, quàm lumina Solis:
Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque conſilio debent tardata morari,
Nec perſcrutari Primordia ſingula quæque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.

At

147. *Conveſtire.*) Virgilius.
Largior hic Campos æther & lumine veſtit.

151. *Aërius quaſi cum diverberat undas.*) Gaſſendus, & Codd. *quaſi dum:* Alii *Quòd Sol:* Quam tanquam peſſimam lectionem *Faber* rejicit, & ex voce illa *undas* mira extorquet; Calor ille Solis quantumvis celer ſit, tamen cogitur meare per Aërem turbidum; & *quaſi undoſum*, propter ventos & acceſſum deceſſumque exhalationum, quæ in illum perpetuò recipiuntur.

154. *Simul inter ſe retrahuntur.*) Reclamantibus omnibus libris, *Lambinus* legit *Tardantur:* Faber libros ſequitur, & addit, nunquam melius *Lucretius* locutus eſt; Qui in anguſto aditu, cum magna hominum multitudo eſt, συνωθίζηται, illi facilè vident nullum dubitandi locum fuiſſe. Hæc ille, ſed rem ipſam non attigit: Semina quæ Corpora rara, qualia ſunt radii Solis, conſtituunt, cita diſſilire, & longè recurſare aſſerit *Lucretius*, Horum vero diſſilientium longéque recurſantium communem motum tardiorem fore quis non percipit, ideoque Semina inter ſe *retrahi?*

157. *Res remoratur.*) *Creſcere mora*, B. vitiosè, ut & *Se remoretur.*

158. *Atque Ipſa.*) *Quin Ipſa*, Faber legit, & in ſequenti verſu *Ferantur* pro *Feruntur:* De hac emendatione, inquit, judicent Docti: Et certè Docti judicabunt illa emendatione opus non eſſe.

159. *Connixa.*) Rectè: Et fruſtra *Connexa* legitur.

162. *Multiplexque.*) Legat qui velit *Multiplicisque.*

164. *Nam neque conſilio*, &c.) Hunc verſum quidam Codd. non agnoſcunt, & in ſequenti verſu pro *Perſcrutari* exhibent *Perſectari.* Qui retinet, Fabri explicatione fruatur: Neque enim dixerit quiſpiam, Principia dum inter ſe deliberent quæ prima, quæ ſecunda ferantur, ceſſâſſe, morari: qui rejicit, eo modo quo poteſt, explicet.

At quidam contra hæc, IGNARI, Materiaï
Naturam non poſſe Deûm ſine numine rentur
Tantopere humanis rationibus, ac moderatis
Tempora mutare annorum, frugeſque creare:
Nec jam cætera, mortaleis quæ ſuadet adire,
Ipſaque deducit dux vitæ DIA VOLUPTAS,
Ut res per Veneris blanditim ſæcla propagent,
Ne genus occidat Humanum: Quorum omnia cauſa
Conſtituiſſe Deos fingunt, ſed in omnibu' rebus
Magnopere à vera lapſi ratione videntur.
Nam quamvis rerum ignorem Primordia quæ ſint,
Hoc tamen ex ipſis Cœli rationibus auſim
Confirmare, aliiſque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis Divinitùs eſſe creatam
Naturam mundi, quæ tanta'ſt prædita culpa:
Quæ tibi poſteriùs, MEMMI, faciemus aperta;
Nunc id quod ſupereſt de Motibus expediemus.

Nunc

167. *At quidam contra*, &c.) Providentiæ impotentiſſimus impugnator *Lucretius* ſcommata quædam v. 16. effundit contra eos qui Materiam inertem dicunt, & non vi ſua aut neceſſitate naturæ, ſed mente Divina motam eſſe & diſpoſitam: Rudem deinde materiam ſine ulla arte aut conſilio hunc Mundum poſſe conſtituere, eaque perficere opera, quæ vulgus Hominum Rationi & Providentiæ attribuit, Voluptatem eſſe ducem vitæ Hominum, illius nutu omnes regi & gubernari, nec Hominum cauſa Mundum hunc, aut quidvis aliud à Deo fieri audacter & impie affirmat: Denique promittit ſe olim oſtenſurum Compagem Mundi tam ineptam, inconcinnam, & vitioſam eſſe, ut Divina ſapientia ſit prorſus indigna; Quid fecerit hic Promiſſor tanto hiatu dignum l. V. videbimus, interim quanto Sapientior Ille qui *Cælos Dei gloriam enarrare* dixit! Au cùm machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut ſphæram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera ſint Rationis, cùm autem impetum Cœli admirabili cum celeritate moveri, vertique videamus, conſtantiſſimè conficientem viciſſitudines anniverſarias cum ſumma ſalute & conſervatione rerum omnium, dubitamus quin ea non ſolùm Ratione fiant, ſed etiam excellenti quadam divinaque Ratione? Tullius de Nat. Deor. lib. II.

169. *Tantopere Humanis*, &c.) Tam compoſitis, quæque humanæ prudentiæ tam ſimiles ſunt. *Faber* ex *Lambino:* Cum Salmaſio tamen è MSS. rectiùs forſan legatur pro *Ac moderatis*, *Admoderatè humanis rationibus:* i. e. ut Humanæ rationes poſtulant: Et hæc Interpretatio optime reſpondet v. 174.
—— *Quorum omnia cauſa*
Conſtituiſſe Deos fingunt ——

181. *Quæ tanta eſt.*) *Quamque hæc ſint*, B.

183. *Nunc id quod ſupereſt*, &c.) Hunc verſum rejicit *Lambinus*, an meritò Alii judicent, certè nec ſupervacaneus eſt, nec Lucretio indignus: Olim affirmaverat Semina omnia deorsùm tendere, & omnem motum ſurſum eſſe violentum, idem urget, v. 83. & docet nullum Corpus, ne Ignem quidem ipſum, naturaliter ſursùm ferri, ſed vi aliorum Corporum extrudi, eodem modo quo ſuccus in Arboribus,
Sanguis

Nunc locus eſt (ut opinor) in his illud quoque rebus
Confirmare Tibi, nullam rem poſſe ſua vi
Corpoream ſurſum ferri, ſurſumque meare.
Ne tibi dent in eo Flammarum corpora fraudem:
Surſus enim vorſus gignuntur, & augmina ſumunt:
Et ſurſum nitidæ Fruges, Arbuſtaque creſcunt,
Pondera quantum in ſe'ſt, cum deorſum cuncta ferantur.
Nec cùm ſubſiliunt Ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma deguſtant tigna, trabeiſque,
Sponte ſua facere id, ſine vi ſubigente, putandu'ſt:
Quod genus, è noſtro cum miſſus corpore Sanguis
Emicat exſultans altè, ſpargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi Tigna Trabeiſque
Reſpuat humor Aquæ? nam quam magi' merſimus altum
Directa, & magna vi multi preſſimus ægrè;
Tam cupidè ſurſum revomit magis, atque remittit,
Plus ut parte foras emergant, exſiliantque.
Nec tamen hæc, quantu'ſt in ſe, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per Inane deorſum cuncta ferantur.
Sic igitur debent Flammæ quoque poſſe per auras
Aëris expreſſæ ſurſum ſuccedere; quanquam
Pondera, quantum in ſe'ſt, deorſum deducere pugnent:
Nocturnasque faces Cœli ſublime volanteis

Nonne

Sanguis è venis exiliens & Trabs Aquis immerſa; Quis enim dubitat & ſuccum iſtum, & Sanguinem, & Trabem iſtam in *Inani* deorsùm tendere, licet Alter per Truncum aſcendat, Alter è venis emicet, & altera ex undis emergat? Obſervat denique Radios Solis ad Terram deorsùm tendere, Stellas etiam, Meteora ignita, & Fulmina in Terras cadere, & concludit Flammam non vi ſua, ſed Corporum extrudentium impulſu ſurſum ferri: *καὶ τὰ πρῶτα μὲν ἁπλᾶ, καὶ τὰ ἐξ ἐκείνων συγκείμενα βάρος ἔχει*: Plutarchus 1. Plac. Phil. Cap. 12. Et Simplicius docet Epicuri fuiſſe ſententiam *ἅπαν σῶμα βάρος ἔχειν, τὰ δὲ τὰ βαρύτερα ὑφιζάνειν, τὰ ἧττον βαρέα ὑπ' ἐκείνων ἐκθλιβέσθαι ἐπὶ τὸ ἄνω*.

187. *Ne.*) *Nec*, Alii, vitiosè: & imperitè *Timeo* pro in *eo* legit Nardius.

188. *Augmina.*) Alii *Agmina*.

188. *Surſus enim vorſus*, &c.) Eſt tacita *ἀνθυποφορά*. Surſum enim inquies fertur Ignis, ad quam verſu ſequenti reſpondet, ſed Fruges & Arbores in altum feruntur propter vim ſubigentem, quæ è Terris prorumpens, in altum creſcere cogit, cùm tamen omnia pondera naturaliter (quantum in ſe eſt) ferantur deorſum. Faber.

193. *Sine vi ſubigente.*) Ita Lambinus uno MS. adjutus. Alii Omnes *Subjecta*.

197. *Quam magi' merſimus.*) *Quam magis urgimus*, B. & alii Codd. *urgere* enim apud Veteres ut *Fervere*, Alii *Urſimus*.

199 *Revomit.*) Meliùs quam *Removet*.

206. *Sublime.*) Virgilius
Jamque Humiles, jamque elati ſublime *feruntur*.

Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit parteis Natura meatum?
Non cadere in terram Stellas, & Sidera cernis?
Sol etiam summo de vertice dissupat omneis
Ardorem in parteis, & lumine conserit arva:
In terras igitur quoque Solis vergitur ardor.
Transversosque volare per imbres Fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus Ignes
Concursant, cadit in terras vis Flammea volgò.
Illud in his quoque Te rebus cognoscere avemus:

Cor-

209. *Non cadere in Terram Stellas*, &c.) Fallitur, inquies *Epicurus*, & cum illo unà *Lucretius*; neque enim Stellæ cadunt: Ita est: Sed muta nomen, pro Stellis pinguem, sulphuream, & oleaginosam exhalationem ponito, quod dicit verum erit tamen: *Faber:* Lambinus & Pareus è Virgilio explicant Lucretium,

—— *Suadentque* cadentia *Sidera somnum;*

locum inspice, eosque viros nihil agere deprehendes.

212. *Vergitur.*) Servius ad 12. Æneid.

Quo vergat *Pondere lethum*,

Benè *vergat*, nam morientes Inferos petunt. Et hæc meliùs Lucretium explicant quàm illa quæ Alii Interpretes ex Servio ad 6. Æneid. proferunt:

— *Frontique* invergit *vina Sacerdos*.

Vergere est conversa in sinistram partem manu ita fundere, ut Patina convertatur, quod in Infernis sacris fit: Alii legunt *Spargitur*.

214. *Abrupti.*) Virgilius.

—— Erupti *nubibus ignes*

—— Proruptus *Corpore Sudor*

& Æneid. 3. v. 199. melius ex Codd. vet. legatur

—— Abrupti *nubibus Ignes*

quàm Abruptis.

216. *Illud in his rebus quoque.*) De Seminum motu naturali deorsum, & violento sursum fusè Poeta disputavit: unde autem motus ille violentus nisi ex ictu? At Gravia æquali velocitate ad lineam per Inane descendentia nunquam concurrerent, Alia nunquam assequerentur alia, proinde nulla foret omnino Generatio, nihilque existeret.

Desertum præter spatium & Primordia cæca:

Hoc vitio laborabat *Democriti* sententia, qui unicum tantum motum κατὰ πληγὴν (ita enim legendum, non κατὰ πλάγιον, ut ex Cicerone manifestum est, qui libro de Fato, *Quandam vim motus*, inquit, *habebunt*, *Impulsionis, quam Plagam ille appellat, à Te, Epicure, Gravitatis & Ponderis*) agnovit: Plutarch. de Plac. Phil. l I. C. 23. Epicurus igitur duas species motus naturalis constituit, Aliam ad Perpendiculum, aliam ad Declinationem, Ἐπίκουρος δύο εἴδη τῆς κινήσεως, τὸ κατὰ στάθμην, καὶ τὸ κατὰ παρέγκλισιν. Plutarchus de Plac. Phil l. I. C. 23. Motus hic Declinationis idcirco necessarius est visus, quoniam alioquin nullus inter Atomos ictus futurus fuisset, nullaque proinde extitisset unquam ullius rerum generatio. *Cicero in* 1. *lib. de Fin.* Censet Epicurus eadem illa Individua & solida Corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam, hunc naturalem esse omnium Corporum motum: Deinde ibidem Homo acutus, cùm illud occurreret, si omnia deorsum è regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, nunquam fore ut Atomus altera alteram posset attingere, itaque attulit rem commentitiam: Declinare dixit Atomum perpaullum quo nihil posset fieri minus, ita effici complexiones, & copulationes, & adhæsiones Atomo-

Corpora cum deorſum rectum per Inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore ferme,
Incertisque locis ſpatio decedere paullùm:
Tantùm quod Momen mutatum dicere poſſis.
Quod niſi Declinare ſolerent, omnia deorſum,
Imbris uti guttæ, caderent per Inane profundum:
Nec foret Offenſus natus, nec Plaga creata
Principiis: ita nil unquam Natura creaſſet.
Quod ſi forte aliquis credit Graviora poteſſe
Corpora, quò citiùs tectum per Inane feruntur,

Inci-

Atomorum inter ſe, ex quo efficeretur Mundus omneſque partes Mundi quæ in eo ſunt: Hanc ſententiam v. 35. explicat *Lucretius.*

217. *Rectum per Inane.*) Id eſt motu perpendiculari, ita autem dicitur *Rectum per Inane*, ut *Recta regione viaï:* neque enim neceſſe eſt legere *Vaſtum per Inane* quod cuipiam videatur. Faber: Alii illam, quam appoſui, Interpretationem ſequuntur.

219. *Decedere.*) *Secedere*, Lambinus. Antiqui omnes Codd. *Se pellere.* Sic Cicero in l. I. de Nat. Deorum: *Omnis autem iſta rerum effigies quomodo ex individuis Corporibus oritur, quæ etiamſi eſſent, quæ nulla ſunt,* Pellere ſe ipſa tamen, *& agitari inter ſe concurſu fortaſſe poſſent, formare, figurare,* &c. *non poſſent.*

219. *Incertiſque locis.*) *Incerto tempore*, non uno definito, ſed modò hoc, modò illo tempore; *Incertis locis*, Aliis atque Aliis: Ita moventur Semina tanquam Animalia, quæ v. 256.

—— *Declinant motus, nec tempore* certo
Nec Regione loci certa, *ſed ubi ipſa tulit Mens:*

ita *Lucretius* malignus Providentiæ hoſtis ſtupida ſua & bruta ſemina tantùm non Animo, & voluntate donat.

220. *Tantum quod Momen*, &c.) Ita vet. Lib. Turnebus legit *Momen mutatus*, i. e. mutationis (ut ipſe Lucret. *In* Commutatum *veniunt:*) ut ſit hæc ſententia, vix dicere poſſis levem mutationem eſſe factam: Alii, *Tantum quoad Momen:* Alii, Quod *Minimum mutatum:* Cicero lib. de Fato, *Cur declinet Atomus* uno minimo, *non declinet duobus aut tribus?* & Lucret. infra v. 243.

—— *Paullum clinare neceſſe eſt*
Corpora, nec plus quàm minimum ——

Gaſſendus: *Minimum momentum.*

221. *Quod niſi declinare*, &c.) Breviter v. 4. hunc motum declinationis admittendum docet. Alioquin disjuncta ſemper & diſcreta ferrentur ſemina, tanquam Imbris guttæ, nullæ forent adhæſiones, & complexiones Atomorum, & proinde nulla Compoſita.

225. *Quod ſi forte aliquis*, &c.) Motum hunc ad Declinationem, *κίνησιν κατὰ παρέγκλισιν* ita deperit *Lucretius*, ut illum nullo modo ſibi extorqueri patiatur; idcirco v. 18. acriter inſurgit in eos, qui exiſtimant graviora ſemina per Inane deſcendentia poſſe aſſequi Leviora, & illa percutere; ita ut non opus ſit iſta, quàm fingit Seminum declinatione: Aſſerit omnia Semina æquivelocia eſſe, & pari pernicitate per Inane ferri, ideoque illa quæ ponè ſubeunt nunquam poſſe aſſequi præcedentia; Medium quidem facere aliquid ad motus accelerationem & retardationem, & Corpora ejuſdem materiæ pondere inæqualia, cùm per Aquam aut Aerem ſuperne deorſum cadant, non æquivelocia eſſe, quod falſum eſt, concedit: Vult autem motum eò velociorem ſemper fieri, quò ſpatium liberius ſeu inanius eſt, ut ubi ſpatium denique liberrimum inaniſſimumque eſt, motus ſit velociſſimus, & qui plures in eo ſunt, motus ii ſint æquè veloces.

Incidere è ſupero Levioribus, atque ita Plagas
Gignere, quæ poſſint genitaleis reddere motus:
Avius à vera longè ratione recedit.
Nam per Aquas quæcunque cadunt, atque Aëra deorſum:
Hæc pro ponderibus caſus celerare neceſſe 'ſt,
Propterea, quia corpus Aquæ, naturaque tenuis
Aëris haud poſſunt æquè rem quamque morari:
Sed citiùs cedunt Gravioribus exſuperata.
At contra nulli de nulla parte, neque ullo
Tempore Inane poteſt Vacuum ſubſiſtere reii,
Quin, ſua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per Inane quietum
Æquè ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt Levioribus incidere unquam
Ex ſupero Graviora, neque Ictus gignere per ſe,
Qui varient motus, per quos Natura genat res.
Quare etiam atque etiam paullùm clinare neceſſe 'ſt

Corpora

227. *Plagas.*) Ita Lamb. è v. 241. ubi *Gignere ictus*, licet omnes Libri *Plagis* exhibeant.

230. *Deorſum.*) Alii *Rarum*: Quæ vox reſpondet v. 232.

——— *Naturaque tenuis Aëris* ———

233. *Haud æque poſſunt.*) *Haud æque*, id eſt, non æqualiter; non ſimiliter, nam Aqua magis ſubſiſtit Corporibus, quam Aër: Hæc *Lambinus*, ſed longe alia eſt, eaque ipſa, quam appoſui, Lucretii ſententia.

238. *Inane quietum.*) Quod nulli rei reſiſtit, nam quò liberius eſt ſpatium, eò velocior ſecundum Epicuræos motus: καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς Ατόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικόπτοντος, οὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς· οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηδὲν μηδὲ ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορὰ, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχύτητι διαφέρει· Epicurus ad Herodotum.

239. *Æque Ponderibus.*) *Atque Ponderibus*, è ſuis forſan, quos alibi jactat, MSS. Codd. edidit *Fayus*, tales Codd. tam eleganti viro non invideo.

241. *Per ſe.*) id eſt ſolo motu ad Lineam, ſine ulla Declinatione.

242. *Genat.*) Giſanius & Parcus huic voci, quam deperit Lambinus, nimium quantùm infenſi legunt *Gerat*, quaſi *Genat* non meliùs reſpondeat v. 228.

Quæ poſſint genitaleis reddere motus.

243. *Quare etiam atque etiam.*) Refutata, quam modò expoſuerat, opinione, concludit v. 8. Semina declinare perpaullum, & quo nihil poteſt minus eſſe, ita etiam ut non *obliquè* moveri dicantur: Senſus enim ipſi docent Gravia deorſum tendentia non obliquo motu ferri: At iidem ſenſus non negant Gravia minimùm declinare, declinatio enim minor eſt quàm ut percipi poſſit; Ideoque cùm non refragentur ſenſus, & poſtulat rerum generatio, quæ ſine iſto motu nunquam prorſus foret, admittenda eſt Seminum Declinatio.

243. *Clinare.*) Alii *Inclinare*; ſed quis *Clinare* rejiceret, qui *Clinamen* v. 292. admittit?

Corpora, nec plùs quàm minimùm, ne fingere motus
Obliquos videamur, & id res vera refutet.
Namque hoc in promptu, manifestumque esse videmus:
Pondera, quantum in se'st, non posse Obliqua meare,
Ex supero cum præcipitant, quod cernere possis.
Sed nihil omnino recta regione viaï
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?
Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec Declinando faciunt Primordia motus
Principium quoddam, quod Fati fœdera rumpat,

Ex

245. *Obliquos*, &c.) Modestè, at motus vel maximè obliquos æquiùs postulâsset, si sensuum judicium timeat, abeant isti molesti sensus, & hoc uno se falli patiantur; Non Iniquior est Postulatio: Nam & ipsa Declinatio (*Cicero primò libro de Finibus*) ad libidinem fingitur, ait enim Epicurus Atomos declinare sine causa, quo nihil turpius est Physico, & illum motum naturalem omnium ponderum è regione inferiorem locum petentium sine Causa eripuit Atomis: Nec tamen id, cujus Causa hæc finxerat, assequutus est. Nam sive omnes Atomi declinabunt, nullæ unquam cohærescent, sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu rectè ferentur, primum erit hoc quasi provincias Atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur; deinde eadem illa Atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta Concursio hunc Mundi ornatum efficere non poterit.

250. *Declinare sese.*) Virgilius Æneid. 4.

— *Dulci declinant lumina somno.*

& Cicero de Fato, *Quæ ergo nova causa est in natura quæ declinet Atomum?*

251. *Denique si motus*, &c.) Pro declinatione seminum iterum pugnat *Lucretius*, v. 43. Quosdam motus esse voluntarios omnes sentiunt, Libertatem in seipso quilibet percipit, & similem esse in aliis Animalibus non ineptè conjicit; illa enim videt motus suos non certo tempore, certoque ordine peragere, sed pro libitu variare, & nutu suo vivere. Imo cùm Carceres subitò patefiant, tantùm non videmus ipsam voluntatem equi prorumpentem & longè præcurrentem antequam moventur Artus: Primo plausu erigitur, internus Animi motus præceps fertur, dum Spiritus, qui per nervos in singula membra dirigendi sunt, tardiùs conveniant, Animique motui morosiùs obsequantur. Deinde cùm externa vi impellimur, aliquid intus latet quod vi isti obsistat & repugnet; Et aliud planè nos agere sentimus, cùm nostro nutu, quàm cùm aliorum impulsu moveamur. Unde verò hæc Libertas? Excute Semina ipsa, nihil tale in iis latet, ex motu directo & ad lineam Fati & Necessitatis Catena nectitur, ex Ictu (si potest esse Ictus sine Declinatione) eadem sequitur Necessitas. Relinquitur igitur Sola Declinatio cui se debeat Libertas. Motum hunc Declinationis *Plutarchus de An. solert.* docet ab Epicuro induci, *ὅπως εἰς τὴν ζωὴν ἡ τύχη παρεισέλθῃ, καὶ τό ἐφ' ἡμῖν μὴ ἀπολῆται. Hanc Epicurus rationem induxit ob eam rem, quòd veritus est ne, si semper Atomus gravitate ferretur naturali & necessaria, nihil liberum nobis esset, cum ita moveretur Animus, ut Atomorum motu cogeretur:* Et alibi: Epicurus ab Atomis petit præsidium, easque de via deducit, & uno tempore suscipit res duas inenodabiles: Unam, ut sine causa fiat aliquid, ex quo existet ut de nihilo quippiam fiat, quod nec Ipsi,

nec

Ex infinito ne causam causa sequatur:
Libera per terras unde hæc animantibus extat,
Unde est hæc (inquam) fatis avolsa Voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas?
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regioné loci certa, sed ubi ipsa tulit Mens.
Nam dubio procul his rebus sua cuique Voluntas
Principium dat: & hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere Equorum
Vim cupidam tam desubitò, quàm Mens avet ipsa?
Omnis enim totum per Corpus materiaï
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium Mentis connexa sequatur:
Ut videas initum motus à Corde creari,
Ex Animique voluntate id procedere primùm:
Inde dari porro per totum Corpus, & artus:
Nec simile'st, ut cùm impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu,
Nam tum materiam totius Corporis omnem

Per-

nec cuiquam Physico placet: Alteram, ut cùm duo Individua per inanitatem ferantur, alterum è regione moveatur, alterum declinet: *Cicero de Fato.*

255. *Ex Infinito ne Causam*, &c.) Fatum enim nihil aliud est quàm *εἱρμὸς* seu *συμπλοκὴ αἰτιῶν τεταγμένη*: Et qui introducunt Causarum seriem ordinatam ac sempiternam, ii mentem Hominis *Libertate* spoliatam Fati necessitate devinciunt. *Cicero* de Fato.

259. *Declinamus.*) Inclinamus, variamus, dirigimus, & absurdè *Fayus* Vitamus.

262. *Rigantur.*) Gassendus *Vagantur:* Alii Reguntur: De Anima Mundi *Manilius*,

—— *Cum Spiritus unus*
Per cunctas habitet partes, *atque* irriget *Orbem*
Omnia pervolitans, *Corpusque Animale figuret.*

265. *Vis cupida Equorum.*) Ut apud Virgilium

—— *Odora Canum vis.*

265. *Desubitò.*) Ennius, Nævius, Cæcilius, Omnes veteres utuntur: Ennius,

Cum desubito *me orat Mulier lachrymansque ad genua accidit.*

266. *Omnis enim totum*, &c.) v. 6. Motus voluntarios Animalium obiter, nec inepte explicat: Vult ipse Animus, deinde colligit Spiritus, qui sibi obsequantur, per nervos in membra dirigit, languidos fovet, novos & vigentes subministrat, ita movetur Animal, & continuatur illius motus.

268. *Connexa.*) Cum Aliis *Connixa* libentiùs legerem.

272. *Nec simile est*, &c.) Explicatum modò voluntarium motum v. 12. illustrat, comparatione facta inter eum & motum violentum; nam motu violento acti vim externam sentimus, cùm nutu nostro procedamus, nihil tale: Deinde vi externæ repugnat Voluntas nostra, aliquando etiam vincit: Unde patet esse aliquod Principium internum motus, liberum plane, nec ulla necessitate vinctum.

Perſpicuu'ſt nobis invitis ire, rapique,
Donicum eam refrænavit per membra Voluntas.
Jamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellit, & invitos cogit procedere ſæpe,
Præcipiteiſque rapit, tamen eſſe in pectore noſtro
Quiddam, quod contrà pugnare, obſtareque poſſit,
Cujus ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et projecta refrænatur, retroque reſidit.
Quare in Seminibus quoque idem fateare neceſſe'ſt,
Eſſe aliam præter Plagas, & Pondera cauſam
Motibus, unde hæc eſt nobis innata poteſtas:
De Nihilo quoniam fieri Nil poſſe videmus.
Pondus enim prohibet, ne Plagis omnia fiant,
Externa quaſi vi, ſed ne Mens ipſa neceſſum

Inteſti-

277. *Extern.*) Meliùs quàm *Extima* Lambini.

283. *Projecta.*) Quaſi procul rejecta, *Fayus:* Ama Interpretem.

284. *Quare in Seminibus*, &c.) E Libertate Voluntatis motum Declinationis v. 10. demum adſtruit: Ex Ictu nunquam naſcetur iſta Libertas, Ictus quippe eſt vis externa, quæ Libertati maxime adverſatur, Pondus, licet ſit Principium motus internum, dum tamen deorſum eodem ſemper tenore tendat, non minùs adverſatur Libertati, quàm ipſe Ictus: Sola igitur reſtat Declinatio, quæ nec certo tempore, nec certo loco facta neceſſitatem iſtam, quam & Ictus & Pondus inducunt, evitat, & rumpit Fati fœdera.

286. *Nobis.*) E vett. Codd. *Lambinus*, dum Alii legunt *Ollis:* Cicero lib. I. de Nat. Deorum: *Epicurus*, cùm videret ſi Atomi in inferiorem locum ferrentur ſuopte pondere, nihil fore in noſtra poteſtate, quòd illarum motus eſſet certus & neceſſarius, invenit *Declinationem*, ut hanc Neceſſitatem effugeret.

287. *De nihilo quoniam*, &c.) Id eſt, res non fiunt ex Nihilo, quia Pondus & Ictus Atomorum id impediunt, at Pondus & Ictus Atomorum non faciunt, ut nobis innata ſit Libertas agendi: Hæc *Fayus:* Quibus nihil abſurdius vel ipſe *Fayus:*

289. *Ne Mens ipſa neceſſum Inteſtinum*, &c.) Codices omnes *Ne Res ipſa;* Iſtis omnibus Codicibus præferenda eſt Lambini conjectura, ſententia ipſa poſtulat *Mens:* Hunc locum, de quo nihil Interpretes, difficilem exiſtimo, & ita explicandum: De nihilo nihil fit, Ergò Libertas voluntatis ex aliquo oritur; quodnam verò iſtud ſit jam inquirendum eſt; Motus Seminum eſt duplex, Alter naturalis deorsùm, qui à *Pondere* procedit, Alter violentus ſursùm, qui ab *Ictu:* Jam ab *Ictu* Omnia non fieri manifeſtum eſt, quoniam aliquis motus à Pondere procedit; Iſte autem motus qui à *Pondere* procedit, dum ſit naturalis, & eodem ſemper tenore labatur, *Libertati* non magis favet, quàm ipſe *Ictus;* Ne igitur Animus, qui ex Seminibus conſtat, neceſſitate aliqua interna, i. e. motu qui à *Pondere* procedit determinetur, ſola poteſt Seminum *Declinatio* efficere, quæ in incerto loco, incerto etiam tempore facta illius *Libertatis* Cauſa eſſe poteſt.

289. *Neceſſum.*) *Neceſſe* eſt nomen, nam *Neceſſus*, *Neceſſis*, *Neceſſitas*, & *Neceſſum* lectum eſt: Donatus ad Sc. 5. Act. 5. Eunuchi Terent.

Inteſtinum habeat cunctis in rebus agendis;
Et devicta quaſi cogatur ferre, patique:
Id facit exiguum CLINAMEN Principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo.
  Nec ſtipata magis fuit unquam Materiaï
Copia, nec porro majoribus intervallis.
Nam neque adaugeſcit quicquam, neque deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu Principiorum
Corpora ſunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et poſthac ſemper ſimili ratione ferentur;
Et quæ conſuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione: & erunt, & creſcent, inque valebunt,
Quantum cuique datum'ſt per fœdera Naturaï,
Nec rerum Summam commutare ulla poteſt vis.
Nam neque quo poſſit genus ullum Materiaï
Effugere ex Omni, quicquam'ſt, neque rurſus, in Omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, & Omnem
Naturam rerum mutare, & vertere motus.
  Illud in his rebus non eſt mirabile, quare
Omnia cum rerum Primordia ſint in motu,
SUMMA tamen ſumma videatur ſtare quiete,
Præterquam ſi quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longè noſtris ab ſenſibus infra
PRIMORUM natura jacet: quapropter ubi illa

Cer-

294. *Nec ſtipata magis*, &c.) Semina mutari non poſſe olim docuit *Lucretius*, jam v. 14. aſſerit Univerſam materiam nec minoribus unquam, nec unquam majoribus intervallis diſtinctam, quippe nullum ſemen perit, ita ut hiatus relinquatur; nullum novum ſemen introducitur, unde ſpiſſius fieret Univerſum: Deinde motus ſeminum eſſe immutabiles, eosdem olim fuiſſe, qui nunc ſunt, & eosdem in æternum futuros: Ideoque quales res olim productæ erant, tales iterum produci poſſe: Quippe ubi eadem ſemina, idem ſemper Pondus, & ubi nulla vis externa introduci poſſit, ibi idem motus, qui ex illo Pondere profluit, ſit neceſſe eſt.

299. *Et Poſthàc.*) *Poſthoc* Giſanius; & in ſequenti verſu, *Qua conſuerunt.*

308. *Illud in his rebus*, &c.) Contra *Lucretium* forſan aliquis objiciat, ipſos ſenſus hanc de perpetuo Seminum motu opinionem evertere, nam ſi Univerſa materia agitaretur, unde Rerum ſumma τὸ πᾶν tam alta quiete torpeſcere videatur? Reſpondet Poeta v. 25. inepte id objici, neceſſe enim eſt ut motus ſeminum ſit imperceptibilis, cùm ipſa Semina aciem Oculorum fugiant: Deinde ſubjungit, rerum etiam ſenſibilium motus oculos noſtros è longinquo ſpectantes non rarò latere, quod exemplis Ovium per agros reptantium, & militum per Campos diſcurrentium illuſtrat.

312. *Infra.*) *Ipſa*, Alii exhibent; ſed Lambinus nihil mutare auſus eſt.

Cernere jam nequeas, motus quoque ſurpere debent:
Præſertim cùm, quæ poſſimus cernere, celent
Sæpe tamen motus ſpatio diducta locorum.
Nam ſæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant Pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et ſatiati Agni ludunt, blandéque coniſcant:
Omnia quæ nobis longè confuſa videntur,
Et veluti in viridi candor conſiſtere colli.
Præterea magnæ Legiones cum loca curſu
Camporum complent, belli ſimulacra cientes:
Et circumvolitant Equites, medioſque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos:
Fulgur ibi ad Cœlum ſe tollit, totaque circum
Ære renideſcit Tellus, ſubterque virûm vi
Excitur pedibus ſonitus, clamoreque Montes
Icti rejectant voces ad Sidera mundi:
Et tamen eſt quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, & in campis conſiſtere Fulgur.
Nunc age jam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia

314. *Surpere.*) *Surripere*, *Subducere*, Horatius Od. 13. Lib. IV.

Quo motus, quid habes illius, illius,
Quæ ſpirabat Amores,
Quæ me Surpuerat *mihi?*

320. *Coniſcant.*) Lambinus *Coruſcant*, vel *Coruſſant* à κορύτλω Cornibus peto: *Theocritus* Idyll. 3.

Τὸν Λιβυκὸν Κνάκωνα φυλάσσεο μὴ τὺ κορύψῃ·

Schol. μὴ τὺ κορύψῃ· μὴ σε κερατίσῃ, τὸ γὰρ κερατίζειν κορύτλειν οἱ Ἀττικοὶ λέγουσιν, ὡς συνεχόντων ἀλλήλοις τῶν κριῶν, καὶ τὰς κορυφὰς πλυττόντων, καὶ ῥηγνυμένων. At *Coniſcans* utitur Cicero in Piſonem, *Caput opponis cum eo Coniſcans.* Quintiliani Inſt. lib. VIII. Cap. III. quidni igitur *Coniſcant* retineamus, cùm ſit appoſita vox, & ſignificet *Arietare*, vel *cornibus petere?* Hic verò mira commentus eſt *Fayus*; docet enim Quintilianum lib. VI. Ciceronem voce *Coniſcans* utentem, & hunc ipſum *Lucretii* verſum laudare: Ita Iſti ſemper errant, qui alienis, non ſuis oculis utuntur.

326. *Impete.*) Sic lib. V.

Aut hominem tanto membrorum eſſe impete natum.

& alibi.

329. *Clamoreque Montes Icti rejectant.*) Alii Codd. *Clamor quoque montes Icit, & ejectat.*

333. *Nunc age*, &c.) De ſoliditate Seminum, & de affectionibus, Pondere, viz. & Motu, quæ ex illa profluunt, copioſè diſputavit: Jam de alia Seminum affectione, Figura, viz. quæ Magnitudinem conſequitur, (Figura enim terminus & modus magnitudinis) dicturus, monet v. 5. Atomos eſſe diverſimode figuratas. Non profectò quod ipſarum figuræ diſcerni viſu magis valeant, quàm de magnitudine eſt dictum, ſed quòd ea figuratio rationibus variis comprobari poſſit: *Epicurus* apud *Plutarchum* docet Atomos, ἴδια ἔχειν σχήματα λόγῳ θεωρητά· Epicurus Epiſt. ad Herodotum, τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς

Qualia sint, & quam longè distantia formis,
Percipe, multigenis quàm sint variata FIGURIS:
Non quòd multa parum simili sint prædita forma,
Sed quia non volgò paria omnibus omnia constant.
Nec mirum: nam cùm sit eorum Copia tanta,
Ut neque finis (uti docui) neque Summa sit ulla:
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, simílique affecta Figura.
Præterea genus Humanum, mutæque natantes
Squammigerûm Pecudes, & læta Arbusta, Feræque,
Et variæ Volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fonteisque, lacusque:
Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes:
Horum unum quodvis generatim sumere perge,
Invenies tamen inter se distare Figuris.
Nec ratione alia Proles cognoscere Matrem,

Nec

φοραὶς τῶν χημάτων· ὐ γὰρ δύνατον γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν (forsan Ατόμων) χημάτων περιειλημμένων.

336. *Non quod multa parum*, &c.) Intelligit multa esse simili figura, non autem infinita: Faber. Contrà Lucretius v. 522.

——— Primordia rerum
Inter se simili quæ sunt perfecta figura
Infinita cluere.

vid. v. 691. è quo quid hæc sibi velint disces.

338. *Nec mirum cum*, &c.) Primò v. 4. Docet Semina diversimodè esse figurata, quod verisimile non sit Corpuscula illa, cùm sint infinita, esse figuræ uniusmodi. Res quaslibet contemplemur, quò major earum numerus, eò major plerumque figurarum varietas, & idem, quod de rebus aliis, est de Seminibus sentiendum.

341. *Esse pari filo.*) A. Gellius, Lib. XIV. Cap. 4. Chrysippus facit imaginem Justitiæ, fierique solitum esse dicit à Pictoribus, Rhetoribusque antiquioribus ad hunc ferme modum: forma atque *filo* virginali, &c. Et Plautus dixit satis scitum *filum* mulieris, pro forma & figura mulieris: & ipse Lucretius alibi.

342. *Præterea Genus Humanum*, &c.) Secundò v. 7. Variæ Principiorum figuræ arguuntur ex eo, quòd omnia naturalia ex iis contexta, Homines, Feræ, Aves, Pisces, &c. diversimodè figurentur.

344. *Lætantia.*) Quid sibi velit hæc vox *Lætantia* nescit Lambinus, nisi forsan ab effectu loca aquarum dicantur *Lætantia*, quia volucres lætificent: Conjicit autem Legendum *Fluitantia*, vel *Lactantia*, i. e. invitantia. Faber legit *Liquentia*, suamque conjecturam tuetur autoritate Virgilii, qui dixit *Campos liquentes.* Vossius ad Catullum p. 234. *Lætantia* defendit; & confirmat ex v. 884. Lib. V.

—— Puer haud quaquam, quin sæpe etiam tunc
Ubera Mammarum in somnis lætantia *quærit.*

348. *Distare figuris.*) Alii *Differre figuris.*

349. *Nec ratione alia*, &c.) Quartò v. 22. ostendit hanc diversimodam figurationem, non tantùm in rerum generibus, sed in Individuis ejusdem generis manifestam esse & conspicuam: Ex sola enim diversa figuratione agnitio Matris à Prole, Prolis à Matre in Brutis: Hoc argumentum illustrat

 præ-

Nec Mater poſſet Prolem: quod poſſe videmus,
Nec minùs atque homines inter ſe nota cluere.
Nam ſæpe ante Deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exſpirans calidum de pectore flumen,
At Mater virideis ſaltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus veſtigia preſſa biſulcis,
Omnia conviſens oculis loca, ſi queat uſquam
Conſpicere amiſſum Fœtum: completque querelis
Frundiferum nemus adſiſtens; & crebra reviſit
Ad ſtabulum, deſiderio perfixa Juvenci:
Nec teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt ſummis labentia ripis,
Oblectare animum, ſubitamque avertere curam:
Nec Vitulorum aliæ ſpecies per pabula læta
Derivare queunt aliò, curaque levare:
Uſque adeo quiddam proprium, notumque requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus Hœdi
Cornigeras nôrunt Matres, Agnique petulci

Balan-

præclara deſcriptione vaccæ mactatum vitulum requirentis: & demum quædam de agnitione Matrum ab Hœdis & Agnis ſubjungit.

351. *Nota cluere.*) Animalia viz. inter ſe, vel ſibi invicem nota ſunt.

353. *Turicremas.*) Virgilius,

Vidit turicremis *cùm dona imponeret Aris.*

356. *Linquit.*) Neſcio quis *Non quit*. *Quit* à *Quio*, quieſco: *Non quit*, id eſt, non *facit quieſcere* veſtigia, ut apud Plautum *Quieſce iſtam rem: Quieſce iſtum tumultum:* Si eſſet vox *Quio*, quam nondum inveni, lectionem veram eſſe judicarem.

359. *Adſiſtens.*) Neſcio quis *Adſittens*, ex voce σίτ7α, Heſychius Σίτ7α; ἐπιφώνημα αἰξίν. Scholiaſtes ad quartum Idyllium *Theocriti*, Σίτ7α; ἐπίφθεγμα βυκολικὸν, ὅπερ λέγυσιν οἱ βυκόλοι, ὁμοίως κ̀ τὸ ψίτ7α. Idem ad quintum Idyllium: Σίτ7α, ψίτ7α; ποιμενικὰ, αἰπολικὰ, βυκολικὰ ἐπιφθέγματα. Ita hæc conjectura Vaccam Lucretii in Paſtorem, Caprarium, vel Armentarium convertit: *Adſectans*, Alii; *Adſiſtens*, i. e. Proximum; Lambinus: *Adſiſtens*, Luctu & dolore orbitatis perfixa ibi ſtans, ſtupefacta, ἐπιςήσασα ἑαυτήν. Faber.

359. *Crebra.*) Virgilius

——— *Pede terram*
Crebra *ferit.*

359. *Reviſit ad ſtabulum.*) Sic Terentius, *ad eum viſam*, & Plautus, *nunc ad eum inviſo.*

365. *Derivare queunt aliò.*) Alii *Animum:* ut v. 363.

Oblectare Animum: & Virg.
——— *Non mollia poſſunt*
Prata movere Animum ———
Alii
Derivare queunt, Animum curaque levare:

Pro *Aliò* Reliqui pugnant, & laudant Ciceronem alicubi dicentem, *Aliò* reſponſionem ſuam derivavit.

368. *Agnique petulci.*) *Petulci* appellantur, qui protervo impetu & crebro petunt lædendi alterius gratia: *Feſtus*: Ex hoc loco Feſti edit. corrige.

Balantum pecudes: ita, quod natura repoſcit,
Ad ſua quiſque fere decurrunt ubera lactis.
Poſtremo quodvis Frumentum, non tamen omne
Quodque ſuo in genere inter ſe ſimile eſſe videbis,
Quin intercurrat quædam diſtantia formis,
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Littoris incurvi bibulam pavit Æquor arenam.
Quare etiam atque etiam ſimili ratione neceſſe'ſt,
Natura quoniam conſtant, neque facta manu ſunt,
Unius ad certam formam Primordia rerum,
Diſſimili inter ſe quædam volitare Figura.
Perfacile'ſt jam animi ratione exſolvere nobis,
Quare Fulmineus multò penetralior ignis,
Quam noſter fluat è Tedis terreſtribus ortus.
Dicere enim poſſis cœleſtem FULMINIS ignem
Subtilem magis è parvis conſtare figuris:
Atque ideo tranſire foramina, quæ nequit ignis
Noſter hic è Lignis ortus, Tedaque creatus.
Præterea Lumen per cornu tranſit: at Imber
Reſpuitur: Quare? Niſi Luminis illa minora

Corpora

369. *Balantum Pecudes.*) Ita Vet. Codd. dum Alii ſcribunt *Balantes pecudes.*

371. *Poſtremo quodvis*, &c.) Eandem ſpecialem, ſeu (ut loquuntur) individualem differentiam agnoſci docet, v. 6. ſiquis attendat, non modò in herba ſed etiam in granis frumenti, in Conchis, & ſimilibus: & demùm v. 4. concludit ſemina ipſa, cùm à nullo Artifice ad unam formam facta ſint, debere non minùs quàm res cæteras variis & diverſis figuris ornari.

371. *Quodvis frumentum.*) è verſu 347. repete *Sumere perge.*

376. *Pavit.*) Ita Lambinus è MS. *Pavire* autem Veteres pro *ferire*. *Cicero Lib. II. de Divinatione.* Sed quia cùm paſcuntur neceſſe eſt aliquid ex ore cadere, & Terram *pavire*, Terripavium primò, poſt Terripudium dictum eſt. Alii ſcribunt *Lavit* autore *Nonio*, qui in voce *Lavit* hunc verſum laudat.

381. *Perfacile eſt jam animi ratione*, &c.) Hanc pro varietate figurarum contentionem non inanem & inutilem eſſe, ſed variis naturæ Phænomenis explicandis neceſſariam demonſtrat; & ex iis ipſis Naturæ Phænomenis varietatem figurarum egregie & copioſè probat. Primò v. 9. docet, cur Ignis Fulminis faciliùs & fortiùs res penetrat quam Ignis è Teda vel è Lignis ortus; nempe Ignis fulminis è parvis & ſubtilibus ſeminibus conſtat, dum craſſiora ſunt & hebetiora ſemina iſtius ignis, qui è Teda aut Lignis oritur. Ita Alia ſemina Aliis minora.

382. *Penetralior.*) Quidam Codd. *Penetralius*: ut & v. 384. *Cæleſtis* pro *Cæleſtem.*

385. *Subtilem magis è parvis.*) *Et Parvis*, mavult *Faber*, & ſapit.

388. *Præterea Lumen per Cornu*, &c.) *Per Cornum*, Alii è Veteribus: v. 3. docet eandem Diverſitatem figurarum, Cauſſam eſſe cur Lux per Cornu tranſit dum Aqua in ſuperficie ſiſtitur.

389. *Minora.*) Bono animo ſit *Fayus*,

non

Corpora sunt, quàm de quibus est liquor Almus Aquarum:
Et Quamvis subitò per colum Vina videmus
Perfluere, at contra tardum cunctatur Olivum;
Aut quia nimirum majoribus est Elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.
Atque ideo fit uti non tam deducta repente
Inter se possint Primordia singula quæque
Singula per cujusque foramina permanare.
Huc accedit, uti Mellis Lactisque liquores
Jucundo sensu linguæ tractentur in ore;
At contrà tetra Absinthî natura, ferique
Centaurî fœdo pertorquent ora sapore:
Ut facilè agnoscas è lævibus, atque rotundis
Esse ea, quæ sensus jucundè tangere possunt:
At contrà quæ amara, atque aspera cunque videntur,

Hæc

non secum pugnat Lucretius: Alia semina aliis minora esse libenter agnoscit, nec tamen sibi repugnat, licet semina *Minima* esse olim dixerit. Per minima enim nihil aliud volunt Epicuræi quàm simplicia, solida Corpora, ideòque individua.

391. *Quamvis subitò.*) *Quamtumvis subitò*, mallem cum *Lambino*, quàm *Licet subitò* cum *bono Fayo*. Alia semina non tantùm aliis majora, sed Alia hamata & ramosa esse, dum Alia rotunda sint v. 7. demonstrat. Vinum enim ideo citò per Colum transit, dum Oleum tardiùs fluit, quoniam Olei semina hamata sunt, & inde perplexior Principiorum nexus, ita ut non facilè adeo exolvantur, & coli foramina penetrent.

395. *Deducta.*) Tenuia, subtilia; metaphora à lana, ut opinor; exempla passim. Alii *Diducta*, quod in MSS. legitur, quod esset *Divisa*, *Distracta*, *Separata*, &c. sed pessimè, ut opinor, nam in Concretis Atomi non mutant naturam. Ridiculus itaque *Gifanius* qui scribit, *Atomi hamatæ sunt initio, nec statim omnes diductæ:* Faber. Ipse Ridendus: Hamata semina perplexe connecti quis nescit? *Semina in Concretis naturam mutare*, nec Ipse credidit Gifanius, Hamatas verò Atomos subitò diduci non posse existimavit, & recte: *Diducta* igitur libenter legerem, cùm semina hamata, & inter se perplicata, nisi diducantur, per Coli foramina permanare non possunt.

398. *Huc accedit uti mellis*, &c.) v. 10. idem urget argumento è diverso rerum sapore ducto; Lac enim & Mel dulcia sunt, quia constant è Corpusculis ea ratione configuratis, ut in organum gustatus effusa, porulosque ejus subeuntia apposite ipsis eisdem particulis accommodentur, sicque ipsum deliniant, demulceant, leniter placidèque afficiant: Absynthium verò & Centaurium Amara & Acerba, quod Corpuscula ex quibus constant ea ratione configurentur, ut in porulos Organi subeuntia haud debitam habeant cum ipsis commensurationem, unde & particulas ejusdem compungant, concidant, convellant, organumque adeo dilanient, discerpant, asperiter moveant. Et hinc licet conjectare, Dulcia è lævibus & rotundis Corpusculis componi, Amara ex asperis & hamatis.

401. *Ferique Centauri.*) Ut Absynthium *tetrum*, & lib. IV. *Tristia* Centaurea. Valeant Grammatici cum bellis istis de Immanitate *Chironis* conjecturis, & miser *Fayus* cum suo *Agrestis*.

Hæc magis hamatis inter ſe nexa teneri ;
Proptereaque ſolere vias reſcindere noſtris
Senſibus, introituque ſuo perrumpere corpus.
  Omnia poſtremo Bona ſenſibus, & Mala tactu,
Diſſimile inter ſe pugnant perfecta Figura:
Ne tu forte putes Serræ ſtridentis acerbum
Horrorem conſtare elementis lævibus æquè
Ac Muſæa mele, per chordas Organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
  Neu ſimili penetrare putes Primordia forma
In nareis hominum, cum tetra Cadavera torrent,
Et cum Scena croco Cilici perfuſa recens eſt,
Araque Panchæos exhalat propter odores :
  Neve bonos rerum ſimili conſtare Colores
Semine conſtituas, oculos qui paſcere poſſunt,
Et qui compungunt aciem, lacrymareque cogunt:
Aut fœda ſpecie tetri, turpeſque videntur.
Omnis enim ſenſus quæ mulcet cauſa, juvatque,
Haud ſine Principiali aliquo lævore creata'ſt:
At contra, quæcunque moleſta atque aſpera conſtat,
Non aliquo ſine Materiæ ſqualore reperta'ſt.
  Sunt etiam quæ jam nec Levia jure putantur
Eſſe, neque omnino flexis mucronibus Unca:

Sed

406. *Reſcindere.*) Rumpere, Aperire. Alii legunt *Reſtringere*, quod forſan idem valet.

408. *Omnia poſtremo bona*, &c.) Hactenus de dulci & amaro ſapore, jam v. 18. docet res aliis etiam ſenſibus jucundas, aut injucundas fieri propter eandem cauſam, quoniam viz. Semina è quibus conſtant ſint lævia & rotunda, vel aſpera & hamata. Sic in gratis Sonis, Odoribus, & Coloribus, rotunda & lævia ſemina, in ingratis autem hamata & aſpera agnoſces.

412. *Muſæa mele.*) Cantica elaborata, et ex arte compoſita. *Mele* ut *Pelage:* v. 504. *Cycnea Mele:* lib. I. v. 933. *Muſæo lepore*, v. 946. *Muſæo melle*, lib. V. v. 336. *Melicos ſonores.*

416. *Croco Cilici.*) *Croci* enim qui è Cilicia advehebatur floribus ſcena ſpargebatur : *Faber*, Horatius Epiſt. ad Auguſtum.

Rectè necne Crocum *floreſque perambulet Attæ*
Fabula ſi dubitem, etc.

417. *Araque propter exhalat.*) Ita mallem quàm *propter odores,exhalat.*

419. *Oculos paſcere.*) Sic lib.I. v. 36.
Paſcit *Amore avidos inhians in Te, Dea, viſus.*
Terentius,
Reſtabit nihil aliud niſi paſcere *oculos.*

425. *Squalore.*) *Squalor*, proprie aſperitas eſt, itaque veſtis auro et ſignis aſpera *Squalens Auro* dicitur Virgil. *Faber.* Haud operæ pretium monere in quibuſdam Codd. huic verſui ſubjungi

At quæ lenis & eſt jucundo prædita ſenſu
Hæc aliquo ſine ſeminio graviore creata eſt.

426. *Sunt etiam quæ jam*, etc.) Quoniam ſunt quædam Objecta, quæ ſenſus

Sed magis Angululis paullum prostantibus, & quæ
Titillare magis sensus, quam Lædere possunt:
Fæcula jam quo de genere'st, Inulæque sapores.
Denique jam calidos Igneis, gelidamque Pruinam,
Dissimili dentata modo compungere sensus
Corporis, indicio nobis est Tactus uterque.
TACTUS enim, Tactus (pro Divûm numina sancta!)
Corporis est sensus, vel cùm res Extera sese
Insinuat, vel cùm lædit, quæ in corpore nata'st,
Aut juvat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut ex Offensu cum turbant Corpore in ipso
Semina,

sus organa nec prorsus lacerant, ut Amara, nec ita delectant ut Dulcia, sed titillant potiùs & grato Dolore excitant, ideo putandum est nec prorsus lævia & rotunda eorum semina esse, nec hamata & aspera; sed Angulis quibusdam extantibus figurata, ita ut aliquatenùs pungere valeant lacerare non possint, v. 5.

430. *Inulæque.*) Ita Lambinus è Codd. cum Vulgati habent *vinique:* Horatius dixit *Amaras Inulas,*

Erucas virides Inulis *ego primus* Amaris
Monstravi incoquere, &c.

431. *Denique jam calidos Ignes,* &c.) Ad Tactum tandem venit, & Illius objecta diversimodè figurata esse docet v. 13. quia Calor & Frigus Organa diversimodè afficiunt. Deinde Tactum (quem Epicuræi unicè admirabantur & amabant) & diversas illius species non sine effusione quadam Animi, & exultatione explicat.

432. *Dentata.*) Figurata, ne putes Lucretium velle Ignis Atomos angulosæ esse, non orbicularis figuræ, & *sensus uterque* (ita legit) dicitur, metonymicôs pro *Utriusque:* Gassendus. Sed plus *Dentata* significat: Semina enim Ignis *compungunt* sensum, ideoque necesse est angulos quosdam habeant extantes. Frigus ad figuram Trigonicam seu Pyramidalem, quæ nimirum constat ex quatuor faciebus triangularibus, Epicurus refert. Etenim in Epist. ad Pythoclem, Glaciei causam declarans, fieri eam dicit *κατ' ἔκθλιψιν μὲν τῦ περιφερῦς σχηματισμῦ ἐκ τῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων, ἢ κατὰ δὲ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιύτων πρόσκρισιν,* &c. *Dum exploduntur ex Aqua Orbicularia* (effectricia caloris) *Corpuscula, coarctantur verò quæ in eadem Aqua reperiuntur Scalena, & Acutangula, aut dum ea Corpuscula adsciscuntur extrinsecus, &c.* Eadem *Plut.* in libro de primo Frigido.

434. *Pro Divum Numina sancta.*) Poeticè non Philosophicè, certe non *κατ' Επίκυρον* loquitur (proh Dii immortales) quos frustra invoces, si illos securum agere ævum credideris. Faber. Inconsideratè, ut & omnia de Tactu: Epicurus Ipse, *ὅρκυς δὲ καὶ ὁρκισμὺς μυρίυς τοῖς ἑαυτῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὀμνύς τε συνεχῶς καὶ Μὰ Δία, καὶ Νὴ Δία, ἐξορκῶν τὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ πρὸς ὓς διελέγοιτο, περὶ τῶν θεῶν·* vid. Eusebium Præp. Evang. Lib. XIV. Cap. 27. Lucretius imitatur Epicurum, inde hæc exclamatio, & illa infra.

Nam prob Sancta Deum tranquilla Pectora pace, &c.

435. *Corporis.*) Vir summi judicii *Fayus* existimat corpus hoc in loco idem significare ac in lib. I. v. 305.

Tangere enim & tangi, nisi Corpus, *nulla potest res.*

439. *Confunduntque.*) De voce ista nihil interpretes, semina inter se concita Confundunt sensum, quia tumultuantur; nisi quis mavult *Compungunt,* ut in v. 420.

Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis jam Corporis ipse
Tute tibi partem ferias, æquè experiare.
Quapropter longè formas distare necesse'st,
Principiis, varios quæ possint edere sensus.
  Denique, quæ nobis Durata ac Spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter sesè esse necesse'st,
Et quasi ramosis altè compacta teneri.
In quo jam genere in primis Adamantina saxa,
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi Silices, ac duri robora Ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur.
  Illa autem debent ex Lævibus atque Rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore Liquida constant.
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item in proclive volubilis extat.
  Omnia postremò quæ puncto tempore cernis

Diffu-

443. *Edere.*) Alii legunt *Reddere*, nihil muto, at *Lædere*, quod amat Gifanius, nullo modo ferri potest.

444. *Denique quæ nobis*, &c.) Hactenùs diversitatem figurarum probavit ex diversibus motibus quos in Organis sensuum objecta excitant: jam alia argumenta congerit, v. 34. è Firmitate & Fluiditate Rerum ducta. Quædam enim semina habent hamulos, uncinulosve, quibus possint sese invicem irretire, continere, & spatiolis inanibus, quantùm fieri potest, seclusis, impedire mutuam sese evolvendi dissociandique libertatem: Ista firma duraque Corpora constituunt, Æs, Ferrum, Saxa, & similia. Aliæ particulæ leves sunt & ad orbicularem figuram accedentes, & ex iis Fluida Corpora componas; nam particulæ lævore & orbiculari figura præditæ dissociabiles sunt, emobiles, impulsi facilè cedunt, & in proclivi provolvi possunt.

446. *Ramosis.*) *Per ramos.*) Alii.

450. *Æraque quæ Claustris restantia.*) De Cardinis stridore intelligendum, Lambinus qui aliter sentiebat, alibi errat, aut certe ibi indiligenter fuit. *Restantia* quasi sustinentia: Faber.

452. *Fluido quæ*, &c.) Quidam Codd. *Liquido quæ Corpore Fluvida constant.*

453. *Glomeramina.*) Faber vix ignoscit Gifanio scribenti Lucretium vocare Atomos orbiculares *Glomeramina*, neque adeo potuit: Sed Fabri Clementiam non implorat Gifanius, & Poeta potuit vocare Atomos *Glomeramina*, vocavit enim. Nisi quis censeat Lucretium de figuris seminum disputantem aliud quàm semina significare velle.

455. *Omnia postremo*, &c.) Quædam sunt Corpora quæ inter Fluida numeremus, v. 9. Fumus, Nebula, Flamma, &c. quæ vel levissimo impetu dissolvi possunt & dissipari, ideoque ex hamatis & inter se perplexis seminibus non constant. Eadem tamen Corpora sensus pungunt, Ut Nebula & Fumus Oculos, Res etiam duras penetrant, ut Flamma, lapides & saxa: Ideoque è lævibus & prorsus rotundis Principiis non componuntur. Hæc autem v. 8. ex Acutis seminibus partim componi asserit: Ista est hujus loci, qui toties exercuit Interpretes, sententia.

Sed magis Angululis paullum proſtantibus, & quæ
Titillare magis ſenſus, quam Lædere poſſunt:
Fæcula jam quo de genere'ſt, Inulæque ſapores.
Denique jam calidos Igneis, gelidamque Pruinam,
Diſſimili dentata modo compungere ſenſus
Corporis, indicio nobis eſt Tactus uterque.
TACTUS enim, Tactus (pro Divûm numina ſancta!)
Corporis eſt ſenſus, vel cùm res Extera ſeſe
Inſinuat, vel cùm lædit, quæ in corpore nata'ſt,
Aut juvat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut ex Offenſu cum turbant Corpore in ipſo
Semina,

ſus organa nec prorſus lacerant, ut Amara, nec ita delectant ut Dulcia, ſed titillant potiùs & grato Dolore excitant, ideo putandum eſt nec prorſus lævia & rotunda eorum ſemina eſſe, nec hamata & aſpera; ſed Angulis quibusdam extantibus ſigurata, ita ut aliquatenùs pungere valeant lacerare non poſſint, v. 5.

430. *Inulæque.*) Ita Lambinus è Codd. cum Vulgati habent *vinique:* Horatius dixit *Amaras Inulas,*

Erucas virides Inulis *ego primus* Amaris
Monſtravi incoquere, &c.

431. *Denique jam calidos Ignes*, &c.) Ad Tactum tandem venit, & Illius objecta diverſimodè figurata eſſe docet v. 13. quia Calor & Frigus Organa diverſimodè afficiunt. Deinde Tactum (quem Epicuræi unicè admirabantur & amabant) & diverſas illius ſpecies non ſine effuſione quadam Animi, & exultatione explicat.

432. *Dentata.*) Figurata, ne putes Lucretium velle Ignis Atomos anguloſæ eſſe, non orbicularis figuræ, & *ſenſus uterque* (ita legit) dicitur, metonymicôs pro *Utriuſque:* Gaſſendus. Sed plus *Dentata* ſignificat: Semina enim Ignis *compungunt* ſenſum, ideoque neceſſe eſt angulos quoſdam habeant extantes. Frigus ad figuram Trigonicam ſeu Pyramidalem, quæ nimirum conſtat ex quatuor faciebus triangularibus, Epicurus refert. Etenim in Epiſt. ad Pythoclem, Glaciei cauſam declarans, fieri eam dicit κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων, ἢ κατὰ δὲ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, &c. *Dum exploduntur ex Aqua Orbicularia* (effectricia caloris) *Corpuſcula, coarctantur verò quæ in eadem Aqua reperiuntur Scalena, & Acutangula, aut dum ea Corpuſcula adſciſcuntur extrinſecus, &c.* Eadem *Plut.* in libro de primo Frigido.

434. *Pro Divum Numina ſancta.*) Poeticè non Philoſophicè, certe non κατ' Ἐπίκουρον loquitur (proh Dii immortales) quos fruſtra invoces, ſi illos ſecurum agere ævum credideris. Faber. Inconſideratè, ut & omnia de Tactu: Epicurus Ipſe, ὅρκους δὲ καὶ ὁρκισμοὺς μυρίους τοῖς ἑαυτοῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὀμνύς τε συνεχῶς καὶ Μὰ Δία, καὶ Νὴ Δία, ἐξορκῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ πρὸς οὓς διελέγοιτο, πρὸς τῶν θεῶν· vid. Euſebium Præp. Evang. Lib. XIV. Cap. 27. Lucretius imitatur Epicurum, inde hæc exclamatio, & illa infra.

Nam proh Sancta Deum tranquilla Pectora puce, &c.

435. *Corporis.*) Vir ſummi judicii *Fayus* exiſtimat corpus hoc in loco idem ſignificare ac in lib. I. v. 305.

Tangere enim & tangi, niſi Corpus, *nulla poteſt res.*

439. *Confunduntque.*) De voce iſta nihil interpretes, ſemina inter ſe concita Confundunt ſenſum, quia tumultuantur; niſi quis mavult *Compungunt*, ut in v. 420.

Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis jam Corporis ipse
Tute tibi partem ferias, æquè experiare.
Quapropter longè formas distare necesse'st,
Principiis, varios quæ possint edere sensus.
Denique, quæ nobis Durata ac Spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter sese esse necesse'st,
Et quasi ramosis altè compacta teneri.
In quo jam genere in primis Adamantina saxa,
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi Silices, ac duri robora Ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur.
Illa autem debent ex Lævibus atque Rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore Liquida constant.
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item in proclive volubilis extat.
Omnia postremò quæ puncto tempore cernis

Diffu-

443. *Edere.*) Alii legunt *Reddere*, nihil muto, at *Lædere*, quod amat Gifanius, nullo modo ferri potest.

444. *Denique quæ nobis*, &c.) Hactenùs diversitatem figurarum probavit ex diversibus motibus quos in Organis sensuum objecta excitant: jam alia argumenta congerit, v. 34. è Firmitate & Fluiditate Rerum ducta. Quædam enim semina habent hamulos, uncinulosve, quibus possint sese invicem irretire, continere, & spatiolis inanibus, quantùm fieri potest, seclusis, impedire mutuam sese evolvendi dissociandique libertatem: Ista firma duraque Corpora constituunt, Æs, Ferrum, Saxa, & similia. Aliæ particulæ leves sunt & ad orbicularem figuram accedentes, & ex iis Fluida Corpora componas; nam particulæ lævore & orbiculari figura præditæ dissociabiles sunt, emobiles, impulsi facilè cedunt, & in proclivi provolvi possunt.

446. *Ramosis.*) *Per ramos.*) Alii.

450. *Æraque quæ Claustris restantia.*) De Cardinis stridore intelligendum, Lambinus qui aliter sentiebat, alibi errat, aut certe ibi indiligenter fuit. *Restantia* quasi sustinentia: Faber.

452. *Fluido quæ*, &c.) Quidam Codd. *Liquido quæ Corpore Fluvida constant.*

453. *Glomeramina.*) Faber vix ignoscit Gifanio scribenti Lucretium vocare Atomos orbiculares *Glomeramina*, neque adeo potuit: Sed Fabri Clementiam non implorat Gifanius, & Poeta potuit vocare Atomos *Glomeramina*, vocavit enim. Nisi quis censeat Lucretium de figuris seminum disputantem aliud quàm semina significare velle.

455. *Omnia postremo*, &c.) Quædam sunt Corpora quæ inter Fluida numeremus, v. 9. Fumus, Nebula, Flamma, &c quæ vel levissimo impetu dissolvi possunt & dissipari, ideoque ex hamatis & inter se perplexis seminibus non constant. Eadem tamen Corpora sensus pungunt, Ut Nebula & Fumus Oculos, Res etiam duras penetrant, ut Flamma, lapides & saxa: Idcoque è lævibus & prorsus rotundis Principiis non componuntur. Hæc autem v. 8. ex Acutis seminibus partim componi asserit: Ista est hujus loci, qui toties exercuit Interpretes, sententia.

Diffugere, ut Fumum, Nebulas, Flammaſque neceſſe'ſt,
Si minùs omnibu' ſunt è Lævibus atque Rotundis,
At non eſſe tamen Perplexis indupedita,
Pungere uti poſſint corpus, penetrareque ſaxa:
Nec tamen hærere inter ſe, quod quiſque videmus
Sentibus eſſe datum: Facilè ut cognoſcere poſſis
Non è Perplexis, ſed Acutis eſſe Elementis.
Sed quod Amara vides eadem, quæ fluvida conſtant,
Sudor uti Maris eſt, minimè id mirabile habendum.
Nam quod fluvidum eſt, è Lævibus atque Rotundis
Eſt, at Levibus, atque Rotundis miſta doloris
Corpora; nec tamen hæc retineri Hamata neceſſe'ſt:
Scilicet eſſe globoſa, tamen cùm Squalida conſtent,
Provolvi ſimul ut poſſint, & lædere ſenſus.
Et quò miſta putes magis aſpera lævibus eſſe
Principiis unde 'ſt Neptuni corpus acerbum:
Eſt ratio ſecernundi, ſeorſumque videndi.
Humor dulcit, ubi per terras crebriùs idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac manſueſcat.
Linquit enim ſuprà tetri Primordia viri
Aſpera, quò magis in terris hæreſcere poſſunt.

Quod

457. *Si minus omnibus ſunt.*) Ita legit Muretus, elegantiùs quàm vulgati Codd. qui *Si minus Omnia* exhibent.

460. *Nec tamen Hærere inter ſe.*) Hos tres verſus agnoſcunt Codd, rejicit Lambinus; Aſſeritque ſupervacaneos eſſe: quaſi non debuit Lucretius affirmare Fluida iſta pungentia et penetrantia Acuta ſemina non minùs quàm lævia et rotunda continere: Atomi enim vel læves vel rotundi non pungunt Corpus, neque penetrant: libenter igitur retinerem ſi eſſet quod pro *Sentibus* reponi poſſit.

463. *Sed quòd Amara vides eadem, &c.*) Alia ſunt fluida, quæ ſimul & Amara aut Acerba, v. g. Aqua Marina; Hæc omnia componi aſſerit v. 14. partim è lævibus & rotundis, unde iſtorum Fluiditas, partim è ſqualidis & aſperis, unde Acerbitas & Amaritudo; denique demonſtrat iſtiusmodi corpora ex particulis diverſimode figuratis compingi, quoniam ſeparari poſſunt, Percoletur enim per Arenam Aqua Marina, aſperas particulas deponit, & cum lævibus ſuis tantùm & rotundis ſeminibus dulcis fluit.

464. *Sudor uti Maris eſt.*) Faber legit *Sudor amarus ut eſt*, & aſſerit *Lucretium* his 7. v. de ſudore tantum diſputare: Hæc conjectura illi mirificè placet, & fruatur; non invideo. *Sudor Maris* ſeu *Udor Maris* lege, non quia, ut Interpretes, Empedocles olim vocavit Mare *Sudorem terræ*, (*ἱδρῶτα τῆς γῆς* Ariſtoteles 2. Meteorolog.) Sed quia *Sudor* ſeu ut Alii *Udor*, idem eſt ac *Humor*: Vid. Varronem de lingua Lat. Lib IV. voce Udus. De *Sudore* autem & non de Aqua marina hic loci agere Poetam iſti ſoli dicunt qui indiligenter legunt.

466. *Doloris Corpora.*) Squalida ſeu Aſpera, unde dolor, & inſuavis motus.

468. *Scilicet eſſe Globoſa.*) Scilicet, *ſcire licet*, ut ſæpe Lucretius; quodcunque enim eſt Fluidum ex orbicularibus & globoſis principiis conſtat.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: Primordia rerum
Finita variare FIGURARUM ratione.
Quod si non ita sit, rursum jam Semina quædam
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem una cujuscujus brevitate
Corporis, inter se multum variare Figuræ
Non possunt: Fac enim minimis è partibus esse
Corpora prima tribus, vel paullo pluribus auge;
Nempe ubi eas parteis unius Corporis omneis,
Summa atque ima locans, transmutans dextera lævis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formai speciem totius Corporis ejus:
Quod superest, si forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit: inde sequetur
Adsimili ratione alias, ut postulet ordo,

Si

477. *Quod quoniam docui*, &c.) Hoc est quod probandum suscipit; Variant Figuræ Atomorum, & est illarum varia magnitudo, ut jam ostensum est, etsi sit indefinita, seu incomprehensibilis. Id primò probat v. 22. ex ipsa feminum, quam olim demonstraverat, Parvitate: ut enim Figurarum varietas foret Infinita, necesse est ut immensa sit seminum quorundam moles, cùm sola immensa magnitudo sit infinitæ varietatis figurarum capax. Si corporis figuram mutare velis, transpone partes, quot sunt diversæ positiones tot erunt diversæ figuræ; Idem in semine aggredere, omnibus modis partes, quæ in illo concipi possunt, versa & transpone, & finitam tantùm figurarum varietatem in tantillo Corpore agnosces. Epicurus docuit, εἶναι τὰ σχήματα τῶν Ατόμων ἀπερίληπτα, οὐκ ἄπειρα· *Plutarchus* de Placit. Phil. Lib. I. Cap. 3. Ἄτομοι ταῖς διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἅ τε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. Epicurus ad Herod. Ita rectè legit *Gassendus*: Meibomius autem suis emendationibus omnia turbavit.

478. *Apta.*) Ἐξαφθεῖσα, Ἐχομένη, Annexa, Connexa, Pendens. *Fidem* autem Probationem, ut & Græcis πίστις in eadem notione. Faber. *Adepta*, Barthius. ut in v. 636. Claudiani de Bello Getico,

O meritum nomen fœlicibus apta triumphis.

479. *Finita variare ratione.*) Quidam Codd. *Variata.* Alii *Finitas rationes.*

482. *Cujuscujus.*) *Cujusvis* è Codd. *Gifanius*, & numeros esse Ennianos contendit.

485. *Tribus vel Pluribus auge.*) Non Tres aut plures partes addas, ut alii Interpretes; sed supponas, è tribus aut pluribus, i. e. definito partium numero constare. Quælibet figuratio positionem partium peculiarem exigit, porro autem partes magnitudinis finitæ tot modis transponi, & componi possunt, ut nullus tandem positionis modus superstes fiat: alioquin enim novæ & novæ in infinitum partes essent, ex quibus magnitudo tandem infinita conciperetur, cujusmodi sane in Atomo non est, quæ infra visum longè consistit. *Gassendus.*

Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formaï novitatem corporis augmen
Subsequitur : quare non est ut credere possis,
Esse infinitis distantia semina formis,
Ne quædam cogas immani maximitate
Esse, suprà quod jam docui, non posse probari.
Jam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens
Purpura Thessalico concharum tincta colore, &
Aurea Pavonum ridenti imbuta lepore,
Sæcla nova rerum superata colore jacerent:
Et contemptus odor Myrrhæ, Mellisque sapores,
Et Cycnea mele, Phœbæaque dædala chordis

Carmi-

497. *Maximitate.*) Sic *Proximitas* apud Ovidium, *Optumitas* & *Opulentitas* apud Plautum.

499. *Jam Tibi Barbaricæ vestes*, &c.) v. 15. Aliam accipe rationem : Si aliæ & aliæ figuræ in Infinitum concederentur, nullæ essent extremæ qualitates rerum naturalium certæ & determinatæ; quando figuratione nova ita variarentur, ut & quacunque optima melior, & quacunque pessima deterior exoriri posset. Vestes pretiosissimi coloris, odores, soni, & sapores optimi ab Aliis superarentur, nec amplius in Honore essent; dum quæ jam ingratissima videntur, & quæ maximè aversamur, præ aliis deterioribus quotidie exortis eligeremus.

499. *Barbaricæ vestes.*) Phrygiæ, Persicæ, Babylonicæ, *Melibœaque.*) A Peneo ad Sepiada, Gyrtona, *Melibœa*, Castanæa; pares ad famam, nisi quod Philoctetes Alumnus Melibœam Illuminat. *Pomponius Mela* lib. II. Cap. 3. Ad quem locum *Vossius*; Non ob Philoctetem tantum urbs hæc illustrior erat aliis istis duabus, sed & ob Purpuræ tincturam, Lucretius lib. II.

—— *Melibœaque fulgens*
Purpura Thessalico concharum tincta colore.

Sed & Virgilii locum, cum inquit
—— *Quam plurima circum*
Purpura Meandro duplici Melibœa *cucurrit.*

de hac ipsa urbe interpretantur : Alii tamen quod sciam Thessalicæ, vel Melibœensis purpuræ non meminerunt; Præterea, Festus Pompeius dicit insulam fuisse, *Melibœa purpura a nomine insulæ, in qua tingitur, vocatur.* Atqui hæc *Melibœa* in recessu Sinus, quem Ossæ & Pelii promontoria efficiunt, erat sita, nihilque minus erat quàm Insula. Locum itaque Lucretii & Virgilii de Phœnicia purpura accipiendum esse existimo : In ditione enim Apamiæ, quæ Pella dicta erat à Macedonibus, caputque fuit aliquandiu omnium Syriæ civitatum. Insulam Melibœam eleganter describit Oppianus, sitam in Oronte flumine, qui antequam mari mergitur, late circa illam stagnat. *Thessalicas* verò illas conchas, dixit Lucretius, quia à Thessalis vel condita est, vel nominata est ista Phœnicia Melibœa. Thessali enim & Macedones innumeris Syriæ locis paria indidere cognomina. Hinc illa in Syria vocabula, Berrhoea, Edessa, Larissa, Heraclea, Ægæ, Chalcis, Europos, Dium, Maronea, Pieria, Cyrestica, aliaque infinita.

503. *Myrrhæ.*) Vet. Codd. Smyrnæ; idem sonat, μύῤῥα γὰρ ἡ σμύρνα παρ' Αἰολεῦσιν, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν μύρων διὰ Σμύρνης ἐσκευάζετο· Athenæus p. 688. vid. etiam *Theophrastum* de Odoribus.

Carmina consimili ratione oppressa silerent.
Namque aliis aliud præstantius exoreretur.
Cedere item retrò possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retrò quoque tetriùs esset
Naribus, Auribus, atque Oculis, Orisque sapori.
Quæ quoniam non sunt in rebus reddita, certa &
Finis utrinque tenet Summam: Fateare necesse'st
Materiam quoque finitis differre Figuris.
Denique, ab Ignibus, ad gelidas hiemisque Pruinas
Finitu'st, retroque pari ratione remensu'st.
Finit enim Calor, ac Frigus, mediique Tepores
Inter utrumque jacent, explentes ordine Summam.
Ergo finita distant ratione creata,
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc Flammis, illinc rigidis infessa Pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: Primordia rerum,
Inter se Simili quæ sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia cum sit
Formarum finita, necesse'st, quæ Similes sint,
Esse Infinitas: aut summam Materiaï

Fini-

514. *Denique ab Ignibus*, &c.) Confirmat v. 7. quia vulgò res determinantur contrariis qualitatibus, quæ ita extremæ sunt, ut plures quidem gradus medios, at nullum prorsus extra se habeant.

514. *Ab Ignibus.*) Hunc locum de Zonis accipiendum (de iis enim *Lambinus* interpretatur) non puto, sed de vi Intensissima Ignis, de frigore, de tepore, &c. *Faber.*

519. *Ancipiti mucrone.*) Duplici termino, nempe hinc Calore, illinc Frigore medii tepores includuntur: *Notantur*) Metaphora a terminis depactis. *Faber.*

520. *Infessa.*) Obsessa, circumfusa, Alii *Infesta:* Turnebus *Infessa Pruinis*, i. e. *Fessa in Pruinis*, seu desinentia in Pruinas, seu Pruinis finita; ita ingenio & acumine suo abutitur Vir ille magnus. ut imperiti Librarii errores explicet, & defendat.

521. *Quod quoniam docui.*) Probavit dissimiles figuras finitas esse; jam v. 7. subjungit aliam Epicuri sententiam, *Semina, viz. quæ sunt similis figuræ numero Infinita esse*; Infinita Orbicularia, Infinita Ovata, Infinita Pyramidalia, atque ita de cæteris; Addit deinde rationem ex Infinitate seminum superius probata; Quippe, cùm species figurarum finitæ sint, perspicuum est, si, quæ sub ipsis continentur Atomi, finito forent numero, nullam fore in Universo Atomorum Infinitatem. Καθ' ἑκάστην δὲ σχηματισμὸν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν Ἄτομοι, οὐ γὰρ τὸ πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν Ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἶσιν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχηματισμὸν ὁμοίαι. Epicurus ad Herodotum.

524. *Etenim.*) Pro *Enim* contendunt Gifanius & Pareus, quibus nihil magis displicet quàm versus Integer.

Finitam constare: id quod non esse probavi.
  Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis
Versibus ostendam, corpuscula Materiaï
Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo Plagarum continuato.
  Nam quod rara vides magis esse animalia quædam,
Fœcundamque minùs Naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri.
Sicuti Quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos Elephantos, India quorum
Millibus è multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari; tanta ferarum
Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus.
  Sed tamen id quoque uti concedam, quamlibet, esto
Unica res quædam nativo corpore Sola,

528. *Quod quoniam docui.*) Quatuor sequentes versus tanquam inidoneos argumento explicando prætermisit *Gassendus*; Et abesse possunt, si consideremus *Lucretium* de figuris seminum disputare, si verò particulare, quod sequitur, argumentum spectemus, necessarii videntur: Atomorum sub unaquaque figura infinitatem modò probaverat: Objectionem verò imminentem prævidet, quæ ut meliùs unà cum responsione intelligatur, quatuor his versibus Lectorem monet, quid expectare debuit.

531. *Protelo.*) *Protelum* propriè est *Tenor ille ducti Aratri per sulcos.* Itaque *Protelum* erit continuata actio & ἄπαυστος. Faber. *Protelare*, Fugare, Terent. Phor. Act. I. Sc. 3.

Ne Te iratus suis sævidicis dictis protelet.

Vid. denique *Vossium* ad Catullum. p. 123.

532. *Nam quòd rara vides*, &c.) Objicit sibi, posse videri finitas esse Atomos sub aliquibus figuris, cùm rariora quædam, & minùs frequentia Animalia esse videamus; & Respondet v. 37. primùm, Illa, quæ hic sunt rara, abundare alibi; Elephantes v. g. quos Roma vix unquam vidit, in India esse plurimos. Deinde quamvis unica unius generis res esse in Orbe concederetur, nisi tamen infinitæ ejusdem formæ essent Atomi, futurum non fuisse, ut ea res nasceretur, & procresceret: Idque allata comparatione egregiè illustrat.

533. *Fœcundamque minus.*) Alii *magis*, quos sequi nolo; *Fœcundam minus naturam in illis*, Infœcundiora Animalia, *Gassendus*: Quod displicet.

535. *Numerumque repleri.*) Qui respondeat aliorum frequentiæ: Faber.

537. *Anguimanos.*) *Manus*, Elephanti Proboscis, tortilis, flexilis, serpentis in modum.

538. *Vallo munitur Eburno.*) In Extremis Africæ postium vicem in domiciliis præbere, sedesque in iis, & pecorum stabulis palos Elephantorum dentibus fieri Polybius tradit, autore Golussa Regulo: Plin. lib VIII. C.10. idem *Lucretium* voluisse *Lambinus* docet, & ex illo *Fayus*: Frigide: Respicit tabulam aliquam in qua India vallo eburno cincta esset: *Faber*, qui Lucretium ubique *Tabulas* spectantem inducit: Maximam Indiæ vim in Elephantis sitam esse quis nescit? Illorum ope se, suamque patriam Indi defendebant. Hæc cogita, & mentem Lucretii attinges.

Cui fimilis toto terrarum non fit in orbe:
Infinita tamen nifi erit vis Materiaï,
Unde ea progigni poffit concepta; creari
Non poterit: neque quod fupereft, procrefcere, alique.
  Quippe etenim fumant oculi, finita per Omne
Corpora jactari unius genitalia reij;
Unde, ubi, qua vi, & quo pacto congreffa coibunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena?
Non (ut opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quafi naufragiis magnis multisque coortis,
Disjectare folet magnum mare tranftra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonfasque natanteis,
Per terrarum omneis oras fluitantia apluftra;
Ut videantur, & indicium mortalibus edant,
Infidi maris infidias, vireisque, dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi fi finita femel Primordia quædam
Conftitues, ævum debebunt fparfa per omne
Disjectare æftus diverfi Materiaï:
Nunquam in concilium ut poffint compulfa coire:
Nec remorari in concilio, nec crefcere adaucta.
Quorum utrumque palam fieri manifefta docet res,
Et res progigni, & genitas procrefcere poffe:
Effe igitur genere in quovis Primordia rerum
Infinita palam'ft; unde omnia fuppeditantur.
  Nec fuperare queunt motus utique Exitiales

Perpe-

550. *Materiæ Pelago.*) Non potuit Elegantiùs, cùm perpetuò agitantur femina, & fint omni æquore magis irrequieta.

550. *Turbaque aliena.*) *Inhabili ad cœtum*, Fayus, ut folet: Lucretius autem intelligit *Atomos* quæ ad conftitutionem aliorum generum neceffariæ funt.

551. *Conciliandi.*) Quidam Codd. *Conciliari.*)

552. *Multifque.*) Ita Leg. & *Ventifque* rejice.

554. *Tonfæ.*) Remi: Virgilius
— *Lento luctantur marmore* Tonfæ.

555. *Fluitantia Apluftra.*) Apluftra Navium ornamenta in prora. *Cicero* in Arato,
Navibus abfumptis Fluitantia *quærere* apluftra.

559. *Pellacia.*) Unde hæc vox Ipfe Lucretius docet, lib. V. v. 1002.
Nec poterat quenquam placidi Pellacia *ponti*
Subdola Pellicere *in fraudem ridentibus undis.*
Virgilius 2. Æneid.
—*Invidia poftquam* Pellacis Ulyffei.

561. *Omne.*) *Omnem* Gifanius; & fruatur: *Ævus* enim Veteres.

562. *Æftus Materiaï.*) Modò dixit *Materiæ Pelagus*, & jam *Æftus Materiæ.*

569. *Nec fuperare queunt, &c.*) Aliud v. 12.

Perpetuò, neque in æternum ſepelire ſalutem;
Nec porro rerum Genitales Auctificique
Motus perpetuò poſſunt ſervare creata.
Sic æquo geritur certamine Principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum:
Nunc hic, nunc illic ſuperant vitalia rerum,
Et ſuperantur item; miſcetur Funere Vagor,
Quem pueri tollunt viſentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora ſecuta'ſt,
Quæ non audierit miſtos Vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri.
Illud in his obſignatum quoque rebus habere
Convenit, & memori mandatum mente tenere:
Nil eſſe, in promptu quorum natura tenetur,
Quod genere ex uno conſiſtat Principiorum:
Nec quicquam, quod non permiſto Semine conſtet;
Et quàm quicque magis multas vis poſſidet in ſe,
Atque poteſtates, ita pluria Principiorum
In ſeſe genera, ac varias docet eſſe figuras.
Principiò, Tellus habet in ſe Corpora prima,

Unde

v. 12. continetur argumentum, quod ſuperius conſequitur: Si finita uniuſmodi figuræ ſemina ſupponamus, tum res ex iis finitis ſeminibus conſtitutæ, cùm ſemel ſolutæ fuerint, nunquam inſtaurarentur: Si finita fuerint ſemina fruſtra generationem & augmentationem rerum expectaremus. At quid certius quàm Res alias naſci & augeri, alias diminui & interire? Unde ſemina ſimilis figuræ numero infinita eſſe concludendum.

576. *Vagor.*) Feſtus: *Vagorem* poſuit Ennius pro *Vagitu*, lib. XVI. & hunc verſum *Lucretii* ibidem laudat; ut & Nonius.

581. *Illud in his*, &c.) Hactenus de infinitate Atomorum ſub unoquoque genere figurarum, jam v. 8. docet *Memmium* Res compoſitas ex ſeminibus unius & ejuſdem figuræ componi non poſſe; & varias rerum facultates oriri ex varietate ſeminum, quam varietas etiam contexturæ ſequatur neceſſe eſt: Quod fusè ſatis probat.

581. *Obſignatum.*) Dicimus *reconde hos imis ſenſibus*, Virgilius,

Senſibus hoc imis, res eſt non parva, reconde.

ſed quæ talia ſunt ut condantur ferè plerumque obſignantur, iis ἐπιβολὴ ταμεία apponitur, &c. Itaque metaphoricôs; Hæc in Animo habe, ſerva.

586. *Multas vis.*) Sic Lucrètius lib. III. *Multæ vis*, & Saluſtius; *Malo jam aſſuetum ad omnes vis controverſiarum.*

589. *Principio Tellus*, &c.) Primum argumentum v. 9. ducit è Terra, quam è diverſis ſeminum generibus conſtare nemo negabit, qui fontes ebullientes, flammas erumpentes ex illius viſceribus viderit, aut qui illam arbores producere, & Hominibus Feriſque Alimenta ſubminiſtrare conſideraverit. Iſta enim omnia ex ſeminibus ejuſdem magnitudinis, ponderis, & figuræ oriri nequeunt. Deinde v. 61. multa ſubjungit de Terra, prout Mater Deorum & Cybele dicta à Veteribus Poetis

Unde Mare immenſum volventes flumina fontes
Aſſiduè renovent: habet, Ignes unde oriantur.
Nam multis ſuccenſa locis ardent ſola terræ;
Eximiis verò furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porrò nitidas Fruges, Arbuſtaque læta
Gentibus humanis habet unde extollere poſſit.
Unde etiam fluidas Frondeis, & Pabula læta
Montivago generi poſſit præbere ferarum,
  Quare magna Deûm mater, materque ferarum,
Et noſtri genetrix Hæc dicta 'ſt Corporis una.
Hanc veteres Graiûm docti cecinere Poëtæ
Sublimem in curru bijugos agitare leones:
Aëris in ſpatio magnam pendere docentes
Tellurem; neque poſſe in Terra ſiſtere Terram.
Adjunxere Feras, quia quamvis effera proles
Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput ſummum cinxere Corona:
Eximiis munita locis quòd ſuſtinet Urbeis:
Quo nunc inſigni per magnas prædita terras
Horrificè fertur divinæ Matris imago.
Hanc variæ gentes antiquo more ſacrorum
Idæam vocitant matrem, Phrygiaſque catervas

Dant

Poetis fuit, ornamenta illius Deæ deſcribit, myſteria totius fabulæ explicat, deridet ſuperſtitionem, & tandem *Providentiam* ipſam convellit.

590. *Volventes flumina.*) *Frigora*, Codex Voſſii, quod Salmaſio unicè placet.

592. *Sola Terræ.*) *Loca*, Gaſſendus.

593. *Eximiis.*) Magnis, Plautus in Trinummo dixit *Eximios ſumptus.*

596 *Fluidas.*) Molles, teneras, ſeu vento facile mobiles, Codex Voſſii *Fluvios*: Quæ vox v. 874. aliquo modo confirmatur, ſed *Fluidas* malo.

598. *Quare magna Deûm*, &c.) Incipit Fabula, Favete; Terra, quæ parit Omnia, Mater Deorum, Hominum & ferarum dicta eſt, ſacra inſtituuntur, quæ partim ad Phyſicam, partim ad Ethicam trahit *Lucretius;* Illa quæ Jovem ſpectant proponit deridenda: Sed ipſa prodit Dea.

601. *Sublimem in curru*, &c.) *Sedibus*, Codd. Gifanius: *Seditus*, *Seduli*, vel *Sedulem*, Palmerius: Sed iſtorum Omnium libris vel conjecturis præferendus eſt antiquiſſimus Lambini Codex.

607. *Eximiis.*) Alii *Extremis:* Nihil intereſt. Alii *Ex imis;* Gifanius *Eximis*, quod nec magis neceſſe eſt.

609. *Horrificè.*) Sic v. *623.*

—— *Impia Pectora vulgi*
Conterrere metu, *quæ poſſunt numine Divæ.*

Non poteſt ſatis laudari iſtud *Horrificè:* Quis enim (de vulgo loquor) non imis medullis cohorreſcat, cùm pulſatis æramentis nugæ prodeunt hujuſmodi?

611. *Idæam vocitant matrem*, &c.) VeramEtymologiam eſſe arbitror (quod dico aliis indictum eſt) non quam Lucretius, & omnes alii attulere; ſed hanc: ἴδαι ſunt montes, & Loca ſaltuoſa, (Heſychius, Euſtathius, Herodotus, unde & ἴδη pro ligno, ſeu

materia

Dant comites, quia primùm ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem Fruges cœpiſſe creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violàrint
Matris, & ingrati Genitoribus inventi ſint,
Significare volunt indignos eſſe putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & Cymbala circum
Concava, raucíſonoque minantur Cornua cantu,
Et Phrygio ſtimulat numero cava Tibia menteis,
Telaque præportant violenti ſigna furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ poſſint numine Divæ.
  Ergo cùm primùm magnas invecta per urbeis
Munificat tacita Mortaleis muta ſalute:
Ære atque Argento ſternunt iter omne viarum
Largifica ſtipe ditantes, ninguntque roſarum

Flori-

materia tectonica apud eundem.) At primi homines glande veſcebantur, & in quercu penuarium iis erat; Hinc itaque mater Deûm *Idæa*: Sed poſt inductum Tritici uſum φρυγία dicta fuit, nam Triticum φρύγειν ſeu *torrere* ſolebant: Notandum imprimis quod ait *Lucretius*, eas appellationes ex antiquo ritu ſacrorum profectas: Addo ampliùs ex Virgilio & Aliis, ritum illum ſeu τελετὴν ex Creta in oras Helleſponti deportatum: Sed Cretes id omne à Syris habebant: *Faber*. His aliquid reponeretur ſi otium fuiſſet, at quid damni ſi veras omnium Deorum Gentium Etymologias neſciremus?

615. *Matris.*) Si fabulas enarrare vellem de *Gallis*, de *Tympanis*, de *Cymbalis*, proferrem multa; ſed hæc nihil ad Lucretium; tantum monebo *Fayum*, Poetam de *Magna illa Deum matre* in hoc verſu nihil cogitâſſe; Matres, quibus nos homines puſilli orti ſumus, divinitate donat; & impios adverſus illas liberis prorſus indignos eſſe aſſerit.

620. *Phrygio.*) Phrygius numerus, Enthuſiaſticus; & ad furorem excitandum maximè idoneus.

621. *Telaque præportant.*) Telis iſtis non tantùm terrebant vulgus, ſed ſibi lacertos quandoque conſcribillabant; inde v. 631.

— *In numerumque exultant* ſanguine pleti.

625. *Munificat*, &c.) Verſus plane admirabilis, & ſcomma acutiſſimum. *Mater* enim illa *Magna* Lapis rudis, nec dum arte elaboratus, non admodum loquax & garrula, beneficia multa haud dubiò contulit, at quæ dedit tacebat Ipſa. Interim miſelli Homines ſpargebant flores, & ſtipem erogabant, immemores Antiſthenis, qui Nummum pro Dea poſcenti dixit, οὐ τρέφω τὴν μητέρα τῶν θεῶν, ἣν οἱ θεοὶ τρέφουσιν.

626. *Iter omne viarum.*) Meliùs quàm, *Iter omnia circum.*

627. *Ninguntque.*) Νιφάδες ῥόδων (utinam Latinè dicere poſſim) ita apud Pindarum Danaë dicitur ad ſeſe recipere Jovem *auro ningentem*:

Χρυσῷ μεσονύκτιον
Νιφόντα δεξαμένα
Τὸν φέρτατον θεῶν Faber.

Quidam Codd. *Pinguntque.*

Floribus, umbrantes Matrem, comitumque catervas.
Hic armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygios) inter se forte catenas
Ludunt, in numerumque exsultant sanguine læti; &
Terrificas capitum quatientes numine cristas,
Dictæos referunt Curetas: Qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultâsse feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum pulsarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Æternumque daret Matri sub pectore volnus;
Propterea Magnam armati Matrem comitantur:
Aut quia significant Divam prædicere, ut armis,
Ac virtute velint Patriam defendere terram:
Præsidioque parent, decorique Parentibus esse.
Quæ bene, & eximiè quamvis dispoſta ferantur,
Longè sunt tamen à vera ratione repulsa.
Omnis enim per se Divûm natura necesse'st
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus, sejunctaque longè.

Nam

630. *Forte Catenas ludunt.*) Olim reposuit Lambinus, *Terque quaterque*: Deinde approbata Turnebi sententia *forte Catenas* edidit, & *Ducunt* pro *Ludunt* scribendum putavit: Addit *Faber*; Locum hunc sibi corruptum videri ait Gifanius, (qui amat Catervâ, i. e. Catervatim.) Ego autem nihil mutandum contendere possum, non propter locum illum notissimum ex Adelphis, *Tu inter eas restim ductans saltabis*, sed propter alium longè aptiorem ex 27. Livii petitum. Is ita se habet, *In Foro pompa constitit, & per manus reste data Virgines, sonum vocis pulsu pedum modulantes, incesserunt.* Alii scribunt *Canentes.* Quidam *Coruscans*: Curetas enim clypeos & enses coruscâsse notum est, & mox ipse *Lucretius* confirmat.

631. *Sanguine læti.*) Alii *Fleti*, i. e. Aspersi. Alii *Pleti*, i. e. Repleti, vide v. 621.

632. *Numine.*) Horrore Deæ, *Faym*. viz. Magna mater cristis Curetum insidet: *Numine*, Nutu, sic Servius ad 4. Æneid.

647. *Mandaret.*) ταῖς γνάθοις ὑποβάλλοι, intra maxillas conderet, *Faber*. *Manderet*, Gifanius, quem, qui velit, audiat.

640. *Prædicere.*) Malim *Prodicere*, est enim significantius, & plenius: *Faber.*

643. *Quæ bene & eximie.*) Ingenium Poëtarum agnoscit, Rem ipsam rejicit; Quid enim beata otio æterno Numina Terras, Colonos, Arva, & Segetes curarent? Vocibus *Neptuno*, *Cerere*, *Baccho*, pro *Mari*, *Segete*, *Vino*, uti licet, at Deos ne fingas.

645. *Omnis enim per se, &c.*) Mollissima Epicuræi Dei Imago, ut languidus otio, ut supinus jacet; τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον, οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει, ὥστε οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. Epicurus ad Menæceum. Quis talem Principem, imo Hominem non despuat?

Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nihil indiga noſtri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore Senſu:
Sed quia multarum potitur Primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina ſolis.
Hic ſi quis Mare Neptunum, Cereremque vocare
Conſtituet Fruges, & Bacchi nomine abuti
Mavolt, quam Laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus ut hic terrarum dictitet Orbem
Eſſe Deûm Matrem, dum re non ſit tamen apſe.
Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles,
Buceriæque greges ſub eodem tegmine cœli,
Ex unoque ſitim ſedantes flumine aquaï,
Diſſimili vivunt ſpecie, retinentque parentum
Naturam, & mores generatim quæque imitantur:
Tanta'ſt in quovis genere Herbæ Materiaï
Diſſimilis ratio: tanta 'ſt in Flumine quoque.
Jam verò quamvis animantem ex omnibus unam
Oſſa, Cruor, Venæ, Calor, Humor, Viſcera, Nervi
Conſtituunt, quæ ſunt porro diſtantia longè
Diſſimili perfecta figura Principiorum.
Tum porro quæcunque Igni flammata cremantur;

Si

654. *Hic ſiquis.*) *Hinc & Huc ſiquis:* Alii.

659. *Sæpe itaque*, &c.) Finita *Magnæ Matris* pompa, ad inſtitutum redit, & ſecundò v. 8. probat varia ſeminum genera in rebus ſingulis inveniri, v. g. in iiſdem Herbis, in eadem Aqua, quæ cùm Alimento ſint tam variis Animantium generibus, Equis, Bobus, &c. neceſſe ſit varia contineant Principiorum genera, quæ ſingulis accommodentur.

660. *Duellica.*) Bellica; ut *Duellum*, Bellum.

661. *Buceriæque.*) *Buceræque* ſeu *Bucera æque*, Alii: Βούκερος enim & Βουκέραος legitur, at Βουκέριος fruſtra quæres.

663. *Retinentque Parentum.*) Quidam Codd. *Retinente Parente*, i. e. Tellure retinente ſuam Naturam: quo nihil ineptius.

667. *Jam vero*, &c.) Priori argumento aliud v. 4. connectit: Quin etiam quæ accommodantur uni Animanti, neceſſe eſt generum adhuc diverſiſſimorum ſint, cùm varia variis ipſius partibus, Venis, Viſceribus, Nervis, Oſſibus, &c. coaptentur.

671. *Tum porro quæcunque*, &c.) Quarto v. 7. arguit ex Ligno, & aliis rebus igne reſolutis; Cùm enim in ignem, in lucem, in fumum, & cineres reſolvantur, exiſtimandum eſſe videtur non fieri reſolutionem in alia quàm quæ reipſa continebantur; neque ex Ligno perire aliud, quàm connexionem & ſitum partium, ſive ſpecialem exiſtendi modum, Formam, Qualitatem, Speciem, Accidens, Eventum, cujus

Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt.
Unde Ignem jacere, & Lumen summittere possint:
Scintillasque agere, ac latè differre Favillam.
Cætera consimili mentis ratione peragrans,
Invenies intus multarum Semina rerum
Corpore celare, & varias cohibere Figuras.
  Denique multa vides, quibus est Odor, & Sapor una
Reddita sunt cum Odore; imprimis pleraque dona
Relligione animum turpi cum tangere parto.
Hæc igitur variis debent constare Figuris:
Nidor enim penetrat, qua Succus non it in artus:
Succus item seorsum, & rerum Sapor insinuatur
Sensibus, ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur Formæ glomeramen in unum
Conveniunt: Et res permisto Semine constant.
  Quin etiam passim nostris in versibus ipsis

Mul-

cujus causa erat, & dicebatur Lignum. Ideò in Ligno aliisque rebus varia illa genera seminum, è quibus Lux, Fumus, Cineres constant, latere concedendum est.

672. *Ex se ea Corpora.*) *Hæc in se Corpora*, ut *In* pro *Intus* sive ἔνδοθεν accipiatur; Gifanius. *Ex se ea Corpora*, Lambinus restituit; Alii legunt *Ex se*, vel *Ex suo Corpore.*

673. *Jacere.*) *Lacere*, i. e. Elicere, Gifanius, qui ingenio nimis indulget.

678. *Denique multa vides*, &c.) Quintum v. 9. subjicit argumentum; Plures qualitates sentimus in eodem Corpore contineri; Odorem v. g. & Saporem; Odorem autem & Saporem è seminibus disparis figuræ constare palam est, Diversos enim sensus afficiunt, & dum Alter per Nares insinuatur, Alter linguam & Palatum afficit.

679. *Reddita sunt cum odore.*) Alii, *cùm adoles:* Hunc versum rejicit Lambinus, sequentem etiam delet *Faber.* Nam quæ Latinitas? *Tangeris Animum religione turpi parto?* Dein, cur hoc exemplum potiùs quàm aliud quodvis? an quia necesse sit immolare Capellam, Ovem, &c. ut noscamus multa esse, quibus & Odor & Sapor una sint? Hæc *Faber:* Acutè, ut solet, Uterque enim, aut Neuter rejiciendus: Neutrum rejicio, Latinitas enim haud absimilis isti, quam v. 63. legimus; & quamvis non necesse sit immolare Capellam, Ovem, &c. ut noscamus multa esse quibus Odor & Sapor una sint; tamen haud indecorum Poëtæ Epicuræo duos versiculos subinde infarcire, quibus Deos obiter sugillet, & rideat Pietatem. Alii legunt *Contingere parato;* Tibi nempe parato contingere sive inquinare Animum turpi religione: & *Contingere* faciunt Trisyllab. ut infra *degere duellum:* Imperitè ut patet ex. v. 660.

—— Lege autem,
—— *Quibus & Odor & sapor unà*
Reddita sunt, cum adoles ——

683. *Et rerum.*) *Seorsum*, Codd. rectiùs; ut & *Privis* pro *Primis* in sequenti versu haud absurde legitur.

685. *Glomeramen in unum.*) Gassendus: *Glomerantur in unum.*

687. *Quin etiam passim*, &c.) Sententiam suam illa, qua sæpe utitur, similitudine v. 12. illustrat, objectionem subinde proponit, & solvit. Si enim, dicet aliquis, communia sint multis

rebus

Multa Elementa vides multis communia verbis;
Cùm tamen inter se Versus, ac Verba necesse'st
Confiteare alia ex aliis constare Elementis:
Non quòd multa parum communis Littera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem:
Sed quia non vulgò paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum cum sint Primordia, longè
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut meritò ex aliis constare ferantur
Humanum genus, ac Fruges, Arbustaque læta.
  Nec tamen omnimodis connecti posse putandu'st
Omnia: nam vulgò fieri Portenta videres,
Semiferas Hominum species existere; & altos

Interdum

rebus semina, unde res ipsæ sunt diversæ? Similia Semina res similes efficerent. Hunc verò Argutatorem Lucretius jubet intueri versus suos, in illis multas literas communes multis vocibus inveniet, at voces ipsas inter se diversas esse, ex iis etiam diversa Carmina componi negari non potest. Pari ratione, licet in multis rebus communia sint Semina, res tamen ipsæ, quæ ex istis seminibus similibus componuntur, prorsus diversæ esse possunt.

691. *Non quòd multa parum*, &c.) Debet ad id referri quod de similium figurarum infinitate dixerat, v. 525. contra autem de numero finito dissimilium v. 481. Cui & aliquid germanum post paucos versus occurret, viz. v. 721.

696. *Dissimili summa.*) i. e. Res dicantur ex dissimili seminum congerie, si totam compagem simul intueare, componi.

699. *Nec tamen Omnimodis*, &c.) Quamvis multa semina sint multis rebus communia, Unaquæque tamen res eam exigit dispositionem, ut Atomi ipsam constituentes eas, quæ sunt sibi congruæ, adsciscant, ac velut consocient, alias prætereant, & respuant: Ex quo rursùm fit, ut cùm res dissolvitur, congruæ quæque se mutuo trahant, & ab incongruis expediant. Sed audire pleniùs ex Lucretio juvat, qui rem ipsam v. 10. proponit, & caussam reddit, quòd alioquin monstra quotidie nascerentur; Centauros, Chimæras, & omnia Poëtarum figmenta videremus. Nulla autem istiusmodi apparent portenta, quia ex certis quibusdam, non ex omnigenis Seminibus nascuntur res; certis insuper aluntur.

701. *Et altos interdum Ramos egigni*, &c.
Egigni Corpore vivo, ut apud Horat.
—— *Tanto emetiris acervo.*

Ramos de corpore vivo) Ramos è vivo Corpore Hominis egigni prorsus mirabile sit, sed nec fortasse mirabile non sit quod de Prunulo in Regione Thoracis, Pastoris, Terraconensis sive, ad sternum frutescente narrat Gassendus, l. V. de vita Peireskii. Pastor Tarraconensis in prunulum incidit, spinaque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, ut post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores & fructus visi: Non destitit instare Peireskius, donec Cardinalis Barberinus curavit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum, & Eques Puteanus non literas modò attestantes, sed surculos etiam accepit, & cum illo communicavit: Hæsit verò deinceps minùs, cùm accepit simile quid-

Interdum Ramos egigni corpore vivo:
Multaque connecti Terreſtria membra Marinis.
Tum flammam tetro ſpiranteis ore Chimæras
Paſcere Naturam per terras omniparenteis.
Quorum nil fieri manifeſtu'ſt: omnia quando
Seminibus certis certa genetrice creata
Conſervare genus creſcentia poſſe videmus.
Scilicet id certa fieri ratione neceſſe 'ſt;
Nam ſua cuique Cibis ex omnibus intus in artus
Corpora diſcedunt; Connexaque convenienteis
Efficiunt motus: At contra aliena videmus
Rejicere in terras Naturam: Multaque cæcis
Corporibus fugiunt è corpore percita plagis,
Quæ neque connecti cuiquam potuere, neque intra
Vitaleis motus conſentire, atque animari.

Sed

quidpiam contigiſſe in Thuſcia, circa Gallinæ cujuſdam collum, & Frontiniani in Occitania, circa digitum Piſcatoris, in quem cùm implantata fuiſſet Spinula Scorpionis marini, res cò evaſit, ut Chirurgus inde eduxerit tres piſciculos generis Scorpionum; Quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem poteſt.

705. *Paſcere Naturam.*) Alere ſe, vel, ut aliis placet, vaſtare, depaſcere, devorare totam Naturam: *Fayus:* Sic omnia.

709. *Scilicet id certa*, &c.) Octo qui ſequuntur verſus non tam conſtituunt diverſum argumentum, quàm præcedentis rationis poſteriorem partem explicant: Res enim è certis ſeminibus ortæ ideò dum creſcunt, genus ſuum conſervant, nec in aliud degenerant: Quia Natura ex alimento iſtas tantùm ſeligit particulas quæ ſibi aptæ & convenientes ſunt, incongruas verò ſecernit, & rejicit: Hinc Rami vivo Corpore nunquam egignuntur, quoniam Corpus humanum particulas materiæ arboribus alendis aptæ ejicit, nec in alimentum unquam convertit: & idem de reliquis monſtris dicendum.

710. *Sua.*) Convenientia, Specifica: e. g. ex pane id educit Homo per coctionem quod Speciei humanæ conveniit, Canis contra quod Canino generi. *Faber.*

713. *Multaque cæcis*, &c.) Multa quæ non vides è cujuſque Animantis Corpore vi quadam imperceptibili ejiciuntur, *διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνῆφθαι τοῖς ἐκ ὁμοιογενέσι.* Quod Statica Experimenta egregie confirmant.

715. *Neque intra.*) Quidam Codd. *Inter:* Alii *Inte:* Forſan *indu* legendum.

716. *Animari.*) Hæc eſt conjectura Lambini contra omnes libros, qui *Imitari* exhibent, ſuamque conjecturam v. 146. lib. V. tuetur,

Quandoquidem nequeunt vitaliter eſſe animata.

Faber dicit quærendum eſſe aliquid quod ab illa ſcriptura *Imitari* propius abeſſet: Nullum autem videt verbum quod Sententia magis conveniat, & ad libros manu deſcriptos accedat magis, quàm *adagitari;* Si verò (quod Infinita apud Lucretium exempla ſuadent) vocem iſtam diviſeris interferendo *que*, non male huic loco conſultum fuerit. Legit igitur *atque igitari*, i. e. *& adagitari;* ſeu *agitari intra vitales motus.* Nulla certe vox magis propria occurrere poſſit, & quàm ſententia pronius admittat. Sed cùm iſtud *Igitari* non intelligerent Exſcriptores, ſuum

Sed ne fortè putes animalia sola teneri
Legibus his: Eadem ratio res terminat omneis.
Nam veluti tota natura dissimiles sunt
Inter se genitæ res quæque, ita quamque necesse'st
Dissimili constare figura Principiorum;
Non quòd multa parum simili sint prædita forma:
Sed quia non vulgò paria omnibus omnia constent.
Semina cùm porro distent, differre necesse'st.
Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas,
Concursus, Motus: quæ non Animalia solùm
Corpora sejungunt, sed Terras, ac Mare totum
Secernunt, Cœlumque à Terris omne retentant.
Nunc age dicta meo dulci quæsita labore
Percipe: ne fortè hæc Albis ex Alba rearis
Principiis esse, ante oculos quæ Candida cernis:
Aut ea, quæ Nigrant, Nigro de Semine nata:
Neve alium quemvis quæ sunt induta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod Materiaï

Corpo-

suum Istud *Imitari* procuderunt, quod & Sensus respuit, & Latinitas probare non potest. *Faber. Micare* id est *Moveri*, Turnebus.

717. *Sed ne forte putes.*) Quod de Animalibus dixerat, id porro existimandum de cæteris rebus, quæ pari modo ex certis, proprioque modo dispositis Atomorum generibus constant: Communia licet in omnibus semina reperiantur; Alia tamen certa semina singulis propria accedunt, illa efficiunt ut diversa sint intervalla, diversi motus, situs, positurae, &c. Et inde oritur rerum varietas, & differentia.

718. *Eadem ratio res terminat omneis.*) Lambinus, cùm Codd. *Disterminat Omnia*, quod probo.

728. *Cœlumque à Terris omne 'retentant.*) *Retentant*, ne Cœlum cum Terris misceatur, *Lambinus*: Optime concludit: Semina quidem distant, sed nisi Intervalla, Viæ, Motus, &c: itidem different, Omnia prorsus, Cœlum, Mare, Sidera, &c. confunderentur: *Faber.* Ita vox ista *Retentant* est vis maximæ, nisi illa impediret, Cœlum Mari, Mare Terris misceretur, at nihil tale voluit *Lucretius*, apud illum *Retentant* idem plane quod *distinguunt*, aut *faciunt differre.*

729. *Nunc age, dicta meo, &c.*) Καὶ μὴν καὶ τὰς Ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμα τε, καὶ θερμότης, παρὰ τὴν θέσιν τῶν Ἀτόμων μεταβάλλουσιν, διὸ καὶ ταῖς Ἀτόμοις οὐκ ἐνυπάρχουσι. *Epicurus ad Herodotum.* Eandem sententiam Lucretius exponit, & v. 9. Semina affirmat colorum expertia, neque opus esse alborum seminum, ut Album foret Compositum, neque nigrorum, ut Nigrum.

733. *Quæ sunt induta.*) Emendatio *Lambini*, in Cod. *Imbuta*: Quod Latini Sermonis ratio improbat: Deinde ex Epicuri sententia Corpora non possunt dici imbuta Colore. *Faber*: Cui crederem si probâsset. *Quem*, Gassendus.

Corpora consimili sint ejus tincta colore.
Nullus enim Color est omnino Materiaï
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quæ corpora si nullus tibi fortè videtur
Posse animi injectus fieri, procul avius erras:
Nam cùm Cæcigeni, Solisque umina nunquam
Aspexere, tamen cognoscant corpora Tactu,
Ex ineunte ævo nullo contincta colore:
Scire licet menti quoque nostræ Corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris
Tangimus haud ullo sentimus tincta Colore.
Quod quoniam vinco fieri; nunc esse docebo.
Omnis enim Color omnino mutatur in omneis:
Quod facere haud ullo debent Primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse 'st;

Ne res

735. *Tincta Colore.*) *Tacta*, Lambinus.

738. *In quæ Corpora si*, &c.) Sensit *Lucretius*. se multis ægre persuasurum fuisse nullos esse in Seminibus, & proinde neque in ipsis Compositis, Colores. Præjudiciis enim penitùs obedientes, pauci credunt se aliquid Corporeum posse concipere, quod non sit Coloratum; ideoque semina, quæ mente percipi non possunt, utpote Coloris expertia, sibi obtrudi non ferunt: Hisce præjudiciis v. 9. breviter occurrit. Cæci res percipiunt, quarum tamen Colores nunquam viderint; nec omnis rerum perceptio unà cùm Sole occidit; in densissimis tenebris non minùs illa, quæ tangimus, percipimus, quàm illa quæ medio die & luce clarissima versamus.

739. *Animi injectus.*) Venustè admodùm: Res percipiendæ ab Animo videntur remotæ, in eas sese injicit mens, & arreptas percipit: Alii pro *Fieri*, *Ferri*.

742. *Nullo Colore.*) Relative ad Cæcigenos: Neque enim unquam Corporis ullam cognitionem sibi pepererc ope Coloris. *Faber*. *Contincta*, Lambinus *Contacta*: Ut & *Tactu*, v. 746.

747. *Quod quoniam vinco fieri.*) Quoniam probavi Semina Coloris expertia percipi posse, *Nunc esse docebo*, Rerum Principia nullis coloribus esse tincta: Ita ut deesse videtur versus

Corpora Materiæ nullo contincta Colore.

Vinco fieri) ut apud Horatium,

Vincit enim Stultos ratio insanire Poetas.

Integer verò sit locus, conjecturam meam non pertinaciter defendam: Lucretius v. 9. primò probat Rerum Semina non esse colorata, quia omnis Color mutari potest: At Semina Rerum sunt immutabilia, aliter Omnia in Nihilum reciderent. Ποιότης πᾶσα Ατόμοις ἐνυπάρχουσα καὶ ἰδία μὴ μεταβάλλει, ὡς καὶ αἱ Ατόμοι μηδὲν μεταβάλλουσιν· ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσαιτο. Αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι, καὶ μὴ ἰδίαι, οἷον χρῶμα τε καὶ θερμότης, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. Epicurus Epist ad Herodotum. Inde *Lucretius*, Si Color esset intrinsecus Seminibus, Semina forent mutabilia, Omnis enim Color mutabilis.

Ne res ad Nihilum redigantur funditùs omnes.
Nam quodcunque ſuis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors eſt illius, quod fuit antè.
Proinde Colore cave contingas Semina rerum:
Ne tibi res redeant ad Nilum funditùs omnes.
  Præterea, ſi nulla Coloris Principiis eſt
Reddita natura, at variis ſunt prædita Formis;
E quibus omnigenos gignunt variantque Colores.
(Præterea magni quòd refert Semina quæque
Cum quibus, & quali poſitura contineantur,
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque:)
Perfacilè exemplò rationem reddere poſſis,
Cur ea, quæ Nigro fuerint paullo ante Colore,
Marmoreo fieri poſſint Candore repente:
Ut Mare, cùm magni commôrunt Æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim poſſis Nigrum, quod ſæpe videmus,
Materies ubi permiſta 'ſt illius, & ordo
Principiis mutatus, & addita, demptaque quædam,
Continuò id fieri ut Candens videatur, & Album:
Quòd ſi Cæruleis conſtarent Æquora ponti
Seminibus, nullo poſſint Albeſcere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, Cærula quæ ſint
Nunquam in Marmoreum poſſunt migrare Colorem.
  Sin alio, atque alio ſunt Semina tincta colore,

Quæ

756. *Præterea ſi nulla Coloris*, &c.) Secundò v. 19. Docet Semina nullis Coloribus imbuta eſſe, quia fruſtrà aliquis ſemina Colore tingat: Varias figuras Atomis attribue, & ex diverſo Earum Ordine, Diſpoſitione, & poſitura varii Colores orirentur. Exempli gratia, Mare eſt Cærulei Coloris, at agitatum fluctibus albeſcit: Semina, viz. quæ in uno ordine diſpoſita Cæruleum colorem exhibeant, jam in alio Conſtituta, album colorem induunt: At verò ſi Color Cæruleus eſſet Seminibus nativus, nulla agitatione iſta Principia ſpeciem albam oſtentarent.

759. *Præterea.*) *Propterea:* Gifanius: Rectè.

766. *Candenti marmore.*) Corpus politum marmor dicitur, etiamſi ſolidum non ſit. Ita Græci, Ita Latini, de Mari, de Papillis, &c. *Faber.*

775. *Sin alio atque alio*, &c.) Dixerit fortaſſe quiſpiam aquam Maris ex variis & diverſicoloribus Atomis concreviſſe, unde ille & ille Color, modò Cæruleus, modò Albus enaſcatur, uti Quadratum ex duobus aut quatuor Triangulis incluſis componitur, quæ ipſa Triangula alias inter ſeſe figuras habeant: Sed non ita, inquit, v. 8. Nam in Quadrato diſſimiles formas cernere potes, extra quas eſt Quadratum: (id eſt quas in ſeſe habet, & continet Quadratum) in Aqua autem Marina nihil tale videas. *Faber.*

Quæ Maris efficiunt unum purumque Nitorem:
Ut sæpe ex aliis Formis, variisque Figuris
Efficitur quiddam Quadratum, unæque figuræ:
Conveniebat, uti in Quadrato cernimus esse
Dissimileis formas; ita cernere in Æquore ponti
Aut alio in quovis uno puroque Nitore,
Dissimileis longè inter se, variosque colores.
 Præterea, nihil officiunt, obstantque Figuræ
Dissimiles, quo Quadratum minùs omne sit extra:
At varii rerum impediunt, prohibentque Colores,
Quo minùs esse uno possit res tota Nitore.
 Tum porro, quæ ducit & inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, causa, Colores,
Occidit, ex Albis quoniam non Alba creantur:
Nec quæ Nigra cluent, de Nigris: sed Variis de.
Quippe etenim multo procliviùs exorientur
Candida de nullo, quam de Nigrante colore;
Aut alio quovis qui contra pugnet, & obstet.
 Præterea, quoniam nequeunt sine Luce Colores

Esse,

778. *Unæque figuræ.*) Sic *Istæ*, *Alteræ*, *Solæ*, *Ullæ*, *Nullæ*, Plautus, Terentius, Cicero, Lucretius.

783. *Præterea nihil officiunt*, &c.) V. 4. Hoc effugium nullum esse demonstrat, Corpora enim diversæ figuræ in alteram diversam figuram consentire possunt, ut Triangula in Quadratum, at non eadem est Colorum ratio, nec diversi Colores unquam unum simplicem componunt.

784. *Minus omne sit extra.*) Ita *Lambinus* è Codd. dum *Marullus*, & *Nardius*: *Minus esset in illis.*

787. *Tum porro quæ ducit*, &c.) Iterum v. 7. pugnat; Qui dicunt unum simplicem colorem ex Seminibus alio atque alio Colore tinctis effici posse, priorem deserunt Opinionem, unicamque suæ sententiæ rationem evertunt: Hi enim postulabant Colorata Semina, ut Alba Corpora ex Albis Seminibus, & Nigra ex Nigris orirentur. Si tamen è Principiis diversimode coloratis Niger, aut Albus Color. oriretur, tota illa, cui priùs fidebant, Ratio perit: Deinde subjungit Album Colorem (& idem de aliis dicendùm) citiùs nasci posse ex Seminibus nullo, quàm è Principiis vel nigro, vel alio quovis Colore tinctis. Ita hos versus expono, quos Alii Interpretes nondum intellexerint.

787. *Ducit & inlicit.*) Id est, *Suadet*: Ita fæliciter restituit *Lambinus* locum maxime corruptum.

791. *Quippe etenim.*) Insuper observandum: Hanc interpretationem tota disputatio cônfirmat.

794. *Præterea quoniam nequeunt*, &c.) Iterum v. 15. concludit *Lucretius* Semina esse Colorum expertia, quia Color nil aliud sit quàm Lux in Corpore refracta, vel à superficie opaci Corporis reflexa: De Luce refracta nihil Poëta, at si Prisma seu Trigonum vitreum vulgare oculis apponas, senties radios Lucis geminam refractionem passos varios Colores exhibere: Observat autem Plumas circa Columbæ collum, aut in Pavonis Cauda prout recto aut obliquo radio Lucis illustratæ sunt, modo flavum, modo viridem, modo flammeum, &c. Colorem diffundere. Et

Inde

Esse, neque in Lucem existunt Primordia rerum:
Scire licet quàm sint nullo velata Colore.
Qualis enim cæcis poterit Color esse tenebris,
Lumine qui mutatur in ipso, propterea quòd
Recta aut obliqua percussus Luce refulget?
Pluma Columbarum quo pacto in Sole videtur:
Quæ sita cervices circum, collumque coronat:
Namque aliàs fit uti rubro sit clara Pyropo:
Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter Cæruleum virideis miscere Smaragdos.
Caudaque Pavonis, larga cum Luce repleta 'st,
Consimili mutat ratione obversa Colores.
Qui, quoniam quodam gignuntur Luminis ictu,
Scilicet id sine eo fieri non posse putandu 'st.
Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
Pupula, cùm sentire Colorem dicitur Album,
Atque aliud porro, Nigrum cùm, & cætera, sentit,
Nec refert ea, quæ tangis, quo fortè Colore
Prædita sint, verùm quali magis apta Figura:

Scire

Inde arguit in densis tenebris in quas Lux nulla penetrat, & ex quibus nulla reflectitur, nullos prorsus Colores esse; ac proinde Colores qui redeunte Luce in rebus cernuntur, procreari ab ipsamet Luce, pro dispositionibus quas res habent ad eam recipiendam, reflectendam, refringendam, & referendam ad Oculos. Ideoque quoniam Semina nunquam in Lucem veniunt, aut radios reflectunt, quasi in densissimis tenebris obruta, sunt prorsus excolora. Epicurus in libro adversus Theophrastum secundo dicit, οὐκ εἶναι τὰ χρώματα συμφυῆ τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ γεννᾶσθαι κατὰ ποιάς τινας τάξεις, καὶ θέσεις πρὸς τὴν ὄψιν. Et rursum, οὐκ οἶδα ὅπως δεῖ τὰ ἐν σκότει ὄντα φῆσαι χρώματα ἔχειν. Plutarchus adv. Colorem.

799. *Recta aut obliqua*, &c.) Nam ex variantia Anguli recti aut obliqui variatur Color.

801. *Quæ sita.*) Quæ circumposita, περικειμένη: *Coronat:* Cingit collum & cervicem Columbæ, Cervix, τὸ παχὺ, & τὰ ὄπισθεν, Collum, τὸ πρόμηκες, & τὰ ἔμπροσθεν significabit. *Faber.*

802. *Rubro sit clara Pyropo.*) Ita cum *Lambino* contra omnes Codd. *Rubrum Pyropum* dixit *Lucretius*, ut v. 804. *Virides Smaragdos.*

808. *Scilicet id sine*, &c.) Gifanius & Alii. *Scire licet sine eo fieri non posse putandum.*

809. *Et quoniam Plagæ*, &c.) Aliud argumentum v. 7. continetur: In omni Coloris perceptione Pupilla oculi percutitur, Alium verò ictum sentit cùm albus Color repræsentetur, & alium cùm Niger, aut quivis alius. At quid Semina postulent Colores quibus diversimode percutere & ferire possint? Principia ista sint, tantum diversimode figurata, diversimode etiam disposita, à quibus Oculus diversimode percuteretur. Visus enim secundum Epicurum, διὰ τῆς τῶν εἰδώλων εἰς τὴν ὄψιν ἐμπλάσεως.

814. *Opus esse colores.*) Ita Nonius: Plautus.

Omnes

Scire liœt, nil Principiis opus esse Colores:
Sed variis Formis varianteis edere tactus.
  Præterea, quoniam non certis certa figuris
Est natura Coloris, & omnia Principiorum
Formamenta queunt in quovis esse Nitore:
Cur ea, quæ constant ex illis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa Coloribus in genere omni?
Conveniebat enim Corvos quoque sæpe volanteis
Ex albis album pennis jactare colorem,
Et nigros fieri nigro de semine Cycnos,
Aut alio quovis uno, varioque colore.
  Quinetiam quantò in parteis res quæque minutas
Distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
Evanescere paullatim, stinguique Colorem:
Ut fit ubi in parvas parteis discerpitur Aurum,
Purpura, Pœniceusque color clarissimu' multo,
Filatim cùm distractus disperditur omnis:

Noscere

Omnes maritimi Milites jam opus sunt tibi.

Similiter Cicero, & Cæsar: Lucretius ipse, l. I. v. 1050.

——— *Infinita opus est vis Materiai.*

Et lib. III. v. 981.

——— *Materies opus est.*

816. *Præterea quoniam*, &c.) Aliud v. 9. subjungit Argumentum, partim ex confessione eorum contra quos disputat, partim ex constantia Colorum, qui in diversis rerum generibus apparent, ductum. Qui colorata fingunt semina certos Colores certis figuris non attribuunt, non affirmant Quadrata omnia Semina Nigra esse, nec Rotunda Alba, Triangularia Cærulea, &c. Unde igitur ista in quibusdam rerum generibus constantia? Cur omnes Corvi *Nigri*, Cygni interim *Albi*? Profectò utrumque genus variis coloribus perfusum videremus, cùm Semina, è quibus componuntur, variis coloribus contingi possint.

816. *Non certis.*) è MSS. *Lambinus. Nisi certis*, Nardius, imperitè.

822. *Ex Albis album pennis.*) Melius forsan *Pennis* quàm *Pariter* Gassendi.

825. *Quin etiam quanto*, &c.) Iterum 8. v. disputat. Quodlibet Corpus coloratum divide, quò minutiores fiunt particulæ, eò dilutior fit Color, & tandem, imo dum particulæ manent sensibiles, evanescit: Imprudenter igitur expectamus Colores in seminibus rerum, quos in exilioribus Corporum partibus frustra quærimus.

827. *Stinguique Colorem.*) Sic. lib. I. v. 667.

——— *Ignes in cœtu stingui.* ———

lib. IV. v. 1091.

— *Ardorem in membris qui* stinguere *possit.*

Item Cicero in Arato:

Quem neque Tempestas perimet, neque longa vetustas
Interimet, stinguens *præclara insignia Cœli.*

Gassendus, tamen *strictim.* Faber arbitratur *stinguique colorem* esse imitationem *Platonis*, qui Colorem flammam è Corporibus manantem esse dixit; frigidè. Certè *Lucretius* vel nunquam inspecto *Platone* dixisse potuit Purpureum & Puniceum Colorem, qui pene igniti videntur, extingui.

Noſcere ut hinc poſſis, prius omnem efflare Colorem
Particulas, quàm diſcedant ad Semina rerum.
  Poſtremo, quoniam non omnia Corpora vocem
Mittere concedis, neque Odorem: propterea fit,
Ut non omnibus attribuas Sonitus, & Odores:
Sic, Oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam conſtare orba Colore,
Quàm ſine Odore ullo quædam, Sonituque remota:
Nec minùs hæc animum cognoſcere poſſe ſagacem,
Quàm quæ ſunt aliis rebus privata, notiſque.
  Sed ne forte putes ſolo ſpoliata Colore
Corpora prima manere: Etiam ſecreta Teporis
Sunt, ac Frigoris omnino, calidique Vaporis:
Et Sonitu ſterila, & Succo jejuna feruntur:
Nec jaciunt ullum proprio de corpore Odorem.
Sicut Amaracini blandum, Stactæque liquorem,
Et Nardi florum, nectar qui naribus halant,

Cum

833. *Poſtremo quoniam.*) Demum v. 8. premit adverſarios. Omnes concedunt ea Corpora quæ Nares ſentire nequeant inodora eſſe; Illa inſuper quæ Aures non audiunt ſonum non habere. Quidni igitur fatendum illa etiam Corpora quæ Oculi percipere non valent eſſe Colorum expertia? De qualitatibus enim ſoli ſenſus judicant, nec credendum eſt ullam qualitatem alicui Corpori competere, quàm illi ſenſus non attribuunt.

841. *Sed ne forte putes*, &c.) Satis de coloribus. Cæteris etiam omnibus qualitatibus, Odore, Frigore, Calore, Sono, Humiditate, Sapore, Mollitie, Lentitudine, Raritate, &c. v. 23. ſua ſemina carere demonſtrat. Tribus utitur argumentis, primo Si odorem Seminibus concedas, turbabis omnia, Gratiſſimi Odores Seminum grave-olentium interventu ſordeſcerent, ut in componendis unguentis niſi artifex inolens Oleum miſceat, ſuaviſſimi odores ab Oleo corrumperentur. Idem etiam de Sapore, Sono, Calore, & Frigore dicendum. Secundo, Semina dividi non poſſunt, ideoque nec *Odorem*, neque *Saporem*, neque *Calorem*, neque *Frigus*, quæ conſtant è particulis è Corpore emiſſis, emittere valent. Tertio, Si Mollitiem, Lentitudinem, Raritatem, Fragilitatem, &c. Seminibus apponas, mutabilia inſuper efficies, & interitui obnoxia, ideoque Res in nihilum reciderent.

844. *Et Sonitu ſterila.*) Vulg. *Sterilia*: Sed recte *Sterila*, ut *Deforma* apud Tertullianum: & lib. I. v. 341. *Sublima.*

846. *Amaracini.*) Qui plura de unguentis velit, Plinium, Dioſcoridem, Theophraſtum, Athenæum legat. Qualia qualia ſunt unguenta, eadem eſt argumenti Lucretiani vis & virtus.

847. *Nardi florum.*) Lambinus *florem*: Unguentum; viz. ex Nardi flore confectum. Solenne optimis authoribus id quod eximium cujuſque rei Florem appellare: Sic *Flos vini* apud Plautum, *Flos flammæ* apud Lucretium: *Flos populi* apud Ennium:

Flos illibatus populi, ſuadæque medulla.

Feſtus in voce *Nectar* legit.

Et Nardi florem Nectar qui floribus halet.

Cum facere inſtituas: cumprimis quærere par eſt,
Quoad licet, ac potis es reperire, inolentis Olivi
Naturam, nullam quæ mittat Naribus auram:
Quàm minime ut poſſit miſtos in corpore Odores,
Concoctoſque, ſuo contactos perdere viro.
Propterea demum debent Primordia rerum
Non adhibere ſuum gignundis rebus Odorem,
Nec Sonitum, quoniam nihil ab ſe mittere poſſunt:
Nec ſimili ratione Saporem denique quemquam,
Nec Frigus, neque item calidum, tepidumque Vaporem, &
Cætera, quæ cùm ita ſunt tandem, ut mortalia conſtent,
Molli Lenta, Fragoſa Putri, Cava corpore raro,
Omnia ſunt à Principiis ſejuncta neceſſe 'ſt,
Immortalia ſi volumus ſubjungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur ſumma ſalutis:
Ne tibi res redeant ad Nilum funditùs omnes.
Nunc ea, quæ Sentire videmus cunque neceſſe 'ſt
Ex Inſenſilibus tamen omnia confiteare
Principiis conſtare: neque id manifeſta refutant,
Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ ſunt:
Sed magis ipſa manu ducunt, & credere cogunt,
Ex Inſenſilibus, quod dico, Animalia gigni.
Quippe videlicet, vivos exiſtere Vermeis
Stercore de tetro, putrorem cum ſibi nacta 'ſt
Intempeſtivis ex imbribus humida tellus:
Præterea cunctas itidem res vertere ſeſe.

Vertunt

849. *Potis es reperire.*) Carrio è MSS. *Potis eſt reperiri.*

850. *Quæ mittat.*) *Quod mittat*, Alii.

859. *Molli Lenta, Fragoſa Putri, &c.*) Ita legit *Turnebus*. Senſus eſt, ubi Calor, Frigus, Tepor reperiuntur, neceſſe eſt Corpora eſſe Lenta, id eſt, cedentia, flexibilia propter mollitiem, fragilia propter putredinem & coctionem, cava propter raritatem, quæ in Principiis ſi ſtatuas, tum omnia ruant neceſſe eſt. Hæc *Faber*, probatur Lectio, ſed Interpretatio diſplicet; nam Mollities, Raritas, & ſimiles qualitates æque ac Sapor, Odor, Sonus, Frigus & Calor, videntur his verſibus à Seminibus ſeparari.

864. Hactenùs ſemina rerum Calore, Frigore, Odore, ſapore, Colore, cæteriſque qualitatibus deſtituta eſſe demonſtravit *Lucretius*, ex iis tamen Res calidas frigidas, ſapidas & olentes conſtituit: Jam majus opus movet, & docet Res ſenſiles è Principiis nullo prorsùs ſenſu præditis componi poſſe: Primo, Fidem Experientiæ implorat v. 9. E ſtercore putrido Vermes naſcuntur, at in ſtercore iſto fruſtrà vitam, aut ſenſum aliquem requiras.

866. *Neque id manifeſta refutant.*) ſolennis *Epicuri* ratio, *οὐ μάχεται τοῖς φαινομένοις* & *οὐδὲν τῶν φαινομένων τούτοις ἀντιμαρτυρεῖ* *Faber*.

873. *Præterea cunctas, &c.*) Neque Exemplum tantum proponit in Vermiculis

Vertunt ſe Fluvii, Frondes, & Pabula læta
In Pecudes: vertunt Pecudes in Corpora noſtra
Naturam, & noſtro de Corpore ſæpe Ferarum
Augeſcunt vires, & corpora Pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva
Vertit, & hinc Senſus animantum procreat omneis:
Non alia longè ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, & in igneis omnia verſat.
  Jamne vides igitur, magni Primordia rerum
Referre in quali ſint ordine quæque locata,
Et commiſta quibus dent motus, accipiantque?
  Tum porrò quid id eſt, animum quod percutit ipſum?
Quod movet? & varios ſenſus expromere cogit,
Ex Inſenſilibus ne credas Senſile gigni?
Nimirum, Lapides, & Ligna, & Terra quòd una
Miſta, tamen nequeunt vitalem reddere Senſum.
  Illud in his igitur fœdus meminiſſe decebit,

culis & Animalibus dum gignuntur, ſed in Animalibus etiam genitis, v. 12. cum Cibus aſſumptus ex inanimi Animatus evadit: Alimentis inſenſilibus, Gramine, Frondibus, &c. Pecudes, & Aves, res totæ ſenſiles, nutriuntur, iſtis veſcitur Humanum genus, ideoque è particulis inſenſilibus Graminis & Frondium tandem conſtituitur. Hæc omnia appoſita ſimilitudine illuſtrat: Lignum aridum in Ignem & Flammam reſolvitur, at non magis diſtat Inſenſile Alimentum à carne viva & ſentiente, quàm Lignum à Flamma lucente & clara: Et quemadmodum oportet ex Ligno extricari particulas, quæ ſeſe cientes, explicantes, novaque ratione diſponentes, nova illa lucendi, calefaciendique vi polleant, ita ex cibo ſecerni oporteat ſpirituoſas particulas, quæ certa ratione diductæ, novoque modo diſpoſitæ energiam hanc ſentiendi obtineant. Senſus enim Senſilis ve rei procreatio ex Inſenſilibus principiis debetur certæ & ſpeciali eorum Magnitudini, Figuræ, Poſitioni, Ordini, & Motui.

885. *Tum porro quid eſt*, &c.) Ne argumentis ab Experientia ductis repugnare videatur ipſa Experientia, cavet v. 16. Negare non potuit Ligna Lapides Terramque commiſta aliquando, Inſenſilia manere, aliter viventes Domos, & Turres ſenſiles efficeret. Fatetur igitur Res Inſenſiles niſi certa figura, & magnitudine donentur, debito motu agitentur, certoque ordine diſponantur, nunquam efficere res Senſiles; at debita omnia & requiſita adhibeantur, Animal naſcitur è re maximè Inſenſili. Putreſcat enim Lignum, aut Glebæ Imbribus reſolvantur, & Animalium huc & illuc reptantium agmina ſubitò admirabere.

887. *Ex Inſenſilibus.*) Priſcianus legit *Ex Inſenſibili : Credat* pro *Credas :* Lambinus, *Et ni* pro *ne :* Giſanius.

889. *Vitalem reddere Senſum.*) Gaſſendus : *Virtutem reddere Senſus.*

890. *Fœdus.*) Ita Lambinus è quatuor MSS. Et *Fœdus* interpretatur illam conventionem & pactionem, per quam à me diſſentire deſinas, mihique aſſentiare : Sed non tanta eſt librorum autoritas, *Illud fœdus* nunquam in Lucretio invenies, ſed paſſim *Illud in his rebus*, quod Alii rectiùs amplectuntur.

Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Senſilia extemplo, & Senſus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula conſtent,
Senſile quæ faciunt; & qua ſint prædita Forma,
Motibus, Ordinibus, Poſituris denique quæ ſint:
Quarum nil rerum in Lignis, Glebiſque videmus.
Et tamen hæc cùm ſunt quaſi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia Corpora materiaï
Antiquis ex Ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent Animalia gigni.
Deinde ex Senſilibus cum Senſile poſſe creari
Conſtituunt, porro ex aliis ſentire ſuëtis;
Mollia tum faciunt: nam Senſus jungitur omnis
Viſceribus, Nervis, Venis, quæcunque videmus
Mollia mortali conſiſtere corpore creta.
Sed tamen eſto jam poſſe hæc Æterna manere:

892. *Senſilia extemplò.*) Alii: *Senſile & extemplo.* Florentini antem Codices exhibent.

Senſile propigni extemplo, & producere ſenſus, planè vitioſe.

895. *Poſituris denique quæ ſint.*) id eſt, *Qualia ſint poſituris*; ſed Alii meliùs legunt.

- - - - *Poſituris denique queis ſint.*

900. *Debent Animalia.*) *Debeant*, mavult Lambinus, ut hæc ſit ſententia; ita conciliantur, id eſt, tali ordine conjiciuntur & coëunt, ut ex iis ita conjectis & congreſſis Animalia gigni debeant.

901. *Deinde ex Senſilibus*, &c.) Aliud *Lucretii* argumentum v. 5. continetur, quia ſi Principia, ex quibus eſt ſenſus, ſenſilia ſint, erunt igitur ipſa Mollia, cùm nulla res dura, ſolidave, ſit capax Senſus: quare & erunt corruptibilia, quippe cùm, niſi ſolida ſint, diſtrahi poſſint, atque idcirco ſuam Naturam amittere: atqui debent Rerum principia, ut declaratum ſuperiùs eſt, incorrupta perſeverare. Ita optime Philoſophus *Gaſſendus*: Grammaticum verò *Lambinum* audiamus: Deinde cùm ſtatuant Senſile ex ſenſilibus creari poſſe, quæ quidem Senſilia ex aliis ſentire conſueverunt, nempe ex Venis, Viſceribus, Nervis, & ſimilibus; tum faciunt illa Senſilia Mollia, & ita Mortalia: Hæc Grammaticus, dum verba potiùs quàm ſenſum ſpectat, quippe vitioſos Codices ſequutus deſipit: Quid enim ſibi velint iſtæ voces. *Ex Senſilibus, porrò ex aliis ſentire ſuëtis*, cum Illi, *Plato* & *Anaxagoras*, contra quos diſputat *Lucretius* ipſa Rerum *Principia* ſtatuerunt Senſilia? Nullis igitur libris adjutus, ſed re ipſa admonitus audacter lego.

Denique Principiis *qui ſenſile poſſe creari*, &c.

903. *Tum faciunt.*) è Codicibus neſcio quibus *cum* exhibet *Giſanius*, & conjicit legendum, *Confaciunt.*

906. *Sed tamen eſto jam*, &c.) Aliud v. 12. proponit argumentum: Supponamus Senſilia hæc rerum Principia, quæ *Plato & Anaxagoras* ſtatuerunt, ac proinde mollia, æterna eſſe poſſe, nec interitui obnoxia, haberi tamen Senſilia non poſſunt, neque ut Partes, quia partes ſeparatæ non ſentiunt, neque ut Tota, quia hoc modo eſſent quædam Animalia, ac ideo mortalia, ſeu corruptibilia, quod adverſatur ſuppoſitioni.

Nempe tamen debent aut Sensum partis habere,
Aut similia totis Animalibus esse putari.
At nequeant per se Partes sentire, nec esse.
Namque aliûm Sensus membrorum respuit omnium:
Nec Manus à nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut totis Animalibus adsimulentur;
Vitali ut pôssint consentire undique Sensu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici,
Et lethi vitare vias, Animalia cum sint,
Atque Animalibu' sint mortalibus una, eademque?
  Quod tamen ut possint: ab cœtu concilioque,
Nil facient, præter volgum, turbamque Animantum;
Scilicet ut nequeant Homines, Armenta, Feræque,
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra Homines, Armenta, Ferasque.
  Quòd si forte suum dimittunt corpore sensum,

Atque

910. *Namque aliûm Sensus*, &c.) Interpretes disputant quo modo legendus sit hic versus, & quo ordine collocari debeat: *Lambinus*, *Gassendus*, *Faber*,

Namque alium Sensus membrorum respuit omnes.

& v. 912. subjungunt: Quasi dixisset *Lucretius*: Pars à Toto suo separata aliorum omnium membrorum sensus respuit, ergo pars sola, i. e. à Toto sejuncta Totius Corporis sensum tenere non potest: Displicet hæc interpretatio; sufficit enim, (Respondeant illi qui statuunt Semina sensilia) si pars sejuncta sensum sibi peculiarem, licet non totius Corporis sensum retineat. Legendum autem existimo,

Namque alium Sensus membrorum res petit omnis:

& v. 909. subjungendum: viz. quælibet pars postulat unionem cum aliis membris, ut sensûs capax sit, nam sine vitali partium consensu, ut sæpe *Lucretius*, nullus est omninò sensus.

917. *Animalibus una eademque.*) Una eademque cum Animalibus. *Idem facit Occidenti:* Horatius: Faber.

918. *Quod tamen ut possint.*) Ulterius progreditur v. 5. Quia licet admittantur & quasi Animalia, & immortalia simul, tum nullum Animalium, qualia jam visuntur gigni poterit, sui scilicet generis, coalitumve in unam speciem; sed Acervus solummodo & congeries variorum Animalculorum. Hæc *Gassendus*: Alia *Faber*, sed pejora: Ponamus Sensibilia esse Principia, neque tamen corruptibilia, quando ita vis, quid tandem ex illis fieri poterit? Nihil certè præter Animalia, non Arbor, non Metallum, &c.

922. *Per Veneris res.*) Pro hoc versu Alii libri exhibent,

Sic itidem quæ sentimus sentire necesse est.

è Libro quodam cum MSS. comparato substituit *Lambinus*,

Per Veneris res, &c.

rejicit *Gifanius*: Nec valdè necessarius videtur, quippe auferas illum, valet tamen *Lucretii* argumentum.

923. *Quod si forte suum.*) Deinde v. 7. ridet illos qui asserunt Semina sensu quidem prædita esse, at non eo qui postea in Animalibus apparet, & aliud subjicit argumentum illi, quod v. 870. continetur, affine: Ex Ovis nascun-

Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
Detrahitur? Tum præterea, (quod fugimus ante,)
Quatinùs in Pullos animaleis vertier Ova
Cernimus Alituum, Vermeisque effervere, terram
Intempestivos cum putror cepit ob imbreis:
Scire licet gigni posse ex non Sensibu' Sensus.
Quòd si forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Posse ex non Sensu Sensus, sed mobilitate

Ante

nascuntur Aves, Vermes è putri Terra exiliunt, at Sensilia Ova, aut Glebas viventes quis dixerit?

925. *Quod fugimus ante.*) *Fugimus*, negavimus, non concessimus, *Lambinus*: & idem reliqui Interpretes: addit *Faber*: Vox est ex usu forensi, ubi *Defendere* pro affirmare, assumere; Respicit autem locum illum,

Quorum nil rerum in lignis glebisque videmus:

v. 896. Sed qui locum inspicit, sat scio, huic observationi nequaquam consentiet. Legendum igitur arbitror *Figimus*, id est, Ponimus seu Probamus: Et vox ista non incommode respiciet v. 870. ubi pars hujus argumenti proponitur.

927. *Vermesque effervere, terram Intempestivos cum*, &c.) Alii legunt

Vermesque effervere terram,
Intempestivos quam, &c.

930. *Quod si forte aliquis*, &c.) Duos sequentes versus ita legit Gifanius:

Posse ea non sensu, sensus mutabilitate,
Aut aliquo tanquam partu, quod proditur extra.

Nardius,

Posse ex non sensu: Sed sensus mobilitate
Ante aliqua tangi partum, quàm proditur extra.

Hunc locum difficilem & obscurum esse *Gassendus*, *Lambinus*, Omnes fatentur: *Gassendo* judice sensus videtur esse: Non bene dici rem sensilem ex principio insensili gigni, si intelligamus illud immutari, & variis immutationibus in sensum tandem perfici: Simileque esse, ut dum fœtus initio minimus paulatim grandescit, ac pariter magnus. Siquidem, inquit, non unum principium, non singula seorsim sumpta, mutationis capacia sunt; sed natura solùm, concreta ex principiis pluribus, unde & ista variè dispersa possunt sensu destitui, & idonea tamen ratione coëuntia contexi in rem sensilem: Nec valet fœtus similitudo, quando is quoque ab initio ex multis constat partibus, pro quarum ratione est magnus, cùm singulare principium mutationi nulli subjaceat. Hæc *Gassendus*: Tres diversas lectiones & interpretationes in Lambino quæras, omnes enim displicent: Legendum autem,

Quod si forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Posse ex non sensu sensus mutabilitate
Ante aliqua, totum *partum quam proditur extra.*

Et pro obscura & difficili, plana subitò erit & facilis sententia. Aliquis enim forsan dicat, Principia rerum quidem esse Insensilia, at vi & virtute rei generantis illa Principia mutari in sensilia, & sensu gaudere antequam in Animal coalescunt: Huic v. 13. *Lucretius* respondet, Principia seorsim sumpta mutationis esse prorsus incapacia, nec sensum alicujus Animalis produci posse, antequam ipsum Animal perficiatur; quia sensus postulat eum vitalium motuum consensum, quem in rerum principiis, quæ per Aërem, Aquam, Terram, Ignemque (istos Philosophos tangit qui omnia è quatuor Elementis componi docuerunt) dispersa volitant frustra requiras.

Ante aliqua tanquam partum, quàm proditur extra:
Huic ſatis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, niſi concilio ante coacto:
Nec commutari quicquam ſine conciliatu
Primorum, ut nequeunt ullius corporis eſſe
Senſus ante ipſam genitam naturam Animantis.
Nimirum quia Materies disjecta tenetur
Aëre, Fluminibus, Terris, Flammaque creatis:
Nec congreſſa modo vitaleis convenienti
Contulit inter ſe motus, quibus omnituentes
Accenſi Senſus animantem quamque tuentur.
Præterea quamvis Animantem grandior ictus,
Quàm patitur natura, repente adfligit, & omneis
Corporis, atque animi pergit confundere Senſus.
Diſſolvuntur enim poſituræ Principiorum,
Et penitùs motus vitales impediuntur,
Donec Materies omnes concuſſa per artus,
Vitaleis Animæ nodos è corpore ſolvit,
Diſperſamque foras per caulas ejicit omneis.
Nam quid præterea facere ictum poſſe reamur
Oblatum, niſi diſcutere, ac diſſolvere quæque?
Fit quoque, uti ſoleant minus oblato acriter ictu

Relli-

935. *Commutari.*) *Coagmentari*, vel *coamentari*, Muretus: Sed *Commutari* placet, ut & *Principium* pro *Primorum* in ſequenti verſu, quanquam *Prima* aliquot locis apud Lucretium pro *Principiis* ſumantur.

939. *Flammaque creatis.*) Giſanius, *Terraque creatis:* Quaſi Terra creata diverſum aliquod ab ipſa Terra Elementum conſtituerent.

941. *Quibus omnituentes.*) Alii *Quibu' convenienter.*

942. *Accenſi ſenſus.*) Infrà Lucretius,

—— *pænè amiſſos* accendere *Senſus*, & lib. III.

—— Accenſus *nobis per viſcera ſenſus.*

943. *Præterea quamvis Animantem*, &c.) Opus proſequitur, & rurſus v. 10. fidem Experientiæ implorat: Quippe vehemens ictus, qui nil aliud agit, quàm ut ſolvat texturam & compages corpuſculorum è quibus conſtat Animal, omnem Senſum penitus deſtruit, torpet Animal, diſſipatur Anima, & particulis illius per poros & meatus è Corpore ejectis, conſequitur interitus.

949. *E Corpore.*) Alii legunt *à Corpore:* Alii *in Corpore.*

950. *Caulas.*) Vox Lucretiana, poros ſeu meatus Corporis ſignificans: Sic lib. III. v. 256. lib. VI. v. 491. & alibi.

953. *Fit quoque uti ſoleant*, &c.) Declarat etiam conſequenter v. 9. ſi ictus fuerit paullò remiſſior, poſſe poſt aliquantulam Corpuſculorum exturbationem ſtatus reſtitutionem fieri, quaſi diſpoſitione ad motus vitales dominante adhuc, neque omninò reſoluta: Sic ſopiti excitantur ſenſus, ab ipſo mortis limine redit, & convaleſcit Animal. Hæc omnia, fateor, voluit *Lucretius*. ſed an hi verſus hæc omnia ſatis exprimant, meritò dubium: To-

ta

Relliquiæ motus vitalis vincere sæpe,
Vincere, & ingenteis plagæ sedare tumultus,
Inque suos quicquid rursus revocare meatus,
Et quasi jam lethi dominantem in corpore motum
Discutere, ac pœne amissos accendere Sensus.
Nam, quare potius lethi jam limine ab ipso
Ad vitam possint conlecta mente reverti,
Quàm quo decursum prope jam siet, ire, & abire?
Præterea, quoniam dolor est ubi Materiaï
Corpora vi quadam per viscera viva, per artus
Sollicitata suis trepidant in sedibus intus:
Inque locum quando remigrant, fit blanda Voluptas:
Scire licet, nullo Primordia posse dolore
Tentari: nullamque Voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex ullis Principiorum
Corporibus, quorum Motus novitate laborent:
Aut aliquem fructum capiant Dulcedinis almæ.
Haud igitur debent esse ullo prædita sensu.
Denique, uti possint sentire Animalia quæque,

Prin-

ta autem integrior foret sententia, si reducatur versus 1009. (*Neve putes æterna*, lego *interna*) una cum duobus sequentibus (quos in isto, in quo nunc leguntur, loco nihil agere demonstrabo) & versui 958. subjungatur: Hic enim positus *Lucretii* mentem explicabit, & vim objectionis franget, contra quam non satis provisum videtur: Quippe aliquis dicat, si ab ictu minùs vehementi Animæ particulæ disjungerentur, nunquam iterum recolligi possint, sed dispersæ avolarent, & Animal interiret: Ideoque ictus iste, qui sensum interrumpit, aliquid aliud omninò agit, quàm ut particulas Animæ discutiat, & disjungat. Resp. *Lucretius*, Licet ea Semina, quæ in rerum superficie sita sunt, quolibet ictu disjuncta avolent; illa tamen, quæ in intimis Corporis venis continentur, non tam facilè dissipari.

960. *Conlecta mente.*) *Conjecta*, Gifanius & Alii, imperitè.

962. *Præterea quoniam Dolor*, &c.) Deinde v. 10. probat Semina Voluptatis & Doloris, atque ideo omnis sensus expertia; quippe Dolor oritur ex Principiorum exturbatione ab eo, quo sunt, statu, ita & Voluptas à restitutione in eundem statum; At Rerum principia sunt simplicia, nec eorum partes ab eo, in quo sunt, statu exturbari possunt, nec in eundem iterum restitui.

964. *Sollicitata.*) Concussa: *Trepidant* autem *moventur;* Virgilius crebrò, idque ubi nullus formidini locus, itaque sæpenumero & *Festinare* significat.

968. *Ex ullis.*) Gifanius *ex illis*. Et docet *Motus* in sequenti versu non voci Κίνησις, ut *Lambinus* voluit, sed voci Κινήσεως respondere.

972. *Denique, uti possint*, &c.) Tandem ad absurda adigit Adversarios, v. 18. quippe si debeant res, sensiles cùm sint, gigni ex sensilibus, hoc est similes ex similibus, necesse est ergo Hominem v c. constare ex Principiis quæ ipsa rideant, plorent, ratiocinentur, de mistura rerum, deque seipsis disserant, requirantque è quibus principiis constent: Nam ridet, plorat, & ra

tioci

Principiis si etiam'st Sensus tribuendus eorum:
Quid? Genus humanum propritim de quibu' factum 'st?
Scilicet & risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrymis spargunt rorantibus ora, genasque,
Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi proporro quæ sint primordia quærunt.
Quandoquidem totis mortalibus adsimulata
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunque Loqui, Ridereque dices,
Et Supere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut sit.
Quòd si delira hæc, furiosaque cernimus esse:
Et ridere potest ex non ridentibu' factus,
Et sapere, & doctis rationem reddere dictis,
Non ex Seminibus sapientibus, atque disertis:
Qui minus esse queant ea, quæ Sentire videmus
Seminibus permista carentibus undique Sensu?
Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem Pater est, unde alma liquenteis
Humorum guttas Mater cum Terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbustaque læta,
Et genus humanum, & parit omnia sæcla ferarum,
Pabula cùm præbet, quibus omnes corpora pascunt,

Et

tiocinatur Homo: Si verò Res ridens, plorans, & sapiens è Principiis neque ridentibus neque plorantibus, neque sapientibus componi possit, cur non res sensilis è Principiis prorsus insensilibus? Aliud insuper premit absurdum, nam si Res ridentes, plorantes, &c. è Seminibus ridentibus, plorantibus, &c. constituas, ista etiam Semina ex aliis similibus componi debent, inde processus in Infinitum, nec ullus foret terminus ubi consistere valeas.

973. *Si etiam.*) Alii *Si jam.* Pro *Factum*, v. 974. & *Factus*, v. 985. Gifanius legit *Auctum* & *Auctu*: Pro *Mistura*, v. 977. Gassendus *Natura.*

974. *Propritim.*) Propriè: *Nonius.*

979. *Totis mortalibus.*) *Totis Animalibus*: Gassendus.

990. *Denique cœlesti sumus.*) Longam de ortu Rei sensilis disputationem v. 32. egregiè concludit; colligit enim argumenta antehac deducta, fortiùs urget collecta, & deinde totam sententiam de ortu Sensus explicat: Cùm Terra imbres ex Æthere descendentes receperit, fertilis fit, parit segetes, gramina, & fructus, quibus Homines & Bestiæ, Res Sensiles, nutriuntur. At Pater ille Æther Insensilis, Imbres etiam descendentes, Tellusque Mater non magis Sensilis: Dissoluta denique Animalia partim in Æthera avolant, partim in Terram, Res prorsus Insensiles, relabùntur: Sic Particulæ uno modo nullo Sensu præditæ, alio modo, alioque ordine dispositæ, Sensiles evadunt. Res etiam Sensiles mutato ordine & dispositione Seminum torpescunt, & omnem sentiendi vim amittunt.

990. *Semine.*) Alii *Stirpe.*

Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter merito Maternum nomen adepta'ſt.
Cedit item retrò de Terra quod fuit ante,
In terras: & quod miſſum'ſt ex Ætheris oris,
Id rurſum Cœli rellatum templa receptant:
Nec ſic interimit mors res, ut Materiaï
Corpora conficiat, ſed cœtum diſſupat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, & efficit, omnes
Res ut convertant formas, mutentque colores,
Et capiant Senſus, & puncto tempore reddant:
Ut noſcas referre, eadem Primordia rerum
Cum quibus, & quali poſitura contineantur,
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque:
(Neve putes æterna penes reſidere poteſſe

Corpora

1009. *Neve putes*, &c.) Lambinus in omnibus libris invenit ſcriptum, *Neve putes æterna penes*, &c.) Atque hanc ſcripturam Quidam interpretantur, *Neve putes Corpora prima poſſe reſidere penes profundum immenſum*: Nulla, aut certe abſurda ſententia. Turnebus *penes æterna reſidere* ſic explicat, *in æternis textis remanere.* Lambinus, *Neve putes Corpora prima reſidere poſſe penes æternitatem omni motu privata.* Idem aliquando putavit legendum *minus* pro *penes*: & tandem conjectando feſſus verſum hunc cum duobus ſequentibus rejicit: *Æterna penes*, in ipſis Penetralibus, *Palmerius*: Neſcio quis dicit hic nihil ſollicitandum, *Penes* id eſt *penes nos*, & *minus* ſubintelligitur. In his verſibus explicandis multus eſt Faber, aliorum ſententias rejicit, ſuamque his verbis exhibet. Locus omnino difficilis. Turnebus *penes æterna* ſumit pro æternis Textis, quod mihi nimis Stoicum, nimis μετέωρον & metaphyſicum videtur, quàm ut ita ſentire *Lucretium* exiſtimem. *Lambinus* olim exiſtimavit pro *penes* legendum *minus*, quod mihi in mentem etiam venerat, priusquam ejus commentarios legiſſem. Ita certe ratio poſtulat, ſed quia duriuſculum ei videtur, *Corpora prima reſident æterna*, ideo aliò confugit, ut dicat hos tres verſus, qui tamen mihi magnoperè Lucretiani videntur, tolli poſſe; vel ita explicandum τὸ *reſidere*, ut privationem ab omni motu ſignificet, & *penes æterna* poſitum fuerit pro *penes æternitatem.* Sed eam quoque ſententiam ipſemet *Lambinus* ſibi non ſatis probari ibidem oſtendit, & meritò quidem. Giſanius ita ſcribit, Ita omnes vet. lib. Marullus *parum*, & ita Vulg. & Lamb. malè: *reſidere penes æterna* (quod profundum alibi vocat) & in rerum adſpectu & facie extare, oppoſuiſſe videtur Poeta. Ex quibus liquidò cuivis conſtare poteſt vim ſententiæ nulla omninò ratione aſſecutum eum eſſe. Sed ubi illud tandem apud Lucretium, τὸ *Profundum* pro *æternis* ſumatur? Quærat modo. Nam nos τὸ *Profundum* in hoc ipſo libro pro *Infinito* ſumi ſcimus. Dein, quis dubitet omnia Corpora, non modò ſimplicia, ſed & concreta eſſe in *Infinito?* Ubi enim eſſe queant niſi in *Infinito* haud ſane video. De Latinitate nihil dicam, quippe qui legi ſciam apud Tertullianum *penes* pro *in. Infantes*, inquit, *penes Africam Saturno immolabantur*, in Apologetico. Sed miſſa hæc facio, neque enim id agitur utrum res ſint in *Profundo*, ſeu *penes æterna*, quod nihil eſt; ſed hoc Lucretius ait, Corpora quæ in concretis perire videntur, non perire tamen, neque ideo *minus*

æterna

Corpora prima, quòd in ſummis fluitare videmus
Rebus, & interdum naſci, ſubitoque perire:)
Quin etiam refert noſtris in Verſibus ipſis,
Cum quibus, & quali ſint ordine quæque locata.
Namque eadem Cœlum, Mare, Terras, Flumina, Solem
Significant: eadem Fruges, Arbuſta, Animanteis:
Si non omnia ſint, at multo maxima pars eſt
Conſimilis: Verùm Poſitura diſcrepitant hæc.
Sic ipſis in rebus item jam Materiaï,
Intervalla, Viæ, Connexus, Pondera, Plagæ,
Concurſus, Motus, Ordo, Poſitura, Figuræ
Cum permutantur, mutari Res quoque debent.
  Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.

Nam

æterna eſſe, quod videre debuerat Gifanius. Itaque ut id ingenuè dicam quod ſentio, pro *penes* neceſſariò legendum arbitror *minus*, aut *parum*, ut in vulgat. Denique etſi nullum exemplum proferri poſſit, in quo *Reſidere* poſitum fuerit pro *Eſſe*, non continuò ſequitur errare illum qui ita exiſtimet. Certè *Lucretius* plurimis locis uſurpavit *Manere* pro *Eſſe* ſimpliciter: At ni frequentia exemplorum probâſſet, ea de re dubitaremus. Sed ut res tota, qua de agitur, perſpicuè magis appareat, paucula quædam addi neceſſe eſt. Vult probare *Lucretius* mortem ipſam nil prorſum in Corporibus primordialibus ad nihilum redigere, ſed ab ea ſitum modò, figuram, & alia id genus mutari: *Nec ſic interimit mors res, ut Materiæ Corpora conficiat*, inquit, id eſt deſtruat, conſumat: Sed tantùm cœtum diſſipat. *Inde* (id eſt ex iis corporibus) *aliud aliis conjungit, & efficit omnes res ut convertant formas ſuas, & capiunt ſenſus* (animentur,) *& puncto tempore reddant*, (id eſt, moriantur, nam hæc ad Animalia præſertim pertinent,) *ut noſcas plurimi referre, &c. Et ne putes prima Corpora ideo minus æterna eſſe, quod illa in concretis fluctuare videntur, modò naſci, modò interire:* Qui enim naſci illa, & interire putant, falluntur; nam ex oculis noſtris ſubducuntur per interitum συγκριμάτων, ſed non pereunt, quippe ad cætera primordia reducuntur, ſeu *ad ſua ſæcla*, ut mox loquitur, *recedunt*, donec motu ſibi ingenito in cœtus novos redeant, &c. *Quod dixi autem de poſitura & collatione, poteſt id à ſimili, ex literarum Elementis probari, &c.* An itaque nunc, Lector, tres illos verſus tollendos eſſe putabis? Hæc *Faber* verſibus immeritis nimis favens. Lego autem,

Neve putes interna minus, &c.

& v. 958. ſubjungo: Placet iſta conjectura, & ſcio alios Interpretes nihil meliùs protuliſſe.

1017. *Diſcrepitant hæc.*) Literarum Elementa. Alii *Res* inepte: Hanc emendationem *Lambini* judicio debemus.

1019. *Viæ.*) Appoſitè *Virgilius*, Ipſe Epicuræus, in lib. I. Georg.

Verùm ubi tempeſtas, & Cœli mobilis Humor
Mutavere vias. ———

1022. *Nunc animum nobis, &c.*) Seminibus jam ritè præparatis, & motu inſtructis demandat opus, quo nihil certè majus, nihil prudentius, aut auguſtius: Alios Terrarum orbes, alia Aſtra, alios Soles, innumeros denique mundos in ſpatio infinito ædificat: Novum hoc quidem & incredibile, at non ideo rejiciendum: Modò *Memmius* attendat argumenta, & rem ipſam aliquamdiu contempletur, minùs inſolens & admirabilis quotidie apparebit; multa enim ſunt prorſus ſtupenda,

quibus

Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis
Accidere, & nova se species ostendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla'st, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet: itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quicquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paullatim; ut Cœli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunæque, & solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ si nunc primùm mortalibus adsint,
Ex improviso ceu sint objecta repente:
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minùs ante quod auderent fore credere gentes?
Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset;
Quom tibi jam nemo fessus satiate videndi
Suspicere in cœli dignatur lucida templa:
Desine quapropter novitate exterritus ipsa
Exspuere ex animo rationem: sed magis acri
Judicio perpende, &, si tibi vera videtur,
Dede manus: aut, si falsa est, accingere contra.
Quærit enim ratione Animus, cum summa loci sit

Infini-

quibus assueti Homines non amplius suspiciunt, v. 25. *ἀλλὰ μὴν καὶ* Κόσμοι *ἄπειροί εἰσιν, οἵθ' ὅμοιοι τούτῳ οἵτ' ἀνόμοιοι·* Epicurus ad Herodotum.

1028. *Quod non minuant mirarier omnes.*) Alii Codd. exhibent, *Quod non minus fiat mirabile cunctis*, & pro *mirabile quicquam* in priori versu Lambinus legit *mirabile quoiquam*. *Minuant mirarier:* Terentius, Andr. Act. 2. Sc. 3. *Nec tu ea causa minueris hæc quæ facis.*

1035. *Ante quod.*) *Ante quid*, Lambinus. Et sequentem versum ita legit,

Nulli ut opinor ita hæc species miranda fuisset
Quam tibi: ———

Sed aliam lectionem sequor, utpote longè potiorem.

Nil ut opinor, ita hæc species miranda fuisset:

Sequentem autem versum ita emendat Faber,

Quom (id est, *cum*) *tibi jam nemo fessus*, &c. quasi diceret, *Et tamen (ita assueti sunt oculi huic spectaculo) nemo hodiè dignatur suspicere in Cœlum.* Illud autem *Tibi* (Servii voce utor) *vacat; Ut mibi* apud Virgilium, Geor. I. *Jam tum mihi Taurus Aratro.*

1037. *Satiate videndi.*) Hunc ipsum versum laudat Nonius in voce *Satias*, docetque Accium, Varronem, Lucilium, Salustium, & Terentium eadem voce usos fuisse. In sequenti versu pro *in Cœli*, Alii legunt *hinc Cœli.*

1040. *Exspuere.*) Sic omnes fere Codices. Lambinus tamen amat *Respuere.*

1043. *Quærit enim ratione Animus.*) De quatuor hisce versibus litigant Interpretes, dum Alii fastidiunt, quos Alii amplectuntur: Ego quidem nec absurdos esse video, nec inutiles; explicant enim futuræ disputationis argumentum, idque non inepte, si modò ita ut edidi legantur. *Fayus* legit: *Quærit enim Ratione animi*, id est, *an Animus*

Infinita foris hæc extra mœnia mundi;
Quid sit ibi porro, quò prospicere usque velit mens,
Atque animi jactus liber quo pervolet ipse.
Principio, nobis in cunctas undique parteis,
Et latere ex utroque, infra, superaque, per Omne
Nulla'st finis, (uti docui) res ipsaque per se
Vociferatur, & elucet natura Profundi.
Nullo jam pacto verisimile esse putandum'st,
Undique cum vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu:
Hunc unum Terrarum orbem, Cœlumque creatum:
Nil agere illa foris tot corpora Materiaï,
Cum præsertim hic sit natura factus, & ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temerè, incassum, frustraque, coacta
Tandem cooluerint ea, quæ conjecta repente
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terraï, Maris, & Cœli, generisque Animantum.

Quare

mus inquirit, aut dubitat? & quarto versui notam interrogationis subjungit. Non opus est isto acumine.

1047. *Principio nobis in cunctas,&c.*) Infinitum esse Spatium, & in illo spatio infinita Semina volitare, si Epicurum audias, certum est: at in hunc, quem nos incolimus, mundum omnia ista Infinita Semina non coaluerunt; quid ni igitur credamus Semina in alia spatii infiniti parte compages huic nostro mundo vel prorsus similes vel dissimiles componere, præsertim cùm eadem *Natura* ubique regnat, & in omnibus Spatii infiniti partibus eodem jure utitur. Hoc argumentum v. 19. continetur: *αἵ τε γὰρ Ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι φέρονται καὶ πόῤῥω τούτου, καὶ ἄλλυδις ἄλλαι εἰς ἀπεργασίαν Κόσμων ἀπείρων συνέρχονται· οὐ γὰρ κατηνάλωνται αἱ τοιαῦται Ἄτομοι (ἐξ ὧν ἂν γένοιτο ὁ Κόσμος οὗτος, ἢ ἐξ ὧν ἂν ποιηθείη ἄλλος) οὔτ' εἰς ἕνα,* (ita legit Meibomius) *οὔτ' εἰς πεπερασμένους, οὔτ' ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτῳ, ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν Κόσμων.* Epicurus ad Herodot.

1050. *Profundi.*) Infiniti: Vide v. 1094.

1052. *Undique cùm vorsus.*) Ita omnes libri; Lambinus tamen legit *Cum quoquo vorsus*. Istamque Lectionem, ut & omnia inepta *Fayus* approbat.

1054. *Æterno motu.*) Est enim ingenitus Atomo motus. *Faber.*

1060. *Cooluerint.*) Cùm reperissem in libris scriptis partim *colarint*, partim *coierint*, partim *coierunt*, *Cooluerint* reposui; quæ Scriptura perspicuè vera est. *Coolescere* autem valet *concrescere*, & *coagmentari*: *Olescere* enim (ut docet Festus) valet *Crescere*: Quo verbo utitur idem *Lucretius* infra eodem libro.

Donec olescendi summum tetigere cacumen,

ubi tamen quidam legunt *alescendi*, malè. *Lambinus.*

1061. *Exordia semper.*) Pessimè: Neque enim *Semper* cum *Repente* convenire potest. Errorem autem, ut viderent Interpretes, certè Scripturæ varie-

Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse 'st
Esse alios alibi congressus materiaï,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet æther.
Præterea, cùm Materies est multa parata:
Cum Locus est præsto: nec res, nec causa moratur
Ulla: geni debent nimirum, & confieri res.
Nunc & Seminibus si tanta 'st copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat omnis:
Visque eadem, & natura manet, quæ Semina rerum
Conjicere in loca quæque queat, simili ratione,
Atque huc sunt conjecta: Necesse 'st confiteare
Esse alios aliis Terrarum in partibus orbeis,
Et varias Hominum genteis, & Sæcla Ferarum.
Huc accedit, ut in Summa res nulla sit una,

Unica

varietas satis efficere debuerat. Hic enim versus in lib. V. repetitus fuit, sed novo etiam mendo deformatus: Sic enim ibi legitur,

Tandem conveniunt ea, quæ conjuncta, repente
Magnarum rerum fiant exordia sæpe.

Sed & hic & illic scribendum est non *semper*, non *sæpe*, sed *nempe*;

Magnarum rerum fierent exordia, nempe
Terraï, Maris, & Cœli, &c.

Vitium autem ex compendiaria scribendi ratione natum est, nam pro *nempe*, unde procuderunt illud *sæpe*, quemadmodum ex *sæpe* τὸ *semper* procreavere: *Faber*. At vero ista tinnientia,

—— *Conjecta repente*
—— *Exordia nempe*

quæ auris pati potest?

1065. *Avido.*) Vasto, Ingenti: Sic lib. V.

Inde Avidam *partem montes, sylvæque ferarum*
Possedere: Lambinus.

1066. *Præterea cum materies est*, &c.) Iterum v. 10. hoc modo arguit. Positis omnibus ad rem aliquam producendam requisitis, quidni res ista producatur? At est sufficiens materiæ copia, idoneus insuper locus, nec deficit ista vis naturæ, quæ hunc mundum ex Seminibus fortuitò occursantibus compofuit; quidni igitur præparatam & sibi obedientem materiam, in aliis etiam Spatii Infiniti partibus conjungat, & Cœlum, Terras, Mare, Homines, atque Animalia producat? Metrodorus dicit, ἄτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα στάχυν γενηθῆναι, καὶ ἐν τῷ ἀπείρῳ· ὅτι δὲ ἄπειροι κατὰ τὸ πλῆθος, δῆλον ἐκ τοῦ ἄπειρα τὰ αἴτια εἶναι, εἰ γὰρ ὁ μὲν Κόσμος πεπερασμένος, τὰ δὲ αἴτια πάντα ἄπειρα ἐξ ὧν ὅδε ὁ Κόσμος γέγονεν, ἀνάγκη ἀπείρους εἶναι· ὅπου γὰρ τὰ πάντα αἴτια, ἐκεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Plutarchus de Placit. Phil. lib. I. Cap. 5. ita hoc & superius argumentum complectitur *Metrodorus* familiaris Epicuri.

1068. *Geni.*) *Geri*, Gifanius, qui de hac voce cum Lambino perpetuò litigat; suam sententiam è libris tuetur *Gifanius:* Se defendit *Lambinus*, v. 1077.

Unica quæ gignatur, &c.

1068. *Confieri.*) Alibi Lucretius, & Virgilius, lib. 4. Æneid.

—— *Nunc qua ratione quod instat*
Confieri possit, paucis adverte, docebo.

1076. *Huc accedit, ut in Summa*, &c.) Tertium denique v. 13. proponit argumentum; Res omnes creatas circumspice in unoquoque genere plurima, quæ vocant, Individua invenies;

I In

Unica quæ gignatur, & unica, ſolaque creſcat:
Quin cujuſque ſient ſæcli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente.
Invenies ſic montivagum genus eſſe Ferarum,
Sic Hominum genitam prolem, ſic denique mutas
Squamigerum pecudes, & corpora cuncta Volantum.
Qua propter Cœlum ſimili ratione fatendum 'ſt,
Terramque, & Solem, Lunam, Mare, cætera, quæ ſunt,
Non eſſe unica, ſed numero magis innumerali,
Quandoquidem vitæ depactus terminus altè
Tam manet his, & tam nativo hæc corpore conſtant,
Quàm genus omne, quod his generatim rebus abundat.
  Quæ benè cognita ſi teneas: Natura videtur
Libera continuò Dominis privata ſuperbis,
Ipſa ſua per ſe ſponte omnia Diis agere expers.

Nam

In genere humano Homines, in ferino Feras, &c. Unicum igitur Solem, unicamque Terram dices? Ineptè id quidem, cùm Sol, Terra, Cœlum, &c. ſint tam interitura, (ideo autem Genera Animalium plurima complectuntur, quia ſingula intereunt, ut iſti Philoſophi affirmant, contra quos diſputat Lucretius) quàm cætera concreta.

1078. *Quin cujuſque*, &c.) Hic verſus cum ſequenti Lucretianus non eſt, quod & *Lambinus* vidit. *Faber:* Libros ſequitur *Giſanius*, retinet, licet non approbet. Corrupti forſan, at mutilus ſine illis locus, ideo omiſſis aliorum conjecturis, hos modo corrigendos cenſeo:

Unica quæ gignatur, & unica ſolaque creſcat
Cujuſcunque ſiet *ſæcli; Permultaque eodem*
Sunt genere: Imprimis Animalibus injice mentem,
Invenies ſic montivagum, &c.

Injice mentem à Lipſio accepi; & ex his vocibus commoda & digna *Lucretio* ſententia effingi poteſt.

1081. *Genitam prolem.*) Neſcio quis *geminam*, i. e. utrumque ſexum.

1085. *Unica.*) *Unum*, MS. Nonii, qui laudat hunc verſum in voce *Innumeralis:* At MS. iſti ne credas.

1089. *Quæ bene cognita ſi teneas*, &c.) V. 15. E poſitis pro more Lucretius in Providentiam impetum facit; Pace & otio Deos olim donavit, quia nihil beatum quod negotioſum: Jam verò fœlix beatumque Numen aliquibus curis diſtringi poſſe ſupponamus; quæ autem vis Infinitos mundos regere, quæ Solibus, Terris, &c. innumeris præſidere valeat? Infiniti enim mundi major ſunt provincia, quàm ut à Deo vel maximè negotioſo commode adminiſtrari poſſit. Hæc Impius de puſillo iſto Deo quem Homini ſimilem effinxit. Scommate denique, quo Athei communiter utuntur, concludit omnia, & certe fœlicius Scommate quàm Argumento contra Providentiam pugnatur. Καὶ μὴν ἐν τοῖς μετεώροις φορὰν, καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντος τινὸς νομίζειν χρῆναι δεῖσθαι, μήτε διατάττοντος ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος μετὰ ἀφθαρσίας· οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει πλησίον. Epicurus ad Pythoclem.

Nam (proh sancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum, vitamque serenam!)
Quis regere Immensi Summam, quis habere Profundi
Indu manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter Cœlos omneis convertere? & omneis
Ignibus ætheriis terras suffire feraceis?
Omnibus inque locis esse omni tempore præsto?
Nubibus ut tenebras faciat, cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, & ædeis
Sæpe suas disturbet, & in deserta recedens
Sæviat exercens telum, quod sæpe nocenteis
Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
  Multaque post Mundi tempus genitale, diemque

Primi-

1095. *Indu,*) Vel *endo*, i. e. *in*: Sic lib. IV. v. 773. lib. VI. v. 890.

1096. *Cœlos.*) Quia Infinitos mundos statuebant Epicuræi, hinc factum esse ut Lucretius Epicuræus τὸ *Cœlos* numero multitudinis, quæ vox ἑνικῶς semper dicitur, teste Frontone Cornelio apud Gellium, lib. XIX. cap. 8. Tanaquillus Faber ad Lucretium observabat Ingeniosè, τὸ *Cœli* tamen πληθυντικῶς occurrit in hoc versu vetustissimi Poetæ,

Jupiter in Cœlis, Cæsar regit omnia Terris. Menagius.

1097. *Suffire.*) Calfacere, suffumigare, vaporare, sic lib. IV.

Et miseram terris se suffit odoribus ipsa.

Et Virgilius, Georgic. IV.

Et suffire thymo, cerasque recidere inanes.

1099. *Cœlique serena,*) Hic multa *Faber*, quasi oblitus sui fuisset Lucretius, qui alibi negabit, & quidem accuratè, fieri unquam posse ut Cœlo *sereno* tonet; vel saltem ex vulgi sententia, non sua loqueretur. *Cœli serena* melius interpreteris *ampla & spatiosa Cœli templa*, quid enim ex Vulgi sententia loqueretur Poeta, cùm ad argumentum suum nihil faceret? quid denique Cœlum *serenum* cogitaret, cujus faciem tenebrosis nubibus in priori versus parte obscuraverat; Nihil hic de palponibus Sacerdotibus *Lucretius*; nihil *Virgilius*, cùm cecinit, Georg. I.

Non aliàs Cœlo ceciderunt plura serenæ Fulmina ——— .

Nec Aulæ imponere voluit Horatius,

Plerumque per purum tonantes
Egit equos volucremque currum.

Nasu opus est, ut inquis, *Faber*, ut causas, rationesque, & consilia scriptorum sagaciter odorari possis, sed Nasum nolo nimis nasutum.

1101. *Diserta.*) *Diversa*, Gassendus: & in sequenti versu pro *quod*, quidam Codd. exhibent *quo*.

1103. *Indignos,*) Ut ipse explicat, *immerentes.* Sic Horatius, Sat. 2, lib. II.

Cur eget Indignus quisquam te Divite? ———

Et *Cicero*, *Tuscul.* 4. Misericordiam datam esse dicunt ad opem ferendam, & calamitates Hominum *indignorum* sublevandas,

1104. *Multaque post Mundi*, &c.) Mundos infinitos extruxit, mortales asseruit Animalibus similes, atque ideo nutriri, crescere, aliquando etiam diminui, senescere, & ad interitum vergere affirmat v. 17. Infinitum enim Universum subministrat semina, quibus receptis & debite conjunctis crescit Mundus, & fit vegetior; cùm tot semina emittit quot recipit, tum consistit, id est, neque crescit, neque

Primigenum Maris, & Terræ, Solisque coortum,
Addita corpora sunt extrinsecùs, addita circum
Semina quæ magnum jaculando contulit OMNE:
Unde Mare, & Terræ possent augescere: & unde
Adpareret spatium Cœli domus, altaque tecta
Tolleret à terris procul; & consurgeret Aër.
Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, & ad sua sæcla recedunt:
Humor ad Humorem, Terreno corpore Terra
Crescit; & Ignem ignes procudunt, Ætheraque Æther:
Donicum ad extremum crescendi perfica finem
Omnia perduxit rerum Natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo jam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quàm quod fluit, atque recedit:
Omnibus his ætas debet consistere rebus:
His Natura suis refrænat viribus auctum.
Nam, quæcunque vides hilaro grandescere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis scandere adultæ:
Plura sibi adsumunt, quàm de se corpora mittunt,

Dum

que diminuitur: cùm verò plura è Mundo emittuntur Semina, quàm recipiuntur & debite conjunguntur, tum debilior fit Mundus, & senescit.

1107. *Semina, quæ magnum*, &c.) Sine dubio hic versus non est *Lucretii*, sed ab aliquo sibi nimium arrogante pro *Lucretiano* interpositus est, quasi aliquid deesset, itaque eum delendum censeo. *Lambinus*. quam sententiam qui sequitur, errabit. Vid. lib. I. v. 995.

1109. *Adpareret.*) Ita optime in secunda editione emendavit *Lambinus*. (*Aptaret*, alii) *Adparere* autem ab *adpario*, proprie est quod græce *προσκτᾶσθαι*, *acquirere* aliquid, *adjungere*. Faber.

1112. *Ad sua sæcla.*) *Ad sua semina cedunt*, Alii. *Ad sua fædera*, Alii. frustra: dum & Codices, & ipse Poëta alibi exhibet *sua sæcla*.

1115. *Perfica.*) *Effectrix, Perfectrix: Perfice*, Gifanius, & Pareus, id est, perfectè: ne credas Lector. Alia vero præter Naturam Dea olim dicebatur *Perfica*. Arnobius, lib. 4. adversus Gentes, p. 131. *Etiamne* Perfica *una est è populo numinum, quæ obscœnas illas & luteas voluptates ad exitum perficit dulcedine inoffensa procedere?* Et p. 133. *Pertundæ* Perficam conjungit.

1119. *His ætas*, & *His natura.* Alii *Hic ætas*, & *Hic natura*, è Codicibus.

1121. *Nam quæcunque vides*, &c.) Quoniam Mundos suos aliquando crescere, aliquando diminui asseruit, totam rationem & incrementi & decrementi in Animalibus (& eadem est rerum aliarum ratio) vers 23. explicat. Crescunt autem Animalia, quia in prima ætate plus Alimenti convertitur in Animalis substantiam, quàm ex illa depereat; media tantundem convertitur, quantum deperit: ideo consistit Animalis ætas, id est, neque crescit, nec decrescit Animal: Extrema autem ætate amplius deperit quàm convertitur. Ita crescunt & decrescunt Animalia, at unde evenit quòd in prima ætate plus recipitur & adjungitur, in media tantundem, in extrema minus, nondum inquirit Poeta, latet Causa, & id scio Atheos semper latebit.

Dum facilè in venas cibus omnis diditur: & dum
Non ita ſunt latè diſperſa, ut multa remittant:
Et plus diſpendi faciant, quàm veſcitur ætas,
Nam certè fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum 'ſt: ſed plura accedere debent,
Donicum oleſcendi ſummum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis, & robur adultum
Frangit, & in partem pejorem liquitur ætas.
Quippe etenim quantò eſt res amplior, augmine demto,
Et quò latior eſt, in cunctas undique parteis
Pluria eò diſpergit, & à ſe corpora mittit:
Nec facilè in venas cibus omnis diditur eij:
Nec ſatis eſt, pro quàm largos exæſtuat æſtus,
Unde queat tantum ſuboriri ac ſuppeditare,
Quantum opus eſt: & quod ſatis eſt, Natura novare.

Jure

1126. *Quam veſcitur ætas.*) Aliquis *Paſcitur*. In illo verſu,

Et plus diſpendi faciunt quam veſcitur ætas.

plane aliquid eſt quòd contra Poëtæ mentem faciat, conſtat quippe hæc verba *quam veſcitur*, oppoſita illis eſſe. *Plus diſpendi faciunt:* itaque τὸ *Veſci* ſignificaret *acquirere*, parare, &c. cui rei Linguæ Latinæ uſus reclamat. Quamobrem hunc locum ita ſemper legendum exiſtimavi:

Et plus diſpendi faciant quam nancitur *ætas.*

Nancitur autem fit à *Nancior*, id à *Nancio* eſt, quod olim uſurpavit *Gracchus*, ut ex *Priſciano*, novimus: Ex *Nancio* autem nova proles orta eſt *Nanciſcor*, quam recentior uſus retinuit, Nancior autem ſignificat *occupo*, *prehendo*, *capio*, In XII. Tab. *Siquid Pignoris nancitor ſibi habeto.* Inde *renancitur* apud Paulum Diaconum Feſti Epitomiſten, pro *reprehendit*, ſeu *iterum prehendit*. Faber. Feſti tamen Codd. exhibent *Renanciſcitur;* Lucretii Codd. *Veſcitur*, quæ vox forſan commodè retineri poteſt.

1127. *Ac decedere*) *Atque recedere*, Alii: & pro *multa*, *manus dandum eſt*, in ſequenti verſu, *Multimodis*, *dandum eſt*.

1129. *Donicum oleſcendi*) Vid. verſ. 1060.

1132. *Augmine demto*) Benè: nec *Augmine adepto* rectè ſcribitur.

1136. *Nec ſatis eſt*, *proquam largos*, &c.) *Lambinus* legit,

Nec ſitis eſt quæ per largos, &c.

totumque verſum tanquam adulterinum rejicit. *Faber* ita legit,

Nec ſatis eſt præquam *exæſtuat* auctus.

Cujus hic erit ſenſus. *Ubi Corpus ad creſcendi cacumen venit, tum defluere & minui debet, quia nihil ſatis eſt unde tantum ſuboriri poſſit, præquam exæſtuat largos auctus*, id eſt: *Subſtantiam prius acquiſitam amittit.* Auctum enim vocat eam ſubſtantiam, qua illud aut illud Corpus auctum eſt, ut alibi. Nulla eſt utriuſque interpretis conjectura, Iniquus ille, qui rejicit hunc verſum, nec æquior ille qui emendat. Quis enim neſcit Corpora Animalium tantum effluviorum copiam quotidie emittere, ut Alimentum, niſi copioſè ſubminiſtratum illis reparandis non ſufficiat? Jure igitur legitur, *Nec ſatis eſt;* Quis etiam ignorat Effluvia iſta in modum Aquæ è fiſtulis expreſſæ erumpere? Quænam igitur vox ſignificantior iſta voce *Æſtus?*

Jure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
Sunt; & cum externis succumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus ævo denique defit:
Nec tuditantia rem cessant extrinsecùs ullam
Corpora conficere, & plagis infesta domare.
 Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando:
Nequicquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod satis est, neque quantum opus est, natura ministrat.
Jamque adeo affecta 'st ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (ut opinor) enim mortalia sæcla superne
Aurea de Cœlo demisit funis in arva:
Nec mare, nec fluctus plangentes saxa creârunt:
Sed genuit Tellus eadem, quæ nunc alit ex se,
Præterea nitidas fruges, vinetaque læta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit.
Ipsa dedit dulceis fœtus, & pabula læta:
Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore:
Conterimusque boves, & vires agricolarum:

Conficimus

1144. *Sic igitur magni quoque.*) Demum v. 29. concludit. Mundum eo modo quo Animalia senescere, Meatus, viz. quos in Animalibus Venas voces, assiduis corporum externorum ictibus labefactati, ægrè recipiunt materiam Mundo reparando idoneam ex *Infinito* defluentem: Et jam tam late expansa est hæc compages, ut plus Materiæ è se dimittat, quàm ex Infinito accipit, atque ideo diminuatur necesse est, & devigescat. Quin ut *Epicurus* statuit, Omnia genera Animalium Fruges, Arbores, &c. sponte sua Tellus olim produxit, quam tamen hodie effœtam sentimus, ideoque ipsam senescere fatendum est.

1145. *Putresque ruinas.*) Gassendus, *Tristesque.*

1146. *Omnia enim debet cibus*, &c.) Huic versui nonnulli subjungunt versum prorsus ineptum,

Et fulcire cibus, ac omnia sustentare.

Hic enim delendus est, Imò, si Libri permitterent, tres alios rejicerem.

1149. *Jamque adeo affecta est ætas*, &c.) Lambinus præfert

Jamque adeo fracta est ætas, affectaque Tellus,

nec rejicit

Jamque adeo affecta est ætas, affectaque Tellus.

1152. *Haud, ut opinor enim*, &c.) E Terra inquam hæc omnia orta, neque enim, ut isti Providentiæ assertores aiunt, Animalia è Cœlo per catenam illam, quam unus Hominum *Homerus* vidit, demissa sunt; neque porro Mari, & fluctibus littora pulsantibus edita: Sed quæ Tellus hodie omnia genera alit, illa ipsa est quæ cuncta protulit. *Faber.*

1160. *Conterimusque boves*, &c.) Hi duo versus unde olim malum pedem tulere,

Conficimus ferrum vix arvis ſuppeditati:
Uſque adeo pereunt fœtus, augentque labores.
Jamque caput quaſſans grandis ſuſpirat arator
Crebriùs incaſſum magnum cecidiſſe laborem:
Et cùm tempora temporibus præſentia confert
Præteritis, laudat fortunas ſæpe parentis:
Et crepat, antiquum genus ut pietate repletum
Perfacilè anguſtis tolerârit finibus ævum,
Cum minor eſſet agri multò modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabeſcere, & ire
Ad ſcopulum ſpatio ætatis defeſſa vetuſto.

lere, eò & referre debent, neque enim Lucretii lucerna digni ſunt. *Faber.* Giſanius legit

Conterimuſque Boves, & vires Agricolarum
Conficimus. Seris vix arvis ſuppeditati:
Uſque adeo pereunt fœtus, &c.

Sera autem Arva, Triſtia, quæ fructum ægrè reddunt: Ut *Sera* mors, Æneid. 6. Mors *gravis*; & *ſerum* Bellum apud Saluſtium, *Grave* bellum. *Servius.* Quidam legunt:

Conficimus, ferrum vix arvis ſuppeditârit:

1162. *Uſque adeo pereunt fœtus.*) Palmerius *Parcunt* fœtus, id eſt, parcius redduntur, & augentur Labores.

1167. *Et crepat antiquum genus*, &c.) Argumento, quod modò duxerat ex *Epicuri* placitis, ſubjungit Poëtarum fabulas de aureo ſæculo, viz. tunc temporis mire fertilis erat Terra, omnia ſponte produxit, quæ jam multo labore ſubacta ægre Homines ſuſtentat: Conſcius autem Poëtas iſtos hanc Terræ fertilitatem Numinis benevolentiæ Piis hominibus faventis attribuiſſe, iſtam opinionem Scommate impugnat, & deſpicit ignorantiam illorum, qui Tellurem Senio effœtam fieri nondum intellexerint.

1168. *Perfacile tolerarit ævum.*) Beati viverent: Sic enim hunc locum capio, ut illum Terent. *Quam vos facile vivitis.* Inde apud Homerum, Dii ῥεῖα ζώοντες dicuntur. *Faber.*

1171. *Ad Scopulum.*) Ad interitum: Translatum à navi quæ infligitur ſcopulo. *Lambinus.* Per *Scopulum* intelligit exitium, Labem, ruinam, *Faber.* Salmaſius autem aſſerit *Scopulum* eſſe metam, ſeu parvum ſcopum, ſic Suetonius, in Domitiano cap. 19. Nonnunquam Pueri procul ſtantis, præbentiſque pro *Scopulo* diſpanſam dextræ manus palmam, &c.

IN hoc Libro poſitæ ſunt omnes *Epicuri* fortunæ, Exiguæ quidem iſtæ, quas tamen multi olim afflixerunt, & Tullius diripuit. Inſtaurare demum magno conatu nititur *Lucretius*, eo ſueceſſu, quem meretur: Idem enim *Epicuri* opinionibus accidit quod Fœtui mali ſtaminis, copioſum licet, & ſaluberrimum Alimentum ingeras, debilis tamen manet, & infirmus.

A. v. 66. ad v. 82. Docet Poëta Motum eſſe, nec diffitemur: Motum etiam rerum Omnium è Motu ſeminum oriri, illud quoque agnoſcimus: Sed dum v. 82. Pondus Seminibus, & inde Motum attribuit, nimium ſibi & ſuis Atomis indulget: Quis pondus omni Materiæ, & quis Corporibus

ejusdem molis idem pondus concedat? Sensus enim & Experientia reclamant. Vidit autem *Epicurus* Lapides, Ligna, cuncta denique intra Mundi hujus ambitum contenta deorsum tendere, atque ideo credidit Omnia ab æterno descendisse, quam opinionem qui amplectitur, næ ille erit nitidissimus de grege Epicuri Philosophus: Idem enim ac si diceret, rotas, elateres, & reliqua machinæ alicujus membra id factura seorsim, quod conjunctim faciunt. Sed ut hoc quoque largiamur: Habemus tandem infinita Semina per Inane infinitum pari passu, & æquali velocitate deorsum tendentia. In immensitate Latitudinum, Longitudinum, Altitudinum, Infinita vis innumerabilium volitat Atomorum, quæ interjecto Inani cohærescunt tamen inter se, & Aliæ alias apprehendentes continuantur, ex quo efficiuntur hæ rerum formæ & figuræ. Unde verò Aliæ alias apprehendant, cum pari velocitate omnes ferantur? viz. Paullùm, & quàm minimum declinant, v. 221. Sed ipsa hæc declinatio ad libidinem fingitur (ait enim *Lucretius* declinare Atomos sine Causa, quo nihil turpius Physico) & illum motum naturalem omnium ponderum è regione inferiorem locum petentium sine Causa eripuit Atomis. Nec tamen id, cujus causa hæc finxerat, assecutus est; nam sive omnes Atomi declinabunt, nullæ unquam cohærescent; sive aliæ declinabunt, aliæ suo nutu rectè ferentur, erit hoc quasi provincias Atomis dare, quæ rectè, quæ obliquè ferantur. *Tullius* primo de Finibus.

Hanc difficultatem sensit ipse *Lucretius*, v. 225. ubi non tam solvit, quàm vi ejus succumbit oppressus & prostratus: Sed v. 251. aliam difficultatem movet, cujusope vim prioris effugere conatur; vel, ut Sepia, tenebras & caliginem offundit, ut difficiliùs inveniri & capi possit. Afferit enim sine ista seminum Declinatione Libertatem voluntatis, quam in omnibus Animalibus sentimus, explicari non posse. Respondet *Cicero lib. I. de natura Deorum.* Hoc persæpe facitis *Epicuræi*, ut cum aliquid non verisimile dicatis, & reprehensionem effugere velitis, efferatis aliquid quod omninò ne fieri possit: Ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambigebatur, concedere; quàm tam impudenter resistere: Velut *Epicurus*, cùm videret, Si Atomi ferrentur in locum inferiorem suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset eorum motus certus & necessarius: Invenit quo modo necessitatem effugeret, quod, viz. *Democritum* fugerat; Ait Atomum, cùm pondere & gravitate directo deorsum feratur, declinare paullum. Hoc dicere turpius est, quàm illud, quod vult, non posse defendere. Et Libro de *Fato*. *Epicurus* uno tempore res duas suscipit inenodabiles, unam, ut sine Causa fiat aliquid, ex quo existet ut de nihilo quippiam fiat; quod nec ipsi, nec cuiquam Physico placet; alteram, ut cùm duo Individua per Inanitatem ferantur, alterum è regione moveatur, alterum declinet. Fusiùs deinde hanc causam agit in *eodem libro*. Quæ ergo nova Causa in Natura est quæ declinat Atomum? Aut num sortiuntur inter se, quæ declinet, quæ non? Aut cur minimo declinet intervallo, majore non? Aut cur declinet uno Minimo, non declinet duobus aut tribus? Optare hoc quidem est, non disputare; nam neque extrinsecùs impulsam Atomum loco moveri & declinari dicis, neque in illo Inani, per quod feratur Atomus, quidquam fuisse causæ cur ea non è regione ferretur, nec in ipsa Atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita cùm attulisset *Epicurus* nullam causam quæ istam declinationem efficeret, tamen aliquid sibi dicere videtur, quum id dicat quod omnium mentes aspernentur & respuant. Ita Hortos *Epicuri* vastat *Cicero*, & evertit totam illam, quæ Providentiæ iniquior est, Philosophiam.

Meliùs tamen succedit longa illa à v. 333. ad versum 580. Disputatio de varietate Figurarum quæ in seminibus invenitur; similiter illa de Seminibus diversimodè figuratis in unoquoque Composito contentis, à v. 581. ad v. 728. Argumentum enim fabulis subinde

inde introductis ornat, & sententiam suam variis, iisque firmissimis rationibus confirmat.

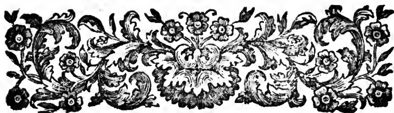
Nec ullus unquam Epicuræa Philosophiæ adversarius effugiet ista argumenta, quibus à v. 729. ad v. 1021. demonstrat Semina Coloris, Odoris, Caloris, omnis denique qualitatis, & sensus esse expertia: Originem sensus Ipse, fateor, non rectè explicat, at sensum Animalium sensilibus Principiis (quod unum in hoc libro agit) minimè deberi, eo, quo *Lucretium* decuit, acumine persuadet.

Quod denique à v. 1022. ad v. 1103. Innumerabiles Mundos extruit, hoc etiam ferri potest, si aliquem Architectum adhibuisset. Sed quis credit ex Atomorum concursione fortuita hunc mundi pulcherrimum ornatum esse perfectum? An cùm machinatione quadam aliquid moveri videmus, ut Sphæram, ut Horas, ut alia permulta, non dubitamus quin sint opera illa rationis: Cùm autem impetum Cœli cum admirabili celeritate moveri, vertique videamus, constantissimè conficientem vicissitudines Anniversarias cum summa salute & conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione? Quòd si Mundos efficere potest concursus Atomorum, cur Porticum, cur Templum, cur Domum non potest, quæ sunt minùs operosa, & multò quidem faciliora? Hæc *Cicero* Providentiæ gratissimus vindex.

Demum à v. 1104. ad v. 1172. Mundos innumerabiles quotidiè nascentes, & intereuntes contemplare, & Beatum Te judicabis, Lector, qui inter tot tantasque ruinas integer manes & illæsus: Interim ridebis lactentes istos, & senescentes mundos, modò fame enectos, modò pinguedine nimis obesos. Certo enim certius, tum perire omne Lucretii acumen cùm Providentiæ adversetur.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII
ARGUMENTUM.

HACTENUS, *duobus nempe superioribus libris Naturam & Affectiones quas dicimus Atomorum, ritè explicâsse sibi visus est Poeta. Nunc quatuor reliquis libris ea, quæ ex Atomis istis fiunt, attentiùs speculatur: Atque uti par fuit, primas detulit partes Animæ & Animo, de quibus hoc toto libro jam disputat. Hunc autem auspicatur librum ab* Epicuri *laudibus, quem à v.* 1. *ad v.* 94. *prædicat primum docuisse non à Deo, sed ex fortuito Atomorum concursu Mundum hunc & omnia fuisse facta; atque inde Hominum mentes Deorum, Mortis, & Pœnarum post mortem metu liberâsse: Hoc autem unus* Epicurus *feliciter perfecit, quod alii Philosophi frustra conati sunt. Pauca hæc de* Epicuro *præfatus, docet à v.* 94. *ad v.* 137. *Animum & Animam partem esse Hominis æque ac Pedes, Manus, Brachia, Caput, & reliqua membra, & non Habitum vitalem totius Corporis, seu omnium partium Corporis intentionem, & concentum, quam quidam veteres Philosophi* Harmoniam *dixerunt. Ne verò minùs distinctè disputare videatur, dum vocibus* Animus & Anima *promiscuè utitur, à v.* 138. *ad v.* 161. *docet* Animum & Animam *unam quidem rem esse,* Animum *verò præcipuam esse partem, & in Corde residere, quippe ibi Metus, Gaudium, & reliquæ Passiones quæ Animum sequuntur, sese ostentant; dum* Anima, *in qua locomotiva facultas unicè sita est, per totum Corpus diffita ad nutum* Animi *movetur: Inde à v.* 162. *ad v.* 177. *demonstrare conatur* Animi & Animæ *naturam esse Corpoream: Animus enim tangit Animam, quam movet, Anima autem Corpus; nullus verò, nisi inter Corpora, Contactus. A v.* 178. *ad v.* 323. *docet Corporeum hunc Animum componi è seminibus minutissimis quidem, tenuis-*

tenuissimis, & maximè rotundis: Et si rem ipsam spectemus, e Calore, Vento, seu Vapore, & Aere; & alia insuper re, quæ ex tenuissimis, minutissimis, & maximè mobilibus seminibus constans, est Sensus *Principium & Origo: Quo verò modo Calor, Ventus, Aer, & quarta illa res innominata misceantur, explicare se non posse liquidò fatetur. A v.* 324. *ad v.* 350. *asserit Animam & Corpus ita conjuncta esse, ut sine utriusque pernicie separari non possint: Deinde à v.* 351. *ad v.* 370. *non solum Animum, sed etiam Corpus* sentire *affirmat, seu potius totum Animal, rem è Corpore & Anima compositam: Posthæc à v.* 371. *ad v.* 417. *refutat opinionem* Democriti, *qui singulas Animæ partes singulis Corporis partibus appositas & conjunctas esse docuit: Et ut olim affirmâsset Animum esse potiorem totius Compositi partem, sic ab* Animò *potiùs quàm ab* Anima *vitam dependere, & salutem Animalis conservari asserit. Deinde à v.* 418. *ad v.* 842. *Animos & Animas nasci & interire cum Corporibus viginti octo argumentis demonstrare conatur, &* Transmigrationem Pythagoræ *obiter deridet. Demum à v.* 842. *ad v.* 882. *Mortem nihil esse docet, cùm post mortem nihil est mortali Animæ timendum, imo si Anima Immortalis (ut Platoni visum est) concedatur, Mortem tamen nihil esse, cùm Anima separata non meminerit se unquam antea extitisse. Proinde à v.* 906. *ridet Hominum vanam de sepultura solicitudinem: Deinde demonstrat* Mortem *non esse Malum, quia mortui non indigent istis bonis quibus vivi gaudent, neque istis Doloribus afficiuntur qui miseros mortales cruciant, ad v.* 943. *Vitam etiam ipsam non esse desiderabilem, quippe quæ nihil novi afferat, sed easdem semper voluptates usque ad nauseam subministrat, ad v.* 988. *Ne verò istæ fabulæ, quas Poetæ narrant, de Inferis & Pœnis post mortem terreant mortales, ad v.*1036. *omnes illas commoda interpretatione elevat. Deinde usque ad finem hujus libri monet plerosque Mortalium ineptè & absurdè de* Morte *queri, cùm sapientissimi Hominum, & Potentissimi Ducum & Imperatorum vim diræ Necessitatis senserint: Docet ideo mortales vitam sollicitam & inquietam agere, quòd hanc Mortis contemplationem refugiant, & ineptè votis omnibus vitam expetere quam aliquando amissuri sunt, quæ nullam novam Voluptatem afferat, innumeris verò Doloribus & Periculis obnoxia reddatur; præsertim cùm vivendo nihil detrahunt de tempore Mortis, quæ omnes manet æterna.*

TAN.

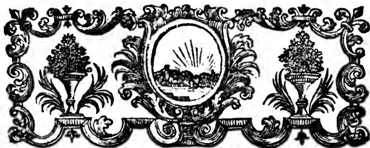

TAN. FABRI
IN LIBRUM TERTIUM
PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

HIC verò ille Lucretii liber eſt, qui præter cæteros, cùm delectu & acri quodam judicio legi debeat. Cùm enim in eo corpoream eſſe animi noſtri naturam demonſtrare conetur Poëta, periculum fortaſſe fuerit, ne quidam nimium creduli, ad illius ſeſe rationes adjungant; alii autem, dum ejuſmodi doctrinam omnibus calculis damnandam exiſtimabunt, ultro ſe tam præclari libri lectione privatum eant. Id ne fiat, non abs re fuerit meminiſſe, multos è veteribus ita exiſtimare, Dæmonas in rerum corporearum numero habendos. Ex iis fuerunt non Porphyrius modò, in admirabili illa Πραγματείᾳ περὶ ἀποχῆς, &c. ſed & Plotinus & Jamblichus; ut è Noſtris quoque Tertullianus, Baſilius, Auguſtinus, ut ne recentiores appellemus. Hanc itaque de Angelis ſententiam ſi Veteres illi impunè ſecuti ſunt, nihil, ut opinor, eſſe debet, quamobrem Lucretii opinione de animis corporeis tantopere offendamur; Cùm huc uſque nil ſit, quod audire ſine offenſione non poſſis. Sed utinam ibi ſtetiſſet Lucretius: Nam alii quidem animorum noſtrorum, quos ejuſdem cum dæmonibus naturæ eſſe putaverunt, immortalitatem tutabantur; & ſuum illis aut jus, aut Dei beneficium, ſervabant; At hic noſter, ubi corporeæ naturæ animos hominum eſſe oſtenderit, ibi ſtrenuè & incunctanter colliget, Fieri nulla ratione poſſe, ut ne illos interitus & diſſipatio conſequantur; Quin & turpiter errare vulgus hominum aſſeret, qui religionibus attoniti, fracti & abjecti,

Æternas

Æternas nigra pœnas in morte timendum
exiſtimant. Saxa itaque & ſcopulos vides, Lector, à quibus longè longéque refugiſſe debes. Quamobrem diligenter faciendum erit, ut deſerta tantiſper Epicuri ſecta, ad rationem Platonicorum te conferas, qui animos noſtros in immortalitatem aſſeruerunt. Sed tutiùs multò, ſi, omiſſis fluctuantis Philoſophiæ concertationibus, ad Eum rectà tranſeas, qui rerum omnium Parentem, VIVENTIUM DEUM: NON AUTEM MORTUORUM ESSE demonſtravit. Alterum vero, mi Lector, quod ego ante oculos perpetuò habendum arbitror, hoc erit: Animi noſtri vel ſpirituales habeantur, vel corporei, ſi voles; illis certè Lucretii argumentis haud ſanè magnopere moveri debemus, cum nobis, qui Chriſtiani ſumus, planiſſimè & ἀναμφιβόλως perſuaſum ſit, fore etiam aliquando, ut hæc bruta corporis moles, quam nunc animus noſter circumfert, ubi diuturno annorum curriculo computruerit, dein ſparſa fuerit ac disjecta, denuo tamen coaleſcat, & ex aquis, aere, terris collecta & conquiſita, ad interminabilem ſæculorum ſeriem perſeveret. Probet igitur Lucretius quàm lubebit, corpoream eſſe animorum naturam, atque adeo illos interitui obnoxios eſſe; nil ille profecto dixerit, quod hominem verè Chriſtianum poſſit percellere; cùm corporis noſtri reſurrectionem & immortalitatem præter univerſas Phyſiologiæ vulgaris, ac Chymiæ ipſius rationes (nam admirabilis illa *Operatio*, de qua & Quercetanus, & alii, nil ad reſurrectionem corporum facit) futuram credamus, quæ res, ſi non majorem, (quanquam majorem) parem certè in ſeſe difficultatem habet. Hoc tantum addam, Tertulliani Tractatum, qui *de Anima* inſcribitur, in primis facere ad hunc librum intelligendum: Eum ſi leges, præſtantiſſimum Viri Magni opus legeris. Sed tamen eſt aliud etiam tantillum quod te volebam: Si quid à me ex mente Lucretii, vel in hocce libro dictum fuerit, vel in aliis, facito quæſo ut memineris, *Actorem* eſſe me, non *Poetam*. Quidquid certe tale properanti exciderit, id ego omne pro indicto haberi volo: Neque enim ea vitæ noſtræ ratio eſt, ut, quem exitum Natura brutis animantibus eſſe voluit, eum nos libenter, ubi ſejunctus à corpore animus fuerit, expectemus. Vale.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

E Tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitæ:
Te sequor ô GRAIÆ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
Non ita certandi cupidus, quàm propter amorem,
Quod te imitari aveo: Quid enim contendat Hirundo

Cycnis

1. *Tam clarum extollere lumen.*) Id Græci dicunt αἴρειν πυρσὸν, & cùm quid è speculis ea ratione significabant, id διὰ πυρσῶν, & παρὰ πυρσῶν nuntiari dicebatur. Hinc sumpta Metaphora qua *Lucretius* usus est. *Faber.* Alloquitur autem v. 30. *Epicurum* Athenienfem Philosophiæ Epicuræx Principem: Invenit quidem *Democritus*, sed ita expolivit & perfecit *Epicurus*, ut Pater rerum & inventor à *Lucretio* haud absurdè diceretur. Huic quidem felix ingenium gratulatur, beneficia agnoscit quæ contulit hominibus, dum Naturam rerum explicavit, & omnem de Providentia opinionem & Terrores inde natos dispulit: Idem denique asserit, quod L. Torquatus in *Ciceronis* prim. lib. de Fin. Ego arbitror Epicurum unum vidisse verum, maximisque erroribus Hominum animos liberâsse, & omnia tradidisse, quæ pertinuerent ad benè beatéque vivendum.

2. *Illustrans.*) Qui extollit Lumen, proculdubio illustrat: in versu sequenti pro *Gentis decus: Gentis dux*, Gassendus.

4. *Fixa.*) Quidam ἀρχαϊκῶς *ficta*, (nec enim Lambinus id negare debet quod Diomedes, aliique veteres Grammatici asseruerunt) sed quod ejusdem significationis sit. *Faber.*

6. *Hirundo.*) Cygnorum enim cantus admirantur omnes, qui ingratam Hirundinum garrulitatem damnant;

Τί σοι θέλεις ποιήσω;
Τί κωτίλη χελιδών; Anacr. Od. 12.

Ita enim legendum: non Τί σοι, λάλη χελιδών, Κώτιλος autem ἀπατηλὸς, ἀπα-

Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus Hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis Equi vis?
Tu Pater, & rerum Inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuisque ex, Inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam simul ac Ratio tua cœpit vociferari,
Naturam rerum haud Divina mente coortam,
Diffugiunt Animi terrores; mœnia mundi
Discedunt, totum video per Inane geri res.
Apparet Divûm numen, sedesque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adspergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: semperque innubilus æther
Integit, & largè diffuso lumine ridet.
Omnia suppeditat porrò Natura, neque ulla

Res

ἀπκτεὼν, δόλιος, λάλος, κωτίλη, λαλιςάτη. Hes.

7. *Artubus.*) Alii *Artibus*, quod olim usurpare solebant; sed ego *Artubus* prætulerim: cùm sciam ab *Artes* (τέχναι) dici *Artitos*: Ut *Artitus* in Glossis Philoxeui vertitur πάντεχνος, δαίδαλος, sic ab *Artus Artutos*, id est, *Robustos* vocabant. Sunt tamen quibus hæc minùs certa videantur, sed nihil ad Lucretium. *Faber.*

9. *Patria.*) Modo dixerat *Epicurum* esse Patrem & Inventorem rerum.

11. *Limant.*) Ita *Lambinus* è Codd. Alii *Libant*: quæ vox cum sequenti *Depascimur* meliùs convenit.

15. *Haud divina.*) *Haud*, abest ab omnibus libris, sed restituit, sententia ipsa postulante, *Lambinus*: conjicit etiam legendum *Divum sine*: *Coortam*) Alii *coactum* malunt, quidam etiam libri *creatam* exhibent.

17. *Discedunt.*) Longè latiora & ampliora fiunt, Animus nullos fines habet quos intra coërceatur ut antea. *Faber.* Meliùs verò *Lambinus* dividuntur & hiant; Per diducta enim & hiantia mundi mœnia in magnum Inane prospicit: M. Tull. Off. 3. Cùm Terra *discessisset* magnis quibusdam Imbribus. Et Virgilius,

— *Video medium* discedere *Cælum.*

18. *Apparet Divum numen.*) Sed cur *apparet Divum numen?* Scilicet, quæ ante Epicurum vulgus Philosophorum sentiebat, ita ab eorum Natura aliena erant, nihil ut de iis certi haberetur, &c. Fortasse etiam non minùs rectè dixeris, Apparet Numen Deorum quietum, (sequitur enim *sedesque quietæ*) ita ut ab iis nil male metuendum, cùm jam molesta illa odiosaque Providentia remota sit. Hæc *Faber.* Frigidas verò istas observationes respuit Poëta: *Apparet Divum Numen*, quoniam per hiantia Mundi mœnia in immensum Inane prospiciens non minùs Deos, quàm cæteras res vidit; v. 25.

—— *Nusquam apparent Acherusia templa.*

21. *Innubilus.*) Quidam Codd. (*sine nubibus*) meliùs tamen *Innubilus* leg. dum Homerus, è quo Hi quatuor versus desumpti sunt, utitur voce ἀνέφελος: Odyss. Z.

23. *Omnia suppeditat Natura.*) Diis, viz. sic lib. I. v. 60.

Ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri.

Res animi pacem delibrat tempore in ullo.
At contra nuſquam apparent Acheruſia templa:
Nec Tellus obſtat, quin omnia diſpiciantur,
Sub pedibus quæcunque infra per Inane geruntur.
His tibi me rebus quædam divina Voluptas
Percipit, atque Horror, quod ſic Natura tua vi
Tam manifeſta patet ex omni parte retecta.
  Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia ſint: & quàm variis diſtantia formis
Sponte ſua volitent alterno percita motu,
Quoque modo poſſint ex his res quæque creari:
Haſce ſecundum res ANIMI natura videtur,
Atque ANIMÆ claranda meis jam verſibus eſſe:
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus, humanam qui vitam turbat ab imo;
Omnia ſuffundens mortis nigrore: neque ullam
Eſſe voluptatem liquidam puramque relinquit.
  Nam, quòd ſæpe homines morbos magis eſſe timendos,
Infamemque ferunt vitam, quàm Tartara lethi,

Et

24. *Delibrat.*) Quaſi *decorticat*, & *extenuat:* Lambinus: Alii *delibat*, quos ſequor.

26. *Nec Tellus obſtat.*) Ratio enim omnia obſtantia pervadit. *Faber.*

28. *His tibi me rebus*, &c.) Iſtud *Tibi* ut σοί, σὲ, *Me*, *Te*, paſſim apud Græcos, paſſim apud Latinos παρέλκον eſt: *Faber.* Lucretius, lib. II. v. 137.

Quum Tibi *jam nemo feſſus ſatiate videndi*, &c.

His ubi, Giſanius: Et interpretatur *ubi* in qua re, in qua ratione, præceptis, via, Philoſophia, imperitè. *Fayus* verò, *ubi*, poſtquam, cum, quoniam, Relativè ad vocem *quoniam* v. 31. Lambinus legit *Tibi* ſup. *fateor.* Quæ demonſtrant ſacrificulum iſtum ne legere quidem *Lambinum* potuiſſe.

29. *Percipit.*) Alii *Perciit:* Quidam legunt

—— *Quòd ſit Natura tua vi*
Tam manifeſta patens ex omni parte retorta.

Retorta autem eſt Evoluta, quæ priùs quaſi contorta, & involuta videbatur.

31. *Et quoniam docui.*) In primo & ſecundo libro multa de Seminibus ipſis, de eorum figuris & motibus: jam v. 10. accuratam de *Anima* diſputationem promittit, ut Homines metu mortis, & pœnarum poſt mortem liberaret.

33. *Alterno.*) Leg. *Æterno:* Quomodo enim Semina *alterno* motu percita *ſponte ſua* volitarent? Lib. II. v. 1054. & lib. IV. v. 28. ubi hi verſus repetuntur.

35. *Secundum.*) Poſt, ἑπομένοις τούτοις, ἑξῆς. Faber.

36. *Claranda.*) Lib. IV. v. 779.

Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum *eſt.* ——

39. *Omnia ſuffundens mortis nigrore.*) Quibus nemo unquam aliquid venuſtius: Omnia quæcunque Alii protulerunt excutias, nunquam pulchrior Imago.

41. *Nam, quod ſæpe Homines*, &c.) Dicat forſan aliquis, idem alios Philoſophos præſtitiſſe quod Lucretius promittit, nec ſolum *Epicurum* metum iſtum Acheruntis præcipitem egiſſe, cùm

Et se scire Animi naturam sanguinis esse,
Nec prorsum quicquam nostræ Rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia Laudis,
Aut etiam Venti, si fert ita forte voluntas,
Jactari causa, quàm quod res ipsa probetur:
Extorres itidem patria, longèque fugati
Conspectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique vivunt:

Et

eùm plurimi docuerint Animas interire, nullasque post mortem pœnas timendas esse: *Empedocles*, v. g. dixit Animam esse cordi suffusum sanguinem: Atque ideo *Epicurum* non tantas mereri laudes, nec *Lucretium* majus beneficium conferre mortalibus, quàm Alii olim contulerint. Respondet Poëta v. 14. Omnes istos Philosophos fortia quidem verba loqui, sed Mortem timere æquè ac vulgus Hominum: Inter Dolores, Infamiam, Angustias vitam tolerant; & cum Periculis, Morbis, &c. premantur, nunquam invenies magis humiles Animos, aut superstitioni magis obnoxios.

43. *Et se scire Animi*, &c.) Duos hosce versus delet *Faber*; quia primùm nihil opus illis est, dein quænam isthæc Latinitas, *Natura Animi est sanguinis?* Iste autem versus

Nec quidquam prorsum nostræ Rationis egere.

quid boni taudem habet? Hinc discimus rem profectò mirabilem, bellam, & elegantiæ Lucretianæ! viz. Animum nostrum non egere nostra ratione. Admirabilem profectò rem! Quasi *Ratio* apud Lucretium non sit *Philosophia*, & vox ista *se* in priori versu cum *Egere* in hoc versu minùs conveniat. Leg. autem,

Et se scire Animi naturam sanguine inesse.

Et tum sententiam *Empedoclis*, qui dixit Animum esse cordi suffusum sanguinem, *Cicero*, 1. *Tusc. quæst.* non ineptè adumbratam assero. Quis etiam nescit *Lucretium*, licet Carmina Empedoclis admiratus sit, Opiniones tamen illius ubique convellere?

46. *Si fert ita forte voluntas.*) Quidam *fera voluntas*: Unde Palmerius *sera voluntas*: i. e. stulta, sinistra, turpis: Gifanius *fera* retinet, de metro minime solicitus: *Dira* scribit Faber: Dum Alii *Corde* reponunt ex Virgilio, lib. VI. Æneid.

—— *Si fert ita* Corde *voluntas.*

An verò hæc verba illos spectant qui laudem istam aut auram popularem ambiunt, an subjungenda sint,

Hinc licet advertas animum: Alii disputent.

Et quocunque tamen miſeri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, & Manibu' divis
Inferias mittunt: Multoque in rebus acerbis
Acriùs advertunt animos ad Relligionem.
Quò magis in dubiis hominem ſpectare periclis
Convenit, adverſiſque in rebus noſcere qui ſit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Ejiciuntur, & eripitur Perſona, manet Res.
Denique Avarities, & Honorum cæca cupido,
Quæ miſeros homines cogunt tranſcendere fineis
Juris, & interdum ſocios ſcelerum, atque miniſtros
Nocteis atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opeis: Hæc vulnera vitæ
Non minimam partem Mortis formidine aluntur.
Turpis enim Fama, & Contemptus, & acris Egeſtas

Semota

51. *Parentant.*) Mortuis ſacra faciunt, ideoque Animas poſt mortem ſupereſſe credunt: Itaque Nugæ, Fumi, quicquid iſti glorioſuli vulgò prædicant: Quid enim verba audimus cùm facta videamus?

52. *Et Manibus.*) Alii *Quas Manibus.*

55. Alios Philoſophos, quos tanquam *Epicuri* æmulos Sectatores ſui prædicabant, rejecit, quoniam illorum dogmata Metum Mortis non penitùs abſtulerant: Deinde 4. v. addit minimè credendum eſſe iſtis, qui lætis rebus florentes magnificè loquuntur, ſpectandi autem ſunt Homines periculis cincti & miſeriis oppreſſi, ſi tum ſe fortes præſtent, tum fatendum eſt illis Philoſophiam profuiſſe.

58. *Ejiciuntur.*) Sic jacere, rejectare, & mittere vocem, *Lucretius:* Alii tamen è Codd. *Eliciuntur.*

59. *Denique Avarities*, &c.) Verſus 28. qui mox legentur, ab Homine rerum Ethicarum perito non poſſunt ſatis legi, relegi, tanta in iis vis boni reperitur; Certum enim eſt Mortis formidinem, Avaritiæ, Perfidiæ, Ambitionis, Crudelitatis, Invidiæ, Deſperationis, &c fontem eſſe. *Faber.* Et hinc oritur magna *Epicuri* gloria, qui præceptis ſuis Metum mortis, è quo tot mala fluunt & derivantur, fugat.

62. *Præſtante.*) Sic lib. II. v. 12. Alii Codd. *Perſtante;* id eſt: Aſſiduo, Improbo, & Pertinaci.

64. *Non minimam partem.*) Sic lib. VI. v. 1247. Et Cæſar, lib. IV. de bell. Gall. *Non multum frumento, ſed maximam partem lacte vivunt.*

65. *Turpis enim fama*, &c.) Quidam Codd. *Turpis enim ferme:* Unde Alii ſcribunt *Turpis enim Formæ:* At Codicibus iſtis & conjecturis melius Lambini judicium, qui edidit *Turpis enim fuma*, &c. Epicuri autem præceptum fuit, ἐνδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προ-

Semota ab dulci Vita ſtabilique videntur:
Et quaſi jam Lethi portas cunctarier ante:
Unde homines, dum ſe falſo terrore coacti
Refugiſſe volunt longè, longèque receſſe:
Sanguine civili rem conflant: divitiaſque
Conduplicant avidi, cædem cædi accumulantes.
Crudeles gaudent in triſti funere Fratris:
Et Conſanguineûm menſas odere, timentque.
  Conſimili ratione ab eodem ſæpe timore
Macerat invidia: ante oculos illum eſſe potentem,
Illum aſpectari, claroque incedere honore;
Ipſi ſe in tenebris volvi, cœnoque queruntur.
Intereunt partim ſtatuarum, & nominis ergò:
Et ſæpe uſque adeo, Mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium, luciſque videndæ,
Ut ſibi conſciſcant mœrenti pectore Lethum,
Obliti fontem curarum hunc eſſe Timorem,
Hunc vexare pudorem, Hunc vincula amicitiaï
Rumpere, & in ſumma pietatem evertere fundo.
Nam jam ſæpe homines patriam, caroſque parenteis
Prodiderunt, vitare Acheruſia templa petentes.
  Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: Sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quàm

Quæ

προνοεῖσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονεῖσθαι.

68. *Dum ſe Refugiſſe.*) Alii Codd. *Effugiſſe*, & pro *Receſſe*, *Remaſſe*, pro Remeaviſſe, vel *Remoſſe*, vel *Remanſe*. *Me* autem, & *Te*, & *Se*, Veteres uſurpabant in modo infinitivo, παρέλκοντως, *Omnes homines qui ſeſe ſtudent præſtare aliis Animalibus*. Saluſt. Iſtud *ſeſe* poterat abeſſe: Faber. Terentius in Andria, *Quæ ſeſe inhoneſtè optavit parare hic divitias potius, quam in Patria honeſtè vivere.*

76. *Claroque incedere honore.*) Alii *Clarus qui incedit Honore.*) Alii *Clarus qui incendit Honore.* Fayum vide Lector, & ridebis.

78. *Statuarum.*) In quibuſdam Codd. *Statuai.* Alii *Intereuntes faſtus tantum*, vel *Intereuntque potentatus.*

80. *Vitæ percipit humanos odium.*) Ita Terentius, in Eun. *Neque Agri, neque Urbis odium me unquam percipit.* Plautus, in Truculento: *Si bene facere incœpit, ejus eum citò odium percipit.* Lucretius, ſupra v. 27.

His tibi me rebus quædam divina voluptas
Percipit. Ubi tamen Alii legunt *Perciit.* Pro *Humanos* Gaſſendus legit *Ingratos.*

84. *Pietatem evertere fundo.*) Nonnuli *ſuadet* improbè. *Funditus*, Gifanius: Sed *fundo* agnoſcit Virgilius, Æneid. 10. v. 88.

Noſne Tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? ——

87. *Nam veluti* &c.) Hi v. 7. leguntur lib. II. v. 54. & lib. VI. v. 34.

Quæ Pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque.
Primùm Animum dico (mentem quem sæpe vocamus)
In quo consilium vitæ, regimenque locatum 'st,
Esse hominis Partem nihilo minus, ac Manus, & Pes,
Atque Oculi partes animantis totius extant.
Quamvis multa quidem Sapientum turba putârunt
Sensum animi certa non esse in parte locatum:
Verùm Habitum quendam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graij quam dicunt, quod faciat nos
Vivere cum sensu, nulla cùm in parte siet Mens:
Ut bona sæpe Valetudo cùm dicitur esse
Corporis, & non est tamen hæc pars ulla Valentis:
Sic Animi sensum non certa parte reponunt:
Magnopere in quo mî diversi errare videntur.
Sæpe utique in promptu Corpus, quod cernitur, ægrit,
Cùm

94. *Primum Animum dico*, &c.) Veteres quidam Philosophi, inter quos *Aristoxenus*, docuerunt, Animum esse Habitum vitalem Corporis, qualis sit *Valetudo* in Homine valente. Cicero, 1. Tuscul. *Aristoxenus Musicus, idemque Philosophus, Animum esse censet ipsius Corporis intentionem quandam, velut in cantu & fidibus, quæ Harmonia dicitur; sic ex Corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos: Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod tamen quale esset, erat multò ante & dictum & explanatum à Platone.* Ut in Phœdone, ubi hæc leguntur. Καὶ γὰρ οὖν ὦ Σώκρατες, οἶμαι ἔγωγέ καὶ αὐτόν σε τοῦτο ἐντεθυμῆσθαι, ὅτι τοιοῦτό τι μάλιστα ὑπολαμβάνομεν τὴν ψυχὴν εἶναι, ὥσπερ ἐντεταμένου τοῦ σώματος ἡμῶν, καὶ συνεχομένου ὑπὸ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ ξηροῦ, καὶ ὑγροῦ, τοιούτων τινῶν κρᾶσιν εἶναι, καὶ ἁρμονίαν αὐτῶν τούτων καὶ ψυχὴν ἡμῶν, ἐπειδὰν ταῦτα καλῶς καὶ μετρίως κραθῇ πρὸς ἄλληλα. Quamvis aliud Aristoxenus, aliud Plato videtur docuisse. Lactantius, 7. Instit. *Sicut in fidibus ex intentione nervorum efficitur concors sonus, atque cantus, quem Musici Harmoniam vocant, ita in Corporibus & compage viscerum, ac vigore sensuum vis sentiendi existit.* Hanc opinionem Poëta primò v. 19. explicat & evertit, quippe qui corpore aliquando dolet, Animo lætatur, & qui nihil doloris in Corpore sentit, Animo miserrimè cruciatur: Anima igitur non est totius Corporis intentio & concentus, sed pars Hominis à Corpore distincta, non minùs, quàm Pes, Manus, Caput, &c. sunt partes Humani Corporis à se invicem distinctæ.

94. *Quem.*) *Quam* Alii, Veteris Grammatici autoritate, & v. 98. pro *Putarunt*, Gifanius, *Putârit.*

100. *Vitalem.* Gassendus, *Totius.*

102. *Cum sensu.*) Ita Codd. & rectè. Tacere tamen non possum mihi aliquando placuisse *Concentu*, ista enim vox voci *Harmonia* non absona videbatur.

107. *Ægrit.*) Ita Veteres, ut & *Ægret.* Gifanius tamen & Alii, *ægrum est.* Recte autem illi faciunt, qui v. 108. retinent *Latenti*, & rejiciunt

Cùm tamen ex alia lætamur parte latenti:
Et retrò fit, uti contra sit sæpe vicissim,
Cùm miser ex animo, lætatur corpore toto:
Non alio pacto, quàm si Pes cùm dolet ægri,
In nullo Caput interea sit forte dolore.
Præterea molli somno cùm dedita membra,
Effusumque jacet sine sensu Corpus onustum:
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, & omneis accipit in se
Lætitiæ motus, & curas cordis inaneis.
Nunc Animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque Harmoniam corpus retinere solere:
Principiò fit, uti detracto Corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris Vita moretur.
Atque eadem rursus cum Corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aër:
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit:
Noscere ut hinc possis, non æquas omnia parteis
Corpora habere, neque ex æquo fulcire salutem:

Sed

ciunt *Valenti:* An verò *Ubi* vel *Uti* legi debeat in sequenti versu litigent Interpretes. Suumque *Labore*, v. 112. retineat *Fayus*, dum Alii *Dolore* præferunt.

113. *Præterea molli*, &c.) Aliud argumentum priori simile v. 5. proponit: Somno relaxentur membra, nulla sit intentio membrorum, nullus sit viscerum concentus, sed effusa jaceant omnia & languida, interim tamen variis insomniis aliquid quod ad Hominem pertinet, agitatur, dolet, gaudet, &c. Hoc autem quod sentit est Animus: Animus igitur non est Corporis Harmonia, relaxato enim somno Corpore, ut in Fide laxatis nervis nulla fit Harmonia.

114. *Onustum.*) Alii Cibo, aut Potu, Alii Cura, vel labore; Ego mallem somno, sic *sopor gravissimus*, v. 953. Lib. IV. In versu sequenti pro *Aliud* apud plures *Aliquid*.

118. *Nunc Animam quoque*, &c.) Tertium argumentum, quo probatur Animum non esse corporis Harmoniam, v. 13. sic se habet. Ut in fidibus detractis quibusdam nervis totus perit concentus, sic abscissis quibusdam membris tota totius Corporis Harmonia interiret, nulla itaque vita foret, nullus sensus. At Homines membra mutilos & vivere & sentire, non est quod quis dubitet: Licet autem detractis multis membris integra maneat vita, & sensus integer: si tamen quædam Caloris & Aeris particulæ è Corpore diffugiant, corruit Animal, nulla relinquitur aut vita, aut sentiendi vis. E quibus conficitur, vitam & sensum non ex intentione omnium Membrorum, Nervorum, & Viscerum oriri, sed ab istis Caloris & Aëris particulis dependere.

118. *In membris.*) In numero membrorum, Lambinus, & post illum Alii. At hic *in membris* idem sonat quod in v. 121.

125. *Æquas partes.*) Animæ, viz. *Lambinus* & Alii: Diversam interpretationem sequutus sum.

Sed magis hæc, Venti quæ ſunt, calidique Vaporis
Semina, curare in membris ut Vita moretur.
Eſt igitur Calor, ac Ventus vitalis in ipſo
Corpore, qui nobis moribundos deſerit artus.
Quapropter, quoniam 'ſt Animi natura reperta,
Atque Animæ, quaſi pars Hominis: redde Harmoniaï
Nomen ab organico ſaltu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipſi porro traxere: & in illam
Tranſtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat,
Quic-

130. *Moribundos.*) *Moribundis.* Faber.

131. *Quapropter quoniam,* &c.) Diſputationem de Harmonia, v. 6. cum Scommate, ut erat pronus ad Scommata, concludit: Habeant igitur ſibi boni iſti & faceti Muſici Harmoniam iſtam, vocem inepte fictam, & ineptiùs applicatam, quid enim in iſtorum nugis refutandis diutius immorarer?

133. *Ab organico ſaltu delatum Heliconis.*) Cur *Harmonia nomen ab Heliconis organico ſaltu delatum* dicat Lucretius; id verò unum eſt quod mihi nunquam placere potuit, quippe qui *montem organicum* ſeu *muſicum* (nam Organici, haud dubie Muſici dicuntur, ut ex ipſomet Lucretio alibi conſtat) Montem inquam Muſicum, non magis quàm Grammaticum, aut Dialecticum dici poſſe putem: Inde adeo factum eſt ut ſemper legerim, neque adhuc ſcripſiſſe Lucretium aliter arbitrer,

Nomen ab organico cantu ductum Ci-
therai.

ſed cum ex *Citheraï*, id eſt, *Citharæ*, Librarii τὸ Cithæronis feciſſent, facilè fuit doctis, qui vitium in metro animadverterint, eam vocem mutare in τὸ Heliconis, ut laboranti verſui ſubveniretur: Cætera autem, uti & corrupti Carminis ratio poſtulabat, pro captu cujuſque mutata, verſa, interpolata fuerunt. Quod autem addit Lucretius,

Sive aliunde *ipſi porro traxere* ——
Non temerè factum, cùm *Harmonia* ſumatur etiam pro junctura, ſeu compage ligni, vel ſolidioris alicujus materiæ. Inde apud Ariſtophanem ἁρμονιῶν διαχασκουσῶν, inde & Heſychius in quodam loco veteris ſcriptoris, quem ipſe quidem non nominat, ſed nos Herodotum eſſe ſcimus, ἁρμονίαν interpretatur σύζευξιν, ſeu conjunctionem: Hæc *Faber*, cujus ingenio plurima indulgerem, ſi ſibi ipſi imperare potuiſſet. Saltum Heliconis non abſurde dici, probari poteſt ex Manilio ejuſdem fere ætatis ſcriptore,

—— *Primuſque novis Helicona movere*
Cantibus & viridi nutantes vertice ſylvas.

Aſtronomicôn, lib. I. Illum Saltum dici poſſe *Organicum*, utpote Muſarum, Carminumque plenum nemo dubitabit, qui meminerit eum toties à Poëtis *vocalem* fuiſſe dictum. Eſt tamen qui legit,

Ad Organicos alto delatum Helicone,

Et pro *Traxere* in ſequenti verſu, *Texere.*

135. *Proprio quæ tum res nomine egebat.*) Miror nam ante *Harmoniam* uſitata nomina erant θυμὸς, ψυχὴ, νοῦς; ſed de θυμὸς propter πολυσημασίαν, eſt qui contradicere, quanquam fruſtra, poſſit; de νοῦς dixerit aliquis eſſe actionem non facultatem; at de ψυχὴ non video quî contra ſtari poſſit, nam quòd ψυχὴ aliquando pro ſanguine poſitum legimus, (quippe locus eſt ad rem in nebulis Ariſtophanis, ubi Cimices, quos Corinthios vocat, τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσιν) id ita intelligi debet ut Orientales vulgò ſentiebant, qui ſedem Animæ in ſanguine ponebant. Hæc item *Faber*, qui labori ſuo parcere potuiſſet, ſi hæc

Quicquid id eſt, habeant: Tu cætera percipe dicta.
Nunc Animum, atque Animam dico conjuncta teneri
Inter ſe, atque unam naturam conficere ex ſe:
Sed Caput eſſe quaſi, & dominari in corpore toto
Conſilium, quod nos Animum, Mentemque vocamus:
Idque ſitum media regione in pectoris hæret.
Hic exſultat enim Pavor, ac Metus hæc loca circum
Lætitiæ mulcent: hic ergo Mens Animuſque 'ſt.
Cætera pars Animæ per totum diſſita corpus
Paret: & ad numen Mentis, momenque movetur:
Idque ſibi ſolum per ſe ſapit, & ſibi gaudet:
Cùm neque res Animam, neque Corpus commovet ulla.
Et quaſi cùm Caput aut Oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: ſic Animus nonnunquam læditur ipſe,
Lætitiaque viget, cùm cætera pars Animaï
Per membra, atque artus nulla novitate cietur.
Verùm ubi vehementi magis eſt commota metu Mens,
Conſentire Animam totam per membra videmus:
Sudores itaque & pallorem exiſtere toto
Corpore, & infringi linguam, vocemque aboriri,

Caligare

ſi hæc omnia eſſe Scommatum plena percepiſſet.

137. *Nunc Animum atque Animam, &c.*) Vocibus *Anima* & *Animus* indiſcriminatim uſus eſt *Lucretius*, & quidni id faceret, cùm *Animus* & *Anima* unam tantùm naturam conſtituant? Animus autem in quo ratio ſita eſt, iſtius naturæ præcipua pars in Corde ſitus eſt, ubi omnes Paſſiones ſedes ſuas habent, & ſeſe oſtentant: Τὸ δὲ λογικὸν ἐν θώρακι ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων, καὶ τῆς χαρᾶς. *Diogenes Laertius.* Docet etiam Epicurus τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐν τοῖς πεπονθόσι τόποις eſſe. Plutarchus, de Plac. Phil. Anima verò hujus Naturæ pars inferior in qua facultas locomotiva præcipue ſita eſt, per totum corpus diffuſa eſt, & ad nutum Animi movetur. Licet tamen illi obſequatur, non omnes illius affectiones ſentit, ſed vehementes tantùm; Hinc dolore & triſtitia Animus afficitur, cùm tranquillam ætatem Anima agat; At ſi magno dolore tota Anima commovetur, deliquium patitur Animal, nec in tutò ipſa vita eſt. Unde certum eſt Animum eſſe Animæ conjunctum, quoniam movet Animam, & ab illo impulſa Anima Corpus etiam propellit: Hæc omnia v. 25. Pro *Conjuncta* quidam Codd. *Convincta*. Δημόκριτος, Ἐπίκουρος, διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν, ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δὲ ἄλογον, καθ' ὅλην τὴν σύγχυσιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον. Plutarchus Placit. Phil. lib. IV. cap. 4.

156. *Vocemque aboriri.*) Ita Codd. Aboriri verò proprie abortum facere, *Nonius*; eaque voce utitur *Arnobius* Lucretianarum vocum conſervator, Lib. III. adv. Gentes. *Et quoniam quædam ſunt fœminarum generis propria, ſequitur ut eas* (Deas, viz.) *quoque credamus circumactis perſolvere ſuas menſibus leges, faſtidioſos ducere, atque habere*

Caligare oculos, ſonere aureis, ſuccidere artus.
 Denique concidere ex Animi terrore videmus
Sæpe homines, facilè ut quivis hinc noſcere poſſit,
Eſſe Animam cum Animo conjunctam; quæ cum Animi vi
Percuſſa 'ſt, exin corpus propellit, & icit.
 Hæc eadem ratio naturam Animi, atque Animaï
Corpoream docet eſſe, ubi enim propellere membra,
Conripere ex ſomno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac verſare videtur:
(Quorum nil fieri ſine tactu poſſe videmus:
Nec tactum porro ſine Corpore) nonne fatendum 'ſt
Corporea natura Animum conſtare, Animamque?
 Præterea pariter fungi cum Corpore: & una
Conſentire Animum nobis in corpore cernis.
Si minùs offendit vitam vis horrida teli

Oſſibus

bere conceptus, aboriri, *perferre*, &c. Aliquando tamen legi *Aboleri*.

157. *Sonere.*) Ita Accius:

Atque adeò valvas ſonere *ſenſi regias.*

Ennius,

Tum clypei reſonunt, *& ferri ſtridet acumen.*

Lucretius, infra v. 887.

Scire licet non ſincerum ſonere ——

161. *Exin.*) Seu *Exhinc* legi poteſt, nullo verò modo *Extra.*

162. *Hæc eadem ratio*. &c.) Eodem argumento probat, v. 7. Animum & Animam eſſe Corporeæ naturæ; dum Animus movet Animam, illam tangat neceſſe eſt, dum Anima Corpus propellit, ibi etiam contactus; At

Tangere & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res.

Hoc, & quod proximè ſequitur argumentum his verbis ipſe Epicurus complectitur, οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν, οὐδὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη νῦν δὲ ἐναργῶς ἀμφότερα ταῦτα διαλαμβάνει περὶ τὴν ψυχὴν τὰ συμπτώματα.

164. *Conripere ex ſomno.*) Iſte verſus mihi nunquam placuit, & ſi Codices permitterent, rejicerem.

169. *Præterea pariter fungi*, &c.) Aliud v. 9. continetur argumentum; Cum Corpore patitur Animus, Alteri infligas vulnus, & languet alter; ſive autem Telum, ſive Corpus, læſum hos motus & perturbationes in Animo excitaret, perinde eſt, utrumque enim Animum Corporeæ naturæ eſſe probat.

169. *Fungi*) Pati, ſic lib. I. v.444.

At facere & fungi ſine Corpore nulla poteſt res.

171. *Teli*) Alii *Lethi*, præfero *Teli*, ex v. 177. Hunc & quatuor ſequentes verſus ſuppoſititios eſſe & Lucretio indignos ſuſpicatur *Lambinus*, illiusque ſuſpicionem vir maximi judicii *Gaſſendus* approbat, cujus ſententiam mille Giſaniis & Pareis libenter præfero. *Faber* illuſtrare, & corrigere conatur:

In terra mentis qui gignitur æſtus.

v. 174. mutat in

Interdum moriendi gignitur æſtus.

Deinde addit, Hoc quid ſit nôrunt optimè, qui Lipothymiam ex Animi anxietate aliquando paſſi ſunt; tunc enim non ſine aliquo jucunditatis & ſuavitatis ſenſu *Terram ſuccidui petimus*, & interdum *mori lubet*, interdumque voluntas incerta fluctuat inter vivendi moriendive conſilium. Cæterum *moriendi æſtus* erit moriendi impetus,

Offibus ac nervis disclusis intùs adacta:
Attamen insequitur languor, terræque petitus
Suavis, & in terra Mentis qui gignitur æstus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam Animi esse necesse 'st:
Corporeis quoniam telis, ictuque laborat.
Is tibi nunc Animus quali sit corpore, & unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio esse aio persubtilem atque minutis
Perquam Corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc licet advertas animum, ut pernoscere possis,
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quàm si Mens fieri proponit, & inchoat ipsa.
Ociùs ergo Animus, quàm res se perciet ulla,
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere 'st constare rotundis
Perquam seminibus debet, perquàmque minutis:
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur Aqua, & tantillo momine flutat:
Quippe

tus, certum consilium, &c. Qui paullo tristiores sunt vel à natura, vel ab ærumnis, hæc opinor probabunt, neque fortasse alii improbabunt. Ego quidem & à natura, & ab ærumnis paullo tristior, hæc tamen improbo. Perturbationes motusque Animi in Corpore vulnerato describit Poëta, ad primum ictum collabitur, dum humi jacet novos sentit motus, interdumque subit Voluntas, ea autem non certa satis & confirmata, à Terra surgendi. Hæc omnia Vulnerati sentiunt, & quæ isti experti sunt quidni narret Lucretius? *Mentis in Terra* igitur interpretor,

Animi una cum Corpore vulnerato humi jacentis.

Alii tamen legunt *Inter mærentes.* Alii *Inter lamentas. Lamentas* autem pro Lamentationes, Pacu. Harmonia, *Nonius.*

178. *Is tibi nunc Animus,* &c.) Animum naturæ corporeæ esse fatis, si Lucretio credimus, demonstratum. Quo autem Corporum genere constet hic Animus, docet v. 31. Atomi, viz. quæ Animum constituunt, minutæ sunt, tenues, & rotundæ; Quippe Animus est maximè mobilis, at quod maximè mobile est debet componi ex iis particulis quæ tum propter texturam, tum propter molem & figuram sunt ad motum aptæ. Res enim alias contemplemur, ideo mobilis Aqua, quia partes ejus parvæ sunt, & volubiles; Mel interim motum difficulter recipit, quia componitur è partibus magis implicatis & perplexis. Pariter levi vento Papaveris aliorumve granorum Acervus dissipatur, dum spiculorum aut lapidum acervus forti resistit, si causam requiras, Tela ista & Lapides Grandia sunt Corpora, & aspera, grana verò rotunda, lævia, & minuta. *Ψυχὴ συγκεῖται ἐξ Ἀτόμων λεπτοτάτων, καὶ στρογγυλοτάτων,* (ȣ istam particulam interponit Gassendus) *πολλῷ τινὶ διαφερȣσῶν τῶν τȣ̃ πυρός·* Epicurus.

190. *Flutat.*) Id est *fluitat:* Lucretio indignum inquit *Gifanius* (qui legit *fluctuat*) vellem causam diceret. *Faber.*

Quippe volubilibus, parvisque creata figuris.
At contrà Mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, & cunctantior actus.
Hæret enim inter se magis omnis materiai
Copia: Nimirum quia non tam lævibus extat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis:
Namque Papaverum, aura potest suspensa, levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus:
At contra Lapidum conjectum, Spiclorumque
Nenu potest: igitur parvissima corpora quantò
Et lævissima sunt, ita mobilitata feruntur.
At contrà quò quæque magis cum pondere magno,
Asperaque inveniuntur, eò stabilita magis sunt.
  Nunc igitur, quoniam'st Animi natura reperta
Mobilis egregie: Perquàm constare necesse 'st
Corporibus parvis & lævibus atque rotundis.
Quæ tibi cognita res in multis, O Bone, rebus
Utilis invenietur, & opportuna cluebit.
  Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus,

Quàm

193. *Actus.*) Cursus, Fluxus, *Lambinus.* Tenor, Ductus, *Faber.*

197. *Namque Papaverum.*) Ita Codd. & rectè: Alii Nam *puppos*, qua voce utitur *Lucretius*, v. 387. At *Pappos* istos seu carduorum flores, lævigatos & rotundos quis dixerit?

199. *Conjectum.*) Alii *Conlectum*, *Spiclorumque*. Alii *Spicarumque* seu *Spicorumque*, Veteres enim dicebant *Spicum*. *Spiculorum* verò huic loco, & Poëtæ menti magis convenit.

200. *Nenu potest.*) Non potest, ita lib. IV. v. 713.

Nenu *queunt contrà rapidi constare Leones.*

Et frustra sunt illi qui legunt *Nulla*. *Quanto.*) Alii *Proquam* vel *Perquam*, & in sequenti versu *Mobilitate*, & *Mobilitate fruuntur.*

202. *Cum Pondere.*) Fateor Gravia motui resistere, at meliùs huic loco convenit *Corpore*. Quis enim nescit Aquam esse Oleo graviorem? Licet verò gravior sit, quoniam è minutioribus Corporibus seu Particulis componitur, ideo mobilior.

205. *Hæc quoque res etiam*, &c.) Animum constare ex Atomis minutis, lævibus, & rotundis docuit, quia est maxime mobilis; jam v. 23. demonstrat Animi & Animæ naturam subtilem esse, tenuis texturæ, & è minutis Corporibus conjunctam; Quippe moriatur animal, tota avolat Anima, at si metiaris Cadaver, eadem est Mortui, qui fuit Viventis membrorum moles; si expendas, idem pondus: Igitur quod avolat est subtile quoddam & minutum, solidam enim aliquam partem magnamve detrahas, diversa erit totius moles, & diversum pondus. Breviter, ut judicamus Florem Vini, Odorem Unguenti, & Saporem sapidi alicujus Corporis constare è particulis subtilibus & minutis, quoniam postquam Vinum vapidum fiat, Unguentum istud amittit odorem, & sapidum Corpus insipidum reddatur, Corpora tamen ista ejusdem sunt molis, & ejusdem ponderis quo priùs; similiter etiam propter eandem rationem idem de Anima judicandum est. Ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα

Quàm tenui conſtet textura; quàmque loco ſe
Contineat parvo, ſi poſſit conglomerari:
Quòd ſimul atque Hominem lethi ſecura quies eſt
Indepta, atque Animi natura, Animæque receſſit:
Nil ibi limatum de toto Corpore cernas
Ad ſpeciem, nil ad pondus: Mors omnia præſtat,
Vitalem præter ſenſum, calidumque vaporem.
Ergo Animam totam perparvis eſſe neceſſe 'ſt
Seminibus, nexam per venas, viſcera, nervos:
Quatinus omnis ubi è toto jam Corpore ceſſit,
Extima membrorum circum-cæſura tamen ſe
Incolumem præſtat: Nec deſit ponderis hilum:
Quod genus eſt Bacchi cùm flos evanuit, aut cùm
Spiritus Unguenti ſuavis diffugit in auras:
Aut aliquo cùm jam Succus de corpore ceſſit:
Nil oculis tamen eſſe minor res ipſa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quicquam:
Nimirum, quia multa, minutaque ſemina Succos
Efficiunt, & Odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam Mentis naturam, Animæque
Scire licet perquam pauxillis eſſe creatam
Seminibus: Quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen hæc ſimplex nobis natura putanda'ſt.

Tenuis

μα παρεσπαρμένον. Epicurus.

209. *Deliquat.*) Declarat; vox minùs nota, ideo Alii præferunt *Dedicat*, ut lib. I. v. 368.

213. *Indepta.*) Indepiſci, aſſequi, adipiſci, *Feſtus.*

214. *Limatum.*) Detractum: Alii *Libatum*: ſed Lambinus maximè probaret *Nil delibratum.*

220. *Circum-cæſura.*) Περικοπὴ, Extremitas. Infra, lib. IV. v. 650.

Ut ſunt diſſimiles extrinſecus, & generatim
Extima membrorum circum-cæſura *coërcet.*

222. *Quod genus eſt Bacchi.*) *Quod genus aut Bacchi*, Lambinus. *Flos Vini*, apud Plautum, in Curcul. & in Ciſtel.

Quiaque adeo me complevi flore *Liberi.*

227. *Quia multa.*) Niſi vox iſta *multa* ſileat, vereor ne Poëta ſibi parùm conſtare videatur: ſint enim Minuta Semina, at *multa* detrahas, & Moles & Pondus diminuetur: vid. etiam v. 279.

232. *Nec tamen hæc ſimplex*, &c.) Subtiles has Atomos è quibus Animam compoſuit, non eſſe unius & ejuſdem generis aſſerit, v. 6. Obſervaverat enim in morientibus exhalari Auram, eamque calidam, una cum Aëre (ſine quo Calor eſſe non ſolet) intermiſto; At qui moritur, efflat vel expirat Animam; Ideoque Anima iſta ex Aura, Aëre, & Calore conſtat. Ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῆ μὲν τούτῳ προσεμφερὲς, πῆ δὲ τούτῳ. Epicurus. Et apud Plutarchum adverſus Colotem Epicuræi dicuntur τὴν τῆς Ψυχῆς οὐσίαν συμπηγνύντες ἔκ

τινος

Tenuis enim quædam moribundos deserit Aura
Mista Vapore, Vapor porro trahit Aëra secum;
Nec Calor est quisquam, cui non sit mistus & Aër.
Rara quòd ejus enim constat natura necesse'st
Aeris inter eum primordia multa cieri.
Jam triplex Animi'st igitur natura reperta.
Nec tamen hæc sat sunt ad Sensum cuncta creandum:
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.
Quarta quoque his igitur quædam natura necesse'st
Attribuatur: (ea'st omninò nominis expers:)
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius extat,
Nec magis è parvis, aut lævibus ex elementis:
Sensiferos motus qui didit prima per artus.

Prima

τινος θερμοῦ, καὶ πνευματικοῦ, καὶ ἀερώδους.

237. *Cieri.*) Cum Turnebo *Cieri*, vel cum Aliis *Moveri* legas, perinde est.

238. *Jam triplex Animi est*, &c.) Anima hæc ex Aura, Aëre, Calore constans, est planè imperfecta, nondum vim sentiendi aut cogitandi sortitur; Quartum igitur aliquod, quodcunque illud sit, nomine enim tenus Epicuræis ignotum, addendum est: Istud quartum è minutissimis, maximè lævibus & subtilibus Atomis constat, quippe Primum movetur, & tum Calorem, Auram, & Aërem per membra excitat, omnesque partes Corporis pro diverso motu vel dolorem vel voluptatem sentiunt. Si motus hic vehementior sit quàm Animi textura pati possit, si usque ad Ossa & Medullas penetret, dissipatur Anima, & Mors insequitur: Si minùs vehemens, si in Corporis superficie sistatur, tum integra manet Anima; & Sensus, sive Doloris, sive Voluptatis oritur. Hæc, v. 21. *Plutarchus* & Alii dicunt Epicurum non fecisse simplicem Animæ naturam, sed esse voluisse κρᾶμα ἐκ τεσσάρων, ἐκ ποιοῦ πυρώδους, ἐκ ποιοῦ ἀερώδους, ἐκ ποιοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τετάρτου ἀκατονομάστου, ὃ ἦν αὐτῷ αἰσθητικόν. De Placit. Phil. Lib. IV. Cap. 3.

241. *Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.*) Gifanius,

Sensiferos motus quædam, quæ mente volutent:

Eum, uti solet, sequitur *Pareus*, ita tamen interpretatur; *Quia ratio Animi non approbat quicquam horum trium posse sensiferos motus curare, qui motus res aliquas cogitare & volutare queant.* Ista verò Gifanii lectione nihil nequius aut ridiculum magis, prior autem illa non stare potest, quid enim sani habet id, quod jam lecturus es? *Mens nihil horum recipit posse creare motus, qui mente quædam volutent.* Itaque pro his verbis,

Quædam qui mente volutent,

sic legendum existimo,

Queis omnia mobilitantur.

Certè ita postulat ratio, cui auscultandum est, invitis centum millibus MSS. Codicum. *Faber.* Ita scribere debuisse *Lucretium* dicat *Faber.* Ita scripsisse minimè concedo;

Et *sensiferos motus, quædam qui mente volutent*,

Aliquis non minùs intelligat quàm

Motus istos sensiferos, qui cogitationi inserviant.

Alii tamen legunt,

Sensiferos motus, qui dant quæ mente volutes.

246. *Didit.*) *Dividit.* Sic infra, v. 272.

——— *Mobilis illa*

Vis,

Prima cietur enim parvis perfecta figuris,
Inde Calor motus, & Venti cæca potestas
Accipit: inde Aër: inde omnia mobilitantur:
Tum quatitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia; postremò datur ossibus, atque medullis
Sive voluptas est, sive 'st contrarius ardor.
  Nec temerè huc dolor usque potest penetrare, neque acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
Usque adeo ut vitæ desit locus, atque Animaï
Diffugiant partes per caulas Corporis omneis.
Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
Motibus, hanc ob rem vitam retinere valemus.
  Nunc, ea quo pacto inter sese mista, quibusque
Compta modis vigeant, rationem reddere aventem
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas.

Sed

***Vis**, initium motus ab se quæ* dividit *ollis.*

250. *Tum quatitur sanguis.*) Ita rectiùs, & sonantiùs Lambinus, dum Alii scribunt *Concutitur tum sanguis.*

252. *Contrarius ardor.*) Quidam legunt *Contrarius Ægror*, seu *Angor;* sed nihil mutant Interpretes, cùm apud Catullum, *Ardor fit Dolor.*

Credo ut gravis acquiescat Ardor.

licet voci isti nequius aliquid subesse *Vossius* existimet.

259. *Nunc ea quo pacto*, &c.) Difficile opus jam aggreditur Poëta, & cui pro dignitate sua perficiendo Latina Lingua non suppeditat voces congruas & aptas; Pergit tamen, & v. 30. docet quatuor istas res, Calorem, Auram, Aërem, quartamque innominatam rem inter se perfectè misceri, ut inde fiat una quædam, eaque tenuissima substantia, quæ per totum Corpus Animalis fusa tum ab ipso contineatur, tum ipsi causa salutis sit. Omnibus verò non eadem regio & sedes; Pars illa quæ Animus proprie dicitur, interiùs & altiùs sita, est veluti totius Animæ fundamentum: Aura verò, Calor, & Aër, ita inter se miscentur, ut unam, pro diversa Animalium natura, substantiam componant: Sic Calor, Sapor, Odor, in quolibet viscere misceantur; non tamen diversa, sed unum tantùm Corpus constituunt.

260. *Compta.*) *Juncta*, Alii: Nihil mutat *Lambinus*, sic lib. 4. v. 31.

Et quibus è rebus cum Corpore comta *vigeret.*

Faber tamen legit *Copta* seu *Coapta:* Ratio enim vociferatur eo vocabulo opus esse, cui convenire possit *Inter se se mista*, quod, viz. Colligationem, nexum, & vinculum aliquod notet. *Coaptus* autem seu *Coptus* idem est quod alibi dixit *Uniter aptus*, infra, v. 851.

Quibus è sumus uniter apti.

Vides, ex *illis apti sumus*, quod hic unica voce expressit, *Coaptum* dicens, item infra, v. 858.

—— Qui cætu conjungioque
Corporis, atque Animæ consistimus uniter apti.

Adde quòd in lib. IV. est locus, qui facilè & πάσῃ ἀνάγκῃ probet τὸ *Comptus* vitiosum esse. Quis enim Latinè dixerit, *Anima est compta cum corpore?* quod tamen visurus es,

Atque Animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus è rebus cum Corpore compta *vigeret:*

Ibi itaque restituendum,

——— *Cum corpore* cõpta vigeret.

Id est, uniter apta, *coapta*, connexa, συναφθεῖσα.

Sed tamen, ut potero ſummatim attingere, tangam.
Inter enim curſant Primordia principiorum
Motibus inter ſe, nihil ut ſecernier unum
Poſſit; nec ſpatio fieri diviſa poteſtas:
Sed quaſi multæ vis unius corporis extant.
Quod genus in quovis Animantum viſcere volgò
Eſt Odor, & quidam Calor, & Sapor: Et tamen ex his
Omnibus eſt unum perfectum Corporis augmen.
Sic Calor, atque Aër, & Venti cæca poteſtas
Miſta creant unam naturam, & mobilis illa
Vis, initium motus ab ſe quæ dividit ollis,
Senſifer unde oritur primùm per viſcera motus,
Nam penitus prorſum latet Hæc natura, ſubeſtque:
Nec magis Hac infra quicquam eſt in corpore noſtro:
Atque Anima 'ſt Animæ proporro totius ipſa:
Quod genus in noſtris membris, & corpore toto
Miſta latens Animi vis eſt, animæque poteſtas;
Corporibus quia de parvis, paucíſque creata 'ſt:
Sic tibi nominis Hæc expers Vis, facta minutis
Corporibus latet: Atque Animaï totius ipſa
Proporro'ſt Anima, & dominatur corpore toto.
Conſimili ratione neceſſe'ſt Ventus, & Aër,
Et Calor inter ſe vigeant commiſta per artus:
Atque aliis aliud ſubſit magis, emineatque:
Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
Ne Calor, ac Ventus ſeorſum, ſeorſumque poteſtas
Aëris interimant ſenſum, diductaque ſolvant.
  Eſt etiam Calor ille animo, quem ſumit in ira,

Cum

266. *Multæ vis.*) Sic lib.II. v.586. *Et quàm quidque magis* multas vis *poſſidet in ſe.* Saluſtius, *Male jam aſſuetum ad omnes vis controverſiarum.* Priſcianus, lib.VI.

268. *Quidam Calor.*) Libri, *Color.*

270. *Venti poteſtas.*) Ventus ipſe, v. 278. *Animi vis, & Animæ poteſtas.* v. 288. *Aëris poteſtas.*

274. *Latet ſubeſtque.*) Maximè intima eſt Homini, ultra quam non datur pergere. *Faber.*

275. *Nec magis hac infra.*) Hic verſus *Lambino* non placet, nec mirum, cùm *Infra* interpretatur *Infra noſtros ſenſus*: ſitum enim non exiguitatem quartæ naturæ innominatæ Poëta exprimit; ut Anima Corporis intima, ſic quarta iſta vis expers nominis ipſi Animæ; & eſt quaſi Anima totius Animæ, quoniam ſicut Anima Corpus, ſic Animam ipſa vegetat, & ſenſus perficit.

281. *Atque Animaï.*) Lambinus, dum quidam Codd. *Animæ quaſi.*

289. *Eſt etiam Calor ille Animo, &c.*) Ex Aura, Calore, & Aëre Animos componi probat, v. 35. Admittas enim, & variæ Animalium temperies commode explicari poſſunt. Unde, v. g. *Leo* ad Iram proclivior, niſi quòd *Calor* in

illius

Cum fervifcit, & ex oculis micat acribus ardor.
Eft & frigida multa comes formidinis Aura:
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Eft etiam quoque pacati ftatus Aëris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque fereno.
Sed Calidi plus eft illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facilè effervifcit in ira;
Quo genere in primis vis eft violenta Leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore poffunt.
At Ventofa magis Cervorum frigida mens eft,
Et gelidas citiùs per vifcera concitat auras:
Quæ tremulum faciunt membris exiftere motum,
At natura Boum placido magis Aëre vivit,
Nec nimis iraï fax unquam fubdita percit
Fumida fuffundens cæcæ caliginis umbras;
Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris:
Inter utrofque fita'ft, Cervos, fævofque Leones.
  Sic Hominum genus eft, quamvis Doctrina politos
Conftituat pariter quofdam, tamen illa relinquit
Naturæ cujufque Animæ veftigia prima.
Nec radicitùs evelli mala poffe putandum'ft,

Quin

illius Animo emineat? Unde cervorum timiditas, quia in illorum Animabus Aura dominatur. Boum verò conftantiam neque Iræ nimis neque Metui obnoxiam Aëri tranquillo acceptam referas: Calorem enim ex Irati oculis emicantem, & fcintillas tantùm non erumpentes videmus: Tremunt & horrefcunt Cervi; & tranquilla eft Boum Gravitas. Huc, fi *Gaffendus* permitteret, illa è *Stobæo* defumpta referrem, τὸ μὲν πνεῦμα κίνησιν, ὁ δὲ ἀὴρ ἠρεμίαν, τὸ δὲ θερμὸν τὴν φαινομένην θερμότητα τοῦ σώματος, τὸ δὲ ἀκατονόμαστον τὴν ἐν ἡμῖν ἐμποιεῖ αἴσθησιν. Deinde in Hominibus etiam aliquod horum trium dominari docet v. 16. Quidam enim ad Iram, Alii ad metum proclives, dum alii manfueti fint ac mites: Et quoniam hæc tria commifceri tanta varietate ob graduum varietatem poffunt, inde morum diverfitates innumeras fequi. Philofophia autem vitiofam naturam emendari aliquatenùs, fed ita ut veftigia quædam τῆς Κακίας remaneant; (quippe Homines doctrina exculti & maxime politi funt quibufdam pravis affectionibus obnoxii) id quod non impediet quo minùs quis jucunde vivat.

289. *Eft etiam.*) *Eft etenim.* Faber, quippe eorum rationem affert, quæ v. 287. fcripferat,

Ne Calor, ac Ventus feorfum, fenfumque poteftas
Aëris, &c.

Conjecturam non improbo, fed inepta ratio quam adducit.

290. *Acribus.*) Virgilius, 22. Æneid.

—— totoque ardentis ab ore
Scintillæ abfiftunt oculis micat acribus *ignis.*

Gifanius tamen, *Acrius*, v. 295. *Acria corda.*

Quin proclivius Hic iras decurrat ad acreis;
Ille metu citiùs paullò tentetur: at Ille
Tertius accipiat quædam clementiùs æquo.
Inque aliis rebus multis differre necesse 'st
Naturas hominum varias, moresque sequaceis:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare potesse,
Usque adeo Naturarum vestigia linqui
Parvola, quæ nequeat Ratio depellere dictis:
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.
  Hæc igitur Natura tenetur Corpore ab omni,
Ipsaque corporis est custos, & causa salutis;
Nam communibus inter se radicibus hærent:
Nec sine pernicie divelli posse videntur,
Quod genus è Turis glebis evellere Odorem
Haud facile 'st, quin intereat natura quoque ejus.
Sic Animi, atque Animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile 'st, quin omnia dissolvantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti prædita vita:

Nec

320. *Videor*, Rectè, *Faber*, nec *Video* pati possumus.

321. *Naturarum.*) Quibusdam placet *Naturai.* Et pro *Dictis* in sequenti versu *Doctis* scribitur.

323. *Dignam Diis.*) Ita vim & efficaciam suæ Philosophiæ deprædicat Poëta, imitatus Epicuri jactantiam, *ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις*, &, *οὐδὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.*

324. *Hæc igitur Natura*, &c.) Animam ex Aura, Calore, Aëre, & quarto innominato formatam, v. 14. ita Corpori conjungit, & immiscet, ut neque Corpus sine Anima incolume, neque Anima sine Corpore integra maneret: Epicuræi censuerunt Animam à Corpore contineri, (*Epicurus* apud *Lucretium* utitur verbo *στεγάζεσθαι*, apud *Empiricum* *διακρατεῖσθαι*) Corpus etiam mutuò ab Anima teneri, ne prorueret in exsolutionem. Nempe voluerunt Animal esse quasi Telam, in qua stamen esset Corpus, subtegmen verò Anima, adeo ut utrumque mutuò intertextum opus constans evaderet, alterò verò dissoluto, alterum, atque ideo utrumque simul, exsolveretur. Exemplum velis? en Thuris glebam, Odorem ab isto Thure separa, & nec Odor neque Thus integrum manebit, & idem de Animó & Corpore sentiendum.

329. *Haud facilè est.*) Ita alibi hujusmodi *μείωσιν* usurparet, nam *Haud facilè* significat planè *ἀδύνατον*. Faber.

333. *Consorti vita.*) Notandum passivè sumi, non temerè alibi: Tamen auctor Ceiridis, seu ille Virgilius est, seu quis Alius,

Si me jam summa sapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ Hæredibus est data consors.

Faber.

Nec sine vi quicquam alterius sibi posse videtur
Corporis, atque Animi seorsum sentire potestas:
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accensus nobis per viscera Sensus.
Præterea, Corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, nec post mortem durare videtur.
Non enim ut Humor aquæ dimittit sæpe vaporem,
Qui datus est, neque ab hac causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic Animaï
Discidium possunt artus perferre relicti:
Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte ævo sic Corporis atque Animaï
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam in membris, alvoque repôsta;
Discidium ut nequeat fieri sine peste, maloque:
Ut videas, quoniam conjuncta 'st causa salutis,
Conjunctam quoque naturam consistere eorum.
Quod superest, si quis Corpus sentire renutat:

Atque

334. *Nec sine vi quicquam alterius sibi.*) Alii legunt,
Nec sibi quæque sine alterius vi ——

335. *Sentire.*) Codd. *Constare*, quibus minimè credendum.

337. *Accensus.*) Sic lib. II. v. 942.
—— *Quibus omni-tuentes*
Accensi *sensus Animantem quamque tuentur.*

338. *Præterea, Corpus*, &c.) Istam Animæ & Corporis adunationem, v. 13. iterum demonstrat. Corpus neque generatur, neque crescit sine Anima, & cùm Anima avolet, distrahuntur illius particulæ, resolvuntur vitalia vincula, putrescunt membra, denique perit Corpus. Quid interim de Anima existimandum? nempe illa dispergitur in tenues auras, & evanescit: Cùm verò neutrum sine altero maneat integrum & incolume, credendum est, eorum substantias conjunctas esse, atque intimè unitas.

340. *Vaporem.*) Nonnulli Codd. *Saporem*, improbe: neque *ab hac causa* in *ab ea causa* mutandum.

351. *Quod superest, si quis Corpus*, &c.) Modò asseruerat Poëta, neque Corpus ab Anima separatum, neque Animam à Corpore separatam per se aliquid agere, aut sentire posse, sed sensum per viscera excitari ex communi Utriusque conjunctim agentis motu: Deinde Philosophos aggreditur qui solam Animam istius motus quem sensum vocamus capacem affirmabant; Istos autem ad Experientiam provocat, Concedatur enim Corpus sentire, non magis istius sensus conscii essemus, quàm jam nunc sumus; ideo Corpus sentire confitendum est: Dicat autem aliquis, Si Corpus sentiat, unde dimissa Anima vim istam & facultatem sentiendi non retineat? Quia nempe non Corpori soli, sed Corpori Animæ conjuncto vis ista & facultas competit. Hæc omnia v. 9. Similiter *Epicurus* apud Laertium, lib. X. ἡ μὲν (Anima) εἰλήφει ἂν ταύτην (sentiendi facultatem) εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης· διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν· οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ἐκέκτη-

Atque Animam credit permiſtam Corpore toto
Suſcipere hunc motum, quem Senſum nominitamus:
Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.
Quid ſit enim Corpus ſentire quis afferet unquam,
Si non ipſa palam quod res dedit ac docuit nos?
At dimiſſa Anima corpus caret undique ſenſu,
Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo:
Multaque præterea perdit, cum expellitur ævo:
Dicere porro Oculos nullam rem cernere poſſe:
Sed per eos Animum ut foribus ſpectare recluſis,
Deſipere 'ſt, contra cùm ſenſus dicat eorum:
Senſus enim trahit, atque acies detrudit ad ipſas.

Fulgida

τὸ τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγεννημένῳ αὐτῷ αὐτὴν ἡ φύσις παρεσκεύαζεν. Renutat) ita Lambinus, dum Alii *refutat* præferunt.

355. *Quid ſit enim Corpus ſentire quis aſſeret.*) Alii *Aſſeret:* Sed Faber, *quod aſſerat:* Et hoc modo explicat: *Quid ſit enim* quod adſerat (id eſt probet) *Corpus noſtrum ſenſu præditum eſſe, & vere ſentire, niſi illud quod res ipſa docet?* Explicat autem quod dixerat

Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.

neque enim petit Poëta *quid ſit ſenſus?* (quod faceret tamen ſi recepta Lectio ſequenda foret) ſed ait Hominem quemque ſentire Corpus ſuum ſenſu præditum eſſe itaque tanta argumentorum mole nihil eſſe opus. Præterea, hoc addam quoque, neminem, qui quidem ſani Capitis fuerit, ſic unquam locutum, *Quis Homo id aſſeret niſi Experientia?* ridiculum eſt ac delirum, & tamen ita loqueretur *Lucretius* niſi mendum vidiſſemus: *Quis id aſſeret niſi quod res*, &c. Hæc *Faber*, qui rarò quidem erat, niſi cùm inſigniter fallatur. Quid enim his verbis luculentius, *Quis unquam aſſeret quid ſit Corpus ſentire, niſi id ſit quod res ipſa palam dedit, ac docuit nos?*

358. *Perdit enim quod non proprium fuit ejus in ævo.*) Hunc verſum rejicit Lambinus, & ſequentem, *Multaque præterea*, &c. retinet, quem *Faber* & Alii ſequuntur; *Gifanius* ejusque ſequaces una cum *Gaſſendo* parentheſi includunt. Ego verò retinendum cenſeo, nec affirmare dubitem illum potiori jure hunc locum poſſidere, quàm *Multaque præterea*, quem Codex Vaticanus non agnoſcit. Rationem petis? En validam ex ipſis Epicuri verbis ductam: Διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν, οὐ γὰρ αὐτὸ (Corpus) ἐν ἑαυτῷ ἐκέκτητο τὴν αἴσθησιν. Laertius lib. X. Ubi eidem objectioni idem reſpondet *Epicurus*, quod hoc verſu Lucretius amplectitur.

360. *Dicere porro oculos rem*, &c.) Quia fuerunt, qui exiſtimarent non debere totum Compoſitum, putà Animal, dici ſentire, ſed Animam per ſe & ſolam id munus ita exſequi, ut Organa nihil cooperarentur. Sed eſſent quaſi meræ fores per quas recluſas Anima intus exiſtens externa perciperet; Inter quos emicuit *Epicharmus* dicens, νοῦς ὁρᾷ, νοῦς ἀκούει, v. II. ſubjungit Lucretius, & duobus argumentis demonſtrat futilem iſtius opinionis vanitatem; Nempe ſi Oculi eſſent tantum fores, unde vim aliquam aut laborem à fulgidis objectis ſentiunt? Deinde Oculos, (fores iſtas) evellas, meliùs externa perciperet Anima, dum liberior daretur proſpectus.

362. *Deſipere eſt.*) Ita rectè *Lambinus* contra Codd. qui exhibent *Difficile eſt.*

363. *Senſus enim*, &c.) Omnes, ſi unum *Fayum* excipias, (quanquam quis iſte?)

Fulgida præsertim cùm cernere sæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
Quod foribus non fit: neque enim, quà cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
  Præterea, si pro Foribus sunt lumina nostra,
Jam magis exemptis Oculis debere videtur
Cernere res Animus sublatis postibus ipsis.
  Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
Corporis atque Animi primordia singula primis
Adposita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cùm multò sunt Animaï elementa minora,
Quàm quibus è Corpus nobis & Viscera constant,
Tum numero quoque concedunt, & rara per artus
Dissita sunt, duntaxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora sensiferos motus in Corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima Animaï.
Nam neque Pulveris interdum sentimus adhæsum
Corpore, nec membris incussam insidere Cretam,
Nec Nebulam noctu, nec Aranei tenuia fila

Obvia

iste?) Interpretes hunc versum rejiciunt.

370. *Postibus ipsis.*) *Foribus:* Sic lib. IV. v. 275.

Primus item citra postes *qui cernitur Aër.*

seu *Fores cum Postibus*, ut explicat *Lactantius*, lib. de opificio Dei: Cap. VIII.

371. *Illud in his rebus*, &c.) Olim declaravit Lucretius Animam esse mole parvam, totamque illius substantiam exiguo loco posse excipi, si seorsum conglomeretur; id jam longè uberiùs edisserit, v. 26. adversus *Democritum*, qui quot essent partes Corporis, totidem partes Animæ illis applicitas ponebat. Inde enim sequeretur nos omnia sentire quæ parti alicui Corporis applicarentur; nam cùm Corporis particula, & Animæ pars illi apposita moveatur, quidni sensus oriretur? At plurima sunt, ut ex allatis exemplis constat, quæ Corpori nostro applicita nequaquam percipimus; Frustra igitur singulas partes Animæ singulis partibus Corporis aliquis conjungat.

372. *Democriti quod sancta viri.*) *Sancta sententia viri Democriti*, pro ipso Democrito, commode & eleganter dici non posse *Faber* existimat, ideoque legit, ut & in v. 601. lib. V.

Democriti quod sancta sibi *sententia sumit.*

ut in lib. I.

— *Id quod Anaxagoras* sibi sumit.

374. *Nectere.*) Ita omnes libri, *Fayus* tamen *Vertere.*

378. *Promittere.*) Affirmare; *Horatius*, Sat. IV. l. I.

——— *Siquid* promittere *de me Possum aliud*, *verè* promitto: ———

382. *Adhæsum.*) lib. IV.

——— *Locis quia non potis est adfigere* adhæsum.

Et lib. VI.

Suspensa cùm concipiunt humoris adhæsum.

383. *Insidere.*) Alii *Sidere:* & in sequenti versu *nebulam noctis.*

Obvia ſentimus, quando obretimur euntes:
Nec ſupra caput ejuſdem cecidiſſe vietam
Veſtem, nec Plumas avium, Pappoſque volanteis,
Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum cujuſviscunque Animantis
Sentimus, nec priva pedum veſtigia quæque,
Corpore quæ in noſtro Culices, & cætera ponunt.
Uſque adeo priùs eſt in nobis multa ciendum
Semina, corporibus noſtris immiſta per artus,
Quàm primordia ſentiſcant concuſſa Animaï,
Et quàm intervallis tantis tuditantia poſſint
Concurſare, coire, & diſſultare viciſſim.
Et magis eſt Animus vitaï clauſtra coercens,
Et dominantior ad vitam, quàm vis Animaï.
Nam ſine Mente, Animoque nequit reſidere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla Animaï:
Sed comes inſequitur facilè, & diſcedit in auras;
Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
At manet in vita, cui Mens Animusque remanſit,
Quamvis eſt circum-cæſis lacer undique membris:
Truncus, ademta Anima circum, membriſque remotis,
Vivit, & ætherias vitaleis ſuſcipit auras:
Si non omnimodis, at magna parte Animaï
Privatus, tamen in vita cunctatur, & hæret.

Ut

387. *Pappoſque.*) Carduorum flores: *Feſtus*, qui hunc verſum laudat.

390. *Priva.*) *Singula*, Lucilius, Sat. lib. I.

Ad cænam adducam, & primum his abdomina Thynni
Advenientibus priva *dabo.*

Lucretius, lib. III.

Quod ſi forte Animas *extrinſecus inſinuari*
Vermibus, & privas *in Corpora quæque venire*
Credis: Nonius.

392. *Prius eſt in nobis multa ciendum.*) Ita paſſim *Lucretius:* Alii verò, *Prius in nobis ſunt multa cienda.*

395. *Et quàm intervallis tantis.*) Giſanius: *Et quantis intervallis*, ex v. 567. Lambinus magis probat, *Et quàm ſis intervallis:* id eſt, *Et quàm ſuis.*

397. *Et magis eſt Animus*, &c.) v. 137. Animum in quo Ratio & vis ſentiendi ſita eſt, in Pectore poſuit; Animam verò, in qua loco-motiva facultas ſita eſt, toti Corpori adjunxit; jam v. 21. iſti Animo præcipuas in vita conſervanda partes attribuit: nec abſurdum hoc, quicquid Alii ſentiant, aut Philoſophiæ Epicuræ diſſonum: Animus v. 274. qui magnam partem conſtat ex quarto illo Epicuri innominato, quod ſolum ſentiendi facultatem largitur, ita Animali conjungitur, ut nulla res magis ſubſit, imò eſt totius Animalis, & ipſius Animæ fundamentum: Subſtracto autem fundamento tota moles corruat neceſſe eſt. Animum & Animam Oculo rectè compares, ubi Animus Pupillæ vicem ſuſtineat, Anima reliqui Orbis; Pupillam laceres Cœcitas inſequitur; Alias Oculi partes, manet videndi poteſtas.

Ut lacerato Oculo circum si Pupula mansit
Incolumis, stat cernendi vivata potestas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquas:
Id quoque enim sine pernicie confiet eorum,
At si tantula pars Oculi media illa peresa 'st,
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis,
Occidit extemplo lumen, tenebræque sequuntur:
Hoc Anima atque Animus vincti sunt fœdere semper.
  Nunc age, nativos animantibus, & mortaleis
Esse Animos, Animasque leveis ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu fac utrumque uno subjungas nomen eorum,
Atque Animam, verbi causa, cùm dicere pergam,
Mortalem esse docens; Animum quoque dicere credas:
Quatinus est unum inter se, conjunctaque res est.
  Principiò, quoniam tenuem constare minutis

Corpori-

410. *Vivata.*) Infra, v. 559. Vivatus & Vividus à Poëtis dicuntur, à vi magna. *Festus.*

411. *Dummodo nè totum*, &c.) *Gifanius*, & qui illum sequuntur hos versus ita legunt ex Codd.

Dummodo ne totum corrumpas Luminis orbem,
Et circumcidas Aciem solamque relinquas,
Id quoque enim sine pernicie non fiet *eorum.*

Aït Poëta Acie non læsa visum manere, non tamen si Oculum ita undecunque corrumpas, & circumcidas, ut præter aciem seu Pupillam nihil relinquas. Hæc *Gifanius*, cui nemo credet qui versum sequentem legit,

At si tantula pars oculi.

& comparationem accuratiùs perpendit.

417. *Vincti.*) Quidam Codd. *Juncti.*

418. *Nunc age, Nativos*, &c.) Animas mortales esse probaturus profitetur, v. 8. Se in hac disputatione non indiligentem fore, quoniam verò Ipse Animum ab Anima distinxerit, & *Stoici* maximè distinguunt, ne vim rationum non rectè perciperet *Memmius*, monet, omnia sua argumenta æquè contra Animum ac Animam, è quibus una tantum res constituitur, militare.

421. *Tua vita.*) Te, neque aliter boni scriptores Latinitatis: *Faber*: Aliquando tamen legi *Tua vate*.

422. *Tu fac utrumque uno.*) Sic MSS. Codd. non *Tu face*, jam quod sequitur *Uno subjungas*, si Scriptura emendata est, positum pro *sub Uno jungas*; vel *Uno* dictum pro *Uni*, vel legendum *Uni*. Lambinus.

426. *Principio quoniam.*) Primum argumentum, quo probat Animam (quo nomine etiam Animum comprehendit) mortalem esse, ducit, v. 20. ex illius subtilitate & tenuitate olim demonstrata, & hic loci ulterius confirmata: Est enim quid Corporeum longè tenuius, mobilius & dissolutioni magis obnoxium, non modò quàm Aqua, verum etiam quàm Nebula aut Fumus, quippe cùm percellatur rebus fumo nebulaque tenuioribus, (ut puta illorum simulachris, ex quorum per somnium appulsu res ejusmodi cogitamus) ac ideò necesse sit illam dissi-

pari

Corporibus docui, multòque minoribus esse
Principiis factam, quàm liquidus humor Aquaï 'st.
Aut Nebula, aut Fumus: Nam longè mobilitate
Præstat, & à tenui causa magis icta movetur;
Quippe ubi Imaginibus Fumi, Nebulæque movetur:
Quod genus in somnis sopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque Fumum:
Nam procul hæc dubio nobis Simulacra genuntur:
Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
Diffluere Humorem, & Laticem discedere cernis:
Et Nebula ac Fumus quoniam discedit in auras:
Crede Animam quoque diffundi, multòque perire
Ociùs, & citiùs dissolvi corpora prima,
Cùm semel omnibus è membris ablata recessit.
Quippe etenim Corpus, quod vas quasi constitit ejus,
Cùm cohibere nequit conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum detracto sanguine venis,
Aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo?
Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit?
  Præterea, gigni pariter cum Corpore, & una
Crescere sentimus, pariterque senescere Mentem.
Nam velut infirmo Pueri, teneroque vagantur
Corpore; sic Animi sequitur sententia tenuis.
Inde ubi robustis adolevit viribus ætas:
Consilium quoque majus, & auctior est Animi vis:
Post ubi jam validis quassatu'st viribus ævi
Corpus; & obtusis ceciderunt viribus artus:

Clau-

pari quàm ista facilius: Frustra autem aliquis dicat illam à Corpore solutam in Aëre integram manere posse, quid enim tenuis Aër illam conservet incolumem, quæ per meatus crassi Corporis sæpe effluit?

431. *Imaginibus.*) Simulacris, *Epicurus* enim neque quicquam cerni, neque etiam cogitari, aut somniari posse voluit sine Imaginibus.

434. *Genuntur.*) An *Geruntur* legi debeat, litigent *Gifanius* & *Lambinus*: meliùs forsan Ille qui *Feruntur* legit.

440. *Omnibus è membris.*) Alii Codd. *Ex Hominis membris*: Gifanius, *Ex omnibus membris*: Omnibus autem *Terentius* & *Plautus* sæpè corripiunt.

445. *Am cohibessit.*) *Am*, i. e. *Eam*: Ita Veteres: *Cohibessit*, Cohibuerit. Similiter *Servassit*, *Negassit*, *Supplicassit*. Apud Plautum. Alii verò, *Hanc cohibessit.*

446. *Præterea, pariter gigni. &c.*) Secundò, v. 14. Hoc modo disputat, Quod cùm Corpore gignitur, adolescit, senescit, & deficit, id mortale est: At hæc omnia de Animo dicenda; Pueri enim æquè Mentem ac Corpus debiles incedunt, Adolescenti cum firmioribus viribus accrescit firmius judicium, dum Senis Mens & Corpus pariter vacillant.

Claudicat Ingenium, delirat Linguaque, Mensque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem Animaï
Naturam, ceu fumus in altas aëris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere, & (ut docui) simul ævo fessa fatiscit.
Huc accedit, uti videamus Corpus ut ipsum
Suscipere immaneis morbos, durumque dolorem;
Sic Animum curas acreis, luctumque, metumque,
Quare participem lethi quoque convenit esse:
Quinetiam Morbis in Corporis avius errat
Sæpe animus, dementit enim; deliraque fatur:
Interdumque gravi Lethargo fertur in altum,
Æternumque soporem oculis, nutuque cadenti:
Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
Circumstant lachrymis rorantes ora, genasque.
Quare Animum quoque dissolvi fateare necesse'st,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:

Nam

454. *Linguaque Mensque.*) Alii, *Lingua Animusque:* nescio quis legit *Lingua*, *madet Mens.* ut v. 478.

457. *Ceu fumus.*) *Ceu Fumum* Gifanius. Quanquam non video quid ibi agat *Fumus:*
Qui argumentum perpendit, fatebitur *Lucretium* scripsisse *cum Corpore:* nam, v. 456.

—— *Gigni pariter* cum Corpore, *& una*
Crescere sentimus ——

458. *Pariterque videmus.*) Alii legunt

—— *Pariterque* videtur
Crescere, &, ut docui, simul ævo fessa fatisci.

non tanti est, priorem tamen lectionem libenter præferam.

460. *Huc accedit*, &c.) Tertiò, v. 15. Cùm Corpus morbo tentetur; Mæror, Timor, &c. Animum occupant; At morbo isto Corpus corrumpitur, par igitur est ut Animus mærore corrumpatur. Imò Morbis, quorum sedes in ipso Corpore esse omnes confitentur, Mens aliquando attingitur, Sic insani Animus delirat, Lethargici sopitur; Cùm verò vis Morbi & Dolor ad Animum usque penetrent, mortem etiam insequi maximè credendum.

461. *Durumque dolorem.*) *Durumque laborem*, Alii: quam lectionem non rejicerem cum v. 367.

Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem:

Dolorem verò defendi potest, è v. 473.

Nam Dolor, *& morbus lethi fabricator uterque est.*

quamvis aliqui legunt *Pavor.*

465. *Dementit.*) Alii *Dementia.* Verbum tamen *Dementire* mihi suspectum est, quod à nemine alio, quod sciam, usurpatum est, nisi fortè à Lactantio, lib. IV. ubi fortasse pro *Dementire* legendum est *Dementare:* Usitatius enim est *Dementare*, eoque utuntur Apuleius, & Tertullianus; *Lambinus.*

467. *Oculis, nutuque cadenti.*) Ut *Sonitu sonanti*, & *Ludo jocanti.* Alii, *Vultuque cadenti:* Utrumvis eligas, nullibi verò invenies Lethargum venustiùs depictum.

Nam Dolor, ac Morbus lethi fabricator uterque'ſt,
Multorum exitio perdocti quod ſumus antè.
Denique cur, hominem cùm Vini vis penetravit
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor,
Conſequitur gravitas Membrorum? præpediuntur
Crura vacillanti? tardeſcit Lingua? madet Mens?
Nant oculi? Clamor, Singultus, Jurgia gliſcunt?
Et jam cætera de genere hoc quæcunque ſequuntur?
Cur ea ſunt, niſi quòd vehemens violentia Vini
Conturbare Animam conſuevit Corpore in ipſo?
At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, (paullò ſi durior inſinuârit
Cauſa) fore ut pereant, ævo privata futuro.
Quinetiam, ſubita vi morbi ſæpe coactus
Ante oculos aliquis noſtros, ut fulminis ictu,
Concidit, & ſpumas agit, ingemit, & tremit artus,
Deſipit, extentat nervos, torquetur, anhelat,
Inconſtanter & in jactando membra fatigat:
Nimirum, quia vis Morbi diſtracta per artus
Turbat agens Animum, ſpumans ut in æquore ſalſo
Ventorum validis ferveſcit viribus Unda.

475. *Denique cur Hominem*, &c.) Quartò, v. 11. Ebrium in ſcenam producit, delirantem, clamantem, Cœlum denique cum Terra miſcentem; Cujus, ut neque Manus neque Pes, ita nec Aures nec Oculi, neque Mens ipſa officium ſuum faciunt: Unde verò hæc omnia, niſi quod ſpiritus vini agiles & impetuoſi per Corpus omne diffuſi turbant, agitant, & diſtrahunt Animum: At quicquid imbelli vi turbari disjicique poſſit, idem vehementiori impetu corrumperetur.

482. *Corpore in ipſo.*) Tota argumenti vis in his duabus voculis ſita eſt. iis opponet τὸ *ævo futuro*, v. 485. & τὸ *Aëre aperto*, v. 507. *Faber.*

486. *Quinetiam ſubita vi Morbi*, &c.) Quintò, v. 23. Poſt Ebrium, Spectaculum non illepidum, Comitiali morbo proſtratum, horrendum quidem, & quod nemo libenter ſpectaret, oculis noſtris exhibet, attamen Venuſtas verſuum *Lucretii* facit ut aliqua jucunditate contemplemur; ita enim diſtendit miſerum, ita ſua membra jactantem depingit, ut quamvis ingenio malè collocato iraſcamur, Artifici tamen ignoſcere debeamus: Comitiali morbo affectus deſipit & delirat; Deſipientiæ verò iſta diſſolutionem ſubſtantiæ Animi, ſaltem conturbationem indicat, Quod verò in ipſo Corpore diſſipari poſſit, quis arbitretur in aperto Aëre (Anima Corpore exſoluta in Aëre degat neceſſe eſt) integrum manere? Idem enim diceret Aquam in Vaſe undique conquaſſato manere poſſe, quæ Vaſe perforato diffunderetur.

490. *Inconſtanter.*) Al. *Incunctanter.*

492. *Spumans ut in*, &c.) Alii, *Spumans volat:* Alii, *Spumantes æquore ſalſo Ventorum ut*, &c. Gifanius, *Spumantes ut in æquore ſalſo*, & literam *ſ* in *Spumantes* abradit: En litem Grammaticis dignam!

Exprimitur porro Gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur, & omnino quòd ſemina vocis
Ejiciuntur, & ore foras glomerata feruntur,
Quà quaſi conſuerunt, & ſunt minuta viaï.
Deſipientia fit, quia vis Animi, atque Animaï
Conturbatur, & (ut docui) diviſa ſeorſum
Disjectatur, eodem illo diſtracta veneno.
Inde, ubi jam Morbi ſe flexit cauſa, reditque
In latebras ater corrupti Corporis humor,
Tum quaſi talipedans primùm conſurgit; & omneis
Paullatim redit in ſenſus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis ubi morbis Corpore in ipſo
Jactetur, miſeriſque modis diſtracta laboret:
Cur eandem credis ſine Corpore in Aëre aperto
Cum validis ventis ætatem degere poſſe?
 Et quoniam Mentem ſanari, Corpus ut ægrum,
Cernimus, & flecti medicina poſſe videmus;
Id quoque præſagit mortalem vivere Mentem:
Addere enim parteis, aut ordine trajicere æquum'ſt,
Aut aliud prorſum de ſumma detrahere illûm,
Commutare Animum quicunque adoritur, & infit;
Aut Aliam quamvis naturam flectere quærit:
At neque transferri ſibi parteis, nec tribui vult,
Immortale quod eſt quicquam, neque defluere hilum.
Nam quodcunque ſuis mutatum finibus exit,
Continuò hoc mors eſt illius quod fuit ante.
Ergo Animus ſive ægreſcit, mortalia ſigna

Mittit

497. *Quà quaſi conſuerunt.*) Qui Elegantiam hujus verſus cum *Giſunio* admirantur, iſti ſibi habeant. Id novi, iſtum cum omni ſua venuſtate abeſſe poſſe.

503. *Tum quaſi talipedans.*) *Talipedare* eſt vacillare pedibus; & quaſi talis inſiſtere, *Feſtus.* Omnes verò Codd. *Vacillans.*

507. *Aëre aperto.*) In ſupremis Ætheris Auris, *Fayus:* ubi, via. nulli flant Venti, nullæ ſæviunt procellæ. *Acutè!*

509. *Et quoniam Mentem,* &c.) Sextò v. 18. Animum hunc delirantem & deſipientem Medicinæ ope reſtitui poſſe, & in priſtinam ſanitatem reduci cernimus; Ideo fit aliqua in Animo mutatio, Ergo adduntur novæ partes, detrahuntur aliquæ, aut alio ordine particulæ Animi collocantur; Omnis enim alteratio fit vel adjectione, vel detractione, vel trajectione particularum. At quod novas partes recipit, quod aliquas amittit, id etiam, cujus partium ſitus & ordo mutatur, mortale ſit neceſſe eſt. Sive igitur ægreſcit Animus, ut argumenta ſuperiùs allata probant, ſive convaleſcit, ſuam mortalitatem confitetur.

511. *Mentem.*) Alii, *Vitam.*

Mittit (uti docui) ſeu flectitur à medicina:
Uſque adeo falſæ rationi vera videtur
Res occurrere, & effugium præcludere eunti:
Ancipitique refutata convincere falſum.
Denique ſæpe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere ſenſum:
In pedibus primùm Digitos liveſcere, & Ungueis,
Inde Pedes, & Crura mori: Poſt inde per artus
Ire alios tractim gelidi veſtigia lethi:
Scinditur atqui Animæ quoniam natura, nec uno
Tempore ſincera exiſtit, mortalis habenda 'ſt.
Quòd ſi forte putas ipſam ſe poſſe per artus
Introrſum trahere, & parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis ſenſum deducere membris:
At locus ille tamen, quò copia tanta Animaï
Cogitur, in ſenſu debet majore videri.
Qui quoniam nuſquam 'ſt, nimirum, (ut diximus ante)
Dilaniata foras diſpergitur; interit ergo.
Quin etiam, ſi jam libeat concedere falſum,
Et dare, poſſe Animam glomerari in Corpore eorum,
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen eſſe Animum fateare neceſſe 'ſt.
Nec refert, utrum pereat diſperſa per auras,
An contractis in ſe partibus obbruteſcat:
Quando Hominem totum magis, ac magis undique ſenſus
Deficit, & vitæ minus, & minus undique reſtat.
Et quoniam Mens eſt Hominis pars una, locoque

Fixa

525. *Denique ſæpe Hominem*, &c.) Septimò, v. 22. Homines ſæpe membratim moriuntur, & ſenſim exſpirant, ideo etiam Anima ſenſim perit, quis enim dicat Animum, vividam, viz. rem & ſentientem, in mortuis & ſenſus expertibus Corporis membris reſidere: Quòd ſi exiſtimes Animam introrſum ſe recipere è membris moribundis recedentem, cur in iſtis partibus ubi conglomeratur Anima non vividior apparet ſenſus? An Anima ita conſtipata & in Anguſtias redacta vim ſentiendi amitteret? cave ne id fatearis, illud enim quod ita contractum interiret, æque mortale eſt ac quod per Aëra diſperſum & diſtractum volitat.

525. *Cernimus ire.*) Alii *Cernis obire*: Sic v. 532. *Quod ſi forte putas*, & v. 542. *Fateare neceſſe eſt.* Verſu ſequenti Quidam legunt *Diſpergere.*

544 *Obbruteſcat.*) Ita hunc verſum legit *Nonius* in voce *Brutum*, Brutum autem Hebes & obtuſum.

547. *Et Quoniam Mens eſt*, &c.) Octavò, v. 10. Animus eſt pars Hominis, ut ſuperiùs, v. 94. probatum eſt, certoque loco continetur, perinde ac Nares, & Oculi; At Oculos effodias, & abſcindas Nares, nec Illi Colores, neque iſtæ Odores percipient.

Idem

Fixa manet certo, velut Aures, atque Oculi ſunt,
Atque alii ſenſus, qui vitam cunque gubernant:
Et veluti Manus, atque Oculus, Nareſve ſeorſum
Secreta à nobis nequeant ſentire, neque eſſe:
Sed tamen in parvo linquuntur tempore tali.
Sic Animus per ſe non quit ſine corpore, & ipſo
Eſſe Homine, illius quaſi quod Vas eſſe videtur:
Sive aliud quidvis potis es conjunctius eij
Fingere, quandoquidem connexus corpori adhæret.
Denique Corporis, atque Animi vivata poteſtas
Inter ſe conjuncta valent, vitaque fruuntur.
Nec ſine Corpore enim vitaleis edere motus
Sola poteſt Animi per ſe natura, nec autem
Caſſum Anima Corpus durare, & ſenſibus uti:
Scilicet, avolſus radicitùs ut nequit ullam
Diſpicere ipſe Oculus rem ſeorſum Corpore toto:
Sic Anima atque Animus per ſe nil poſſe videntur:
Nimirum, quia per venas & viſcera miſtim
Per nervos, atque oſſa tenentur corpore ab omni.

Nec

Idem igitur de Anima ſeparata dicendum eſt, dum illa non ſit minùs quam cæteræ partes Corpori conjuncta.

552. *Sed tamen in parvo*, &c.) Quidam legit, *Sed tamen in parvo liquuntur tempore tali:* Sed utraque Lectio *Lambino* diſplicet. *Fayus* vulgatam lectionem tuetur, & dicit Poëtam hoc velle, Pedes, Oculi, Manus, &c. nihil ſentiunt, etiamſi vel minimo tempore ſeparata ſint à Corpore. Rejicit *Gaſſendus*, & profectò hunc verſum neſcio quis inſeruit, ut commoda interpretatione voces iſtas *neque eſſe* in præcedenti verſu illuſtraret; Nec dubito illum ſcripſiſſe.

Sed tamen in parvo liquuntur *tempore* tabi.

557. *Denique Corporis atque Animi*, &c.) Nonum argumentum, v. 22. continetur: Dum Corpus & Anima conjunguntur, vivit Animal, & ſentit; Abeat Anima, inſenſile fit Corpus, pariter Anima à Corpore ſoluta fit inſenſilis: Animam dicas Oculum Corporis, at quis in eſtoſſo Oculo viſum quærat? Præterea ſi Animæ Semina non cohiberentur venis & nervis, nunquam iſtis motibus, è quibus ſenſus oritur, affici poſſint; Omnes enim iſti motus certum ſpatium, & limites definitos poſtulant. Si verò dicas Animam à Corpore ſolutam ritè ab Aëre cohiberi poſſe, perinde eſt ac ſi affirmares Aërem eſſe Animalem, quod Abſurdiſſimum ſimul & falſiſſimum videtur. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, καὶ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥστε οὐδ' αἴσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα, καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, οἷς νῦν οὖσα ἔχει τὰς κινήσεις. Epicurus ad Herodotum.

561. *Caſſum.*) *Caſſum*, Veteres *Inane* poſuerunt, & arbitrandum eſt ejus verbi proprietatem magis ab Aranearum *Caſſibus* dictam, quòd ſint levis ac nullius ponderis; non ut quibuſdam videtur, quaſi *quaſſum:* Plaut. Aul. *Virginem habeo grandem, dote* caſſam, *atque illocabilem.* Nonius.

Nec magnis intervallis Primordia possunt
Libera dissultare, ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos extra corpus in auras
Aëris haud possunt post mortem ejecta moveri:
Propterea quia non simili ratione tenentur.
Corpus enim atque animans erit Aër, si cohibere
Sese Anima, atque in eo poterit concludere motus,
Quos ante in Nervis, & in ipso Corpore agebat.
Quare etiam atque etiam resoluto Corporis omni
Tegmine, & ejectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus Animi fateare necesse 'st,
Atque Animam, quoniam conjuncta est causa duobus.
  Denique cùm Corpus nequeat perferre Animaï
Discidium, quin id tetro tabescat odore:
Quid dubitas, quin ex imo, penitusque coorta
Emanârit, uti Fumus, diffusa Animæ vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit Corpus penitus, quia mota loco sunt
Fundamenta foras animæ; manantque per artus,
Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? Multimodis ut noscere possis
Dispertitam Animæ naturam exisse per artus:
Et prius esse sibi distractam Corpore in ipso,
Quàm prolapsa foras enaret in Aëris Auras?
  Quinetiam, fineis dum vitæ vertitur intra,

Sæpe

568. *Moventur Sensiferos motus.*) Ut ab Horatius dictum est,
Motus moveri gaudet Ionicos
Matura Virgo. Faber.

572. *Atque Animans.*) Aliis placet *Æque Animis.* In sequenti versu *In eo* (viz. Aëre) rectè legit *Faber:* id enim tum versus proximè inferior,
Quos ante in nervis, &c.
omninò probant.

578. *Atque Animam.*) Quidam *Animæ.*

579. *Denique cum Corpus*, &c.) Decimum argumentum, v. 12. inclusum est. Subducta Anima, quæ in partibus intimis sita est veluti totius Animalis fundamentum, Corpus collabascens putrescit, & in pulverem abit, Unde verò ista tanta Corporis ruina nisi quòd Anima quæ membra omnia fulcire & continere videbatur, per poros & meatus Corporis emanârit? quæ verò sic minutim divisa fuit in ipso sui egressu, comparata ad dispersionem videtur.

580. *Quin id.*) improbè *Quin vi.*

589. *Prius esse sibi.*) Gifanius *Isse sibi*, ut mox *Ire Anima*, v. 593. non sequor.

591. *Quinetiam fines vitæ*, &c.) Undecimum, v. 14. In vulgò vocato Animi deliquio Animæ Animique vis sic fracta est, ut paullò graviore causa incidente planè dissolvenda arguatur: Cùm verò ita labefactari possit Animus dum Copus illum tegit & tuetur, quis credat tenuem istam substantiam suo tegmine exutam procellarum & aliarum

Sæpe aliqua tamen è causa labefacta videtur
Ire Anima, & toto solvi de corpore membra:
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Molliaque exangui cadere omnia Corpore membra:
Quod genus est, Animo male factum cum perhibetur,
Aut Animam liquisse, ubi jam trepidatur, & omnes
Extremum cupiunt vires reprendere vinclum.
Conquassatur enim tunc Mens, Animæque potestas
Omnis: & hæc ipso cum Corpore conlabefiunt:
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.
Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
Non modò non omnem possit durare per ævum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras Animam incolumem de Corpore toto,
Nec priùs ad jugulum, & superas succedere fauceis:
Verùm deficere incerta regione locatam:
Ut sensus alios in parti quemque sua scit
Dissolvi: Quòd si immortalis nostra foret Mens:
Non jam se moriens dissolvi conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut Anguis,
Gauderet,

rum rerum jugiter incurrentium impetus perferre posse?

594. *Et quasi supremo.*) Hunc & sequentem versum multi rejiciunt, nec Ego quidem illos injuriarum postulo.

596. *Animo malè factum.*) Nam apud Plautum & Terentium *Animo male est* significat *Animi deliquium patior*. Quidam amant *Quod genus, esse Animo*; sed τὸ *Est* damnari non debet. *Faber.*

597. *Ubi jam trepidatur.*) Ab astantibus, *Omnes* Astantes, tota familia, Amici, *Fayus*: judicet Lector.

600. *Conlabefiunt.*) *Conlabascunt* Gifanius, viz. existimavit ille Poëtam. (O rem ingeniosam) cùm infirmum aliquod descripserit, infirmos & vacillantes versus de industria fecisse.

602. *Prodita.*) Ex interiore loco procedens; *Festus.*

604. *Non modò non omnem possit.*) Alii, *Non modò non* omne incolumis.

606. *Nec sibi enim quisquam,* &c.) Duodecimum, v. 9. Et nequid intentatum relinquat, ad morientes provocat: Quis autem morientium experitur Animam suam ab extremis partibus surgentem per os suum integram exire, & non potiùs in singulis partibus, ut quemlibet sensum in suo organo, deficere? Nec dubitandum est Morientes Animarum dissolutionis conscios esse, aliàs quid quererentur? Læti profectò deponerent exuvias, ut Anguis Pellem, vel Cervus prælonga Cornua.

608. *Succedere.*) *Sursum cedere & ascendere*, lib. II. v. 204.

—— *Per auras*
Aëris expressa sursum succedere.

Alii, *Accedere.*

613. *Ut Anguis.*) Virgilius,

Qualis ubi in lucem Coluber *mala gramina pastus,*

Frigida

Gauderet, prælonga senex aut cornua Cervus.
Denique cur Animi nunquam mens consiliumque
Gignitur in Capite, aut Pedibus, Manibusve; sed unis
Sedibus, & certis regionibus omnis inhæret:
Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
Sunt: & ubi quicquid possit durare creatum:
Atque ita multimodis pro totis artubus esse,
Membrorum ut nunquam existat præposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem, neque Flamma creari in
Fluminibus solita 'st, neque in Igni gignier Algor.
Præterea, si immortalis natura Animai 'st,
Et sentire potest secreta à Corpore nostro:
Quinque (ut opinor) eam faciendum 'st Sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas Animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, & Scriptorum sæcla priora
Sic Animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum Oculi, neque Nares, nec Manus ipsa
Esse potest Anima, neque seorsum Lingua, nec Aures
Absque anima per se possunt sentire, nec esse.

Et

Frigida sub Terra tumidum quem Bruma tegebat,
Nunc positis novus Exuviis, nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectora tergo
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

De Cervis verò *Plinius*, Nat. Hist. lib. VIII. C. 32. *Cornua mares habent, solique Animalium omnibus Annis stato Veris tempore amittunt.*

615. *Denique cur Animi nunquam mens*, &c.) Decimum tertium, v. 9. Olim docuit Pectus esse Animi sedem, & jam inde concludit illam ita pectori esse alligatam, ut extra istud degere non possit: Animum in Aëre existentem quæras, & Flammam in Aqua, Gelu in Ignibus expectes.

617. *Omnis inhæret.*) Codd. *Omnibus hæret*, & Gifanius, *Omnis hæret.*

620. *Atque ita multimodis.*) Hunc cum sequenti versu *Lambinus*, *Gassendus*, Alii rejiciunt: *Gifanius* retinet, Illum sequitur *Fayus*, & dicit *Lambinum* delere hos versus sine ratione, namque rectè conferunt ad rem, ut patet ex ipsorum interpretatione nostra: En bellam interpretationem! *Et ita fieri, ut nunquam ordo artuum sit perversus variis modis secundum varia omnia membra.* Aliam apposui, quæ mihi ipsi non placet. Codd. exhibent *Par totis: Pro totis: In totis: De totis:*

624. *Præterea si Immortalis*, &c.) Decimum quartum, v. 10. Animam separatam & immortalem concipe, substantiam sentientem concipies: Ergo quinque sensibus ornatam; At unde sensus, cùm Sensuum organa Oculi, Nares, Manus, Lingua, Aures, in derelicto Corpore putrescant?

633. *Absque Anima per se possunt*, &c.) Codd. *Auditum per se possunt*: Auditum, i. e. Sonum, seu rem auditam: *Gifanius. Salmasius* in Epictetum & Simplicium, p. 324. Ex optimo & vetustissimo Codice illustrissimi Vossii hos versus ita legit,

At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa

Esse

Et quoniam toto ſentimus Corpore ineſſe
Vitalem ſenſum, & totum eſſe animale videmus,
Si ſubitò medium celeri præcideret ictu
Vis aliqua, ut ſeorſum partem ſecernat utramque:
Diſpertita proculdubio quoque vis Animaï,
Et diſciſſa ſimul cum Corpore disjicietur:
At quod ſcinditur, & parteis diſcedit in ullas,
Scilicet æternam ſibi naturam abnuit eſſe.
Falciferos memorant currus abſcindere membra
Sæpe ita deſubitò permiſta cæde calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artibus id quod
Decidit abſciſſum: Cùm Mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit ſentire dolorem:
Et ſimul in pugnæ ſtudio quòd dedita Mens eſt,
Corpore cum reliquo pugnam, cædeiſque petiſſit:
Nec tenet amiſſam lævam cum tegmine ſæpe

Inter

Eſſe poteſt Anima, neque ſeorſum Lingua, neque Auris
Auditum *per ſe poſſunt ſentire, neque eſſe.*

Auris Auditum dixit pro Auditu. Quid ſibi velit Magnus ille vir Alii conjiciant. Aliquid è textu Lucretiano excidiſſe exiſtimavit *Lambinus*, cùm videret argumentum non plane explicatum fuiſſe. Atque ideo ſubjungit,

Nec ſenſus ipſi ſeorſum conſiſtere poſſunt
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua, nec poſſunt per ſe ſentire, neque eſſe.

At quid tres novi verſus fingendi ſunt, ut unum prorſus inutilem retineamus? Dele iſtum

Abſque Anima per ſe poſſunt ſentire nec eſſe:

in præcedente verſu lege

Eſſe poteſt Animæ, &c.

atque argumentum erit integrum, & ſatis explicatum.

634. *Et quoniam toto ſentimus*, &c.) Decimum quintum, v. 36. Quoniam Anima per totum Corpus fuſa ſit, ſcindi mediam neceſſe eſt, ſi Corpus medium raptim ſcindatur: Si, exempli cauſa, falcifero curru præcidatur militis membrum, Animam unà ſectam arguit partis reſectæ motio, quàm fuſè & ornate deſcribit Poëta, quæ etiam clariùs in partibus ſectæ Serpentis obſervatur: Fatendum eſt igitur plures Animas eſſe in Uno Animali, Homine, viz. aut Serpente, & aciem ferri, temerè licet impacti, membra iſtius Animalis tam accurate partiri, ut ſingulis Animabus ſuæ ſedes relinquerentur. Quæ tamen nemo ſanus dixerit: Vel concedendum eſt, Unam Animam per totum corpus Animalis fuſam in multas partes diſciſſam, & proinde mortalem eſſe.

643. *Deſubito.*) Sic lib. II. v. 265.

Vim cupidam tam de ſubitò, *quàm mens avet ipſa.*

de Curribus falciferis iterum *Lucretius*, lib. V. v. 1300.

647. *In pugnæ ſtudio dedita.*) Lib. IV. v. 813.

Præterquam quibus *eſt* in rebus deditus *ipſe.*

Et Catullus,

—— In mala
Deditus *Vir* adultera.

648. *Petiſſit.*) Antiqui *Petiſſere* dicebant pro *Petere*, ea quidem forma verbi qua ſunt *Laceſſere*, & *Inceſſere*, ſed ut mihi videtur, tum ſignificabant

ſæpius

Inter equos abſtraxe rotas, falceiſque rapaceis:
Nec cecidiſſe alius dextram, cùm ſcandit, & inſtat.
Inde alius conatur adempto ſurgere crure,
Cùm digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput abſciſſum calido, viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem, oculoſque patenteis,
Donec relliquias Animaï reddidit omneis.
Quin etiam tibi ſi lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore, utrinque
Sit libitum in multas parteis diſcindere ferro;
Omnia jam ſeorſum cernes ancisa recenti
Volneri tortari, & terram conſpergere tabo.
Ipſam ſeque retrò partem petere ore priorem,
Volneris ardenti ut morſu premat icta dolore.
Omnibus eſſe igitur totas dicemus in illis
Particulis Animas? At ea ratione ſequetur,
Unam animantem Animas habuiſſe in Corpore multas.
Ergo diviſa 'ſt ea, quæ fuit una ſimul cum
Corpore, qua propter Mortale utrumque putandum 'ſt,
In multas quoniam parteis diſcinditur æquè.
  Præterea, ſi immortalis natura Animaï
Conſtat, & in Corpus naſcentibus inſinuatur:
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?
Nec veſtigia geſtarum rerum ulla tenemus?
Nam ſi tantopere 'ſt Animi mutata poteſtas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum:
Non (ut opinor) id ab letho jam longiter errat.

Qua-

ſæpius petere, ut *Petiſſant* ſæpiùs petant. *Feſtus.* Cicero: *Qui hanc laudem petiſſunt nullum fugiunt dolorem.*

650. *Abſtraxe.*) Sic lib. I. v. 986. *Confluxet.*

658. *Caudam procero corpore.*) Caudam longam & proceram: *Lambinus*: Alii tamen legunt,

—— *Minacem*
Serpentem, & *Cauda procero corpore.*

660. *Amciſa.*) *Am* olim ex ἀμφὶ pro *circum* dicebant, Exempla innumera in vocibus compoſitis: *Faber.*

670. *Præterea, ſi immortalis*, &c.) Decimum ſextum, v. 9. Si Anima ſit immortalis, ſi ante perfectum Corpus integra exiſtens (ea erat Pythagoræ & Platonis ſententia) in Corpus tandem infundatur: Cur nemo (uno Pythagora excepto) anteactæ vitæ recordetur? Quòd ſi Anima iſto in Corpus ingreſſu omnem recordationem amiſerit, quidni res tantopere vitiata, ſit ulteriori corruptioni, morti obnoxia?

674. *Mutata.*) Al. *Vitiata*: Et in ſequenti verſu,

Omnium ut actarum, &c.

675. *Retinentia.*) Vox μονήρης, neque enim alibi quàm apud *Lucretium* invenitur. *Faber*: Infra, v. 863. *Repetentia*, eaque voce Arnobius, in lib. 2. utitur.

676. *Longiter.*) Ita *Chariſius*, Inſtit. Gram. lib. II. pag. 183.

Quapropter fateare necesse 'ſt, quæ fuit ante,
Interiisse: Et quæ nunc eſt, nunc esse creatam.
Præterea, ſi jam perfecto corpore nobis
Inferri ſolita 'ſt Animi vivata poteſtas.
Tum cùm gignimur, & vitæ cùm limen inimus:
Haud ita conveniebat, uti cum Corpore, & unà
Cum membris videatur in ipſo ſanguine crêſſe:
Sed velut in cavea, per ſe ſibi vivere ſolam
Convenit, ut ſenſu Corpus tamen affluat Omne.
Quare etiam atque etiam nec originis esse putandum 'ſt
Experteis Animas, nec lethi lege ſolutas.
Nam neque tantopere adnecti potuiſſe putandum 'ſt
Corporibus noſtris extrinſecus inſinuatas:
Quod fieri totum contrà manifeſta docet res.
Namque ita connexa 'ſt per Venas, Viſcera, Nervos,
Oſſaque, uti Dentes quoque ſenſu participentur:
Morbus ut indicat, & gelidaï ſtringor aquaï,
Et lapis oppreſſus ſub dente è frugibus aſper:
Nec tamen contextæ cùm ſint, exire videntur
Incolumes poſſe, & ſalvas exſolvere ſeſe
Omnibus è Nervis, atque Oſſibus, Articuliſque.
Quòd ſi forte putas extrinſecus inſinuatam
Permanare Animam nobis per membra ſolere,

Tantò

679. *Præterea, ſi jam perfecto*, &c.) Decimum ſeptimum, v. 18. Si Anima inferretur in Corpus perfectum, id ſic deberet fieri ut in ipſo degeret, quaſi Avis in cavea, non ut videretur cum eo creſcere, atque ita contexi, ut inde exire non potis ſit incolumis, proderet ſe ortui atque interitui obnoxiam.

681. *Limen inimus.*) Alii *Lumen adimus.*

685. *Convenit*, &c.) Hunc verſum delet *Lambinus*, *Gaſſendus*, Alii: Plures retinent. Sine illo quidem argumentum eſt ſatis explicatum, & forſan *affluat omne corpus ſenſu* Latium non agnoſcit.

693. *Stringor Aquaï.*) Frigus Aquæ quo dentes perſtringuntur, cum aqua frigida bibatur.

694. *Et Lapis oppreſſus*, &c.) Omnes Codd. *Oppreſſus ſubitis è frugibus:* Unde Quidam *ſubitò de frugibus:* Faber, *Subitus offractibus.* Legi tamen poteſt,

Et lapis expreſſus *ſubito de frugibus aſper.*

698. *Quod ſi forte putas*, &c.) Demum octavum, v. 15. Formetur igitur extra Corpus, ut iſti volunt, Anima, & demum infundatur; dum per varios & flexus & meatus Corporis diffuſa ſit, neceſſe eſt ut mutetur, ſitus & ordo partium mutetur, tota denique ſubſtantia diſtrahatur. Quælibet enim res tot fiſtulas, tot meatus & foramina quot in corpore ſunt, permanet, eamque multis modis diſtractam ſenties; Alimentum conſidera, dum per venas, alioſque ductus ad ſingula Corporis membra defertur, depoſita priori forma aliam prorſus diverſam induit. Credendum ideo Animam quoque pa-

 rem

Tantò quæque magis cum corpore fuſa peribit;
Quod permanat enim, diſſolvitur: Interit ergo.
Diſpertitur enim per caulas Corporis omneis:
Ut cibus in membra atque artus cùm diditur omneis,
Diſperit, atque aliam naturam ſufficit ex ſe:
Sic Anima atque Animus quamvis integra recens in
Corpus eunt, tamen in manando diſſolvuntur;
Dum quaſi per caulas omneis diduntur in artus
Particulæ, quibus hæc Animi natura creatur:
Quæ nunc in noſtro dominatur Corpore nata
Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus.
Quapropter neque natali privata videtur
Eſſe die natura Animæ, neque funeris expers.
  Semina præterea linquuntur, necne, Animaï
Corpore in exanimo? quod ſi linquuntur, & inſunt,
Haud erit, ut meritò immortalis poſſit haberi;
Partibus amiſſis quoniam libata receſſit.
Sin ita ſinceris membris ablata profugit,
Ut nullas parteis in Corpore liquerit ex ſe:
Unde cadavera rancenti jam viſcere vermeis
Expirant? atque unde animantum copia tanta
Exos, & exſanguis tumidos perfluctuat artus?
  Quòd ſi forte Animas extrinſecus inſinuari
Vermibus, & privas in corpora poſſe venire
Credis, nec reputas cur millia multa Animarum
Conveniant, unde una receſſerit: Hoc tamen eſt ut
Quærendum videatur, & in diſcrimen agendum:
Utrùm tandem Animæ venentur ſemina quæque

Ver-

rem mutationem ſubituram eſſe, & proinde mortalem.

700. *Tanto quæque.*) *Tanto nempe*, Faber.

710. *Peritat.*) Al. Periit.

713. *Semina præterea linquuntur*, &c.) Decimum nonum, v. 28. Si Anima diſcedens è Corpore quaſdam ſui particulas in eo relinquat, diſſolubilem arguunt delibatæ particulæ; Si non relinquat, reddi cauſa nequeat quamobrem tot Vermes gignantur in Cadavere; cùm dicere quidem tot Animas eò confluere extrinſecùs unde una exceſſerit, perabſurdum ſit, ac magis adhuc, dicere unamquamque aut deligere Semina, ex quibus fabricetur ſibi Corpus proprium, ut ea patiatur incommoda, quæ ſine Corpore eſſe nequeunt, aut ſubire in Corpus jam elaboratum, cum quo connecti intimè, & conſentire non valeat.

717. *Sinceris membris.*) *Sincera ex membris*, Faber: Non enim id agitur nunc, *utrum cum Anima abit, integra manent membra* (quis enim ea de re unquam dubitet?) *ſed utrum Anima, cum abiit, deminuta ſui parte, & libata recedat.*

Vermiculorum, ipſæque ſibi fabricentur ubi ſint:
An jam corporibus perfectis inſinuentur.
At neque, cur faciant ipſæ, quareve laborent,
Dicere ſuppeditat, neque enim, ſine corpore cùm ſint,
Sollicitæ volitant morbis, algoque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis adfine laborat:
Et mala multa Animus contage fungitur ejus.
Sed tamen his eſto quamvis facere utile Corpus,
Cùm ſubeant: At qua poſſint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt Animæ ſibi corpora, & artus.
Nec tamen eſt ut jam perfectis inſinuentur
Corporibus: Neque enim poterunt ſubtiliter eſſe
Connexæ; neque conſenſu contagia fient.
Denique cur acris violentia triſte Leonum
Seminium ſequitur: Dolu' Volpibus, & fuga Cervis
A patribus datur, & patrius pavor incitat artus?
Et jam cætera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte ævo ingeneraſcunt, inque genuntur,
Si non certa ſuo quia ſemine ſeminioque

Vis

732. *Algoque.*) Ita *Nonius*, contra quem Alii pro *Algu* pugnant.

733. *Adfine vitiis.*) *Cicero*, Affinis *facinori, & turpitudini*: *Noxæ* affinis: *Livius.*

734. *Contage.*) Seu *Contagi*, perinde eſt: Sic lib. IV. v. 336. *Quæ* contage *ſua palloribus omnia pingunt.*

735. *Quamvis utile.*) Quantumvis utile.

736. *Cum ſubeant.*) *Quod ſubeant*: Faber, rectè: olim enim ita ſcriptum, inde *Quom*, & tandem *Cum.*

741. *Denique cur acris violentia*, &c.) Vigeſimum, v. 29. Si Animæ iſtæ immortales toties hactenus commutâſſent Animalium Corpora (Pythagoram & Platonem urget) deberet ſenſim eſſe immutata Animalium indoles; Sicque jam Leo eſſet non ferox, Cervus non timidus, Vulpes non doloſa, jam Canis Cervum fugeret, Accipiter Columbam; Bruta ſaperent, & Homines deſiperent; quippe Anima Columbæ Accipitri, Anima Bruti Homini, & vice verſa, ſæpe jungeretur. Siquis verò dicat Animarum indolem una cum Corporibus mutari, easque cujuscunque generis ſint, induere eos mores, qui iſtis Corporibus conveniant, nihil amplius requirimus. Quicquid enim mutari poteſt, illud mortale eſt, cùm in omni mutatione ſit partium trajectio, atque ideò diſſolutio. Sin verò affirmet Animas, exempli causâ, Humanas immigrare ſolùm in Humana Corpora, cur illa Anima, quæ modò in Homine adulto ſapiens vixit, in Puerum infuſa deſipit? An in tenero Corpore teneraſcit Animus? tum mutatur; Et nemo ſanus aſſeret rem tantopere mutatam immortalem eſſe.

742. *Seminium triſte.*) Crudele, noxium; Virgilius, Eccl. III.

Triſte *lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres.*

745. *Inque genuntur.*) Ita *Lambinus*: Codd. tamen *Ingenioque*, *Ingeneraſcunt* habet aliquid latius, & quod ad ſpeciem magis pertinet; At *Ingenuntur* ad ſingularia, ſeu individua, ut vocant, *Faber.*

M 2

Vis Animi pariter creſcit cum corpore toto?
Quòd ſi immortalis foret, & mutare ſoleret
Corpora, permiſtis animantes moribus eſſent:
Effugeret Canis Hyrcano de ſemine ſæpe
Cornigeri incurſum Cervi, tremeretque per auras
Aëris Accipiter fugiens veniente Columba:
Deſiperent Homines, ſaperent fera ſæcla Ferarum.
Illud enim falſa fertur ratione, quod aiunt,
Immortalem Animam mutato Corpore flecti:
Quod mutatur enim, diſſolvitur: Interit ergo.
Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
Quare diſſolvi quoque debent poſſe per artus,
Denique ut intereant unà cum Corpore cunctæ.
Sin Animas hominum dicent in Corpora ſemper
Ire humana, tamen quæram cur è ſapienti
Stulta queat fieri, nec prudens ſit puer ullus?
Nec tam doctus equæ pullus, quàm fortis equi vis?
Si non certa ſuo quia ſemine, ſeminioque
Vis Animi pariter creſcit cum Corpore toto.
Scilicet in tenero teneraſcere Corpore Mentem
Confugient; quod ſi jam fit, fateare neceſſe'ſt,
Mortalem eſſe Animam, quoniam mutata per artus
Tantopere amittit vitam, ſenſumque priorem.
Quove modo poterit pariter cum Corpore quoque
Con-

747. *Corpore toto.*) Rectiùs ille qui legit *Corpore quoque*, ut v. 765, & v. 770.

758. *Quare diſſolvi quoque*, &c.) Deletis duobus hisce verſibus, integra foret ſententia, & argumentum ſatis explicatum.

767. *Confugient.*) Al. *Confingent*] Lambinus *Non fugient*, id eſt, non poterunt negare. Hoc enim ſignificat *Lucretius*, non poterunt negare mentem eſſe teneram in tenero Corpore, verbi cauſa, mentem pueri bimuli, aut trimuli, non poterunt negare eſſe teneram & imbecillam: Quod ſi verum ſit, mentem modò robuſtam in tenero Corpore teneram fieri, Ergò mortalis eſt. Et hæc ſuadent, ut malim *Non fugient*, Ferri tamen poteſt *Confugient*: Cùm enim Alii dicant, v. 755. *Animum mutato Corpore flecti*; Cur non Alii, ut vim argumentorum evitarent, *Animum in tenero Corpore teneraſcere* docerent? Et iſta voce *Scilicet* ſæpe utitur Poëta cùm Adverſario effugium velit præcludere.

770. *Quove modo poterit*, &c.) Poſt pugnam ſummis viribus magnaque Animi intentione depugnatam, & fugatos, uti opinatur, adverſarios, argumenta quædam levis armaturæ tanquam ad prædam colligendam emittit. Primum autem, v. 7. inquirit unde Anima adultum Corpus tam impotenter deperiret, & votis ſuis omnibus optaret? Unde etiam membra Senio confecta fugeret, & exire properaret? Immortalis enim ſit, & nunquam teneri Corporis imbecillitatem, aut ſeneſcentis ruinam metuet.

Confirmata cupitum ætatis tangere florem
Vis Animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi vult membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in Corpore putri?
Et domus ætatis spatio ne fessa vetusto
Obruat? At non sunt Immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris, partusque ferarum
Esse Animas præsto, deridiculum esse videtur:
Et spectare immortaleis mortalia membra
Innumero numero, certareque præproperanter
Inter se quæ prima, potissimaque insinuetur:
Si non fortè ita sunt Animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
Denique in æthere non Arbor, non æquore in alto
Nubes esse queunt, nec Pisces vivere in arvis,
Nec Cruor in lignis, nec saxis Succus inesse.
Certum ac dispositum 'st, ubi quicquid crescat, & insit:
Sic Animi natura nequit sine Corpore oriri
Sola, neque à nervis, & sanguine longiùs esse.
Hoc si posset enim, multò priùs ipsa Animi vis
In Capite, aut Humeris, aut imis Calcibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.

Quod

772. *Vis Animi*, &c.) Hunc versum quidam Codd. non agnoscunt.

773. *Membris senectis.*) Sic lib.V. v. 884.

Sic ubi equum validæ vires ætute senecta
Membraque deficiunt ———

& v. 894.

—— *Neque proficiunt ætate* senecta.

Salustius,

Omnes quibus senecto *Corpore Animus militaris erat.*

776. *Non sunt Immortali.*) Al. *Non sunt jam Immortali.*

777. *Denique connubia ad Veneris*, &c.) Secundum, v. 8. docet ridiculum esse credere Animarum quasi examen circumstare ad coitus, partusque Animalium, & de insinuatione in Corpus inter se mutuò contendere, nisi forte conventum sit, ut primò advenientis sit conditio potior.

785. *Denique in æthere non arbor*, &c.) Tertium, v. 16. observat, quòd ut certa nascendi, crescendi, existendique regio definita sit rebus cæteris, ita quoque Animo ipsi, ac proinde non magis possit extra Corpus, in quo nascitur, crescit & existit, degere, quàm Piscis extra Aquam, quàm Arbor in Aëre, aut in Mari Nubes. Quòd verò cum toto Corpore nascatur, crescat, & existat Anima, minimè dubitandum est, quippe aliàs Anima modò in Capite, modò in Humeris, imò Calcibus formari, & inde per totum Corpus sensim diffundi sentiremus.

790. *Longius.*) Al. *Longiter.*

794. *Tandem in eodem Homine, atque in eodem vase maneret.*) Hunc versum

Quod quoniam in nostro quoque constat Corpore certum
Dispositumque videtur, ubi esse, & crescere possit
Seorsum Anima, atque Animus: Tanto magis inficiandum
Totum posse extra Corpus durare, genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse 'st
Confiteare animam distractam in Corpore toto.
Quippe etenim Mortale Æterno jungere, & unà
Consentire putare, & fungi mutua posse,
Desiperc'st: quid enim diversius esse putandum 'st,
Aut magis inter se disjunctum, discrepitansque,
Quàm, Mortale quod est, Immortali, atque perenni
Junctum, in concilio sævas tolerare procellas?
Præterea, quæcunque manent Æterna, necesse 'st,
Aut quia sunt Solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis; ut Materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante;
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane 'st;

Quod

sum negligunt Interpretes, *Faber* legit,

Tandem in toto Homine, Aqua ut in toto *Vase maneret.*

Est quidem in illo versu Anapæstus, sed ejus libertatis tot exempla sunt apud *Lucretium*, *Virgilium*, cæterosque Poëtas, præsertim vetustiores, ut iis proferendis supersedendum existimem. Ratio autem ita legendum suadet, cogit: Nam ex falsa suppositione, *Anima primò in Capite*, *Humeris*, *aut imis Calcibus esset*, *tandem in toto Homine*, *uti Aqua in toto Vase maneret.* Quemadmodum Aqua quæ infunditur primò partem infimam Vasis, mox mediam, denique totum Vas impleret. Hæc *Faber:* Quæ ingeniosè quidem excogitata à veterum Codd. scriptura quàm maximè absunt: & rejiciendus potiùs est iste versus, qui nihil profectò hic loci agit, quàm talis Emendatio admittenda. Aliquis tamen legit,

Tandem in eodem Homine, *atque in eodem vase manere*,

viz. *Soleret manere in eodem Vase*, id est, in Capite, Humeris, aut Calcibus: Omnia displicent.

801. *Quippe etenim mortale*, &c.) Quintum, v. 6. asserit summam esse dementiam putare res adeò diversas ac sunt Immortale & Mortale conjungi posse, & Rem Mortalem (Corpus) quæ cùm separata sit à Re ista immortali (Anima) nullis incommodis aut malis objiciatur, unitam Immortali tot doloribus & molestiis, quot Homines quotidiè experiuntur, affici.

807. *Præterea*, *quæcunque manent*, &c.) Sextum, v. 23. ita se habet. Nihil est æternum & immortale, nisi aut ob soliditatem, ut Atomus; aut quia plagæ est expers, ut Inane; aut quia nullus est locus ex quo Corpora advenientia diffringant, aut in quem partes illius solutæ excedant, ut (τὸ πᾶν) Universum. Anima verò tale Nihil est: Nam res est composita è seminibus, atque ideo non perfectè solida; Non est Inane, quia afficit Corpus, & ab illo vicissim afficitur: Animam verò τὸ πᾶν Universum esse nemo dixit: Anima igitur est mortalis.

Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut ideo, quia nulla loci fit copia circum,
Quò quasi res possint discedere, dissoluïque:
Sicut Summarum Summa'st æterna, neque extra
Quis locus est, quò diffugiat: neque corpora sunt, quæ
Possint incidere, & valida dissolvere plaga:
At neque (uti docui) Solido cum corpore Mentis
Natura'st, quoniam admistum 'st in rebus Inane;
Nec tamen est ut Inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint fortè coorta
Proruere hanc Mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura Loci, spatiumque Profundi
Deficit, exspergi quò possit vis Animaï,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire:
Haud igitur lethi præclusa 'st janua Menti.
Quòd si fortè ideo magis Immortalis habenda'st,
Quòd lethalibus ab rebus munita tenetur;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis:
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa priùs, quàm, quid noceant, sentire queamus:
Scilicet à vera longè ratione remotum 'st.
Præter enim quàm quòd morbis tum Corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus sæpe futuris
Macerat, inque metu malè habet, curisque fatigat:

Præ-

814. *Neque ab ictu fungitur hilum.*) Ita Lambinus; nec *frungitur* admittendum.

818. *Quo diffugiat.*) viz. summa summarum: Alii *Diffugiant:* viz. partes summæ summarum.

824. *Proruere.*) Codd. *Corruere.* Lambinus *Proruere*, quoniam *Corruere* non usurpatur ἐνεργητικῶς: Alii Lambino non credunt, dum verò eadem sit sententia, de syllaba litigent Grammatici.

830. *Quòd si fortè ideo*, &c.) Septimum, v. 12. continetur. Si quis verò dicat Animum vel esse adversus contraria munitum, vel quæ contraria adveniunt ad ipsum usque non pertingere; vel si pertingant priusquam noceant repelli, id refutent Corporis morbi quibus ipse etiam Animus laborat: Adde Curas, Metus pœnarum post mortem, Conscientiam quæ Impios fatigat, Insaniam denique & Lethargum, & fateberis Animum à Rebus perniciosis munitum non esse, at ab illis misere oppressum.

831. *Quod lethalibus.*) Alii *Vitalibus*, ineptè: Ut & *Plena salutis* in sequenti versu.

836. *Præter enim quàm quod Morbis tum Corporis ægrit:*) Ita Lambinus, aliquando legebat,

Præter enim quod tum Morbi est,
cum Corpori ægrè est.

Alii,

Præter enim quàm quod Morbi est
cum Corpu' ægrotat:

Præteritiſque admiſſa annis peccata remordent.
Adde furorem Animi proprium, atque oblivia rerum,
Adde quòd in nigras Lethargi mergitur undas.
  Nil igitur Mors eſt, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura Animi mortalis habetur:
Et velut anteacto nil tempore ſenſimus ægri,
Ad confligendum venientibus undique Pœnis;
Omnia cum belli trepido concuſſa tumultu
Horrida contremuere ſub altis ætheris auris:
In dubioque fuit ſub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis eſſet, terraque marique:
Sic ubi non erimus, cùm Corporis, atque Animaï
Diſcidium fuerit, quibus è ſumus uniter apti,
Scilicet haud Nobis quicquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, ſenſumque movere:
Non ſi terra mari miſcebitur, & mare cœlo.
  Et ſi jam noſtro ſentit de Corpore, poſtquàm
Diſtracta

839. *Præteritiſque admiſſa Annis.*) Rejice verò

Præteritiuque admiſſa malis,

Et

Præteritiuque, malè admiſſis.

842. *Nil igitur Mors eſt*, &c.) Quid verò ſi Anima mortalis, ſi aliquando nata, olim etiam peritura foret, quid inde lucri? Reſpondet Lucretius, v. 13. Mortem ipſam, & pœnas poſt mortem, quas Vulgus Hominum tantoperè timet, nos Toti mortales non ampliùs metuemus. Ut enim Nos nondum natos Pugnæ, Tumultus, Punica denique bella non turbârunt, ſic etiam mortuos, quoniam Animâ æquè ac Corpus interit, Bella, Tumultus nulla ſolicitudine afficient. M. Tull. lib. I. Tuſcul. Quæ. *Qui enim ſatis viderit id quod eſt luce clarius, Animo & Corpore conſumpto, totoque Animante deleto & facto interitu univerſo, id Animal quod fuerit factum eſſe nihil; is planè perſpiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & Regem Agamemnonem, qui fuit, nihil intereſſe: Nec pluris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum quàm illo vivo Ego fecerim Romam captum.* Συνέθιζε δὲ σεαυτὸν ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν τῇ αἰσθήσει, στέρησις δὲ ἐστιν αἰσθήσεως ὁ θάνατος, ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον. Epicurus apud Laertium.

847. *Auris.*) Alii *Oris*: ſequentem verſum rectè edidit *Lambinus*, licet Codd.

In dubioque fuere *utrorum* ad *regna.*

Unde Gifanius,

In dubioque fueret *utrorum* ad.

851. *Uniter apti.*) Feſtus, *Comprehendere vinculo antiqui* Apere *dicebant*, unde *Aptus* is qui *convenienter alicui junctus eſt.* Catullus, Ep. 38.

Aptis ſarcinulis & expeditis.

855. *Et ſi jam noſtro ſentit*, &c.) Deinde, v. 19. hæc addit. Quin etiam licet ſupponatur, Animam ſecretam aliquid ſentire, nihil hoc ad Nos ſpectat, qui non ſola Anima, ſed quidpiam ex Corpore & Anima compoſitum ſumus. Imò ſupponatur, Nos eoſdem, qui jam exiſtimus, redituros; ob varios, viz. motus concurſuſque Atomorum quas ad idem Corpus rurſus conſtituendum iterum cogi nihil repugnet: Nihil tamen ſeu Nos, qui jam ſumus, ſeu qui tum erimus, attinebit. Quemadmodum viventes jam nihil

Diſtracta 'ſt Animi natura, Animæque poteſtas:
Nil tamen hoc ad Nos, qui cœtu, conjugioque
Corporis, atque Animæ conſiſtimus uniter apti.
Nec, ſi materiam noſtram conlegerit ætas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, ut ſita nunc eſt;
Atque iterum Nobis fuerint data lumina vitæ,
Pertineat quicquam tamen ad Nos id quoque factum,
Interrupta ſemel cùm ſit repetentia noſtra.
Et nunc nil ad Nos de nobis attinet, antè
Qui fuimus, nec jam de illis Nos afficit angor,
Quos de materiâ noſtra nova proferet ætas:
Nam cùm reſpicias immenſi temporis omne
Præteritum ſpatium, tum motus Materiaï
Multimodi quàm ſint; facile hoc adcredere poſſis,
Semina ſæpe in eodem, ut nunc ſunt, ordine poſta:
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim jecta'ſt vitaï pauſa, vagéque
Deerrârunt paſſim motus ab Senſibus omnes:
Debet enim, miſerè quoi fortè ægrèque futurum'ſt,
Ipſe quoque eſſe in eo tum tempore, cùm malè poſſit
Accidere: At quoniam mors eximit im, prohibetque,
Illum, cui poſſint incommoda conciliari.
Hæc eadem, in quibus & nunc Nos ſumus, antè fuiſſe;
Scire

hil ſoliciti ſumus aut de iis qui olim fuerimus, aut de iis qui olim ſumus futuri: Id nimirum, quia nobis diſſolutis, ea ſit extandi interruptio, poſt quam nulla memoria viget ſtatus ejus in quo fuerimus, ut neque jam ulla præſenſio illius in quo futuri ſumus.

859. *Materiam noſtram.*) ſeu *Noſtri*, ut & in v. 866. legas, perinde eſt.

863. *Repetentia noſtra.*) Optima Lambini emendatio. Intelligit, contra quam Alii interpretantur, abruptam eſſe συνέχειαν actionis, atque adeò nihil ad Nos, &c. Id ipſum eſt quod mox dicit,

Inter enim jecta eſt Vitaï pauſa, vageque
Deerrârunt paſſim motus ab ſenſibus omnes.

Aliæ explicationes à ſcopo abeunt. *Faber*. Lambinus tamen ipſe interpretatur *Repetentiam*, ἀνάμνησιν, recordationem, è ver. 871.

Nec tamen id quimus memori reprehendere Mente.

Gifanius, *Retinentia:* viz. Cum ſemel deſimus retineri, manere, eſſe: Alii *Repetentia*. id eſt, Vitæ curſus.

874. *Debet enim miſerè quoi*, &c.) v. 9. Idem Argumentum fuſiùs explicat. Is qui forte Miſer futurus eſt, debet exiſtere in eo tempore quo mala & ægritudo premant; At Mortuus deſinit eſſe, nec unquam à ſepulchro revertetur.

Veſtigia nulla retrorſum.

Ideo Mortuus nullo modo Miſer eſſe poteſt.

876. *Eximit im.*) id eſt: *Eum:* Plautus Epidico, *Ita non omnes poterunt è cruciatu* eximere *Epidicum*. Alii tamen è Codd. *Eximit*, *Eſſeque prohibet*, quibus ſi *Salmaſio* credimus nihil eſt aptius.

878. *In quibus & Nos nunc ſumus.*)

Alii

Scire licet Nobis nihil esse in morte timendum:
Nec miserum fieri, qui non est, posse: neque hilum
Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
 Proinde ubi se videas hominem miserarier, ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore pòsto;
Aut flammis interfiat, malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi Sensum in morte futurum.
Non (ut opinor) enim dat, quod promittit; & inde
Nec radicitus è vita se tollit, & eicit;
Sed facit esse Sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim Sibi cùm proponit quisque, futurum
Corpus uti volucres lacerent in morte feræque;
Ipse Sui miseret: neque enim Se vindicat hilum,
Nec removet satis à projecto corpore: & illud
Se

Alii *Quibus ægri nunc sumus.* Ineptè verò Gifanius cum suis Codd. *Quibus è nunc nos sumus.*

881. *Differre.*) Lambinus, *Referre.*

882. *Mors immortalis.*) Ut apud Catullum,

Nox est perpetua una *dormienda.*

883. *Proinde ubi se videas*, &c.) v. 24. Increpat quosdam Homines de sepultura nimis solicitos, eamque solicitudinem ex opinione de Animi immortalitate natam asserit: Quid enim Ille, qui nihil sensurum se post Mortem credit, Cadaver curaret? Respexisse autem videtur ad tritum illud de *Diogene*, qui rogatus quemadmodum curari vellet, cùm mortuus foret, projici se inhumatum jussit, & causantibus quòd à Feris & Volucribus laniaretur, apponi ad manum jussit Baculum, quo posset illas abigere, & excipientibus quòd non posset, viz. ut Sensu sic Motu privatus; *Quid igitur*, inquit, *si sensu caruero, mea intererit quomodocunque mecum agatur?*

883. *Miserarier ipsum.*) Alii *Indignarier:* Istud ament quibus placet.

884. *Corpore posto.*) Corpore humato, & in Terra condito, *Lambinus: Alii:* Ego verò, *Corpore posto*, ut à Volucribus laceretur; Qui enim pondere Terræ est obtritus, v. 906. Ille proculdubiò est in Terra conditus & humatus: Quid igitur timeret *putrescere Corpore pòsto*, qui *Pondere terræ opprimi* non timeat?

885. *Aut Flammis interfiat.*) Abeat vox ista *Flammis*, nisi forsan aliquis doleret se *Flammis absumi* posse, qui, v. 903. se *Ignibus* imponi patienter ferat: si alia vox occurreret, apponerem, interim lege, è v. 893. & v. 901. *Aut interfiat* morsu *malisve ferarum.*

885. *Interfiat.*) Lib. II. v. 1068. & lib. 5. v. 889. *Confieri.*

886. *Sincerum sonere.*) Lib. III. v. 157. *sonere* autem Veteres.

889. *Quod promittit, & inde.*) Alii, *Promittit abunde.*

890. *Eicit.*) Ejicit.

894. *Miseret.*) Democritum insimulavit Epicurus, quasi diceret post mortem in Corpore sensum fuisse. *Tull. Lib.* I. *Tuscul. quæst.* & eundem Philosophum Lucretius hic loci castigat.

894. *Se vindicat.*) Alii *dividit*, quæ vox veteris lectionis vestigiis, *neque enim se vidit*, magis insistit.

895. *Removet satis.*) Feras, & Aves, *Fayus.*

Se fingit, ſenſuque ſuo contaminat adſtans.
Hinc indignatur ſe Mortalem eſſe creatum,
Nec videt, in vera nullum fore morte alium Se;
Qui poſſit ſibi vivus ſibi Se lugere peremptum,
Stanſque jacentem, nec lacerari, urive dolore.
Nam ſi in morte malum 'ſt malis morſuque ferarum
Tractari, non invenio quî non ſit acerbum
Ignibus impoſitum calidis torreſcere flammis;
Aut in melle ſitum ſuffocari, atque rigere
Frigore, cùm in ſummo gelidi cubat æquore ſaxi:
Urgerive ſuperne obtritum pondere terræ.
At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
Optima, nec dulces occurrent oſcula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent;

Non

Fayus. Lepide: Cadaver, viz. Feras & Volucres abigeret: Tam bellum Interpretem Diogenes, ſatis ſcio, caſtigaret.

896. *Senſuque ſuo contaminat adſtans.*) Id eſt, dum credit, *ſe* poſt mortem Cadaver illud futurum, ſenſum ſuum in id quodammodo transfert. *Faber.*

903. *Ignibus Impoſitum*, &c.) Tres modos ſepulturæ tangit, Qui cremabantur, Qui Terra obruebantur, Et qui in lapideis arcis cum melle condebantur, quos ait in gelidi æquore ſaxi cubare; Hæc breviter *Salmaſius* ad Solinum, p. 850. Forſan verò *Lucretius* caſtigat *Heraclidem Ponticum*, & *Democritum*; de quibus *Varro.* Quare *Heraclides Ponticus* plus ſapit, qui præcepit ut comburerent, quam *Democritus*, qui ut in Melle ſervarent, quem ſi Vulgus ſecutus eſſet, peream ſi centum denariis calicem Mulſi emere poſſimus. Indigna enim Philoſophis tam putida ſepulchri cura; Fortiùs & Sapientiùs ipſe Petronius: At enim fluctibus obruto non contingit Sepultura, tanquam interſit periturum Corpus quæ ratio conſumat, Ignis, an Fluctus, an Mora; Quicquid feceris hæc omnia eodem ventura ſunt; Feræ tamen Corpus lacerabunt: Tanquam meliùs Ignis accipiat.

907. *At jam non Domus accipiet*, &c.) Quoniam vulgò habetur Malum privari iſtis rebus, quibus in vita fruimur, & actionibus quibus fungimur, vanam hanc Opinionem deridet Lucretius, v. 18. dum vulgaria refert lamenta, quibus mortuos Amici proſequi ſolent, quaſi Illi hæc, quæ moriendo demiſerunt, deſiderent. Mortuus jacet ſenſus & cupiditatis expers, nihil optat, petit, aut indiget, quid igitur deflendus? *Socrates* in Dialogo qui apud Plat. *Axiochus* inſcribitur, Ἤκουσα δὲ ποτὲ καὶ τοῦ Προδίκου λέγοντος, ὅτι ὁ θάνατος οὐ περὶ τοὺς ζῶντας ἐστὶν, οὐ περὶ τοὺς μετηλλαχότας· ὅτι περὶ μὲν τοὺς ζῶντας οὐκ ἔστιν, οἱ δὲ ἀποθανόντες οὐκ εἰσὶν, ὥστε οὐ περὶ σὲ νῦν ἔστιν, (οὐ γὰρ τέθνηκας) οὔτε, εἴτι πάθοις, ἔσται περὶ σὲ, σὺ γὰρ οὐκ ἔσῃ. Μάταιος οὖν ἡ λύπη περὶ τοῦ μὴ ὄντος, μήτε ἐσομένου περὶ Ἀξίοχον, Ἀξίοχον ὀδύρεσθαι, καὶ ὅμοιον, ὡς εἰ περὶ τῆς Σκύλλης, ἢ τοῦ Κενταύρου τις ὀδύροιτο, τῶν μήτε ὄντων, μήτε ὕστερον περὶ τὴν τελευτὴν ἐσομένων. Τὸ γὰρ φοβερὸν τοῖς οὖσιν, τοῖς δὲ οὐκ οὖσι πῶς ἂν εἴη;

907. *At jam non Domus.*) Vetus Gronovii Codex, *Vim jam non domus*, unde *Salmaſius* conjicit legendum *Quin*, ſeu potiùs *Im* pro *Eum*; ut *Is Tu*, *Is Ipſe*, id eſt, Qualis hic es, non talem accipiet ibi domus læta. Tandem verò dicit optimè legi, *I*, *non jam Domus.*

Non poteris factis tibi fortibus esse, tuisque
Præsidio : Miser! ô miser! aiunt, omnia ademit
Una dies infesta tibi tot præmia vitæ.
Illud in his rebus non addunt, Nec tibi earum
Jam desiderium insidet rerum insuper una.
Quod benè si videant animo, dictisque sequantur:
Dissolvant animi magno se angore, metuque.
Tu quidem ut es letho sopitus, sic eris ævi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus ægris :
At nos horrifico cinefactum te propè busto.
Insatiabiliter deflebimus, æternumque
Nulla dies nobis mœrorem è pectore demet.
Illud ab hoc igitur quærendum 'st, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cur quisquam æterno possit tabescere luctu ?
  Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
Pocula sæpe homines, & inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant, Brevis hic est fructus homullis:
Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum

Quòd

mus. Frustra hæc omnia, & nihil profectò putidius *Salmasio* cùm *Lucretium* interpretetur.

910. *Non poteris factis tibi*, &c.) Alii,

Non poteris factis florentibus esse cuiquam :

Gifanius verò,

Non poteris factis florentibus esse tuis

Quos versus amat! In sequenti versu quidam *Misero miserè.*

914 *Desiderium rerum insuper.*) Alii, *Desiderium rerum super insidet.*

922. *Ab hoc.*) Gifanius, *Ob Hoc:* & forsan meliùs.

925. *Hoc etiam faciunt ubi*, &c.) Stolidi quidem isti qui Mortuos insatiabiliter lugent, Stolidiores verò, qui commessationibus indulgentes etiam inter pocula mortis memoriam refricaut, quasi siti inexpleta conficiendi essent, aut alicujus aliûs rei desiderio vexarentur, postquam è vita migraverint. Somno sopiti nihil cupiunt, nec re aliqua indigent, quid igitur stulti timeant desiderium in Morte quæ magis disjicit Animæ Principia quàm somnus, & eorum motus à sensu reddit magis alienos ?

927. *Brevis hic est fructus Homullis*) *Homulli*, Faber: Quia nisi *Homulli* legatur, tum Solœcismus in oculos involabit. (*Jam fuerit*) alioqui scribendum erat (*Jam fuerint*) Homulli, viz. Totins enim loci hæc est sententia: Benè & volupe faciamus: Genium memorem brevis ævi nunc placandi tempus est, seu Corallus ille, seu Vina, Sermonesve suaves, & molliculas Escas, seu quid etiam est jucundius, malit: Si nescis, hæc vera vitæ gaudia sunt, sed Eheu! quàm citò prætervolant! Manum itaque injice, *Brevis hic est fructus Homulli*, Horæ momento *fuerit* (id est, *perierit*, ut, *fuit Ilium*) *neque post unquam revocare licebit.*

Quòd sitis exurat Miseros, atque arida torreat,
Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum Se, Vitamque requirit,
Cum pariter Mens & Corpus sopita quiescunt:
(Nam licet æternum per nos sic esse soporem.)
Nec desiderium nostri nos adtigit ullum:
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longè ab sensiferis Primordia motibus errant:
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
Multò igitur mortem minùs ad Nos esse putandum,
Si minùs esse potest, quàm quod nihil esse videmus.
Major enim turbæ disjectus Materiaï
Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitaï pausa secuta.
Denique si vocem rerum Natura repente
Mittat, & hoc aliquoi nostrum sic increpet ipsa:
Quid tibi tantopere 'st Mortalis, quòd nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita anteacta, priorque,
Et non omnia pertusum congesta quasi in vas
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere:
Cur non, ut plenus vitæ Conviva, recedis?

Æquo

930. *Torreat.*) *Terra*, Lambinus, frustra: In sequenti versu Alii legunt *Res*, ita enim Veteres.

934. *Nam licet æternum*, &c.) Hunc versum sequenti subjicit *Salmasius*, & cùm in Cod. Gronovii invenerit *Praemo* pro *Soporem*, legit,

Nam licet æternum per nos sic esse Suprema,

Per nos, inquit, licet sic esse suprema, mortem nempe ipsam, ut est ille Somnus: Vel etiam fortasse

Sic esse Supremo.

Supremo nempe sopore vel somno, sic licet esse per nos æternum, ut & isto quotidiano quo requiescimus. Ita laborant illi, quibus nihil placet præter difficiles nugas.

942. *Expergitus.*) Ab alio excitatus, quem solemus dicere expergefactum: *Festus*: Expergo pro Expergefacio, *Nonius* & Aulus Gellius, lib. VI. C. 10. *tum vel maximè juvenis Animos ista re* expergebat.

943. *Pausa.*) Virgilius inseruit operi suo & Græca verba, sed hac licentia largiùs usi sunt Veteres, quippe illi dixerunt, *Pausam*, *Machæram*, *Asotiam*, & *Malacen*. Macrobius.

944. *Denique si vocem rerum Natura*, &c.) Ut magis valeret contra timorem mortis disputatio, Naturam inducit loquentem, suaque argumenta Personæ autoritate sustentat, V. 21. Si rebus adversis usus fuisti, (Naturam audis) recede Miser, & quietem tandem disce pati: Si prosperis, tum Bonis illis, quæ tam benignè contuli, contentus abi: Nova ne expectes, ut Temporum sic etiam rerum omnium conversio, iisdem semper eadem succedunt: si vires tuas Senectus nondum confecerit, bona omnia quæ Tibi proponere possum percepisti: Si senex sis, quid est quod moraris emori?

Æquo animoque capis ſecuram, Stulte, quietem?
Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profuſa,
Vitaque in offenſu 'ſt; cur amplius addere quæris,
Rurſum quod pereat malè, & ingratum occidat omne:
Nec potiùs vitæ finem facis, atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque
Quod placeat nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis Corpus jam marcet, & artus
Confecti languent: eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas vivendo vincere ſæcla:
Atque etiam potiùs, ſi nunquam ſis moriturus.
Quid reſpondeamus, niſi juſtam intendere litem
Naturam? & veram verbis exponere cauſam?
  At qui obitum lamentetur miſer ampliùs æquo,
Non meritò inclamet magis, & voce increpet acri?
Aufer ab hinc lacrymas, Barathro, & compeſce querelas.
Grandior hic verò ſi jam, Seniorque queratur:
Omnia perfructus vitaï præmia, marces?
Sed quia ſemper aves, quod abeſt, præſentia temnis,
Imperfecta tibi elapſa 'ſt, ingrataque vita,
Et nec-opinanti Mors ad caput adſtitit antè
Quàm ſatur, ac plenus poſſis diſcedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte,
Æquo animoque, agedum, jam aliis concede: neceſſe 'ſt.
Jure

962. *Atque etiam potius.*) Hunc verſum quidam improbè rejiciunt.

965. *At qui obitum*, &c.) Modò Natura mitiùs egit cum Vitæ cupidis, jam omnes immodeſte appetentes, & præſertim Senes, v. 26. acriùs caſtigat: Singulis hominibus, ut in Scena, ſuæ ſunt partes, nec immodeſtiùs Perſona, quæ nihil agat, quàm Senex in hac vita moratur. Abi Fatue, Aliis concede locum, nihil habes quod ampliùs agas, ideoque agas Animam. Quid horres? Quies alta & ſopor æterna Te manent; Quid Sedes infernas, & pœnas poſt Mortem? Fabulas times: Poëtarum figmenta iſta nihil quidem veri in ſe continent, & jam vivi patiuntur Homines mala, quæ futura inepte metuunt.

967. *Barathro.*) Qui Barathro dignus eſt, videndus eſt Ariſtophanis Scholiaſtes in duobus locis. *Faber.* Apud Ammonium Moſchopulum, & alios Grammaticos invenies, Βάραθρον ὄρυγμά τι εἰς ὃ τοὺς κακούργους ἐνέβαλλον· ἀπὸ τούτου λέγεται καὶ ἄνθρωπος Βάραθρος, ὁ ὀλέθρου ἄξιος. Alii tamen *Barde*, id eſt, Stulte, Fatue, Alii *Baro*: qua voce utitur *Tullius*, *de Divinat.* lib. II. & *Perſius*, Sat. 5. *Heinſius* autem ad tertiam Elegiam tertii lib. Amorum Ovidii;

Aufer, abi, *hinc lachrymas*, Balatro, *& compeſce*, &c.

Balatronem autem videntur Veteres ſumſiſſe pro Homine nihili & nugaci, quo ſignificatu etiam apud Varronem occurrit, lib. II. de *Re ruſtica*: vid. etiam Feſtum in *Balatrones*.

Jure (ut opinor) agat, jure increpet, incilietque,
Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas;
Semper & ex aliis aliud reparare necesse 'st:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
Materies opus est, ut crescant postera sæcla:
Quæ tamen omnia Te vita perfuncta sequentur.
Nec minùs ergo ante hæc, quàm nunc, cecidere, cadentque:
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri,
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.
  Respice item quàm nihil ad Nos anteacta vetustas
Temporis æterni fuerit, quàm nascimur antè.
Hoc igitur speculum nobis Natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram:
Num quid ibi horribile apparet? num triste videtur
Quicquam? nonne omni somno securius exstat?
Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, invita sunt omnia nobis.
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama 'st, cassa formidine torpens:
Sed magis invita Divûm metus urget inanis
Mortaleis, casumque timent, quemcunque ferat Fors.

Nec

976. *Incilietque.*) Increpet, *Probris incilians:* Attius. *Siquis hæc me oratione inciliet, quid respondeam?* Pacuvius, atque Alii.

979. *Decidit.*) Quidam agnoscunt *Deditur*, & v. 982.

Quam Tu pro *Quàm nunc*, legunt: Gifanius,

Nec minùs ergo ante hæc quàm quæ cecidere cadentque.

984. *Vitaque Mancupio.*) Ea *Mancipio* accepisse dicimur, quorum dominium est nobis acquisitum. *Quis tibi hanc dedit* mancipio, *aut unde emisti?* Plautus, & apposite Arnobius, *usu fructu illis est Vita non* mancipio *tradita.*

989. *Ibi.*) In tempore præterito, *Lambinus:* Alii, in tempore post mortem futuro.

991. *Atque ea nimirum quæcunque, &c.*) Ut Mortis metum Hominum Animis penitus evelleret, v. 46. Poëtarum Fabulas de Tantalo, v. 6. de Tityo, v. 11. de Sisypho, v. 8. de filiabus Danai, v. 8. de Cerbero, Furiis, & lacu Sulphuris, v. 13. commode explicat & illustrat: Quippe istæ fabulæ narrantur de vivis, Superstitiosus est Tantalus; Tityus verò ille qui fœda Libidine captus, & victus ducitur: Sisyphus repræsentat illum qui Imperia & Magistratus impotenter ambit, nec unquam est voti compos. Filiæ Danai sunt Cupidi, & insatiabiliter Avari. Cerberum autem, Furias, & id genus reliqua inter Carnifices requiras; seu potiùs in ipsa, maximo isto Tortore, Impiorum Conscientia.

993. *Impendens Aëre Saxum.*) Ista, ut quibusdam Poëtis placuit, apud Inferos Tantali pœna, Eurip. in Oreste,

Κορυφῆς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρον
Ἀέρι ποτᾶται, καὶ τίνει ταύτην δίκην.

996. *Casumque.*) Lusus quidem & Scomma in ista voce, & *Casus* Saxum impen-

Nec Tityon Volucres ineunt Acherunte jacentem,
Nec, quod ſub magno ſcrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto,
Quamlibet immani projectu Corporis exſtet,
Qui non ſola novem diſpenſis jugera membris
Obtineat, ſed qui Terraï totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem,
Nec præbere cibum proprio de corpore ſemper:
Sed Tityos nobis Hic eſt, in amore jacentem
Quem volucres lacerant, atque exeſt anxius angor;
Aut alia quavis ſcindunt cuppedine curæ.
Siſyphus in vita quoque nobis ante oculos eſt,
Qui petere à populo faſceis, ſævaſque ſecureis
Imbibit; & ſemper victus, triſtiſque recedit:
Nam petere imperium, quod inane'ſt, nec datur unquam,
Atque in eo ſemper durum ſufferre laborem,
Hoc eſt adverſo nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen à ſummo jam vertice rurſum
Volvitur, & plani raptim petit æquora campi.
Deinde animi ingratam naturam paſcere ſemper,
Atque explere bonis rebus, ſatiareque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cùm redeunt: fœtuſque ferunt, varioſque lepores,

Nec

impendens & Caſurum reſpicit: iſte luſus forſan puerilis, ſed maximi viri ingenio nonnunquam abutuntur.

1000. *Projectu.*) Ad hæc verba Virgilii,

—— Projectaque *ſaxa Pachini Radimus:* ——

Projecta, ſi ſecundum conſuetudinem dicatur, intelligitur *Abjecta:* Si ſecundum Veteres, *Projecta*, porro jacta, ut alibi ait,

—— Projecto *dum pede lævo. Aptat ſe pugnæ* —— Macrobius, Satur. lib. VI. Cap. 4. Fruſtra verò hæc, nec ad Veteres fugiendum; Livius, lib. XXII. Cap. 20. *Nec Continentis modò* projectas *oras prætervecta.*

1001. *Qui non ſola novem*, &c.) Nota Tityi moles,

Viſcera præbebat Tityus lanianda, novemque Jugeribus diſtractus erat: Ovidius.
Per tota novem cui jugera Corpus Porrigitur: Virgilius:

1001. *Diſpenſis.*) Alii *Diſperſis*, imperitè.

1007. *Cuppedine.*) Giſanius, *Torpedine*, è Codd. Quibus etiam Ego crederem, ſi bonus ille Vir acutam aliquam *torpedinem*, qua *Curæ ſcindant* demonſtraret.

1009. *Faſces ſævaſque ſecures.*) Honores & Magiſtratus, proprie Conſulatum.

1010. *Imbibit.*) Sic lib. VI. v. 71.
Ut ex ira pœnas petere imbibat *acres.*
M. Tullius, *Quòd ſi facere nolit, atque imbiberit ejuſmodi rationibus illam ad ſuas conditiones perducere:* Et *Combibere* eodem ſenſu utitur Arnobius.

Nec tamen explemur Vitaï fructibus unquam;
Hoc (ut opinor) id eſt, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertuſum congerere in vas:
Quod tamen expleri nulla ratione poteſtur.
 Cerberus & Furiæ jam verò, & lucis egenus
Tartarus horriferos eructans faucibus æſtus,
Hæc neque ſunt uſquam, neque poſſunt eſſe profecto.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Eſt inſignibus inſignis, ſceleriſque luela
Carcer, & horribilis de ſaxo Jactu' deorſum,
Verbera, Carnifices, Robur, Pix, Lamina, Tædæ:
Quæ tamen & ſi abſunt, at Mens ſibi conſcia facti
Præmetuens, adhibet ſtimulos, torretque flagellis;
Nec videt interea, qui terminus eſſe malorum
Poſſit, nec quæ ſit pœnarum denique finis:
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte graveſcant:
Hinc Acheruſia fit Stultorum denique vita.
 Hoc etiam tibi Tute interdum dicere poſſis:

Lumi-

1023. *Poteſtur.*) Plautus,

Demum igitur, cum Senex ſis, tunc in otium
Te colloces, dum poteſtur.

Pacuvius apud Nonium,

Siqua poteſtur *inveſtigaria via,*

& Ennius apud Diomedem,

Nec retrahi poteſtur *imperiis.*

1028. *Sceleriſque luela.*) A fugio & caveo, *fugela*, *cautela*, ita *luela* à luo. Alii legunt *Numella*: *Numella* autem eſt machinæ genus ligneum, ad cruciandos noxios comparatum, quo & Collum & Pedes immittunt: *Nonius.* Eſt genus vinculi quo quadrupedes ligantur: *Feſtus.* Plautus in Aſin. *Nervos*, *Catenas*, *Carcerem*, Numellas, *Pedicas*, *Boias.*

1029. *De Saxo jactus deorſum.*) Saxum Tarpeium; Horat. Sat. 6. lib. I.

——— *Audes*
Dejicere è ſaxo *Cives aut tradere Cadmo?*

1030. *Robur*, *Pix*, *Lamina*, *Tædæ.*) Varia Tormentorum genera; *De Robore præcipitati ſunt*: Val. Maximus, lib. VI. Cap. 3. *Atra Pix te agitet apud Carnificem, & Capiti tuo illuceat.* Plautus in Capt. *Laminas* autem ardentes, & *Tædas* quis neſcit?

1037. *Hoc etiam tibi Tute*, &c.) Demum, v. 29. Vulgus Hominum, Numerum iſtum, ut loquitur *Horatius*, & fruges conſumere natum increpat. Quid enim iſti Sibi Aliiſque prorſus inutiles indignarentur ſe iiſdem legibus Neceſſitatis ſubjici, quibus maximi Imperatores, Conditores Legum atque Urbium, Scientiarum Authores, & Ingenio Artibuſque illuſtres viri jam tenentur, & olim tenebantur: deterior debet eſſe eorum Conditio, & tamen de æqua queruntur Immodeſti! *Ancus Martius*, quartus Romanorum Rex, v. 5. *Xerxes* ille Perſarum imperator, v. 5. *Scipio Africanus*, v. 2. olim obierunt. Poëtæ omnes, & eorum Pater *Homerus*, v. 3. *Democritus* denique, v. 3. Atque Epicurus reliquis omnibus præſtantior Philoſophus interiit, v. 3. Abi igitur Tu, quicumque es, nec deplora iſtam ſortem, quam tales tantique Viri, præcipuè *Democritus* & *Epicurus* læti ſubierunt.

Lumina ſis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis, quàm, Tu, fuit Improbe, rebus.
Inde alii multi reges, rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitârunt,
Ille quoque ipſe, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus ſalſas docuit ſuper ire lacunas:
Et contemſit, aquis inſultans, murmura ponti,
Lumine ademto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Oſſa dedit terræ, proinde ac famul infimus eſſet.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum,
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
Sceptra potitus, eadem aliis ſopitu' quiete 'ſt:
Denique Democritum poſtquam matura vetuſtas
Admonuit memorem motus langueſcere Mentis,
Sponte ſua letho caput obvius obtulit ipſe.
Ipſe Epicurus obît decurſo lumine vitæ,

Qui

1038. *Lumina ſis oculis.*) Viz. *Suis oculis*; nam *Sis*, *Sos*, *Sas*, pro *Suis*, *Suos*, *Suas*, Veteres. Ennius:

Virgines nam ſibi quiſque domi Romanus habet Sas: Nævius.

Sis *Pœni contremiſcunt artubus.*

Fruſtra igitur quidam legunt, *Lumina ſic etiam ſolis.*

1038. *Bonus Ancus.*) De quo Livius: *Avitæ gloriæ memor, medium erat in eo ingenium, & Numæ & Romuli memor, cuilibet ſuperiorum Regum belli paciſque & artibus & gloria par.*

1042. *Ille quoque Ipſe.*) Xerxes, qui Helleſponto juncto (Tullii verbis, in lib. II. de Fin. utor) Mare ambulavit.

1045. *Atque inſultans.*) Ita rectè *Lambinus: Inſultare ſolo*, Virgilius. *Inſultare buſto*, Horatius. *Giſanius* verò *Equis inſultans*, cui favet *Salmaſius*; Quaſi id ageret *Lucretius*, ut ſciremus Xerxem Helleſponto juncto tam Equites quàm Pedites trajeciſſe.

1048. *Famul.*) Oſcorum vox pro *Famulus*: Ennius,

Mortalem ſummum Fortuna repente Reddit, ut ex ſummo Regno famul infimus eſſet.

Idem *Debil* Homo pro *Debilis*: Varro, *Facul* & *Difficul*, *Quod utrum ſit magnum, an parvum, Facul*, an *Difficul.*

1050. *Unus Homerus.*) Alii *Avus*, imperitè.

1052. *Denique Democritum*, &c.) *Hermippus* apud Laërtium hunc locum explicat, Democritus cum jam Senio confectus, & propinquus morti videretur, mœrentem Sororem, quod illo ἐν τῇ τῶν θεσμοφορίων ἑορτῇ morituro, ipſa Deæ vota exſolvere nequiret, bono Animo eſſe juſſit, paneſque calidos ſibi quotidie afferre; Eos igitur cùm naribus admoviſſet, vivum ſe donec ea celebritas tranſiret, ſervavit: ubi verò dies illi tranſierunt (tres autem erant) ἀλυπότατα τὸν βίον προήκατο. Diogenes Laërtius, lib. IX. in vita Democriti.

1055. *Ipſe Epicurus.*) Quidam huc retrahunt præcedens *Ipſe*, ita ut ſit *Ipſe Ipſe Epicurus*, & pro *Lumine* legunt *Limite.*

Qui genus humanum ingenio ſuperavit; & omneis
Præſtinxit, ſtellas exortus uti ætherius Sol.
  Tu verò dubitabis, & indignabere obire,
Mortua quoi vita eſt prope jam vivo, atque videnti?
Qui ſomno partem majorem conteris ævi?
Et vigilans ſtertis, nec ſomnia cernere ceſſas,
Sollicitamque geris caſſa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid ſit tibi ſæpe mali, cùm
Ebrius urgeris multis Miſer undique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris?
  Si poſſent Homines, proinde ac ſentire videntur,
Pondus ineſſe Animo quod ſe gravitate fatiget,
Et quibus id fiat cauſis cognoſcere, & unde
Tanta mali tanquam moles in pectore conſtet;
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus.
Quid ſibi quiſque velit, neſcire, & quærere ſemper,
Commutare locum, quaſi onus deponere poſſit.
  Exit ſæpe foras magnis ex ædibus Ille,
Eſſe domi quem pertæſum 'ſt, ſubitoque revertit:
Quippe foris nihilo meliùs qui ſentiat eſſe.
  Currit agens mannos ad villam Hic præcipitanter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtans;
Oſcitat extemplo, tetigit cùm limina villæ:
Aut abit in ſomnum gravis, atque oblivia quærit,

Aut

1057. *Præſtinxit.*) Hanc vocem multis contra Barbaros, ut loquitur, defendit *Lambinus*, è contra *Salmaſius*, *Lego è ſcriptis* Reſtinxit, *ubi perperam Lambinus* Præſtinxit, contra fidem Librorum, & Latinè Loquentium uſum; Epicurus omnes ingenio ſuo ſuperavit, *& extinxit, ſive reſtinxit, ut Sol adventu ſuo ſtellas reſtinguit, cum lumen ſuum illis adimit:* Sic l. V.

Præclarumque velit Solis reſtinguere *lumen.*

Tertullianus, *Reaccenduntur Stellarum radii, quos matutina Succenſio* extinxerat. Attamen poſt tanta certamina, tam *Reſtinxit*, quàm *Præſtinxit*, ſine ullo incommodo legamus.

1066. *Si poſſent Homines*, &c.) Mortis timorem, fontem & originem omnis ægritudinis ſupra docuit *Lucretius*: idem jam agit, v. 23. Nec aliunde Tumultus & Inſtabilitas in vita Hominum: Modò in Villam tendunt, modò in Urbem revertuntur; Hæc jam appetunt, deinde eadem fugiunt, in omni conditione Cura atque Ægritudo, quippe hunc metum, omnesque cupiditates ex illa natas ſecum ferunt; Veram autem Philoſophiam *Epicuri*, viz. Sapientiam ſequantur, Animum mortalem eſſe diſcant Homines, & deponet quisque ſarcinam, quàm gravem ſentit.

1068. *Et quibus id fiat cauſis cognoſcere.*) Alii,

E quibus id fiat cauſis quoque noſcere.

1078. *Oſcitat extemplo.*) Oſcitatio quippe Hominis eſt faſtidientis quæ adſunt, & quæ abſunt deſiderantis.

Aut etiam properans urbem petit, atque revisit.
Hoc se quisque modo fugit: At, quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratis hæret, & angit,
Propterea, morbi quia causam non tenet æger:
Quam benè si videat: jam, rebus quisque relictis
Naturam primùm studeat cognoscere rerum,
Temporis æterni quoniam, non unius horæ
Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Ætas post mortem, quæ restat cumque, manenda.
Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quæ mala nos subigit vitaï tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat,
Nec devitari lethum pote, quin obeamus.
Præterea, versamur ibidem, atque insumus usque:
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur
Cætera: post aliud, cùm contigit illud, avemus;
Et sitis æqua tenet vitaï semper hianteis:
Posteraque in dubio'st fortunam quam vehat ætas,
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.
Nec prorsum, vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quò minùs esse diu possimus morte peremti.
Proinde licet quot vis vivendo condere sæcla,
Mors æterna tamen nihilominùs illa manebit:

Nec

1082. *Ingratis.*) Præter voluntatem: *Ingratiis*: Vossius: Sic Plautus in Casina,

Vobis invitis, atque amborum ingratiis:

& in Mercatore,

Tuis ingratiis:

infra, lib. VI. v. 215.

—— *Cadant* ingratis *illa necesse est Semina, quæ faciunt fulgorem*:

1084. *Rebus relictis.*) Idem valet ac *rebus omnibus aliis relictis*: Sic Plautus,

Ego relictis rebus *Epidicum operam quærendo dabo*:

Terentius,

Herus me, relictis *rebus, jussit Pamphilum Hodiè observare*:

1089. *Denique tantoperè in dubiis.*) Demum, v. 4. Stultè id fugimus, quod evitare non possumus; Imo si multas ætates viveremus, eadem tamen nos teneret Cupiditas Vitæ, v 7. quæ nullam novam voluptatem afferret, quæ incerta semper, & malis obnoxia: & v. 8. Mors erit æquè Immortalis & æterna, si hodie, ac si cras occupet.

1091. *Certa quidem.*) Rectiùs quàm *Certè equidem.*

1098. *Vehat.*) Alii, *Ferat.*

1101. *Delibrare.*) Rectius *Delibare*, Faber.

1102. *Morte peremti.*) Virgilius,

—— *Indigna Morte peremti.*

Et

—— *Cæde peremtis*:

Nec minùs Ille diu jam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitaï fecit, & ille
Menſibus atque annis qui multis occidit antè.

Cùm de Materia, ejuſque motibus, (ſi modo opiniones quæ Providentiam impugnent excipias) diſputet Lucretius, quis Philoſophorum prudentiùs aut rei ipſi accommodatiùs? De rebus, verò à Senſu remotis, de Anima, ejuſque facultatibus diſſerente nemo vanior aut ineptior: Qualem verò ſibi Animam effingit? En ipſa adeſt; Subſtantia Corporea tenuis, compoſita è minutis & volubilibus particulis Auræ, Aëris, & Caloris, quæ ita per totum Corpus ſitæ ſunt, ut parvis intervallis ſint à ſe invicem disjunctæ: His tribus addas quartum Neſcio quid innominatum perſubtile, & maximè mobile, quod in pectore ſitum ſit ſenſus principium, & Imagines ab omnibus rebus venientes percipiat, & tum perfecta & conſummata crit *Epicuri* Anima. Breviter, Concipe Araneum in pyxide, per totam iſtius pyxidis cavitatem telam texat, mediamque ipſe incolat: advolent deinde Muſcæ, & fila moveant, quo motu excitatus Araneus filamenta tractet, Muſcas irretiat, & captas devoret: Hæc concipe & habebis Imaginem Epicuræx Animæ captantis εἴδωλα, quo nulla unquam fuerit ſimilior. Hæc verò digna ſunt Philoſopho commenta!

Animam non eſſe Corporis Harmoniam, à v. 94. ad v. 136. ſatis probatum. Inde uſque ad v. 162. fruſtra Animum, Dominum, viz. vili ſervo Animæ conjungit: vehementi metu concuſſo Animo, laborat Anima, fateor, ſic tremente Citharædo debitos ſonos Cithara non reddit. Pari ſucceſſu uſque ad v. 177. Animum corporeum eſſe evincere conatur, quod enim argumentis confirmare debuit, id tanquam certum ſibi ſumit; Pertinaciter enim affirmamus Contactum poſſe eſſe ſine Corpore.

Dum verò Animam Corpoream eſſe nondum probaverit, quid de illius ſubtilitate uſque ad v. 231. inquiramus? Fatendum tamen Poëtam evidenter demonſtraſſe Animæ particulas (ſi modò Corporea foret) debere eſſe ſubtiles & volubiles: Nec de Compoſitione Animæ usque ad v. 323. litigemus, nam ex Aëris, Auræ, & Caloris Seminibus non minùs aptè componat Animum quàm ex alicujus aliùs materiæ particulis: Quòd verò, v. 280. tribus hiſce rebus quartum aliquod innominatum addat, ideo confitetur nullum genus Corporis concipi, aut excogitari poſſe, quod ſenſus ſit principium.

Prudenter autem tenuis Animi ſalutem denſo validoque Corpori commendat uſque ad v. 350. & uſque ad v. 370. Corpori etiam facultatem ſentiendi largitur: Quid autem ſtultius? quid à communi ſenſu remotius? Quid denique ipſius Placitis minùs accommodatum? Unde enim Corpus ſit ſenſus particeps cui nihil quartæ iſtius innominatæ rei immiſcetur? Deinde ad v. 396. contra Democritum feliciter diſputet, nec repugno, non enim inquiro utra Sententia potior ſit, dum utraque eſt abſurda: Et modò Animum Corpori conſervandum credidit, ſic ad v. 417. Corporis cuſtodiam viciſſim Animo commendet: Iſtam tutelam non invideo: Argumenta verò quibus ipſum Animum expugnat, conſideremus.

Primum, à v. 425. ad v. 445. Tenuem & ſubtilem Corpoream Subſtantiam, qualem Animum ſupponit eſſe, diſtrahit & diſpergit: Atque id fiat per me licet, Corporeus ſit Animus,

& quamvis crassus, & è particulis implexis coujunctus sit, enm tamen dissolubilem fatebor.

Secundum, à v. 445. ad v. 459. Tertium, à v. 460. ad v. 464. & Quartum, à v. 464, ad v. 473. Nihil efficiunt: Animum enim unà cum Corpore nasci, adolescere, & senescere minimè sentimus; Corpus nasci, adolescere, atque senescere sentimus, in Animo neque decrementum neque incrementum experimur; At verò in Infante non viget Animus, in Sene deficit: Quo argumento? nempe ineptus est Puer, & Senex desipit. Similiter Artificem peritissimum in Machina colloces, Aliæ verò partes istius Machinæ nimis rigescant, Aliæ sint æquo flaccidiores, deterantur aliæ, aliæ autem nimis turgescant; & deinde stultè expectabis ordinatos motus, licet maximè elaboret peritissimus ille Artifex. Deinde curas, luctumque suscipit Animus: Ergo est dissolubilis: Quia, viz. (alia non jam occurrit ratio) Luctus *Penetrans* & Curæ *Edaces* alibi appellantur. Digna mortali & Corporeo Animo ista ratiocinatio! Quarto autem argumento eadem responsio, quæ secundo, satisfacit.

Tribus sequentibus argumentis, à v. 475. ad v. 524. Medici respondeant, quanquam nil opus est responso: Crura vacillent, tardescat Lingua, & natent Oculi, quid hæc ad Animum? Jurgia denique gliscant; Neque id quidem mirum, quemadmodum quantumlibet alioquin peritus fuerit Citharistes, non poterit tamen non dissonantes cantilenas exprimere, si perturbatè intenderis, ac distenderis chordas Citharæ, quæ harmonicè ante pulsabatur. Similiter in morbo Epileptico ater ille Humor organa deturbat, atque inde isti motus incompositi. Cùm verò Organa tantum afficiat, & debilitet Morbus, quid aliud restituat Medicina? Septimum, à v. 525. ad v. 546. asserit Animam Hominis membratim morientis sensim deficere atque interire: Quasi frigescere non possint Artus nisi Anima etiam frigescat: Hoc verò argumentum supponit Animam Corpoream esse & per totum Corpus diffusam, quod nondum probavit, & certò scio nemo unquam demonstrabit.

Octavum, à v. 547. ad v. 556. nihil agit, Neque enim ab alio intelligendi aut ratiocinandi vim habet Anima, quemadmodùm Auris audiendi, aut Oculus videndi mutuatur, verùm à seipsa id habet, ac idcircò mirum non est, si sejuncta à Corpore Auris non audiat, neque sejunctus Oculus videat, secreta autem à Corpore Mens intelligat ac ratiocinetur.

Nono, à v. 557. ad v. 578. hoc modo respondendum: Ut dum videmus Militem gladio, aliisque armis pugnantem, non dicimus tamen illum Armis destitutum non posse plagam ullam inferre, cùm manus adhuc suppetant quibus infligere ictus possit; sic cùm Anima membris undique, ut panoplia quadam induatur, organisque adeò corporeis varias functiones obeat, dicendum tamen non est, ubi istum omnem quasi militarem apparatum exuerit, nullam ipsi neque intelligendi neque sentiendi superesse functionem.

Decimi argumenti, à v. 589. ad v. 590. vires nemo agnoscet, nisi qui senserit Animum esse quasi fundamentum totius Animalis, & Corpus Animo tanquam Sale aliquo condiri, ne fœteat & putrescat.

Undecimum, à v. 591. ad v. 605. nihil aliud est quàm in verbo lusus; ideo enim vim aliquam videtur habere, quia ista spirituum defectio appellatur *Animi* deliquium.

Duo sequentia, à v. 606. ad v. 623. negant Animam exire posse integram, nisi per fauces expiretur, nec absurdè quidem, si Corporeus foret Animus: Addunt insuper Animam futuram dissolutionem metuentem ægrè atque invitò exire; Respondet apud Ciceronem Cato, *Quid Quòd sapientissimus quisque æquissimo Animo moritur, stultissimus iniquissimo? Nonne vobis videtur Animus is, qui plus cernat & longius, videre se ad meliora proficisci; Ille autem cujus obtusior acies, non videre? Equidem efferor studio*

dio patres vestros, quos colui & dilexi, videndi; neque verò eos solum convenire aveo, sed illos etiam, de quibus audivi, & legi, & ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem, haud scio quis facilè retraxerit; Quòd si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem; nec verò velim, quasi decurso spatio à Calce ad Carceres revocari. Demum affirmant Animum, quoniam in Pectore Hominis semper situs est (si *Epicurum*, viz. audiamus) extra pectus non posse integrum manere, quasi Aves in nido natæ extra illum versari nequeant.

Decimum quintum, à v. 624. ad v. 633. ejusdem est cum reliquis farinæ, & Vulgus sapit: Nec Decimum sextum, à v. 634. ad v. 669. tam fusè explicâsset Poëta, si motum Animalem, eaque instrumenta quæ isti perficiendo inserviunt perspexisset. Sequenti à v. 670. ad v. 678. Plato & Pythagoras respondeant, istos enim solos premit, & alia jam ago: Decimum septimum & octavum, à v. 679. ad v. 712. supponunt Animum Corporeum per totum Corpus diffundi, & cunctis illius partibus alligari, quo nihil falsius, aut absurdius: in Capite, tanquam Princeps in Solio residet, ibique dominatur.

Quàm futilis sit ista, à v. 713. ad v. 740. de Vermibus observatio Omnes sentiunt, qui Vermes in Terra, Planta, Caseo, rebus profectò nunquam Animatis genitos viderunt.

Qui Animarum transmigrationem defendunt, isti effugiant nodos quos nectit Poëta, à v. 741. ad v. 769. Et deinde à v. 770. ad v. 776. Absurdus foret Animus, nisi cuperet Corpus vividum & vigens, fugeretque senio confectum. De sequentibus à v. 777. ad v. 784. Isti videant, si qui sint, qui Pythagoricas nugas aliquid esse putent: Quoniam verò Vigesimum quartum, à v. 785. ad v. 800. idem est cum Decimo quarto, ideo non alia hic quàm illic adhibenda est responsio.

A v. 801. ad v. 866. Rem immortalem rei mortali conjungere Præstantissimis Philosophis nondum visum fuit incongruum, aut absurdum; Deinde contra, à v. 807. ad v. 829. quartum genus rerum constituo, incorporeas, viz. substantias immortales: idque impudenter negabit Epicurus, cùm Deos suos æternos & indissolubiles constituerit. Demum, à v. 830. ad v. 841. Luctu penetranti affici, & curis edacibus vexari Animum, & Corpore morbis quibusdam correpto illum debitas functiones exercere non posse confitemur, at verò Animum inde fieri mortalem pertinaciter negamus.

Jam verò copiosiùs ostenderem frustra hæc omnia argumenta congerere & explicare *Lucretium*, Mortis enim metum non tollunt: Quippe iis qui bonis prosperisque rebus utuntur, quid calamitosius ista morte quæ sit *σίγησις αἰσθήσεως*? & Miseris talem mortem proponere qua extinguantur penitùs, sicque miseriarum sit finis, perinde est ac si jactato tempestatum sævitia proponatur naufragium, quo submersus suffocatusque procellam deinceps sensurus non sit: Hoc est egregium, quod præstant *Epicuri* dogmata, solatium; Quod tamen, quale quale est, Bonis omnibus & Piis invisum ac ingratum, & impios solos, quos nulla Philosophia curare debuit; juvabit.

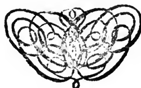
FINIS LIBRI TERTII.

LIBRI QUARTI
ARGUMENTUM.

I. QUA suprà libro primo usus est comparatione Lucretius, *ut* Memmii *sui animum tantisper à contentione relaxaret; eadem hunc librum quartum à v.* 1. *ad v.*26: *auspicatur, ut auditorem sibi docilem reddat, & attentum.* II. *Libri hujus proponit argumentum, quod ex industria cum superioribus connectit. Cùm enim primo & secundo Libro abundè docuerit, quæ & qualia sint rerum* Primordia, *quibus figuris distincta, quo motu ferantur, ac cæteras res procreent, Libro verò tertio* Animæ *atque* Animi *naturam fusius explicaverit, meritò sanè à v.* 26. *ad v.* 46. *hanc aliam subnectit disputationem de sensatione tam vigilantium quàm dormientium. Quam disputationem ut ex ordine absolvat, à* Simulachris *exorditur, quibus omnem sensationem fieri contendit. Docet itaque* III. *à rerum superficie tenuia quædam & subtilissima* Simulachra *mitti quæ passim per Aera volitant, sigillatim tamen sub visum non cadunt, nisi à speculis aut Aqua repulsa in oculos incurrant, à v.* 46. *ad v.* 108. IV. *Subtilitatem horum* Simulachrorum *demonstrat, & subinde exiguitatem* Primordiorum *confirmat, ad v.* 129. V. *Simulachrorum duplex distinguit genus, alterum eorum, quæ sponte sua generantur in Aere, qualia nonnunquam videmus fieri in nubibus, quæ modò Gigantum, modò Montium aut Belluarum imagines imitantur, alterum eorum quæ à rerum superficie avolant, quasi tenues rerum Exuviæ: & deinde à Rerum superficie has Exuvias perpetuò oriri docet, & ea motus celeritate per Aera ferri, ut Luminis solaris jactum facilè superarent, à v.* 129. *ad v.* 217. VI. *Quia* Visus *Omnium sensuum primus habetur, ab eo exorditur, quem ex* Simulachrorum *seu* Imaginum *incursu fieri docet: Interim autem explicat ea omnia*

nia quæ ad Visus *causas spectant*, *variaque de* Visu *problemata proponit*, *quæ ritè solvit* & *explicat*, *à v.* 217. *ad v.* 471. *VII. Ne verò aliquis ex problematis modò explicatis sensus fallaciæ arguat*, *illorum dignitatem copiosè adstruit*, *à v.* 471. *ad v.* 524. *Et subinde* Scepticos, *præcipuè à v.* 471. *ad v.* 479. *refutat:* & *demum asserit omnem Veritatem fidei sensuum inniti. VIII. His ita de* Visu *disputatis*, *cæteros sensus aggreditur*, *ac primùm docet* Vocem *ac* sonum *corporeas esse Imagines*, *quæ aurem pariter feriant* & *auditum faciant*, *Vocis naturam atque formaturam explicat. Cur eadem vox percipiatur à multis*, *rationem reddit; Quid sit* Echo, *quomodo fiat*, *à v.* 524. *ad v.* 619. *IX. Deinde de* Sapore, & Gustu, *de* Odore, & Olfactu *docet; Quid nempe sit* Sapor, *quid* Odor, & *cur non ab omnibus sentiantur. Cur* Cibus *idem aliis dulcis*, *Aliis amarus fiat; Cur* Odor *alius aliis sit magis aptus*, & Vox *aliis terrorem incutiat*, *quæ alios juvet*, *saltem non terreat*, *à v.* 619. *ad v.* 726. *X. de* Imaginatione *atque* Cogitatione *agit*, *quas per tenuissima rerum* Simulachra *seu imagines quæ in mentem incurrant*, *fieri pariter ait*, *inde varia de cogitationibus problemata proponit* & *explicat*, *Cur*, *v. g. videamur in Somnis videre illos*, *qui jam mortui sunt: Cur* Simulachra *rerum seu Imagines videantur nobis morari dum cogitamus ea. Cur subitò quisque cogitat quæ lubuerit: Cur in Somnis cernimus moveri*, *à v.* 726. *ad v.* 820. *XI. à v.* 821. *ad v.* 905. *Docet* Linguam, Oculos, Aures, Nares, *omnia denique sensationis Organa priùs nata esse quàm eorum usum*, *secùs verò in artificiosis rebus quæ pendent ex prævisa indigentia: XII. De* Somno, *ac* Insomniis *agit*, *imprimisque docet qua ratione fiat Somnus in nobis*, & *in cæteris Animantibus: Somniorum varias assignat causas*, & *demum ad res Venereas delapsus à v.* 1050. *usque ad finem libri de* Amore, Sterilitate, Fœcunditate, &c. *liberiùs forsan* & *apertiùs quàm par erat*, (*sed Philosophi in hisce rebus sibi maximè indulgent*) *disputat.*

T. LU-

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

AVia Pieridum peragro loca nullius antè
Trita ſolo, juvat integros accedere fonteis:
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores,
Inſignemque Meo capiti petere inde coronam,
Unde priùs Nulli velârint tempora Muſæ.
Primùm quòd magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exſolvere pergo;
Deinde, quòd obſcura de re tam lucida pango
Carmina, muſæo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur.
Nam veluti Pueris abſynthia tetra Medentes,
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circùm
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore,
Ut Puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Abſynthî laticem, deceptaque non capiatur;

Sed

1. *Avia Pieridum.*) Iſtos 25. verſus quibus attentum ſibi Memmium ſuum, aut alium quemvis Lectorem reddere conatur, vid. lib. I. v. 925.

2. *Integros.*) Terentius, Prol. Adel.

Plautus hunc locum
Reliquit integrum.

9. *Lepore.*) Quidam Codd. *Liquore*, imperitè: lib. I. v. 29.

Quò magis æternum da dictis, Diva,
leporem.

Sed potiùs tali tactu recreata valescat.
Sic Ego nunc, quoniam hæc Ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab Hac; volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Museo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum; ac persentis utilitatem.
Sed quoniam docui, cunctarum Exordia rerum
Qualia sint, & quàm variis distantia formis
Sponte sua volitent æterno percita motu:
Quoque modo possint res ex his quæque creari:
Atque Animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus è rebus cum Corpore compta vigeret;
Quove modo distracta rediret in Ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quæ rerum Simulacra vocamus:
Quæ quasi Membranæ summo de corpore rerum
Dereptæ volitant ultro citroque per auras:
Atque eadem nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificant, atque in somnis, cùm sæpe figuras

Con-

17. *Tactu.*) Alii pro *Pacto* contendunt, *Tractu*, id est *Haustu*, Gifanius: Non tanti.

25. *Persentio.*) Ut in præcedente versu *Perspicis*: *Præsentis* Lambini admitti non debet.

26. *Sed quoniam docui*, &c.) V. 7. breviter recenset ea quæ in præcedentibus libris disputaverat, Primo & Secundo libro *Atomorum* Naturam, Affectiones, Motus denique & Coucilia absolverat, in tertio Principia Animæ Animamque ipsam tam Corpori conjuncta, quàm à Corpore separatam consideraverat; & deinde, v. 13. hujus libri quarti argumentum complectitur, viz. aget de Simulachris, quæ veluti membranæ corticesque Corporum à rerum superficie perpetuò fluunt, nobisque illarum species & figuras deferunt; Si sincera integraque adveniant, tum res veras percipimus; Si mutilata, inversa, aut cum aliis conjuncta, inde Centaurorum, & aliorum id genus monstrorum phantasmata; aliquando etiam (namque Animæ cum Corporibus intereunt) Mortuorum spectra.

31. *Cum Corpore compta.*) *Cópta*, seu *Coapta*. Faber: Ut & lib. III. v. 260.

——— *Quibusque*
Cópta modis vigeat ——

32. *Ordia prima.*) Primordia.

34. *Rerum Simulachra.*) Intelligit species rerum, quas vulgò intentionales vocant, *εἴδωλα, τύπους, ὑμένας*, membranulas, effluvia ex superficie corporea, quæ ex omnibus omninò rebus perpetuò emanant, & Animos impellunt. Latinis *Spectra*: *Figuræ*, *Imagines*, *Effigies*: *Quarum incursu*, ut inquit Cicero ex Epicuro, 1. de Fin. *non modò videmus, sed etiam cogitamus.*

Contuimur miras, ſimulacraque luce carentum;
Quæ nos horrificè languenteis ſæpe ſopore
Excierunt: Ne forte Animas Acherunte reamur
Effugere, aut Umbras inter vivos volitare:
Neve aliquid noſtri poſt mortem poſſe relinqui,
Cùm Corpus ſimul, atque Animi natura peremta,
In ſua diſceſſum dederunt Primordia quæque.
Dico igitur, rerum Effigias, tenueiſque figuras
Mittier ab rebus ſummo de corpore earum;
Quæ quaſi Membrana, vel Cortex nominitanda 'ſt,
Quòd ſpeciem, ac formam ſimilem gerit ejus Imago,
Quoiuſcunque cluet de corpore fuſa vagari.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoſcere corde;
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffuſa ſolutè,
Robora ſeu Fumum mittunt, ignesque Vaporem:
Et partim contexta magis, condenſaque ut olim
Cùm veteres ponunt tunicas æſtate Cicadæ;
Et Vituli cùm membranas de corpore ſummo
Naſcentes mittunt, & item cùm lubrica Serpens
Exuit in ſpinis veſtem: Nam ſæpe videmus
Illorum ſpoliis vepreis volitantibus auctas.
Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet Imago

Ab

40. *Horrificè.*) Lib. II. v. 609.
Quo nunc inſigni per magnas prædita terras
Horrificè *fertur divinæ Matris imago.*

41. *Ne fortè Animas.*) Huc tendit *Lucretius*, nam ex inſtituto *Epicuri* τὰ Φυσικὰ perluſtranda exiſtimabat, ideo tantùm, ut Hominum Animi Religionis vinculis expediri poſſint faciliùs: *Faber.*

46. *Dico igitur rerum effigias.*) Quæ, v. 34. *Simulacbra*, jam *Effigias rerum*, *tenues Figuras*, *Membranam*, & Corticem appellat; Eaque mitti à rerum ſuperficie, v. 5. aſſerit: & deinde, v. 19. hoc modo probat. Res multæ (idque ipſi Oculi agnoſcunt) è ſe mittunt Corpora, quædam rara & tenuia, Sic Lignum Fumum, Calorem Ignis; quædam ſpiſſa magis & compacta, ſic Cicadæ & Serpentes pelles ſuas; Quis autem tenuia quædam *Simulachra* avolare à rerum ſuperficie dubitet, cùm videat ſpiſſa magis & ſolida deponi? Præſertim cùm ſint minuta Corpuſcula in rerum ſuperficie, ſeu prima fronte collocata, quæ facilè ſeſe expedire poſſunt, & avolare. Epicurus ipſe, καὶ μὲν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσί, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων, τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν. *Effigias* verò, ut apud Plautum, *Hæc eſt Veneris* Effigia.

47. *Summo de Corpore.*) Rectè, ſi unquam alias, Lambinus Giſanium cum ſuo *Cortice* è Codd. deſumpto caſtigat. *Effigies*, viz. *de rerum Cortice*, nominanda eſt *Cortex:* Quid ineptius? Epicurus autem hæc *Simulachra* excitat ἀπὸ τῆς σωμάτων ἐπιπολῆς. Vid. etiam v. 35. & v. 62.

56. *Veteres.*) *Teretes*, Alii: Et pro *Æſtate*, *Ætate*, fruſtra.

61. *Hæc quoniam.*) *Quæ quoniam.*

Ab rebus mitti ſummo de corpore earum.
Nam, cur illa cadant magis, ab rebuſque recedant,
Quàm quæ tenuia ſunt, hiſcendi 'ſt nulla poteſtas.
Præſertim cum ſint in ſummis corpora rebus
Multa minuta, jaci quæ poſſint ordine eodem
Quo fuerint, veterem & formæ ſervare figuram;
Et multò citiùs, quantò minùs endopediri
Pauca queunt, & ſunt in prima fronte locata.
Nam certè jaci, atque emergere multa videmus,
Non ſolùm ex alto, penituſque, ut diximus ante,
Verùm de ſummis ipſum quoque ſæpe colorem:
Et volgò faciunt id lutea, ruſſaque Vela,
Et ferrugina, cùm magnis intenta Theatris
Per malos volgata, trabeiſque trementia flutant:
Namque ibi conſeſſum Caveai ſubter, & omnem
Scenaï ſpeciem, Patrum, Matrumque, Deorumque,
Inficiunt, coguntque ſuo fluitare colore:
Et quantò circum mage ſunt incluſa Theatri
Mœnia,

64. *Hiſcendi eſt nulla poteſtas.*) Ne Hiſcere quidem licet, nulla omnino ratio reddi poteſt: Ita ex optimis Codd. *Lambinus*, & vani iſti qui *Oſtendi* præferunt.

67. *Veterem & formæ.*) Alii *Solitam*, Quidam *& conſimilem*, ſeu *& conformem*: Gifanius,

Et con *formæ ſervare figuram:*

viz. *conſervare*: *Forma* autem ſecundum Epicurum eſt id, quod in Corporis ſuperficie continenter remanet, ipſa Imagine tanquam Spolio continenter avolante: Aliquid, viz. Coloris Solido inhæret, aliquid deraſum transfertur, quod ſit ſimulachrum.

69. *Pauca queunt.*) Ait Poëta, *Summis in rebus multa minuta Corpora eſſe quæ jaci poſſint*, &c. Et reverà longe plurima eſſe ea debent, alioque unde tandem perenne illud Specierum effluvium? Vides eam eſſe *Lucretii* ſententiam, Corpora *multa* minuta eſſe in ſummis rebus, quæ quanquam ſint *multa*, tamen tantò citiùs jaciuntur, quantò minùs impediri poſſunt *Pauca*: Id autem dicere, non modò inconſtantis Hominis eſt, ſed ejus etiam, qui rei Phyſicæ imperitiſſimus ſit: Itaque non *Pauca* legi, ſed *Parva* neceſſe eſt; Pergit enim, & ut probet *multa* Corpora profundi ex rebus, hos verſus ſubjicit:

Nam certè jaci, atque emergere multa *videmus*
Non ſolùm ex alto, penituſque, ut diximus antè,
Verum de Summis, &c. Faber.

Pro *& ſunt*, Gifanius *ut ſunt.*

70. *Nam certè jaci*, &c.) V. 15. confirmat quod ſuperiori argumento, quo conſtat *Colores* ita delibrari à ſummis Corporibus ut *Imaginum* quoque direptionem arguant: Quippe Vela Theatris intenta totum ſcenæ apparatum, Populumque ſpectantem ſuo Colore perfundunt:

Nam jacier certè, *atque emergere:* Gaſſendus:

Alii, *Nam certè jaci* ac tergeri: vel *Nam* detergeri *atque emergere:*

75. *Vulgata.*) Volitantia, Sic lib. II. v. 163, & 364. *Pervolgant*; & jam infra, v. 208, & lib V. v. 1161.

77. *Deorum.*) Nam tibi Deorum Simulachra

Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore
Omnia conrident conrepta luce diei.
Ergo Lintea de summo cùm corpore fucum
Mittunt, Effigias quoque debent mittere tenueis
Res quæque, ex summo quoniam jaculantur utræque.
Sunt igitur, jam formarum vestigia certa,
Quæ vulgò volitant subtila prædita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.
Præterea, Omnis odos, Fumus, Vapor, atque aliæ res
Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant,
Ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortæ,
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coortæ.
At contrà, tenuis summi membrana Coloris
Cum jacitur, nihil est, quod eam discerpere possit,
In promptu quoniam 'st in prima fronte locata,
Postremo, in Speculis, in Aqua, Splendoreque in omni
Quæcunque apparent nobis Simulacra necesse 'st,
Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum:

Nam

mulachra, quippe Ludi id genus Religionis pars erant.

85. *Sunt igitur*, &c.) His 3. v. concludit ex disputatis & probatis hactenus esse ista, de quibus agitur, rerum Simulachra: Pro *certa* quidam legunt *cæca*, quos Ego non sequor.

88. *Præterea*, *Omnis odos*, &c.) Supra, v. 66. docuit, *Simulachra jaci ordine eodem*

Quo fuerint, veterem & formæ servare figuram.

V. 8. ostendit se ineptè illud docuisse, ideo enim eundem ordinem servant, quoniam avolant à Corporis superficie, unde omnes *Simulachrorum* partes æquè facilè se expediunt, inde per nullos meatus, & viarum anfractus feruntur, ut Odor, Fumus, Vapor, & id genus alia quæ è rerum partibus interioribus fluunt, & eam ob causam confusa volitant, & dispersa.

96. *Postremò, in Speculis*, &c.) Denique probat, v. 13. dari Imagines è rerum Superficie dereptas; *Simulachra* quæ à nobis cernuntur in Speculis, in Aqua, & in re qualibet plana & lævigata, simillima sunt iis rebus quarum sunt *Simulachra*: Ergo necesse est ista *Simulachra* ex Imaginibus ab ipsis rebus dereptis componi; Nam nulla alia causa reddi potest tam exactæ similitudinis, nisi cortex summus ille, qui toti re dudum hærens, quasi membrana separatur, & appellit in Speculum, aut Aquam: Notabis autem singulas rerum imagines, quæ in speculis aut in Aqua cernuntur non unas esse, sed multas, quæ jugi repulsu ad Oculos rejectæ non plures, sed quasi una Imago videantur. Sanè Experientia monstrat Imagines ex ipsis usque Corporibus in Specula transmitti, quando illis præsentibus appellunt in Speculum, re quapiam interposita à progressu in Speculum arceantur, ac si moveantur Corpora, moventur & ipsæ, si invertantur; si discedant, abeunt; si absint, sunt nullæ.

99. *Esse eorum.*) Τὸ εἶναι, ἢ ὑπάρχειν

Nam cur illa cadant magis, ab rebusque recedant
Corpora res multæ quæ mittunt Corpore aperto,
Quàm quæ tenuia sunt, hiscendi 'st nulla potestas.
  Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
Effigiæ, singillatim quas cernere nemo
Cùm possit; tamen assiduo, crebroque repulsu
Rejectæ, reddunt Speculorum ex æquore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur quoique figuræ:
  Nunc age, quàm tenui natura constet Imago,
Percipe: & imprimis quoniam Primordia tantum
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quàm quæ primùm oculi cœptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, Exordia rerum
Cunctarum quàm sint subtilia, percipe paucis.
  Primùm Animalia sunt jam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla ut possit ratione videri.
Horum intestinum quodvis quale esse putandum 'st?
Quid? Cordis globus aut Oculi? quid? Membra? quid? Artus?
Quantula sunt? quid? præterea Primordia quæque,
Unde Anima, atque Animi constet natura necessum 'st,
Nonne vides, quàm sint subtilia, quàmque minuta?
  Præterea, quæcunque suo de corpore odorem

Exspirant

102. *Hiscendi.*) Ita suprà, v. 64. idem ac v. 128.
—— *Dicere nemo est*
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.

109. *Nunc age, quàm tenui*, &c.) Harum Imaginum affectiones explicaturus, primò, v. 13. docet summam tenuitatem, talem quidem quæ vix concipi possit illis convenire: Res ut declaretur, cogita duntaxat ut Nihil esse aliud Imagines quàm Atomorum tenuissimas, pelliculárum instar, contexturas: At quanta sit Atomorum subtilitas, quarum innumeræ Myriades necessariæ sunt minutissimo Animalculo, *Acari*, v. g. membrulove etiam ejus compingendo? Id nempe satis est ut intelligas, Si Imago constiterit ex ejusmodi Atomis quæ non κατὰ βάθος, quòd est *Epicuri* verbum, cohærescant, esse debere Imaginem multis myriadum myriadibus ipsa unius *Acari* particulæve ejus crassitudine tenuiorem. Epicurus ipse, καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότητι ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων, τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν: & alibi, ὅτι τὰ εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται, οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων.

112. *Quàm quæ primum Oculi.*) Summum cacumen concretorum: *Faber.* Vid. lib. I. v. 593.

122. *Præterea, quæcunque suo*, &c.) Horum 8. v. sensus est. Cùm tanta Corpusculorum copia ex hisce Herbis graveolentibus exhaletur, ut vicinum Aërem compleat, dici non potest quantula

Exſpirant acrem, Panaces, Abſinthia tetra,
Abrotonique graves, & triſtia Centaurea:
Horum unumquodvis leviter ſi fortè ciebis,
Quamprimum noſcas rerum Simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, caſſaque ſenſu.
Quorum quantula pars ſit Imago, dicere nemo 'ſt
Qui poſſit, neque eam rationem reddere dictis.
Sed ne fortè putes ea demum ſola vagare,
Quæcunque ab rebus rerum Simulacra recedunt:
Sunt etiam, quæ ſponte ſua gignuntur, & ipſa
Conſtituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aër:
Quæ multis formata modis ſublimè feruntur,
Nec ſpeciem mutare ſuam liquentia ceſſant:

Et

tula ſit pars quæ ex ſuperficie deripitur, ac proinde cùm Imago ſit ex iis duntaxat quæ ex ſuperficie dimanant, & cum Viſus ſenſorio habent Analogiam, excedere fidem, quantæ tenuitatis eſſe Imago debeat, & maximè, cùm poſt multum tempus nihil quòd ſenſibile ſit exhalatum deprehendatur; Mira ſane tenuitas Vaporis odoriferi, ac proinde Corpuſculorum ex quibus vapor totus conſtat, cum v. g. ex pomo per aliquot menſes continuos emanat; & Pomum tamen nihilo factum minutius obſervetur. Cogita porro quàm craſſus ſit iſte vapor reſpectu Imaginis, & agnoſces *Imagines*, quæ per plures annos funduntur, ſi compoſitæ fuerint, non effecturas tantam molem; quanta eſt vaporis uno momento temporis effluentis.

125. *Ciebis.*) Alii *Movebis:* Voſſius verò ad Carullum, p. 270. *Revolvas* & in ſequenti verſu è veteris ſcripturæ veſtigiis, *Quin potis es noſcas.*

127. *Caſſaque ſenſu.*) Alii interpretantur, *Privata ſenſu*, ut *Aër lumine caſſus; Caſſum Anima Corpus*, &c. quaſi id ageret *Lucretius*, ne hæc Simulachra ſenſum non habere neſciamus: At verò *Nulla vi, Caſſaque ſenſu* meliùs interpreteris, Quæ vi tam debili feruntur, ut Organa movere, ſenſumque excitare non poſſint.

130. *Sed ne forte putes*, &c.) Poſt expoſitum familiarem illum, ac præcipuum modum generationis Imaginum, quas ἀποϛάσεις & ἀποῤῥοίας vocat *Epicurus*, quia fiunt continua quadam direptione avolationeque tenuium quaſi membranularum ab extimis Corporibus; v. 14. explicat aliud Genus Imaginum, quas συϛάσεις vocat *Epicurus*, quia ſunt quaſi quædam coagmentationes ſponte ſua in medio Aere natæ, tanquam nubes, neque è rebus ipſis reverà profluunt. Inde Gigantes, Montes, Urbes, & id genus alia inter nubes ſæpe videmus, & ſtulti admirantur; Diodorus Siculus ſpectra commemorat formari ſponte ſolita in Africæ regionibus, quæ ſunt ultra Syrtes & Cyrenen ſitæ: περὶ γὰρ τινὰς καιρὺς καὶ μάλιϛα κατὰ τὰς νηνεμίας, Συϛάσεις ὁρῶνται κατὰ τὸν Αἔρα παντοίων ζώων ἰδέας ἐμφαίνουσαι: τούτων δὲ αἱ μὲν ἠρεμοῦσιν, αἱ δὲ κίνησιν λαμβάνουσι, καὶ ποτὲ μὲν ὑποφεύγουσι, ποτὲ δὲ διώκουσι, &c. Epicuri voce Συϛάσεις utitur *Diodorus*, ipſe Epicuræus. Similia habet *Pomponius Mela* de Mauritania quæ retrò Atlantem, Similia *Plinius* de Scythiæ regionibus quæ infra Imaum: Nota etiam ſunt, quæ de *Morgana*, ſeu celebri illo Rhegiourum ſpectaculo prodidit Kircherus: & in omni fere regione iſtiuſmodi Spectra plurimi vident, ſaltem putant ſe vidiſſe.

Et quoiusque modi formarum vertere in ora.
Ut nubeis facilè interdum concrescere in alto
Cernimus, & mundi speciem violare serenam,
Aëra mulcenteis motu: Nam sæpe Gigantum
Ora volare videntur, & umbram ducere latè:
Interdum magni montes, avolsaque saxa
Montibus anteire, & solem succedere præter:
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quàm facili, & celeri ratione genantur,
Perpetuòque fluant ab rebus, lapsaque cedant.
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quòd jaculentur: & hoc alias cùm pervenit in res,
Transit, ut in primis Vestem: Sed in aspera Saxa,
Aut in materiem ut Ligni pervenit; ibi jam
Scinditur, ut nullum Simulacrum reddere possit.
At cùm, splendida quæ constant, oppôsta fuerunt,
Densaque, ut in primis Speculum 'st: Nihil accidit horum,
Nam neque uti vestem possit transire, neque ante
Scindi, quàm meminit lævor præstare salutem.

Qua-

139. *Aëra mulcentes motu.*) Alii, *Aëre mulcentes motum*: Gifanius, *Aëra mulgentes motum*: id est, impellentes, vel agitantes: Sic Ennius,

Mulserat huc navem compulsam fluctibus Pontus.

Cicero in Arati Phœnomen.

At propterea se Aquila ardenti cum Corpore portat
Igniferum mulgens *tremebundis Aëra pennis.*

Alii: Aëra *mulcantes* motu: *Mulcare* autem verberare, & pene mutilare est, modò autem dixit,

Cœli faciem violare *Serenam.*

Decem hi versus sunt in Codd. miserè turbati, in aliquem saltem ordinem redegit *Lambinus*, forsan non in optimum. versum igitur 143.

Inde alios trahere atque inducere bellua nimbos,

loco suo motum versui 138.

Mundi speciem violare serenam,

subjungas, & cum Gassendo legas:

Inde alios trahere, atque inducere Nubila *nimbos.* Nihil tamen muto.

144. *Nunc ea qua facili & celeri,* &c.) Perpetuo & jugi fluore & omni temporis momento Simulachra à rebus mitti, v. 18. probat argumento à *Speculis* ducto; Profer Speculum, cujuslibet rei objectæ Imago subitò apparet, quod tamen non fieret, nisi istius rei Imago ab ipso Corpore fluens ab isto Speculo rejiceretur: Si inquiras cur aliæ res non repellant Imagines? Respondet, alias esse raras, quas *Simulachra* permeant; alias porosas aut asperas esse quibus scinduntur Imagines & dissipantur; In læve verò, & æquabile Corpus impingant, quale est Speculum, subitò ad Oculos reflectuntur. *Epicurus* apud Laërtium, ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα τῷ νοήματι συμβαίνει, καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῆς σωμάτων ἐπιβολῆς συνεχὴς συμβαίνει, σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν Ατόμων ἐπὶ πολὺν χρόνον, εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει.

152. *Nihil accidit horum.*) Gifanius, *Nihil occidit*, viz. Nihil Simulachrorum tum perit; Hæc quidem ferri potest lectio, sed altera probabilior.

Quapropter fit, ut hinc nobis Simulacra genantur,
Et quamvis subitò, quovis in tempore, quamque
Rem contra Speculum ponas, apparet imago:
Perpetuò fluere ut noscas è corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio Simulacra genuntur,
Ut meritò celer his rebus dicatur origo.
Et quasi multa brevi spatio summittere debet
Lumina Sol, ut perpetuò sint omnia plena:
Sic à rebus item simili ratione necesse 'st
Temporis in puncto rerum Simulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis:
Quandoquidem Speculum queiscunque obvertimus oris,
Res ibi respondent simili forma, atque colore.
Præterea, modò quom fuerit liquidissima cœli
Tempestas, perquàm subitò fit turbida fœdè
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reeris
Liquisse, & magnas cœli complêsse cavernas.
Usque adeò tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora superne.
Quorum quantula pars sit Imago, dicere nemo 'st,

Qui

158. *Perpetuo fluere.*) Ea enim est *Epicuri* sententia, Imaginem, quæ in Speculo cernitur non esse quid unum constans, certum, stabile, & idem, sed alias atque alias Imagines, alteram in alterius locum, deinceps & sine ulla interruptione succedentes.

159. *Texturas.*) Meursius, *Exturas rerum.*

162. *Et quasi multa brevi,* &c.) Perpetuum jugemque Imaginum fluorem, v. 7. illustrat & confirmat; Ut Luce plena sint omnia, radii à Sole perpetuò mittendi sunt, pari ratione Simulachra à rebus avolent necesse est, quocunque enim obvertas Speculum, apparet rei oppositæ Imago, nec, quamdiu res situm suum servat, ista disparet Imago.

167. *Queiscunque obvertimus Oris.*) Alii,

—— Quocunque *obvertimus*, illuc
Res tibi respondent; Alii;
—— *Speculum* quoicunque *obvertimus Æris.*

Lambinus maluit,
Quoicunque *obvertimus* oræ.
Alius verò nescio quis legit,
Quocunque *obvertimus*, omneis
Res tibi *respondent.*

169. *Præterea, modò cùm fuerit,* &c.) Aliud, sed id minùs validum argumentum, v. 8. sequentes continent; Serenum Cœlum videmus subitò densis nubibus obductum; Istæ verò Nubes è Terra aut è Mari surgunt, spissa sunt graviaque Corpora: Quid igitur tenues levesque Imagines moretur?

169. Hos versus iniquo loco dispositos esse existimat *Nardius*, & superiùs collocari debere, quà de Imaginum exilitate agitur, sed quis iste *Nardius?*

172. *Cœli complêsse cavernas.*) Varro.
Nubes Aquaï frigido velo leves
Cœli cavernas *aureas subduxerant.*
Cicero in Arato,
Dicitur & latè Cœli lustrare cavernas.

Qui poſſit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quàm celeri motu Simulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita ſit, longo ut ſpatio brevis hora teratur,
In quemcunque locum diverſo numine tendunt,
Suavidicis potiùs, quàm multis verſibus edam:
Parvus ut eſt Cycni melior canor, ille Gruum quàm
Clamor, in ætheriis diſperſus nubibus Auſtri.
Principio, perſæpe leveis res, atque minutis
Corporibus factas, celereis licet eſſe videre.
In quo jam genere 'ſt Solis lux, & vapor ejus,
Propterea quia ſunt è primis facta minutis:
Quæ quaſi truduntur, perque Aëris intervallum
Non dubitant tranſire, ſequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confeſtim lumine lumen,
Et quaſi protelo ſtimulatur fulgure fulgur.
Quapropter Simulacra pari ratione neceſſe 'ſt
Immemorabile per ſpatium tranſcurrere poſſe
Temporis in puncto: primùm quòd parvola cauſa
Eſt procul à tergo quæ provehat, atque propellat:
Deinde, quòd uſque adeo textura prædita rara

Mittun-

177. *Nunc age quàm celeri*, &c.) V. 7. monet *Lucretius*, ſe de Imaginum harum mobilitate breviter diſputaturum; nec profectò longa diſputatione opus, cùm Simulachra vagari ea motus celeritate, qua nulla major poteſt concipi, Specula demonſtrant.

180. *In quemcunque locum.*) *In quem quæque*, Alii, meliùs: & pro *Numine* legunt *Momine*.

184. *Principio, perſæpe leves*, &c.) v. 15. Celeritatem trajectionis Imaginum explicat, Comparatione facta inter motum Simulachrorum & Radiorum Solarium à Cœlo ad Terram tempore imperceptibili pertingentium. Unde enim iſta Radiorum Solarium celeritas? nempe exigua ſunt Corpora & ſubtilia, facilè emittuntur è Corpore Solari, ab aliis radiis perpetuò inſequentibus protruduntur, & res tam ſubtiles Aër interjacens non impedit; Si verò hæc faciunt ut Radii Solares celerrime ferantur, Eadem etiam efficient, ut Simulachrorum trajectio ſit celerrima.

189. *Non dubitant.*) Properant, ſeu non ceſſant, ſic lib. VI. v. 1190.

A pedibuſq; minutatim ſuccedere frigus
Non dubitabat.

191. *Et quaſi Protelo*) Lib. II. v. 531.

Ex Infinito rerum Summam uſque tenuere,
Undique Protelo *plagarum continuato.*

194. *Quòd parvola Cauſa.*) Faber,

—— *Primum quòd* Plurima *Cauſa*
Eſt, procul à tergo quæ provehat, ——

Videbit Lector ipſe (quid enim pluribus opus eſt?) quanta hic abſurditas antea lateret, *Monſtrum horrendum, ingens*, &c. Et tamen hoc illud eſt quod omnes legebant, quod omnes probabant: Nos, niſi fallimur, ſaniùs: Hæc quidem Ille, ſatis arroganter: Non opus autem iſta emendatione, ſi *Parvola* non voci *Cauſa*, ſed *Simulachra* jungas, vid. v. 66.

Mittuntur, facilè ut quafvis penetrare queant res,
Et quafi permanare per Aëris intervallum.
Præterea, fi, quæ penitus Corpufcula rerum
Ex alto in terras mittuntur, Solis uti lux,
Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapfa diei
Per totum cœli fpatium diffundere fefe:
Perque volare mare, ac terras, cœlumque rigare
Quòd fupera 'ft: Ubi tam volucri hæc levitate feruntur.
Quid? quæ funt igitur jam prima in fronte parata
Cum jaciuntur, & emiffum res nulla moratur,
Nonne vides citiùs debere, & longiùs ire:
Multiplexque loci fpatium tranfcurrere eodem
Tempore, quo Solis pervolgant lumina cœlum?
　Hoc etiam in primis fpecimen verum effe videtur,
Quàm celeri motu rerum Simulacra ferantur,
Quòd fimul ac primùm fub divo fplendor Aquaï
Ponitur, extemplo, cœlo ftellante, ferena
Sidera refpondent in Aqua radiantia mundi.
Jamne vides igitur, quàm puncto tempore imago
Ætheris ex oris ad terrarum accidat oras?
　Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare neceffe 'ft

Corpora,

199. *Præterea, fi quæ penitus, &c.*) Modò probavit Imagines pari celeritate cùm Solis radiis ferri, jam majorem, v. 11. illis attribuit; Quippe fubtiliores funt Imagines, &, quod ad illarem celeritatem vehementer facit, fluunt à rerum Superficie, & fefe facile expediunt, dum Calor & Lux ab interioribus Solis partibus mittuntur. Quidam legunt,

—— *Quæ penitus Corpufcula rerum*
Ex altoque foras *mittuntur*: ——

& forfan rectiùs.

203. *Cœlumque rigare.*) Per Cœlum diffundi, & illud complere: Sic lib. V. v. 593.

Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen
Quod Maria, ac Terras omnes, Cœlumque rigando
Compleat, *& calido perfundat cuncta vapore.*

Sic Atomorum trajectiones Epicurus ad Pythoclem vocat ἐπαγδύσεις.

206. *Emiffum.*) Emiffionem, ejaculationem, ἀπόῤῥοην.

208. *Multiplexque.*) Alii, *Multiplicifque.*

209. *Pervolgant.*) Sic alibi, & lib. IV. v. 75. & lib. V. v. 428. *Volgata.*

210. *Hoc etiam in primis Specimen, &c.*) Sibi in fubfidium vocat Experientiam, v. 7. Omnis vifio per Imagines, at Speculum vel Aquam fub dio ponas, & momento temporis omnium Stellarum Imagines à Speculo ifto aut Aqua refilientes in Oculos incurrunt: Quanta igitur trajectionis iftarum Imaginum celeritas?

216. *Ad Terrarum accidat.*) Alii, *In Terrarum incidat.*

217. *Quare etiam atque etiam, &c.*) Hic autem fluor Imaginum ad Oculos admittendus eft, quoniam, v. 14. ad omnes alios Senfus è rebus effluxus quidam allabuntur. Eodem argumento ufus eft *Epicurus* tefte Macrobio, Sat. lib. VII. cap. 14. *In propatulo eft*

quod

Corpora, quæ feriant oculos, viſumque laceſſant:
Perpetuòque fluunt certis ab rebus Odores:
Frigus ut à fluviis, Calor à ſole, Æſtus ab undis
Æquoris, exeſor mœrorum litora circùm.
Nec variæ ceſſant Voces volitare per auras:
Denique in os ſalſi venit humor ſæpe Saporis,
Cùm mare verſamur propter: Dilutaque contra
Cùm tuimur miſceri abſinthia, tangit amaror.
Uſque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur: & in cunctas dimittitur undique parteis,
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi:
Perpetuò quoniam ſentimus, & omnia ſemper
Cernere, Odorari licet, & ſentire Sonorem.
Præterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quædam, cognoſcitur eſſe eadem, quæ
Cernitur in luce, & claro candore; neceſſe'ſt
Conſimili cauſa Tactum, Viſumque moveri.
Nunc igitur, ſi Quadratum tentamus, & id nos
Commovet in tenebris; in luci quæ poterit res
Accidere ad ſpeciem, Quadrata niſi ejus imago?
Eſſe in Imaginibus quapropter cauſa videtur

Cernendi

quòd decepit Epicurum, à vero enim lapſus eſt, aliorum quatuor ſenſuum ſecutus exemplum: quia in audiendo, guſtando, & odorando, atque tangendo nihil è nobis emittimus, ſed extrinſecus accipimus quod ſenſum moveat, quippe & Vox ad Aures ultrò venit, & Auræ in Nares influunt, & Paluto ingeritur quod gignat ſaporem, & Corpori noſtro applicantur tactu ſentienda; Hinc putavit & ex Oculis noſtris nihil foras proficiſci, ſed Imagines rerum in Oculos ultrò meare.

219. *Odores.*) Vulg. *Obortu*, imperitè. *Obortu* verò in ultima editione rejicit Lambinus, & ridiculus eſt *Fayus*, dum Calumnias *Parei* impudenter recitat.

222. *Per Auras.*) Rectiùs quàm *per Aures*, ut patet ex v. 230.

225. *Tangit Amaror.*) Virgilius, Georg. lib. II. v. 246.

At Sapor indicium faciet manifeſtus, & Ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit Amaror.

Vid. A. Gellii Noct. Att. lib. I. C. 21.

230. *Sentire Sonorem.*) Rectè quidem, & id ipſum agnovit Lambinus, qui aliquando legit *Exaudire Sōnorem:* Giſanius tamen *Sentire ſonare.*

231. *Præterea, quoniam*, &c.) Aliud, v. 9. continetur argumentum. Corpus aliquod, quadratum, v. g. manu in Tenebris tractemus, Illud Corpus quadratum eſſe cognoſcimus, unde verò niſi ex figura ejus quadrata? Idem Corpus in Luce noſtris Oculis uſurpemus, cognoſcimus quadratum, unde verò niſi ex Imagine quadrata?

236. *In luci.*) Luce: *Accidere ad Speciem*, interpretor *ad Oculos pervenire:* & rectè quidem, cùm *Species*, v. 243. Oculos ſignificet.

238. *Eſſe in Imaginibus*, &c.) Hanc Epicuri ſententiam ita explicat A. Gellius, Noct. Att. lib. V. C. 16. *Epicurus autem affluere ſemper ex omnibus Corporibus Simulachra quædam Corporum ipſorum, eaque ſeſe in Oculos inferre,*

Cernendi, neque posse sine his res ulla videri.
Nunc ea, quæ dico, rerum Simulacra feruntur
Undique, & in cunctas jaciuntur didita parteis;
Verùm, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quò vertimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma, atque colore.
Et quantùm quæque à nobis res absit, Imago
Efficit ut videamus, & internoscere curat.
Nam cum mittitur, extemplo protrudit, agitque
Aëra, qui inter se cumque'st, oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis:
Et quasi perterget pupillas, atque ita transit.
Propterea fit, uti videamus quàm procul absit
Res quæque: & quantò plus aëris antè agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,

Tam

atque ita fieri sensum videndi putat. Macrobius autem, Sat. lib. VII. C. 14. *Censet Epicurus ab omnibus Corporibus jugi fluore quædam Simulachra manare, nec unquam tantulam morum intervenire, quin ultrò ferantur inani figura cohærentes Corporum Exuviæ, quarum receptacula in nostris Oculis sunt, & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprii sensus recurrunt.* Epicurus ipse apud Laërtium docet Simulachra ἐπεισιέναι: Et apud Plutarchum, εἰδώλων εἴσκρισις Simulachrorum insinuatio, & apud Ciceronem, εἰδώλων ἐμπλώσεις occurrunt.

240. *Nunc ea quæ dico*, &c.) V. 5. docet Imagines à Corporum superficie perpetuò fluentes ubique adesse, nosque circumstare, ita ut per ipsas videre nihil nos prohibeat, si Oculos modo converterimus illis percipiendis solos destinatos. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν τὰς μορφὰς ὁρᾷν ἡμᾶς, καὶ διανοεῖσθαι· οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν τοῦ τε χρώματος, καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε κἀκείνων· οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ οἵων δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὁμοχρόων τε, καὶ ὁμοιομόρφων, κατὰ τὸ ἐναρμόττον μέγεθος εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν, ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. Epicurus, ad Herodotum.

245. *Et quantum quæque à nobis*, &c.) Multa sunt, eaque Insignia de Visu problemata, quorum nonnulla proponit & explicat Lucretius: Primò certum est, Nos non tantùm Colores formasque Rerum cernere, sed unà simul intelligere quantùm Res visæ à nobis distant. Qua autem ratione id efficiant Imagines à Rerum superficie fluentes? Respondet Poeta, v. 12. Imago in Oculum contendens protrudit Aerem ante se, prolixiorem quidem dum eminùs appellit, compendiosiorem dum cominùs: Quò longior autem aut brevior sit iste Aëris tractus qui ab Imagine protrusus Oculum perlabitur, eò longiùs breviusve Intervallum inter rem objectam & Oculum intercipi sentitur.

246. *Curat.*) Efficit: Sic infra, v. 821.

Quod ne miremur Sopor atque Oblivia curant.

249. *Omnis.*) Ita necessariò legendum ut edidit *Gifanius* etiam consitente *Fabro*, acri nimis & nonnunquam iniquo *Gifanii* Censore: Lambinus, *Omnes.*

Tam procul esse magis res quæque remota videtur:
Scilicet hæc summè celeri ratione geruntur,
Quale sit ut videamus: Et unà quàm procul absit.
  Illud in his rebus minimè mirabile habendum 'st,
Cur ea, quæ feriant oculos Simulacra, videri
Singula cùm nequeant, res ipsæ perspiciantur:
Ventus enim quoque paullatim cùm verberat, & cùm
Acre ferit Frigus, non privam quamque solemus
Particulam Venti sentire, & Frigoris ejus;
Sed magis unversum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquæ res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra.
Præterea, Lapidem digito cùm tundimus, ipsum
Tangimus extremum Saxi; summumque colorem.
Nec sentimus eum tactu, verùm magis ipsam
Duritiem penitùs Saxi sentimus in alto.
  Nunc age, cur ultra Speculum videatur Imago
Percipe, nam certè penitus remmota videtur.
Quod genus illa, foris quæ verè transpiciuntur,
Janua cùm per se transpectum præbet apertum,

Multa

256. *Quale sit.*) Nisi malles, *Qualis sit.*

257. *Illud in his rebus*, &c.) Inquirat verò aliquis, cur res ipsæ cernantur cùm Imagines quæ oculos feriunt singulæ videri non possunt? Respondet pro more suo *Lucretius*, & v. 13. à pari confirmat illud esse minimè mirabile. Singulas partes Venti aut Frigoris non sentimus, ipsum verò Universum Ventum seu Frigus sentimus: Imagines autem singulis partibus Frigoris aut Venti, Res verò ipsas Universo Frigori aut Vento pares existima, & rem declaratam habebis: Idem de Tactu duri Lapidis dicendum.

261. *Privam.*) Lambinus legit *Primam*, & defendere conatur, sed frustra! *Privam* enim rectiùs opponitur voci *Universum*, v. 263. & Lib. III. v. 390.

Sentimus nec priva *pedum vestigia* quæque.

264. *Aliquæ res.*) Ex antiqua Latinitate; Alii *Aliqua*.

270. *Nunc age, cur ultra Speculum.*) Rerum Imagines à Speculi Superficie repulsæ non videntur in ista Superficie, sed intus quasi, & in profundo: Hoc verò, v. 23. explicat Poeta: Quantum Res visæ distant ab Oculo cognoscitur per appulsum Aëris ab Imagine ad Oculum protrusi: Ubi igitur duplex Aër protruditur, Intervallum quoque magis extendi & duplicari necesse est: Imago autem Speculi (Speculum enim ipsum unà cum re cujus Imago reflectitur videmus) unum Aëra propellit; Imago repulsa alterum, ideoque non in Superficie Speculi, sed intùs quasi, & in profundo hæc Imago apparet. Hanc explicationem illustrat allato exemplo rerum, quæ directè & procul cernuntur ex loco intra ædificium: Simulachris Aërem protrudentibus, tum per extraria ad Limen usque Spatia, tum per interiora à Limine ad Oculum usque.

271. *Remmota.*) seu *Remota* legas, perinde est; *Semota* verò rejice.

Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
Is quoque enim duplici, geminoque fit Aëre Viſus.
Primus enim 'ſt, citra poſteis qui cernitur Aër.
Inde fores ipſæ dextra, lævaque ſequuntur.
Poſt extraria lux oculos perterget, & Aër
Alter, & illa, foris quæ verè tranſpiciuntur.
Sic ubi ſe primùm Speculi projecit Imago,
Dum venit ad noſtras acies, protrudit, agitque
Aëra, qui inter ſe cunque'ſt oculosque locatus:
Et facit, ut priùs Hunc omnem ſentire queamus,
Quàm Speculum: Sed ubi Speculum quoque ſenſimus ipſum
Continuò à nobis in id hæc, quæ fertur, Imago
Pervenit, & noſtros oculos rejecta reviſit:
Atque alium præ ſe propellens Aëra volvit,
Et facit, ut priùs hunc, quàm ſe, videamus: eoque
Diſtare à Speculò tantùm remmota videtur.
Quare etiam atque etiam minimè mirarier eſt par
Illis, quæ reddunt Speculorum ex æquore viſum,
Aëribus binis, quoniam res conſit utroque.
  Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars eſt,
In Speculis fit ut in læva videatur, eo quòd
Planitiem ad Speculi veniens cùm offendit Imago,
Non convertitur incolumis; ſed recta retrorſum

Sic

278. *Extraria Lux.*) Externa, ſeu Extranea. Terentius:

Nam hanc conditionem ſi cui tulero Extrario.

Et Scriptor ad Herennium:

Aſſumtiva pars eſt, cum per Se defenſio infirma eſt, ſed aſſumta extraria *re, comprobatur.*

289. *Tantum remmota.*) V. 271. *Penitùs remmota:* tantùm enim ultra Speculum Imago apparet, quantum à nobis diſtat ipſum Speculum.

290. *Quare etiam atque etiam,* &c.) Hos tres verſus delendos cenſet Lambinus, nec ſanè video cur unquam Cenſuræ pudeat, nam hic loci otioſi ſunt, & nihil agunt.

293. *Nunc ea quæ nobis*, &c.) Opinioni Epicuri repugnat, quòd in Speculis Imago adverſa contemplatorem ſuum reſpicit, cùm debeat, ſiquidem à nobis orta recto meatu proficiſcitur, poſteram ſui partem, cùm diſcedit, oſtendere, ut læva lævam, dextra dextram reſpiciat; nam & Hiſtrio perſonam ſibi detractam ex ea parte videt, qua induit, viz. non faciem ſed poſteriorem cavernam. Hæc *Macrobius*, Saturnal. lib. VII. C. 14. Huic difficultati ut ſatisfaciat Poeta, illo exemplo, quo Adverſarii utuntur, ſuam ſententiam tuetur. Perſonam (larvam) fictilem, non induratam quidem, ſed madidam adhuc, ad trabem aut columnam aliquam allidas, ita ut retrorſum invertatur, & Facies Cavernam impleat, tùm enim in Perſona videbis id factum quod jam in Speculo miraris. Imagines autem, utpote res tenuiſſimas, ad Speculum alliſas ita retrorſum inverti poſſe non eſt dubitandum.

294. *Fit ut in læva.*) *Fit uti læva*, Muretus.

Sic eliditur, ut ſiquis priùs arida quàm ſit
Cretea perſona, adlidat pilæve, trabive:
Atque ea continuò rectam ſi fronte figuram
Servet, & eliſam retro ſeſe exprimat ipſa:
Fiet ut, ante oculus fuerit qui dexter, hic idem
Nunc ſit lævus, & è lævo ſit mutua dexter.
 Fit quoque de Speculo in Speculum ut tradatur Imago:
Quinque etiam, ſexve ut fieri Simulacra ſuerint.
Nam quæcunque retro parte interiore latebunt:
Inde tamen, quamvis tortè, penituſque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit
Pluribus hæc Speculis videantur in ædibus eſſe.
 Uſque adeo è Speculo in Speculum tralucet imago,
Et cùm læva data 'ſt, fit rurſum ut dextera fiat:
Inde retrorſum reddit ſe, & convertit eodem:
Quinetiam, quæcunque latuſcula ſunt Speculorum

298. *Cretea Perſona.*) Nam è gypſo aut luto figulari fiebat; ideo *Cerea Perſona* rejicitur: Lambinus verò amat *Creſſam*, ſeu *Creteam Perſonam*. Vetuſti Codd. quos *Heinſius* vidit, conſtanter exhibent, *Cretea Perſona*. In Catalectis Petronianis,

Dum ſumit creteam *faciem Sertoria*, *cretam*
Perdidit illa ſimul, perdidit & faciem:

298. *Pilæve.*) Apuleius, *Pila*, media quæ Stabuli trabes ſuſtinebat. Virgilius, Æn. 9. v.710.

Qualis in Euboïco Baiarum littore quondam
Saxea Pila *cadit:*. ———

299. *Rectam ſi fronte.*) Quidam legendum cenſent, *Rectam ſi forte.*

302. *Mutua.*) Mutuò: Sic infrà, v. 946.

——— *Nec motu* mutua *fungi.*

303. *Fit quoque de Speculo*, &c.) Imaginum eliſionem atque inverſionem ulterius, v. 9. confirmat, nam ex interiori ædium parte per Specula ritè diſpoſita veluti educitur Imago, & in quamlibet partem transfertur; Illa autem Imago quæ ſiniſtram partem dextræ objecti parti in primo Speculo oppoſitam exhibebat, in ſecundo Speculo convertitur, & dextras partes dextris objecti partibus adverſas refert.

304. *Quinque etiam ſexve ut fieri.*) In quibuſdam Codd.

Quinque etiam ſex ut fieri: Horatius, Ep. 1. lib. I.

Si quadringentis ſex Septem *millia deſunt.*

311. *Inde retrorſum reddit Se.*) Giſanius, qui integros verſus non amat, omittit *Se*, Quidam tamen Codd.

Inde retroverſum redit, &c.

312. *Quinetiam quæcunque latuſcula*, &c.) 7. v. Subjungit de Speculis quorum ſunt latuſcula (facicculæ) varia, inſtar, viz. Speculorum plurium ad dextram lævamque ſic oppoſitorum, ut ex reflexione unius in aliud, & porro in Oculum ſitus reſtituatur, aut potiùs quorum latera ſint partes, regioneſve ejuſdem Speculi concavi, è quo reflexa, & poſt factam radiorum decuſſationem, ſpectata Imago eo exhibeatur ſitu, ut dextra ad dextram, ſiniſtra ad ſiniſtram ſit; tametſi aliunde pars ſuperior inferior, & inferior ſuperior evadit. *Gaſſendus.*

Adſimili lateris flexura prædita noſtri:
Dextera ea propter nobis Simulacra remittunt,
Aut quia de Speculo in Speculum transfertur Imago,
Inde ad nos eliſa bis advolat; aut etiam quòd
Circumagitur, cùm venit Imago, propterea quòd
Flexa figura docet Speculi convertier ad nos.
  Indugredi porro pariter Simulacra, pedemque
Ponere nobiſcum credas, geſtumque imitari:
Propterea, quia de Speculi qua parte recedas,
Continuò nequeunt illinc Simulacra reverti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac reſilire ab rebus ad æquos reddita flexus.
  Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri:
Sol etiam cæcat, contra ſi tendere pergas,
Propterea, quia vis magna 'ſt ipſius: & altè
Aëra per purum graviter Simulacra feruntur,
Et feriunt oculos turbantia compoſituras.
Præterea, Splendor, quicunque 'ſt acer, adurit
Sæpe oculos, ideo quòd ſemina poſſidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt inſinuando.
  Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur

Arqua-

313. *Adſimili lateris*, &c.) Hoc eſt, exhibeant partes Imaginis reſpondentes iisdem noſtris partibus, nempe dextras dextris, lævas lævis, Fay[illegible] Imperitè. Iſta enim *flexura adſimilis lateris noſtri* ad ipſum Speculum pertinet, & idem ſignificat quod *Flexa Figura Speculi*, v. 318.

319. *Indugredi pariter*, &c.) His v. 6. docet Imagines in Speculis videri nobiſcum incedere, noſtrumque geſtum imitari, quoniam qua de parte Speculi recedamus, ſtatim ex ea Imago nequeat reverti, nam quæcunque ab rebus Simulachra mittuntur, ea ad æquos & pares angulos referuntur; Itaque appoſite id refert ad variatas Speculi partes, ex quibus aliis ac aliis neceſſarium eſt reflexionem in oculum fieri, ac proinde Imaginem progredi videri.

322. *Nequeunt illinc.*) Lambinus *Nequeunt illuc*, quæ lectio admitti non poteſt, *Remitti* Gaſſendus pro *Reverti.*

325. *Splendida porro*, &c.) Splendida objecta Oculi pati non poſſunt, & Sol excæcat, quoniam, v. 8. Splendidum objectum emittit multa Ignis ſemina quæ oculos adurunt, vel eſt Senſibile exuperans ſenſorium, atque ideo corrumpit, quòd ipſius texturam ſolvens debitam in eo temperiem commenſurationemque pervertat, ac deſtruat, adeo ut aliis ſenſibilibus deinceps excipiendis incapax evadat. *Laberius*, apud Gellium, lib. X. Cap. 17.

Democritus Abderites Phyſicus Philoſophus
Clypeum conſtituit contra exortum Hyperionis;
Oculos effodere ut poſſit ſplendore æreo,
Ita radiis Solis aciem effodit Luminis.

326. *Tendere.*) Oculos, viz. Alii *Intendere*, & Giſanius *Cernere.*

333. *Lurida præterea*, &c.) Ictericis omnia objecta apparent Lurida, quia, viz. v. 5. lurida multa ſemina ab Ictericis fluunt, & venientia rerum Simulachra tingunt, ſaltem in oculos intrantia inficiunt.

Arquati, quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt Simulacris obvia rerum;
Multaque sunt oculis in eorum denique mista,
Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.
  E tenebris autem quæ sunt in luce tuemur,
Propterea, quia cùm propior caliginis Aër
Ater init oculos prior, & possedit apertos:
Insequitur candens confestim lucidus Aër,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aeris illius: Nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, & mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit,
Atque patefecit quas ante obsederat ater:
Continuò rerum Simulacra adaperta sequuntur
Quæ sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris à luce nequimus,
Propterea, quia posterior caliginis Aër
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet:
Obsiditque vias oculorum, ne Simulacra
Possint ullarum rerum conjecta moveri.
  Quadratasque procul turreis cum cernimus urbis:
Propterea fit uti videantur sæpe rotundæ,
Angulus obtusus quia longè cernitur omnis,
Sive etiam potiùs non cernitur; ac perit ejus

Plaga

334. *Arquati.*) Icterici, quorum color & oculi virent quasi in *Arqui*, quem Poëtæ Irim vocant, similitudinem: Lucretius, lib. VI.

Tum color in nigris extabat nubibus Arqui

Nonius.

338. *E tenebris autem.*) Deinde ex tenebris ea videntur quæ sunt in luce, non item in luce quæ in tenebris: Id nempe fit, v. 16. propter protrusionem diversi Aëris, nam cùm lucidus Aër tenebrosum sequitur, purgat meatus oculi, ita ut rerum Simulachra intrare possint, Aër enim lucidus est tenuior, mobilior saltem, & majori vi pollens; Cùm verò tenebrosus Aër lucidum subsequatur, tum meatus Oculi ab isto inerti Aëre ita implentur, ut advenientibus rerum Simulachris excipiendis incapax evadat.

340. *Ater init.*) Sive *Init*, & *Possidit*, & v. 346. *Obsiderat*, ut *Obsiditque vias*, v. 352. perinde est: omnino autem legendum *è luce*, non *à luce*, v. 349. & v. 353. *Conjecta*, non *Contecta*, ut Lambinus contendit, quoniam vox *adaperta*, in v. 347. legitur.

354. *Quadratasque procul,* &c.) Turres quadratæ nobis procul aspicientibus apparent Rotundæ, quia, viz. v. 11. Turris quadratæ imago dum procul ad nos per Aëra advolat, sæpius percutitur Aëre occursante, quo fit ut anguli illius deterantur saltem ita obtundantur, ut cùm ad nos pervenit quasi tornata, & rotunda sub forma ferit Oculos nostros, licet ista rotunditas non sit adeo distincta ac si Turris ipsa rotunda foret, & cominùs spectaretur.

Plaga, nec ad noſtras acies perlabitur ictus:
Aera per multum quia dum Simulacra feruntur,
Cogit hebeſcere eum crebris offenſibus Aër.
Hinc, ubi ſuffugit ſenſum ſimul angulus omnis,
Fit, quaſi tornata ut ſaxorum ſtructa tuantur:
Non tamen ut coram quæ ſunt, vereque rotunda,
Sed quaſi adumbratim paullum ſimulata videntur.
Umbra videtur item nobis in Sole moveri,
Et veſtigia noſtra ſequi, geſtumque imitari,
(Aera ſi credas privatum lumine poſſe
Indugredi, motus hominum, geſtusque ſequentem.
Nam nihil eſſe poteſt aliud niſi lumine caſſus
Aër, id, quod nos Umbram perhibere ſuëmus.)
Nimirum, quia Terra locis ex ordine certis
Lumine privatur Solis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus ejus.
Propterea fit, uti videatur, quæ fuit Umbra
Corporis, è regione eadem nos uſque ſecuta.
Semper enim nova ſe radiorum lumina fundunt,
Primaque diſpereunt, quaſi in ignem Lana trahatur.
Propterea facilè & ſpoliatur lumine Terra:
Et repletur item, nigraſque ſibi abluit Umbras.
Nec tamen hic Oculos falli concedimus hilum:

Nam

362. *Saxorum ſtructa.*) Ut *ſtrata viarum*, & *clauſa domorum*: *Tornata* verò rotunda, *Tornare* rotundum efficere; Cicero in Timæo, *Atque ita tornavit, ut nihil effici poſſit rotundius.*

365. *Umbra videtur item*, &c.) Non ſolùm Imago in Speculis, ſed Umbra Corporis videtur nobiſcum incedere, & geſtum imitari; quoniam, viz. v. 15 Umbra nihil aliud eſt niſi Aër lumine privatus à Corpore aliquo denſo Soli obverſo, ideoque ut Corpus iſtud denſum moveatur, ut ſeſe erigat, aut inclinet, Umbram etiam variari neceſſe eſt, quoniam ab iſto Corpore movente, erecto, inclinato, &c. alius aliusque Aër alio alioque modo lumine privatur.

377. *Quaſi in Ignem Lana trahatur.*) Proverbium Græcum, quo uſus eſt Plato, ξαίνειν εἰς πῦρ, de re inutili ἀνήνυτα, & quæ abſolvi non poſſit: *Faber.* Et hæc optimè conveniunt menti Poetæ, & perpetuum iſtum radiorum Solis interitum ſatis aptè exprimunt: *Scaliger* autem Obſer. ad Tibullum legit.

—— *Quaſi* Carmine *lana trahatur.*
Carmen autem eſt inſtrumentum lanificum.

380. *Nec tamen hic Oculos*, &c.) Abſoluta de Viſu & Viſione diſputatione, à duobus problematis ultimò propoſitis occaſionem arripit defendendi certitudinem ſenſuum, quam non tantùm iſta problemata, ſed alia etiam, quæ uſque ad v. 470. enumerat, labefactare videantur; Quæ omnia explicare non opus eſt, dum plana ſint & familiaria: Senſus verò certos eſſe ideo arguit, quia accipiunt rerum Imagines quales ſibi deferuntur; non cognoſcunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo

nullus

Nam, quocunque loco ſit Lux, atque Umbra, tueri
Illorum eſt, eadem verò ſint lumina, necne:
Umbraque, quæ fuit hic, eadem num tranſeat illuc:
An potiùs fiat, paullo quod diximus antè:
Hoc Animi demum Ratio diſcernere debet:
Nec poſſunt Oculi naturam noſcere rerum.
Proinde Animi vitium hoc Oculis adfingere noli.
  Qua vehimur Navi, fertur, cùm ſtare videtur:
Quæ manet in ſtatione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles, campique videntur,
Quos agimus præter navim, veliſque volamus.
  Sidera ceſſare ætheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur: at adſiduo in ſunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta reviſunt,
Cùm permenſa ſuo ſunt cœlum corpore claro:
Solque pari ratione manere, & Luna videtur
In ſtatione, ea quæ ferri res indicat ipſa.
  Exſtanteſque procul medio de gurgite Montes,
Claſſibus inter quos liber patet exitus, idem
Apparent, & longè divolſi licet, ingens
Inſula conjunctis tamen ex his una videtur.
  Atria verſari, & circumcurſare columnæ
Uſque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipſi
Deſierunt verti, vix ut jam credere poſſint,
Non ſupra ſeſe ruere omnia tecta minari.
  Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere altè
Cùm cœptat Natura, ſupraque extollere monteis;
Quos tibi tum ſupra Sol monteis eſſe videtur,
Cominus ipſe ſuo contingens fervidus igni,
Vix abſunt nobis miſſus bis mille ſagittæ;
Vix etiam curſus quingentos ſæpe veruti:

Inter

nullus in iis error, omnes autem errores ex opinatu Animi naſcuntur.

389. *In ſtatione.*) Portu: Virgilius,

—— Statio *maleſida carinis.*

399. *Idem Apparent, & longe divolſi licet.*) Quidam Codd. non agnoſcunt, & *Lambinus* rejicit.

406. *Jubar.*) Varrò, Feſtus, Servius, ad 4. Æn.

It portis jubare *exerto delecta juventus:*

docent *Jubar* Luciferum eſſe; Hos ſequitur Lambinus, at nihil certius quàm unam eandemque rem in hoc verſu *Jubar*, & v. 408. Solem appellari.

411. *Veruti.*) Verutum eſt telum breve & acutum, *Saluſt.* lib Hiſt. III. *Saxaque ingentia, & Axe vinctæ trabes per pronum incitabantur, Axibuſque eminebant in modum Ericii militaris* Veruti *binum pedum.* Nonius.

Inter eos, Solemque jacent immania ponti
Æquora, ſubſtrata ætheriis ingentibus oris:
Interjectaque ſunt terrarum millia multa,
Quæ variæ retinent gentes, & ſæcla ferarum.
  At conlectus aquæ digitum non altior unum,
Qui lapides inter ſiſtit per ſtrata viarum,
Deſpectum præbet ſub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila deſpicere, & cœlum ut videare videre, &
Corpora mirando ſub terras abdita cœlo.
  Denique, ubi in medio nobis equus acer obhæſit
Flumine, & in rapidas amnis deſpeximus undas;
Stantis equi corpus tranſverſum ferre videtur
Vis, & in adverſum flumen contrudere raptim:
Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri,
Et fluere adſimili nobis ratione videntur.
  Porticus æquali quamvis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis;
Longa tamen parte ab ſumma cùm tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni,
Tecta ſolo jungens, atque omnia dextera lævis:
Donicum in obſcurum coni conduxit acumen.
  In pelago nautis ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire, & condere lumen:
Quippe ubi nil aliud niſi aquam, cœlumque tuentur,
Ne leviter credas labefactari undique ſenſus.
  At maris ignaris in portu clauda videntur

Navigia

421. *Corpora mirando*, &c.) Hnic verſui iniquus eſt *Lambinus*, & rejicit, emendat *Faber*, legitque,

Corpora mirando ſub Terras abdita pacto.

quippe quid ſit iſtud *mirandum ſub Terras Cœlum*, Ipſe non intellexit, nec alios unquam intellexiſſe putat: Quaſi verò iſtud Cœlum in collectione Aquæ apparens non admirabile & ſub terras videatur, cùm tam profundus ſit & admirabilis in iſtud Cœlum deſpectus. Alii verò,

Corpora mirandi *ſub terras abdita* Cœli.

429. *Stansque in perpetuum.*) In longum extenſa: Servius, ad Æneid. 7.

Perpetuis *ſoliti patres conſidere menſis.*

Perpetuis menſis, Longis, ad ordinem exæquatis ſedentum.

430. *Longa.*) Alii, *Longè*, id eſt *procul.*

433. *Donicum in obſcurum*, &c.) Nam cùm Tectum deſcendere, Pavimentum ſurgere, & Parietes concurrere videantur, in acutum Conum proſpectus deſinat neceſſe eſt.

438. *In Portu.*) Legendum *in Ponto*, Quid enim Navigia *in Portu* obnitantur undis?

438. *Clauda.*) Remos enim Navigiorum crura pedeſque exiſtimes quibus per fluctus incedunt: Ideo cùm hi Remi

Navigia, apluſtris fractis, obnitier undis.
Nam quæcunque ſupra rorem ſalis edita pars eſt
Remorum, recta'ſt; & recta ſupernè Guberna:
Quæ demerſa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia converti, ſurſumque ſupina reverti:
Et reflexa prope in ſummo fluitare liquore.
  Raraque per cœlum cùm venti nubila portant
Tempore nocturno, tum ſplendida Signa videntur.
Labier adverſum nubeis, atque ire ſupernè
Longe aliam in partem, quàm quo ratione feruntur.
  At ſi fortè oculo manus uni ſubdita ſubter
Preſſit eum, quodam ſenſu fit, uti videantur
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina Lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædeis geminare Supellex:
Et duplices Hominum facies, & corpora bina.
  Denique cùm ſuavi devinxit membra ſopore
Somnus, & in ſumma corpus jacet omne quiete:
Tum vigilare tamen nobis, & membra movere
Noſtra videmur, & in noctis caligine cæca
Cernere cenſemus Solem, lumenque diurnum:
Concluſoque loco Cœlum, Mare, Flumina, Monteis
Mutare, & campos pedibus tranſire videmur:
Et ſonitus audire, ſevera ſilentia noctis
Undique cùm conſtent, & reddere dicta tacentes.
  Cætera de genere hoc mirando multa videmus,

Quæ

mi fracti appareant Navigia dicantur claudа.

439. *Apluſtris.*) Apluſtra, propriè Navis ornamenta, Hoc autem loco omnes navigii partes, quæ aquis extant, ſignificant, ut ſequentia demonſtrant.

446. *Rorem ſalis.*) Aqua Maris: Virgilius,

——— *Spumas* Salis *ære ruebant.*

448. *Quàm quò ratione.*) Quidam Codd. *Ac vera ratione.*

450. *Preſſit eum, quodam.*) *Preſſit, cum quodam:* Gifanius, & v. 452. pro *florentia* alii legunt *flagrantia*, quos non ſequor.

460. *Concluſoque loco.*) Alii, *Concluſique loco:*

461. *Mutare.*) Notandum ab Interpretibus fuerat: Iſtud *Mutare* imitatio Græci ſermonis, eſt, γῆν ἀμείβειν item ἄλλην ἄλλοτε ἀμείβων, Plato, Plutarchus, Lucianus, &c. item apud Herodotum in Terpſichore, τὰς θύρας ἀμείβειν: *Faber.* Vid. *Fayi* interpretationem, & ride.

462. *Severa ſilentia.*) Non erat cur locum hunc mutari vellet *Lambinus*; Nec enim eſt ut quidquam Homini Poetæ placeat magis quàm ſeverum illud noctis ſilentium: *Faber.* Lambinus, *Sonora*, quod putidum eſt, aut *Serena.*

464. *Cætera de genere*, &c.) Fallimur in iis rebus circa quas ſenſus verſantur, id certum eſt, inde verò fallaces ſenſus quis arguat?, cùm iſti, v. 7.

rerum

Quæ violare fidem quaſi ſenſibus omnia quærunt;
Nequicquam: quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus Animi, quos addimus ipſi,
Pro viſis ut ſint, quæ non ſunt ſenſibu' viſa.
Nam nihil egregius, quàm res ſecernere apertas
A dubiis, Animus quas ab ſe protinus addit.
Denique, nil Sciri ſiquis putat, id quoque neſcit,
An Sciri poſſit, qui ſe nil Scire fatetur:
Hunc igitur contra mittam contendere cauſam,
Qui capite ipſe ſuo inſtituit veſtigia retrò.
Et tamen hoc quoque uti concedam, ſcire, at id ipſum

Quæ-

rerum Imagines accipiunt, quales ſibi deferuntur; non cognoſcunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in illis error, omnes autem errores ex opinatu Animi naſcuntur: Repræſentant ſenſus, judicat Ratio, ſæpe autem temere & inconſiderate. Hæc Ipſe *Epicurus* ad Herodotum: Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίᾳ, εἴτε αἰσθήσει καταλαμβανομένη, ἡ μὲν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος, καὶ τὸ διημαρτημένον ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεὶ ἐστὶν κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται, &c. Et appoſitè Cicero, in Lucullo, *Timagoras Epicurus negat ſibi unquam, cum oculos torſiſſet*, (vid. v. 450.) *duas ex lucerna flammulas eſſe viſas, Opinionis enim eſt mendacium, non Oculorum.*

467. *Quos addimus ipſi.*) Opinatum ita exprimit *Epicurus* ad Herodotum: κίνησις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένη μὲν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ διάληψιν δὲ ἔχουσα.

469. *Nam nihil egregius.*) Alii Codd. *Nam nihil ægrius eſt*, & recte: Hos duos verſus rejiciunt Interpretes, improbe: v. 467. docuit, *Nos addere opinatus Animi*, Igitur in v. 470. pro *Abdit* legatur *Addit*, & tum omnia plana erunt & facilia: Fallimur in omnibus iſtis exemplis quæ modò enumeravit, idque etiam admoniti, difficile enim profectò eſt non addere opinionem Animi rebus à ſenſu delatis.

471. *Denique nil ſciri*, &c.) V. 9. Academicos novos quorum princeps fuit *Arceſilas*, aggreditur, & Veteres qui Socratem ſequuti ſunt: Siquis enim dixerit *nihil ſciri poſſe*, id etiam ipſum *Nihil ſciri poſſe* neſciat neceſſe eſt, alioquin aliquid ſciret. Inde *Metrodorus Chius* apud Ciceronem in Lucullo, *Nego ſcire nos, ſciamuſne aliquid, an nihil ſciamus, ne id ipſum quidem neſcire, aut ſcire nos, nec omnino ſit aliquid, aut nihil ſit:* Sed cùm iſtiuſmodi Hominibus non eſt diſputandum, qui quid ſit Verum, quid Falſum, quid Certum quid Incertum, quid ſit Scire, quid Neſcire, pariter ignorant, & ſe ignorare gloriantur.

472. *Qui.*) Alii, *Quo*, & Gaſſendus, *Quom.*

473. *Hunc igitur*, &c.) Hos duos verſus omnes Codd. agnoſcunt, ſuſpectos tamen habet *Lambinus*, tandem verò legit,

Hunc igitur contra quidnam *contendere* curem:

Alia eſt *Fabri* ſententia, qui hæc habet: Locus eſt luculentiſſimus; Qui manibus ingrediuntur prono in terram capite, quod Hiſtrionum pueri vulgò faciunt, non niſi retrò incedere poſſunt; quod facilè ad explicandam *Lucretii* ſententiam transferre poſſis. Transferamus igitur, & hæc ſit ſententia: Non eſt diſputandum cum illo qui omnia pervertit, quod novos Academicos feciſſe certum eſt.

Quæram, (quom in rebus veri nil viderit antè,)
Unde sciat, quid sit Scire, & Nescire vicissim:
Notitiam veri quæ res, falsique creârit;
Et dubium certo quæ res differre probarit?
Invenies primis ab Sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque Sensus posse refelli:
Nam majore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid majore fide porro, quàm sensus haberi
Debet? An ab sensu falso Ratio orta valebit
Dicere eos contra, quæ tota ab Sensibus orta 'st?
Qui nisi sint veri, Ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt Oculos Aures reprehendere? An Aureis
Tactus? an hunc porro Tactum Sapor arguet oris?
An confutabunt Nares, Oculive revincent?
Non (ut opinor) ita 'st: Nam seorsum quoique potestas
Divisa 'st: sua vis quoique 'st: ideoque necesse 'st,
Quod molle, aut durum est, gelidum, fervensve, seorsum
Id molle, aut durum gelidum, fervensve videri;
Et seorsum varios rerum sentire Colores,
Et quæcunque coloribu' sunt conjuncta, necesse 'st.
Seorsus item Sapor oris habet vim, seorsus Odores
Nascuntur, seorsum Sonitus: ideoque necesse 'st,
Non possunt alios alii convincere Sensus.
Nec porro poterunt ipsi reprendere sese:
Æqua fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde, quod in quoque 'st his visum tempore, verum 'st.

Et,

480. *Invenies primis ab sensibus,* &c.) Jam tandem, v. 22. sensus esse Criteria Veritatis demonstrat. Id enim Veritatis Criterion sit necesse est, quod falsum corrigere & refutare possit: Illud verò faciunt Sensus. Ipsos autem Sensus quid corrigat, aut refellat? An Ratio? Ratio autem à Sensibus tota pendet. An alii Sensus alios convincent? Hoc minimè dicendum, Nam singuli sensus circa propria sua Objecta versantur, Nec quid alii Sensus agunt, curant, aut cognoscunt: An iidem igitur Sensus seipsos emendent? Id fieri non potest, quoniam Sensibus æqua fides est semper adhibenda. Simplici igitur Sensuum repræsentationi (id est *primis sensibus*) fidendum. *Epicurus* docuit Κριτήρια ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, ἐδ᾽ εἶναι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι.

481. *Neque Sensus.*) *Sensibus*, Gifanius: imperitè.

487. *Ratio quoque falsa fit omnis.*) Πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, πᾶσα δὲ αἴσθησις ἄλογος:) Epicurus.

488. *An poterunt Aures,* &c.) Οὔτε ἡ ὁμοιογενὴς αἴσθησις ὁμοιογενῆ διελέγξαι δύναται διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔτε ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, ἐ γὰρ τῶν αὐτῶν κριτικαί. Epicurus.

Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Cur ea, quæ fuerint juxtim quadrata, procul sint
Visa rotunda; tamen præstat rationis egentem
Reddere mendosè causas utriusque figuræ,
Quàm manibus manifesta suis emittere quæquam;
Et violare fidem primam, & convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur Vita, Salusque.
Non modo enim Ratio ruat omnis, Vita quoque ipsa
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
Præcipiteisque locos vitare, & cætera, quæ sint
In genere hoc fugienda; sequi, contraria quæ sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis quæ contra sensus instructa, parata 'st.
Denique ut in Fabrica, si prava 'st Regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et Libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
Omnia mendosè fieri, atque obstipa necessum 'st,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta;
Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque,
Prodita judiciis fallacibus omnia primis.
Sic igitur Ratio tibi rerum prava necesse 'st,
Falsaque sit, falsis quæcunque ab Sensibus orta 'st.
Nunc alii Sensus quo pacto quisque suam rem
Sentiat,

503. *Et, si non poterit*, &c.) Cùm verò sæpe fallimur, cùm, v. g. Turris quadrata eminus visa appareat rotunda, quid agendum est? Respondet Lucretius, v. 13. Satius esse negligere ista Problemata, aut quamcunque causam assignare, quàm Sensibus diffidere, quibus tota Vita & Salus innitatur, nam sine illis Salubria eligere, aut Noxia, Præcipitia, v. g. Flammas, & ejusmodi alia vitare non possimus: Hîc verò tangit *Scepticos*, de quorum Principe Pyrrhone Diogenes Laërtius. *Μηδὲν ἐκτρεπόμενος, μηδὲν φυλαττόμενος ἢν ἅπαντα ὑφιστάμενος, ἁμάξας, εἰ τύχοι, καὶ κρημνοὺς, καὶ κύνας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μηδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων.*

516. *Denique ut in fabrica*, &c.) Longam hanc disputationem, v. 9. concludit: Sensus ij sunt, ad quorum fidem res omnes exigimus; Ideoque si isti fallaces sint, de omni Certitudine & Scientia erit actum. Nec minùs nos erraremus quàm Faber ille, qui fallaci Regula, Norma, & Libella utitur.

519. *Obstipa.*) Curvata, obliqua, inflexa, Cicero in Arati Phænomen.

Obstipum *caput*, *& tereti cervice reflexum.*

Horatius, Sat. 5. lib. II.

—— *Davus sis Comicus, atque Stes capite* obstipo: ——

525. *Nunc alii Sensus*, &c.) Hactenus de *Visu*, & *Simulachris*, Jam usque ad v. 618. de Voce & Auditu: Primo autem, v. 14. docet quid sit *audire:* Audimus verò cùm Vox Aures attingit, suoque Corpore movet & impellit Sensum Voci isti percipiendæ destinatum. Quòd autem Vox Corporea sit, id verò est manifestum, radit enim fauces, facit asperas & lædit, ideoque tangat necesse est, at quod tangit,

Sentiat, haud quaquam ratio ſcrupoſa relicta 'ſt.
  Principio, auditur Sonus, & Vox omnis, in Aureis
Inſinuato ſuo pepulere ubi corpore ſenſum.
Corpoream quoque enim Vocem conſtare fatendum 'ſt.
Et Sonitum, quoniam poſſunt impellere Senſus.
Præterradit enim Vox fauceis ſæpe, facitque
Aſperiora foras gradiens arteria Clamor.
Quippe, per anguſtum turba majore coorta
Ire foras ubi cœperunt primordia Vocum,
Scilicet expletis quoque janua raditur oris
Rauca viis, & iter lædit qua Vox it in auras.
Haud igitur dubium eſt, quin Voces, Verbaque conſtent
Corporeis è principiis, ut lædere poſſint.
  Nec te fallit item, quid corporis auferat, & quid
Detrahat ex Hominum nervis, ac viribus ipſis
Perpetuus Sermo nigrai noctis ad umbram,
Auroræ perductus ab exoriente nitore;
Præſertim ſi cùm ſummo 'ſt clamore profuſus:
Ergo corpoream Vocem conſtare neceſſe 'ſt,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
  Aſperitas autem Vocis fit ab aſperitate
Principiorum, & item lævor lævore creatur.
Nec ſimili penetrant Aureis primordia forma,
Quom Tuba depreſſo graviter ſub murmure mugit,
Aut reboant raucum Retrocita cornua bombum:

Vallibus

tangit, aut tangitur, eſt Corpus. Ἀλλὰ μὲν κ̀ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δήποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. Epicurus ad Herodotum.

526. *Scrupoſa.*) *Scrupi* dicuntur aſpera Saxa, & difficilia attrectatu, unde rem aliquam *Scrupuloſam* dicimus, quæ in ſe habet aliquid aſperi. *Feſtus.*

535. *Scilicet expletis.*) *Expletis oris*, id eſt, *locis*, Lambinus, qui verſum ſequentem rejicit: Retineri autem poteſt, dum ad rem facit, & commodam interpretationem patitur.

539. *Nec Te fallit item.*) Priori argumento alium, v. 7. ſubjungit ab experientia ductum: Aliquis magna contentione loquatur, debilis fiet & languidus. Non autem dubitabit Vocem Corpoream eſſe, cùm magnam Corporis ſui partem, dum loquitur, detractam ſenſerit.

546. *Aſperitas autem vocis*, &c.) Jam aliud quoque argumentum, v. 7. deſumitur ex ipſa voluptate & moleſtia, qua nos Sonus, prout concinnus, inconcinnuſque eſt, afficit: Siquidem cenſet *Epicurus*, quæ Corpuſcula ſubingrediuntur autem, organumque afficiunt, certa ratione configurari, & omnem ſuavitatem aut acerbitatem Soni, non aliunde eſſe, quàm ex eo quòd hujuſmodi Corpuſcula in organum ſubeuntia ipſum delineant, exaſperentve, pro conditione lævitatis, aut aſperitatis qua configurantur.

550. *Et reboant*, &c.) *Retrocita Cornua*,

Vallibus & Cycni gelidis orti ex Heliconis
Cùm liquidam tollunt lugubri voce querelam.
  Hasce igitur penitus Voces cùm corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat verborum dædala lingua;
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
  Atque ubi non longum spatium 'st unde illa profecta
Perveniat vox quæque, necesse 'st Verba quoque ipsa
Planè exaudiri, discernique articulatim.
Servat enim formaturam, servatque figuram.
At si interpositum spatium sit longius æquo,
Aëra per multum confundi Verba necesse 'st,
Et conturbari Vocem, dum transvolat auras.

Ergo

Cornua, Alii *Barbara:* Hunc versum Lucretio abjudicat *Lambinus*, sed Lucretius, si viveret, ad alios Judices provocaret: Interpres, viz. non viderat, neque multi vident quid tandem illud sit *Retrocita barbara*, vel *Cornua*: At ego videor firmare posse intelligi illud instrumentum Musicum, Syriacæ, opinor, originis, quod *Sacbute*, vel *Saque-bout* vocamus, à veteri voce Gallica *Saquer* quod trahere est, & *bouter* quod pulsare significat. Qui instrumentum illud Musicum nôrunt, facile intelligent cur *Retrocita* dicatur à Lucretio. *Faber*. Vossius ad Catullum, p. 227. dicit *Retrocita* vulgò ineptè legi, scribit autem,

Et reboat raucum Berecynthia barbara *bombum;*

Berecynthia barbara, id est, Tibia Phrygia, Αὐλὸς βερεκύντιος, ut habet Hesychius, in βερεκύνται, &c.

551. *Vallibus & Cycni*, &c.) Mirifica, sicubi alias, circa hunc locum variantium lectionum multitudo est, nam in quibusdam legitur,

Vallibus & validis ne tortis ex Heliconis;

in Aliis,

Vallibus & Cycni nece detorti ex Heliconis;

in Aliis,

Et gelida Cycni nece torti ex antro Heliconis.

Lambinus,

Vallibus & Cycni gelidis orti ex Heliconis.

loco *Orti* Faber substituit *corti*.

Vossius tandem ad Catullum legit,

Et validis *Cycni* torrentibus *ex Heliconis:*

Ex Helicone nempe, tum alii torrentes, tum ipse Helicon amnis profluit. Breviter, *Nece torti*, vel *nece detorti* omnino rejiciendum; Istarum enim vocum sententia, siqua esset, in sequenti versu continetur; Sed *Fabrum* aut *Vossium* sequaris, perinde est.

553. *Has igitur penitus voces.*) Vocem hanc Corpoream, v. 4. Lingua & Labra formant & figurant, & inde Verba. Cicero, lib. II. de Nat. Deorum: *Deinde in ore sita lingua est finita dentibus, ea vocem immoderatè profusam fingit & terminat, sonosque vocis distinctos & pressos efficit, cum & ad dentes & alias partes pellit oris. Itaque Plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, Nares cornibus iis, quæ ad nervos resonant in cantibus.*

557. *Ac ubi non longum*, &c.) Varia subjungit Problemata, primum, v. 10. Voces longiùs progrediendo hebetantur, & ex distinctis confusæ fiunt, nempe quia illæ moleculæ, seu singulares voculæ crebro Aëris offensu laceratæ amittunt illam figuram, & conformationem quam à Lingua & Labris acceperant.

Ergo fit, Sonitum ut possis audire, neque hilum,
Internoscere Verborum sententia quæ sit,
Usqueadeo confusa venit Vox, inque pedita.
Præterea, Edictum sæpe unum perciet aureis
Omnibus in populo emissum præconis ab ore:
In multas igitur Voces Vox una repente
Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis,
Obsignans formam verbis, clarumque sonorem.
At quæ pars Vocum non aureis accidit ipsas,
Præterlata perit frustra diffusa per auras:
Pars solidis adlisa locis, rejecta sonorem
Reddit, & interdum frustratur imagine Verbi.
Quæ benè cùm videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
Saxa pareis forma Verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites cùm monteis inter opacos
Quærimus, & magna dispersos voce ciemus.
Sex etiam, aut septem loca vidi reddere Voces
Unam cùm jaceres: Ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre.

Hæc

564. *Neque hilum.*) Rectè Lambinus, quamvis tam *Illa* quàm *Illam* recipi potest.

567. *Præterea Edictum*, &c.) Deinde, v. 5. loquatur aliquis, Innumeræ aures adstantes verba percipient: Unde verò hoc? Concipiendum est unam esse quasi totalem, sive mavis, generalem vocem, quæ ab ore emittitur, sed quæ dissiliat tamen in voculas innumeras, inter se consimiles; Ideo cùm emittitur vox, Corporum erumpentium formatura ita comprimitur, eliditur, ac veluti conteritur, ut abeat in frustula, seu in parvas moleculas, omnino consimiles, & consimiliter formatas, quæ & confestim dissiliant per Aëra, seu per circumfusum spatium, & similitudinem eam conservent usque dum ad Aures perveniant. Quo fit ut eadem vox à multis audiri dicatur.

572. *At quæ pars*, &c.) Quæcunque partes vocis aures attingunt, illæ audiuntur; aliæ partes per Aëra diffusæ evanescunt; Aliæ in Corpora solida, & utcunque lævigata (quippe & porosa nimis prætermittunt, & scabrosa nimis concidunt atque dissipant) incidentes, & inde repercussæ efficiunt, ut eandem vocem iteratò audiamus; Inde *Echo*: Inde etiam nocturni sonitus, quos, ad v. 589. Superstitiosum vulgus agrestibus Numinibus acceptos refert.

575. *Imagine verbi.*) Virgilius,

——— *Aut ubi concava pulsu*
Saxa sonant, *Vocisque* offensa *resultat* Imago.

Horatius ad Augustum,

——— *Cujus recinet jocosa*
Nomen Imago
Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, *gelidove in Hæmo*?

577. *Per loca sola.*) Deserta, ut v. 596. *Plautus* in Rudente,

Neque magis solæ *terræ sunt*, *quàm hæc loca.*

583. *Iterabant dicta referre.*) Codd. *Iterabant dicta referri*: *Fabro* autem ingratum est illud *Iterabant*, ideoque legit *Tradebant.*

Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere
Finitimi fingunt, & Faunos esse loquuntur;
Quorum noctivago strepitu ludoque jocanti.
Adfirmant volgò taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonos fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum:
Et genus Agricolûm latè sentiscere, cùm Pan
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Unco sæpe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab Divis quoque fortè putentur
Sola tenere: Ideo jactant miracula dictis.
Aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
  Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt Oculi res cernere apertas,
Hæc loca per Voces veniant, Aureisque lacessant.
Conloquimur clausis foribus: quod sæpe videmus.

Nimi-

584. *Capripedes.*) Satyri nempe caprinis pedibus incedebant: Horat. Od. 19. lib. II.

Nymphasque discentes, & aures
Capripedum *Satyrorum acutas.*

590. *Et Genus Agricolûm*, &c.) Caprarius apud Theocritum,

Οὐ θέμις ὦ ποιμὰν, τὸ μεσαμβρινὸν, οὐ θέμις ἄμμιν
Συρίσδεν, τὸν Πᾶνα δεδοίκαμες, ἦ γὰρ ἀπ' ἄγρας
Τανίκα κεκμακὼς ἀμπαύεται· ἐντί γε πικρός,
Καὶ οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται.

592. *Percurrit.*) Quod necesse est, si fistula composita utaris, qualis est,

Fistula disparibus septem compacta cicutis. Faber.

lib. V. v. 1406.

Et supra calamus unco percurrere labro.

596 *Sola tenere.*) Ita omnino legendum; Agricolæ enim suum cum Divis commercium jactant.

598. *Avidum nimis Auricularum.*) Id est, omnes Homines portenta & miracula libenter narrant, eaque à multis audiri jucundissimum illis est. *Faber.*

599. *Quod superest non est*, &c.) Igitur voces accipimus ab illo qui loquitur expressas & formatas, æquè ac Simulachra à Rerum superficie fluentia; Cur igitur audimus aliquem quem videre nequeamus? Respondet Lucretius, v. 20. voces formatæ obliquos meatus, & tortuosa Corporum foramina integræ transeunt, in quibus franguntur, ut suprà docuit, Imagines: Seu potiùs hoc fit, quia vox in voculas dissiliat, quæ sursum, deorsum, prorsum, retrorsum, lævorsum, & in omnem obliquitatem, ut scintillulæ à scintilla dissultantes, abeunt; sicque in Aures etiam alibi, quàm in directum constitutas incidant; tale verò quid ipsis Imaginibus non contingat: vox autem hujusmodi meatus penetrans debilior fit, atque indistinctior.

602. *Conloquimur*, &c.) Hunc versum Rejicit *Lambinus*: Alii legunt *Cum loquimur*, &c. Gifanius verò, è Codd.

Conlo-

Nimirum, quia Vox per flexa foramina rerum
Incolumis tranfire poteft, Simulacra renutant;
Perfcinduntur enim, nifi recta foramina tranant:
Qualia funt vitri, fpecies quæ travolat omnis.
  Præterea, parteis in cunctas dividitur Vox,
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur; ubi una
Diffiluit femel in multas exorta, quafi ignis
Sæpe folet fcintilla fuos fe fpargere in igneis,
Ergo replentur loca Vocibus, abdita retrò
Omnia quæ circùm fuerint, fonituque cientur.
At Simulacra viis directis omnia tendunt,
Ut funt miffa femel, quapropter cernere nemo
Se fupra potis eft; at Voces accipere extra,
Et tamen ipfa quoque hæc, dum tranfit claufa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confufa penetrat:
Et Sonitum potiùs, quàm Verba, audire videmur.
  Hæc, queîs fentimus fuccum, lingua atque palatum,
Plufculum habent in fe rationis, plufque operaï.
  Principio, fuccum fentimus in ore, cibum cùm
Mandendo exprimimus: ceu plenam fpongiam aquaï
Si quis fortè manu premere, exficcareque cœpit;

Inde,

Conloquium *claufis foribus* quoque *fæpe* tenemus.
Verfum fubditivum effe affirmat *Faber*, fed omnes Codd. agnofcunt: & *Cum loquimur*, rectiùs legendum.

606. *Travolat.*) Sive *Quà trameat*, five *quà traviat* (nam Viare apud Plautum) legas, perinde eft.

619. *Hæc queîs fentimus*, &c.) *Nec queîs fentimus*, cùm Fabro legas, non enim plura funt & difficiliora explicatu de Guftu, quàm de vifu & Auditu, problemata: Guftamus enim, v. 18. cùm Succus è re fapida, tanquam Aqua è fpongia, expreffus in Organum, Palatum, Linguamve, penetret. Qui Succus fi conftet ex Corpufculis ea ratione configuratis, ut in Organum Guftatus effufa, porulofque ejus fubeuntia apposite ipfis iifdem particulis accommodentur, ficque ipfum deliniant, demulceant, & leniter placideque afficiant, Suavis videtur; Si verò Corpufcula ea ratione configurentur, ut in porulos Organi fubeuntia, haud debitam habeant cùm ipfis commenfurationem, unde & particulas ejufdem compungant, concidant, difcerpant, aut afperiter moveant, Infuavis videtur, five Amarus, Salfus, Acidus, Acerbus, Acris, Acutus, Aufterus, &c. Hanc opinionem, ut multas alias è *Democrito* fumfit Epicurus, ille enim fingulis faporibus fuam figuram tribuit. *Δημόκριτος δὲ σχῆμα περιτιθεὶς ἑκάστῳ, Γλυκὺν μὲν τὸ στρόγγυλον, καὶ εὐμεγέθη ποιεῖ· Στρυφνὸν δὲ τὸ μεγαλόσχημον, Τραχὺν δὲ τὸ πολυγώνιον καὶ ἀπερίφερη· Δριμὺν δὲ τὸ περιφερῆ, καὶ λεπτὸν, καὶ γωνοειδῆ, καὶ καμπύλον· Αλμυρὸν δὲ τὸ γωνοειδῆ καὶ σκόλιον, καὶ ἰσοσκελῆ· πικρὸν δὲ τὸ περιφερῆ, καὶ λεῖαν ἔχοντα σκολιότητα, μέγεθος δὲ μικρόν· Λιπαρὸν δὲ τὸ λεπτὸν, καὶ στρόγγυλον, καὶ μικρόν.* Theophraftus, de Caufis Plant. lib. VI. Cap. 2.

Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, & raræ perplexa foramina linguæ.
Hæc ubi lævia ſunt manantis corpora Succi,
Suaviter attingunt, & ſuaviter omnia tractant
Humida linguaï circum ſudantia templa.
At contrà pungunt ſenſum, lacerantque coorta,
Quantò quæque magis ſunt aſperitate repleta.
Deinde voluptas eſt è ſucco in fine palati,
Cùm verò deorſum per fauceis præcipitavit;
Nulla voluptas eſt, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quicquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere poſſis
Artubus, & ſtomachi humectum ſervare tenorem.
Nunc aliis alius cur ſit Cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triſte, & amarum 'ſt,
Hoc tamen eſſe aliis poſſit prædulce videri.
Tantaque in his rebus diſtantia, differitaſque 'ſt,

Ut

628. *Linguæ ſudantia templa.*) Satis audax Metaphora videri queat *Templum Linguæ* pro palato; Sed omnis locus extenſus & patens in veteri Latio *Templum* dicebatur: Deinde τὸ ὑπερῷον, ſeu ὑπερῷα, qua voce Græci *Palatum* ſignificant, ut & οὐρανὸς non minoris audaciæ videri debent, quanquam non aliter Pedeſtres ſcriptores loquebantur. *Faber.*

631. *In fine Palati.*) Voculam *In* delet Palmerius. *Fine Palati*, id eſt quouſque Palatum pertingit: Sic Saluſtius,

Fine inguinum ingrediuntur Mare.

Apuleius:

Pauliſper fine inguinum lacinia remota.

634. *Nec refert quicquam*, &c.) His verſibus adjungas illud Epicuri ad Menœceum: Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς, καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον.

637. *Nunc aliis alius*, &c.) Jam, v. 40. cauſam explicat, cur idem Cibus ſit uni non modò jucundus, ſed etiam ſalubris, qui alii erit non modò ingratus, verùm etiam noxius: Organum Guſtatus in ſui textura, ſive Atomorum, Spatiorumque inter ipſas interceptorum configuratione, in variis ſeu Hominibus, ſeu Animalibus differt, perinde ac differunt partes cæteræ, ſpeciatimque ipſæ externæ: Differentes autem meatus differentia ſucci corpuſcula (Et omnis res, è qua Succus exprimitur, continet ſemina diverſimodè figurata) admittant neceſſe eſt; nec omnia omnibus conveniunt: Inde quod alteri Animali Alimentum, alteri Venenum; quod Huic gratum, illi inſuave. Imò quotieſcunque vel per ætatem, vel occaſione morbi, Organi temperies, ſeu textura immutatur, eadem res apparet mutati Saporis, in qua mutatum tamen nihil eſt: Ita qui febre laborat, Amara judicat ea quæ Sanus dulcia: quòd propter mutatam Organi texturam ea Corpuſcula quæ priùs accommodabantur, nunc non congruant, Organumque proinde lacerent & diſcerpant.

640. *Differitaſque eſt.*) *Differentia*, Nonius. Uſus hac voce eſt *Arnobius*, qui *Lucretium* libenter imitatur.

Ut quod alis Cibus est, aliis fuat acre venenum.
Est utique, ut Serpens hominis contacta salivis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
  Præterea, nobis Veratrum est acre venenum,
At Capris adipes, & Coturnicibus auget,
Ut, quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
Principiò meminisse decet, quæ diximus antè,
Semina multimodis in rebus mista teneri.
Porro omnes, quæcunque cibum capiunt Animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecùs & generatim
Extima membrorum circumcæsura coërcet,
Proinde ac Seminibus distant variantque figura.
Semina cùm porro distent, differre necesse 'st
Intervalla, Viasque, Foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, & in ore, ipsoque palato.
Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse 'st:
Multa rotunda, modis multis multangula quædam.
Namque Figurarum ut ratio, motusque reposcunt,
Proinde Foraminibus debent differre figuræ:
Et variare viæ, proinde ac textura coërcet.
Ergo ubi quod suave 'st aliis, aliis fit amarum:
Illis, queis suave 'st, lævissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contrà, quibus est eadem res intùs acerba:
Aspera nimirum penetrant, hamataque fauceis.
  Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi quoi Febris, bili superante, coorta 'st,
Aut alia ratione aliqua 'st vis excita morbi;
Perturbatur ibi totum jam Corpus, & omnes
Commutantur ibi posituræ Principiorum:

Fit,

650. *Et generatim.*) *Variatim* legendum esse multis contendit *Faber*. Nam *Variantque figura*, v. 652. & *Variare viæ*, v. 661. vocem istam confirmant. Denique non agitur nunc de differentiis secundum unumquodque *genus* Animalium; quatenus, viz. Species à Specie differt; Nam in Specie humana quot sunt singularia seu individua, tot sunt varii Gustatus, Ergo, &c. Et profectò aliquid dixisset *Faber*, nisi Poëta instituisset hisce versibus docere, quam ob causam una eademque res alteri Generi Animalium salubris, alteri foret noxia; *Generatim* igitur legendum.

651. *Circumcæsura.*) Alii, *Circum textura:* Sed *Circumcæsura* utitur Arnobius, & Lucretius ipse, lib. III. v. 220.

Extima membrorum circumcæsura *tamen se.*

Fit, priùs ad ſenſum ut quæ corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, & cætera ſint magis apta,
Quæ penetrata queunt ſenſum progignere acerbum.
Utraque enim ſunt in mellis commiſta ſapore,
Id quod jam ſuperà tibi ſæpe oſtendimus antè.
Nunc age, quo pacto Nareis adjectus odoris
Tangat, agam. Primùm res multas eſſe neceſſe 'ſt,
Unde fluens volvat varius ſe fluctus Odorum.
Nam fluere, & mitti volgò, ſpargique putandum 'ſt.
Verùm aliis alius magis eſt Animantibus aptus,
Diſſimileis propter formas, ideoque per auras
Mellis apes quamvis longè ducuntur odore:
Volturiique cadaveribus: tum fiſſa ferarum
Ungula quò tulerit greſſum, promiſſa Canum vis
Ducit: & humanum longè præſentit odorem
Romulidarum arcis ſervator, candidus Anſer.
Sic aliis alius nidor datus ad ſua quemque
Pabula ducit, & à tetro reſilire veneno
Cogit; eoque modo ſervantur ſæcla ferarum.
Hic Odor ipſe igitur, nareis quicunque laceſſit,

Eſt

677. *Nunc age, quo pacto,* &c.) Guſtum & Saporem Odor & Odoratus ſequitur, & v. 24. Ut ſimulachra à rebus fluunt, ut Sonus ejicitur, ut exprimuntur ſucci, ſic Odores emittuntur: Quòd verò omnia Animalia hos Odores perpetuò emiſſos non æque ſentiant, efficit varietas & diſſimilitudo figurarum (vid. lib. II. v. 414.) quæ omnium Animalium Organa non pariter movent & afficiunt: ſic Apes Mellis, Vultures Cadaverum, Ferarum Canes, & Anſer Hominis Odorem longe ſentiunt, dum nares Hominis iſti Odores vel non omnino, vel languide laceſſunt: *ἡ ὀσμὴ ὐκ ἄν ποτε πάθος ὐθὲν ἐργάζεται, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τῦ πράγματος, ἀποφερόμενοι σύμμετροι πρὸς τὸ τῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν, οἱ μὲν τοῖοι τεταραγμένως, καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες:* Epicurus ad Herodotum.

679. *Volvat ſe.*) Meliùs quàm *Se ſolvat.*

685. *Promiſſa Canum vis.*) Id eſt *Immiſſa:* Inde ἐπακτῆρες pro Venatoribus, apud *Callimachum*, & ἐπάγειν, apud Plutarchum in Apophthegm. pro *Venatum ducere*, ſeu *promittere. Faber:* Lambinus, *longè & porro tenus miſſa*, vel *è longinquo loco odores ſentiens:* At venatores meliùs quàm Grammatici intelligunt, cur Canis Venatici vis dicatur *Promiſſa.* Alii *Permiſſa:* ut v. 692. *Permitti.*

687. *Romulidarum*, &c.) Nota Hiſtoria eſt, Capitolium ab Anſeribus ſervatum, aſcendentibus Gallis.

691. *Hic odor ipſe*, &c.) V. 19. de motu odoris differit, eumque tardiùs moveri per Aërem quàm Sonum, diſtrahi quoque & diſſipari faciliùs, & longè minùs per Aërem diffundi affirmat: Quoniam ex intimis Corporis odori partibus, ſeu Subjecti profunditate effluit, (nam Res odoræ dum franguntur, conteruntur, &c. magis redolent) major etiam eſt principiorum illius moles, dum illi meatus quos Vox penetrat Odorem non admittunt, ideoque neceſſe eſt ut Odor tardiùs feratur,

Eſt alio ut poſſit permitti longiùs alter.
Sed tamen haud quiſquam tam longè fertur eorum,
Quàm Sonitus, quàm Vox, mitto jam dicere, quàm res,
Quæ feriunt Oculorum acies, viſumque laceſſunt.
Errabundus enim tardè venit, ac perit antè
Paullatim facilis diſtractus in Aëris auras:
Ex alto primùm quia vix emittitur ex re.
Nam penitùs fluere, atque recedere rebus odores
Significat, quòd fracta magis redolere videntur
Omnia, quòd contrita, quòd igni conlabefacta.
  Deinde videre licet majoribus eſſe creatum
Principiis Voci: Quoniam per ſaxea ſepta
Non penetrat, quà Vox volgò, Sonituſque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facilè eſſe videbis
Inveſtigare, in qua ſit regione locatum.
Refrigeſcit enim cunctando plaga per auras:
Nec calida ad ſenſum decurrit nuntia rerum.
Errant ſæpe Canes itaque, & veſtigia quærunt.
  Nec tamen hoc ſolis in Odoribus, atque Saporum
In genere eſt: Sed item Species rerum, atque Colores
Non ita conveniunt ad ſenſus omnibus omnes,
Ut non ſint aliis quædam magis acria viſu.

Quin-

ratur, & faciliùs ab occurſante Aëre diſſipetur. Huc etiam referri poteſt cauſa, cur, cùm facilè judicare liceat qua ex parte Sonus adveniat, non perinde tamen dignoſcamus ad quam nobis partem ſit ſitum Corpus quod Odorem diffundit.

692. *Eſt alio*, &c.) *Eſt* Illo *ut poſſit permitti longius* Ille. Ubi enim de duobus agitur, non poteſt dici, *Alter eſt major Alio.* Faber.

699. *Atque recedere.*) Ita Codd. *Lambinus* tamen mavult, *At decedere*, ſeu *atque excedere.*

701. *Igni conlabefacta.*) Sic lib. I.
Conlabefactatus *rigor Auri ſolvitur æſtu;*
Gifanius verò, *Concalefacta*,

703. *Voci.*) Id eſt, majoribus principiis quàm ſunt Vocis Principia.

707. *Refrigeſcit.*) Sequenti verſu *Plaga* dicitur *calida*, ideoque dum cunctatur, *refrigeſcit:* Conſtat autem intenſiſſimum frigus obſtare effuſioni liberiori Odorum. In omnibus vetuſtis Exemplaribus Verſus Lucretii ſic leguntur,
Refrigeſcit enim cunctando plaga per Auras,
Nec calida ad ſenſum *decurrunt nuntia rerum.*
Recedes à ſenſu *Lucretii* & rei veritate, ſi *Nuntia* conſtruas cum *Plaga:* Voſſius ad Catullum, p. 173.

710. *Nec tamen hoc*, &c.) Quod iidem Odores & Sapores ſint aliis ingrati, aliis jucundi, minimè dubitandum; nec ipſæ rerum Imagines omnium oculis pariter conveniunt: Galli aſpectu terretur Leo, (Gallinaceorum criſtæ Leones maximè terrent: Plinius, Nat. Hiſt. Lib. VIII. Cap. 96.) nam Imago Galli è Seminibus conſtat quæ fodiunt & lacerant Oculos Leonis, ut contrà tendere non audeat.

Quinetiam Gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contra constare Leones,
Inque tueri: Ita continuò meminere fugaï:
Nimirum, quia sunt Gallorum in corpore quædam
Semina, quæ, cùm sunt oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Præbent, ut nequeant contrà durare feroces;
Cùm tamen hæc nostras acies nil lædere possint:
Aut quia non penetrant, aut quòd penetrantibus illis
Exitus ex Oculis liber datur, in remeando
Lædere ne possint ex ulla lumina parte.
Nunc age, quæ moveant Animum res, accipe, & unde,
Quæ veniunt, veniant in Mentem, percipe paucis.
Principiò hoc dico, rerum Simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
Tenuia, quæ facile inter se junguntur in auris,
Obvia cùm veniunt, ut aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multò magis hæc sunt tenuia textu,
Quàm quæ percipiunt Oculos, visumque lacessunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientque
Tenuem Animi naturam intùs, sensumque lacessunt.
Centauros itaque & Scyllarum membra videmus,
Cerbe-

714. *Noctem explaudentibus alis.*) Noctem cùm sonitu, & veluti plausu excutientibus atque exturbantibus; *Lambinus.* Hæc verò verba cum versu proximo otiosa sunt; Nihil enim *Lucretius* de cantu Galli, quod alii Interpretes temerè existimârunt.

726. *Nunc age, quæ, &c.*) De Sensibus satis disputatum: Cùm verò sopitis sensibus plura imaginemur, non indigna est Philosopho de Imaginatione quæstio; eam autem explicat Poëta usque ad v. 820. Asserit igitur tenuissimas Imagines partim ab ipsis rebus fluentes, partim sponte in Aëre formatas, & partim ex variis variè mistas undique vagari; has verò in Animum penetrare lacessendoque ipsum efficere ut intelligat seu imaginetur: Inde de Centauris, Scyllis, aliisque monstris quæ nemo unquam sensibus usurpavit, de mortuis etiam cogitamus, v. 27. *Cicero,* Ep. Fam. Lib. XV. scribens ad Cassium qui recens se Epicuræis addixerat; *Fit nescio quid,* inquit, *ut coram adesse videaris cùm scribo aliquid ad te, neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui Amici novi, qui putant etiam τὰς διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari.*

733. *Percipiunt.*) Penetrant, ut ægritudo me *percipit:* Lib. V.

Est etiam quoque uti non magno Solis ab Igne
Aëra percipiat *calidis fervoribus Ardor.*

Alii *Percutiunt.*

735. *Sensumque lacessunt.*) *Mentemque lacessunt:* Faber, rectè: Sic. v. 752.

Tenuis enim Mens *est,* &c.

Et v. 762.

Mens *animi vigilat,* &c.

Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quæ fiunt Aëre in ipso:
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt:
Et quæ consistunt ex horum facta figuris.
Nam certè ex vivo Centauri non fit imago:
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
Verum ubi equi atque hominis casu convenit imago,
Hæreſcit facilè extemplo, quod diximus antè,
Propter subtilem naturam, & tenuia texta.
Cætera de genere hoc eadem ratione creantur.
Quæ cum mobiliter summa levitate feruntur,
Ut priùs ostendi, facilè uno commovet ictu
Quælibet una animum nobis subtilis imago.
Tenuis enim mens est, & mirè mobilis ipsa.
Hæc fieri (ut memoro) facilè hinc cognoscere possis,
Quatinus hoc simile est oculis, quod mente videmus,
Atque oculis simili fieri ratione necesse'st:
Nunc igitur quoniam docui me fortè Leones
Cernere per simulacra, oculos quæcunque lacessunt:
Scire licet mentem simili ratione moveri
Per simulacra Leonum cætera, quæ videt æquè,
Nec minùs, atque oculi: nisi quòd mage tenuia cernit.
Nec ratione alia, cùm somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi quòd simulacra lacessunt,

Hæc

738. *Quorum morte obita tellus,* &c.) Lib. I. v. 136.

Cernere uti videamur eos audireque coram,
Morte obitâ *quorum Tellus amplectitur Ossa.*

742. *Consistunt.*) Quidam Codd. *Consiunt*, Lambinus,

Partim *quæ* constant *ex* harum *facta figuris.*

745. *Convenit.*) Alii *Concurrit*, & in sequenti versu *Accrescit*, pro *Hæreſcit.*

753. *Hæc fieri ut memoro.*) Id totum de quo jam quæritur per Simulachra effici demonstrat, v. 8. Res enim illa, v. g. Leo, quem cogitamus, prorsus similis est Leoni isti quem oculis usurpamus: At dum Visus per Simulachra fiat, per Simulachra itidem, quæ par Visui est, Imaginatio.

761. *Nec ratione alia.*) Rarò Vigilantes, at Sopitos Mortuorum Imagines lacessunt: Nempe quoniam, v. 11. Imagines quaquaversum oberrantes sic in dormientem incurrunt, ut in Animum ejus penetrantes ipsum pervellant, & earum rerum quarum Imagines sunt imaginationem creent Istos verò jam diu mortuos coràm adesse falsò credimus, quoniam Sensus, quibus solis Verum à Falso distinguimus, sopiti officium suum facere non possunt; Torpet etiam Memoria, & illum qui videtur adesse coram, mortuum fuisse non ampliùs meminimus.

Hæc eadem noſtros animos, quæ, quom vigilâmus:
Uſque adeo, certè ut videamur cernere eum, quem
Reddita vitaï jam mors, & terra potita 'ſt.
Hoc ideo fieri cogit Natura, quòd omnes
Corporis effecti ſenſus per membra quieſcunt,
Nec poſſunt falſum veris convincere rebus.
Præterea, Meminiſſe jacet, languetque ſopore,
Nec diſſentit, eum mortis, lethique potitum
Jampridem, quem Mens vivum ſe cernere credit.
Quod ſupereſt, non eſt mirum, Simulacra moveri,
Brachiaque in numerum jactare, & cætera membra.
Nam fit, ut in ſomnis facere hoc videatur Imago.
Quippe, ubi prima perit, alioque eſt altera nata
Endo ſtatu, prior hæc geſtum mutâſſe videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum'ſt.
Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Claran-

765. *Reddita Vitaï*, &c.) Id eſt, Cui mors cum Vita commutata eſt, *Lambinus*. *Reddita vita:* Salmaſius à *Reddire:* apud Plautum *Reddibo* legitur. *Faber*, denique *Reddita vitaï jam* Pauſa.

Pauſa vitæ, Mors: ita ſæpe Lucretius.

770. *Diſſentit.*) Quid ſi *Diſcernit?*

770. *Lethique petitum.*) Ita ſæpe Plautus, *Potitus hoſtium*, id eſt, in poteſtatem Hoſtium redactus.

772. *Quod ſupereſt*, &c.) Sed hæc Simulachra quæ per Somnum apparent, huc & illuc diſcurrunt, vagantur, ſaltant: Quoniam, v. 6. dum aliquamdiu in eadem cogitatione perſeveramus, non eadem conſiſtente Imagine nos utimur, ſed pluribus continuo fluxu ſibi ſuccedentibus, quæ ſi eodem ſitu maneant res immota videbitur, ſi variato, tum res neceſſario videbitur mota.

777. *Scilicet id fieri*, &c.) Huic verſui Codd. ſubjungunt,

Tanta eſt mobilitas, & rerum copia tanta,
Tantaque ſenſibili quovis eſt tempore in uno
Copia particularum, ut poſſit ſuppeditare.

Rejiciunt Interpretes, nec repugno, quamvis Sententia probabilis, & huic loco conſentanea elici ex iis poſſit.

778. *Multaque in his rebus quæruntur.*) Seu *Quærendum*. Uſque ad v. 820. Difficultates quaſdam proponit, & explicat: Primam, v. 9. complectitur, Cum per Simulachra Mens percipiat, unde de re, quacunque libet, cogitamus? Voluntatem enim noſtram obſervare, & ad nutum accurrere Imagines, id quidem ridiculum videtur. Deinde, v. 6. Cùm Simulachra aptè, numeroſè, & decorè ſaltare videantur, an ea credemus hos motus didiciſſe? Iſta profectò eſſet digna Philoſopho cogitatio. Reſpondet *Lucretius*, v. 21. Præſto adeſſe omne genus Simulachra, ſed cùm tenuiſſima ſint, Animum percipere non poſſe, niſi ſe contendat, nam negligentem Animum æque ac negligentem Oculum fugiunt tenuia. Deinde in ſingulis iis, quæ nos putamus, temporis momentis multa ſunt momenta, ita ut plurima Simulachra, quæ ſunt maxime mobilia, quolibet momento Temporis accurrant, & inter illa Imago iſtius rei de qua cogitare placuit. Hæc quidem mihi videtur hujus loci Sententia.

Clarandum'ſt, planè ſi res exponere avemus.
Quæritur in primis, quare, quod quoique libidò
Venerit, extemplo Mens cogitet ejus idipſum.
Anne voluntatem noſtram Simulacra tuentur?
Et ſimulac volumus, nobis occurrit Imago?
Si Mare, ſi Terram cordi 'ſt, ſi denique Cœlum,
Conventus hominum, Pompam, Convivia, Pugnas;
Omnia ſub verbone creat Natura, paratque?
Quom præſertim aliis eadem in regione, locoque
Longè diſſimileis Animus res cogitet omnis?
Quid porro, in numerum procedere quom Simulacra
Cernimus in ſomnis, & mollia membra movere,
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt?
Et repetunt oculis geſtum pede convenienti?
Scilicet arte madent Simulacra & docta vagantur,
Nocturno facere ut poſſint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno
Cùm ſentimus id: ut cùm vox emittitur una:
Tempora multa latent, ratio quæ comperit eſſe:
Propterea fit, uti quovis in tempore quæque
Præſto ſint Simulacra locis in queiſque parata?
Tanta eſt mobilitas, & eorum copia tanta.
Et quia tenuia ſunt, niſi ſe contendit, acutè
Cernere non potis eſt Animus; proinde omnia, quæ ſunt
Præterea, pereunt, niſi ſic ſeſe ipſe paravit.
Ipſe parat ſeſe porro, ſperatque futurum,
Ut videat, quod conſequitur rem quamque: fit ergo.
Nonne vides, Oculos etiam, quom, tenuia quæ ſint,
Cernere cœperunt, contendere ſe, atque parare,
Nec ſine eo fieri poſſe, ut cernamus acutè?
Et tamen in rebus quoque apertis noſcere poſſis,
Si non advertas Animum, proinde eſſe, quaſi omni
Tempore ſemotæ fuerint, longèque remotæ.
Cur igitur mirum eſt, Animus ſi cætera perdit,
Præter quàm quibus eſt in rebus deditus ipſe?

Deinde

779. *Exponere.*) Seu *Expandere* legas, perinde eſt.

792. *Repetunt Oculis.*) Abeat Vox *Oculis*, & ſuccedat *Ollis*, Brachiis, viz. meliori jure.

793. *Arte madent.*) Ita Codd. & rectè: Alii tamen, *Valent.*

796. *Cum ſentimus id, &c.*) Alii, Conſentimus, id eſt, *cum Vox emittitur una*: ejiciunt Interpretes meliores, nec Ego revoco.

813. *In rebus deditus.*) Sic lib. II. v. 648.

Et

Deinde adopinamur de signis maxima parvis:
Ac nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi.
Fit quoque ut interdum non suppeditetur Imago
Ejusdem generis, sed Fœmina quæ fuit antè,
In manibus Vir tum factus videatur adesse:
Aut alia ex alia facies, ætasque sequatur:
Quod ne miremur, Sopor, atque Oblivia curant.
Illud in his rebus vitium vehementer, & istum
Effugere errorem, vitareque præmeditator,
Lumina non facias Oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus: &, ut proferre viaï

Proce-

Et simul in pugnæ studio quod dedita Mens est.

815. *Frustrantur & ipsi.*) Codex Vossii, *Frustraminis.* *In fraudem induimus nos*) Cicero: *Antiochus in id ipsum quod timebat se induebat:* Plautus,

Cur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

816. *Fit quoque ut interdum*, &c.) Tertia, (si sit alia à præcedentibus) difficultas, v. 5. continetur: Eadem, viz. Imago modò Mas, modò Fœmina, modò Puer, & subitò Senex per somnum apparet; Sed ista eo modo quo reliquæ explicari potest: Saltem in explicandis Somniis quorum maximam partem obliti sumus frustra moramur.

821. *Illud in his rebus vitium*, &c.) Gifanius,

Illud in his rebus vitium vehementer inesto,
Effugere illorumque errorem præmeditemur.

Alii,

Illud in his rebus vitium vehementer vise
Effugere, *errorem vitareque* præmetuenter.

Faber,

Illud in his rebus vitium vitare memento,
Effugere illorumque errorem præmetuenter.

Id est cautè, sedulò, considératè.

Nescio quis,

Illud in his rebus vitium vehementer nôsse
Et fugere errorem, vitareque præmetuenter:

Subauditur $\chi\rho\tilde{\eta}$, oportet: Nardius denique,

Effugere errorem illorum, qui hæc præmeditentur.

Sed de his litigent Grammatici; Præcedenti disputationi subjicit, v. 35. aliam Epicuri opinionem, quam, nisi Providentiam admitteret, explicare & defendere fuit necesse. Hæc autem est, Nihil in procreandis Animalibus Providentiæ ratio molita est, nam neque Oculi facti sunt ad videndum, neque Aures ad audiendum, neque Lingua ad loquendum, neque Pedes ad ambulandum, quoniam priùs hæc nata sunt quàm esset Loqui, Videre, Audire, Ambulare: Uno verbo, docuit *Epicurus*, non membra facta ex destinatione ad Usum, sed membris casu genitis, oblatum Usum arreptum fuisse: Nam ut quidpiam ob Usum fiat aliquem præcognosci debet Usus, aut præexistere aliquid ex quo is Usus necessarius commodusvè significetur. Nempe nisi Usus quidam præfuisset pugnandi, indormiendi, sitim restinguendi, futurum non fuit ut Arma, Cubilia, Pocula excogitentur. Oculus verò Videndi causa non potuit fieri, cùm nihil esset Visum, & ignoraretur quidnam Visio foret; Neque Auris Auditus causa, cùm & nihil foret Auditum, & nesciretur quid esset Auditio: Atque ita de aliis.

Proceros passus, ideo fastigia posse
Surarum, ac Feminum pedibus fundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, Manusque datas utraque à parte ministras;
Ut facere ad vitam possimus, quæ foret usus.
Cætera de genere hoc inter quæcunque pretantur:
Omnia perversa præpostera sunt ratione.
Nil adeo quoniam natum 'st in Corpore, ut uti
Possemus, sed quod natum 'st, id procreat usum;
Nec fuit ante Videre Oculorum lumina nata:
Nec dictis Orare priùs, quàm Lingua creata'st:
Sed potiùs longè Linguæ præcessit origo
Sermonem, multòque creatæ sunt priùs Aures,
Quàm Sonus est auditus: & omnia denique membra
Antè fuere (ut opinor) eorum quàm foret usus.
Haud igitur potuere utendi crescere causa.
At contrà conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fœdareque membra cruore,
Antè fuit multò, quàm lucida tela volarent.
Et volnus vitare priùs natura coëgit,
Quàm daret objectum parmaï læva per artem.
Scilicet & fessum corpus mandare quieti,
Multò antiquius est, quàm lecti mollia strata.
Et sedare sitim priùs est, quàm pocula, natum.
Hæc igitur possent utendi cognita causa
Credier, ex usu quæ sunt vitaque reperta.
Illa quidem seorsum sunt omnia, quæ priùs ipsa
Nata, dedere suæ post notitiam utilitatis.
Quo genere in primis Sensus, & Membra videmus,
Quare etiam atque etiam procul est ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari.
Illud item non est mirandum, Corporis ipsa

Quod

829. *Quæ foret.*) Rectiùs quàm *quæ ferat.*

834. *Videre.*) Usus videndi, ut Rectè *Lactantius*, lib. III. de Opif. Dei, Cap. 6.

845. *Quam daret objectum*, &c.) Nihil fortasse est quamobrem hic aliud quàm quod prima fronte apparet, quæratur, sed nec abs re tamen fuerit dicere, Clypeatos olim, & præcipuè Peltastas discursare per hostilia castra solitos, eo tantum fine, ut obvios protruderent, quò cæteræ copiæ disturbatos jam & perculsos aggrederentur. *Faber.*

850. *Vitaque.*) Ita hoc loco usurpat *Vitam*, ut Græci τὸν βιὸν, non ζωὴν, pro Experientia, viz. & πράξεις τῶν ἐν τῷ βίῳ. *Faber.*

856. *Illud item non est*, &c.) Circa

Q Famem

Quod natura Cibum quærit quoiusque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui, sed plurima debent
Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu;
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur,
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant:
His igitur rebus rarescit Corpus; & omnis
Subruitur natura, dolor quam consequitur rem:
Propterea capitur Cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.
Humor item discedit in omnia quæ loca cunque
Poscunt Humorem, glomerataque multa vaporis
Corpora quæ stomacho præbent incendia nostro,
Dissipat adveniens liquor, ac restinguit, ut ignem:
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur jejuna cupido.
Nunc quî fiat, uti Passus proferre queamus,
Cùm volumus, varièque datum sit membra movere:

Et

Famem & Sitim siquis difficultatem moveat, illam, v. 19. facilè expediet *Lucretius*; E rebus omnibus multa Corpora emittuntur, ex Animalibus plurima, multa per poros Corporis, multa per Os effluunt; Subductis autem hisce partibus, cæteræ minùs cohæreant, ideoque totum Corpus languidius fiat necesse est; Ut hæc intervalla repleantur, Cibus sumitur, pariterque Potus, inde iterum Corpus fit integrum, & vires reficiuntur; Potus insuper reprimit Calorem istum qui Stomachum & Viscera nimiùm torreret.

859. *Sed Plurima.*) Faber *Pluria:* Nihil muto.

866. *Atque patentem*, &c.) Hæc & quæ sequuntur venustissima, ubi enim Fames patulis suis faucibus hians conveniendiùs quam in exsiccatis penè venis hospitetur? & quid accommodatius dici possit quàm anhelam sitim de Corpore nostro infuso Humore ablui?

875. *Nunc qui fiat uti*, &c.) De motu Voluntario Animalium, v. 30. breviter inquirit, & hoc modo explicat: Simulachra quædam quibus Voluntas movendi in Animo excitari potest, pulsant Animum: Inde Vult Animus, & ut perficiat quod voluit, Animam sibi conjunctam & per totum Corpus diffusam (vid. lib. II. v. 260.) excitat; & inde protruditur tota moles: Quoniam verò tanto oneri movendo Anima tenuis illa & subtilis substantia impar videretur, Aër externus venit in subsidium, qui Corporis rarescentis (nam Corpora motu exercita rarescunt) poros & meatus subiens onus pariter propellit, atque ita Corpus ab Anima intùs laborante, & Aëre externo subeunte, ut Navis velis & remis promovetur. Tenuia quidem hæc sunt instrumenta, sed & Ventus tenuis qui magnam navim protrudit, Manus debilis at Navim regit, & Gubernaculum contorquet, & Machinæ quædam vi non magna agitatæ immensa pondera sustollunt.

876. *Varièque.*) Meliùs quàm *Vareque*, quod quidam Codd. exhibent.

Et quæ res tantum hoc oneris protrudere noſtri
Corporis inſuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico Animo noſtro primùm ſimulacra meandi
Accidere, atque Animum pulſare, ut diximus antè.
Inde Voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quiſquam, quam Mens providit, quid velit, antè.
At, quod providet, illius rei conſtat Imago.
Ergo Animus cùm ſeſe ita commovet, ut velit ire,
Inque gredi, ferit extemplo, quæ in Corpore toto
Per membra, atque artus, Animaï diſſita vis eſt:
Et facile'ſt factu, quoniam conjuncta tenetur.
Inde ea proporro Corpus ferit, atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
Præterea, tum rareſcit quoque Corpus, & Aër,
Scilicet ut debet qui ſemper mobilis exſtat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus;
Et diſpergitur ad parteis ita quaſque minutas
Corporis: hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ut Navis velis, ventoque, feratur.
Nec tamen illud in his rebus mirabile conſtat,
Tantula quòd tantum Corpus Corpuſcula poſſint
Contorquere, & onus totum convertere noſtrum.
Quippe etenim Ventus ſubtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine Navim:
Et manus una regit quantovis impete euntem:
Atque Gubernaclum contorquet quolibet unum.
Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commovet, atque levi ſuſtollit Machina niſu.
Nunc quibus ille modis Somnus per membra quietem
Inriget,

883. *At, quod providet*, &c.) At id quod Mens prævidet, illius rei, quàm quis facere inſtituit, eſt Imago: *Lambinus*. Aliam ſententiam, & quàm veriorem exiſtimo, ſequutus ſum.

890. *Tum rareſcit.*) Animalium, quæ ſunt motu exercita rareſcit Corpus: vid. v. 860.

894 *Hinc igitur.*) *His igitur:* Faber: Et verſu ſequenti pro *Velis Ventoque*, optimè conjecit *Gaſſendus* legendum, *Remis Ventoque*, alioqui *Velis & Vento* una eademque res ſignificaretur. *Gifanius* verò,

Corporis ut hæc navis velis ventoque
feratur:

ineptè.

902. *Quolibet Unum.*) Rectiùs forſan quàm *Una*, viz. Manus, vel *Unus* Navis Rector.

903. *Trochleas.*) Vulgò *Poulie:* *Tympanum* autem eſt rota è ſolidis tabulis facta.

905. *Nunc quibus Ille modis*, &c.) Animal omnibus Senſuum operationibus perfunctum in cubili collocat *Lucretius*, non tamen deſerit, ſed dormit; contemplatur de *Somno*, uſque

ad

Inriget, atque Animi curas è pectore solvat:
Suavidicis potiùs, quàm multis versibus, edam,
Parvus ut est Cycni melior canor, ille Gruum quàm
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque sagacem,
Ne fieri negites, quæ dicam posse; retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom sis ne cernere possis.
  Principiò Somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis Animæ, partimque foras ejecta recessit:
Et partim contrusa magis concessit in altum.
Dissolvuntur enim tum demum Membra, fluuntque.
Nam dubium non est, Animaï quin opera sit
Sensus hic in nobis, quem cùm Sopor impedit esse,
Tum nobis Animam perturbatam esse putandum 'st,
Ejectamque foras, non omnem; namque jaceret
Æterno Corpus perfusum frigore lethi:
Quippe ubi nulla latens Animaï pars remaneret

In

ad v. 958. & de *Insomniis* quibus agitatur, usque ad v. 1030. disputans: Somnus autem fit, cum ita labefactatur Anima, ut Artus suffulcire non valeat, (Anima enim est Corporis fundamentum) inde membrorum languor, & sensuum remissio: Quòd autem perturbatur Anima, illud quidem manifestum est; Nam Corpus ab Aëre externo & ab Aëre inspirato perpetuò labefactatur: Aër enim iste non tantùm Corporis superficiem radit, sed poros & meatus pervadens ad partes intimas admittitur, easque verberat. Inde prima Corpora disjunguntur, eamque disjunctionem ipsius Animæ dissolutio sequatur necesse est, ita ut pars ejiciatur, pars (ut Plinii verbis utar) in mediam sese recedat; reliqua verò pars distracta nimis per membra dispergatur. Hinc denique intelligi potest, cur Cibum aut lassitudinem gravissimus Somnus sequatur: Nam Cibus obturat nimis atque infarcit istos meatus, per quos Anima debet liberè ferri, inde major dispersio aut constipatio Animæ; Lassitudine verò debilior fit Corpus, atque inde eadem sequuntur. *Ὕπνος τε γίνεται πονουμένων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν κατ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, ἤτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθέντων, τὰ δὲ συνταραττόντων·* Epicurus ad Herodotum.

905. *Ille Somnus.*) Non temerè ponitur *Ille*, ἐξοχὴν enim significat, ut alibi; à quo, viz. tot & tanta in humanum genus promanant bona.

906. *Inriget.*) Virgilius,
—— *Placidam per membra quietem*
Inrigat. ——
nunquam Vox venustior: Latini enim propriè *Rigua* appellant id genus rigationis quæ rivo fit & sulco, hinc *Rigua Nili* Plinio sunt Rivi, & διώρυγες è Nilo ductæ, & *Rigua aquæ dulcis* apud eundem derivationes ex Aqua dulci: Qui autem intelligit quomodo Quies Artus omnes & Venas permanat, hæc etiam intelliget.

910. *Tenues Aures.*) Alii, *Teneras* interpretantur, Ego verò *Acutas:* Lucretius, lib. I. v. 45. Vacuas Aures.

912. *Discedas.*) Meliùs quàm *Discedant.*

In membris, cinere ut multa latet obrutus Ignis,
Unde reconflari Sensus per membra repente
Possit ut ex igni cæco consurgere Flamma.
Sed quibus hæc rebus novitas confletur & unde
Perturbari Anima, & Corpus languescere possit,
Expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
Principiò, externa Corpus de parte necessum'st,
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque ejus crebro pulsarier ictu.
Propterea que fere res omnes, aut Corio sunt,
Aut Seta, aut Conchis, aut Callo, aut Cortice tectæ.
Interiorem etiam partem spirantibus Aër
Verberat hic idem cùm ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque secùs quom Corpus vapulet, & quom
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina.
Conturbantur enim posituræ principiorum
Corporis, atque Animi, sic, ut pars inde Animaï
Ejiciatur & introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam distracta per artus, non queat esse
Conjuncta inter se, nec motu mutua fungi:
Inter enim sepit aditus Natura, viasque.
Ergo Sensus abit mutatis motibus altè.
Et quoniam non est quasi quod suffulciat artus,
Debile fit Corpus, languescunt omnia membra:
Brachia, Palpebræque cadunt, Poplitesque procumbunt.

Deinde

925. *Reconflari.*) Ita suprà, *Accensi Sensus*, & *Accendunt Sensus.*
926. *Cæco.*) Ita Codd. & rectè. Vulg. *Tecto.*
632. *Tundier.*) Rectè, ut v. 955. *Contusa.* Alii, *Trudier.*
933. *Proptereaque.*) Id est, ut res sint ab injuria Aëris externi tutiores, & munitiores.
934. *Aut Seta.*) Gifanius, *Aut etiam*; Alii, *Aut cute conclusæ.*
945. *Motu mutua fungi.*) Sic lib.II. v. 75.
——— *Inter se Mortales* mutua *vivunt.*
946. *Aditus.*) Gifanius *Coitus*: Sed illius Codicibus *Lambini* conjecturam libenter præfero.
947. *Altè.*) Penitùs: Qui aliter sentit, Idem cum Fayo *Altè*, Intus, seu Intrinsecus, ineptè interpretetur.
950. *Procumbunt.*) Gifanius, *Procubant*, ut luxatus versus luxatis poplitibus conveniat; putide. *Cubant pro*, Turnebus. Alii autem legunt,
——— *Poplitesque cubanti*,
& subjungunt,
Sæpe etiam summittuntur, *viresque resolvunt.*
Alii,
Sæpe tama summittuntur, *viresque resolvunt.*

Dici-

Deinde cibum ſequitur Somnus, quia quæ facit Aër,
Hæc eadem Cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: & multò Sopor ille graviſſimus exſtat,
Quem ſatur, aut laſſus capias, quia plurima tum ſe
Corpora conturbant magno contuſa labore.
Fit ratione eadem conjectus porro Animaï
Altior, atque foras ejectus largior ejus,
Et diviſior inter ſe, ac diſtractior intus.
Et quoi quiſque fere ſtudio devinctus adhæret,
Aut quibus in rebus multùm ſumus antè morati,
Atque in qua ratione fuit contenta magis Mens,
In Somnis eadem plerumque videmur obire:
Cauſidici cauſas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, ac prœlia obire:
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, & Naturam quærere rerum
Semper, & inventam patriis exponere chartis.
Cætera ſic ſtudia, atque artes plerumque videntur
In Somnis Animos Hominum fruſtrata tenere.
Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adſiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Quom jam deſtiterint ea Senſibus uſurpare,
Reliqüas tamen eſſe vias in Mente patenteis,

Qua

Dicitur autem *Tama*, cùm labore viæ Sanguis in crura deſcendit, & tumorem facit: Feſtus. *Lambinum* verò ſequor, qui legit *procumbunt*, & verſum *Sæpe*, &c. rejicit.

954. *Quia plurima*, &c.) De Somno ſaturi jam actum eſt, at quatuor Verſus, qui deinceps ſequuntur, docent, cur graviſſimus ſit ille Somnus quem Laſſus capiat; atque inde facile intelligi poteſt quid velint voces *Magnus Labor*, v. 955. ab Interpretibus nondum ſatis explicatæ.

959 *Et quoi quiſque*, &c.) Jam de Inſomniis; Cenſet autem Epicurus, ut ſuprà declaratum eſt, Animos dormientium externis & adventitiis Simulachris pulſari; Inde Inſomnia: Quòd verò ea ſomniemus maximè quibus per vigiliam ſtudioſè incubuerimus, cùm omne genus Simulachra præſtò adſint, id fit, quia iſti meatus, per quos toties intrârunt Simulachra, patent; & faciliùs admittunt Imagines quæ ad iſta Studia, quàm quæ ad res alias pertinent. Et non tantùm Hominum ſed aliorum Animalium Inſomnia hoc modo explicari poſſunt. Alia autem Inſomnia magis terrent quàm alia: Nec id quidem mirum, ea enim terreant neceſſe eſt, & acriùs laceſſant, quorum Simulachra è Seminibus aſperis compacta ſunt, & pungunt mentes in quas incidunt.

963. *Componere leges.*) Sunt qui legunt, *Lites.*

965. *Contractum cernere bellum.*) Gifanius, *Degere bellum*: At Plautus, *Certamen cernere.*

973. *Reliqüas tamen.*) His verbis voculam *At* præponit Gifanius, cui nullus placet verſus, niſi vitioſus.

Qua poſſint eadem rerum Simulacra venire.
Permultos itaque illa dies eadem obverſantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere ſaltanteis, & mollia membra moventeis:
Et citharæ liquidum carmen, chordaſque loquenteis
Auribus accipere, & conſeſſum cernere eundem,
Scenaïque ſimul varios ſplendere decores.
Uſque adeo magni refert ſtudium, atque voluntas,
Et quibus in rebus conſuerint eſſe operati
Non Homines ſolùm, ſed verò Animalia cuncta.
Quippe videbis Equos forteis, cùm membra jacebunt,
In Somnis ſudare tamen, ſpirareque ſæpe,
Et quaſi de palma ſummas contendere vireis,
Tunc quaſi Carceribus patefactis ſæpe quiete:
Venantumque Canes in molli ſæpe quiete
Jactant crura tamen ſubitò, voceſque repente
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras,
Ut veſtigia ſi teneant inventa ferarum.
Expergefactique ſequuntur inania ſæpe
Cervorum ſimulacra, fugæ quaſi dedita cernant;
Donec diſcuſſis redeant erroribus ad ſe:
At conſueta domi Catulorum blanda propago
Degere, ſæpe levem ex oculis, volucremque ſoporem
Diſcutere, & corpus de terra corripere inſtant,
Proinde quaſi ignotas facies, atque ora tuantur.
Et quàm quæque magis ſunt aſpera ſemina eorum,
Tam magis in Somnis eadem ſævire neceſſum'ſt.
At variæ fugiunt Volucres, penniſque repente
Sollicitant Divûm nocturno tempore lucos,

Accipi-

987. *Tunc quaſi Carceribus*, &c.) Hunc verſum rejiciunt Interpretes, retineri tamen poſſe judicat Lambinus, ſi legatur, è lib. II.

Tunc quaſi Carceribus patefactis tempore puncto,

è quo loco forſan in locum alienum delatus eſt.

994. *Erroribus.*) Ita *Turnebus*, & rectè quidem; Valeant autem Codd. *Gifanii* cum ſuis *Terroribus*, quid enim terreat Canes veſtigia feræ, Leporis forſan, perſequentes?

996. *Degere*, &c.) Hunc verſum poſtulante ſententia inſeruit *Lambinus.*

999. *Semina eorum.*) Viz. Canum, Lambinus: Sed fallitur Interpres, nam tota de Canibus diſputatio abſoluta eſt, & jam agitur de Inſomniis terrificis, quæ excitantur à Simulachris fluentibus è rebus quæ ex aſperis Seminibus componuntur; Rectiùs igitur legendum, *Seminiorum:* Seu potiùs, *Semina rerum.*

1002. *Sollicitant*, &c.) Agnoſce Scomma Lucretio dignum, Divi, viz. hoſpites ſuas Aves ab Imagine Accipitris tueri non valent.

Accipitres somno in leni si prœlia, pugnasque
Edere sunt persectantes, visæque volantes.
  Porro Hominum mentes magnis quæ motibus edunt?
Magna etenim sæpe in Somnis faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, prœlia miscent;
Tollunt clamores, quasi si jugulentur ibidem:
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt;
Et quasi pantheræ morsu sævique leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de Magnis per Somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persæpe fuere:
Multi mortem obeunt, multi de montibus altis
Se quasi præcipitent ad terram corpore toto
Exterrentur, & ex Somno, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.
Flumen item sitiens, aut fontem propter amœnum
Adsidet, & totum prope faucibus occupat amnem.
Pusi sæpe lacum propter, se, ac dolia curta,
Somno devincti credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum ut corpori' fundant:
Cùm Babylonica magnifico splendore rigantur.
  Tum, quibus ætatis freta primitus insinuantur,

Semen

1004. *Visæque volantes.*) Dicebant veteres, *Hæc Accipitris:* Faber.

1020. *Pusi.*) *Pusi*, *Puri*, *Pueri*, legi potest, eadem enim omnium significatio: *Faber.*

1020. *Dolia curta.*) In urbe populosissima, siqua unquam fuit, (Romam dico) dolia in angulis platearum erant, in quæ peregrini homines, vel Cives qui de faciendo domi lotio (sic enim loqui solent Latini) antequam in publicum prodirent, non cogitârant, vesicam exonerare soliti fuerunt; Unice ad hunc locum facit quod apud *Macrobium* legere est, lib. II. cap. 12. Saturnal *Inde ad Comitium vadunt, ne litem suam faciant*; dum eunt, *nulla est in* angiporto amphora, *quam non impleant, quippe qui Vesicam plenam vini habeant.* *Curta* autem, semifracta, ad eos usus satis apta: Cæterum Dolia illa erant lateritia, vel figlini operis, non lignea. *Faber.*

1022. *Humorem saccatum.*) Honestè positum pro *Lotio*, iisdem vocibus utitur Arnobius: Notum quid sit *Saccus* & *Saccatus*, cùm de Vino & laticibus percolandis agitur: Martialis,

Cæcuba saccentur, *quæque annus coxit Opimi.*

1023. *Cùm Babylonica magnifico splendore.*) Babylonica strata magnifica & splendida, ut apud Virg.

—— *Equos splendore nivali.*

1024. *Tum quibus ætatis*, &c.) Ubi Quidam *Lucretii* immodestiam, ibi Ego illius Artem agnosco & suspicio: Neque profectò Ille unquam aliquid de hujusmodi Insomniis, nisi ad connectendam sequentem de Libidine & Amore disputationem necessaria fuisset istorum explicatio.

1024. *Ætatis freta.*) Ætatis æstus, & fervor, Adolescentia scilicet. *Faber.*

Semen ubi ipſa dies membris matura creavit;
Conveniunt Simulacra foris è corpore quoque,
Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris:
Qui ciet inritans loca turgida ſemine multo,
Ut, quaſi tranſactis ſæpe omnibu' rebu' profundant
Fluminis ingenteis fluctus, veſtemque cruentent.
  Sollicitatur id in nobis, quòd diximus antè,
Semen; adulta ætas cùm primùm roborat artus.
Namque alias aliud res commovet, atque laceſſit:
Ex homine humanum Semen ciet una Hominis vis.
Quod ſimulatque ſuis ejectum ſedibus exit,
Per membra, atque artus decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa; cietque
Continuò parteis genitaleis corporis ipſas:
Inritata tument loca Semine, fitque voluntas
Ejicere id, quò ſe contendit dira libido;
Idque petit corpus mens, unde'ſt ſaucia amore;
'Namque omnes plerumque cadunt in volnus, & illam
'Emicat in partem ſanguis, unde icimur ictu,
'Et ſi comminus eſt, hoſtem ruber occupat humor.
  Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive Puer membris muliebribus hunc jaculatur,

Seu

1026. *E corpore quoque.*) *Quoique*, Gifanius.

1029. *Tranſactis omnibus rebus.*) Quaſi τὴν Ἀφροδίτην τελέσαντες, uti optimum Scriptorem, & harum rerum peritum loqui ſcimus. *Faber.* Theocritus, Idyll. 2.

—— Επρεύχθη τὰ μέγιστα· ——

1030. *Fluminis.*) Alii, *Seminis.*

1031. *Sollicitatur id in nobis*, &c.) Tota Libido, tam quæ ad Animum, tam quæ ad Corpus ſpectat, v. 18. explicatur: Formoſa, viz. Simulachra Animum commovent; Ille verò ſemen ex omnibus membris in partes Genitales deducit, quæ partes tument, & deinde res ipſa peragitur. Præter hæc nec Venerem nec Cupidinem expectes.

1034. *Una Hominis vis.*) Sive Imago formoſi Corporis commovens Animum, ſive Animus ipſe ſemen è toto Corpore deducens.

1036. *Corpore toto.*) *Toto* inquit, quod non temere; Hinc itaque ſæpiſſime fit ut mutilati parte aliqua Corporis mutilatos etiam gignant, quod certiſſimis exemplis probari poſſit: *Faber.* Hoc quidem verum, ſed aliud agebat *Lucretius*, quod alii conjiciant meliùs quàm Ego exprimam.

1040. *Dira libido.*) Huic quidam ſubjiciunt,

Incitat irritans loca turgida ſemine multo,

fruſtrà.

1042. *Namque omnes plerumque*, &c.) Hunc & duos ſequentes verſus rejiciunt Interpretes, qui tamen ad rem facere, & non indigni *Lucretio* videntur.

1047. *Membris muliebribus.*) *Mollicellis*, *delicatis*, *quæ meram ſpirant Cyprin.* Faber. Quænam verò ſint *Membra pueri muliebria*, inquirant qui neſciunt; Certè Puer mollicellus & delicatus æquè ac *Mulier toto Corpore* amorem jactaret. Sed rectè *Faber.*

Seu Mulier toto jactans è corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et jacere humorem in corpus de corpore ductum:
Namque voluptatem præsagit multa cupido.
Hæc Venus est nobis, hinc autem 'st nomen Amoris:
Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, & successit fervida cura.
Nam si abest quod ames, præsto Simulacra tamen sunt
Illius, & nomen dulce obversatur ad aureis.
Sed fugitare decet Simulacra, & pabula amoris
Absterrere sibi, atque aliò convertere mentem:
Et jacere humorem conlectum in corpora quæque:
Nec retinere semel conversum unius amore:
Et servare sibi curam, certumque dolorem.

Ulcus

1052. *Hinc autem est Nomen Amoris.* Levis est mutatio, tamen necessaria: Leg. *Numen.*

1054. *Fervida Cura.*) Eam lectionem certe quilibet probabit qui ex Animi sententia dixit

--- *Nunc scio quid sit Amor.*

Cura illa, de Amore dico, fervida est, coquit, urit ille Nitor, *μαλερὸν βέλος, πυρόεντα βέλεμνα, πυρὶ πάντα βιόωντα.* Faber: Probabit etiam ille, qui observat *Lucretium* ortum Cupidinis, atque incrementum explicare; Primùm Veneris gutta in Cor stillat, deinde vehemens cupido, quæ per Simulachra jugiter advenientia, imò per fabulas nutritur.

1057. *Sed fugitare decet.*) In toto Latio, quantum quantum est, nihil, ut opinor, quidquam leges, quod æquè legi oporteat atque eos versus qui hunc sequuntur. Nam multis argumentis probat Poëta, certissimam Homini pestem ab re Venerea esse, atque adeo cane pejus & angue vitari oportere nugivendulas istas mulierculas, quæ suos amatores offrænatos ductitant: Denique rem, famam, sanam Mentis Corporisque valetudinem ea via definere ostendit. Sed *Lucretius* quo fine scripsit? An ut Lenoninas operas præberet, & ex pessimo omnium mercimonio rem faceret auctiorem? Hoc quidem multis temporibus alii Poëtæ fecerunt, quibus profuit, & nunc fortasse nonnullis prodest. Sed vitæ integritas, gravitasque morum, ac tot saluberrima præcepta hìc illìc per totum opus sparsa hujusmodi suspicionem longè à *Lucretio* amoliuntur. Hæc de consilio Poëtæ *Faber*, nec falsò: Nihil de dictione, quæ tamen est purissima, nec *Lucretium* in ulla parte totius operis quàm in hac magis diligentem invenies, ita verò simplex & significans, ut interpretationem non admittat. Quippe in iis vocibus quæ parùm verecundæ sunt, Latium, saltem quod ego scio, non est copiosum, *Latina* quidem habet & *Romana* verba (vid. Martialis Lib. XI. Ep. 20. (sed ea tamen pareè invenit, & parciùs utitur.

1058. *Absterrere sibi.*) Infra,

Nec divina satum genitalem numina cuiquam
Absterrent. ———

Alii tamen conjiciunt legendum,
Abstergêre sibi.

1060. *Conversum unius amore.*) Revocandam arbitror quorundam Codicum lectionem, quæ talis est,

Nec retinere semel conceptum *unius* amorem.

Id verius quàm si Tripode ex *Phœbi*: *Faber.*

Ulcus enim vivescit, & inveterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærumna gravescit,
Si non prima novis conturbes vulnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis Animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem:
Sed potius, quæ sunt sine pœna, commoda sumit.
Nam certa, & pura est sanis magis inde voluptas,
Quàm miseris, etenim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor Amantum:
Nec constat quid primùm oculis, manibusque fruantur.
Quod petiere premunt arctè, faciuntque dolorem
Corporis, & denteis inlidunt sæpe labellis.
Osculaque adfigunt, quia non est pura voluptas:
Et stimuli subsunt, qui instigant lædere idipsum,
Quodcunque est, rabies unde illæ germina surgunt.
Sed leviter pœnas frangit Venus inter Amorem,
Blandaque refrænat morsus admistà voluptas.
Namque in eo spes est, unde 'st ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam;
Quod fieri contra coram natura repugnat:
Unaque res hæc est, quoius quàm pluria habemus,
Tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
Nam Cibus, atque Humor membris adsumitur intus
Quæ quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facilè expletur laticum, frugumque cupido;
Ex hominis verò facie, pulchroque colore,
Nil datur in corpus præter Simulacra fruendum
Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella.

Ut

1062. *Ulcus.*) Vid. Mart. Ep. 60. lib. XI. *Inveterascit*) Terentius, Prol. Hecyr.

Novas qui exactas feci ut invetera-
scerent.

Donatus, *Inveterascerent*, in consuetudinem venirent: Et Cicero, IV. Tuscul. *Inveteratio* autem, ut in Corporibus, ægriùs depellitur quàm Perturbatio.

1064. *Conturbes.*) Quo modo Catullus ad Lesbiam,

Dein cùm millia fecerimus,
Conturbabimus *illa*, &c.

1077. *Rabies illæ.*) *Illius rabiei.* Ita enim Veteres. V. 1053. *illæ* dulcedinis.

1082. *Coram.*) MS. *Totum.*

1090. *Quæ vento raptat spes sæpe misella.*) Rejicit *Lambinus.* Gifanius, *Quæ vento captat spes sæpe misella. Vento* pro *frustra*, id est, quæ non tam sibi quàm vento, ut ea ille differat, captat: Ita mox, *frustraque laborat.* Hunc verò locum sex septemve dies in Animo versans *Faber* tandem ad veram lectionem pervenit,

Tenuia,

Ut bibere in somnis Sitiens quom quærit & humor
Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit:
Sed laticum Simulacra petit, frustraque laborat:
In medioque sitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus Simulacris ludit Amanteis,
Nec satiare queunt spectando corpora coram:
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
Denique quom membris conlatis flore fruuntur.
Ætatis, quom jam præsagit gaudia corpus,
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
Adfigunt avidè corpus, junguntque salivas
Oris, & inspirant pressantes dentibus ora,
Nequicquam: Quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, & abire in corpus corpore toto
Nam facere interdum id velle, & certare videntur:
Usqueadeo cupidè Veneris compagibus hærent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem ubi se rupit nervis conlecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper;
Inde redit rabies eadem, & furor ille revisit,
Quom sibi quod cupiant ipsi, contingere quærunt:
Nec reperire malum id possunt quæ machina vincat:
Usque adeo incerti tabescunt volnere cæco.
Adde quòd absumunt vireis, pereuntque labòre.
Adde quòd alterius sub nutu degitur ætas.
Labitur interea Res, Vadimonia fiunt,
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans;

Unguenta,

Tenuia, quæ Venti suevit raptare
procella.

At versum, Lector, vel ita emendatum rejice.

1099. *Flore fruuntur.*) Gifanius, *Flore utuntur.* Palmerius, *Flore Luuntur*, id est, λύονται, Flos autem est,

Id quod sponte sua solet remitti,
Cum Mens est pathicæ memor puellæ.

Luuntur quàm hic propriè, nemo ignorat, qui hoc sciat modo, cùm perficiunt, solvi: Vid. v. 1108. De qua conjectura ita *Faber.* Vides, præclara ingenia non amant quæ in medio posita sunt; Quid enim facilius, Latiniusvè quàm *frui ætatula*, *flore ætatis frui?* Quare Palmerio alius comes quærendus est, Ego solus eo. Lambinus, *Flore juvantur.*

1115. *Adde quod absumunt*, &c.) V. 28. recenset Incommoda Amoris, quæ res damnosa est, & misera servitus; suspicionibus obnoxia, & cujus, nisi prorsus insanias, pœniteat necesse est.

1118. *Officia.*) Ovidius, Remed. Amoris, v. 627.

Nec quæ ferre solet spatiantem porticus illam,

Te

Unguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident:
Scilicet & grandes viridi cum luce ſmaragdi
Auro includuntur, teriturque thalaſſina veſtis
Aſſiduè, & Veneris ſudorem exercita potat:
Et benè parta patrum fiunt Anademata, Mitræ:
Interdum in pallam, ac Melitenſia, Ceaque vertunt.
Eximia veſte & victu Convivia, Ludi,
Pocula crebra, Unguenta, Coronæ, Serta parantur;
Nequicquam: Quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat:
Aut quòd conſcius ipſe Animus ſe fortè remordet,
Deſidioſè agere ætatem, luſtriſque perire:
Aut quòd in ambiguo Verbum jaculata reliquit:
Quòd cupido adfixum cordi viveſcit, ut Ignis:
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt veſtigia riſus.
  Atque in Amore mala hæc proprio, ſummèque ſecundo
Inveniuntur, in adverſo verò, atque inopi ſunt,
Prendere quæ poſſis oculorum lumine aperto,

Innu-

Te ferat, Officium *neve colatur idem.*

1119. *Unguenta*, &c.) Unguenta locum hìc habere nequeunt, fortaſſe itaque legendum *Unioque*, &c. Nam & calceis additos Uniones & Margaritas fuiſſe, notum eſt. Fortaſſe *Fibulaque*, nam & fibulis gemmeis nonnunquam utebantur Luxurioſi nepotes: Sed & multa alia poſſunt ſubſtitui, *Faber:* Et ipſe alibi ſubſtituit *Tyrrhena;* nam noti ſunt Tyrrheni calcei, ut & Sicyonii. Utrique enim & ſplendidorum hominum erant, & delicatiorum. Tullius, de Oratore, lib. I. *Si mihi* calceos Sicyonios *attuliſſes*, *non uterer*, *quamvis eſſent habiles*, *& apti ad pedem*, *quia non eſſent viriles:* Vid. denique Julium Pollucem.

1121. *Thalaſſina veſtis.*) Cærulei quidem coloris, ſed qui viridantis aliquid habet.

11[illegible]. *Anademata.*) Redimicula, Faſciolæ, Catenulæ, &c.

1124. *Melitenſia*, *Ceaque.*) Heſychius, *Μελίτεια*, *ὀθόνια τινα διάφορα ἐκ Μελίτης τῆς νήσου*: Cicero, Verrina ſecunda, meminit multoties *Melitenſium Veſtium*, & Verrina quarta, Melitam oppidum Verri ait *textrinum per triennium ad muliebrem veſtem conficiendam fuiſſe*, & inter Melitenſes artifices commendat imprimis Diodorus, *τὰς ὀθόνια ποιοῦντας τῇ τε λεπτότητι καὶ τῇ μαλακότητι διαπρεπῆ*· *Bochartus.* Plinius, lib. IV. de Ceo inſula, *Ex hac profectam delicatiorem fœminis veſtem auctor eſt Varro.*

1128. *In ipſis floribus angat.*) Tum maximè cùm Amor ſuas delicias & nectar amantibus propinat.

1135. *Amore proprio.*) Amor proprius eſt, cùm quis à muliercula ita amatur, ut omnes alios illa abs ſe ſegreget, cui opponit Lucretius, *Amorem adverſum & inopem*, id eſt, in quo multa tibi adverſa ſunt, & quo Amicam habes non ſatis morigeram.

1137. *Lumine aperto.*) In adverſo Amore tot tantæque ſunt calamitates, ut nemo non illos facile pervideat. Alii tamen legunt *operto*, id eſt, *cæco*, Quilibet, viz. vel cæcus videat.

Innumerabilia: ut meliùs vigilare ſit ante,
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,
Non ita difficile eſt quàm captum retibus ipſis
Exire: & validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque poſſis, inque peditus
Effugere infeſtum, niſi Tute tibi obvius obſtes:
Et prætermittas Animi vitia omnia primùm;
Tum quæ Corpori' ſunt ejus, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt Homines plerumque cupidine cæci:
Et tribuunt ea, quæ non ſunt his commoda verè.
Multimodis igitur pravas, turpeiſque videmus
Eſſe in deliciis, ſummoque in honore vigere.
‘ Atque alios alii inrident, Veneremque ſüadent
‘ Ut placent; quoniam fœdo adflictantur amore:
‘ Nec ſua reſpiciunt miſeri mala maxima ſæpe.
Nigra, μελίχροος eſt: Immunda & Fœtida, ἄκοσμος·
Cæſia, παλλάδιον· Nervoſa, & Lignea, δορκάς·
Parvola, Pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum ſal:
Magna, atque Immanis, κατάπληξις, plenaque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει· Muta, pudens eſt.
At Flagrans, Odioſa, Loquacula, λαμπάδιον fit.
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom vivere non quit
Præ macie: ῥαδινὴ verò eſt, jam Mortua tuſſi.
At Gemina & Mammoſa, Ceres eſt ipſa ab Iaccho.

Simula,

1140. *Ne laciamur.*) Lacio, in fraudem induco, *Feſtus*, & infra *Lucretius*, *Quæ* lacere in *fraudem poſſit.*

1143. *Et tamen implicitus*, &c.) Sed Miſer jam capitur & adſtringitur, quis expediet? Id agit Poëta, v. 43. meliùs *Chryſippo & Crantore.*

1151. *Atque alios alii*, &c.) Hos tres verſus deleri vult Lambinus, Ego nolim; ſunt enim Lucretiani, & optimi ſenſus: Amatores quidam ſuadent amico ſuo qui deformem puellam amat, ut Venerem ſibi propitiam faciat, à qua hujuſmodi amor immiſſus eſt, cùm interim ipſi minùs amabilem, minùs venuſtam ament. *Faber.*

1156. Χαρίτων ἴα.) Sive μία, legas, nihil intereſt.

1158. Τραυλίζει.) Leviſſimum oris vitium, τραύλισμος.

1159. Λαμπάδιον.) Quia faces è picea, &c. crepitant.

1161. Ῥαδινὴ *verò eſt, jam mortua tuſſi.*) Quia tuſſis poſtquam in ἕξιν abit, corpora tenuat, ideo ut hoc vitium verbis minuerent, puellas ejuſmodi ῥαδινὰς vocabant: à Theocrito Cypariſſi ῥαδιναὶ dicuntur, ubi ἐπιμήκεις & λεπτὰς ait ſignificari Scholiaſtes.

1162. *Ceres ipſa ab Iaccho.*) Ab Iaccho Ceres, Muſa ut prædicat Lucretii, Mammoſa: *Arnobius*, lib. III. contra gentes. *Ceres ab Iaccho*, id eſt, Ceres ἡ τοῦ Ἰάκχου, quam, viz. amavit Bacchus.

Simula, σιληνὴ, ac Satyra 'ſt, Labioſa, φίλημα.
Cætera de genere hoc longum 'ſt ſi dicere coner.
Sed tamen eſto jam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque ſunt, nempe hac ſine viximus antè;
Nempe eadem facit, & ſcimus facere omnia turpi:
Et miſeram tetris ſe ſuffit odoribus ipſa,
Quam famulæ longè fugitant, furtimque cachinnant
At lacrymans excluſus Amator limina ſæpe
Floribus & Sertis operit, poſteiſque ſuperbos
Unguit Amaracino, & foribus miſer oſcula figit.
Quem ſi jam admiſſum, venientem offenderit aura
Una modo, cauſas abeundi quærat honeſtas:
Et meditata diu cadat altè ſumpta querela:
Stultitiæque ibi ſe damnet, tribuiſſe quod illi
Plus videat, quàm mortali concedere par eſt.
Nec Veneres noſtras hoc fallit: quò magis ipſæ
Omnia ſummopere hos vitæ poſtſcenia celant.
Quos retinere volunt, adſtrictoſque eſſe in amore:
Nequicquam: Quoniam tu animo tamen omnia poſſis
Protrahere in lucem, atque omneis anquirere niſus.
Et ſi bello animo 'ſt, & non odioſa viciſſim,
Prætermittet te humanis concedere rebus.

Nec

1163. *Simula*, σιληνὴ.) Quia ferè ſimi pingebantur Sileni Bacchi comites, ut & Satyri: Sileni ſeniores, & Satyrorum Magiſtri.

1163. *Labioſa*, φίλημα.) Inter blanditias erat, *meum Oſculum*, *meum ſuavium*, φίλημα, φιλημάτιον, & habent labioſæ qui oſculentur.

1168. *Nempe eadem facit*, &c.) Eadem facit Turpi, id eſt: *Eadem ac turpis*, ſic ſuprà, lib. III.

——— Eadem *aliis ſopitu' quiete eſt:* Hæc antè oculos Ovidius, cùm ſcripſerit Rem. Amor. v. 437.

Quid, qui clam latuit reddente, &c.

1174 *Quem ſi jam admiſſum venientem.*) Alii, *Veniens*, & rectiùs; Faber conjicit, *vel Venti*, id eſt, vel leviſſima res, folium, pluma, muſca, *&c.*

1180. *Vitæ poſtſcenia.*) Metaphora à Theatro, *Poſtſcenium* autem locus poſt ſcenam, ubi multa fiebant quæ à Spectatoribus non cernebantur. Per *vitæ Poſtſcenia* ſignificat *Lucretius*, omnia quæ meretrices domi faciunt. cùm ſolæ ſint, quæ ſuis amantibus occulta eſſe volunt.

1184. *Et ſi bello*, &c.) Horum verſuum hæc ſententia eſt, Quin etiam niſi planè difficilis eſt & moroſa, ſatis multa apud illam videbis, quæ efficient ut magno niſu opus non ſit ad deprehendenda Corporis vitia; Sed iſta ſinet ut pervideas, ſperans Te non ita illis offenſum iri, quippe quæ non unius mulieris propria ſint, ſed communia omnium, *Faber.* *Prætermittet* autem ut ſupra, v. 1144.

Et prætermittas *animi vitia omnia primùm.*

Nec mulier semper ficto suspirat amore:
Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit.
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo sæpe, & communia quærens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris:
Nec ratione alia Volucres, Armenta, Feræque,
Et Pecudes, & Equæ maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, & venerem salientum læta retractat.
Nonne vides etiam, quos mutua sæpe voluptas
Vinxit ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis non sæpe Canes discedere aventes,
Divorsi cupidè summis ex viribu' tendunt,
Cùm interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nôssent:
Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam (ut dico) est communi' voluptas.
Et commiscendo cùm Semen fortè virile
Fœmina commulxit subita vi, corripuitque;

Tum

1186. *Nec mulier semper*, &c.) De Meretriculis, quæ tantùm propter quæstum faciunt, & prohibent conceptum, satis: Jam dicturus cur Liberi sint modò Patribus, modò Matribus, modò utrique Parenti similes, aliquando verò Avos & Proavos referant; Præmittit v. 17. quibus docet quasdam fœminas ex Animo facere, propter voluptatem quam non minùs quàm Mares percipiunt, Communia enim sunt Veneris gaudia, quod Brutorum Animalium conjunctiones abundè probant.

1193. *Si non, ipsa quod illorum subat, ardet.*) Subat, atque ardet: Alii, *subitò ardet:* Subare autem quadrupedes Fœminæ dicuntur, cùm libidine flagrantes Marem appetunt, & maximè sues. *Festus.*

1197. *In Triviis non.*) Melius cùm Gifanio, *In Triviis quum:*

1201. *Quæ lacere.*) Ita suprà, v. 1139.
Plagas in Amoris ne laciamur.

1203. *Et commiscendo*, &c.) Cùm Semina inter se permista coalescant, si Virile superaverit, Patri similis provenit, sive Mas, sive Fœmina; Si Muliebre prævaluerit, progenies cujusque Sexus ad imaginem maternam respondet. Hincque plerumque fieri solet, ut unius tantùm lineamenta prætendant: si verò æqua fuerit ex pari Semine permistio, figuræ quoque miscentur, ut Soboles illa communis aut neutrum referre videatur, quia totum ex altero non habet; aut utrumque, quia partem de singulis mutuata est: Quòd autem Nati Avos aut Proavos aliquando referant, id fit, quia Semen contexitur è Moleculis pluribus, quæ non semper exsolutæ omnes ad Atomos usque, nec proximè ipsas in generatione prima proximave aliqua, sese deinceps in aliqua consequentium sic explicant, ut quod potuissent in proxima, id agant solùm in remota. Hæc, v. 24. Salmasius, Ep. 51. legit,
Et commiscendo cum semine, *forte virilis*
Fœmina vim vicit, *subita vi corripuitque.*

Tum ſimiles Matrum materno ſemine fiunt:
Ut Patribus patrio: ſed quos utriuſque figuræ
Eſſe vides juxtim, miſcenteis volta Parentum:
Corpore de Patrio, & Materno ſanguine creſcunt,
Semina quom Veneris ſtimulis excita per artus
Obvia conflixit conſpirans mutuus ardor:
Et neque utrum ſuperavit eorum, nec ſuperatum'ſt.
Fit quoque, ut interdum ſimiles exſiſtere Avorum
Poſſint, & referant Proavorum ſæpe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Miſta ſuo celant in corpore ſæpe Parentes,
Quæ Patribus Patres tradunt à ſtirpe profecta.
Inde Venus varia producit ſorte figuras:
Majorumque refert voltus, voceſque, comaſque.
Quandoquidem nihilo minùs hæc de ſemine certo
Fiunt, quam Facies, & Corpora, Membraque nobis.
Et Muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum:
Maternoque mares exſiſtunt corpore creti.
Semper enim partus duplici de ſemine conſtat:
Atque, utri ſimile eſt magis id, quodcunque creatur,
Ejus habet plus parte æqua, quod cernere poſſis,
Sive Virûm ſuboles, ſive'ſt Muliebris origo.
Nec divina ſatum genitalem Numina quoiquam
Abſterrent, pater à natis ne dulcibus unquam
Appelletur, & ut ſterili Venere exigat ævum;
Quod plerique putant: Et multo ſanguine mœſti
Conſpergunt aras, adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores ſemine largo:
Nequicquam Divûm numen, ſorteiſque fatigant.
Nam ſteriles nimium craſſo ſunt ſemine partim:
Et liquido præter juſtum, tenuique viciſſim.
Tenue, locis quia non potis eſt adfigere adhæſum,
Liquitur extemplo, & revocatum cedit ab ortu:

Craſ-

1207. *Volta.*) Vultus: Ita veteres: *Nonius.*
1223. *Duplici de ſemine.*) Quoniam Semen;
Per membra atque artus decedit Corpore toto. v. 1036.
1227. *Nec Divina ſatum*, &c.) Cauſæ ſterilitatis quas attulit ex temperie Seminis, v. 31. probæ quidem & veræ: quas è motibus nequioribus, v. 15. illæ non abſurdæ, ſed parùm pudicæ: A Diis autem Viro vel Fœminæ ſterilitatem immitti negat, neque id mirum, ſi è thalamis excludat iſtos Deos, quos in intermundiis collocavit.

Craſſius hoc porro, quoniam concretius æquo
Mittitur; aut non tam prolixo provolat ictu,
Aut penetrare locos æquè nequit; aut penetratum,
Ægrè admiſcetur muliebri Semine Semen.
Nam multùm harmoniæ Veneris differre videntur.
Atque alias alii complent magis, ex aliiſque
Suſcipiunt aliæ pondus magis, inque graveſcunt.
Et multæ ſteriles Hymenæis antè fuerunt
Pluribus, & nactæ poſt ſunt tamen, unde puellos
Suſcipere, & partu poſſent diteſcere dulci:
Et, quibus antè domi fœcundæ ſæpe nequiſſent
Uxores parere, inventa 'ſt illis quoque compar
Natura, ut poſſent natis munire ſenectam.
Uſque adeo magni refert, ut Semina poſſint
Seminibus commiſceri genitaliter apta,
Craſſaque conveniant liquidis, & liquida craſſis,
Quæ quoi juncta viro ſit fœmina per Veneris res.
Atque adeo refert, quo victu vita colatur.
Namque aliis rebus concreſcunt Semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque viciſſim.
Et quibus ipſa modis tractetur blanda Voluptas,
Id quoque permagni refert: Nam more Ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere Uxores, quia ſic loca ſumere poſſunt
Pectoribus poſitis, ſublatis Semina lumbis.
Nec molles opu' ſunt motus Uxoribus hilum.
Nam Mulier prohibet ſe concipere, atque repugnat,
Clunibus ipſa viri Venerem ſi læta retractet:

Atque

1240. *Locos.*) Sic τόποι, apud Ariſtot. Hiſt. An. lib. VII. cap. 3. Cicero item ſimpliciter *Locos*, Varro, *Locos muliebres.*

1242. *Harmoniæ Veneris.*) Intellige temperamenti convenientiam.

1248. *Fœcundæ.*) Fœcundæ licet ſint, & alio viro fieri poſſint gravidæ.

1253. *Liquida craſſis.*) Huic verſui ſubjungit Lambinus, & rectè quidem è Codd.

Quæ quoi juncta viro ſit Fœmina per Veneris res.

1265. *Clunibus ipſa.*) Res turpicula eſt, inquit *Faber*, atque adeo paucis attingenda: Audi itaque Donatum ad Eunuchum Terentii, Act. 3. Sc. 1. ubi inter cætera hæc ſcribit: Aparte ergo ſui meretrices *Scorta* dicuntur, vel ἀπὸ τῦ σκαίρειν, quod Græcè *palpitare* intelligitur, quod illæ faciunt ſaltando aſſiduè, vel potiùs *Criſſando*, ut Lucretius ait, lib. IV. ob eam cauſam, ut concinniorem Venerem exhibeant viris, & ſibi abigant conceptum: Leg. igitur, *Criſſans ipſa viri:* Dubitari enim non poteſt quin hunc Lucretii locum aute oculos haberet Donatus, cùm cætera quæ profert hîc legantur: Ut:

Nam

Atque exoſſato ciet omni pectore fluctus.
Eicit enim Sulci recta regione, viaque
Vomerem, atque locis avertit Seminis ictum.
Idque ſua cauſa conſuerunt Scorta moveri,
Ne complerentur crebrò, gravidæque jacerent,
Et ſimul ipſa viris Venus ut concinnior eſſet:
Conjugibus quod nil noſtris opus eſſe videtur.
Nec divinitus interdum'ſt, Veneriſque ſagittis
Deteriore fit ut forma Muliercula ametur.
Nam facit ipſa ſuis interdum Fœmina factis,
Morigeriſque modis, & mundo corpori' cultu,
Ut facilè inſueſcat ſecum Vir degere vitam.
Quod ſupereſt, Conſuetudo concinnat amorem.
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo ſpatio tamen, atque labaſcit.
Nonne vides, etiam guttas in ſaxa cadenteis
Humoris longo in ſpatio pertundere ſaxa?

Nam mulier prohibet ſe concipere, atque repugnat:

Et,

Et ſimul ipſa viris Venus ut concinnior eſſet.

Hæc quidem *Donatus*, niſi quòd Faber, *lib.* IV. ex ſuo addidit: Voce autem *Criſſare* & verſu ſequenti nihil unquam nequius: Explicet Martialis, lib. X. Ep. 68. & Schioppius ad Priapeïa, Ep. 18.

1268. *Seminis ictum.*) *Semini' jactum:* Faber: Id enim convenientiùs dicitur, cùm

In eo eſt Venus, ut muliebria conſerat arva.

1269. *Idque ſua cauſa.*) *Sicque ſua cauſa*, vel *Atque*, Lambinus, *Hacque ipſa cauſa*, Faber.

1273. *Nec divinitus eſt interdum.*) Demum cùm Amor à Simulachris excitetur, & Simulachra è formoſis corporibus profluentia eum potiſſimum concilient; unde deformes ſæpe ſint in honore & deliciis, v. 10.? Cave ne divinitùs hoc fieri dixeris, nam Dii id non magis curant quàm Manes ſepulti; in obſequio autem eſt Venuſtas, & à Munditie ſæpe veniunt Sagittæ: Saltem Conſuetudo conciliat Amorem. Et hæc quidem de Amore *Lucretius*, in quibus explicandis ſi paullò brevior fui, prudens ſciensque feci, qui viderem ita comparatum eſſe totum illud negotium, ut ad illius intelligentiam nemo interprete opus habeat. *Faber:* Illud Epicuri adjiciam, *ἡ συνουσία ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δ', εἰ τὸ μὴ ἔβλαψε.*

IN hoc libro admodùm pauca ſunt quæ approbet Philoſophus; nulla enim in univerſa Philoſophia futilior quàm illa de Simulachris & Imaginibus opinio: Nam credamus tenues exuvias & membranulas à rerum ſuperficie continuò direptas, dum undique volitant, ſe mutuò intercidant & dilacerent neceſſe eſt; Ita denique miſceantur, ut nihil præter Centauros, Scyllas, & ejuſmodi monſtra videremus, aut imaginatemur.

Dicendum tamen *Lucretium* de iſtis Imagi-

Imaginibus & Simulachris usque ad v. 471. acutè & decorè disputâsse, & benè ornâsse fabulam.

Deinde, ad v. 524. Poëta tractat Scepticos eo quo debuit, fastu, & severitate; Spernenda enim profectò & reprimenda ista Animalia: Neque Ego istam erga *Sensus* indulgentiam improbarem, nisi illis concesserat provinciam majorem quàm commodè administrare possunt: Sensus minimè fallaces agnosco, Ideone verò oculo meo magnitudinem Solis, Lunæ, & Astrorum emetiar? Ne quid acerbius dicam, hæc est nimis rustica opinio.

Sonum, Saporem, Odorem, Corporea esse, omnemque sensationem corporibus peragi, ad v. 725. agnoscent omnes, qui qualitatibus, & aliis ægri Aristotelis insomniis non detinentur.

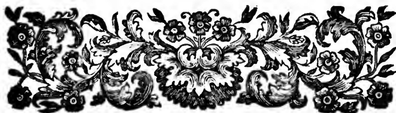
De Imaginatione verò usque ad v. 820. cùm nulla sint Simulachra, non est ut fusiùs agamus. Et Ridenda prorsus vanissima ista opinio, quæ usque ad v. 855. docet membra nostra tam artificiosè & subtiliter composita, non ideo fuisse facta ut utamur, sed jam facta oblatum sibi usum arripuisse.

De Fame & Siti, usque ad v. 874. protulit quæ ferri possunt: De motu verò Animalium, ad v. 904. inepta omnia. Denique cùm Somnus *Lucretii* dispersionem Animæ consequatur, quidni Nos immortali Anima donati æternùm vigilemus? De Insomniis, ad v. 1031. meræ nugæ: Reliqua verò nocte & tenebris tegenda.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBRI

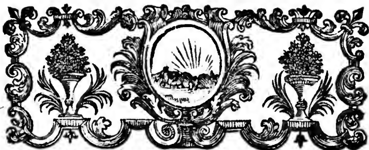
LIBRI QUINTI
ARGUMENTUM.

I. LAUDES Epicuri, cui propter inventam atque explicatam Philosophiam plus debent Homines, quàm Cereri, Baccho, Herculi, aliisque Divis, quos grati venerantur, ad v. 56. II. Deinde, ad v. 92. proponit totius Libri argumentum, cujus partes postea explicat: Et III. ad v. 157. Terram, Mare, Cælum, Solem, Sidera, Mortalia docet, nec, quod Stoici putârunt, Animata, Dei ipsius partes, aut Sedem & Domicilium Deorum esse, quod Vulgus existimat, asserit. IV. Nequis Mundum à Diis fuisse factum, atque ideo immortalem credat, ad v. 236. varias rationes congerit tam à Natura Deorum, quàm à vitiis hujus mundi ductas, quibus probare conatur hanc compagem non fuisse à Diis constitutam. V. ad v. 417. Quatuor Elementa, Terram, Aquam, Aëra, & Ignem, è quibus Mundus constat, nasci & interire, & proinde Mundum ipsum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum arguit; variisque aliis argumentis confirmat hanc compagem nec ab æterno extitisse, neque futuram esse immortalem. VI. ad v. 509. agit de primo Mundi exortu, & singulis ejus partibus, prout graviores aut leviores sunt, sedes suas & locos assignat. VII. ad v. 613. Multa de Cæli & Siderum motibus proponit, at nihil certi decernit: Deinde docet cur Terra, cur tota compages, quod Corpus grave est, nulli fundamento innixa pendeat: Solem denique, Lunam, Sidera metitur, atque illa nec majora nec minora esse, quam nobis apparent, pronunciat. VIII. ad v. 770. Varias utriusque Solstitii, Æstivi & Hyemalis, causas reddit, quo modo Nox fiat, Cur Aurora

Solem præcedat, cur Dies & Noctes vicissim sese superent, cur Luna vultum & figuram variet, cur denique Sol ac Luna Eclipsin patiantur, disputat. IX. Deinde à Cœlo descendens Herbarum, Arborum, Avium, Brutorum, Hominum origines describit, ad v. 835. *X. Monstra quoque, mutila quædam atque imperfecta Animalia nasci concedit, sed Chimæras, Centauros, Scyllas, reliquaque Poëtarum portenta suaviter deridet. ad v.* 922. *XI. Demum, ad v.* 1090. *Primorum Hominum Vires, rudem Vitam, Cultum, Victum, Ingenium, Mores, Domicilia, Matrimonia describit, & docet unde Sermo, Voces, & rerum Nomina. XII. Tandem post Ignem in Terras à Fulmine delatum cultior Vita, & Victus mollior, Pacta & Fœdera inierunt Homines, Agros partiti sunt, & pulcherrimi aut fortissimi* Reges *constituuntur, at brevi orta Seditione* Respublica *emersit, ad v.* 1160. *XIII. ad v.* 1240. *disputat de Deorum Metu, & de ortu Religionis, quam divinæ Naturæ & causarum Naturalium ignorantiæ acceptam refert. XIV. Quæ sequuntur Metallorum ortum, primas bellandi Artes, Artis Textrinæ, Agriculturæ, Musices, & aliarum Artium ortum atque progressum continent.*

T. LU-

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER QUINTUS.

Quis potis eſt dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majeſtate, hisque repertis?
Quiſve valet verbis tantùm, qui fundere laudes
Pro meritis Ejus poſſit, qui talia nobis
Pectore parta ſuo, quæſitaque præmia liquit?
Nemo (ut opinor) erit mortali corpore cretus.
Nam ſi, ut ipſa petit majeſtas cognita rerum,
Dicendum'ſt: Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui Princeps vitæ rationem invenit eam, quæ

Nunc

3. *Qui fundere laudes.*) MSS. Codd. conſtanter habent *Fingere*, vel *Fundere:* Giſanius tamen legit, *Pingere.* Faber, *Quis*, id eſt, *queis fingere.* Horatius,

—— *Operoſa parvus*
Carmina fingo.

8. *Deus ille fuit*, &c.) Errat Lactantius, qui, lib. III. Cap. 14. de falſa Sapientia, exiſtimaverit hæc de *Epicuro* ſcripta non fuiſſe, ſed de *Pythagora*, aut *Thalete:* Id certè refellit verſus ille,

Cujus ego ingreſſus veſtigia ——

qui mox occurret. Hunc autem locum prorſus reſpiciebat *Cicero*, cùm in I. Tuſcul. ſcripſit, *Quæ quidem cogitans ſoleo ſæpe mirari nonnullorum inſolentiam Philoſophorum, qui Naturæ cognitionem admirantur, ejuſque* Inventori & Principi *gratias exultantes agunt, eumque* venerantur ut Deum; *liberatos enim ſe per eum dicunt* graviſſimis Dominis. *Faber*. Vid. v. 88.

Et dominos acres adſciſcunt.

Verùm Gratus Poeta agnoſcit per quem profecerat, & ſi revera metu, terroribus, ſuperſtitione homines Epicurus liberaſſet, cæteris Divis jure præferendus videretur.

Nunc appellatur SAPIENTIA: quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.
Confer enim Divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Cùm tamen his posset sine rebus Vita manere:
Ut fama'st aliquas etiam nunc vivere genteis.
At benè non poterat sine puro pectore vivi.
Quò magis hic meritò nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas dedita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longiùs à vera multò ratione ferere;
Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius Sus?
Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem
Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter,
Tantopere officerent nobis? Uncisque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
Asper, acerba tuens, immani corpore Serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset,
Propter Atlantæum littus, pelageque severa,

Quò

10. *Sapientia.*) Nomen hoc ab Aliis Philosophis relictum suæ Doctrinæ tribuêrunt Epicuræi, viri quidem non semper nimis modesti: Authorem quæris? Adest Horatius nitidus istius gregis Porcus:

Parcus Deorum cultor & infrequens
Insanientis dum Sapientiæ
Consultus Erro.

12. *In tam tranquillo.*) Tale aliquid apud *Lucilium*, *Quoque Te* in tranquillum *ex sævis transfert tempestatibus.* Sed & idem legas apud *Terentium.*

17. *Ut Fama est.*) Vid. Diodorum Siculum, lib. III. Id hodieque verum est, nam vix Sexta Orbis pars triticum novit.

28. *Tripectora.*) Virgilius & Horatius dicunt, Geryonem *Tergeminum*, & *Ter amplum.*

36. *Pelageque severa.*) Lib. VI. v. 619.

At Pelage *multa*, *& latè substrata videmus.*

Eadem voce utitur Manilius, lib. II. v. 90.

Atque hæc Seditio Pelage *nunc sidere Lunæ*
Mota tenet: ————

Severa autem Pelage, Non navigabilia, aut navigantibus infesta: Sic Virgilius,

———— *Amnemque* severum
Cocyti metuet. ————

Quò neque noſter adit quiſquam, neque Barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ ſunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor: Ita ad ſatiatem terra Ferarum
Nunc etiam ſcatit, & trepido terrore repleta'ſt
Per nemora ac monteis magnos, ſylvaſque profundas:
Quæ loca vitandi plerumque eſt noſtra poteſtas.
At niſi purgatum'ſt pectus, quæ prœlia nobis,
Atque pericula tunc ingratis inſinuandum?
Quantæ conſcindunt hominem Cuppedinis acres
Sollicitum curæ? Quantique perinde timores?
Quidve Superbia, Spurcities, Petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? Quid Luxus, Deſidiesque?
Hæc igitur qui cuncta ſubegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis, nonne decebit,
Hunc Hominem numero Divûm dignarier eſſe?
Cùm bene præſertim multa, ac divinitus ipſis
Immortalibu' de Divis dare dicta ſuërit;
Atque omnem rerum Naturam pandere dictis.
Quoius ego ingreſſus veſtigia, nunc rationes
Perſequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere ſint, in eo quàm ſit durare neceſſum:
Nec validas ævi valeant reſcindere leges.
Quo genere in primis Animi natura reperta 'ſt,
Nativo primo conſiſtere corpore creta:
Nec poſſe incolumis magnum durare per ævum:

Sed

40. *Ita ad Satiatem.*) Ad Satietatem, πρὸς κόρον: Id eſt, valdè aut abundè: Et verſu ſequenti, *Scatit*: Sic infra,

Largifluum fontem Scatere, *atque erumpere flumen.*

45. *Atque pericula tunc.*) Giſanius, *Atque pericula eſt*: *Prælia inſinuandum nobis*, id eſt, Prælia ſunt nobis ſubeunda.

48. *Spurcities.*) Spurcus, ἀσυρὴς: Qui ut interpretatur Polybius, lib. XVII. ὁλοσχερῶς εἰς ἀσέλγειαν ἐξώκειλε, Vid. Caſaubonum ad Theophraſti characteres, p. 180.

56. *Cujus ego ingreſſus*, &c.) V. 36. habes libri argumentum: Probabit enim Poëta Mundum aliquando incepiſſe, aliquando etiam periturum: Deinde Mundi & Animalium originem deſcribet, docebit quæ Animalia naſci potuerunt, quæ finxit Poëtarum vanitas & Vulgi ſuperſtitio: Quomodo Nomina rebus impoſita, & mutua per voces commercia, unde Religio & Metus Deorum dicet. Denique Solis, Lunæ, Siderum curſus explicabit: Eaque Sola vi Naturæ, nulla verò Providentia volvi demonſtrabit. Niſi enim motus cœleſtes explicet, haud facilè tollet omnem de Providentia opinionem: Nam Religio, ut primo libro obſervat,

Caput è Cœli regionibus oſtendit.

56. *Nunc Rationes.*) Alii, *dum rationes*, & forſan meliùs.

Sed Simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere cùm videamur eum, quem vita reliquit,
Quod superest, nunc me huc Rationis detulit ordo,
Ut mihi, mortali consistere corpore Mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse.
Et quibus ille modis congressus Materiai
Fundarit Terram, Cœlum, Mare, Sidera, Solem,
Lunaïque globum; tum quæ tellure Animantes
Extiterint: Et quæ nullo sint tempore natæ.
Quove modo genus Humanum variante loquela
Cœperit inter se vesci per nomina rerum:
Et quibus ille modis Divûm metus insinuârit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
Fana, Lacus, Lucos, Aras, Simulacraque Divûm.
Præterea, Solis cursus, Lunæque meatus
Expediam, qua vi flectat Natura gubernans:
Ne forte hic inter Cœlum, Terramque reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perenneis,
Morigera ad fruges augendas, atque animanteis:
Neve aliqua Divûm volvi ratione putemus.
Nam, bene qui didicere Deos securum agere ævum,
Si tamen interea mirantur qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur Relligiones,
Et Dominos acreis adsciscunt, omnia posse

Quos

71. *Et quæ nullo*, &c.) Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, &c.

73. *Inter se vesci per nomina.*) Uti rerum nominibus, & sermones miscere: Ita legit & interpretatur hunc versum *Nonius*, in voce *Vesci*.

78. *Natura gubernans.*) Per *Naturam* nihil intelligit Lucretius præter Atomorum in hanc mundi compagem temerè conjectarum vim & motum.

82. *Neve aliqua Divûm.*) Epicurus: καὶ ἡ θεία δύναμις πρὸς ταῦτα μὴ προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι: ὡς εἰ μὴ τοῦτο πραχθήσεται, ἅπασα περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται.

84. *Si tamen interea mirantur.*) Inde Horatius Epicuræus,

Nil admirari *propè res est una, Numici,*
Solaque quæ possit facere & servare beatum:
Hunc Solem, & Stellas, & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent: ———

Istum Horatii locum è Lucretio interpretare, & prudentiùs facies quàm alii Interpretes.

88. *Dominos acres.*) Lib. II. *Dominos superbos:* Eadem Velleius apud Ciceronem, lib. de Nat. Deor. I. *Dum Deum rerum Authorem facitis, imposuistis*

Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque altè terminus hærens.
Quod superest, ne Te in promissis plura moremur,
Principiò, Maria ac Terras, Cœlumque tuere:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio: multosque per annos
Sustentata ruet moles & machina Mundi.
Nec me animi fallit, quàm res nova, miraque menti
Accidat, Exitium Cœli Terræque futurum:
Et quàm difficile id mihi sit pervincere dictis:
Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus antè,
Nec tamen hanc possis Oculorum subdere visu,
Nec jacere indu Manus, via quà munita fidei
Proxima fert humanum in pectus, templaque mentis:
Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res
Forsitan, & graviter terrarum motibus orbis
Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul à nobis flectat Fortuna gubernans:
Et Ratio potiùs, quàm Res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono posse omnia victa fragore.
Qua priùs aggrediar quàm de re fundere fata

Sanctiùs,

fuistis in cervicibus nostris sempiternum Dominum, *quem dies & noctes timeremus; Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem & omnia ad Se pertinere putantem, curiosum & plenum negotii Deum?*

92. *Quod superest*, &c.) Tandem, v. 19. Rem ipsam aggreditur, præclaram quidem illam, sed difficilem; & quam vix persuadebit. Non facilè credimus quod nolumus; Quis autem velit videre Mundi ruinam, quam sine sua pernicie experire non potest? Ipse Poëta talis tantique casus misereri videtur.

——— *Tria talia texta*
Una dies dabit Exitio ——— v. 95.
certè timet, v. 108.
Quod procul à nobis flectat Fortuna gubernans.

101. *Ante.*) Viz. *ante insolitam.*

102. *Visu.*) Visui, Oculis. Veteres autem *Visu*: Sic Terentius, *Vestitu nimio indulges.*

103. *Via qua munita fidei proxima*, &c.) Ea enim maximè credimus, quæ cernimus, aut tangimus.

111. *Qua priùs aggrediar*, &c.) Quoniam verò *Stoicorum* Vanitas, aliorum Ignorantia, & Vulgi superstitio multa præjudicia huic Opinioni opposuerant, illa omnia amolitur *Lucretius*; & primò, v. 36. Stoicos refutat. Quippe isti Homines Solem, Lunam, Mare, Terras, totum denique Mundum Spiritu intus infuso Animatum Deum esse voluerunt. *Manilius*,

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque Naturæ diversa condita forma
Aëris, atque Ignis, Terræ, Pelagique jacentis

Vis

Sanctiùs, & multò certa ratione magis quàm
Pythia, quæ tripode è Phœbi, lauroque profatur:
Multa tibi expediam doctis solatia dictis:
Religione refrænatus ne fortè rearis,
Terras, & Solem, Cœlum, Mare, Sidera, Lunam,
Corpore divino debere æterna manere:
Proptereaque putes ritu par esse Gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro scelere omneis,
Qui ratione sua disturbent mœnia Mundi,
Præclarumque velint cœli restinguere Solem,
Immortalia mortali sermone notantes.
Quæ procul usqueadeo divino ab numine distent,
Inque deûm numero sic sunt indigna videri,
Notitiam potiùs præbere ut posse putentur,
Quid sit vitali motu, sensuque remotum.
Quippe etenim non est cum quovis corpore ut esse
Posse Animi natura putetur, Consiliumque.
Sicut in æthere non Arbor, nec in æquore salso
Nubes esse queunt, neque Pisces vivere in arvis;
Nec Cruor in lignis, nec saxis Succus inesse:
Certum, ac dispositum 'st, ubi quicquid crescat, & insit.
Sic Animi natura nequit sine Corpore oriri
Sola, neque à nervis, & sanguine longiter esse.
Hoc si posset enim, multò priùs ipsa Animi vis
In Capite, aut Humeris, aut imis Calcibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod

Vis Animæ divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Hos autem contemnit Poëta, & indignatur; injuriarum forsan memor, nec nugarum patiens.

120. *Disturbent mœnia Mundi.*) Id est, probant Mundum interiturum. Ita Virgilius, *Ingentes erigit alnos*, id est, describit quo pacto ex Heliadibus Alni surrexerint: Inde apud Aristotelem, *οἱ γενῶντες τὸν κόσμον* (*generantes Mundum*) qui probant Mundum genitum esse; & illud Platonis notandum, qui *τοὺς ῥέοντας* (fluentes) alicubi vocat eos è Philosophis, qui omnia in perpetuo fluxu esse dicerent. *Faber.*

124. *Sic sunt indigna.*) Alii, *Quæ sunt indigna.*

129. *Sicut in*, &c.) Sequentes 13. v. invenies, lib. III. v. 786, ubi etiam legitur: *Non æquore in alto.*

135. *Hoc si posset enim.*) Quatuor hos versus huc cum aliis temerè translatos conjicit *Faber*: Sed ad rem æquè ac reliqui faciunt. Nam si in ipso nostro Corpore Nervis, Venis, & Sanguine instructo, certa & definita loca sint, ubi Anima & Animus seorsum nascantur & existant; frustra Animam & Animum in Cœlo, Mari, Terra, aliisque Corporibus nullis omnino organis donatis, Aliquis requirat.

Quod quoniam noſtro quoque conſtat Corpore certum,
Diſpoſitumque videtur, ubi eſſe, & creſcere poſſit
Seorſum Anima, atque Animus: tantò magis inficiandum,
Totum poſſe extra Corpus, formamque animalem
Putribus in glebis Terrarum, aut Solis in igni,
Aut in Aqua durare, aut altis Ætheris oris.
Haud igitur conſtant divino prædita ſenſu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter eſſe animata.
 Illud item non eſt ut poſſis credere, ſedes
Eſſe Deûm ſanctas in mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura Deûm, longèque remota
Senſibus à noſtris, animi vix mente videtur.
Quæ quoniam manuum tactum ſuffugit, & ictum,
Tactile nil nobis quod ſit, contingere debet.
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipſum.
Quare etiam ſedes quoque noſtris ſedibus eſſe
Diſſimiles debent, tenues de corpore eorum.
Quæ tibi poſteriùs largo ſermone probabo.
 Dicere porro, Hominum cauſâ voluiſſe parare
Præclaram mundi naturam, proptereaque
Id laudabile opus Divûm laudare decere,
Æternumque putare, atque immortale futurum,
Nec fas eſſe, Deûm quod ſit ratione vetuſta

Gentibus

145. *Haud igitur conſtant.*) Velleius apud Ciceronem, lib. I. de Nat. Deor. *Qui Mundum ipſum Animantem ſapientemque eſſe dixerunt, nullo modo Animi naturam intelligentes, viderunt, in quam naturam cadere poſſit.*

147. *Illud item non eſt.*) Cùm verò Dii ſint immortales & æterni, pares ſedes habeant neceſſe eſt, inde Deos in Cœlis, atque ideo nunquam ruituris, omnes collocant. Reſpondet Poëta, v. 10. Illud omne eſſe ſive Poëtarum, ſive Vulgi figmentum; Nam tenuior eſt Deorum Natura quàm ut tangat tam craſſa Corpora, ideoque iſta Deos habitare minime putandum.

155. *Tenues de corpore eorum.*) Quæ tenuitatis differentia eſt nos inter & Deos ipſos, eadem inter ſedes Deorum & noſtras eſt; Itaque *tenues de corpore eorum* ſignificabit, tenues eſſe, quaſi ex iiſdem corpuſculis conſtent, quibus & Dii conſtant. *Faber.* Lambinus legit, *Tenues pro corpore eorum.*

157. *Dicere porro hominum, &c.*) At Dii hunc Mundum fabricârunt, & æternum eſſe voluerunt. Reſp. *Lucretius*, v. 25. Sui an Hominum cauſa fabricârunt? Sui ſiquis dixerit, idem dicat, Quid Deo cultus Hominis confert beato, & nulla re indigente. Quid autem erat quòd concupiſceret Deus Mundum ſignis & luminibus tanquam Ædilis ornare? Si ut Deus meliùs habitaret, anteà, viz. tempore infinito in tenebris tanquam in gurguſtio habitaverat? poſt autem, varietatene eum delectari putamus, quia Cœlum & Terras exornatas videmus? Quæ iſta poteſt eſſe oblectatio Deo? quæ ſi eſſet, non ea tam diu carere potuiſſet. Hominum cauſa qui dicit, idem explicet, quomodo nobis non exiſtentibus inſuave foret non eſſe.

Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
Sollicitare suis ullum de sedibus unquam,
Nec verbis vexare, & ab imo evertere summam:
Cætera de genere hoc adfingere, & addere, Memmi,
Desipere 'st; quid enim Immortalibus, atque Beatis
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tantò post antè quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Cui veteres obsunt; sed, cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto, cùm pulchrè degeret ævum,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An, credo, in tenebris vita, ac mœrore jacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicunque'st, velle manere
In vita donec retinebit blanda voluptas.
Qui nunquam verò vitæ gustavit amorem,
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
  Exemplum porro gignundis rebus, & ipsa
Notities Hominum, Divis unde insita primùm?
Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
Quove modo'st unquam vis cognita Principiorum,
Quidnam inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
Namque ita multa modis multis Primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,

Quæ-

164. *Summam.*) Mundum, viz. Mundum autem dixit *Summam* ex eorum Philosophorum sententia; qui *Unicum* agnoscebant. Lambinus legit, *Fundo.*

174. *Amorem accendere tali.*) Alii, *amore tali: Tali.* Tali ὄντι, seu Deo vel Homini. *Faber.*

181. *Nec fuit in numero.*) Rerum creatarum; *Esse creatum:* Alii, *Esse creato*, ut v. 177. *Esse creatis.*

182. *Exemplum porro*, &c.) Tota omnium rerum notities à Simulachris rerum incurrentibus derivatur. Dii etiam nihil inconsiderate faciunt, quicquid agere constituunt, illud prævident: At nullæ Imagines rerum in Mentem Divinam cadere potuerunt, cùm res ipsæ nondum extiterint; ideo ineptè aliquis dicat Deos Cœlum, Terram, Animalia, Omnia creâsse.

187. *Creandi.*) Lambinus, *Creando:* meliùs.

188. *Multa modis multis.*) *Multimodis multis:* Gifanius.

Quæcunque inter ſe poſſint congreſſa creare,
Ut non ſit mirum ſi in taleis diſpoſituras
Deciderunt quoque, & in taleis venere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc Summa novando.
Quòd ſi jam rerum ignorem Primordia quæ ſint,
Hoc tamen ex ipſis Cœli rationibus auſim
Confirmare, aliiſque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus eſſe paratam
Naturam rerum, tanta ſtat prædita culpa.
Principiò, quantum Cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem Monteis, Sylvæque ferarum
Poſſedere, tenent Rupes, vaſtæque Paludes,
Et Mare, quod latè Terrarum diſtinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus Ardor,
Aſſiduuſque Geli caſus mortalibus aufert.
Quod ſupereſt arvi, tamen id Natura ſua vi
Sentibus obducat, ni vis Humana reſiſtat,
Vitaï cauſa valido conſueta bidenti
Ingemere, & terram preſſis proſcindere aratris.
Si non fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque ſolum ſubigentes cimus ad ortus:
Sponte ſua nequeant liquidas exiſtere in auras.
Et tamen interdum magno quæſita labore,
Cùm jam per terras frondent, atque omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus ætherius Sol,
Aut ſubiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ,

Flabra-

195. *Genitur.*) Codd. *Geritur*, Nec melior quidem hæc vox *Genitur* Lambini.

196. *Quod ſi, jam rerum*, &c.) Sequuntur, v. 27. argumenta è vitioſa hujus Mundi conſtitutione ducta; Quippe Sapientiſſimi Artificis opus fuiſſet abſolutum, non horridum Montibus, Sylvis, Paludibus, &c. Aliæ partes non rigerent perpetuo gelu, neque alias nimii Calores torrerent: Deinde Fruges potiùs quàm Spinas, Sentes, & cætera inutilia produceret: Denique nullis procellis vexaretur, non aleret Feras Humano Generi infeſtas, neque varii Morbi varias Anni tempeſtates ſequerentur, & Funera præcipitarent: Sed omnia fuiſſent optimè diſpoſita & ornata; Quieti atque uſibus Humani generis accommoda, & Deo digna.

202. *Avidam partem.*) Magnam, ingentem, Interpretes, Quia, viz. Avidi magna omnia deſiderant, vel quia avidè occupata eſt; Quis feret hæc? *Avidam*, Bibulam, Nardius, nam Terra eſt Humoris avidiſſima: Ineptè. Nec porrò Interpretes prætendant,

Avido *complexu quem tenet Æther*, lib. II. v. 1065. non attinet. Meliùs igitur cum vulg. legatur Aliam, ſed potius *Habitant:* Neque inſolentiùs *Montes habitant*, quàm *Sylvæ poſſident*.

206. *Geli.*) Veteres tam *Gelus*, quàm *Gelu*.

Flabraque ventorum violento turbine vexant.
  Præterea genus horriferum Natura Ferarum,
Humanæ genti infeftum, terraque marique,
Cur alit, atque auget? Cur Anni tempora morbos
Apportant? Quare Mors immatura vagatur?
  Tum porro Puer, ut fævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio, cùm primùm in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profudit:
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum'ft,
Cui tantum in vita reftet tranfire malorum.
At variæ crefcunt Pecudes, Armenta, Feræque:
Nec crepitacula eis opu' funt, nec cuiquam adhibenda'ft
Almæ nutricis blanda atque infracta loquela:
Nec varias quærunt Vefteis pro tempore Cœli.
Denique non Armis opus eft, non Mœnibus altis,
Queis fua tutentur, quando omnibus omnia largè
Tellus ipfa parit, naturaque dædala rerum.
  Principiò, quoniam Terraï corpus, & Humor,
Aurarumque leves animæ, calidique Vapores,
E quibus hæc rerum confiftere Summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore conftant:
Debet tota eadem Mundi natura putari.
Quippe etenim quorum parteis, & membra videmus
Corpore nativo & mortalibus effe figuris;
Hæc eadem ferme mortalia cernimus effe,

Et

222. *Apportant.*) *Important*, Lambinus, infra, v. 370.

Aut aliam quamvis cladem importare *pericli.*

223. *Tum porrò Puer*, &c.) V. 13. aliud habes argumentum; Si Dii Mundum feciffent, Melior foret Hominum, quàm Aliorum Animalium conditio, at longè deterior, & fi rem ipfam attendas, Brutis Pareus videtur Natura, Hominibus Noverca.

225. *Vitali auxilio.*) Ita Muretus, dum Codd. *Vitaï.*

230. *Nec crepitacula eis opus funt.*) Codd. *Nec crepitacula eis opus eft*, & rectiùs: Plautus,

Puero opus eft cibum.

236. *Principio, quoniam*, &c.) Depulfis iis præjudiciis quæ Stoicorum vanitas, aut Vulgi fuperftitio opinioni fuæ oppofuerat, v. 12. hoc modo difputat; Cùm ea fit Natura Totius quæ Partium, & obfervemus Mundi partes, Terram, viz. Aquam, Aërem & Ignem fubinde mutari, aliquando diminui, & deinde refici; dicendum eft totam compagem effe pariter Mortalem.

240. *Debet tota eadem.*) Gifanius, *Debet eodem omnis*, viz. æque nativo & mortali corpore conftare.

243. *Hæc eadem ferme.*) Debuit planè & difertè concludere, fed ita alibi locutus eft: Donatus, *ferme* pro *facile*: Terent. Andr. Act. 3. Sc. 1.

Et nativa ſimul. Quapropter maxima Mundi
Cùm videam membra, ac parteis conſumta regigni.
Scire licet, Cœli quoque idem Terræque fuiſſe
Principiale aliquod tempus, cladem que futuram.
  Illud in his rebus ne me arripuiſſe rearis,
Memmi, quòd Terram, atque Ignem mortalia ſumpſi
Eſſe: neque Humorem dubitavi, Aurasque perire:
Atque eadem gigni, rurſuſque augeſcere dixi:
  Principiò, pars Terraï nonnulla peruſta
Solibus aſſiduis, multa pulſata pedum vi
Pulveris exhalat nebulam, nubeiſque volanteis,
Quas validi toto diſpergunt aëre venti:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, & ripas radentia flumina rodunt.
Præterea, pro parte ſua quodcunque alid auget,
Roditur: & quoniam dubio procul eſſe videtur
Omniparens, eadem rerum commune ſepulcrum:
Ergo Terra tibi limatur, & aucta recreſcit.
  Quod ſupereſt, Humore novo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, & latices manare perenneis,
Nil opus eſt verbis, magnus decurſus aquarum
Undique declarat: ſed primum quicquid Aquaï
Tollitur, in ſummaque fit, ut nihil Humor abundet,
Partim quòd validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiiſque retexens ætherius Sol:
Partim quòd ſubter per terras diditur omneis.

248. *Illud in his rebus*, &c.) Quòd verò præcipuæ partes, & maxima Mundi membra, Terra, Aqua, Aër, Ignis gignuntur, & intereunt; v. 59. fuliùs demonſtrat: Multæ Terræ particulæ in altum feruntur, & Aëra componunt; Multas auferunt flumina, & in Mare volvunt, v. 14. Aqua item nova indies naſcitur, at pars illius vi Solis in Aërem mutatur, pars in meatibus ſubterraneis Terræ formam induit, v. 12. Aërem, qui recipit omnes particulas è rebus omnibus perpetuò fluentes, & res illas omnes reficit, nemo dixerit æternum, aut immortalem, v. 8. De Igne denique idem concludendum, cùm Radii Solis, qui unicus eſt Lucis & Ignis fons, quolibet monumento emiſſi pereunt: Ideoque quòd Sol ipſe reparetur, æquè ac Lychni & Tedæ, omninò confitendum, v. 25.

248. *Arripuiſſe.*) Arripere, aſſumere non datum aut conceſſum ab altero: Tullius, lib. I. de Nat. Deor. *Arripere mihi videmini, quaſi veſtro jure, rem nullo modo probabilem.*

258. *Alid auget.*) Alii, *Aiit*, *Auget.*

261. *Limatur.*) *Libatur*, melius.

265. *Sed primum quicquid.*) Quidque, ut ſæpe aliàs, & v. 285. item, v. 305. *Nam primùm quicquid fulgoris diſperit eij.*

268. *Retexens.*) Ἀναλύων, καταλύων, reſolvens.

Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies Humoris, & ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
  Aëra nunc igitur dicam qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas.
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare: qui nisi contrà
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia jam resoluta forent, & in Aëra versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, & in res
Recidere assiduè, quoniam fluere omnia constat.
  Largus item liquidi fons luminis, ætherius Sol
Inrigat assiduè cœlum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quicquid fulgoris disperit eij,
Quòcunque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quòd simul ac primùm nubes succedere Soli
Cœpere, & radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis;
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur,
Ut noscas splendore novo res semper egere,
Et primum jactum fulgoris quemque perire;
Nec ratione àlia res posse in sole videri,
Perpetuò ni suppeditet lucis caput ipsum.
  Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt,
Lumina, pendentes Lychni, claræque coruscis
Fulguribus, pingues multa caligine Tedæ,
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:
Usqueadeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri toleratur origine flammæ.

Sic

272. *Agmine dulci.*) *Agmen*, pro *actu*, & *ductu* quodam ponere non inelegans est. Ut
Leni fluit agmine *Tibris*.
Macrobius, Satur. VI. cap. 4.

281. *Fluere omnia constat.*) Supra, lib. IV.
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi.

283. *Inrigat.*) Sol enim *Fons* luminis. Vid. v. 661. & lib. IV. v. 375.

287. *Succedere Soli.*) Virg. Geor. 3.
Aut tecto assuetus coluber succedere, *& umbræ.*
Idem, lib. IV.
——— *Atque alto* succedere *Cælo.*

299. *Tremere ignibus.*) Tremulos radios spargunt Lychni, & Tedæ.

Sic igitur, Solem, Lunam, Stellasque putandum
Ex alio, atque alio lucem jactare subortu,
Et primum quicquid flammaï perdere semper:
Inviolabilia hæc ne credas fortè vigere.
  Denique non Lapides quoque vinci cernis ab ævo?
Non altas Turreis ruere, & putrescere Saxa?
Non delubra Deûm, Simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis
Posse? Neque adversus naturæ fœdera niti?
Denique non Monumenta virûm dilapsa videmus
Cedere proporro, subitoque senescere casu?
Non ruere avolsos Silices à montibus altis,
Nec validas ævi vireis perferre, patique
Finiti? Neque enim caderet avolsa repente,
Ex infinito quæ tempore pertolerâssent
Omnia tormenta ætatis privata fragore.
  Denique jam tuere Hoc circum, supraque, quod omnem
Continet amplexu terram; quod procreat ex se
Omnia (quod quidam memorant) recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam quodcunque alias ex se res auget, alitque,
Deminui debet, recreari cùm recipit res.
  Præterea, si nulla fuit genitalis origo

Terraï

307. *Denique non Lapides*, &c.) Superiora argumenta confirmat, v. 12. Quæ Solidissima videmus, sentiunt vires temporis, & putrescunt. Turres, Templa, Deorum Simulachra (Nec illa Numen ipsum sustentare potest) quis non videt quotidie labantia? Saxa denique, quæ integra vidimus brevi tempore labefacta sunt, & montibus avulsa cadunt: Quis autem dicat illa ab æterno extitisse, quæ temporis finiti vires perferre nequeant?

309. *Fessa fatisci.*) Faber, *Fissa fatisci.*

310. *Protollere fines.*) Proferre: Plautus,

Neque viri Vitam sinet in crastinum protolli.

313. *Cedere proporro*, &c.) Gifanius,

Quærere *pro porro* sibi cunque *senescere* credas,

id est, ut credas ea aliquando sibi quærere Senectutem: Sed melior vulgata lectio. *Faber* autem rejicit. *Denique non monumenta*, &c. & legit,

Omniaque *ut porro*, *subitoque senescere* credas,
Non ruere avulsos, &c.

Sed huic etiam conjecturæ vulgatam lectionem libenter præferam.

319. *Denique jam tuere*, &c.) V. 6. Illos refutat, qui omnia è cœlo oriri, & in Cœlum iterum resolvi sentiunt, & tamen Cœlum ipsum immortale & æternum asserunt; Nam quod in alias res vertitur, & quod ex iis rebus solutis reparatur & reficitur, id Nativum prorsus & Mortale.

325. *Præterea si nulla fuit*, &c.) Mundi novitas, v. 14. probatur, tum ex eo, quòd Historiæ omnium antiquissimæ Thebano aut Trojano bello superiores non sint, ut esse deberent, si Mun-

Terraï & Cœli, ſemperque æterna fuere:
Cur ſupera bellum Thebanum, & funera Trojæ,
Non alias alii quoque res cecinere Poëtæ?
Quò tot facta virûm toties cecidere? Nec uſquam
Æternis famæ monumentis inſita florent?
Verùm (ut opinor) habet novitatem Summa, recenſque
Natura 'ſt Mundi, neque pridem exordia cœpit.
Quare etiam quædam nunc Artes expoliuntur,
Nunc etiam augeſcunt; nunc addita Navigiis ſunt
Multa: Modò Organici melicos peperere ſonores.
Denique Natura hæc rerum, Ratioque reperta 'ſt
Nuper, & hanc Primus cum primis Ipſe repertus
Nunc ego ſum, in patrias qui poſſim vertere voces.
Quòd ſi forte fuiſſe antehac eadem omnia credis:
Sed periiſſe hominum torrenti ſæcla vapore,
Aut cecidiſſe urbeis magno vexamine Mundi;
Aut ex imbribus aſſiduis exîſſe rapaceis
Per terras Amneis, atque oppida cooperuiſſe:
Tantò quippe magis victus fateare neceſſe 'ſt,

Exi-

ſi Mundus foret, non dico æternus, ſed multo vetuſtior; tum ex eo quòd Artes omnes recens adinventas habemus, ſiquidem Authores omnium memorantur; cùm, ſi Mundus nunquam cœpiſſet, deberent Artes, ac potiſſimùm, Vitæ utiles ſemper extitiſſe. Macrobius, in Somn. Scip. Lib. II. Cap. 10. *Quis non hinc exiſtimet Mundum quandoque cœpiſſe, nec longam retrò hujus ætatem, cum abhinc ultra duo retrò annorum millia de excellenti rerum geſtarum memoria ne Græca quidem extet Hiſtoria. Nam ſupra* Ninum, *à quo Semiramis ſecundum quoſdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum eſt. Si enim ab initio, imò ante initium fuit Mundus, ut Philoſophi volunt, cur per innumerabilium ſeriem ſæculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inventus? Non literarum uſus, quo ſolo memoriæ fulcitur æternitas? Cur denique multarum rerum experientia ad aliquas Gentes recenti ætate pervenit? Ut ecce Galli vitem, vel cultum oleæ Roma jam adoleſcente didicerunt; aliæ verò Gentes adhuc multa neſciunt, quæ nobis inventa placuerunt: Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo Mundi principio ſingula quæque cœpiſſe.*

336. *Natura hæc rerum.*) Phyſicam intelligit, planè eadem ratione Horatius, qui interdum audacior eſt, de Pythagora dixit,

Naturæ *non ſordidus Author.*
Faber.

339. *Quod ſi forte*, &c.) His argumentis nonnulli Philoſophi hoc modo reſpondent; Olim Artes iſtæ viguerunt, quæ nunc florent, ſed aliquando Ignis, aliquando Aqua delevit, vel Terræ motus hauſit humanum genus: Inde jam novæ videntur nobis & recentes. Hoc reſponſum retorquet Poëta, v. 13. Nam Orbem aliquando Ignibus peruſtum, aliquando Aquis obrutum, aut Terræ motibus dirumptum nemo ſanus æternum dixerit: Ideo enim Hominem dicimus Mortalem, quoniam illis Morbis tentatur, qui in alios vehementiùs incidentes eos abſtulerunt.

Exitium quoque Terraï, Cœlique futurum.
Nam cùm res tantis morbis tantiſque periclis
Tentarentur, ibi ſi triſtior incubuiſſet
Cauſa; darent latè cladem, magnaſque ruinas:
Nec ratione alia mortales eſſe videmur
Inter nos, niſi quòd morbis ægriſcimus iſdem,
Atque illi, quos à vita natura removit.
  Præterea, quæcunque manent æterna, neceſſe 'ſt,
Aut quia ſunt ſolido cum corpore, reſpuere ictus,
Nec penetrare pati ſibi quicquam, quod queat arctas
Diſſociare intus parteis, ut Materiaï
Corpora ſunt, quorum naturam oſtendimus antè:
Aut ideo durare ætatem poſſe per omnem.
Plagarum quia ſunt expertia, ſicut Inane 'ſt,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci ſit copia circùm,
Quò quaſi res poſſunt diſcedere, diſſolvique.
Sicut Summarum Summa 'ſt æterna, neque extra
Quis locus eſt, quò diſſiliant: Neque corpora ſunt, quæ
Poſſint incidere, & valida diſſolvere plaga.
At neque (uti docui) ſolido cum corpore Mundi
Natura 'ſt, quoniam admiſtum 'ſt in rebus Inane:
Nec tamen eſt ut Inane: neque autem Corpora deſunt,
Ex Infinito quæ poſſint fortè coorta
Proruere hanc rerum violento turbine Summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli.
Nec porro natura loci, ſpatiumque profundi
Deficit, exſpergi quo poſſint mœnia Mundi,
Aut alia quavis poſſint vi pulſa perire.
Haud igitur lethi præcluſa 'ſt janua Cœlo,
Nec Soli, Terræque, nec altis æquoris undis:
Sed patet immani, & vaſto reſpectat hiatu.
  Quare etiam Nativa neceſſum 'ſt confiteare
Hæc eadem: neque enim, mortali corpore quæ ſunt,

Ex

352. *Præterea quæcunque*, &c.) Nihil æternum aut immortale agnoſcit *Epicurus*, præter Corpora perfectè Solida, Inane, & τὸ πᾶν, Univerſum: At Mundus non eſt Corpus perfectè Solidùm, nec Inane, neque, cùm Infiniti ſint Mundi, hæc compages poteſt dici Univerſum: V. 24. Videſis etiam Libri III. verſum 808.

377. *Quare etiam nativa*, &c.) Ex eo quod finem habiturus eſt Mundus, concludit, v. 4. Initium habuiſſe: Nam quod aliquando peribit, olim periiſſet.

Ex infinito jam tempore adhuc potuiſſent
Immenſi validas ævi contemnere vireis.
 Denique tantopere inter ſe cùm maxima Mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Poſſe dari finem? Vel cùm Sol, & Vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exſuperârint,
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum ſuppeditant Amnes, ultroque minantur.
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti;
Nequicquam: Quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiiſque retexens ætherius Sol;
Et ſiccare priùs confidunt omnia poſſe,
Quam liquor incœpti poſſit contingere finem.
Tantum ſpirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter ſe cernere certant:
Cùm ſemel in terra fuerit ſuperantior Ignis,
Et ſemel (ut fama 'ſt) Humor regnârit in arvis.
Ignis enim ſuperavit, & ambens multa peruſſit,
Avia cùm Phaëthonta rapax vix Solis equorum
Æthere raptavit toto, terraſque per omneis.
At pater Omnipotens ira tum percitus acri
Magnanimum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; Solque cadenti
Obvius æternam ſuſcepit lampada mundi;
Disjectoſque redegit equos, junxitque trementeis:
Inde ſuum per iter recreavit cuncta gubernans.
Scilicet, ut veteres Graiûm cecinere Poëtæ:
Quod procul à vera 'ſt animi ratione repulſum.
Ignis enim ſuperare poteſt, ubi Materaï

Ex in-

381. *Denique tantopere, &c*) Aliud demum argumentum deducit, v. 36. à pugna continua (Elementorum) præcipuarum Mundi partium. Cùm enim Ignis cum Aqua committatur, & modò Eluviones ſuperent, quidni tandem cum totius Mundi ruina hæc concertatio terminetur? Quòd verò magna Incendia & Diluvia contigerint, de Phaethonte & Deucalione fabulæ demonſtrant, nam Igne vaſtata, & Aquis obruta erat Terra, licet Poëtæ inepte finxerunt Incendium iſtud & Diluvium interventu Deorum erupiſſe, & ceſſaſſe.

382. *Pio nequaquam.*) Impio, quia Bellum hoc eſt civile & inteſtinum.

388. *Diluviare.*) Diluvio obruere.

396. *Regnârit.*) *Superârit*, & verſu 399. *Terraſque peruſſit*, Gaſſendus.

397. *Ambens.*) Ambedens ab *Ambedo:* Sic *Ambeſſe* pro *Ambedere.* Alii, *Ambiens.*

407. *A vera eſt animi.*) Meliùs, *Vera nimis eſt.*

Ex infinito ſunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ,
Aut pereunt res exuſtæ torrentibus auris:
Humor item quondam cœpit ſuperare coortus,
Ut fama 'ſt hominum, multas quando obruit urbeis:
Inde ubi vis aliqua ratione averſa receſſit,
Ex Infinito fuerat quæcunque coorta,
Conſtiterunt Imbres, & Flumina vim minuerunt.
  Sed quibus ille modis conjectus Materiaï
Fundârit Cœlum ac Terram, Pontique profunda,
Soliſque & Lunæ curſus, ex ordine ponam.
Nam certè neque conſilia Primordia rerum
Ordine ſi quæque, atque ſagaci mente locârunt;
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis Primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibuſque ſuis conſuerunt concita ferri,
Omnimodiſque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter ſe poſſent congreſſa creare;
Propterea fit, uti magnum volgata per ævum
Omnigenos cœtus, & motus experiundo,
Tandem ea conveniant, quæ ut convenère repente

Magna-

413. *Ut fama eſt Hominum*, &c. Giſanius,
Ut fama eſt, Hominum multos quando obruit *Undis*.
Voſſius, *Hominum multas*, id eſt Crimina Hominum, ſive impios Homines: At quid hic loci *Lucretius* cum criminibus Hominum? profecto Epicuræus nunquam credidit iſtas Aquas ad eluenda Hominum peccata fuiſſe Terrarum Orbi immiſſas.

417. *Sed quibus ille modis*, &c.) Nativi hujus Mundi exordium explicaturus, Deos, omnemque Providentiam longe removet; & totum opus Materiæ permittit, v. 16. Inde *Chaos*, rudis & indigeſta Particularum congeries, quæ huc & illuc agitatæ, tandem pares cum paribus convenerunt, inde Mare, Cœlum, Terra, Sol, Sidera, & quæcunque hic Mundus continet. v. 17. *Plutarchus* ex *Epicuro* de Placit. Phil. lib. I. cap. 4. Ὁ τοίνυν κόσμος συνέστη περικεκλασμένῳ σχίματι ἐσχηματισμένος τὸν τρόπον τοῦτον, τῶν Ατόμων σωμάτων, ἀπρονοήτων, καὶ τυχαίαν ἐχόντων κίνησιν, συνεχῶς τε, καὶ τάχιστα κινουμένων, εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ σώματα συνηθροίσθη, καὶ διὰ τοῦτο ποικιλίαν ἔχοντα καὶ σχημάτων, καὶ μεγεθῶν.

419. *Soliſque & Lunæ.*) Alii, *Solis Lunai.*

430. *Tandem ea conveniant, quæ ut convenère repente.*) Alii, *Tandem conveniunt* ea *quæ* conjuncta, &c. Et meliùs. V. lib. II. v. 1169. In ſequenti verſu pro *ſæpe* Faber legit, *nempe.* Ut & lib. II. v. 1060. At profectò vox *repente* modum tantùm conjunctionis exprimit, ideoque illa, quam jactat *Faber*, emendatio nulla eſt, vid. lib. II. v. 1060.

Magnarum rerum fiant exordia ſæpe,
Terraï, Maris, & Cœli, generiſque Animantum.
  Hic neque tum Solis rota cerni lumine largo
Altivolans poterat, neque magni Sidera mundi,
Nec Mare, nec Cœlum, nec denique Terra, neque Aër,
Nec ſimilis noſtris rebus res ulla videri:
Sed nova tempeſtas quædam, moleſque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, pareſque
Cum paribus jungi res, & diſcludere Mundum,
Membraque dividere, & magnas diſponere parteis
Omnigenis è Principiis, diſcordia quorum
Intervalla, Vias, Connexus, Pondera, Plagas,
Concurſus, Motus turbabat, prœlia miſcens,
Propter diſſimileis formas variaſque figuras;
Quòd non omnia ſic poterant conjuncta manere,
Nec motus inter ſeſe dare convenienteis:
Hoc eſt à Terris altum ſecernere Cœlum,
Et ſeorſum Mare uti ſecreto humore pateret,
Seorſus item puri, ſecretique ætheris Ignes.
  Quippe etenim primum Terraï corpora quæque,

Propterea

438. *Inde loci.*) Id eſt, *Poſtea*. Infra, v. 749.
Inde loci *ſequitur Calor*.
Et v. 789.
Inde loci *Mortalia ſæcla creavit*.

439. *Diſcludere.*) Diſcernere, Diſtinguere, &c. At *Diſcluſis* & *Diſcludere*, lib. III. v. 172. & lib. VI. v. 239. *Diruptis* ſonat, & *Perrumpere*. Macrobius, Sat. lib. VI. cap. 2. his comparat illa Virgilii in Sileno,

Namque canebat uti magnum per Inane coacta
Semina Terrarumque, Animæque, Mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul Ignis; ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener Mundi concreverit Orbis:
Tum durare Solum, & diſcludere *Nerea pont*
Cœperit, &c.

447. *Hoc eſt à Terris.*) Explicatio illarum vocum, *dare motus convenientes*, id eſt, inquit, ſeparare Cœlum à Terra, &c. *Faber*. Alia verò, quam poſui, interpretatio, non eſt inepta; & *Cœlum* recte Aërem interpretor.

450. *Quippe etenim.*) Cùm rudis & indigeſta corpuſculorum congeries in ordinem redigatur per motum, omniſque motus à gravitate oriatur, recte inquirit Poëta quid Atomi graviſſimæ agunt: Exiſtimavit autem Epicurus coacervatas confuſaſque Atomos irrequieto & ingenito ſuo motu ita ſeſe convolviſſe, revolviſſe, ſuſque deque exagitâſſe, ut poſtremò craſſiores omnes verſus Medium confluxërint, & tenuiores extruſione facta à craſſioribus verſus circumferentiam avolârint. Porro ex craſſioribus quidem illis conflatum fuiſſe Terræ corpus, quod Semina Aquæ in ſe contineret, ut quæ non potuiſſent perinde avolare cum cæteris: At è cæteris, quòd varii in ipſis tenuitatis gradus forent, quaſdam reſtitiſſe non longè à Terra, conſtituiſſe Aërem, reliquas altiùs emerſiſſe, &

conſti-

Propterea quod erant gravia, & perplexa coibant,
In medioque imas capiebant omnia ſedes:
Quæ quantò magis inter ſe perplexa coibant,
Tam magis expreſſere ea, quæ Mare, Sidera, Solem,
Lunamque efficerent, & magni mœnia Mundi.
Omnia enim magis hæc è levibus atque rotundis
Seminibus, multòque minoribu' ſunt Elementis,
Quàm Tellus: ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus ſe ſuſtulit Æther
Signifer, & multos ſecum levis abſtulit Igneis:
Non alia longè ratione, ac ſæpe videmus,
Aurea cùm primùm gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiata lumina Solis,
Exhalantque Lacus nebulam, Fluviique perennes:
Ipſa quoque interdum Tellus fumare videtur:
Omnia quæ ſurſum cùm conciliantur in alto,
Corpore concreto ſubtexunt nubila Cœlum:
Sic igitur tum ſe levis, ac diffuſilis Æther
Corpore concreto circumdatus undique ſepſit,
Et latè diffuſus in omneis undique parteis,
Omnia ſic avido complexu cætera ſepſit.
Hunc exordia ſunt Solis Lunæque ſecuta:

conſtituiſſe ætherem, & extruſa ſimul Corpuſcula ignea coiiſſe in eas moles, quæ in illo adhuc collucent, & appellantur Sidera. Corpora denique illa minora rotunda, lævia fuiſſe, ad eum motum in circumferentiam per eliſionem, ſeu expreſſionem à craſſioribus factam ſic determinata, ut cùm ex maſſa tamen non exirent viis parallelis, neque juxtim inciderent, idcirco in ipſo progreſſu ſibi variè occurſitàrint, impetumque acceptum mutuò refregerint, quo uſque impetu denique ceſſante, quæ promotiores, ſive à medio remotiores extiterunt, effectae ſunt ſibi invicem implicitae, ſeſeque mutuò continentes, comprimentes, atque idcirco ſpeciem quandam Mœniorum Mundi creantes; & quae deinceps eò appulerunt, ita ſunt ab illis reflexae, ut ab aliis ſubinde occurſantibus tota illa aetherea atque cœleſtis regio fuerit exinde concinnata. Licebit id forte intelligere ea comparatione, qua Lucretius rem explicat, dum id potuiſſe fieri oſtendit, ut quando Vapores & Halitus ex Aqua Terraque prodeuntes, & ſublimè elati ita ſurſum addenſantur, concreſcuntque in nubila, ut illic fiat quaſi Laquear, ſub quo Aër qui reſtat nobis aſpectabilis contineatur. Hæc, v. 21. vide etiam *Plutarchum*, Cap. IV. lib. I. de Placit. Phil.

452. *In medioque imas.*) Turnebus, *In medio*, *atque imas.*

460. *Signifer.*) Alii: *Ignifer.*

465. *Ipſa quoque.*) Alii: *Ipſaque ut.*

472. *Hunc exordia*, &c.) Ita Terram totius Mundi fundamentum, ita Ætherem, Mundi mœnia (caeteros Planetas negligit) conſtituit, Solem autem Lunamque mediae inter Ætherem & Aerem, naturae, quorum nempe Principia erant Aeriis leviora, graviora Ætheriis, in ipſis Ætheris Aeriſque

Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris:
Quæ neque Terra sibi adscivit neque maximus Æther:
Quod nec tam fuerint gravia, ut depressa sederent:
Nec levia, ut possent per summas labier oras:
Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
Versent, & partes ut Mundi totius extent.
Quod genus in nobis quædam licet in statione
Membra manere, tamen cum sint ea quæ moveantur.
His igitur rebus retractis, Terra repente,
Maxima, quà nunc se Ponti plaga cærula tendit,
Succidit, & salso suffudit gurgite fossas:
Inque dies quantò circum magis Ætheris æstus,
Et radii Solis cogebant undique Terram,
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret:
Tam magis expressus salsus de corpore Sudor
Augebat Mare manando, camposque natanteis:
Et tantò magis illa foras elapsa volabant
Corpora multa Vaporis, & Aëris, altaque Cœli
Densebant procul à terris fulgentia templa:
Sidebant Campi, crescebant Montibus altis
Ascensus: neque enim poterant subsidere Saxa,
Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.
Sic igitur Terræ concreto corpore pondus

Constitit,

risque confiniis collocat, ubi perpetuò, ut Pulmones & Corda in Animalibus, moventur, v. 9.

473. *Inter utrosque globi.*) Hunc versum delet *Lambinus*, parenthesi includit *Gifanius*: Faber legit, *Astrorumque, globi*: quam emendationem excute, & nulla videbitur. Astrorum enim ortum, v. 460. docuit,

—— Se sustulit Æther
Signifer, & multum secus levis abstulit Ignes.

Deinde, v. 477. in quo *Corpora bina* non *Viva* legendum, totam istam de Astris fabulam evertit: Dele igitur versum, qui è v. 477. natus videatur.

481. *His igitur rebus*, &c.) Sed Opus nondum perfectum est, nullibi enim, Aqua, Aer, Ignis: Fœculenta igitur ista congeries, quae in imum confluxit, Solis radiis aetherisque aestu ex omni parte pressa se contraxit: Inde Mare tanquam Sudor emanavit, leviores autem particulae altiùs evectae Elementum Ignis & Aeris constituerunt: Cùm verò hujus congerici particulae quaedam durae magis essent rigidaeque, omnes non pariter subsidebant, inde cava loca Mari recipiendo idonea, inde etiam Fluviorum alvei, inde denique plani Campi, & montium altitudo, v. 18.

483. *Salsa suffudit gurgite fossas.*) *Subtus perfudit, & complevit*, Lambinus, Alii legunt, *Suffodit*: Nam Plutarchus ex Epicuro, *καθ' αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐπιστὰν ἐκοίλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους.*

Conſtitit, atque omnis Mundi quaſi Limus in imum
Confluxit gravis, & ſubſedit funditus, ut Fæx.
Inde Mare, inde Aër, inde Æther ignifer ipſe.
Corporibus liquidis ſunt omnia pura relicta;
Et leviora aliis alia: & liquidiſſimus Æther,
Atque leviſſimus Aërias ſuper influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus Aëris auris
Commiſcet: ſinit hæc violentis omnia verti
Turbinibus: ſinit incertis turbare procellis:
Ipſe ſuos Igneis certo fert impete labens.
Nam modicè fluere, atque uno poſſe Æthera niſu,
Significat Ponti Mare, certo quod fluit æſtu,
Unum labendi conſervans uſque tenorem.
Motibus Aſtrorum nunc quæ ſit cauſa, canamus.
Principiò, magnus Cœli ſi vertitur orbis:
Ex utraque Polum parti premere Aëra nobis
Dicendum'ſt, extraque tenere, & claudere utrinque;
Inde Alium ſupera fluere, atque intendere eodem,
Quo volvenda micant æterni Sidera mundi:

Aſt

499. *Inde Mare, inde Aër*, &c.) Motus Aſtrorum ut rectiùs explicet, v. 11. præmittit, quibus docet Ætherem leviſſimum & liquidiſſimum ſuper inconſtantem & turbulentum Aërem evectum procellarum omnium eſſe expertem, & conſtanti æquabilique motu fluere, neque enim iſte motus Ætheris incredibilis, cùm perennis neque unquam recurrens ſit Ponti Euxini in Propontidem fluxus.

500. *Omnia pura.*) Terra enim Limus & Fæx totius Mundi penitus ſubſedit.

505. *Turbare.*) Παθητικῶς: *Faber.*

508. *Ponti Mare.*) Ita rectè Lambinus, qui aliquando ſcripſit, *Tantum Mare.* Non autem fluxus refluxuſque Oceani, quod ridiculè *Fayus* exiſtimavit, (unde enim iſte Oceani motus ſimilis ſit *uni* Ætheris *niſui?*) ſed Maris Euxini curſus intelligendus eſt: *Ponto*, Giſanius, id eſt, *in Ponto*, abſurdè: Sed *Ponto* in Libris invenit: Ita verò, quaſi *Ponto* vel *Pontꙋ* pro *Ponti* Codices nunquam exhiberent.

510. *Motibus Aſtrorum*, &c.) Phyſicorum munere ſe probè fungi exiſtimant Epicuræi, ſi poſſibiles quaſdam Motuum cœleſtium cauſas aſſignent: Id jam agit *Lucretius*, v. 25. Nam ſi totum Cœlum moveatur, tum poteſt eſſe Aër duplex, alter qui ſupernè premat, Cœlumque in Occaſum urgeat, alter qui infernè quaſi ſubtervehat: Si quieſcat Orbis tum rapidæ quædam Ætheris particulæ exitum in Inane Spatium quærentes, nec valida Mundi mœnia perfringere valentes circumverſantur, & ſecum Aſtra rapiunt: Vel Aër aliquis externus irruit & verſat, vel tandem ipſa prorepunt Aſtra, prout Corporibus Igni ſuo alendo idoneis per Cœlum ducuntur.

513. *Extraque tenere.*) Alii: *Et utraque tenere.*

515. *Æterni.*) Cœlum *Epicurus* non dixerit *æternum*: *Faber* autem legit, *Alterni*, Mundum verò ſeu Cœlum *Alternum* dixit, quòd *alternis* dierum noctiumque vicibus modò Sol modò Stellæ prodeant, & Cœlum vertatur.

Aſt Alium ſubter, contrà qui ſubvehat Orbem:
Ut fluvios verſare Rotas, atque Hauſtra videmus.
Eſt etiam quoque, uti poſſit Cœlum omne manere
In ſtatione, tamen cùm lucida ſigna ferantur;
Sive quod incluſi rapidi ſunt Ætheris æſtus,
Quærenteſque viam circumverſantur, & Ignes
Paſſim per Cœli volvunt ſe immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinſecus Aër
Verſat agens igneis: ſive Ipſi ſerpere poſſunt,
Quo cujuſque cibus vocat, atque invitat eunteis;
Flammea per cœlum paſcenteis corpora paſſim.
Nam quid in hoc Mundo ſit eorum, ponere certum
Difficile 'ſt: ſed quid poſſit, fiatque per Omne
In variis Mundis varia ratione creatis,
Id doceo: plureiſque ſequor diſponere cauſas
Motibus aſtrorum, quæ poſſint eſſe per Omne,
E quibus una tamen ſit & hæc quoque cauſa neceſſe'ſt,
Quæ vegeat motum ſignis: ſed quæ ſit earum
Præcipere, haud quaquam 'ſt pedetentim progredientis,
Terraque ut in media Mundi regione quieſcat,

Evane-

517. *Hauſtra.*) Rotarum Cadi, ab hauriendo; Nonius.

522. *Immania templa.*) Virgilius,

Poſuitque immania *templa.*

Alii tamen *Inania. Volvunt ſe:* Iſtud *Se* delendum.

526. *Paſcentes corpora flammea.*) Ut lib. II.

—— Depaſcimus *aurea dicta.*

Alii autem: *Paſcentes corpora ſua flammea.*

533. *Quæ vegeat motum Signis.*) Alii: *Quæ vegeat motu in ſignis. Veget* autem *Vegetat*, erigit, excitat: Ennius,

—— *Æquora ſalſa* veges *ingentibus ventis.*

535. *Terraque ut in media*, &c.) Meritò autem aliquis inquirat, cùm Telluris grave pondus toties memorat *Lucretius*, cur in medio Aëre quieſcat, cur non perrumpat, & in infinitum Inane præceps deſcendat. Reſpondet Poeta, v. 16. quòd quamvis Telluri Aer Solus circumfuſus eſſe contingat, quia tamen tam Aër quàm Terra cognatione vincta tenentur, ejuſdemque Totins partes ab ipſa ſui origine ſunt, ideo Aeri terra non eſt oneri, ſed quaſi omni gravitate compreſſioneque depoſita illi inſidet: Secùs autem foret ſi Terra hæc ex alio Mundo adveheretur, ſic enim ſuo pondere Aërem iſtum premeret, quemadmodum minimum pondus noſtris corporibus ſentitur, ſi extrinſecùs apponatur, cùm tamen nec caput, nec cætera membra ſibi mutuò ſint gravia, quod ſibi mutuò congenea ſint, communique jure vinciantur. Epicurus ad Herodotum dixit, *τὴν γῆν τῷ Ἀέρι ἐποχεῖσθαι ὡς συγγενῆ.* Hanc verò Telluris cùm Aëre connexionem probat, v. 6. quia Fulmine, quod violentos in Aëre motus excitat, concuſſa tremit: Deinde, ne quis miretur Aerem, qui ſit res adeo tenuis, ſuſtinere molem tantopere craſſam, ſubjungit, v. 8. tenuiſſimam rem, Animam, viz. noſtram, ſuſtinere Corpus ponderoſum, imo ſaltu in altum tollere valere.

Evanefcere paullatim, & decrefcere pondus
Convenit: atque aliam naturam fubter habere
Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
Partibus Aëriis Mundi, quibus infita fidit.
Propterea non eft oneri, neque deprimit auras:
Et fua cuique Homini nullo funt pondere Membra:
Nec Caput eft oneri Collo, nec denique totum
Corporis in Pedibus pondus fentimus ineffe.
At quæcunque foris veniunt impôftaque nobis
Pondera funt, lædunt permultò fæpe minora:
Ufque adeo magni refert, cui quæ adjaceat res.
Sic igitur Tellus non eft aliena repente
Adlata, atque auris aliunde objecta alienis:
Sed pariter prima concepta ab origine Mundi:
Certaque pars ejus, quafi nobis Membra, videtur.
  Præterea grandi tonitru concuffa repente
Terra, fupra fe quæ funt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla poffet ratione, nifi effet
Partibus aëriis mundi, cœloque revincta.
Nam communibus inter fe radicibus hærent
Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quàm magno pondere nobis
Suftineat corpus tenuiffima vis Animaï,
Propterea quia tam conjuncta, atque uniter apta'ft?
Denique jam faltu pernici tollere Corpus
Quis potis eft, nifi vis Animæ, quæ membra gubernat?
Jamne vides quantùm tenuis natura valere
Poffit, ubi eft conjuncta gravi cum corpore, ut Aër
Conjunctus terris, & nobis eft Animi vis?
  Nec nimio Solis major rota, nec minor ardor

Effe

539. *Infita fidit.*) Optimè *Lambinus*, fed non ita Gifanius, qui *Vivit.*

546. *Cui quæ adjaceat res.*) Gifanius: *Quid quæ adjaceat res.*

561. *Quis potis eft.*) Ita fcripferunt Scioli, quia dubitaverunt an dici latinè poffit *Nullum Animal potis eft efficere.* Idqne eò accidit quia Ennium, Plautum, Terentium, alios non legerant, quin nec *Lucretii* latinitatem unquam obfervârunt: Ipfe enim alicubi,

Conjunctum eft id, quod nunquam fine perniciali
Difcidio potis eft *fejungi.*
in lib. IV.
Tenue locis quia non potis eft *adfigere adhæfum.*
lib. V.
Corpus non potis eft *cerni* ——
ideo leg.
Quid potis eft. Faber.

565. *Nec nimio Solis major rota, &c.*) De Magnitudine Solis & Siderum Epicurus

Esse potest, nostris quàm sensibus esse videtur.
Nam quibus è spatiis cunque Ignes lumina possunt
Adjicere, & calidum membris adflare vaporem,
Illa ipsa intervalla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad speciem'st contractior Ignis.
Proinde calor quoniam Solis, lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, & loca tingunt:
Forma quoque hinc Solis debet filumque videri,
Nil adeo ut possis plùs, aut minùs addere verè.
Lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
Quicquid id est, nihilò fertur majore figura,
Quàm, nostris oculis quam cernimus, esse videtur.
Nam priùs omnia, quæ longè remmota tuemur
Aëra per multum specie confusa videntur,
Quàm minimum filum: quapropter Luna necesse'st,
Quandoquidem claram speciem, certamque figuram
Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
Quanta hæc cunque fuat, tanta hinc videatur in alto.
Postremò, quoscunque vides hinc ætheris Igneis,
(Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus igneis.
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum;
Perparvum quiddam interdum mutare videntur

Al-

curus in Epistola ad Pythoclem, *Magnitudo Solis, & reliquorum Siderum, quod ad nos quidem attinet tanta est, quanta & apparet; quod ad ipsam verò rem spectat, aut paullò major, aut paullò minor, aut præcisè tanta, quanta videtur, est: ut Oculi aut nihil aut non multum mentiantur.* Idem asserit Poeta, v. 10. argumentum à sensu desumens: Donec Lumen Calorque Ignis à nobis sentiantur, dum ab Igne recedimus, Ignis nihilo contractior apparet, quam dum propè sumus. At Lumen Caloremque Solis sentimus, ideo eadem est illius quæ apparet magnitudo. Deinde, v. 10. de Luna addit, nos extremam illius oram, ac summam faciem distinctè cernere: at confusè cerneretur, si tam longè distaret ut aliquid illius magnitudinis longinquitate detereretur. Demum, v. 7. de Sideribus subjungit, ea non multò minora neque multò majora esse, vel tanta esse quanta videantur, quia ista varietate exhibentur & Ignes qui apud nos ex intervallo interdiu noctuque spectantur. Hæc ipse *Epicurus* ad Pythoclem.

569. *Illa intervalla.*) *Nil Visus intervalla*, Gifanius.

572. *Et loca tingunt.*) Alii, *& loca fulgent.* Et versu sequenti, *Filumque*, Lambinus: vid. v. 581. dum Vulg. *Sublime:* & Gifanius, *Illiusque*, id est, *Illincque.* Frustra. *Sublime* autem ferri potest, cùm versu 584. legimus,

Tanta hinc videatur in alto.

588. *Mutare videntur.*) Palmerius, *Mutare videtur*, id est, *mutari Filum:* Hac observatione potuimus carere.

Alterutram in partem filum, cùm longiùs abſint,)
Scire licet, perquàm pauxillo poſſe minores
Eſſe, vel exigua majores parte, brevique.
Illud item non eſt mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum Sol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis cœlumque rigando
Compleat, & calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc Mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem ſcatere, atque erumpere flumen
Ex omni Mundo, quò ſic Elementa vaporis
Undique conveniunt, & ſic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor;
Nonne vides etiam, quàm latè parvus aquaï
Prata riget Fons interdum, campiſque redundet?
Eſt etiam quoque, uti non magno Solis ab igni
Aëra percipiat calidis fervoribus ardor.
Opportunus ita'ſt ſi fortè, & idoneus Aër,
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum ſegetes ſtipulamque videmus
Accipere ex una ſcintilla incendia paſſim,
Forſitan & roſea Sol altè lampade lucens
Poſſideat multum cæcis fervoribus ignem
Circum ſe, nullo qui ſit fulgore notatus,
Æſtiferum ut tantùm radiorum exaugeat ictum.
Nec ratio Solis ſimplex, nec certa pateſcit,

Quo

492. *Illud item non eſt*, &c.) Sed tantus ille Calor & Lumen per univerſum, quaquà patet, Æthera diffuſum è tantulo & quaſi pedali Sole emanare vix poſſe videatur. Huic difficultati ut ſatisfaciat *Lucretius*, docet, v. 11. Solem concipi poſſe ut fontem perennem Lucis & Caloris, quòd in ipſum ex toto Mundo Semina Lucis & Caloris confluant tanquam in Scaturiginem, ita ut non unius Solis, ſed totius Mundi Lumen & Calorem ſentiamus. Deinde ſubjungit, v. 10. fortè Aërem vicinum Soli ab illo accendi, multasque Igneas particulas nobis quidem inconſpicuas circa Solem eſſe, & inde tantus Calor, Lumenque tam longè & latè profuſum.

597. *Erumpere flumen.*) Alii, *Lumen*, fortaſſe meliùs: Aliàs de Solis Lumine, de quo, v. 593. objectionem inſtituit, nihil dixiſſe videatur.

604. *Percipiat.*) Sic lib. IV.

Quàm quæ percipiunt Oculos, viſumque laceſſunt.

608. *Accipere.*) Sic lib. VI. v. 40.

——— *Aridior porro ſi nubes* accipit *Ignem.*

Gifanius tamen, *Accendere.*

613. *Nec ratio Solis*, &c.) Annuum Solis, & Menſtruum Lunæ curſum per duodecim Signa Zodiaci ut explicet, primò, v. 23. proponit ſententiam Democriti, qui docuit inferiora Sidera à ſummo Cœlo rapi & circumferri, celeriùs aut tardiùs pro rata uniuscujusque Sideris è ſummo iſto Cœlo diſtantia. Sol igitur celeriùs quàm

Luna

Quo pacto æstivis è partibus Ægocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque inde revertens
Canceris ut vertat metas se ad Solstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua Sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa 'st.
Nam fieri vel cum primis id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quantò quæque magis sint terram Sidera propter,
Tantò posse minùs cum cœli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, & acreis
Imminui subter vireis, ideoque relinqui
Paullatim Solem cum posterioribu' Signis,
Inferior multò quòd sit, quàm fervida Signa:
Et magis hoc Lunam: & quantò demissior ejus
Cursus abest procul à Cœlo, terrisque propinquat,
Tantò posse minùs cum Signis tendere cursum.
Flaccidiore etiam quantò jam turbine fertur
Inferior quàm Sol, tantò magis omnia Signa
Hanc adipiscuntur, circum, præterque feruntur.
Propterea fit, ut Hæc ad Signum quodque reverti
Mobiliùs videatur, ad Hanc quia Signa revisunt.
  Fit quoque ut è mundi transversis partibus Aër
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat æstivis Solem detrudere Signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem:
Et qui rejiciat gelidis à Frigoris umbris
Æstiferas usque in parteis, & fervida Signa.
Et ratione pari Lunam, Stellasque putandum'st,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,

Aëri-

Luna, ideoque illum ratiùs quàm illam Signa assequuntur & prætereunt: Neque mirum si Luna uno Mense Signa omnia, in quibus duodecim terit Sol, percurrere videatur. Deinde, v. 13. Duos Aëres Lunæ Solique inservientes introducit, quorum altero à Cancro ad Capricornum detruduntur, altero à Capricorno ad Cancrum stato tempore subvehuntur: Et ne illud incredibile videatur, jubet Nubes spectare quas diversi Venti in partes diversas protrudunt.

615. *Flexus.*) Mox vocat, *Metas:* viz. de Cursu Siderum agens vocibus utitur certamini Curuli accommodatis.

616. *Canceris.*) Ita olim dicebatur, nunc *Cancri:* Apud S. Cyprianum, p. 234. *veluti Cancere infecta*, legimus.

635. *Ad hanc quia Signa revisunt.*) Alii, *recurrunt:* Sed, *Visere ad*, & *Revisere ad*, Optimi Authores, & Ipse *Lucretius*, lib. II, & VI.

643. *Magnos Annos.*) Stellarum Periodos, & Saturni, Jovis, Martisque revolutiones respicere videtur.

Aëribus posse alternis à partibus ire.
Nonne vides etiam diversis nubila ventis
Diversas ire in parteis, inferna supernis?
Quì minùs illa queant per magnos ætheris orbeis
Æstibus inter se diversis Sidera ferri?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo cursu Sol extima cœli
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis
Concussos itere, & labefactos aëre multo:
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.
Tempore item certo roseam Matuta per oras
Ætheris Auroram defert, & lumina pandit,
Aut quia Sol idem sub terras ille revertens
Anticipat cœlum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt ignes, & semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt Solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama'st è montibus altis

Dispersos

649. *At nox obruit*, &c.) Diem sequitur Nox, quia, v. 6. Sol longo cursu languidus, occasurus enim languescere videtur, extinguitur, vel quia eadem vi qua supra Terras diurno tempore volvebatur, subter Terras nocturno fertur. Epicurus in Epistola ad Pythoclem Ortum & Occasum Solis & Lunæ, *κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπίκρυψιν*, vel *κατ' ἄναψιν, καὶ κατὰ σβέσιν* posse fieri contendit.

650. *Extima.*) Sive *Ultima* legas, perinde est.

655. *Tempore item certo*, &c.) Ante Solis exortum Splendor quidam, qui Aurora dicitur, illustrat Cœlos, quoniam Sol sub Terras ab Occasu in Ortum revertens antequam Ipse appareat, effundat radios, vel quia dispersa hesterno itinere Ignis Semina ibi confluunt, & priùs quàm formârunt aut accenderunt Solis globum, debili luce Æthera illustrant. Posteriorem causam fabula, quæ apud Pomponium Melam, Lib. V. Cap. 6. & Diodorum Siculum, lib. XVII. legatur, confirmat; & si constantia illius confluxus cuiquam incredibilis videatur, is consideret non minorem in multis aliis rebus constantiam deprehendi.

655. *Matuta.*) Ino, seu Leucothea apud Græcos.

662. *Quod genus Idæis*, &c.) Diodorus Siculus, lib XVII. p. 491. Ἴδιον δέ τι καὶ παράδοξον συμβαίνει γίνεσθαι περὶ τοῦτο τὸ ὄρος, κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Κυνὸς ἐπιτολὴν ἐπ' ἄκρας τῆς κορυφῆς διὰ τὴν νηνεμίαν τοῦ περιέχοντος Ἀέρος ὑπερπετῆ γίνεσθαι τὴν ἄκραν τῆς τῶν ἀνέμων πνοῆς· ὁρᾶσθαι δὲ τὸν ἥλιον ἔτι τῆς νυκτὸς οὔσης ἀνατέλλοντα τὰς ἀκτίνας οὐκ ἐν κυκλοτερεῖ σχήματι τετραμμένον, ἀλλὰ τὴν φλόγα κατὰ πολλοὺς τόπους ἔχοντα διεσπαρμένην, ὥστε δοκεῖν πυρὰ πλείω θιγγάνειν τοῦ τῆς γῆς ὁρίζοντος. Μετ' ὀλίγον δὲ συνάγεται ταῦτα πρὸς ἓν μέγεθος, ἕως ἂν γένηται τρίπλεθρον διάστημα, καὶ τότε τῆς ἡμέρας ἐπιλαβούσης, τὸ φαινόμενον τοῦ ἡλίου μέγεθος πληρωθὲν τὴν τῆς ἡμέρας διάθεσιν κατασκευάζει.

Disperſos igneis orienti lumine cerni:
Inde coire globum quaſi in unum, & conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Eſſe, quòd hæc Ignis tam certo tempore poſſint
Semina confluere, & Solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus, floreſcunt tempore certo
Arbuſta, & certo dimittunt tempore florem.
Nec minùs in certo denteis cadere imperat ætas
Tempore, & impubem molli pubeſcere veſte,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina poſtremo, Nix, Imbres, Nubila, Venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
'Namque ubi ſic fuerunt cauſarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Conſequa natura'ſt jam rerum ex ordine certo.
Creſcere itemque Dies licet, & tabeſcere Noćteis,

670. *Dimittunt florem.*) V. 757.
Sol dimittit *languidus Ignes.*

672. *Veſte.*) Virgilius, Æneid. 8.
Aurea Cæſaries illis, atque aurea Veſtis.

Hoc eſt, Barba, unde è contra *Inveſtes* dicimus *imberbes:* Unde eſt,
Tunc mihi prima genas veſtibat *flore juventas.*

Servius.

675. *Non nimis incertis.*) Faber, *Non minùs hæc certis.*

676. *Namque ubi ſic fuerunt.*) Hunc verſum delet *Faber*, & in ſequenti legit; *Namque uti res Mundi*, &c. retineri verò poteſt iſte verſus, ſi legatur, *Namque uti ſanxerunt.* Sic lib. I. v. 581.
Et quid quæque ferunt per fœdera Naturaï,
Quid porro nequeat, ſancitum *quandoquidem extat.*

Ita igitur conjicio legendum, nec pudet conjećturæ.

678. *Conſequa natura eſt rerum.*) E Vetuſto Cod. Gronovius,
Conſequiæ quoque rerum ſunt ex ordine certo.

679. *Creſcere itemque dies*, &c.) Dies noćteſque Anni decurſu ſic increſcere & decreſcere, ut prolixitatis ac brevitatis utriusque vices exquiſite per Hyemem Æſtatemque alternentur, Res mira ſemper viſa eſt; Id verò fit, quoniam circuitiones Solis ſupra ac infra Terram nunc celeriùs, nunc tardiùs fiunt, quatenus ipſæ locorum ſeu viarum, quibus Sol incedit, longitudines ſunt alternæ, v. 16. In quibus deſcribit Poeta inæqualia Arcuum diurnorum noćturnorumque ſegmenta in poſitu Sphæræ obliquo, Æquatorem tamen ab hac lege excipit, qui in quavis etiam obliquitate in duas æquas partes ab Horizonte dividitur; ex quo fit ut Sol bis in ipſo intra Annum conſtitutus duo ubivis gentium faciat Æquinoćtia: Hinc Signum illud in quo nodum Æquinoćtialem eſſe dixit intelligendum duplex eſt, *Aries*, viz. & *Libra*, in cujus utriusque initio mutua fit Signiferi, Æquatorisque interſećtio. Deinde ſubjungit, v. 5. Id fieri poſſe, quòd certa ſunt per Ætherem loca, quæ poſſint à Sole ob factam majorem minoremque reſiſtentiam velociùs ſegniùsve percurri. Demum, v. 3. quia alternis Anni partibus tardiùs

Et minui Luces, cùm ſumant augmina Noctes:
Aut quia Sol idem ſub terras, atque ſuperne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit: Et in parteis non æquas dividit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Ejus in adverſa tantò plus parte relatus,
Donicum ad id ſignum cœli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.
Nam medio curſu flatus Aquilonis, & Auſtri,
Diſtinct æquato cœlum diſcrimine metas,
Propter Signiferi poſituram totius orbis;
Annua Sol in quo contundit tempora ſerpens,
Obliquo terras, & cœlum lumine luſtrans:
Ut ratio declarat Eorum, qui loca cœli
Omnia diſpoſitis ſignis ornata notârunt:
  Aut quia craſſior eſt certis in partibus Aër,
Sub terris ideo tremulum jubar hæſitat ignis,
Nec penetrare poteſt facilè atque emergere ad ortus.
Propterea noctes hiberno tempore longæ
Ceſſant, dum veniat radiatum inſigne diei:
  Aut etiam, quia ſic alternis partibus anni
Tardiùs & citiùs conſuerunt confluere ignes,
Qui faciant Solem certa de ſurgere parte.
  Luna poteſt Solis radiis percuſſa nitere,
Inque dies majus lumen convertere nobis
Ad ſpeciem, quantum Solis ſecedit ab orbe,
Donicum eum contra pleno benè lumine fulſit,

Atque

diùs aut citiùs conveniant iſti Ignes qui faciunt, vel accendunt Solem.

680. *Cùm ſumant augmina.*) Lib. II.

—— *Augmina ſumunt*, Augentur.

682. *Anfractibus.*) Viis ſinuoſis & flexuoſis.

687. *Nodus Anni.*) Propter interſectionem Zodiaci & Æquatoris.

696. *Hæſitat,*) Tardiùs ſeſe expedit, *Faber.*

703. *Luna poteſt Solis radiis*, &c.) Quod ad Lunam attinet, ſi lucem à Sole accipiat, ſi globoſæ ſit figuræ, & ſub Sole curſum ſuum peragat, tum varium illius multiplicemque vultum rectè illi explicant, qui varia Solis illuſtratione prout ad Solem accedit, vel recedit à Sole, Phaſes Lunæ variari exiſtimant, v. 11. Si verò Lucem aliunde non accipiat, tum concipi poteſt aliud corpus opacum quidem, & caſſum omni lumine, quòd unà cum Luna fertur, & illius radios avertit, v. 5. Vel intelligere poſſumus Lunæ globum ex dimidia tantùm parte lucidum, qui, ſi circa ſuum centrum volvatur, varias quas videmus phaſes exhibebit, v. 9. Quibus hæc omnia diſplicent, Iſti habeant Lunas quotidie naſcentes & intereuntes: Id enim certo tempore fieri poſſe multa alia demonſtrant. v. 20.

Atque oriens obitus ejus ſuper edita vidit:
Inde minutatim retrò quaſi condere lumen
Debet item, quantò propius jam Solis ad ignem
Labitur ex alia Signorum parte per orbem:
Ut faciunt, Lunam qui fingunt eſſe pilaï
Conſimilem, curſuſque viam ſub Sole tenere:
Propterea fit uti videantur dicere verum.
  Eſt etiam quoque uti proprio cum lumine poſſit
Volvier, & varias ſplendoris reddere formas.
Corpus enim licet eſſe aliud, quod fertur, & unà
Labitur omnimodis occurſans officiensque,
Nec potis eſt cerni, quia caſſum lumine fertur.
Verſarique poteſt, globus ut, ſi fortè, pilaï
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus:
Verſandoque globum varianteis edere formas,
Donicum eam partem, quæcunque eſt ignibus aucta,
Ad ſpeciem vertit nobis, oculoſque patenteis:
Inde minutatim retrò contorquet, & aufert
Luciferam partem glomeraminis, atque pilaï:
Ut Babylonica Chaldæûm doctrina refutans
Aſtrologorum artem contrà convincere tendit:
Proinde quaſi fieri nequeat quod pugnat uterque,
Aut minùs hoc illo ſit cur amplectier auſis.
  Denique, cur nequeat ſemper nova Luna creari
Ordine formarum certo, certiſque figuris:
Inque dies privos aboleſcere quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte, locoque,
Difficile'ſt ratione docere, & vincere verbis:

Ordi-

714. *Eſt etiam quoque uti.*) Hæc dicitur Anaximandri opinio, quæ tamen ab illius ſententia maximè diſtat; nam ſi forſan Lunam dixerit ἴδιον ἔχειν φῶς· *Plut. de Placit. Phil.* lib. II. cap. 26, & 28. (ἔφασκεν τε σελήνην ψευδοειδῆ, καὶ ἀπὸ ἡλίου φωτίζεσθαι: Laërtius) aliud tamen Corpus quod unà feratur, quod omnibus modis occurrat & officiat, ne quidem in ſomnis vidit. Plutar. de Pl. Phil. lib. II. cap. 26.

719. *Verſarique poteſt.*) Ita docuit Beroſus ſub Antiocho Sotere Aſtronomia clarus.

726. *Ut Babylonica.*) Per Babylonicam Chaldæûm doctrinam intelligit Chaldæos, qui Beroſi Hypotheſin contra *vulgarem Aſtrologiam* tuebantur. *Chaldæi* enim hoc loco Sectæ nomen eſt. non Gentis: παρὰ δὲ Βαβυλωνίοις, ἢ Ἀσσυρίοις Χαλδαίοι, Γυμνοσοφισταὶ παρὰ Ἰνδοῖς: Laërtius: Idem Cicero, in II. de Divinat.

732. *Aboleſcere.*) *Aboriſci*, Giſanius, Qui tamen fatetur ſe vocem iſtam nunquam legiſſe. Gaſſendus, *Aboriri.*

734. *Difficile eſt.*) Faber, *Id facilè:* Quem ſequatur ille qui conjecturam certitudini præfert.

Ordine cùm videas tam certo multa creari.
It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius antè
Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter:
Flora quibus mater præspergens ante viaï
Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci sequitur Calor aridus, & comes una,
Pulverulenta Ceres, & Etesia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: Graditur simul Euius Euan:
Inde aliæ tempestates, ventique sequuntur,
Altitonans Vulturnus, & Auster fulmine pollens:
Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
Reddit, Hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algus.
Quò minùs est mirum, si certo tempore Luna
Gignitur, & certo deletur tempore rursus:
Cùm fieri possint tam certo tempore multa.
  Solis item quoque defectus, Lunæque latebras,
Pluribus è caussis fieri tibi posse putandum 'st.
Nam cur Luna queat Terram secludere Solis
Lumine, & à terris altum caput obstruere eij,
Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
Solque suos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Cùm loca præteriit flammis infesta per auras:
Quæ faciunt igneis interstingui atque perire?
Et cur Terra queat Lunam spoliare vicissim
Lumine, & oppressum Solem super ipsa tenere,

Menstrua

746. *Crepitans ac dentibus Algus.*) Vulgatæ lectionis, *Accentibus Algi*, non meminissem, nisi eam *Fayus*, acutus & bellus Homo, huic, qua nulla est verior aut venustior, prætulisset.

750. *Solis item quoque*, &c.) Demum fit Solis defectus, cùm Luna aut aliud opacum corpus subjectum Soli radios illius excipit, & ab ulteriori ad Terram progressu prohibet. Luna item deficit, cùm incidit in umbram Terræ, aut alterius alicujus opaci corporis, quod è regione Solis interpositum interjectumque sit: Aut denique Sol & Luna, cùm loca quædam Cœli suis ignibus infesta & inimica percurrant, languent; & quasi Deliquium patiuntur, v. 20.

759. *Flammis infesta.*) V. 769. *Luminibus propriis inimica.* —— Lambinus autem, Flammis immoderatis oppleta vel occupata, & quodammodo infestata & vexata. Huic verò Interpreti ne credas.

762. *Oppressum Solem super ipsa tenere.*) Lambinus. *Oppressum sub Solem ipsa*, &c. Sed ridiculè facit, qui istud *Super* de *Luna* intelligit, imò ad *Terram* referri debet, quod Ratio, & versus

Menſtrua dum rigidas Coni perlabitur umbras:
Tempore eodem aliud nequeat ſuccurrere Lunæ
Corpus, vel ſupera Solis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat, lumenque profuſum?
Et tamen ipſa ſuo ſi fulgit Luna nitore,
Cur nequeat certa mundi langueſcere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?
  Quod ſupereſt, quoniam magni per cærula Mundi
Qua fieri quicquid poſſet ratione, reſolvi:
Solis uti varios curſus, Lunæque meatus
Noſcere poſſemus, quæ vis, & cauſa cieret:
Quove modo ſoleant offecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras:
Cùm quaſi connivent, & aperto lumine rurſum
Omnia conviſunt clara loca candida luce.
  Nunc redeo ad Mundi novitatem, & mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primùm in luminis oras
Tollere, & incertis tentârit credere ventis.
  Principio, genus Herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis; campoſque per omneis
Florida fulſerunt viridanti prata colore:
Arboribuſque datum'ſt variis exinde per auras
Creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.
Ut Pluma atque Pili primùm Setæque creantur

Qua-

ſus ſequentes probant. Ita rectè *Faber*: *Fayus* autem, *Retinere Solem abſconditum ſupra ſeipſum*: Oedipum quæras, Ego Davus ſum.

764. *Succurrere.*) Succedere in locum Lunæ: *Fayus*: Digna *Fayo* ſententia. *Succurrere* autem, *Subter ire.*

770. *Quod ſupereſt, quoniam,* &c.) Explicatis ſuo more Solis, Lunæ, & Aſtrorum motibus, à Cœlis ad Terras, v. 11. deſcendit, Rerum ortum & originem è Tellure rerum omnium parente enarraturus.

774. *Offecto.*) Obducto & obſtructo, & per alicujus Corporis interpoſitionem ad tempus excluſo. *Lambinus.*

776. *Cum quaſi connivent.*) Solem & Lunam tanquam duos hujus Mundi oculos concipe.

781. *Principiò, genus herbarum,* &c.) Ita, v. 18. ortum Rerum è recenti Tellure enarrat Lucretius, ut ipſam originem ſpectâſſe videatur: Nam primùm Herbæ, deinde Arbores, poſtea Animalia minùs perfecta, & demum perfectiora. Quippe cùm Mures, Ranas, & ejuſmodi Animalia ſponte naſci hodiè, cùm totus Mundus conſenuit, videamus, quid à recenti Tellure, & adulto Æthere ſperare non licet?

785. *Magnum immiſſis certamen habenis.*) Arboribus datum, à Natura, viz. ut certatim ſine ulla mora, ullove impedimento creſcerent; Allegoria eſt ducta ab Equis quibus Habenæ ab Aurigis inter currendum laxantur. *Lambinus.*

Quadrupedum in membris, & corpore pennipotentum:
Sic nova tum Tellus herbas virgultaque primùm
Suſtulit: inde loci Mortalia ſæcla creavit
Multa modis multis varia ratione coorta.
Nam neque de Cœlo cecidiſſe Animalia poſſunt,
Nec terreſtria de ſalſis exiſſe lacunis.
Linquitur ut meritò maternum nomen adepta
Terra ſit, è terra quoniam ſunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam exiſtunt animalia Terris,
Imbribus, & calido Solis concreta vapore.
Quò minùs eſt mirum, ſi tum ſunt plura coorta,
Et majora nova Tellure, atque Æthere adulto.
  Principiò, genus Alituum, variæque Volucres
Ova relinquebant excluſæ tempore verno:
Folliculos ut nunc teretes æſtate Cicadæ
Linquunt, ſponte ſua victum, vitamque petentes.
Tum tibi Terra dedit primùm Mortalia ſæcla:
Multus enim Calor, atque Humor ſuperabat in arvis.
Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur,
Creſcebant Uteri terræ radicibus apti;
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, auraſque petiſſens,
Convertebat ibi Natura foramina terræ,
Et ſuccum venis cogebat fundere apertis
Conſimilem Lactis: ſicut nunc Fœmina quæque
Cùm peperit, dulci repletur Lacte, quòd omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.

Terra

799. *Principiò, genus Alituum, &c.*) Primùm Volucres Ovis excluduntur, verno quidem tempore, id enim tempus maximè opportunum, ſed Plumis, Pennis, iis denique viribus inſtructæ, ut ſponte ſua victum quæritarent. Deinde è quibusdam Folliculis, quos Uteros appellemus, Terræ adhærentibus Alia Animalia, atque ipſi Homines eruperunt, quibus alendis idoneus Liquor lacti ſimillimus è matris Terræ venis commodè in ora ſingulorum fluxit, nam parienti Telluri non minùs quàm Fœminis Lac rectè attribui videatur: Ita Tellus Alimentum dedit, Temperies Aëris fecit ut veſtimentis non eſſet opus, & molle Cubile præbebat Terra multo gramine abundans, v. 17.

806. *Uteri Terræ radicibus apti.*) Συναφθέντες. Olim *Cenſorinus*, Cap. 2. ut Hodie, *Fayus*, vocem *Radicibus* voci *Terræ* adjunxit: ſed fallitur. Vide omnino Diodorum Siculum, lib. I. magnum enim operæ pretium fuerit: *Faber.*

808. *Fugiens Humorem.*) In quo, viz. Infantes in iſtis uteris incluſi natabant.

809. *Ibi.*) *Ibus* pro *iis*, Lambinus. *Ibi* Faber: *Tum* mihi videtur reſpicere vocem *Ubi*, v. 805.

813. *Impetus Alimenti.*) Nil meliùs poterat, ſentiri poteſt, non explicari.

Terra cibum Pueris, veſtem Vapor, Herba cubile
Præbebat multa & molli lanugine abundans.
At novitas Mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æſtus, nec magnis viribus auras.
Omnia enim pariter creſcunt, & robora ſumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet meritò, quoniam genus ipſa creavit
Humanum, atque Animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' paſſim,
Aeriaſque ſimul Volucreis variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Deſtitit, ut Mulier ſpatio defeſſa vetuſto,
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque alius ſtatus excipere omnia debet,
Nec manet ulla ſui ſimilis res: omnia migrant,
Omnia commutat Natura, & vertere cogit.
Namque aliud putreſcit, & ævo debile languet:
Porro aliud concreſcit, & è contemtibus exit.
Sic igitur Mundi naturam totius ætas
Mutat, & ex alio Terram ſtatus excipit alter,
Quod potuit, nequeat: poſſit, quod non tulit antè.
Multaque tum Tellus etiam portenta creare
Conata'ſt, mira facie, membriſque coorta;

(An-

816. *At Novitas Mundi*, &c.) Quomodo autem Vim frigoris aut caloris ferre, aut vivere potuerunt, aut omnino naſci, cùm Sol exureret, Frigus aſtringeret? Quia in Principio Mundi non erat Hyems & Æſtas, ſed perpetua Temperies, & Ver æquabile, v. 3. Ab omni igitur retrò ætate Tellus Mater jure dicta eſt, cùm Volucres, Feras, ipſum denique Hominem produxit.

818. *Omnia enim pariter*, &c.) Ita quoque Æſtas & Hyems, iſta enim hujus verſus ſententia.

824. *Sed quia finem aliquam*, &c.) Cur verò nihil horum fieri etiamnum videmus? Quoniam, v. 11. Temporis conditio mutatur, Terra deſiit parere: Et quid mirum ſi Mundus jam Senex modò calore, modò frigore nimio, & aliis longæ ætatis incommodis vexatus, ſterilis tandem fiat & effœtus?

835. *Multaque tum Tellus*, &c.) Quoniam fortuitò nata erant Animalia, putandum eſt in principio Mundi alia quædam innumerabilia Animalia miranda ſpecie & magnitudine fuiſſe nata, ſed ea permanere non potuiſſe, quòd imperfecta erant, & quòd illa ſumendi cibi facultas, aut coeundi, generandique ratio defecit, v. 20. Nam quæcunque videmus Animalium genera, aut ſuis virtutibus aut Hominum cura conſervantur; Leones defendunt Vires, Dolus Vulpes, Cervos Fuga, &c. Quæ noſtris commodis inſerviunt, Canes, Boves, Equos, &c. Nos ipſi defendimus & tuemur: Sed quid imperfecta, & quæ nulli uſui forent aleremus?

(Androgynum inter utrum, nec utrumque & utrinque remotum)
Orba pedum partim, manuum viduata viciſſim,
Multa ſine ore etiam, ſine voltu cæca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæſu:
Nec facere ut poſſent quicquam; nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec ſumere quod foret uſus.
Cætera de genere hoc monſtra, ac portenta creabat:
Nequicquam: quoniam Natura abſterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando poſſint producere ſæcla.
Pabula primùm ut ſint, genitalia deinde per artus
Semina quà poſſint membris manare remiſſis:
Fœminaque ut maribus conjungi poſſit, habendùm
Mutua queis nectant inter ſe gaudia, utriſque.
  Multaque tum interiiſſe Animantum ſæcla neceſſe'ſt.
Nec potuiſſe propagando procudere prolem.
Nam quæcunque vides veſci vitalibus auris,
Aut Dolus, aut Virtus, aut denique Mobilitas eſt
Ex ineunte ævo genus id tutata reſervans.
Multaque ſunt, nobis ex Utilitate ſua quæ
Commendata manent tutelæ tradita noſtræ,
Principiò, genus acre Leonum, ſævaque ſæcla
Tutata'ſt Virtus, Vulpeis Dolus, & Fuga Cervos.
At leviſomna Canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod eſt Veterino ſemine partum,
Lanigeræque ſimul pecudes, & Bucera ſæcla,

Omnia

837. *Androgynum*, &c.) Quid de varia Spurii verſus lectione inquiramus, cùm totus deleri debeat? Monebo tamen Heinſium ad Claudiani Phœnicem legere,

Androgynen inter neutra, atque ab utroque remotum.

Quicunque hunc verſum inſeruit, Androgynon Platonis (in Sympoſio) videtur reſpexiſſe.

839. *Multa ſine ore.*) Alii, *Muta:* & venuſtiùs.

844. *Abſterruit.*) Nonius, in voce *Deſuevi.*

Paraſitos amovi, Lenonem ædibus abſterrui.

850. *Quà.*) Alii, *Quæ.* Et verſu ſequenti,

——— *habere*
Mutua queis nectant inter ſe gaudia uterque.

856. *Mobilitas.*) V. 861. *Fuga.* & quis ferat Barthii *Nobilitas?*

863. *Veterino ſemine partum.*) Veterina Animalia dicuntur omnia quæ *Vehere* quid poſſint.

Omnia sunt Hominum tutelæ tradita, Memmi.
Nam cupidè fugere Feras, pacemque secutæ
Sunt, & larga suo sine pabula parta labore:
Quæ damus Utilitatis eorum præmia causa.
At, queis nil horum tribuit Natura, nec ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque jacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donicum ad interitum genus id natura redegit.
  Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Esse queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
  Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret Equus, Puer haudquaquam: quin sæpe etiam num
Ubera mammarum in somnis lactantia quærit.

Post

871. *Quare.*) Propter quam rem, seu propter quam utilitatem, nam *Quare* hic non interrogat, sed enuntiando referendi vim habet. *Lambinus*, cui nimiùm ne credas.

876. *Sed neque Centauri*, &c.) At Natura rudis licet & imperita, non ea protulit Animalia, de quibus Poetæ tam splendidè mentiuntur. Thessalia nullos unquam vidit Centauros, neque enim Equus & Homo conjungi possunt, cùm non eadem ætate, eodem alimento, neque iisdem moribus uterentur, v. 14. Idem de Scyllis, & ejusmodi monstris dicendum, v. 9. Qui autem Chimæram extitisse credidit, non considcravit Leonis, æquè ac cujuslibetAnimalis viscera torreri Igne & consumi posse, v. 7. Qui denique mira & monstrosa istiusmodi Animalia è recenti Terra produci posse statuat, credat insuper aurea, lacteaque flumina, & reliqua otiosorum Poetarum commenta, v. 19. Perpendat tamen multa Herbarum & Arborum semina hodiè (ut olim omnium Animalium Primordia) in Terra contineri; At nunquam nascuntur complexæ Arbores, neque Herbæ Herbis conjunguntur, v 9.

879. *Hinc illinc par vis*, &c.) Turnebus, nec incommodè: Alii aliter: *Faber* autem spretis aliorum conjecturis, hæc habet, Lege,

Hinc illinc par vis ut partibus *esse potis sit.*

Sensu tam necessario, ut aliter scribere potuisse *Lucretium* nemo suspicari possit: Rem tribus verbis exponam, *Nullum Animal ita ex duplici & diversa natura constare potest* (e. g. Equi & Hominis) *ut hinc & illinc* (à natura Hominis & Equi) *par vis esse partibus possit*, id est, duæ illæ partes *componentes* nunquam parem vim haberent, cùm Species Animantum aliæ aliis citiùs crescant, citiùs minuantur: Quæ ea ipsa est ratio quam affert *Lucretius* in illis versibus, qui hunc sequuntur. Denique nescio quis legit: *Hinc pars ut non sit, pars illinc esse potis sit.*

883. *Ubera lactantia.*) *Vossius* ad Catullum

Post ubi Equum validæ vires ætate senecta,
Membraque deficiunt fugienti languida vita:
Tum demum Pueris ævo florente juventas
Occipit, & molli vestit lanugine malas:
Ne fortè ex Homine, & Veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas seminarinis
Corporibus Scyllas, & cætera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neque florescunt pariter, neque robora sumunt
Corporibus, neque projiciunt ætate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere sæpe Cicuta
Barbigeras pecudes, Homini quæ 'st acre Venenum.
Flamma quidem verò cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere, atque urere, quàm genus omne
Visceris, in terris quodcunque & sanguinis extet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima Leo, postrema Draco, media ipsa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
  Quare etiam Tellure nova, Cœloque recenti
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani;
Multa licet simili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras Flumina volgò
Fluxisse, & Gemmis florere Arbusta suêsse:
Aut Hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset;

Et

tullum, p. 234. *Lætantia*, quia Pueros lætos reddunt; Sic lib. II.
—— Lætantia *loca Aquarum.*

891. *Scyllas.*) Duæ enim fuerunt, hæc Nisi, illa Glauci: *Faber:* Ideo & *Seminarinis Canibus succincta* Nisi Scylla. At Ovidius, Metam. lib. VIII. v. 148.

—— *At aura cadentem*
Sustinuisse levis, ne tangeret æquora, visa est;
Pluma fuit: plumis in Avem mutata vocatur
Ciris; & à tonso est hoc nomen adepta capillo.

Pro *rapidis canibus*, leg. *rabidis canibus.*

892. *Discordia.*) Legi potest *Dissortia.* Sic Ovidius, lib. VIII. v. 133. de Minotauro,

Dissortemque *utero fœtum tulit.* —— Et in prima Epistola Sabini,
—— *Nec in uno Corpore* dissors *Parthenope.* ——

899. *Flamma quidem verò.*) Alii, *Ignea flamma quidem.*

912. *Pedum nisus ponere.*) Alii, *Pandere.*

Et manibus totum circum se vertere cœlum.
Nam quòd multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primùm Tellus Animalia fudit:
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac Fruges, Arbustaque læta,
Non tamen inter se possint complexa creari.
Res sic quæque suo ritu procedit: & omnes
Fœdere naturæ certo discrimina servant.
Et genus humanum multò fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, Tellus quod dura creâsset:
Et majoribus & solidis magis ossibus intùs
Fundatum, & validis aptum per viscera nervis;
Nec facilè ex æstu, nec frigore quod caperetur:
Nec novitate cibi nec labi corporis ulla.
Multaque per cœlum Solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi Moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
Quod Sol, atque Imbres dederant, quod Terra creârat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum;
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, & quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum Tellus etiam majora ferebat:

Multaque

923. *Et Genus Humanum*, &c.) Hominum è Terra natorum Vitam, Habitum, Ingenium, Mores fusè describit, & primò quidem, v. 20. docet primos Homines validiori, quàm nunc, constitisse corpore, ob innatam duritiem, quam è dura Terra geniti contraxerant, inde minùs obnoxii morbis erant, & longævi. Nemo autem Agros coluit: Sed Glandibus, Pomis Sylvestribus, & aliis ejusmodi fructibus placabant famem: Ad sedandam sitim fluvii fontesque suo murmure vocabant, v. 8. Nulla illis vestimenta, nullæ domus, Procellarum Frigorisque vim defendebant Sylvæ, Frutices, & Antra, v. 5. Nullæ Leges: nullum commune Bonum: vivebant rapto, & promiscua Venere (nam vi, blanditiis, aut pretio. Glandibus, viz. Pyris, Pomisve Mares sibi Fœminas conciliarunt) utebantur. vers. 8.

928. *Labi.*) Labe: Sic *Parti*, *Tabi*, *Igni*, &c.

930. *Tractabant.*) Alii, *Tolerabant.*

932. *Molirier.*) Aliis, non displicet, *Mollirier.*

Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miſeris mortalibus ampla.
At ſedare ſitim Fluvii Fonteſque vocabant:
Ut nunc montibus è magnis decurſus aquai
Claricitat latè ſitientia ſæcla Ferarum.
Denique noctivagi ſilveſtria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida ſaxa,
Humida ſaxa ſuper viridi ſtillantia muſco:
Et partim plano ſcatere atque erumpere campo.
Necdum res Igni ſcibant tractare, nec uti
Pellibus, & Spoliis corpus veſtire ferarum:
Sed Nemora, atque cavos Monteis, Sylvaſque colebant,
Et frutices inter condebant ſqualida membra,
Verbera ventorum vitare imbreiſque coacti.
Nec commune bonum poterant ſpectare, nec ullis
Moribus inter ſe ſcibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte ſua ſibi quiſque valere & vivere doctus.
Et Venus in ſylvis jungebat corpora amantum.
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta Viri vis, atque impenſa libido:
Vel pretium, Glandes, atque Arbuta, vel Pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,

Confecta-

945. *Claricitat.*) Advocat, Invitat: Et hæc *Simeonis Boyſii* conjectura (Nam Quidam, *Clarè citat ad ſe*, vel, *clarior accitat*) eſt plauſu digniſſima. *Faber.*

946. *Noctivagi.*) Meliùs quam *Nocta vagis.*

962. *Impenſa.*) Vehemens, Magna: Sic *Impenſum Pretium*, Cæſar.

964. *Et manuum mira*, &c.) Hi denique robuſti immiteſque Homines per totos dies Feras Saxis, Stipitibus, & id genus Armis perſequebantur; Et multa cæde fatigati, vel cùm Nox advenerit, ſe frondibus foliiſque involventes humi dormiebant Securi; Securi, inquam, neque enim timuerunt (ea erat abſurda Stoicorum opinio,

Nam rudis ante illos, nullo diſcrimine, Vita
In ſpeciem converſa operum ratione carebat,
Et ſtupefacta novo pendebat lumine Mundi,
Tum velut amiſſis mœrens, tum læta renatis
Sideribus ——

Manilius, lib. I. v. 66.)

ne adveniente Nocte Dies deinceps non rediret, ob jam perſpectam à prima origine Diei ac Noctis viciſſitudinem, v. 16. Hæc autem vita erat nonnullis incommodis obnoxia: Dormientes feræ invadebant, & inde Mors cita, vel longa graviſque (nondum vires Herbarum noverunt) putreſcentia vulnera ſequuta eſt. Multos Fames abſtulit, Plures noxiæ Herbæ, quas

Consectabantur sylvestria sæcla Ferarum,
Missilibus saxis, & magno pondere clavæ,
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris:
Setigerisque pares Suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes.
Nec plangore diem magno, Solemque per agros
Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face Sol inferret lumina cœlo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper
Alterno tenebras, & lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne Terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine Solis.
  Sed magis illud erat curæ, quod sæcla Ferarum
Infestam miseris faciebant sæpe quietem:
Ejectique domo fugiebant saxea tecta
Setigeri Suis adventu, validique Leonis,
Atque intempesta cedebant nocte paventes
Hospitibus sævis instrata cubilia fronde.
  Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia sæcla
Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris præbebat dentibus haustus:

Et

quas inscii legerant: Ne verò quis putet tot malis obrutum fuisse totum Humanum genus, & ad interitum redactum, consideret Feras tum Singulos lacerasse, noxiis Herbis aut Alimenti inopia paucos periisse; At quot Millia rapit una Acies, quot absorbet Mare, quot denique Luxuries enecat, & venenata Pocula! V. 29.

967. *Vitabant pauca latebris.*) Raro fugiebant, & latebrarum præsidio periculum vitabant. *Lambinus.* Utra interpretatio melior sit, Lector judicet.

968. *Sylvestria.*) *Sylvestribus:* Gifanius.

973. *Sed Taciti respectabant.*) Primi illi Homines, quos Horatius, *mutum & turpe pecus* (quippe Epicuri rationem sequebatur, dum id scribebat) genus, Hercule, mirificissimum erat, quippe qui in soporem dati, aliter longe suis oculis utebantur, ac nos hodie utimur: Nos enim ubi semel cœpimus obdormire, nil oculis præter Somnum & Insomnia videmus. Illi somno gravati & oppressi perpetuò *respectabant*, reflexo capitè, viz. Solem orientem. Scribe igitur,

—— *Sed taciti* expectabant. *Faber.* At non magis *expectant*, quàm *respectant* dormientes: Mallem igitur, *Resupinabant.*

987. *Labentis lumina vitæ.*) Ut suprà,

—— Fugienti *languida vita.*

Ista est Mureti emendatio. Codd. *Lamentis.*

Et nemora ac monteis gemitu, ſylvaſque replebat,
Viva videns vivo ſepeliri viſcera buſto.
At quos effugium ſervârat, corpore adeſo,
Poſterius tremulas ſuper ulcera terra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita privârunt Vermina ſæva,
Experteis opis, ignaras quid volnera vellent.
At non multa Virùm ſub ſignis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad ſaxa, viroſque.
Sed temerè, incaſsùm Mare fluctibu' ſæpe coortus
Sævibat, leviterque minas ponebat inaneis,
Nec poterat quemquam placidi pellacia Ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum Pænuria deinde cibi, languentia lætho
Membra dabat: contra nunc rerum Copia merſat,
Illi imprudentes ipſi ſibi ſæpe Venenum
Vergebant: nunc dant aliis ſollertius ipſi.
Inde Caſas poſtquam, ac Pelleis, Ignemque parârunt,

Et

995. *Vermina ſæva.*) Vide *Feſtum*, qui hac voce dolores ex vermibus membra interiùs rodentibus natos ſignificari ait: Forſan *Vermina* & Vermes ipſos ſignificabit. *Faber.*

1000. *Incaſſum Mare Fluctibus.*) Codices,

Sed temere, incaſſum, fruſtra, Mare ſæpe coortum:

Sic lib. II. v. 1059.

Multimodis, temere, incaſsùm, fruſtraque:

Voſſius ad Catullum, pag. 230.

Sed temere, incaſſum, Fluſtro *Mare ſæpe coortum*
Sævibat ———

Fluſtrum autem *Tertullianus de pallio* interpretâtur temperatum Maris motum, & Medium inter tranquillum Mare, & quod decumanis aſſurgit fluctibus: (vid. Tertullianum de Pallio, Cap. 2. & Salmaſii notas) Sed Hæc Tertulliani Interpretatio Voſſii Conjecturam refutat, tum enim ſævit Mare, cùm decumanis fluctibus aſſurgit.

1001. *Minas ponebat.*) Alii, *Miſcebat.*

1003. *Ridentibus undis.*) Nihil enim blandius tranquillo Mari.

1008. *Vergebant.*) Infundebant, Plautus, in Curcul. Act. 1. Sc. 2. l. 12.

Invergere in me liquores tuos.
Sino ductim.

Virgilius, Æn. 6. v. 244.

— *Frontique invergit vina Sacerdos,*

Vergere autem, eſt converſa in ſiniſtram partem Manu ita fundere ut patera convertatur, quod in infernis ſacris fit. *Servius.* Ideo huic loco vox iſta mire convenit.

1009. *Inde caſus poſtquam*, &c.) Hactenùs Homines efferos, per ſylvas vagantes, & rapto viventes vidimus: Alii jam in Scenam prodeunt, Manſueti, Mites, & civilis vitæ ſtudioſi: Non enim manebat iſta, quæ in novo Mundo fuit, Aëris temperies, ſed modò durum frigus, modò nimius calor, Procellæ & Tempeſtates affligebant; Inde paullatim fractæ iſtorum

vires;

Et Mulier conjuncta Viro concessit in unum:
Castaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita sunt, Prolemque ex se videre creatam:
Tum genus Humanum primùm mollescere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita jam possent cœli sub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis, Puerique parentum
Blanditiis facilè ingenium fregère superbum.
Tunc & amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter se nec lædere, nec violare:
Et pueros commendârunt, muliebreque sæclum
Vocibus, & gestu, cùm balbè significarent,
Imbecillorum esse æquum misererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona, magnaque pars servabant fœdera casti:
Aut genus Humanum jam tum foret omne peremptum,
Nec potuisset adhuc perducere sæcla propago.
At varios linguæ Sonitus Natura subegit
Mittere, & Utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longè ratione, atque ipsa videtur

Protrahere

vires; Inde domos struxerunt, quibus sese continentes privata Venere utebantur, & Natorum blanditiis assueti mansuetudinem induebant. Deinde Pellibus contra Cœli inclementiam usi; & post repertum Ignem ita erant emolliti, ut Fœdera & Amicitiam inire, à vi & injuriis abstinere necessarium foret, si ipsi salvi esse vellent; Ita tandem concordia conservatum est humanum genus. V. 18.

1014. *Alsia Corpora.*) Sunt autem *Alsii* & *Alsiosi*, qui frigus ferre non possunt, Varro, lib. II. de Re rustica, cap. 3. de Capris. *Stabulantur pecus meliùs, ad hibernos exortus si spectat, quòd est* Alsiosum. *Lambinus.*

1021. *Balbæ.*) Quippe qni nondum expeditè loqui didicissent, Sermone minimè adhuc constituto. *Faber.*

1027. *At varios linguæ sonitus, &c.*) Sed quo modo Fœdera inter Homines (Mutum & turpe pecus) qui sentire forsan potuerunt, at quæ sentiebant effari nondum didicerant? Respondet *Lucretius*, Homines istos primos suæ facultatis fuisse conscios, & ut unaquæque res sibi objecta Dolorem, Gaudium, Metum, &c. excitabat, diversos sonos expressisse; id enim cogebat Natura, & idem faciunt Aves, Equi, Canes, omnia denique Animalia quæ respirant. Hoc verò modo *balbè* tantùm, v. 1021. significabant: Nondum instituta erant commercia, neque nisi Rebus nomina imponerentur institui potuerunt: Igitur unusquisque Hominum Utile sibi aliisque fore sensit certa Rebus nomina assignare: Ita omnibus, qui eodem fœdere erant juncti, de iisdem vocabulis inter se convenit, & Rerum nomina expressit Utilitas. Quod verò dicat aliquis, (non tantùm Pythagoram, & Platonem, sed & sacram Mosis Historiam mihi videtur convellere) unum, viz. Hominem rebus omnibus nomina dedisse, illud ineptum prorsus & absurdum. Hæc, v. 63.

Protrahere ad geſtum Pueros infantia linguæ,
Cùm facit, ut digito, quæ ſint præſentia, monſtrent.
Sentit enim vim quiſque ſuam, quam poſſit abuti,
Cornua nata priùs vitulo quam frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infenſus inurget.
At catuli Pantherarum, ſcymnique Leonum
Unguibus, ac pedibus jam tum, morſuque repugnant,
Vixdum cùm ipſis ſunt dentes ungueſque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, & à pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare Aliquem tum nomina diſtribuiſſe
Rebus, & inde Homines didiciſſe vocabula prima,
Deſipere 'ſt: nam cur Hic poſſet cuncta notare
Vocibus, & varios ſonitus emittere linguæ,
Tempore eodem Alii facere id non quiſſe putentur?
Præterea, ſi non Alii quoque vocibus uſi
Inter ſe fuerant: unde inſita notities eſt
Utilitatis, & unde data 'ſt Huic prima poteſtas,
Quid vellet facere, ut ſcirent, animoque viderent?
Cogere item plureis Unus, victoſque domare
Non poterat, rerum ut perdiſcere nomina vellent:
Nec ratione docere ulla, ſuadereque ſurdis,
Quid facto eſſet opus, faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla ſibi ferrent ampliùs aureis
Vocis inauditos ſonitus obtundere fruſtra.
Poſtremò, quid in hac mirabile tantopere eſt re,
Si genus Humanum, cui vox, & lingua vigeret,
Pro vario ſenſu varias res voce notaret,
Cùm Pecudes mutæ, cùm denique ſæcla Ferarum
Diſſimiles ſoleant voces variaſque ciere,
Cùm Metus, aut Dolor eſt, & cùm jam Gaudia gliſcunt?

1030. *Infantia linguæ.*) Juvenalis, Sat. x.

Madidi Infantia *Naſi.*

Sed Infantiam linguæ rectè interpretari videor.

1037. *Vixdum cum ipſis.*) Giſanius, *Vix etiam, cum*, &c. Lambinus. *Vix dum etiam cum*, vel *Vix dum eis cum.*

1039. *Tremulum auxiliatum.*) Propter tremulum Alarum motum.

1055. *Poſtremo, quid in hac*, &c.) Si enim nomina ipſa per ſe cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent, atque ex ſola pronunciatione trium quatuorve Syllabarum ſingularis aliqua cognitio pararetur, ſanè mirandum foret; ſed cùm ab Uſu, Uſus autem à temeritate, fortuna, commoditate, interdum & à Popelli imperitia, &c. pendeat, nihil ſane mirabile eſt, quod ait Lucretius. *Faber.*

Quippe etenim id licet è rebus cognoſcere apertis.
Inritata canum cùm primum magna Moloſsûm
Mollia ricta fremunt duros nudantia denteis:
Longè alio ſonitu rabie diſtracta minantur:
Et cùm jam latrant, & vocibus omnia complent,
At catulos blandè cùm lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morſuque petentes,
Suſpenſis teneros imitantur dentibus hauſtus:
Longè alio pacto gannitu vocis adulant:
Et cùm deſerti baubantur in ædibus, aut cùm
Plorantes fugiunt ſummiſſo corpore plagas.
  Denique non Hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi Equus florenti ætate juvencus
Pinnigeri ſævit calcaribus ictus Amoris;
Et fremitum patulis ſub naribus edit ad arma:
Ac cùm ſis aliàs concuſſis artibus hinnit?
  Poſtremò, genus Alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque Oſſifragæ, Mergique marinis
Fluctibus in ſalſis victum vitamque petentes,
Longè alias alio jaciunt in tempore voces,
Et cum de victu certant, prædaque repugnant:
Et partim mutant cum tempeſtatibus unà
Raucíſonos cantus, Cornicum ut ſæcla vetuſta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur & imbreis
Poſcere, & interdum ventos auraſque vocare.
Ergo, ſi varii ſenſus Animalia cogunt,
Muta tamen cum ſint, varias emittere voces:
Quantò mortaleis magis æquum 'ſt tum potuiſſe
Diſſimileis alia, atque alia res voce notare?
  Illud in his rebus tacitus ne fortè requiras:

Fulmen

1063. *Ricta.*) [Ut lib. IV. *Volta* pro *Vultus*: Et lib. VI. v. 1193. *Inhorrebat Rictum.* *Fremunt* autem rectè legitur, nec admittendum eſt Nonii *Tremunt*, rejiciendum verò, licet mille Codd. exhibeant, Gifanii *Premunt.*

1067. *Morſuque petentes.*) Alii, *Patente.* Certant etiam Grammatici utrùm *Lactant*, an *Jactant* legeretur. In ſequenti verſu pro *Teneros*, Faber, *Veros.* Negligo.

1075. *Ad arma.*) Alius forſan iſtarum vocum ſenſus, ſed turpiculus.

1067. *Sis.*) Suis; ut lib. III.

Lumina Sis *oculis etiam bonus Ancu' reliquit.*

1085. *Ventos auraſque vocare, & imbres poſcere.*) Inde Virg. 1. Georg.

Tum Cornix plena pluviam vocat *improba voce.*

1090. *Illud in his rebus.*, &c.) Suprà Ignis mentionem fecit, v. 1009. Jam verò, v. 17. docet Ignem vel

Fulmine

Fulmen detulit in terras mortalibus Ignem
Primitùs: Inde omnis Flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
Fulgere, cùm cœli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen cùm ventis pulsa vacillans.
Æstuat in ramos incumbens arbòris Arbor,
Exprimitur validis extritus viribus Ignis:
Et micat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus Ignem.
  Inde Cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atque æstu victa per agros.
Inque dies magis hi victum vitamque priorem
Commutare novis monstrabant rebus, & igni,
Ingenio qui præstabant, & corde vigebant.
  Condere cœperunt urbeis, arcemque locare
Præsidium Reges ipsi sibi, perfugiumque:
Et pecudes, & agros divisere, atque dedere
Pro Facie cujusque, & Viribus, Ingenioque.
Nam Facies multùm valuit, viresque vigebant:
Posteriùs Res inventa 'st, Aurumque repertum,
Quod facilè & Validis; & Pulchris demsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quamlibet & fortes, & pulchro corpore creti.

Quòd

Fulmine in Terras delatum, vel ex arboribus Vento jactatis ramisque inter se contritis natum primò se Mortalibus exhibuisse; Illius autem ministerio ad præparandos cibos Homines fuisse usos, quoniam observaverant Solis calore mitiores fieri, & sibi aptiores fructus: Inde alius Victus, alia vivendi Ratio, quam invenit ingeniosa Luxuries.

1098. *Et micat.*) Gifanius: *Emicat.*

1099. *Mutua.*) Ita, lib. II.
——— *Mortales* mutua *vivunt.*

1197. *Condere cœperunt Urbes*, &c.) Ut communi saluti meliùs consultum foret, summa potestas defertur Uni, quem Forma, Ingenio, aut Viribus præstantem, & planè Regem effecerat Natura: Ille Urbes, Ille Arces condidit, Sibi Subditisque suis ab Hostium injuriis præsidium: Illius arbitrio agebantur omnia, & O fœlix Humanum Genus sub tali Principe! Sed subitò corrupit Avaritia, evertit omnia Ambitio, & ita hodiè dominantur, ut si vivere velis, rerum publicarum administrationem fuge; Difficulter enim obtinetur imperium, & difficiliùs retinetur: Pro voluptatibus curas affert & molestias, instabile denique & infirmum est. Invidia & insidiis undique petitum. Sed quid moneo? Semper rapuit, semperque rapiet Homines,

Ventoso Gloria curru. Hæc, v. 28.

1111. *Viresque vivebant.*) Faber, *Vigentes.*

Quòd ſi quis vera vitam ratione gubernet,
Divitiæ grandes homini ſunt, Vivere parcè
Æquo animo; neque enim 'ſt unquam pænuria Parvi:
At claros ſe homines voluere eſſe, atque potenteis,
Ut fundamento ſtabili fortuna maneret,
Et placidam poſſent Opulenti degere vitam;
Nequicquam: Quoniam ad ſummum ſuccedere honorem
Certantes, iter infeſtum fecère viaï.
Et tamen è ſummo quaſi Fulmen dejicit ictos
Invidia interdum contemtim in Tartara tetra:
Ut ſatiùs multò jam ſit parere quietum,
Quàm regere Imperio res velle, & Regna tenere.
Proinde, ſive incaſsum defeſſi ſanguine ſudent
Anguſtum per iter luctantes Ambitionis:
Invidia quoniam ſeu Fulmine ſumma vaporant
Plerumque, & quæ ſunt aliis magis edita cunque:
Quandoquidem ſapiunt alieno ex ore: petuntque
Res ex auditis potiùs, quàm ſenſibus ipſis:
Nec magis id nunc eſt, nec erit mox, quàm fuit antè.
Ergo Regibus occiſis ſubverſa jacebat
Priſtina majeſtas ſoliorum, & ſceptra ſuperba;
Et capitis Summi præclarum Inſigne cruentum
Sub pedibus Volgi magnum lugebat honorem:
Nam cupidè conculcatur nimis antè metutum.
Res itaque ad ſummam Fœcem Turbaſque redibat.

Imperium

1116. *Quòd ſiquis vera*, &c.) Lege quæ ſequuntur, & fateberis Epicurum providum eſſe & continentem, ab omni Avaritia & Ambitione alienum, nam utraque curas affert & moleſtias, neutra promovet fœlicitatem: Hinc ipſius effatum, ἥδιςα πολυτελείας ἀπολάυϐσιν οἱ ἥκιςα ταύτης δεόμενοι.

1122. *Quoniam ad ſummum*, &c.) Diverſam ab Aliis, ſed veram interpretationem appoſuiſſe videor.

1128. *Sanguine ſudent.*) Valdè laborent. Interpretes, quibus credo, quoniam quid meliùs dici poſſit nondum inveni.

1130. *Invidia quoniam.*) Duos hoſce verſus, ſi Libri permitterent, delerem, certè ejectis iſtis integra foret ſententia, quæ illorum interventu luxata videtur.

1135. *Ergò, Regibus occiſis*, &c.) Deturbatis Regibus iterum Vis, Injuriæ, Tumultus, & ad priſtinam feritatem rediit Hominum vita, tandem placuit Magiſtratus creare, Leges conſtituere, & pœnis coërcere injurioſos: Prudenter hoc quidem, nam Metus vehementiſſima cauſa eſt, & Timore Homines maximè continentur. Ne verò quis putet ſe impune fœdera violare poſſe, quoniam clam peccet, nam Garrula eſt Conſcientia, & multi vel Morbo delirantes, vel in Somnis ſuorum ſcelerum indicium fecerunt.

1139. *Metutum.*) Vox Antiquis nota.

Imperium ſibi cùm, ac ſummatum quiſque petebat.
Inde Magiſtratum partim docuere creare,
Juraque conſtituère, ut vellent legibus uti:
Nam genus Humanum defeſſum vi colere ævum,
Ex inimicitiis languebat; quò magis ipſum
Sponte ſua cecidit ſub leges, arctaque jura:
Acriùs ex Ira quòd enim ſe quiſque parabat
Ulciſci, quàm nunc conceſſum 'ſt Legibus æquis;
Hanc ob rem 'ſt Homines pertæſum vi colere ævum:
Unde Metus maculat pœnarum præmia vitæ.
Circumretit enim Vis atque Injuria quemque,
Atque, unde exorta 'ſt, ad eum plerumque revertit;
Nec facile 'ſt placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etſi fallit enim Divûm genus Humanumque,
Perpetuò tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi ſe multi per Somnia ſæpe loquentes,
Aut Morbo delirantes procrâxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dediſſe.
Nunc quæ cauſa Deûm per magnas Numina genteis
Pervolgârit, & ararum compleverit urbeis,
Suſcipiendaque curârit ſolennia ſacra,
" Quæ nunc in magnis florent ſacra rebu' lociſque:

1141. *Summatum.*) Summum gradum, aut ſummos honores.

1142. *Docuere.*) Forſan, *Didicere.*

1150. *Unde metus maculat.*) Apertior trium horum verſuum ſententia, ſi invertatur illorum ordo,

Circumretit enim vis atque injuria quemque,
Atque unde exorta eſt ad eum plerumque revertit,
Unde metus, &c.

1158. *Procrâxe.*) Verbum originis Græcæ, à κράζω, ἔκραγον, unde Poëta finxit τὸ procrago, *Faber*: Alii, *Protrâxe* pro Protraxiſſe.

1160. *Nunc quæ cauſa*, &c) A primo Hominum ortu Religio, & Deorum metus; Unde verò iſta Numinum notities? à Simulachris quibuſdam, è Diis ipſis (quibus quaſi Corpus & quaſi Sanguinem attribuit Epicurus) profluentibus, an fortuitò natis incertum eſt. Iſta autem Simulachra perpetuo in mentes Hominum tam vigilantium quàm dormientium incurſu efficiebant, ut conjicerent Homines extare alicubi ipſis conſimiles naturas, Intelligentiæ capaces, quippe Membra movere, & loqui Simulachra videbantur: Immortales etiam quoniam eadem ſemper Simulachrorum forma, & immenſa illorum virtus, v. 4. Beatas denique, quoniam neque Metu Mortis nec Periculis erant vexatæ, & nunquam laſſatæ æterno quaſi otio fruebantur. v. 4.

1163. *Quæ nunc in magnis*, &c.) Hic verſus vel Spurius eſt, vel extra omnem medendi ſpem jacet, ſenſus enim illius eſſe debuerat,

Quæ nunc in cunctis fumant ariſque fociſque.

Faber. At ſanus videtur verſus & integer.

Unde etiam nunc eſt Mortalibus inſitus Horror,
Qui delubra Deûm nova toto ſuſcitat orbi
Terrarum, & feſtis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile 'ſt rationem reddere verbis.
Quippe etenim jam tum Divûm Mortalia ſæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in ſomnis mirando corporis auctu.
His igitur ſenſum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, voceſque ſuperbas
Mittere pro facie præclara, & viribus amplis:
Æternamque dabant vitam, quia ſemper eorum
Suppeditabatur facies, & forma manebat,
(Et manet omnino) & quòd tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci poſſe putabant.
Fortuniſque ideo longe præſtare putabant
Quòd mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
Et ſimul in ſomnis quia multa, & mira videbant
Efficere, & nullum capere ipſos inde laborem.
Præterea, Cœli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti;
Nec poterant quibus id fieret cognoſcere cauſis:
Ergo perfugium ſibi habebant omnia Divis
Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.
In Cœloque Deûm ſedes, & templa locârunt,
Per cœlum volvi quia Sol, & Luna videntur:
Luna, Dies, & Nox, & noctis Signa ſevera,
Noctivagæque faces cœli, Flammæque volantes,
Nubila, Ros, Imbres, Nix, Venti, Fulmina, Grando,
Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum.

O ge-

1176. *Et manet omnino, & quod.*) Alii, *Et tamen omnino, quos:* Qui quid velint ipſi videant. Alii, *& manet omnino, quos:* Id eſt, Neceſſe ut maneat illorum forma quos, &c.

1182. *Præterea, Cœli rationes, &c.*) Si aliam Religionis originem requiras: En cauſarum naturalium ignorantiam! v. 11. Nam cùm Siderum converſiones, viciſſitudines Tempeſtatum, Grandinem, Nivem, ventos denique, Fulmenque viderint Homines, neque quo modo hæc fierent explicare potuerunt, fugiebant ad Deum, nam conſtantes Siderum motus cui potiùſquàm ſapienti gubernatori attribuerent? Et ubi illius ſedem aptiùs quàm in Cœlo collocarent, unde Nix, Grando, Fulmen, &c?

1182. *Cœli rationes.*) *Ratos Cœli motus:* Sæpe Lucretius, & meliùs quàm, *Cœli regiones.*

1189. *Signa ſevera.*) Alii, *Serena.*

1192. *Murmura magna minarum.*) Per quæ Dii videntur Hominibus minari, & terrorem inferre.

O genus infelix humanum! talia Divis
Cùm tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
Quantos tum gemitus Ipsi sibi, quantaque nobis
Volnera; quas lacrymas peperère minoribu' nostris!
Nec Pietas ulla 'st velatum sæpe videri
Vertier ad Lapidem, atque omneis accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, & pandere palmas
Antè Deûm delubra, nec aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed magè pacata posse omnia mente tueri.
Nam cùm suspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem Solis, Lunæque viarum,
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquæ fortè Deûm nobis immensa potestas
Sit vario motu quæ candida sidera verset.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquænam fuerit Mundi genitalis origo:
Et simul, ecquæ sit finis, quoad mœnia Mundi,
Et tanti motus hunc possint ferre laborem:

An

1193. *O genus infelix Humanum!*) Opinio de Providentia, si Epicuro credimus, unica est causa Solicitudinis illius, quæ vitas Hominum affligit, atque hæc Sententia, v. 24. qui sequuntur, explicatur. Ab illo autem Opinione vulgi vana & inepta Superstitio, quæ nulla est erga Deos Pietas: Qui vere Pius, seipsum respicit, explorat Naturæ vires, ut omnia intelligat, nihil admiretur; Inde enim fit ut Siderum motus, & alia Naturæ phænomena intrepidus spectaret, dum omnia fieri sine Deorum interventu noverit: Nam Pietatis Mater (Papicolam crederes Lucretium) Ignorantia. *Horat.* Ep. 6. lib. I.

Nil admirari propè res est una Numici,
Solaque quæ possit facere, & servare beatum:
Hunc Solem, & Stellas, & decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent:

Alius,

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
—— Strepitumque Acheruntis avari
Subjecit pedibus.

1197. *Velatum sæpe videri*, &c.) Romani velato capite & circumacto dextrorsum Corpore Deos (Lapides) venerabantur: vid. *Plutarch.* ῥωμαϊκὰ, & Vitam Marcelli: & Interpretes *Minutii Fœlicis*, pag. 12.

1208. *Ecquæ fortè Deum nobis.*) Pro *Nobis* Faber substituit, *Endo polis*, In Cœlis. Sed ista audacior est conjectura, & *Tibi*, *Sibi*, *Vobis*, *Nobis*, &c. pro libitu inserebant veteres Poëtæ.

1213. *Et tanti motus hunc possint ferre.*) Alii, *Taciti*: Sed sive *Taciti* sive *Tanti* legas, perinde est; Recte autem leges,

Hunc *tanti motus possint* sufferre *laborem.* Faber.

An Divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu,
Immensi validas ævi contemnere vireis.
Præterea, cui non animus formidine Divûm
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili cùm plaga torrida Tellus
Contremit, & magnum percurrunt Murmura cœlum?
Non Populi, Gentesque tremunt? Regesque superbi
Conripiunt Divûm perculsi membra timore,
Ne quod ob admissum fœdè, dictumve superbè
Pœnarum gravè sit solvendi tempus adactum?
Summa etiam cum vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super æquora vertit,
Cum validis pariter Legionibus, atque Elephantis:
Non Divûm pacem votis adit? ac prece quæsit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequicquam: quoniam violento turbine sæpe
Conreptus nihilo fertur minùs ad vada lethi:
Usqueadeo res humanas Vis abdita quædam
Obterit, & pulchros Fasceis, sævasque Secureis
Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.
Denique sub pedibus Tellus cùm tota vacillat,
Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur:
Quid mirum si se temnunt Mortalia sæcla?
Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
In rebus vireis Divûm, quæ cuncta gubernent?
Quod superest, Æs, atque Aurum, Ferrumque repertum 'st,

Et

1217. *Præterea, cui non*, &c.) Alia denique Religionis causa est Timor, v. 23. Procellis, Terræ-motu, aliisque maximis malis, quæ nulla sua vi, nulla arte aut industria eluctari possunt, Homines attoniti Potestatum invisibilium opem & auxilium implorabant: Inde Preces & vota, &

Primus in orbe Deos fecit timor.

At quid valent vota? sævit ventus, preces simul & vela rapit, nec magis audiunt Numina quàm Tempestas: Casu feruntur, rapiuntur omnia.

218. *Conrepunt.*) Translatio mirabilis & audax, ideo quidam legendum censent, *Horrescunt.*

1237. *Se temnunt.*) Suæ, viz. imbecillitatis conscii.

1240. *Quod superest, Æs*, &c.) Prima Metallorum Inventio & Usus, quo denique in honore & pretio singula erant, versibus 40. explicatur: Inventio ad Sylvarum exustionem, factamque exinde Metallorum colliquationem refertur, v. 18. Combustis enim (quo modo exortum fuit istud incendium nihil attinet) Sylvis liquefacta quæ in Terræ venis dispersa jacebant Metalla in unam Massam confluebant;

Et ſimul Argenti pondus, Plumbique poteſtas:
Ignis ubi ingenteis ſylvas ardore cremârat
Montibus in magnis, ſeu cœli fulmine miſſo,
Sive quod inter ſe bellum ſylveſtre gerentes,
Hoſtibus intulerant ignem formidinis ergo;
Sive quòd inducti Terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, & paſcua reddere rura:
Sive Feras interficere, & diteſcere præda:
Nam Fovea, atque Igni priùs eſt venarier ortum,
Quàm ſæpire Plagis ſaltum, Canibuſque ciere.
Quicquid id eſt, quacunque è cauſa flammeus ardor
Horribili ſonitu ſylvas exederat altis
Ab radicibus, & terram percoxerat igni,
Manabat venis ferventibus in loca terræ
Concava conveniens Argenti rivus & Auri,
Æris item & Plumbi; quæ cùm concreta videbant
Poſteriùs claro in terris ſplendere colore,
Tollebant nitido capti, lævique lepore:
Et ſimili formata videbant eſſe figura,
Atque lacunarum fuerant veſtigia cuique,
Tum penetrabat eos, poſſe hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, & faciem decurrere rerum,
Et prorſum quamvis in acuta ac tenuia poſſe
Mucronum duci faſtigia procudendo;
Ut ſibi tela parent, ſylvaſque excidere poſſint,

Materiem

bant; quàm cùm lævem ſplendidamque Homines viderint, tollebant, experturi cui uſui res iſta tam lævis & nitida inſerviret. Cùm verò obſervaverint Maſſæ illius figuram conformem eſſe figuræ iſtius lacunæ ſeu foveæ in quam confluxerat, concludebant eadem Metalla Igne iterùm reſoluta in quamlibet formam duci, ita denique attenuari poſſe, ut Mucronem accipiant & Acumen. Inde è quolibet Metallo Inſtrumenta faciebant, quibus Sylvas exciderent, Tigna Trabeſque perforarent, &c. Quoniam verò Aurum & Argentum faciliùs obtundebantur, quia molliora; Ideo primis iſtis Hominibus Æs videbatur pretioſius, quòd utilius: Neque Naturam ſequuntur inficeti iſti Homines, qui Auro & Argento inutilibus Metallis ſtupent, Æs & Ferrum utiliora negligunt. v. 21.

1242. *Ignis ubi.* &c.) Idem narrat Poſidonius apud Strabonem, lib. III. de Mineris Turditaniæ ſive Andaluſiæ, Athenæus, lib. VI. cap. 4. Ariſtoteles de Mirabilibus Auſcul. & Diodorus Siculus.

1252. *Altis.*) Meliùs quàm *Altas:* Nam *Altæ* radices in Venas Metallorum deſcendunt.

1265. *Sylvaſque excidere.*) Quidam non abſurde, *Quibu' ſylvas cædere:* In ſequenti verſu ſive legas,

Materiem lævare, dolare, &c.

ſive,

Materiamque dolare, & lævia reddere, &c.

perinde eſt.

U 5

Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minùs Argento facere hæc Auroque parabant,
Quàm validi primùm violentis viribus Æris:
Nequicquam: Quoniam cedebat victa poteſtas,
Nec poterat pariter durum ſufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis Æs, Aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retuſum,
Nunc jacet Æs, Aurum in ſummum ſucceſſit honorem:
Sic volvenda ætas commutat tempora rèrum,
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
Porro aliud ſuccedit, & è contemtibus exit,
Inde dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, & miro 'ſt mortaleis inter honore.
Nunc tibi quo pacto Ferri natura reperta
Sit, facile 'ſt ipſum per te cognoſcere, Memmi,
Arma antiqua, Manus, Ungues, Denteſque fuerunt,
Et Lapides, & item ſylvarum fragmina Rami,
Et Flammæ, atque Ignes poſtquam ſunt cognita primum:
Poſterius Ferri vis eſt, Æriſque reperta:
Et prior Æris erat quàm Ferri cognitus uſus:
Quò facilis magis eſt natura, & copia major.
Ære ſolum terræ tractabant, Æreque belli

Miſcebant

1275. *Volvenda ætas.*) Virgilius, Æn. IX.

Volvenda Dies en attulit ultro.

Volvenda, *Volubilis.* Servius.

1280. *Nunc Tibi quo pacto*, &c.) Cùm Ferri non minùs quàm Æris, Argenti, Plumbique Venæ Sylvarum igneſcentium ardore colliqueſcere videantur; Unde fere apud Veteres nulla Ferri, plurima autem Æris mentio? Quoniam, v. 16. Æs erat tractabilius Metallum, & major illius copia; Inde Arma primorum Hominum. & Agricolarum inſtrumenta Ærea; Demum ſucceſſit Ferrum, induratæ Telluri colendæ, & creſcenti indies Hominum feritati aptius Metallum.

1288. *Ære ſolum Terræ.*) Heſiodus, Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, lib. I. v. 150.

Τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δέ τε οἶκοι,
Χαλκῷ εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

In Ærea ætate. Et Euſtathius, ad I. Il. v. 236.
χαλκὸν δὲ τὸ σίδηρον λέγει, διὰ τὴν πάλαι χρῆσιν τοῦ χαλκοῦ: &c. His adjungam pauca ex Athenæo, lib. VI. cap. 4. ἱστορεῖ τὰ αὐτὰ καὶ Φανίας, ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ τυράννων· ὡς χαλκῶν ὄντων τῶν παλαιῶν ἀναθημάτων, καὶ τριπόδων, καὶ λεβήτων, καὶ ἐγχειριδίων· ὧν ἐφ' ἑνὸς καὶ ἐπιγεγράφθαι φησίν,

Θάησαί μ', ἐτεὸν, γὰρ ἐν Ἰλίου εὐρέϊ πύργῳ
Ἦν, ὅτε καλλικόμῳ μαρνάμεθ' ἀμφ' Ἑλένῃ,
Καὶ μ' Ἀντηνορίδης ἐφόρει κρείων Ἑλικάων, &c.

Miscebant fluctus, & volnera vasta serebant,
Et pecus, atque agros adimebant: Nam facilè ollis
Omnia cedebant armatis nuda & inerma.
Inde minutatim processit Ferreus ensis,
Versaque in opprobrium species est Falcis ahenæ,
Et Ferro cœpere solum proscindere terræ;
Exæquataque sunt creperi certamina belli.
Et prius est reppertum in Equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frænis dextraque vigere;
Quàm bijugo curru belli tentare pericla:
Et Bijugo prius est, quàm bis conjungere Binos,
Et quàm falciferos inventum ascendere Currus.
Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Angui-

1289. *Serebant.*) Alii, *ferebant*, id est, *Inferebant*. At Tacitus, *Prælia serebant*: Livius, *Pugnam conseruerent*. Plautus, *Pugnos in faciem serere*.

1295. *Creperi.*) Dubii, incerti; *Attius*,

Nunc in re crepera *quid captas consilii?*

1296. *Et prius est reppertum*, &c.) Alii, *Armatum*. Factam in superiori versu *Belli* mentionem excipiunt, v. 53. quibus efferæ istæ, quas bellicas vocamus, Artes primorum Hominum explicantur: Quod autem simplicius & facilius illud prius jure censeatur: Ideo ex Equis primum pugnabant, Equus enim mansuetum Animal, deinde Equos curru jungebant binos, deinde quatuor, istosque currus falcibus armabant: Deinde Feræ in Prælia eductæ, Elephantes ab Afris, à Parthis Leones, Tauri, denique Apri, &c. At quis credet? non ipse *Lucretius*: quoniam verò in quibusdam Historiis talia invenerat, ideò recenset; falsa veris conjungens. Quanquam non videantur prorsus incredibilia, nam quid non invenit ingeniosa feritas, aut quodnam genus auxilii rejiciunt desperantes & oppressi Homines?

1297. *Dextraque vigere.*) Dextra pugnare, *Lambinus*. Gifanius *Vegere*: id est, incitare, impellere; Quasi dextra equos Equites impellunt! *Faber* denique *Virgave viere*: *Vieo* autem est *Flecto*, unde *Vimen*, *Victor*, & *Vietus*: Unde *Viere Equum*, est *Flectere Equum*: Usus autem Virgæ in moderando Equo longè antiquior debet esse quàm Usus frænorum. Quòd si *Armatum* (& quidni *Armatum*?) in priori versu legatur, tota ista Fabri emendatio concidet; Nam Equites Armatos Equos suos *Virga vientes* securi rideamus.

1299. *Et Bijugo.*) *Bijugos*, Faber: & felicior hæc quidem conjectura: Id est, *Inventæ sunt Bigæ ante Quadrigas*.

1301. *Inde Boves Lucas.*) Ut *Campas* pro *Campanus*, apud Plautum alicubi, ita *Lucas* pro *Lucanus*: Sic autem dicti sunt Elephantes, quòd eos Romani primùm apud Lucanos viderint in bello adversus Pyrrhum. *Faber*. Plinius, lib. VIII. cap. 6. *Elephantas Italia primum vidit Pyrrhi Regis bello, & Boves Lucas appellavit in Lucanis visos*. Varro tamen, lib. VI. de Ling. Lat. *Luca Bos Elephas, cur ita sit dicta duobus modis inveni scriptum, nam in C. Ælii commentario à Lybicis Lucas, & in Virginii commentario à Lucanis Lucas, ab eo quod nostri*

Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, & magnas Martis turbare catervas.
Sic alid èx alio peperit Discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis:
Inque dies, belli terroribus addidit augmen.
Tentârunt etiam Tauros in mœnere belli,
Expertique Sues sævos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthi præ se misere Leones
Cum ductoribus armatis, sævisque magistris,
Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere;
Nequicquam: Quoniam permista cæde calentes
Turbabant sævi nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas;
Nec poterant Equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, & frænis convertere in hosteis.
Inritata Leæ jaciebant corpora saltu
Undique, & advorsum venientibus ora petebant:
Et nec-opinanteis à tergo diripiebant,
Deplexæque dabant in terram volnere vinctos:
Morsibus adfixæ validis, atque unguibus uncis.
Jactabantque Sues Tauri, pedibusque terebant;
Et latera, ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis socios cædebant dentibus Apri,

"Tela

stri maximam quadrupedem quam ipsi habebant, vocarent Bovem, & in Lucanis Pyrrhi bello primum vidissent apud Hostes Elephantos, id est, Quadrupedes cornutas (nam quos dentes multi dicunt sunt cornua) Lucum Bovem appellasse: Ego arbitror potiùs Lucas à luce, quod longè relucebant, propter inauratos regios clypeos quibus eorum tum ornatæ erant Turres. Frigida Interpretatio.

1301. *Turrito corpore.*) Elephantes dorso Turres gestabant.

1302. *Anguimanos.*) Proboscis Elephanti *Manus* dicitur, sed illa *Manus* instar Serpentis; Unde *Anguimani.*

1307. *Mœnere.*) Alii, in *Munera.*

1314. *Terrificas*, &c.) Hunc Versum abesse hinc velim, neque enim facilè crediderim cristas Capitibus Leonum annexas, alibi legitur. lib. II. v. 632. sed suo loco, & una voce variat, *Faber.*

1320. *Deplexæque.*) Solutæ, à πλέκω, unde *Implico*, &c. Qui *Depexæ* legunt, id est, *Horridæ*, & locum hunc Terentii afferunt, adeo *depexum dabo*, Somnia somniant. Hæc *Faber* è *Lambino*: Alii *Devexæ*, id est, pronæ & deorsum ruentes: Ego verò *Deplexæ*, alia prorsus significatione; *De* enim auget; Igitur *Deplexæ*, arctè amplexæ, seu implicitæ, postulante sententia interpretor; in versu sequenti, *adfixæ*, & in hoc versu vox *Vinctos* idem confirmat.

"Tela infracta ſuo tinguentes ſanguine ſævi:
"In ſe fracta ſuo tinguentes ſanguine tela:
Permiſtaſque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus
Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
Nequicquam: Quoniam à nervis ſucciſa videres
Concidere, atque gravi terram conſternere caſu.
Sic, quos antè domi domitos ſatis eſſe putabant,
Effervíſcere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
Nec poterant ullam partem redducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc ſæpe boves Lucæ ferro malè mactæ
Diffugiunt, fera facta ſuis cùm multa dedere.
Sic fuit, ut facerent: Sed vix adducor, ut antè
Non quierint animo præſentire, atque videre,
Quàm commune malum fuerat, fœdumque futurum.
Et magis id poſſis factum contendere in Omni,
In variis mundis varia ratione creatis,
Quàm certò atque uno terrarum quolibet Orbi.
Sed facere id non tam vincendi ſpe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hoſtes, ipſique perire,
Qui numero diffidebant, armiſque vacabant.
Nexilis antè fuit veſtis, quàm Textile tegmen:

Textile

1326. *Tela infracta ſuo*, &c.) Poſteriorem multi, utrumque verſum *Lambinus* veruto conficit, nec crudelis Ille.

1329. *Exibant.*) Vitabant; Virgilius,

Corpore tela modò, atque oculis vigilantibus exit.

1338. *Ut nunc ſæpe boves Lucæ.*) Lucæ boves, Elephautes, quos in Spectaculis (ſi ulli Lucretii ætate in Spectaculis Elephantes) aliquando vulnerabant. Lambinus, *Boves Lectæ:* At Gifanius, è Codd. *Boves* Templis *ferro malè* cæſæ.

1338. *Malè mactæ.*) Ferro Cæſæ.

1347. *Quàm dare.*) *Dare*, facere aliquid novi, ſtruere damnum, &c.) Terent. Plaut. & modò Lucretius, *fera facta dederunt:* Faber.

1348. *Armiſque vacabant*) Inermes erant, Sic *Vita vacat*, Furius apud Donat. pro mortuus eſt. *Faber.*

1349. *Nexilis antè fuit Veſtis*, &c.) Si molliores Artes reſpicias, prima de Veſtibus cura; Nexilis autem Veſtis, è pellibus, viz ferinis quæ non erant conſutæ, ante textilem; fruſtra enim textilem ante uſum ferri, quo parantur inſtrumenta textoria, requiras: Neque denique Ars textoria primùm fœminis commiſſa, illam Viri exercebant, quippe magis ſolertes & in Artibus ingenioſi: Deinde Agricolæ Viris mollitiem exprobrando effecerunt, ut mollioribus Artibus relictis magis duras excolerent. v. 11.

Textile poſt ferrum'ſt: quia ferro tela parantur:
Nec ratione alia poſſunt tam lævia gigni
Inſilia, ac fuſi, & radii, ſcapique ſonantes.
 Et facere antè Viros lanam Natura coëgit,
Quàm Muliebre genus, nam longè præſtat in arte,
Et ſollertius eſt multò genus omne Virile:
Agricolæ donec vitio vertere ſeveri,
Ut Muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipſi potiùs durum ſufferre laborem:
Atque opere in duro durarent membra, manuſque.
 At ſpecimen Sationis, & Inſitionis origo
Ipſa fuit rerum primùm Natura creatrix.
Arboribus quoniam baccæ, glandeſque caducæ
Tempeſtiva dabant pullorum examina ſubter.
Unde etiam libitum'ſt ſtirpeis committere ramis:
Et nova defodere in terram virgulta per agros:
Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructuſque feros manſueſcere terra
Cernebant indulgendo, blandèque colendo.
Inque dies magis in montem ſuccedere ſylvas
Cogebant, infraque locum concedere cultis:

Prata,

1350. *Tela parantur.*) Codd. & Giſanius, *Paratur.* *Tela* enim aliquando ſignificat ipſum inſtrumentum textorium, cui accommodatur Tela.

1352. *Inſilia.*) Hæc vox fugit Interpretes: Faber demum exiſtimat *Inſilia* eſſe eam Inſtrumenti textorii partem, quæ pulſu pedum quatitur, ut ſtaminis pars modò attollatur modò deprimatur, ut fuſo ſeu radio currenti liberè tramcare liceat: Idque ab *inſiliendo.* Quam conjecturam evertere videtur vox iſta adjuncta *Lævia.* Voſſius ad Catullum, p. 249. *Enſilia.*

1352. *Scapique ſonantes.*) An ſignificent Inſtrumenta Textoris, quorum pulſu Tela coarctatur & condenſatur, vel Jugum circa quod ſtamina volvuntur, videant Grammatici.

1353. *Lanam facere.*) Lanam carpere, texere, & nere.

1359. *Atque Opere in duro.*) Oſtendit verſus ſuperior hunc Spurium eſſe, quod primus, opinor, moneo. *Faber.*

1360. *At ſpecimen ſationis*, &c.) Arbores plantare, ab ipſa Natura didicerunt, obſervabant enim baccas glandesque deciduas nova virgulta producere; Inde idem tentabant Homines, & unuſquiſque pro ingenio ſuo aliquid Agrorum Hortorumque culturæ addidit; & exinde tandem iſta, quam videmus, Hortorum amœnitas, iſta arborum florumque ornata diſpoſitio. v. 18.

1369. *Succedere.*) Surſum cedere, nam excisis, quæ campos vallesque occupabant arboribus, Sylvæ in montes ſurſum cedere videbantur.

Prata, Lacus, Rivos, Segetes, Vinetaque læta
Collibus, & campis ut haberent, atque olearum
Cærula diſtinguens inter plaga currere poſſet
Per tumulos, & convalleis, campoſque profuſa:
Ut nunc eſſe vides vario diſtincta lepore
Omnia, quæ pomis interſita dulcibus ornant:
Arbuſtiſque tenent felicibus obſita circùm.
At liquidas avium voces imitarier ore
Antè fuit multò, quàm lævia carmina cantu
Concelebrare homines poſſent, aureiſque juvare.
Et Zephyri cava per calamorum ſibila primum
Agreſteis docuere cavas inflare cicutas,
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulſata canentum,
Avia per nemora, ac ſylvas ſaltuſque reperta,
Per loca paſtorum deſerta, atque otia dia:
Sic unum quicquid paullatim protrahit Ætas
In medium, Ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
Cum ſatiate cibi: nam tum ſunt omnia cordi.
Sæpe itaque inter ſe proſtrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucundè corpora habebant:
Præſertim cum tempeſtas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas,

Tum

1378. *At liquidas Avium.*) Ut aliæ Artes, ſiç etiam Muſica primò rudis & inculta. Primùm enim in Avium imitatione conſtitit: Inde Fiſtula è Calamis (nam calami levi vento agitati ſibila quædam & murmura emittunt) compacta: Qua Paſtores mulcebant curas, aut in lætitiam effuſi ſe aliosque maximè oblectabant. Jocis etiam, feſtivis ſermonibus, & ſaltationi, incompoſitæ quidem, ſed ſatis ridiculæ indulgebant: Inde Riſus, Cachinni, & alia felicis otii delectamenta. Neque iſta operoſior qua nos utimur Muſica nos majori voluptate, quàm rudis iſta illos olim perfudit; Sed nova ſemper placent, & priſtina faſtidimus. v. 44.

1379. *Lævia carmina.*) Nam quod gratum ſenſibus, Illud læve Epicuro.

1381. *Et Zephyri, &c.*) Vid. Ovid. Metam. lib. I. v. 705.

1390. *Nam tum ſunt omnia cordi.*) Faber, *Otia cordi:* venuſtè: Voſſius ad Catullum, p. 167. *Omnia chordæ,* Poſt ſatietatem cibi nihil, inquit, hominibus æquè placet ac Muſica, utpote quæ tunc ſit τὰ πάντα. Nec eſt ut quiſquam miretur Chordas dici Tibias, cùm vice verſa Citharæ accipiantur quoque pro Tibiis.

Tum Joca, tum Sermo, tum dulces esse Cachinni
Consuerant: agrestis enim tum Musa vigebat:
Tum caput, atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus, & foliis lascivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra moventeis
Duriter, & duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur Risus, dulcesque Cachinni,
Omnia quod nova tum magis hæc, & mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somni,
Ducere multimodis voces, & flectere cantus;
Et supera calamos unco percurrere labro:
Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur,
Et numerûm servare genus didicere; neque hilo
Majorem interea capiunt dulcedini' fructum,
Quàm Sylvestre genus capiebat Terrigenarum.
Nam quod adest præsto, nisi quid cognovimus antè
Suavius, in primis placet, & pollere videtur;
Posteriorque ferè melior res illa reperta
Perdit, & immutat sensus ad pristina quæque.
Sic odium cœpit Glandis: sic illa relicta
Strata Cubilia sunt herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta Ferina 'st,
Quam reor invidia tali tunc esse repertam;
Ut lethum insidiis, qui gessit primus, obiret:
Et tandem inter eos distractum, sanguine multo
Dispersisse, neque in fructum convertere quisse.
Tunc igitur Pelles, nunc Aurum, & Purpura curis

Exer-

1404. *Solatia.*) Solatium, viz. sumitur pro eo quod rei alicujus amissæ loco datur, unde damnum resarciri queat: *Faber.*

1405. *Ducere multimodis voces.*) Vocem variè fingere & figurare; seu voce variè figurata cantillare; *Flectere cantus.* Hinc *molles in cantu flexiones* apud Ciceronem. *Lambinus.*

1407. *Vigiles.*) Castrenses intelligo: *Faber.* Ego verò curis ægros; ut, v. 1404. *Vigilantibus.*

1418. *Quam reor invidia tali.*) Prima vestis ita cæteris iis Terrigenis placuit, ut Inventori suo mortis caussa fuerit. *Faber.*

1420. *Distractum.*) Alii, *Distractam*, Vestem, viz. & in sequenti versu *Disperiisse*; & hæc lectio, quam Codd. Vet. exhibent, & *Heinsius* probat, admitti potuerit, si voces sequentes,

Neque in fructum convertere quisse, commodè paterentur.

1422. *Tunc igitur Pelles, &c.*) Illa autem pro Pelle pugna & cædes excu-

Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
Quò magis in nobis (ut opinor) culpa reſidit.
Frigus enim nudos ſine Pellibus excruciabat
Terrigenas: at nos nil lædit veſte carere
Purpurea, atque Auro, ſigniſque ingentibus apta;
Dum Plebeia tamen ſit, quæ defendere poſſit:
Ergo hominum genus incaſſum, fruſtraque laborat,
Semper & in curis conſumit inanibus ævum;
Nimirum, quia non cognovit, quæ ſit habendi
Finis, & omnino quoad creſcat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in Altum,
Et belli magnos commovit funditus æſtus.
  At vigiles mundi magnum & verſatile templum
Sol & Luna ſuo luſtrantes lumine circùm
Perdocuere homines Annorum tempora verti:
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
  Jam validis ſepti degebant Turribus ævum,
Et diviſa colebatur, diſcretaque tellus.
Tum Mare velivolum florebat navibu' pandis:

excuſari poſſit, nam ante veſtes textiles inventas ſolis pellibus defendebant frigus; At quis Homines excuſet qui bellis & rapinis miſcent omnia, ut auro clari, & inſignes purpura fulgerent? Sed id agunt quoniam inſana habendi cupidine aguntur, & ignorant veram voluptatem, quam Epicurus docuit, & quæ non tam delicias appetit, quàm neceſſariis contenta eſt. v. 13.

1433. *Vitam provexit in altum.*) Metaphora à Navigantibus, verſu ſequenti habes, *æſtus belli.*

1435. *At vigiles Mundi,* &c.) Quoniam diutina experientia certos feciſſet Homines Anni tempeſtates certo ordine redire, neque caſu fluere omnia, & turbari. (Nam Atomi primùm fortuitò convenientes ita motus ſui legibus, & vi naturæ conſtituuntur; ut niſi aliqua cauſa extrinſecùs adveniens impediat, iiſdem ſemper motibus ferentur) tandem certum ſtabileque vivendi genus amplexi ſunt; Inde conſtitutæ Reipublicæ, inſtituta etiam inter diverſas gentes commercia: Tum Literæ inventæ, Nati tum Poetæ Hiſtoriarum Patres, denique inventæ ſunt iſtæ artes, nam omnium Authorum nomina deſcribuntur, quæ Vitæ noſtræ aut Voluptati inſerviunt, v. 22.

1440. *Diſcretaque.*) Alii, *Deſcriptaque.*

1441. *Tum Mare velivolum*, &c.) Giſanius,

Tum Mare velivolis *florebat navibus* ponti.

Voſſius ad Catullum, p. 77. Hæc habet,

Tum Mare velivolum florebat propter odores.

Hæc eſt ſcriptura omnium, niſi fallor librorum; quam meritò docti ſe non intelligere fatentur: Sic enim, puto, ſcripſerat *Lucretius;*

Tum Mare velivolum florebat Protei ad oras.

Auxilia, & socios jam pacto fœdere habebant:
Carminibus cùm res gestas cœpêre Poëtæ
Tradere: nec multò priù' sunt Elementa reperta.
Propterea quid sit priùs actum respicere ætas
Nostra nequit, nisi quà ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque Agri culturas, Mœnia, Leges,
Arma, Vias, Vesteis, & cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, Picturas, & dædala signa polire,
Usus, & impigræ simul Experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec venêre cacumen.

Proteus & ipse Deus marinus, utpote qui primus navigâsse creditur; *Oræ* verò *Protei*, sunt oræ in quibus regnabat Proteus, in quibus omnibus navigationem floruisse affirmat. Quibus hæc placent, Illis nihil unquam displiceat: *Lambinus* invenit in quibusdam Codd. *Navibus pandis*, & istis vocibus ego quidem contentus.

1455. *Videmus.*) Alii, *Videbant:* imperitè.

QUòd à v. 56. ad v. 417. Solem, Terram, Mare, totam denique Mundi compagem nec ab æterno fuisse, nec in æternum duraturam asserit, id quidem piis omnibus & sanis Philosophis commune: Quòd verò verisimilibus quibusdam, veris autem multis firmisque rationibus probat; Illud sanè Lucretio proprium videtur; Nec meliora unquam (semper excipio sacras scripturas) argumenta invenies. Ideoque magis mirandum est, tam præclarum ingenium inservuisse futiles istos versus, à v. 157. ad v. 236. quibus evincere conatur Mundum hunc à Deo non fuisse factum: fingit enim Deum parcum nimis seu potiùs Malevolum, qui nihil nostri causa, omnia verò sui emolumenti intuitu agat. Qualem siquis pingat *Epicurum*, illum dicacis impudentiæ Poeta postularet. Deinde supponit omnem Dei æque ac Hominis notitiem à Simulachris dependere; At quis Iste Deus? non Ille quem percipit Mens humana, quem omnes Gentes agnoscunt, & venerantur: Demum quis ferat illum culpas, quas vocat, Mundi enumerantem, falsò omnes, & vanissimè effictas? Hæccine verò vitia in novo & recenti mundo? Id quidem negat ipse *Lucretius*, ideoque ineptè facit dum

labes

labes ruinasque ædificii longa ætate dehiſcentis imputat Artifici.

A v. 417. ad v. 509. Mundi ortum deſcribit, qua deſcriptione nulla eſt apud Phyſiologos aut magis veriſimilis, aut magis venuſta: Gravitate ſua feruntur Atomi, concurrunt, inde reſiliunt, & pro varia ponderis ictuſque ratione in diverſa loca diſcedunt, ibique coaleſcunt.

Quoniam verò, à v. 510. ad v. 770. non unam certamque cauſam Motuum cœleſtium, Eclipſeôn, Diei & Noctis, &c. ea, qua Alii ſolent, pertinacia aſſignat, ideo quibuſdam videtur *fluctuare;* Ego vero contendo iſtam, quam vocant, conſtantiam in Epicuræo Phyſiologo ridiculam fore, quippe omnia *Caſu* fieri pronuntiat, neque quis facilè deprehendat unam certamque cauſam, cùm eadem phænomena pluribus modis explicari poſſunt. Nec Ego quidem illi ſuccenſerem qui multas profert cauſas, dum inter eas vera certaque proponatur. De Solis, Lunæ, &c. magnitudine nihil addam, ſuprà enim monui iſtam opinionem plebeiam nimis eſſe, & ruſticam.

Lege quæ ſequuntur, & admirabilis ingenii tam vehementer delirantis miſerere; Ea autem eſt omnium, qui negant Providentiam, Sors; ut in Ethicis vana doceant, in Phyſicis abſurda; At verò *Primorum* Hominum indoles ea, quæ omnium barbararum gentium, & in *Terrigenis* Lucretii, Margaitas, Braſilios, pleroſque Indiæ Occidentalis populos agnoſces.

FINIS LIBRI QUINTI.

LIBRI SEXTI
ARGUMENTUM.

P*Rimi* 41. *Versus continent Epicuri Atheniensis laudes, Sequitur ad v.* 95. *quam ab Epicuræo Philosopho expectes, argumenti hujus libri explicatio: Et de Meteoris dicturo primùm occurrunt* Tonitru, Fulgur, Fulmen, *de quibus diligenter disputat; & demum istos deridet qui neglectis causis naturalibus ipsum Jovem fulmina jaculari existimant, ad v.* 421. *His subjungitur (Nam Prester Fulmini affinis) v.* 48. *Presteris brevis explicatio. Deinde, à v.* 450. *ad v.* 533. *multa de Nubibus & Pluvia; Pauca de Iride, de Nive, Vento, Grandine, Pruina, & Gelu. Si Terræ-motus causas velis cognoscere. à v.* 534. *ad v.* 606. *habes fusè explicatas. A v.* 606. *ad v.* 638. *de Mari Poeta differit. Ad v.* 710. *de Ætna. Sequentes* 30. *v. Nilo destinantur. Deinde, à v.* 740. *ad v.* 840. *de Avernis, aliisque Terræ tractibus, Hominibus, Cervis, Corvis, Equis, &c. noxiis disputatur. Ad v.* 905. *de Puteis, variisque admirandis Fontibus. Et ad v.* 1087. *Magnes diligenter explicatur. Postremò de Morbis & Peste quædam, quibus subjungit elegantem descriptionem Pestis illius, quæ tempore belli Peloponnesiaci Athenas vastavit, è Thucydide desumtam.*

T. LU-

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER SEXTUS.

PRimæ frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ:
Et recreaverunt vitam, Legesque rogârunt:
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cùm genuere VIRUM tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Cujus & extincti propter divina reperta
Divolgata vetus, jam ad cœlum Gloria fertur.
Nam cùm vidit Hic, ad victum quæ flagitat usus,
"Et per quæ possent vitam consistere tutam,
Omnia jam ferme Mortalibus esse parata:

Divitiis

1. *Frugiferos.*) Alii, *Frugiparos:* Athenæ Tritici, Olei, &c. inventrices; Nil tritum magis.

4. *Et primæ.*) *At primæ*, Faber. Hoc sensu, Athenas quidem multa bona hominibus fecisse, inventis frugibus, excultis artibus, humanitate, doctrina, legibus, atque aliis rebus penè infinitis; *At* multò etiam melius de Hominibus meritas esse, cum Epicurum protulerint. Ista observatione potuimus carere.

10. *Et per quæ*, &c.) Delet *Lambinus*, quoniam *Vitam tutam consistere* nullo modo dici potest: Et Exempla *Gifanii* ab hac significatione τῦ *consistere* prorsus aliena esse rectè affirmat. *Faber.* Vix tamen à me impetrare possum quin credam Lucretium scripsisse *consistere:* Ista enim vox *Epicuro* propria, qui ἡδονὴν καταστηματικὴν τῦ σώματος, & non solùm ἡδονὴν ἐν τῇ κινήσει agnovit. Vid. Epicuri Epist. ad Pythoclem.

Divitiis homines, & Honore, & Laude potenteis
Affluere, atque bona Natorum excellere fama:
Nec minùs esse domi cuiquam tamen Anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis:
Intellexit, ibi vitium Vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intùs,
Quæ conlata foris, & commoda cunque venirent,
Partim quod fluxum, pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam:
Partim quòd tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat quæcunque receperat intùs.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit Cuppedinis atque Timoris,
Exposuitque Bonum Summum, quò tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monstravit tramite prono,
Quà possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve Mali foret in rebus mortalibu' passim,
Quod flueret Naturæ vi, varièque volaret,

Seu

14. *Cuiquam.*) Alii, *Quidquam.*

16. *Vas.*) Animum ipsum avarum, aut metu superstitioso, opinione de Providentia & pœnis post mortem, tanquam tetro sapore imbutum.

18. *Quæ conlata foris.*) Faber, *Quæ congrata foris:* Id est, *Quæcunque grata & commoda hinc illinc convenirent*, &c. Amat autem *Tmeses* Lucretius, ut infinita in omni genere exempla abunde fidem facere possunt.

19. *Fluxum, pertusumque.*) Avarum vides.

24. *Finem Cuppedinis atque Timoris.*) Epicurus enim cupiditates necessitate & natura terminabat, Metuque Homines exsolvit (id verò non minùs ineptè quàm improbè dictum) dum Providentiam, Religionemque sustulit.

29. *Quod flueret naturæ vi.*) Lambinus, Codd. enim, *Quod flueret naturali:* Gifanius, *Quod flueret naturaï.* Alii, *Quod flueret naturali viro atque veniret.* Faber denique: Sic proponit & partitur Poeta, *Quicquid mali est in rebus mortalibus, id omne vel à Casu est*, vel à Natura profluit; & quantacunque malorum, cladium, calamitatumque agmina percenseas, nusquam referenda fuerint, quàm ad illa duo capita, Nam præter Casum & *Naturam quò confugies alio? Quid erit tertium?* Nam Deus Epicuri penè nemo est. Hinc itaque jam intelligis clarissimi Lambini emendationem stare haudquaquam posse. Dein quod perquam foret vitiosum, in hoc ipso versu diceret Lucretius, quod in sequenti tantùm dici debuit.

Seu casu, seu vi, quòd sic Natura parâsset.

Sed cur ea malè quæ naturalia sunt *vi* fieri didicit? Nimirum Lex Naturæ, necessitas naturæ, fœdera naturæ *Vis* est, quam eluctari, quamque eludere non possis: itaque scribit, *Vi quòd sic natura parâsset:* quia nempe res nostræ à Natura ita comparatæ fuerunt, ut multa humanæ conditioni annexa incommoda sint. Quamobrem nec *Naturali*, nec *Naturæ vi*, nec Gifanium *Naturaï*, locum habere ullum in versu priori potest. Legendum igitur, *Quod flueret permananter*, vel *permutatim.* Hæc quidem acutè *Faber*, si

Seu Caſu, ſeu Vi, quòd ſic Natura paràſſet:
Et quibus è portis occurri cuique deceret:
Et genus Humanum fruſtra plerumque probavit
Volvere curarum triſteis in pectore fluctus.
  Nam veluti Pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt, ſic Nos in luce timemus
Interdum nihilò quæ ſunt metuenda magis, quàm
Quæ Pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe'ſt
Non radii Solis, nec lucida tela diei
Diſcutiant, ſed Naturæ ſpecies, Ratioque:
Quò magis inceptum pergam pertexere dictis.
  Et quoniam docui, Mundi mortalia templa
Eſſe, & nativo conſiſtere corpore Cœlum:
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, neceſſe
Eſſe ea diſſolvi: Quæ reſtant percipe porro.
  Quandoquidem ſemel inſignem conſcendere currum
Vincendi ſpes hortata 'ſt, atque obvia curſu

Quæ

ſi opus foret iſto acumine. E quonam Codice *Permananter*, vel *Permutatim* effingi poteſt? Igitur deleatur iſte verſus, & ſanè abeſſe poteſt, aut admittatur Lambini *Naturæ vi*, Lucretius enim ſolet alio verſu explicare quod in priori obſcuriùs dixerat, ita *Variè volaret* voce *Caſu* exponit, *Naturæ vi*, iſtis vocibus *Vi quòd ſic Natura paràſſet*.

31. *Quibus è portis.*) Metaphora è re militari, è portis Urbium aut Caſtrorum, è quibus in hoſtem fit eruptio.

34. *Nam veluti Pueri*, &c.) Vid. lib. II. v. 54.

42. *Et quoniam docui*, &c.) Hactenùs *Epicuri* laudes: ſequitur, v. 53. Argumenti hujus libri explicatio; Quippe poſt deſcriptum Mundi ortum, & Cœleſtes motus, de *Meteoris* aget, atque aliis Naturæ admirandis, quorum cauſas dum Homines non intelligunt, illa Diis attribuunt: Inde Religio, Numinum metus, timor, ſolicitudo, anxietas: Inde periit vera Pietas, & dominatur vana Superſtitio.

44. *In eo fiunt, fientque, neceſſe eſſe ea diſſolvi.*) Alii, *Fierique neceſſe eſt, Pleraque diſſolvi:* Meræ Nugæ.

47. *Vincendi ſpes*, &c.) Giſanius, *Ventorum* (eorum quæ conſequetur) *exhortantur ſpes*. Alii, *Votorum*. Alii,

Quandoquidem ſemel haud ſegnis *conſcendere currum*
Ventoſum *ſpes hortata eſt*, *atque obvia curſu*.

Sive *curſui*.

Lambinus hos tres verſus ſuppoſititios putavit, Voſſius tandem ad Catullum, p. 191. ſcribit.

Quandoquidem ſemel inſignem conſcendere currum
Ventorum exhortat pellacia, & *omnia* rurſum
Quæ fuerant, *ſunt placato converſa* favore.

Currum, id eſt, *Navim*, *Rurſum*, ſive *Retro*. Forſan ita ſcripſit *Lucretius*, neque enim vox iſta *Currenti*, v. 92. obſtat, nam Horatii Mercator

Currit ad Indos,

Si tamen verior, non eſt luculentior quam illa altera Lambini lectio.

Quæ fuerant, ſunt placato converſa furore.
  Cætera, quæ fieri in Terris, cœloque tuentur
Mortales, pavidis cùm pendent mentibu' ſæpe
Efficiunt animos humileis formidine Divûm,
Depreſſoſque premunt ad terram, propterea quòd
Ignorantia cauſarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, & concedere regnum: &
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt hæc fieri Divino numine rentur.
Nam benè qui didicere Deos ſecurum agere ævum:
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri poſſint, præſertim rebus in illis,
Quæ ſupera caput ætheriis cernuntur in oris,
Rurſus in antiquas referuntur Religiones,
Et Dominos acreis aſciſcunt, omnia poſſe
Quos miſeri credunt, ignari quid queat eſſe,
Quid nequeat; finita poteſtas denique cuique
Quanam ſit ratione, atque altè terminus hærens.
Quò magis errantes tota regione feruntur.
  Quæ niſi reſpuis ex animo, longèque remittis,
Diis indigna putando, alienaque pacis eorum,
Delibata Deûm per te tibi numina ſancta
Sæpe aderunt; non quòd violari ſumma Deûm vis
Poſſit, ut ex ira pœnas petere imbibat acreis:
Sed quia Tute tibi placida cum pace quietos
Conſtitues magnos irarum volvere fluctus:
Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis:
Nec, de corpore quæ ſancto Simulacra feruntur,
In menteis hominum Divinæ nuntia formæ,
Suſcipere hæc animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis jam vita ſequatur.

Quam

66. *Tota regione.*) Alii, *Cæca ratione.*

67. *Longèque remittis, Diis indigna putando.*) Alii *Longèque renutas*, vel *remittis Diis indigna putare.* Ego verò, *Longèque remittis, Diis indigna putando.* Neque ea qua Alii interpretatione uſus ſum. Heinſius autem, *Putata.*

69. *Delibata.*) An *Delibrata* legi debeat, certent Lambinus & Giſanius, dum neutra Vox ferri poteſt. Lege autem *Deirata*, valde irata, iſtamque emendationem illi qui ſequuntur verſus confirmant.

74. *Nec Delubra Deûm.*) Iſta enim erat vaniſſima Epicuri opinio, providentem & omnia curantem Deum terribilem fore & horrendum; Ita ut nunquam Dei imago in mentem venerit, quin metus, timor, anxietas ſequatur.

Quam quidem ut à nobis Ratio veriſſima longè
Rejiciat, quanquam ſunt à me multa profata,
Multa tamen reſtant, & ſunt ornanda politis
Verſibus, & ratio Cœli, ſpecieſque tenenda.
Sunt Tempeſtates, & Fulmina clara canenda,
Quid faciant, & qua de cauſa quæque ferantur,
Ne trepides cœli diviſis partibus amens,
Unde volans Ignis pervenerit, aut in utram ſe
Verterit hinc partem: quo pacto per loca ſepta
Inſinuârit, & hinc dominatus ut extulerit ſe:
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, ac fieri Divino numine rentur.
Tu mihi ſupremæ præſcripta ad candida calcis
Currenti ſpatium præmonſtra callida Muſa,
Calliope, requies Hominum, Divûmque voluptas:
Te duce ut inſignem capiam cum laude coronam.
Principio, Tonitru quatiuntur cærula cœli,
Propterea quia concurrunt ſublime volantes
Ætheriæ Nubes contra pugnantibu' Ventis.
Nec fit enim ſonitus cœli de parte ſerena,

Verùm

79. *Ratio veriſſima.*) Epicuri doctrina, quæ rationi conſentanea eſt, & veras rerum cauſas explicat.

80. *Profata.*) Alii, *Profecta.*

82. *Cœli ratio ſpecieſque.*) Ut ſæpe alibi, *Naturæ ſpecies, ratioque.* Alii aliam ſequuntur lectionem, nempe, *Ratio ſuperùm Cœlique:* Supera autem, Meteora. Et è libro primo confirmant,

Quapropter bene cùm ſuperis *de rebus habenda*
Nobis eſt ratio ———

84. *Qua de cauſa quæque.*) Alii, *Qua de cauſa cunque.*

85. *Cœli diviſis partibus.*) Hoc pertinet ad Etruſcorum diſciplinam, de qua Cicero, in lib. II. de Divinat. *Cœlum in xvj. partes diviſerunt Etruſci, facilè id quidem fuit quatuor quas nos habemus duplicare, poſt idem iterum facere, ut ex eo dicerent fulmen qua ex parte veniſſet.*

91. *Præſcripta ad candida calcis.*) Seneca, Epiſt. 19. docet eam quam nunc in Circo *Metam* dicunt Latini, *Calcem* antiquos appellâſſe, quia, viz. finis curriculi ſæpe *Calce* notaretur. Hinc verò licet colligere, *Lucretium* nunquam plures quàm ſex libros fuiſſe meditatum, jam enim properat *ad præſcripta candida ſupremæ calcis.*

95. *Principio, Tonitru,* &c.). De Meteoris diſputaturus à Tonitru incipit, quod variè explicat, & primùm quidem, v. 12. fit iſte ſonus cùm Nubes adverſis ventis impulſæ colliduntur; Hæc fuit Stoicorum, Democriti, Aliorum opinio, & ſi hodiernos Philoſophos audiamus, eſt veritati proxima: Siquis verò objiciat Nubes raras eſſe, ideoque ad tantum ſonitum edendum maximè inidoneas; dicendum, quòd licet Lapidum aut Ligni denſitatem non æquant, tamen non adeo raræ ſunt, quin Nives & Grandinem cohiberent.

98. *Cœli de parte ſerena.*) Id enim negabant Epicuræi, ideoque Horatius inſanientem iſtam Sapientiam relicturus, hæc habet, lib. I. Od. 34.

 ——*Nam-*

Verùm ubicunque magis denſo ſunt agmine Nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure ſæpe.
Præterea, neque tam condenſo corpore Nubes
Eſſe queunt, quàm ſunt Lapides, ac Tigna: neque autem
Tam tenues, quàm ſunt Nebulæ, Fumique volantes.
Nam aut cadere abrupto deberent pondere preſſæ,
Ut Lapides: aut, ut Fumus, conſtare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas, & grandinis imbreis.
Dant etiam ſonitum patuli ſuper æquora mundi,
Carbaſus ut quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum malos inter jactata, trabeiſque:
Interdum perſciſſa furit petulantibus Euris,
Et fragileis ſonitus chartarum commeditatur,
Id quoque enim genus in Tonitru cognoſcere poſſis,
Aut ubi ſuſpenſam veſtem, chartaſve volanteis
Verberibus venti verſant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere Nubes
Frontibus adverſis poſſint, quàm de latere ire
Diverſo motu radentes corpori' tractum:
Aridus unde aureis terget ſonus ille diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.

Hoc

Namque Dieſpiter.
Igni coruſco nubila dividens
Plerumque, per purum *tonantes*
Egit Equos, *volucremque currum*,
&c.

101. *Tam Tenues.*) Leg. *Tam tenui:* ut v. 101. *Tam condenſo.*

104. *Nam aut cadere abrupto.*) Revocanda eſt vulgata lectio, *Nam cadere aut Bruto.* Bruto id eſt *gravi*, Unde & Horat.

Quo bruta *tellus & vaga flumina*, & apud Donatum, *Corpus brutum*, quod magno molimine movetur.

107. *Dant etiam ſonitum*, &c.) V. 8. Alia Tonitrus explicatio: Una enim Nubes Vento agitata, aliquando vento perſciſſa ſonum edit; Nec diſplicebit hæc explicatio, ſi ſonitum quem Vela latis Theatris intenta, quem Chartæ diruptæ, aut ſuſpenſæ veſtes vento agitatæ dant, cum Tonitru compares.

109. *Malos inter.*) Nam ob loci nimiam amplitudinem trajectis malis vela intendebantur. *Carbaſina autem vela primus in Theatrum duxiſſe traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis:* Plinius, lib. XIX. Cap. 1. vid. lib. IV. v. 73.

115 *Fit quoque enim interdum.*) Aliquando Tonitrus Murmur eſt Stridori ſimile, id verò fit cùm Nubes Nubis alterius latus radit; Inde enim oritur iſte Stridor quem, v. 118. vocat *Aridum Sonum*, v. 5.

117. *Corporis tractum.*) *Corporis tactum*, id eſt *Corpus*, Giſanius: ridiculè. *Corporis* autem *tractum* nihil elegantius; Nam nubes diverſo motu de latere euntes, totum Corporis tractum, ab altera uſque ad alteram extremitatem, radunt.

119. *Exierit.*) Mallem, *Exierunt:* Nubes, viz.

Hoc etiam pacto Tonitru concuſſa videntur
Omnia ſæpe gravi tremere, & divolſa repentè
Maxima diſſiluiſſe capacis mœnia mundi,
Cùm ſubitò validi Venti conlecta procella
Nubibus intorſit ſeſe, concluſaque ibidem
Turbine verſanti magis ac magis undique Nubem
Cogit, uti fiat ſpiſſo cava corpore circum.
Poſt ubi commovit vis ejus & impetus acer,
Tum perterricrepo ſonitu dat miſſa fragorem.
Nec mirum, cùm plena animæ Veſicula parva
Sæpe ita dat pariter ſonitum diſploſa repentè.
  Eſt etiam ratio, cùm Venti nubila perflant,
Cur ſonitus faciant: etenim ramoſa videmus
Nubila ſæpe modis multis, atque aſpera ferri.
Scilicet ut crebram ſylvam cùm flamina Cauri
Perflant, dant ſonitum frondes, ramique fragorem.
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perſcindat nubem perfringens impete recto.
Nam quid poſſit ibi flatus, manifeſta docet res.
Hìc, ubi lenior eſt, in terra cùm tamen alta
Arbuſta evolvens radicibus haurit ab imis.
  Sunt etiam fluctus per nubila, qui quaſi murmur
Dant infringendo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, cùm frangitur æſtu.

Fit

120. *Hoc etiam pacto*, &c.) V. 11. Ventus in Nube incluſus furit, Inde murmur; tandem facto impetu erumpit, Inde horrendus ille fragor: Qua ratione Plinius declaravit, *poſſe Spiritum nube cohibitum tonare, natura ſtrangulante ſonitum dum rixetur, edito fragore dum erumpat, ut in membrana Spiritu intenta.* Si ridere libet, vid. Ariſtophanis Nubes, Act. 1. Sc. 4.

124. *Intorſit ſeſe.*) Alii, *Infercit ſe.*

127. *Commovit.*) Meliùs quàm *Contumuit.*

131. *Eſt etiam ratio*, &c.) Nubes quaſdam videmus quæ arborum ramoſarum inſtar habent partes eminentes, & huc illuc projectas; has ſi Venti perflare concipiantur, Tonitru ſequctur; quippe cùm Venti denſas ſylvas perflent, rami ab illo agitati fragorem edunt, v. 5.

132. *Ramoſa.*) Alibi hamata ſemina dixit *Ramoſa*, eadem ſignificatione.

134. *Flamina Cauri.*) Caurus nempe ventus ab occaſu æſtivo ſpirans.

136. *Fit quoque, ut interdum*, &c.) Nubes etiam rumpi poteſt, cùm Ventus ex adverſo in illam impingitur, atque inde Tonitru: v. 5. Ventus autem poſſe Nubes perrumpere nemo dubitabit, qui vidit everſas arbores & radicitùs evulſas.

141. *Sunt etiam fluctus*, &c.) Si hæc omnia diſpliceant, tandem concipias Aërem tanquam vaſtum Mare, in quo Nubila ſint fluctus; Illa demum collidas, & illum, quem in Mari æſtuoſo ſentis, in Aëre ſenties fragorem, v. 3.

Fit quoque, ubi è nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: hæc multo ſi fortè humore recepit
Ignem, continuò ut magno clamore trucidet:
Ut calidis candens ferrum è fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum properè demerſimus imbrem.
Aridior porro ſi Nubes accipit ignem,
Uritur ingenti ſonitu ſuccenſa repente:
Lauricomos ut ſi per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quàm Phœbi Delphica Laurus
Terribili ſonitu flamma crepitante crematur.
Denique ſæpe Geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis ſonitum dat Nubibus altè.
Ventus enim cùm confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, & grandine miſti.
Fulgit item, Nubes ignis cùm ſemina multa
Excuſſere ſuo concurſu, ſeu Lapidem ſi
Percutiat Lapis, aut Ferrum, nam tum quoque lumen
Exſi-

144. *Fit quoque ubi*, &c.) Quidam Philoſophi docuerunt à Stellis in madidam nubem decidentibus, & cùm humore colluctantibus Stridens Tonitru oriri; loco Stellarum Lucretius, v. 5. aſſumit Ignem fulmineum, qui è nube arida excuſſus in nubem humidam tanquam Ferrum candens demergatur.

146. *Ut magno clamore trucidet.*) Magno cùm ſtridore extinguat.

148. *Stridit.*) Horatius, lib. II. Sat. 8. v. 77.

—— *Tum in lecto quoque videres*
Stridere ſecreta diviſos Aure ſuſurros.

149. *Aridior porro*, &c.) Ne aliquam prætermittat cauſam Tonitrûs, jam, v. 6. Nubem ipſam accendit, & quoniam Laurus, aliæque res accenſæ crepitant, idem etiam Nubes poſſe contendit.

153. *Delphica laurus.*) Laurus manifeſto abdicat Ignes crepitu, Duo ejus genera tradit Cato, Delphicam & Cypriam: *Plinius*, *Hiſt. nat. lib.* XV. *cap.* 30. Apollini autem grata (*vid. Plinium*) quia ſpectatiſſima erat in Parnaſſo monte, & ut ait Heſiodi interpres ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμοὺς: Nota etiam eſt de Daphne fabula: Ovid. Metam. lib. I. v. 556.

Cui Deus: At conjux quoniam mea non potes eſſe,
Arbor eris certè, dixit, mea: ſemper habebunt
Te coma, Te citharæ, Te noſtræ, Laure, pharetræ.

155. *Denique ſæpe Geli*, &c.) Deinde, cùm tonat, multa Glaciei fragmina, & Grando decidunt, præcipuè in partibus Septentrionalibus; ideò congelatarum nubium diſruptioni Fragor iſte jure adſcribatur, v. 4.

159. *Fulgit item*, &c.) Hactenùs de Tonitru, deinde de Fulgure inquiritur, quod ex induratis nubibus inter ſe colliſis exprimi poteſt, ut è Ferro, Silice, aut Ligno, nam in Nubibus non minùs quàm in iſtis rebus ſemina Ignis latere putandum eſt.

Exſilit, & claras ſcintillas diſſupat ignis.
Sed Tonitrum fit uti poſt auribus accipiamus,
Fulgere quàm cernant oculi, quia ſemper ad aureis
Tardiùs adveniunt, quàm viſum quæ moveant res.
Id licet hinc etiam cognoſcere: cædere ſi quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Antè fit ut cernas ictum, quàm plaga per aureis
Det ſonitum: ſic Fulgorem quoque cernimus antè
Quàm Tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni,
E ſimili cauſa, & concurſu natus eodem:
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, & tremulo tempeſtas impete fulgit.
Ventus ubi invaſit Nubem, & verſatus ibidem
Fecit, ut antè, cavam, docui, ſpiſſeſcere Nubem,
Mobilitate ſua ferviſcit; ut omnia motu
Percalefacta vides ardeſcere: plumbea verò
Glans etiam longo curſu volvenda liqueſcit.
Ergo fervidus Hic Nubem cùm perſcidit atram,
Diſſupat ardoris quaſi per vim expreſſa repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde Sonus ſequitur, qui tardiùs adlicit aureis,
Quàm quæ perveniunt oculos ad lumina noſtros.
Scilicet hoc denſis fit nubibus, & ſimul altè
Exſtructis aliis alias ſuper impete miro.
Nec tibi ſit fraudi, quòd nos inferne videmus

Quàm

163. *Sed Tonitrum fit uti*, &c.) Si verò Tonitru & Fulgur ex eadem Nubium colliſione, cur cernitur Fulgur antequàm auditur Tonitru? Nempe, v. 9. Quia Lux Sono eſt velocior, imò omni experientia probatur ſpeciem rei viſibilis ſono velociùs transferri.

167. *Arboris auctum.*) Arborem: alibi *Corporis auctum*, pro *Corpore.*

172. *Hoc etiam pacto*, &c.) Quòd ſi Tonitru fiat vento Nubes perrumpente, Fulgur quoque fit ab eodem Vento pernici motu, dum inter Nubes rotatur, accenſo. v. 14. Hos verſus *Gaſſendus*, & qui illum ſequuntur, perperam interpretati ſunt.

177. *Plumbea verò glans*, &c.) Id non magis verum quàm quod de ſagitta Aceſtæ ſcripſit Virgilius, quæ exarſit, & in ventos abiit.

182. *Adlicit.*) Al. *Attigit*, ſed eadem eſt ſignificatio. Alii, *Adficit*, & Palmerius, *Adtigit.* Pro *nictantia*, in præcedenti verſu quidam, *minitantia.*

185. *Impete miro.*) Id quidem ferri poteſt: At meliùs, *Agmine.*

186. *Nec tibi ſit fraudi*, &c.) V. 17. Scrupulus propter Nubes viſas non ut latas, ita profundas, ideoque non iſtis fornacibus, & ſpeluncis, quas fingit, extructas. Hunc eximit, & quædam

Quàm ſint lata magis, quàm ſurſum exſtructa quid extent;
Contemplator enim cùm montibus adſimilata
Nubila portabunt Venti tranſverſa per auras:
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis
Inſuper eſſe aliis alia, atque urgere ſuperna
In ſtatione locata ſepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoſcere eorum.
Speluncasque velut ſaxis pendentibu' ſtructas
Cernere, quas venti cùm, tempeſtate coorta,
Complerunt, magno indignantur murmure clauſi
Nubibus, in caveiſque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per Nubila mittunt:
Quærenteſque viam circumverſantur, & ignis
Semina convolvunt è Nubibus: atque ita cogunt
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intùs,
Donec divolſa fulſerunt nube coruſci.
  Hac etiam fit uti de cauſa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quòd Nubeis ipſas permulta neceſſe'ſt
Ignis habere: etenim cùm ſunt humore ſine ullo,
Flammeus eſt plerumque colos & ſplendidus ollis.
Quippe etenim Solis de lumine multa neceſſe'ſt
Concipere, ut meritò rubeant, igneiſque profundant.
Haſce igitur cùm Ventus agens contruſit in unum
Compreſſitque locum cogens: expreſſa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
  Fulgit item, cùm rareſcunt quoque Nubila cœli.

Nam

quædam ſubjungit de Vento inter Nubes fremente, & tandem cum Fulgure erumpente.

194. *Saxis pendentibus.*) In ſpeluncis enim Saxa videntur pendere, *Pendentia Tecta*, Virgilius, & paſſim Poetæ.

196. *Magno indignantur murmure.*) De Ventis, Virg.

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. ——

200. *E Nubibus.*) Leg. *In Nubibus*, id enim tota poſtulat ſententia.

203. *Hac etiam fit uti*, &c.) Non tantùm Ignis in Nubibus circumrotatus accendi poteſt, ſed ipſæ Nubes multa Ignis corpuſcula, ſive à ſole, ut docuit Empedocles, ſive aliunde accepta continent; Id enim ſplendidus & flammeus Color quarundam nubium demonſtrat; Iſta autem Corpuſcula à Vento, compellente & comprimente Nubes, expreſſa Fulgur efficiunt, v. 11.

213. *Fulgit item*, &c.) Modò dixit Semina

Nam cùm Ventus eas leviter diducit eunteis,
Diſſolvitque, cadant ingratis illa neceſſe'ſt
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum ſine tetro
Terrore, & Sonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod ſupereſt, quali natura prædita conſtent
Fulmina, declarant ictus, & inuſta vapore
Signa, notæque graveis halantes Sulfuris auras.
Ignis enim ſunt hæc, non Venti ſigna, neque Imbris.
Præterea, per ſe accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipſis.
Hunc tibi ſubtilem cùm primis ignibus ignem
Conſtituit natura minutis, mobilibuſque
Corporibus, cui nil omninò obſiſtere poſſit.
Tranſit enim validè Fulmen per ſepta domorum,
Clamor uti, ac Voces: tranſit per ſaxa, per æra:
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item ut vaſis integris Vina repente
Diffugiant, quia nimirum facilè omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vaſis,
Adveniens calor ejus ut inſinuatur in ipſum: &
Mobiliter ſolvens differt primordia Vini:
Quod Solis vapor ætatem non poſſe videtur

Effice-

Semina Ignis, quæ in Nubibus continentur, vi & impetu Venti exprimi; jam, v. 5. licet non exprimantur, tamen diductis & diſtractis Nubium partibus decidant neceſſe eſt, atque inde lene illud & mite Fulgur, quod lumine oculos perſtringit, nullo autem Tonitru percellit Aures.

215. *Ingratis.*) Velit nolit, nam diductis nubibus neceſſe eſt incluſas Ignis ſcintillas erumpere.

218. *Quod ſupereſt, quali*, &c.) Cùm Fulmen urat res tactas, cùm domos incendat, &c. neminem videas qui ejus naturam igneam eſſe diffiteatur. Quòd autem parietes penetrat, quòd Aurum, Æs, reliqua Metalla liquefacit, quòd Vaſe integro exhaurit liquorem, vel facit ut effluat, id quidem pernici motui, & ſubtilitati illius Ignis attribuendum.

219. *Inuſta vapore*, &c.) Res tactæ fulmine uſtæ videntur, & illis odor ſulphureus.

222. *Per ſe.*) Meliùs quàm, *Sæpe.*

228. *Clamor uti ac Voces.*) Alii, *Clamor uti Vocis.* Sed totus hic verſus abeſſe poteſt.

232. *Lateramina Vaſis.*) Dolia enim vinaria lateritii òperis erant, Horatio, *Teſtæ*. & ex Latere *Lateramen*, ut ex Ferro *Ferramen*, ex Ære *Æramen*, &c.

235. *Ætatem.*) Terentius, Eun. Act. 4. Sc. 5. *Jamdudum ætatem lites ſunt inter eos factæ Maxumæ. Jamdudum ætatem* pro longinquo tempore: Lucilius, *Ut multos menſesque, dieſque; non tamen ætatem*: Donatus.

Efficere, usqueadeo pollens fervore corusco:
Tanto mobilior vis, & dominantior hæc est.
Nunc ea quo pacto gignantur, & impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere Turreis,
Disturbare domos, avellere tigna, trabeisque,
Et Monumenta virûm demoliri, atque ciere,
Exanimare Homines, Pecudes prosternere passim:
Cætera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque Te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier è crassis, altèque putandum'st
Nubibus exstructis: nam cœlo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quòd tunc per totum concrescunt Aëra nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, & magnas cœli complêsse cavernas:
Usqueadeo tetra nimborum nocte coorta
Impendent atræ formidinis ora superne,
Cùm commoliri tempestas Fulmina cœptat.
Præterea, persæpe niger quoque per mare Nimbus,
Ut picis è cœlo demissum flumen, in undas
Sic cadit, & fertur tenebris procul, & trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atque procellis,

Igni-

236. *Pollens.*) Rectè Lambinus, & valeat Gifanii *Tollens*, & Aliorum *candens*, vel *cellens*, viz. excellens.

238. *Nunc ea quo pacto gignantur*, &c.) Cùm ortum Fulminis exquiras, observandum est nunquam sine nubibus densis fulminare; Nisi enim spissæ essent nubes, atque altè exstructæ, non illa Grandinis & Imbris copia Fulmen sequeretur: In istis igitur nubibus concipias Ventum pernici motu circumrotatum isto motu calescentem, & multa Ignis Semina è Nubibus istis exprimentem; tandem vel motu suo vel ab Igneis istis particulis accensum ingenti cum fragore, & immani impetu erumpere: Ista autem eruptione ita concutit & distrahit Nubium partes, ut totæ in Grandinem abeant, vel in Imbrem dissolvantur. Hæc, v. 55.

241. *Demoliri.*) Alii, *Commoliri.*

245. *Altè exstructis Nubibus.*) Tullius, *Sepulchrum altius exstruere:* Horat. Sat. 6. lib. II.

Quæ procul exstructis *inerant hesterna canistris.*

250. *Undique*, &c.) Vid. lib. IV. v. 170.

257. *Sic cadit*, *& fertur tenebris procul.*) Fateor, neque me illius pudet, non intelligo, quid hoc sit negotii, *Nimbus fertur tenebris procul:* Lego autem, *Et fertur Terris procul:* Faber. Ego autem videor intellexisse, nempe, *fertur valde tenebrosus per mare*, *procul ab iis qui in Terra collocati horrescunt.*

Ignibus, ac ventis cumprimis ipſe repletus:
In terra quoque ut horreſcant, ac tecta requirant.
Sic igitur ſupera noſtrum caput eſſe putandum'ſt
Tempeſtatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, niſi inædificata ſupernè
Multa forent multis exemto Nubila ſole:
Nec tanto poſſent hæc terras opprimere imbri,
Flumina abundare ut facerent, campoſque natare,
Si non exſtructis foret altè Nubibus æther.
His igitur Ventis, atque Ignibus omnia plena
Sunt; ideo paſſim fremitus, & fulgura fiunt:
Quippe etenim ſuperà docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubeis: & multa neceſſe'ſt
Concipere ex Solis radiis, ardoreque eorum.
Hic ubi Ventus eas idem qui cogit in unum
Fortè locum quemvis, expreſſit multa vaporis
Semina, ſeque ſimul cum eo commiſcuit igni:
Inſinuatus ibi Vortex verſatur in alto,
Et calidis acuit Fulmen fornacibus intùs.
Nam duplici ratione accenditur, Ipſe ſua nam
Mobilitate caleſcit, & è contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis Venti, vel gravis Ignis,
Impetus inceſſit: maturum tum quaſi Fulmen
Perſcindit ſubitò Nubem, ferturque coruſcis
Omnia luminibus luſtrans loca percitus ardor:
Quem gravis inſequitur Sonitus, diſploſa repente
Opprimere ut cœli videantur templa ſuperne.
Inde tremor Terras graviter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cœlum: nam tota fere tum

Tempe-

265. *Nec tanto poſſent hæc Terras opprimere imbri.*) Hæc, viz. Nnbila, ut enim obruunt Terram caligine, ita Imbre opprimunt: Nec video cur huic lectioni præferatur alia,

Nec tanti poſſent venientes opprimere Imbres.

276. *In alto.*) In cavis, viz. & profundis Nubium ſpeluncis.

278. *Ipſe ſua nam.*) Alii, *Ipſe ſuapte*, meliùs forſan, non enim placet vocis iſtius *nam* repetitæ ſonus.

279. *Contagibus.*) *Contages* alibi Lucretius, viz. lib. III. v. 472, 735, 741. id eſt, Contactu.

286. *Pertentat.*) Sæpe Virgilius,

Nonne vides ut tota tremor pertentet Equorum
Corpora? ———
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat *Senſus*, &c.

Tempeſtas concuſſa tremit, fremituſque moventur:
Quo de concuſſu ſequitur gravis Imber, & uber,
Omnis uti videatur in Imbrem vertier Æther,
Atque ita præcipitans ad diluviem revocare:
Tantus diſcidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti Sonitus cùm provolat ictu.
Eſt etiam cùm vis extrinſecùs incita Venti
Incidit in validam maturo fulmine Nubem:
Quam cùm perſcidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine Fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
Fit quoque ut interdum Venti vis miſſa ſine igni,
Igneſcat tamen in ſpatio, longoque meatu,
Dum venit, amittens in curſu corpora quædam
Grandia; quæ nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipſo conradens Aëre portat
Parvula, quæ faciunt ignem commiſta volando:

Non

291. *Atque ita præcipitans.*) Mendum in hoc verſu eſſe arbitror, neque Tu, Lector, aliorſum ibis, ſi mecum otioſe & placide ſeriem verborum ipſorum attenderis (*Aër videtur in Imbrem verti, & ad diluviem revocare*) Nihil ſentis? poteras tamen: Quid enim? ille Aër quos, quas revocare videtur? Ecquid dubitas quin Vox aliqua exciderit quæ in quarto caſu eſſet? Deinde, ad quam diluviem? Ogygiamne, an Deucalioneam? Quamobrem à me non eſt ut impetretur, quin pro *Atque ita præcipitans* legi oporteat, *Atque ita Pyrrhæ nos:* Horat. lib. I. Od. 2.

Terruit urbem,
Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ *nova monſtra queſtæ.* Faber.

Ingenioſè quidem, at tota hæc Critica pendet è ſcrupuloſa nimis vocis iſtius, *revocare*, acceptatione; cui non favet ipſe Lucretius: vid. lib. V. v. 256.

Pars etiam glebarum ad Diluviem
revocatur
Imbribus.

293. *Provolat.*) Alii, *Pervolat.*

294. *Eſt etiam cum Vis*, &c.) Si Ventus incluſus Nubem perrumpere non valeat, à Vento extrinſecùs impingente adjuvari poſſit, quocunque autem modo dirumpatur Nubes maturum fulmen excidat neceſſe eſt, v. 5.

296. *Igneus Vortex.*) Vortex è Nube effugiens ſine Igne *Typhon* vocatur, non *Fulmen.* Plinius, lib. II. cap. 48.

299. *Fit quoque ut interdum*, &c.) Duos alios modos quibus Fulmen paretur ſubjungit Lucretius, quorum prior, v. 9. continetur. Quippe Ventus ſine Igne è Nubibus erumpens longo curſu & pernici motu incaleſcere poſſit & accendi; Neque illud incredibile, cùm globulus, v. g. plumbeus è tormento emiſſus liquefiat; Hoc quidem non adeò verum eſt, ſed multas res motu pernici accendi neminem videas qui diffiteatur.

Non alia longè ratione, ac plumbea ſæpe
Fervida fit Glans in curſu, cùm multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
  Fit quoque, ut ipſius Plagæ vis excitet ignem,
Frigida cùm Venti pepulit vis miſſa ſine igni:
Nimirum quia cùm vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipſo poſſunt elementa Vaporis;
Et ſimul ex illa, quæ tum res excipit ictum,
Ut lapidem ferro cùm cædimus, evolat Ignis:
Nec quòd frigida vis ſit ferri, hoc ſecius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum:
Sic igitur quoque res accendi Fulmine debet,
Opportuna fuit ſi fortè, & idonea flammis.
Nec temerè omnino planè vis frigida Venti
Eſſe poteſt, ex quo tanta vi immiſſa ſuperne'ſt:
Quin priùs in curſu ſi non accenditur igni,
At tepefacta tamen veniat commiſta calore.
  Mobilitas autem fit Fulminis, & gravis ictus,
Et celeri ferme pergunt ſic Fulmina lapſu:
Nubibus ipſa quòd omnino priùs incita ſe Vis
Conligit, & magnum conamen ſumit eundi.

Inde,

306. *Multa rigoris corpora.*) Multa Frigida Corpora: infra, v. 387, & lib. V. v. 639, 745.

308. *Fit quoque ut ipſius*, &c.) Poſterior, v. 14. Ventus in rem aliquam impingat, ad ictum tam ex Vento quàm ex re perculſa Semina Ignis confluant: Inde Ventus accenditur, & fit Fulmen: Talem autem ſeminum Ignis confluxum fieri poſſe demonſtrat Ferri & Silicis conflictus: Neque quis objiciat Ventum eſſe frigidum, (illud autem minimè concedendum, cùm motu tam pernici fertur) Ferri enim natura non minùs frigida, at è Ferro percuſſo Ignes evolant.

322. *Mobilitas autem fit Fulminis*, &c.) Pernicitas & vehementiſſimus ictus Fulminis è ſupra poſitis facilè explicari poteſt; Nam Ventus Nubibus incluſus fremit & fervet, omnia Nubis latera pertentat, exitumque quærit, ideoque cùm perruperit, magno cum impetu evolet neceſſe eſt; v. 7. Adde quòd è minutis & lævibus ſeminibus conſtat, ideoque per inanes meatus Aeris tranſit; v. 5. His ſubjunge illius gravitatem, eamque ictu maximè adauctam, v. 5. Demum, v. 8. Adde quòd è longinquo cadit, ideoque plures celeritatis gradus momento quolibet acquirit, forſan etiam ab ipſo Aëre adjuvatur: Et quid mirum ſi Corpus grave magna cum vi erumpens, & ab aliis Corporibus protruſum Magna celeritate cadat, & graviter percellat omnia?

325. *Conligit, & magnum ſumit conamen eundi.*) Metaph. ab iis ſumpta, qui collectis viribus & ſpiritu ſeſe ad curſuram parant. *Faber.*

Inde, ubi non potuit Nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quæ de Tormentis missa feruntur.
Adde quod è parvis, ac levibus est elementis:
Nec facile 'st tali naturæ obsistere quicquam:
Inter enim fugit, ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quòd omnino natura Pondera deorsum
Omnia nituntur: cùm plaga sit addita verò,
Mobilitas duplicatur, & impetus ille gravescit:
Ut vehementiùs, & citiùs, quæcunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo,
Et validas auget vireis, & roborat ictum.
Nam facit, ut, quæ sint illius Semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia conjiciens in eum volventia cursum.
Forsan & ex ipso veniens trahat Aere quædam
Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat Ignis.
Multaque perfringit, cùm corpora Fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, quà texta tenentur.
Dissolvit porro facilè Æs, Aurumque repente
Confervefacit; è parvis quia facta minutè

Corpo-

342. *Nam facit*, &c.) Longus Ille, viz. impetus: nam Fulminis semina, ut aliarum rerum Corpuscula, Vaga sunt, neque ad certum locum determinata, longo verò illo impetu diriguntur: Hunc locum ab Aliis non satis explicatum, rectè mihi videor interpretari.

347. *Incolumesque venit*, &c.) Non omnia in quæ incidit, diffringit Fulmen, Rara Corpora integra manent & illæsa, nam per illorum meatus liberè transit subtilis Ignis: Solida, Æs, Aurum, &c. dissolvit, quia in Solida corpora impingit, & eorum Poros ingressus, dum exitum non invenit, disjungit ipsa corpuscula, Metalla liquefacit, Saxa redigit in pulverem.

348. *Foraminibus liquidis.*) Apertis, vel inanibus; Sed *liquidus*, forsan legas, viz. Ignis subtilis.

352. *Corporibus parvis vis facta est.*) Vis Æris & Auri inquit *Lambinus*, sed fallitur, quod & ratio, & versus sequentes probant; Vis enim illa Fulminis est, non Auri,

Quæ facile insinuatur, &c.

Sed

Corporibus vis eſt, & lævibus ex elementis,
Quæ facilè inſinuantur, & inſinuata repente
Diſſolvunt nodos omneis, & vincla relaxant.
  Autumnoque magis ſtellis fulgentibus alta
Concutitur Cœli domus undique, totaque Tellus;
Et cùm tempora ſe Veris florentia pandunt.
Frigore enim deſunt Ignes, Ventique Calore
Deficiunt, neque ſunt tam denſo corpore Nubes.
Inter utrumque igitur cùm Cœli tempora conſtant,
Tum variæ cauſæ concurrunt Fulminis omnes.
Nam fretus ipſe anni permiſcet Frigus, & Æſtum:
Quorum utrumque opus eſt fabricanda ad Fulmina nobis,
Ut diſcordia ſit rerum, magnoque tumultu
Ignibus, & Ventis furibundus fluctuet Aër.
Prima Caloris enim pars, & poſtrema Rigoris,
Tempus id eſt Vernum: quare pugnare neceſſe 'ſt
Diſſimiles inter ſe res, turbareque miſtas.
Et Calor extremus primo cum Frigore miſtus
Volvitur, Autumni quod fertur nomine tempus.
Hìc quoque confligunt Hiemes Æſtatibus acres.
Propterea ſunt hæc Bella anni nominitanda:
Nec mirum 'ſt in eo ſi tempore plurima fiunt
Fulmina, tempeſtaſque cietur turbida cœlo,
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,

Hinc

Sed res plana eſt, neque monuiſſem, niſi adoleſcentibus ab Autoritate docti Hominis periculum eſſet. *Faber.*

356. *Autumnoque magis ſtellis fulgentibus alta*, &c.) Leg. *Stellis fulgentibus apta:* vel cum *Fabro* (quamvis illa Lectio non ſit adeò neceſſaria) *Telis fulgentibus*, id eſt, *Fulmine:* v. 22. Inquiritur cur Autumno & Vere frequentiùs quàm Hyeme & Æſtate (quod quidem de quibuſdam Italiæ regionibus intelligendum) fulminet? Quia, viz. cùm Fulmen ſit Igneæ naturæ, atque è denſibus nubibus erumpit, tum Fulmina ſunt maxime expectanda, quando calida eſt Tempeſtas, & Frigoris non omnino expers, nam ubi nullus Calor, ibi fruſtra requiras Ignem; nimius autem Calor non patitur ut denſentur Nubes. At in Vere & Autumno Calor cum Frigore miſcetur, Inde Nubes, Venti, Ignis, Tumulus tandem in Aëre, è quibus Tonitru, Fulgur, Fulmen.

363. *Nam fretus ipſe Anni.*) Ita vocat eas tempeſtates quæ Frigus & Calorem interjacent, ut Fretum dividens duas continentes: Dicebant autem Veteres *Fretus*, & *Fretum.* Faber. Seneca, Nat. Quæſt. Lib. VII. Cap. 28. *Æquinoctium in Calorem Friguſque flectentis Anni ſignum.*

376. *Ancipiti bello.*) Vere & Autumno Calor & Frigus contendunt; Æſtate Calor, Hyeme Frigus dominatur.

Hinc Flammis, illinc Ventis, Humoreque misto.
Hoc est igniferi naturam Fulminis ipsam
Perspicere, & qua vi faciat rem quamque videre:
Non Tyrrhena retrò volventem carmina frustra
Indicia occultæ Divûm perquirere mentis,
Unde volans Ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hic partem, quo pacto per loca septa
Insinuârit, & hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus.
Quòd si Jupiter atque alii fulgentia divi
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et jaciunt igneis, quo cuique 'st cumque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cumque 'st,
Non-faciunt, icti flammas ut Fulguris halent
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potiùs nullæ sibi turpis consciu' rei
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subitò conreptus & igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?

An con

378. *Hoc est Igniferi*, &c.) V. 8. Sacrificulorum Augurumque generi insultat; Istuc, inquit, est scire quæ natura sit Fulminis, &c. quod nunquam in vestris libris deliramentorum plenis reperietis: *Retrò volventem*. id est, à capite ad calcem, à calce ad caput volvendo, revolvendo aniles istos libros quos Tyrrheni seu Tusci condiderunt. *Faber*. Nihil dici potuit breviùs, aut elegantiùs.

380. *Tyrrhena.*) Tages enim (ut in libris est Hetruscorum) in agro Tarquiniensi cùm terra araretur, & sulcus esset altiùs impressus, extitisse repentè dicitur; & Haruspicinæ disciplinæ præcepta tradidisse: Vid. Ciceronis lib. II. de Divinat. & Lucani lib. I. v. 530, 587, 606.

384. *Hinc Dominatus ut extulerit se.*) Nam reditus Fulminis maximè observabatur.

386. *Quod si Jupiter*, &c.) Versibus 36. Jovi, aliisque Diis eripit Fulmina, quibus non satis prudenter uti videantur: Et iisdem argumentis totam Hetruscorum disciplinam refutat, nam nisi Dii jaculentur Fulmina, nulla est Divinatio: Si vero Dii emitterent, cur Scelerati Homines intacti, Innocentes verò sæpe perimuntur? Quid proficit Jupiter, cùm in desertas solitudines Fulmen jacit? Quid cùm in medium Mare? Quid cùm in altissimos montes, quod plerumque fit? Cur denique nullum sine Nubibus Fulmen? Cur sua templa atque aliorum Numinum Simulachra discutit? Hic multa acriter, multa ad ridiculum dicta invenies.

386. *Alii Divi.*) Thuscorum literæ novem Deos Fulmen emittere existimant: *Plinius*, *lib.* II. *cap.* 52. Arnobius, p. 122. *Diis novem Jupiter potestatem jaciendi sui Fulminis permisit.*

390. *Halent.*) Alii, *Edant*: Et v. 388. *Quo inducit quemque voluptas.*

An con brachia ſuefaciunt, firmantque lacertos;
In terraque Patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur Ipſe ſinit, neque parcit in hoſteis?
Denique, cur nunquam cœlo jacit undique puro
Jupiter in terras Fulmen, ſonituſque profundit?
An ſimul ac Nubes ſucceſſere, Ipſe in eas tum
Deſcendit, propè ut hinc teli determinet ictus?
In Mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, & liquidam molem, campoſque natanteis?
Præterea, ſi vult caveamus Fulminis ictum,
Cur dubitat facere, ut poſſimus cernere miſſum?
Si nec opinanteis autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras antè, & fremitus, & murmura concit?
Et ſimul in multas parteis quî credere poſſis
Mittere? an hoc auſis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno ſub tempore plures?
At ſæpe 'ſt numero factum, fierique neceſſe 'ſt,
Ut pluere in multis regionibus, & cadere Imbreis,
Fulmina ſic uno fieri ſub tempore multa.
Poſtremò, cur ſancta Deûm delubra, ſuaſque
Diſcutit infeſto præclaras Fulmine ſedes:
Et bene facta Deûm frangit ſimulacra? ſuiſque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque cur plerumque petit loca? plurimaque hujus
Monti-

396. *An con brachia ſuefaciunt.*) Alii, *An tum brachia conſueſcunt.*

398. *Neque parcit in Hoſtes.*) Neque iis minùs frequenter utitur, ut ubi occaſio fuerit, hoſtes ſuos malè perdat.

404. *Arguit mare.*) Nam cur in aliquid jaciat fulmen Jupiter, niſi illud aliquo crimine arguat? Huic verſui Lambinus exiſtimat verſum, qui ab hoc ſeptuageſimus eſt, ſi modò Lucretianus eſt,

Nam ratio cùm ſanguine abeſt humoribus omnis,

ſubjungendum.

405. *Præterea, ſi vult, &c.*) His v. 11. proponit duo mira argumenta, quibus Fulmen Jovi conatur eripere: Vult enim Ille Jupiter ut evitemus Fulmen, aut non? Si velit, cur tanta illius ſubtilitas, tam pernix motus, ut ſenſum fugiat? Si non, cur Murmure, Tenebris, &c. monet è qua parte Fulmen mittetur? Deinde in plurimas partes uno tempore Fulmen ſpargitur; At illud uni Jovi foret nimis laborioſum.

418. *Bene facta Deûm Simulacra, &c.*) At ridiculum iſtud, *Bene facta.* Quanti enim vænire poterant! Indignum verò Deos tantùm damni facere, tam elaborata Simulachra ad Canonem Polycleteum exacta, ὢ πόποι, hoi hei! *Faber.*

420. *Plurimaque hujus.*) *Plurima-*

que

Montibus in summis vestigia cernimus Ignis?
Quod superest, facile 'st ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρας Graii quos ab re nominitârunt,
In mare qua missi veniant ratione supernè.
Nam fit, ut interdum tanquam demissa columna
In mare de cœlo descendat, quam Freta circum
Fervischunt graviter spirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum sunt deprensa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita Venti
Rumpere, quam cœpit nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de cœlo tanquam demissa columna.
Paullatim, quasi quid pugno, brachiique supernè
Conjectu trudatur, & extendatur in undas:
Quam cùm discidit, hinc prorumpitur in mare Venti
Vis, & fervorem mirum concinnat in undis.
Versabundus enim Turbo descendit, & illam
Deducit & pariter lento cum corpore nubem.
Quam simul ac gravidam detrusit ad æquora Ponti,
Ille in aquam subitò totum se immittit, & omne
Excitat ingenti sonitu Mare fervere cogens.
Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex,

que plus, Gifanius, cui nunquam placet versus integer.

422. *Quod superest, facile est*, &c.) Fulmen sequitur Presteris explicatio, v. 20. Prester autem Turbo Igneus, qui scilicet Ventus circumactus, & se in ipsa vertigine concitans cùm sit, si pugnacior est & diutiùs volutatur in flammam abit. Si ventus hic è Nubibus excutitur, & recto impetu feratur, tum fit Fulmen; Si Nubem, quæ lenta est, perrumpere non valeat, sed deorsum in Mare extendat, ibique erumpens rapida vertigine omnia torqueat, tum fit Prester, maxima Navigantium Pestis: Quoniam verò de Fulmine satis dixisset, jam Turbinem tantùm explicat. & inde conjicit (perperam ni fallor) Gassendus, Epicuri Presterem esse Ecnephian non igneum, & docet Presterem *ab re à Græcis nominatum*, ita dici non quasi *inflammantem*, seu tumefacientem, quatenus incidens in Mare tumescere ipsum cogit; seu *fervefacientem*, quatenùs Aquam sic commovet, ut veluti *fervischere*, seu quasi bullire videatur.

431. *Quam cœpit Nubem.*) Gassendus, *Quà cœpit*, ita enim postulat sententia.

438. *Lento cum corpore Nubem.*) Nubem, quæ fertur tardo cum corpore, *Fayus*: Agnoscis Ingenium Hominis.

442. *Fit quoque, ut involvat*, &c.) Mare plurimum vexat Prester, Terras autem Turbo ille qui proprie vortex dicitur, qui est rapidus ventus circumactus & circumvolutus in Nube, cùm Nube autem descendens in Terras, ibique erumpens sine Igne, rotat

Vortex, conradens ex Aëre semina nubis,
Et quasi demissum cœlo Præstèra imitetur.
Hic ubi se in terras demisit, dissolvitque:
Turbinis immanem vim provomit, atque procellæ.
Sed quia fit rarò omninò, monteisque necesse 'st
Officere in Terris: apparet crebriùs idem
Prospectu Maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando
Hoc super in Cœli spatio coïere repente
Asperiora, modis quæ possint indupedita
Exiguis, tamen inter se comprensa teneri.
Hæc faciunt primùm parvas consistere Nubeis;
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur,
Et conjungendo crescunt, ventisque feruntur
Usqueadeo, donec Tempestas sæva coorta 'st,
Fit quoque uti Montis vicina cacumina cœlo,
Quàm sint quæque magis, tantò magis edita fument
Assiduè fulvæ Nubis caligine crassa;
Propterea, quia cùm consistunt Nubila primùm,
Ante videre oculi quàm possint tenuia, Venti
Portantes cogunt ad summa cacumina Montis.
Hic demum fit, uti turba majore coorta,

Condensa,

rotat omnia, & versat: Neque hic quidem Turbo in Terris frequens, nam descensum illius montes impediunt, & vim frangunt. At in lato mari Nautæ miseri sæpe timent.

450. *Nubila concrescunt*, &c.) Unde Nubes docet Lucretius, v. 8. Hamata, viz. quædam asperaque corpora, quæ in Aëre volitant, coëunt, inde tenues primùm nubes, ex istis verò tenuibus simul junctis & condensatis tandem Nubila.

453. *Comprensa.*) Sic potiùs legendum, quàm *Compressa.* Ita, v. 455. *Comprendunt inter se:* Dictum autem, *Comprendunt inter se*, ut *Amant inter se.*

456. *Ventisque feruntur*, &c.) Scilicet crassa hæc moles modicis ventis cictur, vehementibus disjicitur; Ita Quidam, sed frustra; aliam verò interpretationem sequutus sum.

458. *Fit quoque uti Montis*, &c.) Plurimæ autem Nubes de altorum montium cacuminibus surgere videntur, nempe quoniam tenues Nebulæ quæ visum fugiunt, ad Montium vertices à ventis feruntur, ibique conjunctæ & condensatæ fiunt aspectabiles.

460. *Fulvæ Nubis caligine crassa.*) Homerus Il. Ξ. p. 983.

— Τοῖόν τοι ἐγὼ νέφος ἀμφικαλύψω
Χρύσεον, οὐδ᾽ ἂν νῶϊ διαδράκοι ἠέλιός περ.

Eustathius, πυκνότητα πολλὴν ὁ Ζεὺς δηλοῖ νέφους. Χρύσεα δὲ φασιν οἱ παλαιοὶ νέφη, τὰ ἐν ὑψηλῷ ἀέρι, ἃ πυροειδὴς ὢν Αἰθὴρ χρυσίζειν ποιεῖ.

Condensa, ac stipata simul cernantur, & udo
Vertice de Montis videantur surgere in æthram.
" Nam loca declarat sursum ventosa patere
" Res ipsa, & sensus, Monteis cùm ascendimus altos.
Prætereà; permulta Mari quoque tollere toto
Corpora Naturam, declarant littore vestes
Suspensæ, cùm concipiunt humoris adhæsum.
Quò magis ad nubeis augendas multa videntur
Posse quoque è salso consurgere momine ponti.
" Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.
Præterea, fluviis ex omnibus, & simul ipsa
Surgere de terra nebulas, æstumque videmus:
Quæ velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffunduntque sua Cœlum caligine, & altas
Sufficiunt nubeis paullatim conveniundo.
Urget enim quoque signiferi super Ætheris æstus,
Et quasi densando subtexit cærula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in cœtum extrinsecus illa
Corpora, quæ faciant Nubeis, nimbosque volanteis.
Innumerabilem enim numerum, summamque Profundi
Esse infinitam docui: Quantaque volarent
Corpora mobilitate, ostendi, quàmque repente

Imme-

465. *Condensa ac stipata*, &c.) Alii, *Et condensa atque arta apparere*, *& simul ipso:* Hunc versum, cum vers. 467, & vers. 468. Multi rejiciunt: Ferri tamen possunt, seu potiùs videntur necessarii, præcipuè duo posteriores, quibus ventos sursum tendere, atque ideo Nebulas ad Montium cacumina tollere declaratur.

469. *Præterea permulta Mari*, &c.) Ne desit Materia è qua tantæ Nubium moles componantur, è Mari vapores & halitus attollit, v. 11. Deinde è Fluviis & Terra ipsa, non quòd Terrestres aliquas particulas attolli putat (ut Gassendus) sed quòd Terra rore aut pluvia madefacta fumare videtur.

473. *Momine Ponti.*) Meliùs quàm Aliorum *Numine.*

474. *Nam ratio*, &c.) Hunc versum nonnulli subjungunt, v. 404. Alii, v. 522. at quocunque in loco ponas, si sapis subitò iterum ejicies.

480. *Urget enim quoque*, &c.) Si Æstum cum Gassendo, atque Aliis interpreteris *Calorem*, habebis causam quæ dissipet Nubes, at quæ nunquam condenset, neque Te juvabit, quam vocant, Antiperistasis: Igitur per Æstum Ætheris intellige Corpora ista quæ è Cœlo continnò venientia ictibus suis tenues nebulas in nimbos cogunt. vid. v. 513.

481. *Densando subtexit cærula nimbis.*) Densando Nebulas superinducit illis colorem cæruleum: *Fayus*, Bipedum stupidissimus.

482. *Fit quoque, ut hunc*, &c.) Ex Infinito spatio, aliisque Mundus Nubium

Immemorabile per ſpatium tranſire ſolerent.
Haud igitur mirum 'ſt, ſi parvo tempore ſæpe
Tam magnos Monteis tempeſtas, atque tenebræ
Cooperiant Maria, ac Terras, impenſa ſuperne.
Undique quandoquidem per caulas ætheris omneis,
Et quaſi per magni circùm ſpiracula mundi
Exitus, introituſque elementis redditus extat.
  Nunc age, quo pacto Pluvius concreſcat in altis
Nubibus humor, & in terras demiſſus ut Imber
Decidat, expediam. Primùm jam ſemina Aquaï
Multa ſimul vincam conſurgere nubibus ipſis
Omnibus ex rebus, pariterque ita creſcere utraſque,
Et Nubeis, & Aquam, quæcunque in nubibus extat,
Ut pariter nobis corpus cum ſanguine creſcit,
Sudor item atque humor quicunque eſt denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque ſæpe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanæ
Cùm ſupera magnum venti mare nubila portant.
Conſimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quò cùm benè ſemina aquarum
Multa modis multis convenere undique adaucta:
Confertæ nubes vi venti mittere certant

Duplici-

bium ſemina, v. 12. accerſit. Alii, in *Hoc Cælum.*

494. *Nunc age, quo pacto,* &c.) De Pluvia ſequitur brevis diſputatio, v. 29. Multa, viz. Aquæ Corpuſcula unà cum ſeminibus Nubium evehuntur, & ut ſanguis aliique Humores cum noſtro Corpore (Nam Nubes concipi poteſt tanquam Corpus, in quo Pluvia, quæ componatur cum ſanguine, continetur) cum nubibus pariter augentur: His adde iſtas Aquæ particulas, quas Nubes tanquam Lanæ vellera, quibus ſimiles videntur, è Mari & Fluminibus hauriunt. Ita Aqua plenæ Nubes, ſi vel Ventorum impetu, aut proprio ſuo pondere comprimantur, ex iis Guttæ exſiliant neceſſe eſt: v. 18. Deinde partes Nubium diducant Venti, excideut incluſi Imbres; Diſſolvat autem Calor Solis & tum tanquam Cera ab Igne liquæfacta deſluent Nubes, v. 4. Vehemens Imber vehementem Nubium compreſſionem ſequitur, v. 2. Diuturna denique Pluvia, cùm à pluribus Nubibus coacervatis continuantur Imber, & Terra pluviam, quam recepit, in vapores reſolutam remittit, v. 5.

500. *Ut pariter nobis Corpus.*) Lambinus, *Ut pariter nobis Sanguis:* & verſum ſequentem delet; Recte forſan: At *Corpus cum Sanguine, & Humor cum Membris*, reſpondent verſui 498. *Pariterque ita creſcere utraſque* (Alii Utrumque) Et Nubes & Aquam.

502. *Concipiunt.*) Alii, *Confugunt*, aut *Conciliant.*

508. *Confertæ Nubes vi Venti mittere certant.*) Viz. Nubes vi venti condenſatæ

Dupliciter: nam vis venti contrudit, & ipſa
Copia nimborum, turba majore coorta,
Urget, & è ſupero premit, ac facit effluere Imbreis.
Præterea, cùm rareſcunt quoque Nubila ventis,
Aut diſſolvuntur Solis ſuper icta calore:
Mittunt humorem pluvium, ſtillantque, quaſi igni
Cera ſuper calido tabeſcens multa liqueſcat.
Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluviæ, longumque morari
Conſuerunt, ubi multa fuerunt Semina aquarum;
Atque aliis aliæ Nubes, nimbique rigantes
Inſuper, atque omni volgò de parte feruntur:
Terraque cùm fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi Sol radiis tempeſtatem inter opacam
Adverſa fulſit nimborum aſpergine contra:
Tum color in nigris exiſtit nubibus Arqui.
Cætera, quæ ſurſum creſcunt, ſurſumque creantur;
Et quæ concreſcunt in nubibus omnia, prorſum
Omnia, Nix, Venti, Grando, gelidæque Pruinæ,
Et vis magna Geli, magnum duramen aquarum:
Et mora, quæ fluvios paſſim refrænat eunteis:

Perſa-

ſatæ aquas collectas mittunt: Ita Interpretes, contenderem verò voces iſtas *Vi Venti* è ſequenti verſu fuiſſe huc delatas, & Lucretium ſcripſiſſe, *Imbres tum mittere certant.*

516. *Utroque.*) Alii, *Utrique.*

518. *At retinere diu.*) Morari, domi Homines retinere. *Faber.*

519. *Multa fuerint.*) Neſcio quis, *Multa flentur:* iſta obſervatio nulla eſt.

522. *Rehalat.*) Humorem è Cœlo delapſum iterum atque iterum ſurſum halat. *Lambinus.*

523. *Hinc ubi Sol*, &c.) De Iride pauca, v. 3. neque multis opus, quippe nubem roridam ex adverſo ſitam illuſtrant Solis radii, atque inde Iris: Quoniam verò nihil de coloribus aut Forma Iridis *Lucretius*; Quid Ipſe adjiciam?

525. *Color Arqui.*) Ipſe cœleſtis Arcus, ut Alibi, *Flammæ Colores*, Flamma. Sive *Arcus*, ſive *Arci*, ſive *Arqui* legatur, nihil intereſt.

526. *Cætera, quæ ſurſum creſcunt*, &c.) V. 8. De Nive, Vento, Grandine, Pruina, Glacie, nihil ſpeciale Lucretius; Qui verò res has contempletur, qui Nubes, & Imbres conſideret, qui denique varias Principiorum formas, figuras, motuſque in animo habeat, Ille reliqua quæ non explicantut Meteora commodè explicare poſſit.

530. *Fluvius refrænat euntes.*) Virgilius,

—— *Glacie curſus* frænaret *aquarum.*

Perfacile'st tamen hæc reperire, animove videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cùm benè cognôris, elementis reddita quæ sint.
Nunc age, quæ ratio Terraï motibus extet,
Percipe: Et in primis Terram fac ut esse rearis
Subter item, ut supera 'st; Ventis, atque undique plenam
Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, & rupeis, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo Terraï flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum 'st.
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subjunctis, suppositisque:
Terra supernè tremit magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingenteis speluncas subruit ætas,
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, latè disserpunt inde tremores:
Et meritò, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minùs exsultant, ubi currus fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbeis.
Fit quoque, ubi magnas in aquæ, vastasque lacunas
Gleba

531. *Reperire.*) Alii, *Te per Te*, quos pauci sequuntur.

534. *Nunc age, quæ ratio*, &c.) Ut Terræ motus rectè explicetur, nonnulla (quæ tamen nemo unquam negavit) supponi debent: Supponas igitur, v. 8. Terram esse cavernosam, in Cavernis autem Halitus contineri, & in illas Ventos posse irruere. Supponas denique multos sub Terra lacus, & lata Aquarum Stagna; multa etiam flumina per interiores Telluris meatus volvi: Atque his suppositis, Primò fit Terræ tremor, v. 9. cùm Spelunca aliqua longa ætate subruta pars Terræ in profundum decidat: Quinetiam Tremorem ab istiusmodi concussione oriri posse minimè dubitandum, cùm videamus Terram curru vel plaustro prætereunti succuti.

540. *Submersaque Saxa.*) Vossius ad Catullum, p. 269. legit è Codd. *Submerso capte*, id est, Capite.

547. *Plaustris concussa*, &c.) Seneca, Nat. lib. VI. cap. 22. *Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt.* (fort. per Vicos vehiculorum plurium ordine tracta sunt) *& rotæ majore nisu in salebras inciderunt, Terram concuti senties: Asclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub Terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta magno pondere, & sono in subjacentem cavernam cadat, eo vehementius, quò aut plus ponderis habuit, aut venit altius: Et sic commovetur omne tectum cavatæ Vallis.*

551. *Fit quoque*, &c.) V. 5. Alia tremoris Terræ causa continetur: Nempe si in vastam Aquæ paludem decidat gravis Terræ portio, Aquæ istius fit agitatio, istam verò Aquæ jactationem sequitur Telluris, quæ istam

Gleba vetuſtate è terra provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet:
Ut vas in terra non quit conſtare, niſi humor
Deſtitit in dubio fluctu jactarier intùs.
Præterea, Ventus cùm per loca ſubcava terræ
Conlectus parti ex una procumbit, & urget
Obnixus magnis ſpeluncas viribus altas;
Incumbit tellus quò Venti prona premit vis:
Tum ſupera terram quæ ſunt exſtructa domorum,
Ad cœlumque magis quantò ſunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem:
Protractæque trabes impendent ire paratæ:
Et metuunt magni Naturam credere Mundi
Exitiale aliquod tempus, cladem que manere,
Cùm videant tantam Terrarum incumbere molem.
Quòd niſi reſpirent Venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio poſſit reprendere eunteis:
Nunc quia reſpirant alternis, inque graveſcunt,
Et quaſi conlecti redeunt ceduntque repulſi,
Sæpius hanc ob rem minitatur Terra ruinas,

Quàm

iſtam Aquam tanquam Vas continet, titubatio.

553. *Ut jactetur Aqua, & fluctu quoque Terra vacillet.*) Alii, *Ut jactetur* aquæ fluctu *quoque Terra* vacillans: Nullo verò modo ferri poteſt iſtud Giſanii, Ut jactetur, *aquæ fluctu quoque Terra vacillet.*

554. *Ut Vas in Terra.*) Voſſius ad Catullum, p. 331. *Ut Vas Inferii.* Vinum autem *Inferium* eſt Vinum novum, (*Vinum inferium, id quod in ſacrificando infra pateræ labrum ponebatur, Feſtus*) Quis verò neſcit Vinum novum non contineri in vaſis aut doliis ſi non ſatis deferbuerit; At rem ipſam non ſatis attendit Vir ille doctus: Quis enim vidit dolia ab iſto novo vino quod non ſatis deferbuit jactata? & quæ *Novi vini* neceſſitas, cùm idem efficeret Liquor viliſſimus? Rectè igitur *in Terra* editur.

556. *Præterea, Ventus, &c.*) Tertiò, v. 20. Tellus Vento agitatur, Nam Ventus in Speluncas Telluris irruens, facit ut inclinet Tellus, ſed cùm flatus Venti non ſit continuus, cùm aliquando repulſus cedat, ſe ſua gravitate in priſtinas ſedes, imò in alteram partem nimis prolabitur Terra, Iſtam autem Terræ fluctuationem ſequitur Tectorum diſſolutio, & ruina.

562. *Minent.*) Unde natum *Imminent, Prominent,* &c.

563. *Protractæ Trabes.*) Nam inclinata Tellure, Trabes è ſuis ſedibus excuſſæ protrahi videntur.

564. *Et metuunt credere.*) Et Homines metuunt uſque adeo, ut credant exitium aliquod, cladem que Mundo imminere, *Lambinus:* & forſan hæc eſt verior interpretatio.

568. *Reprendere euntes.*) *Euntes,* impetum facientes, Meliùs *Euntem;* Terram, viz. perituram; Alibi *Ire* pro mori, aut perire.

Quàm facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapſa ſuas ſe in pondere ſedeis:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.
Eſt hæc ejuſdem quoque magni cauſa tremoris,
Ventus ubi, atque Animæ ſubitò vis maxima quædam,
Aut extrinſecus, aut ipſa à tellure coorta
In loca ſe cava Terraï conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit antè tumultu:
Verſabundaque portatur, poſt incita cùm vis
Exagitata foras erumpitur, & ſimul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, & fuit Ægis
In Peloponneſo: Quas exitus hic animai
Diſturbat urbeis, & Terræ motus obortus.
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, & multæ per mare pelſum
Subſedere ſuis pariter cum civibus urbes.
Quòd niſi prorumpit, tamen impetus ipſe Animaï
Et fera vis Venti per crebra foramina terræ

Diſper-

572. *Retroque recellit.*) Reclinat, *Feſtus.*

575. *Ima perhilum.*) Paullulum modo, ferè nihil, imò nihil omninò, quanquam verum non eſt. *Faber.*

576. *Eſt hæc ejuſdem quoque.*) Inclinationem Tremoremque Terræ Pulſus & Succuſſio ſæpe comitatur: Nam ſi Ventus cavernas perrumpat, diffindatque Terram, tum Populi, Urbes, Inſulæ, &c. ingenti hiatu abſorbentur: Si Ventus non perrumpat, tum tantùm Tremor, & veluti Horror Telluris, à frigido, viz. Vento per omnes Terræ meatus diffuſo ortus; Etſi autem nihil parumve timendum videatur à Tremore ſimplici, eſſe nihilominùs poſſit cum aliis ſpeciebus conjunctus, nec certus eſſe quiſquam valeat, non ita increbiturum, vireſque accepturum Tremorem, ut aut Tecta evertantur, aut Terra nonnihil dehiſcat. v. 24.

577. *Animæ.*) *Spiritus*, Interpretor, propter Senecam, Nat. Quæſt. lib. VI. cap. 20. *Nullam tamen placet* Epicuro *cauſam eſſe majorem, quam Spiritum.*

580. *Inter Magnas.*) *Magno:* Faber.

584. *In Tyria Sidone*, &c.) Quod de Sidone ait confirmatur à Poſidonio, dum apud Strabonem ſcribit urbem ſitam ſupra Sidonem Terræ motu abſorptam fuiſſe, & ipſius Sidonis corruiſſe propemodum Beſſem. Quod autem ſubjicit de Ægis, reſpicit cladem Helices & Buræ Ægis Peloponneſiacis vicinarum apud Veteres celebrem. Ovid. Metam. lib. XV.

Si quæras Helicen, & Buran, Achaïdas urbes,
Invenies ſub aquis, & adhuc oſtendere Nautæ
Inclinata ſolent cum mœnibus oppida merſis.

Diſpertitur, ut Horror; & incutit inde tremorem:
Frigus uti noſtros penitus cùm venit in artus,
Concutit invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis:
Tecta ſuperne timent, metuunt inferne, cavernas
Terraï ne diſſolvat Natura repente:
Neu diſtracta ſuum latè diſpandat hiatum:
Idque ſuis confuſa velit complere ruinis.
Proinde licet, quamvis cœlum terramque reantur
Incorrupta fore æternæ mandata ſaluti:
Attamen interdum præſens vis ipſa pericli
Subditat hunc ſtimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim Tellus ſubtracta feratur
In barathrum, rerumque ſequatur prodita Summa
Funditus, & fiat Mundi confuſa ruina.
Nunc ratio reddunda, augmen cur neſciat Æquor.
Principio, Mare mirantur non reddere majus
Naturam, quò tantu' ſuat decurſus aquarum,
Omnia quò veniant ex omni Flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempeſtateſque volanteis:
Omnia quæ maria, ac terras ſparguntque, rigantque.
Adde ſuos fonteis: tamen ad Maris omnia ſummam
Guttaï vix inſtar erunt unius ad augmen:
Quò minùs eſt mirum, Mare non augeſcere magnum.

Præterea,

592. *Horror.*) Celſus, lib. III. cap. 3. de Febribus: *Horrorem voco, ubi totum Corpus intremit.*

597. *Terraï Natura.*) Ipſa Tellus.

599. *Idque ſuis.*) *Imque*, Lambinus: id eſt, illumque hiatum.

600. *Proinde licet*, &c.) Demum, v. 7. illis inſultat, qui putant Mundum æternum fore & immortalem, cùm Terram magnam illius partem, adeò concuſſam ſentiunt, & labefactatam; imo cùm ipſi totius compagis diſſolutionem & ruinam timent.

600. *Proinde licet quamvis.*) Proinde quamtumvis licet: *Lambinus.*

607. *Nunc ratio reddenda*, &c.) Quamobrem ex tot, tantorumque fluminum in mare exoneratione Mare non exundet, ſive non excreſcat? Reſpondet *Lucretius*, v. 8. Iſta vorago in quam fit Fluminum effuſio tam vaſta eſt, ut omnis illorum decurſus una cum Imbribus, Nive, Grandine, &c. vix unam guttam infundere videatur. Deinde, v. 7. Sol è Mari alto multum humoris evehit: Tertio, v. 4. Multum venti auferunt. Quartò, v. 4. Nubes rapiunt. Denique, v. 8. ut Fluvii in mare decurrunt, ita per Terræ meatus ad fontes ſuos relabuntur, ita ſit Humoris cjuſdem circuitus, ideoque minimè mirandum quòd Æquor non augetur.

609. *Quo tantu' fuat.*) Alii, *Quò ſit tantus.*

Præterea, magnam Sol partem detrahit æſtu.
Quippe videmus enim veſteis humore madenteis.
Exſiccare ſuis radiis ardentibu' Solem.
At Pelage multa, & latè ſubſtrata videmus.
Proinde licet quamvis ex uno quoque loco Sol
Humoris parvam delibet ab æquore partem:
Largiter in tanto ſpatio tamen auferet undis.
Tum porro Venti magnam quoque tollere partem
Humoris poſſunt verrentes æquora ponti:
Una nocte vias quoniam perſæpe videmus
Siccari, molliſque luti concreſcere cruſtas.
Præterea, docui multum quoque tollere Nubeis
Humorem magno conceptum ex æquore ponti:
Et paſſim toto terrarum ſpargere in orbe,
Cùm pluit in terris, & venti nubilia portant.
Poſtremò, quoniam raro cum corpore Tellus
Eſt, & conjunctas oras maris undique cingit:
Debet, ut in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore ſalſo;
Percolatur enim virus, retròque remanat,
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit: inde ſuper terras redit agmine dulci,
Quà via ſecta ſemel liquido pede detulit undas.
Nunc ratio quæ ſit, per fauceis montis ut Ætnæ
Exſpirent

619. *Pelage.*) Lib. V. v. 36.
Propter Atlantæum littus, Pelageque *ſevera*.
Fruſtra igitur illi ſunt, qui legunt, *Pelagi multa.*

632. *Conjunctas Oras Maris*, &c.) Lambinus. At omnes Codd. *Et conjuncta eſt oras Maris undique cingens.*

635. *Virus.*) Salſus Humor Æquoris: vid. lib. V. v. 270.

639. *Nunc ratio quæ ſit*, &c.) Quoniam Meteora, Terræ motus, & quædam Maris Phænomena ſibi videtur ſatis explicâſſe, Reliqua admiranda, quæ aliquem de Diis & Providentia opinionem facerent, aggreditur: Et primùm, v. 6. De Ætnæ ignibus diſputat, quos, licet interdum erumpentes Siciliam vaſtarent, non adeò debemus admirari; ut Naturæ vires ſuperare inconſiderate putaremus; Dicat aliquis ingens hoc eſſe Incendium, & vires illius planè admirandas; Nempe quia non vidit majus, ſed in aliis rebus præcipites & inconſiderati perinde fallimur. Nihil eſt quod magnum dici poteſt, nihil quod debemus admirari, ſi Univerſum infinitum contemplemur; nam ex illo ſubitò poteſt confluere immenſa ſeminum Ignis, ſive venti copia, quæ Semina in Ætna, ſeu alio quolibet monte collecta, vim impetumque ſumant, Terræ motus efficiant, erumpant demum, longè latèque flammam ſpargant & favillam. Hujuſmodi autem eruptiones ſunt veluti morbi, & convulſiones

Exſpirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammæ tempeſtas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad ſe convertit gentibus ora,
Fumida cùm cœli ſcintillare omnia templa
Cernentes pavida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum Natura novarum.
 Hiſce tibi rebus latè 'ſt, altèque videndum,
Et longè cunctas in parteis diſpiciendum,
Ut reminiſcaris, Summam rerum eſſe profundam,
Et videas, cœlum Summaï totius unum
Quàm ſit parvula pars, & quàm multeſima conſtet:
Et quota pars Homo Terraï ſit totius unus.
Quod bene propoſitum ſi planè contueare,
Ac videas planè; mirari multa relinquas.
 Num quis enim noſtrûm miratur, ſiquis in artus
Accepit calido Febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis Morbi per membra dolorem?
Obturgeſcit enim ſubito Pes, arripit acer
Sæpe dolor Denteis, oculos invadit in ipſos:
Exiſtit ſacer Ignis, & urit corpore ſerpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus.
Nimirum, quia ſunt multarum Semina rerum:

Et ſatis

vulſiones hujus Mundi, Atque ut Morborum ſemina in Hominem (Nam ſæpe febricitat, dolet dentes. &c.) ex hoc Mundo, ita ex Univerſo in hunc Mundum derivari poſſunt: Nam ſi comparationem inſtituas, ut Homo ad Mundum, ita Mundus ad Univerſum.

641. *Media de clade*) Gronovii Codex *Media Græcia de coorta*: Salmaſius, *Media è re clade coorta*, id eſt, ex media rerum natura, ex Summa rerum: Sed olim monui *Salmaſium* haud feliciter interpretari Lucretium. *Faber* tandem, *Dia de clade*: *Dia Tempeſtas* eſt θεόπεμπτος ſeu θεήλατος, quaſi diceret *Lucretius*; Quæramus nunc quid cauſæ ſit, quamobrem olim flammarum tempeſtas totam Siciliam pervaſtârit, neque enim putandum eſt Deos tantam vim incendii in Inſulam importâſſe. Egregia quidem conjectura, Neque iſtos moror, qui legunt *Mediocri*.

651. *Quàm Multeſima.*) Quàm parva, ſi cum toto comparetur, *Multeſima pars* eſt ea, cui multæ debent eſſe pares aut ſimiles, ad conſtituendum Totum: πολλοστὸν μέρος appellant Græci: *Lambinus*.

660. *Sacer Ignis.*) Celſus, lib. V. cap. 28. *Ignis ſacer malis ulceribus annumerari debet.* Huic addas Paullum Æginetam, lib. IV. cap. 20 Quos, ſi vacet, lege: Nam in illis multa de Sacro Igne. Virgilius, Georg. 3. verſ. 566.

—— *Contactos artus* ſacer Ignis *edebat.*

Et ſatis hæc Tellus nobis Cœlumque mali fert,
Unde queat vis immenſi procreſcere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum 'ſt
Ex infinito ſatis omnia ſuppeditare,
Unde repente queat Telllus concuſſa moveri,
Perque mare, & terras rapidus percurrere Turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammeſcere Cœlum.
Id quoque enim fit, & ardeſcunt cœleſtia templa,
Ut Tempeſtates pluviæ graviore coortu
Sunt, ubi fortè ita ſe tetulerunt Semina aquarum.
At nimis eſt ingens Incendì turbidus ardor.
Scilicet, & fluvius, qui non eſt, maximus eii 'ſt
Qui non ante aliquem majorem vidit: & ingens
Arbor, Homoque videtur: & omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quiſque, hæc ingentia fingit:
Cùm tamen omnia cum Cœlo, Terraque, Marique
Nil ſint ad Summam Summaï totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus irritata repentè
Flamma foràs vaſtis Ætnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primùm totius ſubcava montis
Eſt natura, ferè ſilicum ſuffulta cavernis:
Omnibus eſt porro in ſpeluncis Ventus & Aër.
Ventus enim fit, ubi eſt agitando percitus Aër.
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum

Saxa

663. *Hæc Tellus nobis.*) Alii, *Hæc Tellus Morbi.*

669. *Ignis abundare Ætnæus.*) Ripas ſuas videtur ſuperare dum erumpit Igneum flumen. (Flammeſcere *Cœlum*) dum coruſcat & fulgurat. *Fayus:* Quaſi aliquid de Fulgure, & Coruſcatione, *Lucretius*, cùm de Ætnæ ignibus diſputet: Sed in iſtius viri ineptiis refutandis non ampliùs morabor.

674. *Scilicet, & Fluvius, qui non eſt, &c.*) Codd. *Scilicet & Fluvius qui viſus, &c.* Unde *Salmaſius*, *Scilicet & Fluvius* quis *viſus maximus eij:* Fluvius aliquis viſus eſt ei maximus, qui majorem non vidit; Iſtam quam Codices exhibent lectionem, ſequi poſſumus, at non rejicienda eſt illa altera *Lambini* lectio.

680. *Nunc tamen, illa modis, &c.*) inquiras cur collectæ in Ætna flammæ erumpant tanto impetu, v. 31. declaratur ratio: Breviter, vi Venti fit eruptio; Venti autem iſtius ſemina ex Univerſo infinito veniunt, & in monte Ætna collecta, flammas vel latentes in viſceribus Montis vel ex ipſo monte expreſſas ejiciunt, v. 14. Aut Ventus iſte irruit per ſpeluncas quæ ſunt ad radices Montis, & quarum ora, cùm Mare à littore recedit (Mare enim radices Montis alluit) aperta ſunt, atque ita efflat Ignes; v. 7. Denique in ipſis faucibus Montis generantur venti, v. 2. Sic multas ponit cauſas, ut inter eas una vera, & certa diceretur. v. 9.

Saxa furens, quà contingit, Terramque: & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit se, ac rectis ita faucibus ejicit altè,
Funditque ardorem longè, longèque favillam
Differt, & crassa volvit caligine fumum:
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin hæc Animaï turbida sit vis.

Præterea, magna ex parti Mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus æstumque resorbet.
Ex hoc usque mari Speluncæ Montis ad altas
Perveniunt subter fauceis: Hàc ire fatendum 'st,
" Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque subjectare, & arenæ tollere nimbos.
In summo sunt ventigeni Cratères, ut ipsi
Nominitant, Nos quas Fauceis perhibemus, & Ora.

Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
Non satis est, verùm plureis, unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse jacere
Conspicias Hominis: fit ut omneis dicere causas
Conveniat lethi, dicatur ut illius una.
Nam neque eum ferro, neque frigore vincere possis

Interiisse,

693. *Animaï.*) Venti: Alibi, Horatius,

Impellunt Animæ *lintea Thraciæ.*

698. *Et penetrare Mari*, &c.) Alii,

Et penetrare Mare, & *penitus*, se cogier arcto.

Fatendum est Mare per has speluncas penetrare, & penitùs in angustum cogi à seipso coarctato. *Lambinus:* Displicet hæc lectio, neque id injuriâ: Nam non de Maris, sed de Venti in speluncas ingressu agitur. *Faber* legendum putat,

Et penetrare Animam *penitus res cogere aperto.*

Sensus itaque & ordo verborum sic se habebunt. *Fatendum est Animam* (ventum) *huc ire, & cogere res,* ignes, scintillam, cineres, saxa, &c. *penetrare aperto*, id est, per apertum, seu per illas fauces. Istam interpretationem vitiosa nuce non emerem. Si placet vox *Animam*, leg. *Res cogit aperta*, ut alibi, *Manifesta docet res.* Ex *Mari aperto* vix aliquis sensus potest exprimi, qui verò istas voces retinet, hoc modo interpretetur; *Mari aperto*, id est, cùm Mare recedit à radicibus istius montis, & resorbet fluctus.

700. *Saxaque subjectare.*) In altum tollere: Vid. lib. I. v. 8.

701. *Ventigeni Crateres.*) Alii, *In summo sunt vertice item Crateres.* Prior lectio placet, quippe duobus hisce versibus declaratur, ventum non tantùm per speluncas ad montis radices ingredi, sed etiam in ipsis faucibus generari; Neque id mirum, nam nihil

Interiiſſe, neque à morbo, neque forte veneno:
Verùm aliquid genere eſſe ex hoc, quod Concio dicat,
Scimus: Item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æſtati creſcit, campiſque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis.
Is rigat Ægyptum medium per ſæpe calorem,
Aut quia ſunt æſtate Aquilones oſtia contra
Anni tempore eo, quo Eteſia flabra feruntur:
Et contra fluvium flantes remorantur, & undas
Cogentes ſurſus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc adverſo flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis à ſtellis Axis aguntur.
Ille ex æſtifera parti venit amnis ab Auſtro
Inter nigra virûm, percoctaque ſæcla calore,
Exoriens penitùs media ab regione diei.
Eſt quoque, uti poſſit magnus congeſtus arenæ
Fluctibus adverſis oppilare oſtia contra,

Cùm

hil certius, quàm Aërem ex omni parte ad Flammam ruere, atque inde ventum generari.

710. *Concio.*) Turba Hominum adſtantium. Alii, *Quod contigit eij.*

712. *Nilus in Æſtati creſcit*, &c.) Ab Æſtivo Solſtitio ad Æquinoctium uſque Autumnale Nilus ita intumeſcit, ut per Ægyptum exundans, oblitos limo agros fœcundet, aliàs ſteriles futuros, egregium Divinæ Providentiæ monumentum: (*Ægypti incolæ aquarum beneficia percipientes Aquam colunt*, &c. Julius Firmicus, de Er. Prof. Rel) Huic igitur incremento pro more ſuo cauſas tantùm naturales aſſignat *Lucretius*, v. 16. & primò quidem, v. 12. venti Eteſiæ ab Septentrione ſpirantes aquas Amnis, qui ab Auſtro fluit, repellunt, faciuntque, ut impleto Alveo exundent: Si verò Eteſiæ ad obſiſtendum tanto aquarum ponderi, lenes enim ſunt venti, impares dicantur, tum, v. 5. Arena, quam Mare ab iſtis ventis agitatum congerit, obſtruuntur Nili Oſtia; atque inde Exundatio. Hiſce cauſis duas alias conjunge, nempe Pluvias, quæ ad fontes Nili decidunt, v 6. & Nives, v. 3. reſolutas. Nam omnibus hiſce cauſis conſpirantibus Nilus, aut quilibet alius Fluvius exundet.

715. *Aquilones oſtia contra, Anni tempore eo, quo Eteſia flabra feruntur:*) Poſt biduum exortus Caniculæ Aquilones conſtantiùs perflant diebus quadraginta, quos Eteſias vocant. Plinius, lib. II. cap. 47. Et Lucretius, v. 730. *Eteſia flabra Aquilonum. Fayus* tamen, *Eteſiæ*, ſunt venti ab Auſtro, ſeu à Meridie flantes; & hoc Nili incrementum contendit fieri à duobus ventis contrariis, quorum alter, nempe Aquilo, retardat Aquarum curſus; alter nempe Eteſiæ, impellit illas, quoniam Nilus ab Auſtro in Septentrionem fluit. En dignum Lucretio Interpretem!

719. *Adverſo flumine.*) Ut v. 725. *Fluctibus adverſis:* (Neque enim leg. *Flamine*) Mallem tamen *Gelidi.*

Cùm Mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minùs exitus amni,
Et proclivus item fiat minùs impetus undis.
  Fit quoque, uti pluviæ forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila conjiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
Cùm convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.
  Forsit & Æthiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis Sol omnia lustrans.
  Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cumque lacusque,
Expediam, quali natura prædita constent.
  Principiò, quòd Averna vocantur, nomen id ab re
Impo-

726. *Ruit intus arenam.*) Sic lib. I. v. 293.

Quamlibet in partem trudunt res antè, ruuntque:

Virgilius, *Cumulos Arenæ* ruere, & *Spumas Salis ære* ruebant.

730. *Aquilonum nubila.*) *Fayus*, Vir in errore constans, & qui eadem chorda semper egregiè oberrat.

737. *Subigit.*) Cogit, Virgilius,

—— *Subigitque fateri:*

Lucilius,

Invitum glebas subigas *proscindere aratro.*

738. *Nunc age, Averna, &c.*) Beneficum Deum non agnoscit, Iratum negat Lucretius, & ut Cœli Aërisque Phænomena Diis Superis, ita noxia quædam & in Terris admiranda Diis Manibus eripit Nam quædam sunt loca, quæ, v. 9. Averna dicimus, quæ Avibus supervolantibus, aliisque Animalibus, quæ fortè illac transierint, sunt perniciosa. Talis est locus apud Cumas, v. 2 in ipsa Athenarum Arce, v. 7. in Syria, v 4. in quibus locis Atri Ditis januam patere credidit Vulgus, ibique Animas Mortuorum ad Inferos & regna subterranea descendere, v. 9. Ut verò vim naturamque Avernorum distinctiùs explicet, v. 49. Monet Terram continere multa, ut salubria, ita noxia Hominibus, aliisque Animantibus semina, multaque congerit exempla, quibus docet multarum rerum effluvia multis rebus insalubria esse & mortifera. His propositis denique rem ipsam aggreditur; & primùm, v. 12. Nempe ex Avernis teter Halitus erumpit, quo transvolaturæ Aves subitò afflatæ repentè decidunt, vel, v. 10. hic Halitus erumpens ita attenuat & discutit Aërem, ut Aves volantes in illo sustentari non possint, decidentes autem in Inani protinus expirent. Hæc omnia, v. 102.

740. *Quod Averna vocantur, Nomen id ab re Impositum est.*) Virgilius Lucretium imitatus, Æn. 6. v. 237.

Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris;
Quam super haud ullæ poterant impunè volantes

Ten-

Impositum'ſt, quia ſunt Avibus contraria cunctis,
E regione ea quòd loca cùm advenere volantes,
Remigii oblitæ pennarum vela remittunt,
Præcipiteſque cadunt molli cervice profuſæ
In terram, ſi fortè ita fert natura locorum:
Aut in aquam, ſi fortè lacus ſubſtratus Averno'ſt.
Qualis apud Cumas locus eſt montemque Veſevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.
Eſt & Athenæis in mœnibus, arcis in ipſo
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ,
Quò nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices, non cùm fumant Altaria donis:
Uſqueadeo fugitant non iras Palladis acreis
Pervigili cauſa, Graiûm ut cecinere Poetæ:
Sed natura loci hoc opus efficit ipſa ſua vi.

In

Tendere iter pennis, talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat;
Inde locum Graii dixerunt nomine Avernum.

743. *Remigii.*) Virgilius, aliique, *Remigium Alarum:* Quippe Alis tanquam Remis Aerem ſecant Volucres. Nautæ autem in portum ſuccedentes, nec remis amplius uſi Vela etiam remittebant; Inde Remigium Alarum & Vela conjungit Poeta.

744. *Molli cervice profuſæ.*) Volucris languidæ, & morientis Imago.

746. *Subſtratus Averno eſt.*) *Avernu' eſt.*

747. *Qualis apud Cumas locus eſt,* &c.) De duobus hisce Verſibus multa Interpretes, Omnium commenta refutavit *Faber*, & ipſe tandem legit,

Ut *Cumas apud eſt locus* Euboico ſub Monte.

Nam Cumas in Campania Coloniam eſſe *Euboicam* plurimi teſtantur; Et qui à Lucretio *Mons Euboicus* dicitur, is à Virgilio, qui perpetuò Lucretii veſtigia preſſit, *Euboica rupes* dicitur, Æn. 6. v. 42, & v. 2. *Euboicæ Cumarum oræ.* Gaſſendus.

Qualis apud Cumas Miſeni ſub pede montis:

ut lectiones variæ conciliari poſſint tum inter ſe, tum cum Virgilio, qui, Æn. 6. v. 234. mentione facta Miſeni, Averni deſcriptionem ſubjicit.

750. *Palladis almæ.*) Fœcundæ, *Fayus:* fœcunda Virgo! ut Virgilii,

—— *Inventa ſub Ilicibus Sus,*
Triginta capitum fœtus enixa.
Os Hominis!

752. *Non cum fumant altaria donis.*) Ita illum locum Cornices averſantur, ut etſi in eo ſacra fiant, ne tum quidem advolent, quantumvis Carnium nidor illas invitare ad ſeſe videatur.

754. *Pervigili cauſa.*) Vid. Ovid. Metam. lib. II. v. 557.

Abdita fronde levi denſa ſpeculabar ab ulmo
Quid facerent, &c.

Fabula *Corones* notiſſima eſt, ſed non illud Pervigilium; credibile itaque ſit, Lucretium alios ſecutum eſſe auctores, quàm qui ad nos pervenerunt. *Faber.*

755. *Ipſa ſua vi.*) Alii, *Ipſa ſuapte*

In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quò simul ac vestigia primùm
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint Divis mactata repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur,
Et quibus è causis fiant, apparet origo:
Janua ne his Orci potiùs regionibus esse
Credatur pôsta, hinc Animas Acheruntis in oras
Ducere fortè Deos Maneis infernè reamur:
Naribus alipedes ut Cervi sæpe putantur
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum.
Quod procul à vera quàm sit ratione repulsum,
Percipe, namque ipsa de re nunc dicere conor.
Principiò hoc dico, quod dixi sæpe quoque ante,
In Terra cujusque modi rerum esse figuras:
Multa Homini quæ sunt vitalia: multaque morbos
Incutere, & Mortem quæ possint accelerare:
Et magis esse aliis alias Animantibus aptas
Res ad vitaï rationem ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam, dissimileisque
Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta atque aspera odore:
Nec sunt multa parùm tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda, saporeque tristia quæ sint.

Deinde

pte: Et Vossius ad Catullum, pag. 113. id est, *sponte.*

756 *In Syria quoque fertur item locus esse, videri, Quadrupedes,* &c.) Ita hunc locum emendat *Faber,*

In Syria quoque fertur item spelunca *videri,*
Quadrupedum quo sæcla *simul vestigia* prima
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa.

Videri, id est *esse; Ipsa* verò refertur ad *sæcla,* aliter ea esset mutatio generis quæ ferri non possit: Forsan meliùs legatur,

Locus esse, vigentes
Quadrupedes quoque, &c.

Locus esse, ut v. 547. *Apud Cumas locus est:*

Ista autem vox *quoque* non otiosa est, nam iste in Syria locus tam Quadrupedibus quàm Avibus noxius; in tertio verò versu *Ipsa* cum *Vis* conjungi potest. Vid. Strabonem, lib. XIII. de Plutonio.

765. *Naribus alipedes ut Cervi,* &c.) Nihil magis ad ridiculum, neque unquam facetius Scomma: Plinius autem, lib. XI. Cap. 53. Elephantorum Anima Serpentes extrahit, Cervorum item urit.

Deinde videre licet quam multæ ſint Homini res
Acriter infeſto ſenſu, ſpurcæque, graveſque.
Arboribus primùm certis gravis umbra tributa'ſt,
Uſqueadeo, capitis faciant ut ſæpe dolores,
Si quis eas ſubter jacuit proſtratus in herbis.
  Eſt etiam in magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro conſueta necare.
Scilicet hæc ideo Terris ex omnia ſurgunt
Multa modis multis multarum Semina rerum,
Quod permiſta gerit Tellus, diſcretaque tradit.
  Nocturnumque recens extinctum Lumen, ubi acri
Nidore offendit nareis conſopit ibidem,
Dejicere ut pronos qui morbus ſæpe ſuëvit.
  Caſtoreoque gravi Mulier ſopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit eij,
Tempore eo ſi odorata 'ſt quo menſtrua ſolvit.
  Multaque præterea languentia membra per artus
Solvunt, atque Animam labefactant ſedibus intus.
  Denique, ſi in calidis etiam cunctere lavacris,
Plenior & ſolio in fueris ferventis aquai:
Quàm facilè in medio fit uti des ſæpe ruinas?
  Carbonumque gravis vis, atque odor inſinuatur
Quam facilè in cerebrum, niſi aquam præcepimus antè?

At

782. *Spurcæ.*) Fœtidæ: *Nonius:* Et in ſequenti verſu, *Infeſtant ſenſum:* Lambinus, *Infeſtæ ſenſu*, id eſt, *Senſui*, at nihil mutandum.

786. *Heliconis montibus arbos.*) Quænam illa ſit, divinabunt alii: Quidam exiſtimant eſſe *Taxum*, ſed cur nos ad Heliconem mitteret? Taxus enim frequens erat in Italia; Dein, verum illud de Taxo non eſt, *Floris odore necare.*

791. *Nocturnumque recens extinctum lumen.*) In Codicibus mira varietas, Tres hos verſus ita refingit *Faber*,

Nocturnumque recens extinctum Lumen, ubi acri
Nidore offendit nares, conſopit ibidem,
Nidore *ut* ſomnos *qui morbus* mittere *ſuevit.*

Repetitur vox *Nidore*, ut ſæpe aliàs. Iſte autem Morbus qui Somnos ſuevit mittere, Lethargus. Giſanius, è Codd.

Diſjicere, *ut* privos *qui morbus ſæpe ſuëvit:*

Pro *Privos* leg. *Pronos*, & tum ea erit lectio quam *Faber* tam petulanter ſolicitare non debuit: Morbum enim, qui pronos dejicit, *Morbum Comitialem* recte interpreteris.

795. *Nitidum opus.*) Tela, & reliqua ad laniſicium pertinentia.

800. *Plenior & fueris*, &c.) De Deliquio quod Cibo diſtenti in balneo patiuntur, Juvenalis ſæpe, Horatius, Alii:

At cùm membra hominis percepit fervida febris,
Tum fit odor Vini plagæ mactabilis inftar.
Nonne vides etiam terra quoque Sulfur in ipfa
Gignier? & tetro concrefcere odore Bitumen?
Denique ubi Argenti venas, Aurique fequuntur,
Terraï penitus fcrutantes abdita ferro;
Qualeis exfpirat Scaptefula fubter odores?
Quidve mali fit ut exhalent Aurata metalla?
Quas Hominum reddunt facies? qualeifque colores?
Nonne vides, audifve perire in tempore parvo
Quàm foleant, & quàm vitaï copia defit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? neceffe 'ft
Hos igitur tellus omneis exæftuet æftus;
Expiretque foras in aperta, promptaque Cœli.
Sic & Averna loca Alitibus fummittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ furgit in auras,
Ut fpatium cœli quadam de parte venenet:
Quò fimul ac primùm pennis delata fit Ales,
Impediatur ibi cæco conrepta veneno,
Ut cadat è regione loci, quà dirigit æftus:
Quò cùm conruit, hæc eadem vis illius æftus:
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert.
Quippe etenim primò quafi quendam conciet æftum:

Po-

Alii: *Solium* autem Vas in quo lavabant fedentes.

804. *At cum membra Hominis.*) Gifanius;

Aut nifi membra prius pertexit frigida Servus,
Aut fit odos Vini plagæ manabilis mora.

Quafi hæc omnia effent remedia contra vim gravem & odorem Carbonum: Quam lectionem ifte ferat, qui amat tales verfus.

810. *Scaptefula.*) Nomen generale fodinarum metallarium: *Foffilis materia*, *σκαπτειν fodere* eft, *ὕλη materia.* Faber.

823. *Quà dirigit Æftus.*) Dirigit, *deorfum tendit*, Gifanius, at recte *Faber*, Æftus non dicitur *deorfum tendere*, fed *de Terra furgere in Auras*: v. 819. Ipfe autem legit, *Se erigit*: Agitur enim de motu ab inferioribus ad fuperna: Vereor ne hoc fit nimis inconfideratè dictum; Nam, v. 822. *Avis cæco correpta veneno cadit*: Leg. igitur, *Quà dirigit æftus*: Et tam plana & perfpicua funt ifta verba, ut pluribus illuftrari nequeant.

826. *Conciet æftum.*) Strabo, lib. XIII. de Plutonio, *ἑωρῶμεν δὲ ἐκ τῆς ὄψεως ὡς ἂν πνιγώδες τινὸς πάθους ἔμφασιν·* Qualis autem fit ifte Æftus, conjicias è v. 1027. lib. IV.

Vix ad fe redeunt permoti Corporis æftu.

Posteriùs fit, uti cùm jam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi sit quoque Vita vomenda,
Propterea quòd magna mali sit copia circùm.
Fit quoque ut interdum vis hæc, atque æstus Averni,
Aëra, qui inter aveis cunque 'st terramque locatus,
Discutiat, propè uti locus hinc linquatur inanis:
Cujus ubi è regione loci venêre volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis:
Et conamen utrinque alarum proditur omne.
Hic ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; & vacuum propè jam per inane jacentes
Dispergunt Animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porrò in puteis Æstate fit Humor,
Rarescit quia Terra calore, & semina siqua
Fortè vaporis habet, properè dimittit in auras.
Quò magis est igitur Tellus affecta calore:
Hoc fit frigidior, qui in terra 'st abditus, Humor.
Frigore cùm premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit: Fit scilicet, ut coëundo
Exprimat in puteos, siquem gerit ipsa, Calorem.
Est apud Ammonis fanum fons luce diurna

Frigi-

836. *Nictari.*) Sic legeret Festus; Sed haud dubiè legendum *Nixari*, ut alibi passim, quod & optimè vidit Lambinus: *Faber.*

840. *Frigidior porrò in Puteis*, &c.) Multa videntur adcò humanis usibus accommodata, ut benignam quandam Providentiam demonstrent: Ita tempore Æstivo Aqua in Puteis frigida est, unde istius tempestatis Calor temperetur; Hyberno autem calida, quâ refici pariter & recreari possimus: Istam verò difficultatem, v. 8. amolitur *Lucretius*, nam in Æstate Terræ superficie à Solis rarefacta, Semina Ignis quæ in Terra continentur, in Aërem erumpunt, Hyberno autem frigore constricta, in Puteos exprimuntur, atque inde Tepor Aquæ.

843. *Affecta calore.*) Viz. Solis radiis calefacta: *Lambinus*; Addit *Fayus*, Ideo aqua in puteis hyeme fit calida, quia Terra affecta calore calefacit eam subter: Qua explicatione nihil unquam stupidius.

848. *Esse apud Ammonis*, &c.) Quòd si in omnibus puteis non sit divina Virtus, at præsens est in Fonte apud Jovis Ammonis fanum, de quo Curtius, lib. IV. Sect. 7. *Ammonis nemus in medio habet fontem, Aquam Solis vocant; sub ortum Solis tepida manat, medio die cùm vehementissimus est calor, frigida eadem fluit, inclinato in vesperam, calescit; media nocte fervida exæstuat, quoque propius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrescit, donec sub ipsum diei*

ortum

Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:
Hunc homines fontem nimis admirantur, & acri
Sole putant ſubter terras fervifcere raptim,
Nox ubi terribili terras caligine texit:
Quod nimis à vera 'ſt longè ratione remotum:
Quippe ubi Sol nudum contrectans corpus aquaï,
Non quierit calidum ſupera de reddere parte,
Cùm ſuperum lumen tanto fervore fruatur:
Qui queat hic ſubter tam craſſo corpore terram,
Percoquere humorem, & calido ſociare vapori?
Præſertim cùm vix poſſit per ſepta domorum
Inſinuare ſuum radiis ardentibus æſtum?
Quæ ratio eſt igitur? nimirum terra magis quòd
Rara tenet circum hunc Fontem, quàm cætera tellus.
Multaque ſunt ignis propè ſemina corpus aquaï.
Hinc, ubi roriferis terram nox obruit umbris,
Extemplò ſubtus frigeſcit terra, coitque.
Hac ratione fit, ut, tanquam compreſſa manu ſit,
Exprimat in Fontem, quæ Semina cumque habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atque ſaporem.
Inde ubi Sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit calido miſcente vapore,
Rurſus in antiquas redeunt primordia ſedeis
Ignis, & in terram cedit calor omnis aquaï:
Frigidus hanc ob rem fit Fons in luce diurna.

Præterea,

ortum aſſueto tempore langueſcat. At hoc quoque fruſtra dictum: Quamvis enim iſti errant, qui cauſam referunt ad Solem ſubter terras poſitum, & per totius Telluris craſſæ corpus calefacientem iſtas Aquas, v. 11. Dici tamen poteſt, v. 13. Quòd Terra frigore nocturno compreſſa veluti elidat, ſive exprimat, tranſmittatque in Aquam Ignis ſemina, unde & Aqua incaleſcat; Calore verò diurno laxata eadem ſemina veluti reſorbeat, unde multum ex nocturno calore decreſcit. Præterea, iſta Aqua, quæ ex Ignis Seminibus propter Aerem tempore nocturno frigidum repreſſis, efficitur calida, evadat deinceps frigida diurno tempore, radiis Solis ita Aquam pervadentibus, & rarefacientibus, ut liberum iis ſeminibus exitum in Aërem faciant: Quippe Radii Solis ita Glaciem diſſolvunt, ut dimittantur leves ſtipulæ, & ejuſmodi alia quæ conſtricta tenebantur, v. 5.

858. *Calido ſociare vapori.*) Alii, *Calido ſatiare vapore.*

869. *Terram dimovit.*) Meliùs, *Umbram dimovit*, Ita enim ſæpe Poetæ: Virgilius, Æn. 4. v. 6.

Humentemque Aurora polo dimoverat
Umbram:

Suprà, v. 864. *Terram Nox obruit Umbris:* In v. 870. *Et rarefecit*, ſubintell. *Terram.*

878. *No-*

Præterea, Solis radiis jactatur aquaï
Humor, & in luci tremulo rarescit ab æstu:
Propterea fit uti quæ semina cunque habet ignis,
Dimittat: quasi sæpe gelum, quod continet in se,
Mittit, & exolvit glaciem, nodosque relaxat.
Frigidus est etiam Fons, supra quem sita sæpe
Stupa jacit flammas concepto protinus igni:
Tedaque consimili ratione accensa per undas
Conlucet, quocunque natans impellitur auris:
Nimirum quia sunt in Aqua permulta vaporis
Semina, de Terraque necesse'st funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere Fontem,
Et simul exspirare foras, exireque in auras,
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri Fons.
Præterea, dispersa foras erumpere cogit
Vis per Aquam subitò, sursumque ea conciliari:
Quod genus endo mari spirat Fons, dulcis aquaï
Qui scatit, & salsas circum se dimovet undas.
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Utilitatem opportunam sitientibu' Nautis,
Quòd dulceis inter salsas intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere Fontem,

Et

878. *Nodosque relaxat.*) Gifanius alibi animum habebat, cùm hoc loco, *Nervosque* legebat. *Faber.* Horatius, lib. I. Epist. 3.

Hebrusque nivali compede *vinctus.*

879. *Frigidus est etiam Fons*, &c.) Postquam ostêndit in Jovis Ammonis fonte nihil admirabile esse aut divinum, jam, v. 27. Jovis Dodonæi fontem, Jovi ubique infestus, attingit. In Dodone autem Fons, cùm sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoveantur, accendit *Plinius*, lib II. cap. 103. Nimirum quoniam sunt in ipsa Aqua, vel Terra isti Aquæ subjecta, multa Ignis semina quæ ex Aqua erumpentia Corpori inflammabili, viz. Stupæ aut Tedæ recenter extinctæ adhærent, & accendunt: Neque magis incredibile Semina Ignis per Fontem erumpere, quàm Aquæ dulcis Scaturiginem per medium Maris oriri; & sæpissimè videmus Tedas recenter extinctas accendi, antequam ipsum ignem, ad quem admoventur, attigerint.

890. *Endo mari.*) Ita omnes ediderunt, quasi sanus foret iste versus, neque medico egeret: At si *Endo Mari* legatur, quò referendæ sunt istæ voces, v. 892. *Multis* aliis *regionibus*? Nam & *multæ istæ* aliæ *regiones* sunt *Endo Mari.* Legatur igitur *Aradius Fons*, de quo Strabo, in libro Geog. VI. Ita enim scripsit *Lucretius*, & voces istæ *In Mari*, sive *Endo Mari*, ad marginem Codicis adnotatæ tandem in versum ipsum irrepserunt.

Et ſcatere illa foras in ſtupam Semina: quò cùm
Conveniunt, aut cùm tedæ corpori adhærent,
Ardeſcunt facilè extemplò: quia multa quoque in ſe
Semina habent ignis ſtupæ tedæque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina Lychnum
Nuper ubi extinctum admoveas, accendier antè
Quàm tetigit flammam? tedamque pari ratione?
Multaque præterea, priùs ipſo tacta vapore
Eminus ardeſcunt, quàm cominus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo Fonte putandum'ſt.
Quod ſupereſt, agere incipiam quo fœdere fiat
Naturæ, Lapis hic ut ferrum ducere poſſit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia ſit patriis in finibus ortus.

Hunc

899. *Habent Tedæ tenentes.*) Viz. Tedæ continent, ut lib. I. Amplexi quod habent, id eſt, Amplectuntur.

906. *Quod ſupereſt, agere incipiam, &c.*) V. 182. præclara diſputatio inſtituitur de *Magnete*, Hujus autem idem eſt, quod & reliquarum diſputationum conſilium, quod nemo olim obſervavit. Nam hic Lapis Herculi attribuitur, & vim ſuam illius Numini acceptam referre creditur: Jam Fontes ſuos amiſit Jupiter, & quid Filio parcat Lucretius, qui Patri non pepercit? Ut virtutem attractricem Magnetis rectiùs explicet Lucretius, quatuor capita præmittit, quæ tametſi aliàs comprobata fuerint, hic tamen inculcata vult ob inſignem difficultatem; Unum caput eſt, effluere continuò corpuſcula quædam ex omnibus rebus, v. 15. Alterum, nullum eſſe Corpus adeò Solidum, quod non inania ſpatiola intercepta contineat, v. 23. Tertium, emiſſa corpuſcula non omnibus rebus eadem ratione congruere, v. 20. Quartum, inania ſpatiola non uniusmodi circumſcriptionis in rebus omnibus eſſe, quare nec eadem quibuslibet corpuſculis accommodari, v. 17. His ita præmiſſis dicere aggreditur cauſam ſeu modum quo Magnes Ferrum attrahit, Ferrumve ad Magnetem fertur. Is autem in eo conſiſtit, ut effluant ex Magnete corpuſcula, ex quo fiat, ut Aër circa Magnetem diſcutiatur, atque idcirco multa inania Spatiola creentur; Et quia, cùm Ferrum collocatur intra diſcuſſi Aëris Sphæram, multum Inanis inter ipſum & Magnetem eſt interceptum, tunc evenit, ut in eam partem corpuſcula Ferri liberiùs proſiliant (nam omnium Corporum ſemina in vacuum ſpatium ſubitò prorumpunt) ac verſus Magnetem proinde ferantur, non poſſunt verò eò contendere, quin pelliciant ſimul cohærentia, (Ferri autem ſemina ſunt maximè implicita) atque idcirco totam Ferri Maſſam: v. 19. Interea verò, quia Ferrum tendit indiſcriminatim ſurſum, deorſum, tranſverſum, & in quamcunque obliquitatem, prout ad Magnetem appoſitum fuerit, docet non poſſe id fieri, niſi ratione inducti Vacui, in quod Corpora, alioquin deorſum ſolùm prolabentia, indiſcriminatim ab ictibus aliorum corporum protrudantur, v. 5.

908. *Quem Magneta vocant, &c.*) Vid. Bocharti Geog. Sa. par. Poſt. lib. I. cap. 38.

Hunc Homines Lapidem mirantur, quippe catenam
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex ſe.
Quinque etenim licet interdum, plureiſque videre
Ordine demiſſo, levibus jactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet ſubter adhærens;
Ex alioque alius Lapidis vim, vinclaque noſcit:
Uſqueadeo permananter vis pervalet ejus.
Hoc genus in rebus firmandum 'ſt multa priùs, quàm
Ipſius reij rationem reddere poſſis:
Et nimium longis ambagibus eſt adeundum:
Quò magis attentas aureis, animumque repoſco.
Principiò, omnibus à rebus, quaſcunque videmus,
Perpetuò fluere, ac mitti, ſpargique neceſſe'ſt
Corpora, quæ feriant oculos viſumque laceſſant:
Perpetuòque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut à fluviis, Calor à ſole, Æſtus ab undis
Æquoris exeſor mœrorum littora propter:
Nec varii ceſſant ſonitus manare per Aureis.
Denique in Os ſalſi venit humor ſæpe ſaporis,
Cùm mare verſamur propter; dilutaque contra
Cùm tuimur miſceri Abſinthia, tangit Amaror:
Uſqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi,
Perpetuò quoniam ſentimus, & omnia ſemper
Cernere, Odorari licet, & ſentire Sonorem.
Nunc omnes repetam quàm raro corpore ſint res,
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret.
Quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
Noſcere, cum primis hanc ad rem protinus ipſam,
Qua de diſſerere aggredior, firmare neceſſe'ſt
Nil eſſe in promptu, niſi miſtum Corpus Inani.
Principio fit, ut in ſpeluncis ſaxa ſuperna

Sudent

913. *Auris.*) Alii, *Hamis*: Iſti verò fruſtrà; Neque enim iſta voce hoc in loco uteretur Lucretius, qua ante verſum, 1087. uti non debuit: neque hamis jactantur Annuli, at levibus auris agitari quis neſcit, qui vidit Annulos ſuſpenſos?

921. *Principio, omnibus,* &c.) Vid. lib. IV. v. 217.

Sudent humore, & guttis manantibu' ſtillent:
Manat item nobis è toto corpore Sudor,
Creſcit barba, pilique per omnia membra, per artus:
Diditus in venas cibus omneis, auget, alitque
Corporis extremas quoque parteis unguiculoſque.
Frigus item tranſire per æs, calidumque vaporem
Sentimus: ſentimus item tranſire per aurum,
Atque per argentum, cùm pocula plena tenemus.
Denique per diſſepta domorum ſaxea voces
Pervolitant, permanat Odos, Friguſque, Vapoſque
Ignis: quin Ferri quoque vim penetrare ſuëvit,
Undique qua circum corpus lorica coërcet;

Morbi-

946. *Diditus.*) Sive *Diditur* legas, perinde eſt.

954. *Undique qua circum Corpus, &c.*) Ita aliquando *Lambinus*, viz. Penetrare ſuevit vis morbida Ferrum ea parte, qua parte Lorica corpus undique circùm coërcet: id eſt, Morbus etiam Loricatum tentat, & corripit; neque Lorica, quæ totum Hominis corpus tegit & circumdat, arcere vim & cauſam morbi externam poteſt, quò minùs in Corpus penetret: In iterata editione legit, *qua circùm Corii lorica*, id eſt, qua parte circulum & ambitum corii, quod Loricæ ſuppouitur, & ſubjicitur, coërcet. Giſanius, *Coli circum*. Coli autem circus, ſive circulus, eſt Pectus. Venter, & latera; Vel potiùs *Colobi circum*, Nam *Colobium* ambiebat Pectus, cui *Colobio* inducebatur inſuper Lorica. Salmaſius, Epiſt. 52. ita conſtituit,

—— *Permanat odos, friguſque, vapoſque*
Ignis, qui *Ferri quoque vim penetrare ſuëvit.*
Denique, *qua circum* cœli *lorica coërcet*
Morbida vis quacunque extrinſecus inſinuatur.

Poſtremò inquit quacunque, qua circum Cœli lorica coercet, id eſt, ſub Cœli tegmine, vel, ut alibi, quà nos Cœli ambit amictus, morbida vis Corporibus inſinuatur. Faber tandem,

—— *Quin ferri quoque vim penetrare ſuëvit,*
Undique quam *circum* corii *lorica coërcet*,
Morbida vis quæcunque extrinſecus inſinuatur.
Nam Tempeſtatem *Cælo*, *Terrave* coortam
Vel Ferri natura timet, circumque fatiſcit.

Senſus erit, vi tempeſtatis Ferrum ipſum diſcuti & diffringi, non itaque debere tantoperè mirum videri, ſi per poros & meatus Loricæ corio munitæ Morbida vis, ſive peſtilens & noxius Aër quandoque inſinuetur. Nihil placet; at quid addam vix habeo: Quid enim de *Loricato* Lucretius, quis enim unquam crediderit vim morbidam militis loricati loricam penetrare? Quid inſuper de Cœli ambitu? Nugæ: imo Nihil. Igitur pro *Morbida Vis*, in v. 955. legatur *Fervida Vis*, & tum plana erunt omnia & perſpicua, ſæpe enim loricati milites, dum urbem expugnant, Pice, Sulphure, ſeu Aqua fervente aſperſi vim fervidam loricas ſuas penetrantem ſenſerunt. Hæc optimè conveniunt præcedentibus

Morbida vis quæcunque extrinſecus inſinuatur.
Et tempeſtates terra cœloque coortæ
E cœlo emotæ terraque repente faceſſunt,
Quandoquidem nihil eſt, non raro corpore nexum.
  Huc accedit, uti non omnia, quæ jaciuntur
Corpora cunque ab rebus, eodem prædita ſenſu,
Atque eodem pacto rebus ſint omnibus apta.
Principiò, Terram, Sol excoquit, & facit are.
At glaciem diſſolvit, & altis montibus altè
Extructas ningueis radiis tabeſcere cogit,
Denique cera liqueſcit in ejus pôſta vapore,
Ignis item liquidum facit æs, aurumque reſolvit:
At coria, & carnem trahit, & conducit in unum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
At coria, & carnem mollit durata calore:
Barbigeras. oleaſter eò juvat uſque Capellas,
Diffluat ambroſia quaſi verò, & nectare tinctus:
At nihil eſt, Homini fronde hac quod amarius extet.
Denique Amaracinum fugitat Sus & timet omne
Unguentum; nam, ſetigeris ſubus acre venenum'ſt,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At Contrà Nobis Cœnum teterrima cùm ſit
Spurcities, eadem Subus hæc res munda videtur,
Inſatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
  Hoc etiam ſupereſt, ipſa quam dicere de re
Aggredior, quod dicendum priùs eſſe videtur.
Multa foramina cùm variis ſint reddita rebus,
Diſſimili inter ſe natura prædita debent
Eſſe, & habere ſuam naturam quæque, viaſque,
Quippe etenim varii ſenſus Animantibus inſunt,
Quorum quiſque ſuam propriè rem percipit in ſe.
Nam penetrare alià ſonitus, aliaque ſaporem

Cerni-

bus, & ſequentes verſus mihi videor rectè explicare.

957. *Faceſſunt.*) Diſcedunt, Lambinus; Mallem, Penetrant, & pervadunt omnia.

965. *In ejus.*) Alii, *In Ignis.*

977. *Res munda.*) Alii, *Hæc jucunda*, viz. Spurcities, quæ lectio, quicquid ſentit *Lambinus*, ferri poteſt.

986. *Nam penetrare alià ſonitus, &c.*) Sine omni judicio *Giſanius* in utraque editione ſcripſit *aliò*, *alioque*; cùm agatur de meando, penetrando, ſubeundo, unde mox legas, *per Saxa*, per *Lignum*, *per Aurum*, & *meare vitro*, id eſt, per Vitrum. *Faber.*

Cernimus è ſuccis, aliâ Nidoris odores,
Propter diſſimilem naturam, textaque rerum:
Præterea manare aliud per Saxa videtur:
Atque aliud per Ligna: aliud tranſire per Aurum:
Argentoque foras aliud, Vitroque meare.
Nam fluere hac Species, illàc Calor ire videtur:
Atque aliis aliud citiùs transmittere eâdem.
Scilicet id fieri cogit Natura viarum,
Multimodis varians, ut paullò oſtendimus antè.
Quapropter benè ubi hæc confirmata atque locata
Omnia conſtiterint nobis præpôſta, parata:
Quod ſupereſt, facilè hinc ratio reddetur, & omnis
Cauſa patefiet, quæ Ferri pelliciat vim.
  Principio, fluere è Lapide hoc permulta neceſſe'ſt
Semina, ſive Æſtum, qui diſcutit Aëra plagis:
Inter qui Lapidem, Ferrumque 'ſt cunque locatus.
Hoc ubi inanitur ſpatium, multuſque vaceſit
In medio locus: extemplo primordia Ferri
In vacuum prolapſa cadunt conjuncta, fit utque
Annulus ipſe ſequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis primoribus ex elementis
Indupedita ſuis arctè connexa cohæret,
Quàm validi Ferri naturæ frigidus horror.
Quò minùs eſt mirum, quod paullò diximus antè,
Corpora ſi nequeunt de Ferro plura coorta
In vacuum ferri, quin Annulus ipſe ſequatur:
Quod facit & ſequitur donec pervênit ad ipſum
Jam Lapidem, cæciſque in eo compagibus hæſit.
Hoc fit item cunctas in parteis, unde vaceſit

Cunque

1000. *Principiò, fluere è Lapide hoc,* &c.) Duobus modis vim Magneticam expoſuit Epicurus, mirum verò alterum prætermiſiſſe *Lucretium*, niſi fortè ille excidit è textu, ac potiſſimùm cùm verſus ſequatur, quibus non malè cohæret; cùmque ea, quæ Lucretius magno apparatu præmittit, videantur eſſe illi, quàm ſuperſtiti accommodatiora; Si plura requiras, vid. Gaſſendi Tom. II. pag. 125. ubi multa invenies quæ Epicuri doctrinam illuſtrant.

1015. *Hoc fit item,* &c.) Quinque verſus qui ſequuntur ad explicationem modò propoſitam, quamvis id ſentiat Gaſſendus, pertinere non exiſtimo: ibi enim per ſemina è Ferro in locum vacuum ab effluviis Magnetis factum exſilientia tota res agitur; In his autem verſibus Corpora ictibus in Vacuum protruduntur: Ideoque cum ſequentibus rectiùs conjungi poſſunt.

Cunque locus, sive ex transverso, sive superne,
Corpora continuò in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras,
Huc accedit item, quare queat id magis esse:
" Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur:
Quòd simul à fronte est Annelli rarior Aër
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus;
Continuò fit, uti qui post est cunque locatus
Aër, à tergo quasi provehat atque propellat.
Semper enim circum positus res verberat Aër.
Sed tali fit uti propellat tempore Ferrum,
Parte quòd ex una spatium vacat, & capit in se.
Hic, ubi, quem memoro, per crebra foramina Ferri 'st
Parvas ad parteis subtiliter insinuatus:
Trudit & impellit, quasi Navim velaque Ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, & Aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusque.
Hic igitur, penitus qui in Ferro'st abditus Aër,
Sollicito motu semper jactatur, eoque
Verberat Annellum dubio procul: & ciet intùs
Scilicet: atque eòdem fertur, quo præcipitavit
Jam semel, & quamquam in partem conamina sumsit.
Fit quoque ut à Lapide hoc Ferri natura recedat
Inter-

1020. *Huc accedit item*, &c.) Contendit motum Ferri adjuvari ab Aëre, ob continuam quandam istius motionem agitationemque: Et primùm quidem, v. 12. ab Aëre exteriore, qui cùm semper urgeat, & urgeat vehementiùs quà ex parte copiosior est, non possit non impellere Ferrum in quam partem est parcior seu inanior, utpote versus ipsum Magnetem. Deinde, v. 8. etiam ab interiore, qui pari ratione, cùm semper agitet, commoveat, compellat, non possit non indere motum in quam partem spatium est inanius redditum.

1021. *Hæc quoque res adjumento.*) Hic versus mihi suspectus est, longè enim abest ab elegantia Lucretiana, atque eo detracto nihil de sententia decedit: *Lambinus.* Palmerius legit, *Molimento.*

1030. *Parvas.*) Alii, *Primas, Privas*, & *Pronas.*

1040. *Fit quoque ut à Lapide hoc*, &c.) Adnotat *Gassendus*, videri *Lucretio* perspectum fuisse id experimentum, quo Magnes Ferrum interdum manifestè repellit, videturve repellere: Scilicet, deprehensum est esse in Magnete duas quasdam oppositas partes (Polos jam vulgò dicimus, alterum Boreum, alterum Austrinum) quarum uni si admoveatur unum Ferreæ acûs extremum, trahatur ab illa,

Interdum, fugere, atque ſequi conſueta viciſſim.
Exſultare etiam Samothracia ferrea vidi:
Et ramenta ſimul Ferri furere intus ahenis
In Scaphiis, lapis hic Magnes cùm ſubditus eſſet:
Uſqueadeo fugere à Saxo geſtire videtur.
Ære interpoſito diſcordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum priùs æſtus ubi Æris
Præcepit, Ferrique vias poſſedit apertas;
Poſterior Lapidis venit æſtus, & omnia plena
Invenit in Ferro: neque habet quà tranet, ut antè.
Cogitur offenſare igitur pulſareque fluctu
Ferrea texta ſuo; quo pacto reſpuit ab ſe,
Atque per Æs agitat, ſine eo quæ ſæpe reſorbet.
  Illud in his rebus mirari mitte, quòd æſtus
Non valet è Lapide hoc alias impellere item res:
Pondere enim fretæ partim ſtant, quod genus Aurum:
Ac partim Raro quia ſunt cum corpore, ut æſtus
Pervolet intactus, nequeunt impellier uſquam;
Lignea materies in quo genere eſſe videtur.
Inter utraſque igitur Ferri natura locata,

Æris

& ſi idem extremum poſtea admoveatur alteri, ab illa refugiat, repellique appareat; cùm & aliunde oppoſitum ab iſta trahatur, ab illa refugiat: At nimis ſibi indulget vir ille magnus, nihil enim in his verſibus proponitur de Fuga Ferri, quod per ſequentia exempla non ſatis declaratur. Sæpe autem vidit *Lucretius* minutos annulos, & ramenta Ferri in vaſe æneo poſita ſubſultare, cùm Magnes vas iſtud æneum ſubtùs contingeret; & perſuaſus cauſam eſſe in Corpore æris interpoſito, (cùm interpoſito tamen vitreo, ligneo, lapideo, quòvis alio, haud ſecùs contingat) ita cauſam exinde reddit, quod emiſſis quoque ex ære in fruſtula & ramenta Ferri corpuſculis, ſpatiola Ferri iis ſic compleantur, ut accedentia deinceps corpuſcula Magnetica per æs trajecta ubi ea occupata comperiunt, ſubagitent, & quo poſſunt niſu propellant. v. 14.

1042. *Samothracia Ferrea.*) Annuli Ferrei, pervii & caſſi; Olim Flamen Dialis geſtabat, *Annulo niſi pervio caſſoque ne utitor:* Demum Servi, & Plinii ætate, *Servitia jam ferrum auro cingunt, alia per ſeſe mero auro decorant, cujus licentiæ origo nomine ipſo in* Samothrace *id inſtitutum declarat:* Plin Nat. Hiſt. l. XXXIII. cap. 1.

1044. *Scaphiis.*) Vaſis à forma ſcaphæ.

1054. *Illud in his rebus*, &c,) Quæri poteſt, quare Magnes non peræquè ſubagitet propellatque ramenta cæterorum corporum: id fieri cauſatur, v. 9. quod vel ſint graviora quam ut propelli valeant, vel, ſi ſint leviora, laxiora quoque ſint, ita ut Magnetis corpuſcula per illa liberè tranſirent.

Æris ubi accepit quædam corpuſcula: tum fit,
Impellant ut eam Magnesî ſemina ſaxi.
  Nec tamen hæc ita ſunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc ſuppeditentur,
Quæ memorare queam inter ſe ſinglariter apta.
Saxa vides primùm ſola cooleſcere Calce:
Glutine materies Taurino ita jungitur una,
Ut vitio venæ tabularum ſæpius hiſcant,
Quàm laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in Aquaï fontibus audent
Miſceri, cùm Pix nequeat gravis, & leve Olivum:
Purpureuſque colos Conchylî mergitur unà
Corpore cum Lanæ, dirimi qui non queat uſquam:
Non ſi Neptuni fluctu renovare operam des:
Non, mare ſi totum velit eluere omnibus undis.
Denique res Auro Argentum concopulat unà,
Ærique æs Plumbo fit uti jungatur ab albo.
Cætera jam quàm multa licet reperire? quid ergo?
Nec tibi tam longis opus eſt ambagibus uſquam,
Nec me tam multam hic operam conſumere par eſt:
Sed breviter paucis reſtat comprendere multa.
  Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis hæc illius, illa

Hujuſ-

1062. *Magnesî Semina ſaxi.*) Alii, *Magnesî flumina Saxi:* Alii, *Magneſia flamina ſaxi.*

1063. *Nec tamen hæc ita ſunt,* &c.) Hactenus de Ferri motu ad Magnetem, aut ejuſdem à Magnete fuga; quod ad ipſam adhæſionem attinet, par eſt quoque inter alias res conſenſus, quippe quæ una tantùm certaque re copulari, & connecti poſſunt. Si verò ipſum modum adhæſionis requiras, in extremis partibus Magnetis Hamos, in extremis partibus Ferri Annulos concipe, & nihil ampliùs inquires. v. 25.

1067. *Glutine taurino.*) Glutinum præſtantiſſimum fit ex Auribus Taurorum, & Genitalibus: Plinius, Nat. Hiſt. lib. XXVIII. cap. 17.

1076. *Denique res auro argentum,* &c.) Faber,

Denique res Auro non Aurum copulat *una.*

rectè quidem, Aurum Auro conjungitur, ut Æs Æri, verſu ſequenti: Non tamen rejicienda eſt vulgata Lectio, nam ſupra Aqua miſcetur Vino, &c. Vid. Plin. Nat. Hiſt. lib. XXXIII. cap. 5.

1078. *Quid ergo?*) Quaſi dicat, Num me idcirco hoc loco ea omnia referre oportet? *Lambinus.*

1083. *Hujus Cava illius plenis.*) Id eſt, Hujus corporis cavitates, ſolidis illius corporis & prominentibus corpuſculis.

Hujusque: inter se junctura horum optima constat.
Est etiam, quasi ut annellis, hamisque plicata
Inter se quædam possint coplata teneri:
Quod magis in Lapide hoc fieri Ferroque videtur.
  Nunc, ratio quæ sit Morbis, aut unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis Hominum generi, Pecudumque catervis,
Expediam. Primùm multarum semina rerum
Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis:
Et contrà, quæ sint morbo, mortique, necesse'st
Multa volare; ea cùm casu sunt fortè coorta,
Et perturbàrunt cœlum, fit morbidus Aër.
Atque ea vis omnis Morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecus, ut nubes nebulæque supernè
Per cœlum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta 'st,
Intempestivis Pluviisque, & Solibus icta.
Nonne vides etiam cœli novitate, & aquarum
Tentari, procul à patria quicunque domoque
Adveniunt? Ideo quia longè discrepat Aër.
Nam quid Britannum cœlum differre putamus,

Et

1086. *Coplata.*) Copulata, ut Gubernaclum.

1088 *Nunc, ratio quæ sit Morbis*, &c.) Unica remanent irati Numinis indicia, Morbi Epidemii & Pestes; Si verò nihil in his admirabile & divinum, actum erit de Providentia: Ut Pestis ratio explicetur non longis ambagibus opus est: Quippe ut in Universo multa sunt corpuscula Hominibus reliquisque Animalibus salubria, ita plurima noxia & lethifera: Quandocunque hæc noxia corpuscula, sive per Cœlum intromissa, sive è Terris surgentia Aërem replerunt, morbidus fit iste Aër, & inde Pestis in viscera Hominum ingressus, v. 13. Si peregrina hæc corpuscula rejicias, Aërem ipsum excute, atque in illo tanti mali cladisque originem invenies: Nam diversarum regionum diversus Aër, inde qui sanus Indigenis, Advenis ipsique inassuetis insaluber. v. 11. Inde etiam Morbi quibusdam regionibus peculiares, v. 5. Jam verò alterius regionis Aër in alteram feratur; sequatur, necesse est, totius Cœli corruptio, v. 6. Inde Fontes, Herbæ inficiuntur, vel demum ipse Aër corruptus enecat, v. 13. Hanc disputationem demum confirmat *Lucretius* exemplo memorabilis illius Pestis, quæ vigente bello Peloponnesiaco Athenis contigit, & quàm fusè describit, v. 149.

1103. *Discrepat Aër.*) Alii, *Discrepitant res*, ineptè.

1104. *Britannum Cælum.*) Ut apud Horat. *Italum Cælum: Diis patriis, Italoque Cælo.* Lambinus tamen legit, *Nam quid* Britanno cœlo *differre putamus*

Id

Et quod in Ægypto'ſt, quà mundi claudicat Axis?
Quidve quod in Ponto'ſt differre à Gadibus, atque
Uſque ad nigra virûm, percoctaque ſæcla calore.
Quæ cùm quatuor inter ſe diverſa videmus,
Quatuor à ventis, & cœli partibus eſſe,
Tum color & facies hominum diſtare videntur
Largiter, & morbi generatim ſæcla tenere.
  Eſt Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea uſquam.
  Atthide tentantur Greſſus, Oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus eſt inimicus
Partibus, ac membris: Varius concinnat id Aër.
  Proinde ubi ſe Cœlum, quod nobis fortè alienum'ſt,
Commovet, atque Aër inimicus ſerpere cœpit:
Ut nebula, ac nubes paullatim repit, & omne
Quà graditur, conturbat, & immutare coactat.
Fit quoque, ut in noſtrum cùm venit denique cœlum,
Corrumpat, reddatque ſui ſimile atque alienum.
  Hæc igitur ſubitò clades nova, peſtilitaſque,
Aut in aquas cadit, aut fruges perſidit in ipſas,
Aut alios hominum paſtus, pecudumque cibatus:
Aut etiam ſuſpenſa manet vis Aëre in ipſo:
Et cùm ſpiranteis miſtas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter ſorbere neceſſe'ſt.
Conſimili ratione venit Bubus quoque ſæpe
Peſtilitas, etiam pecubus balantibus ægror.
Nec refert utrum nos in loca deveniamus
Nobis adverſa, & cœli mutemus amictum:

An

Id *quod in Ægypto eſt.* ——— Codices conſtanter *Britannis*, unde Faber *Britannidis:* Græci enim inſulas illas omnes Βρεττανίδας vocant.

1105. *Claudicat Axis.*) Sæpe Lucretius *Claudicat*, pro *Deficit: Qua Mundi claudicat Axis*, id eſt, qua parte Axis, ſeu Polus Arcticus, qui nobis ſublimis ſemper apparet, illis eſt depreſſus; ſeu qua parte Mundus inclinatus eſt ad oram nobis ignotam, quam Græci ἀντάξονα vocant, noſtro Axi contrariam: Eſt autem hæc pars Meridionalis, ſeu Auſtralis. *Lambinus.*

1112. *Eſt Elephas.*) *Elephantia*, & *Elephantiaſis* dicitur, & alii aſſerunt hunc Morbum infeſtare tantùm incolas Ægypti qui de Nilo bibunt: At Celſus, lib. III. cap. 25. Ignotus penè in Italia, in quibuſdam regionibus frequentiſſimus eſt morbus; vide plura.

1132. *Cœli amictum.*) Alii, *Cœlum ami-*

An cœlum nobis ultrò natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non consuevimus uti:
Quod nos adventu possit tentare recenti.
 Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æstus
Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.
Nam penitus veniens Ægypti è finibus ortus,
Aera permensus multum, camposque natanteis,
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
 Principiò, caput incensum fervore gerebant:
Et dupliceis oculos suffusa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, & ulceribus vocis via septa coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu:
Inde, ubi per fauceis pectus compleråt, & ipsum
Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris:

Omnia

amicum: Et in sequenti versu *Inimicum.* aut *Corruptum* pro *Cruentum*, sed jam occupatus sum, nec sequar.

1136. *Hæc ratio quondam*, &c.) Sequitur, Pestis, quæ Athenas olim vastavit, Descriptio è secundo Thucydidis libro, & tertio Hippocratis de Morbis Popul. desumpta; Quam adeò feliciter expressit, ut, Macrobio judice, Sat. lib. VI. Cap. 2. Virgilius, Georg. 3. certè Ovidius, Met. 7. habuerit quem imitaretur.

1136. *Hæc ratio morborum*, &c.) Pestis, viz. ab Aëre alieno ortus, *Mortifer æstus*, Alii, *Aër*, sed *Æstus* olim *Macrobius.*

1139. *Nam penitus veniens*, &c.) Ἤρξατο δὲ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς λέγεται, ἐξ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου, ἔπειτα δὲ, καὶ ἐς Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην κατέβη, καὶ ἐς τὴν Βασιλέως γῆν τὴν πολλὴν, ἐς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναίως ἐνέπεσε. Thucydides.

1143. *Principiò, caput incensum*, &c.) Πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς θέρμαι ἰσχυραὶ, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθήματα, καὶ φλόγωσις ἐλάμβανε: Idem Thucydides.

1144. *Suffusa luce.*) Viz. Orbibus Oculorum sanguine suffusis.

1145. *Sudabunt etiam*, &c.) Καὶ τὰ ἐντὸς, ἥτε φάρυγξ, καὶ ἡ γλῶσσα εὐθὺς αἱματώδη ἦν. Thucyd.

1149. *Inde, ubi per fauces pectus*, &c.) Καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ, καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίξειεν, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν, ἐπήεσαν. E quibus intelligere possumus quid velint ista, *Omnia Vitaï claustra lababant*, &c.) Sequebatur, viz. omnium Intestinorum convulsio, atque inde excretiones cum torminibus.

1150. *In cor.*) Stomachum: Schol. ad Thucyd. Οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ τὸν στόμαχον καρδίαν ἐκάλουν, καὶ καρδιωγμὸν τὸν πόνον τοῦ στομάχου.

Omnia tum verò vitaï clauſtra lababant.
Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.
Atque animi prorſum vires totius, & omne
Languebat corpus, lethi jam limine in ipſo.
Intolerabilibuſque malis erat anxius angor
Aſſiduè comes, & gemitu commiſta querela,
Singultuſque frequens noctem perſæpe, diemque,
Corripere aſſiduè nervos & membra coactans,
Diſſolvebat eos, defeſſos antè, fatigans.
Nec nimio cuiquam poſſes ardore tueri
Corporis in ſummo ſummam ferviſcere partem:
Sed potiùs tepidum manibus proponere tactum,
Et ſimul ulceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus, ut eſt per membra Sacer cùm diditur ignis.
Intima pars homini verò flagravit ad oſſa:
"Flagravit ſtomacho flamma, ut fornacibus intùs,
Nil adeo poſſet cuiquam leve, tenueque membris
Vertere in utilitatem: ad ventum & frigora ſemper

In

1152. *Spiritus ore foras.*) Duos hos verſus ſuo loco emotos verſui 1129. ſubjungendos eſſe cenſeo; Ita enim Thucydides, καὶ πνεῦμα ἄτοπον, καὶ δυσῶδες ἠφίει: Et deinde meliùs conveniunt omnia, preſſiúſque declaratur Thucydidis narratio.

1156. *Intolerabilibuſque*, &c.) Thucyd. Καὶ αὗται (viz. ἀποκαθάρσεις, modò memoratæ) μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης· Schol. ταλαιπωρίας μεγάλης, τῆς δυσεντερίας δηλονότι. Atque ita forſan ipſe Thucydides, ſed latior vocis iſtius apud *Lucretium* acceptatio, & tam Animi anxietatem quàm inteſtinorum tormina ſignificat.

1158. *Singultuſque frequens.*) Λύγξ τε τοῖς πλείοσιν ἐνέπιπτε κενή, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρὸν· Thucyd. Lambinus legit λύγξ πυκνή, propter vocem *Frequens:* At verò λύγξ ipſa eſt ſingultus frequens: Iſtum autem Singultum, qui κένος dicitur, (alius autem πλήρης) Convulſiones maximè ſequuntur.

1161. *Nec nimio cuiquam*, &c.) Καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν ἁπτομένῳ σῶμα οὐκ ἄγαν θερμὸν ἦν, οὔτε χλωρόν, ἀλλ' ὑπέρυθρον πελιτνόν, φλυκταίναις μικραῖς καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός. Thucyd.

1165. *Sacer Ignis.*) Ejus, viz. generis, quod eſt ſubrubicundum, aut miſtum ex pallore & rubore; exaſperatumque per puſtulas continuas, quarum nulla altera major eſt, ſed plurimæ perexiguæ: Celſus, lib. V. cap. 28.

1166. *Intima pars Homini*, &c.) Τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκαίετο, ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων καὶ σινδόνων τὰς ἐπιβολάς, μήτ' ἄλλο τι ἢ γυμνὸν ἀνέχεσθαι. Thucyd.

1166. *Ad Oſſa.*) Alii, *Adeſa:* Quidam inſuper rejiciunt verſum ſequentem.

1168. *Nil adeo poſſet.*) In ſequenti verſu τὸ *Vertere* eſt abſolutum, ut ſæpe aliàs; Alii, *Verti in Utilitatem.*

In fluvios partim gelidos ardentia morbo
Membra dabant, nudum jacientes corpus in undas.
Multi præcipites lymphis putealibus altè
Inciderunt, ipso venientes ore patente.
Insedabiliter sitis arida corpora mersans
Æquabat multum parvis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito Medicina timore,
Quippe patentia cùm totas ardentia nocteis
Lumina versarent oculorum expertia somno,
Multaque præterea mortis tum signa dabantur,
Perturbata Animi mens in mœrore, metuque,
Triste supercilium, furiosus voltus, & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus, aut ingens, raròque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humos.
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque per fauceis raucas vix edita tussi:
In manibus verò nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus

Non

1170. *In fluvios partim*, &c.) Ἡδιστά τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ῥίπτειν, καὶ πολλοὶ ἔδρασαν ἐς φρέατα τῇ δίψῃ ἀπαύστῳ συνεχόμενοι, καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ καθειστήκει τό τε πλέον, καὶ ἔλασσον ποτόν.

1174. *Insedabiliter sitis arida corpora mersans.*) Legendum videtur,

Insedabiliter sitis arida corpora vexans.

Ita certè ratio suadet, & illud *Insedabiliter*, quod cum *Mersans* non bellè concinit: *Faber*? Vereor ut id probet *Faber*, & hæc quidem scripsit versuum præcedentium immemor, quòd si consideràsset Ægros in undas insilientes, vocem *Mersans* probàsset.

1175. *Æquabat multum*, &c.) Efficiebat, ut quantumvis larga Aquæ copia pro nimia siti æstuantium corporum exigua videretur.

1176. *Nec requies*, &c.) Καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ ἡσυχάζειν, καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διαπαντός.

1177. *Mussabat tacito*, &c.) Ita novum & inusitatum Morbi genus fuit, ut Medici incerti quid agerent, dubia quædam sed plena timoris murmura mitterent. Thucyd. οὔ γὰρ ἰατροὶ ἤρκουν τὸ πρῶτον θεραπεύοντες ἀγνοίᾳ.

1180. *Multaque præterea*, &c.) Versus 14. inseruntur non à Thucydide desumpti, quos præclaros licet & insignes, si ideò rejiceremus, (nam Poeta Historici fidissimus Interpres) non est quòd aliquis irascatur; sed quoniam sunt digni *Lucretio*, admittantur.

1183. *Sollicitæ porrò.*) Aures sonoribus, ut Mentes curis plenæ *sollicitæ* dicuntur.

1184. *Aut ingens.*) Alii, *Ac Ingens*, frustra.

Non dubitabat, item ad ſupremum denique tempus
Compreſſæ nares, naſi primoris acumen
Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
Duraque, inhorrebat rictum, frons tenta minebat:
Nec nimiò rigida poſt ſtrati morte jacebant:
Octavoque ferè candenti lumine ſolis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum ſiquis (ut eſt) vitârat funera lethi,
Ulceribus tetris, & nigra proluvie alvi;
Poſteriùs tamen hunc tabes lethumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum ſæpe dolore
Conruptus ſanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totæ vires corpuſque fluebat.
Profluvium porro qui tetri ſanguinis acre

Exie-

1191. *Naſi primoris.*) Tacitus, *In primori Acie:* Et Aulus Gellius, lib. I. Cap. 18 *Varro in primore libro ſcripſit de ratione vocabulorum ſcitiſſimè.*

1193. *Inhorrebat rictum.*) Lucretius, lib. V. v. 1063.

—— *Magna moloſſûm*
Mollia ricta *fremunt.* ——

1193. *Frons tenta minebat.*) Id eſt, *Imminebat*, Lambinus, ut ſuprà, *Inclinata minent*, &c. Alii, *Meabat:* Id eſt, *Fluebat:* Abſurdè. Nam res tentæ non *fluunt*. Leg. igitur: *Micabat.* Hippocrates, δέρμα περὶ τὸ μέτωπον σκληρόν τε, ϗ παρατεταμένον· Celſus, lib. II. cap. 6. *Cutis circa frontem dura, & intenta.* Forſan etiam legi poteſt, *Minabat:* Ut enim Veteres *Minito*, ita forſan, *Mino:* Niſi alicui placeat, *Manebat*, id eſt, *Erat.* Rutgerſius denique, *Inhorreſcens rictum Frons tenta minabat.*

1194. *Nec nimio rigida*, &c.) Διεφθείροντο οἱ πλεῖστοι ἐνναταῖοι ϗ ἑβδομαῖοι ὑπὸ τȣ̃ ἐντὸς καύματος, Thucid. Lucretius autem, *Octavo* aut *Nono* die.

1197. *Quorum ſiquis, ut eſt*, &c.) Εἰ διαφύγοιεν ἐπικατιόντος τȣ̃ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν, ϗ ἑλκώσεώς τε αὐτῇ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης, ϗ διαῤῥοίας ἅμα ἀκράτȣ ἐπιπιπτȣ́σης, οἱ πολλοὶ ὕστερον διὰ τὴν ἀσθένειαν διεφθείροντο. Thucyd.

1198. *Nigra proluvie Alvi.*) vid. 1203. *Tetri ſanguinis acre profluvium.* Thucyd. διαῤῥοίας ἀκράτȣ (ſive ἀκρατȣ̃ς legas, perinde eſt: At διάῤῥοιαν ἄκρατον non ſincerum & purum, ſed vehemens, & immoderatum) Alvi profluvium interpreteris ἐπιπιπτȣ́σης.

1200. *Aut etiam multus capitis*, &c) Tres ſequentes verſus in Thucydide ne quæras, neque enim obſcure, quod vult *Lambinus*, exprimuntur: Atque ideo additos crediderim, ut *Acre profluvium tetri Sanguinis* explicetur.

1202. *Huc Hominis*, &c.) *Hâc* Faber, id eſt, ea parte per nares ſcilicet.

1203. *Profluvium porro*, &c.) Διεξῄει γὰρ διὰ παντὸς τȣ̃ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἱδρυθὲν κακόν· v. 1143. *Principio caput incenſum*, &c. ϗ εἴτις ἐκ τῶν μεγίστων (κινδύνων δηλονότι, Schol.) περιγένοιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτȣ̃ ἐπεσήμαινε, κατέσκηπτε γὰρ

ϗ

Exierat, tamen in nervos huic morbus & artus
Ibat, & in parteis genitaleis corporis ipſas.
Et graviter partim metuentes limina lethi
Vivebant ferro privati parte virili:
Et manibus ſine nonnulli pedibuſque manebant
In vita tamen, & perdebant lumina partim:
Uſqueadeo mortis metus his inceſſerat acer.
Atque etiam quoſdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque ſe poſſent cognoſcere ut ipſi.
  Multaque humi cùm inhumata jacerent corpora ſupra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul abſiliebat, ut acrem exiret odorem:
Aut, ubi guſtârat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temerè illis ſolibus ulla
Comparebat avis, nec noctibus ſæcla ferarum
Exibant ſylvis: Languebant pleraque morbo,
Et moriebantur; cùm primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus ægram.
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vaſta:
Nec ratio remedì communis certa dabatur:

Nam

καὶ εἰς τὰ Ἀιδοῖα, καὶ εἰς ἄκρας χεῖρας, καὶ πόδας· καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφυγον, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν· Thucyd.

1204. *Exierat profluvium Sanguinis.*) Sic v. 1215.

—— *Acrem* exiret *odorem.*

& lib. v.

—— Exibant *dentis adactus Jumenta.* virgilius,

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

1211. *Atque etiam quoſdam*, &c.) Τοὺς δὲ καὶ λήθη ἐλάμβανε παραυτίκα ἀναστάντας (ὑγιάναντας, Schol.) τῶν πάντων ὁμοίως, καὶ ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους. Thucyd.

1213. *Multaque humi cùm*, &c.) Τὰ ὄρνεα, καὶ τετράποδα, ὅσα ἀνθρώπων ἅπτεται πολλῶν ἀτάφων γιγνομένων, ἢ οὐ προσῄει, ἢ γευσάμενα διεφθείρετο. Thucyd.

1217. *Nec tamen omnium*, &c.) Τεκμήριον δὲ, (viz. modo dicta vere eſſe) τῶν μὲν τοιούτων ὀρνίθων ἐπίλειψις σαφὴς ἐγένετο, καὶ οὐκ ἑωρῶντο οὔτε ἄλλως, οὔτε περὶ τοιοῦτον οὐδέν. Thucyd.

1217. *Solibus.*) viz. Diebus: Macrobius olim *Sedibus*, at voci *Noctibus* in ſequenti verſu meliùs reſpondet vox *Solibus*, quamvis Alii legant, *Noxia ſæcla ferarum.*

1220. *Cum primis fida canum vis*, &c.) Οἱ δὲ κύνες μᾶλλον αἴσθησιν παρεῖχον τοῦ ἀποβαίνοντος διὰ τὸ συνδιαιτᾶσθαι. Thucyd.

1223. *Incomitata rapi*, &c.) Non agnoſcit Thucydides.

1224. *Nec ratio remedi*, &c.) Ἕν τε οὐδὲν κατέστη ἴαμα, ὡς εἰπεῖν ὅτι χρῆν προσφέροντας ὠφελεῖν, τὸ γὰρ τῷ ξυνενεγκὸν, ἄλλον τοῦτο ἔβλαπτε. Thucydid.

Nam quod alìs dederat vitaleis Aëris auras
Volvere in ore licere, & cœli templa tueri:
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.
Illud in his rebus miſerandum & magnopere unum
Ærumnabile erat, quòd, ubi ſe quiſque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut eſſet,
Deficiens animo mœſto cum corde jacebat
Funera reſpectans, animam & mittebat ibidem.
Idque vel in primis cumulabàt funere funus:
Quippe etenim nullo ceſſabant tempore apiſci
Ex aliis alios avidi contagia morbi:
Nam quicunque ſuos fugitabant viſere ad ægros,
Vitaï nimiùm cupidi, mortiſque timentes,
Pœnibat paullò poſt turpi morte malaque
Deſertos, opis experteis, incuria mactans,
Lanigeras tanquam pecudes, & bucera ſæcla.
Qui fuerant autem præſtò, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque laſſorum vox miſta voce querelæ.
Optimus hoc lethi genus ergo quiſque ſubibat:
Inque aliis alium populum ſepelire ſuorum
Certantes, lacrymis laſſi luctuque redibant.

Inde

1225. *Aëris aurás volvere, &c.)* Uno verbo *Vivere* eſt. Faber: *Cœli templa tueri:* Virgilius, Æn. 4.
——— *Tædet cœli convexa tueri.*

1228. *Illud in his rebus, &c.)* Δεινότατον δὲ παντὸς ἦν τοῦ κακοῦ ἥ τε ἀθυμία, ὁπότε τις αἴσθοιτο κάμνων, πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον εὐθὺς τραπόμενοι τῇ γνώμῃ πολλῷ μᾶλλον προΐεντο σφᾶς αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀντεῖχον. Thucyd.

1230. *Morti damnatus ut eſſet.)* Ut eſſet, *Quaſi* foret jam Orco addictus.

1233. *Idque vel inprimis*, Octo ſequentes verſus obſcurius: *Thucyd.* Ἕτερος ἀφ᾽ ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι, ὥσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον· καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον τοῦτο ἐνεποίει. Εἴτε γὰρ μὴ θέλοιεν δεδιότες ἀλλήλοις προσιέναι, ἀπώλλυντο ἐρῆμοι, καὶ οἰκίαι πολλαὶ ἐκενώθησαν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύσοντος. Rectiùs autem mutetur horum verſuum ordo.
Quippe etenim nullo, &c.
Ex aliis alios avidi, &c.
Idque vel imprimis cumulabat, &c.

1238. *Pœnibat.)* Punibat, Ita *Mari*, Muri: &c.

1241. *Qui fuerant præſto, &c.)* Εἴτε προσίοιεν διεφθείροντο, καὶ μάλιστα οἱ ἀρετῆς τι μεταποιούμενοι, αἰσχύνῃ γὰρ ἠφείδουν σφῶν αὐτῶν, ἐσιόντες παρὰ τοὺς φίλους.

1246. *Inque aliis alium, &c.)* Faber, *Inque aliis alius*, &c. Verborum enim conſecutio hæc eſſe debuit. *Alius in aliis*, *Alius porro in aliis populum*, ſeu [ingentem multitudinem ſuorum neceſſariorum, familiarum ſepelire certantes, lachrymis laſſi luctuque redibant. Breviter Thucyd. Ἐπεὶ καὶ τὰς (πρὸς τὰς, Schol.) ὀλοφύρσεις τῶν ἀπογι-

Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:
Nec poterat quiſquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Præterea, jam paſtor, & armentarius omnis,
Et robuſtus item curvi moderator aratri,
Languebant, penituſque caſis contruſa jacebant
Corpora, paupertate & morbo dedita morti.
Exanimis pueris ſuper exanimata parentum
Corpora nonnunquam poſſes retroque videre
Matribus, & patribus natos ſuperedere vitam:
Nec minimum partim ex agris ægroris in urbem
Confluxit, languens quem contulit Agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque quò mage eos tum
Confertos ita acervatim mors accumulabat.
Multa ſiti proſtrata viam per, proque voluta
Corpora ſilanos ad aquarum ſtrata jacebant,
Intercluſa anima nimia ab dulcidine aquaï.
Multaque per populi paſſim loca promta, viaſque;
Languida ſemianimo tum corpore membra videres,
Horrida pædore, & pannis cooperta perire
Corporis inluvie: Pellis ſuper oſſibus una,

Ulceribus

πογιγνομένων τελευτῶντες καὶ οἱ οἰκεῖοι ἐξεκαμνον, ὑπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ νικώμενοι.

1252. *Caſis contruſa.*) Rure, viz. Suprà, *funeſtos reddidit agros:* Et Lambinus fruſtra adducit iſta Thucyd. verba, ἐν καλύβαις διαιτωμένων.

1257. *Nec minimum partim*, &c.) Melius, *Nec* minimam partem *ex agris* ægroris *in urbem:* Ita, v.1130. *Pecubus balantibus ægror.* Ἐπίεσε δ' αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ, καὶ ἡ ξυγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἧσσον τοὺς ἐπελθόντας, οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ' ἐν καλύβαις πνιγηραῖς ὥρᾳ ἔτους διαιτωμένων ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἔκειντο. Thucyd.

1260. *Quò mage eos tum confertos.*) Lambinus. Alii, *Quò magis æſtu confectos:* Utraque lectio ex ipſis Thucyd. verbis modò adductis probari poteſt.

1262. *Multa ſiti proſtrata*, &c.) Καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο, καὶ περὶ τὰς κρήνας ἁπάσας ἡμιθνῆτες, τῇ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμίᾳ. Thucyd.

1263. *Silanos Aquarum.*) Κρήνας, Thucyd. Hyginus, Fab. 169. *Neptunus compreſſit Amymonen, pro quo beneficium ei tribuit, juſſitque ejus fuſcinam de petra educere, quam cum eduxiſſet, tres* Silani *ſequuti ſunt, qui ex Amymones nomine Amymonius fons appellatus eſt.* Celſus, lib. III. cap. 18. *Confert etiam aliquid ad Somnum* Silanus *juxtà cadens.*

1267. *Pannis cooperta.*) Nam pauperrimi Ruſtici ſeſe in urbem receperant.

Ulceribus tetris prope jam, sordique sepulta.
  Omnia denique sancta Deûm delubra replêrat
Corporibus mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus Cœlestum templa manebant:
Hospitibus loca quæ complerant Ædituentes.
Nec jam relligio Divûm, nec Numina magni
Pendebantur: Enim præsens Dolor exsuperabat.
  Nec mos ille Sepulturæ remanebat in urbe,
Ut priùs hic populus semper consuerat humari.
Perturbatus enim totus trepidabat, & unus
Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.
  Multaque vis subita, & paupertas horrida suasit.
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper instructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faceis, multo cum sanguine sæpe
Rixantes potiùs quàm corpora desererentur.

1270. *Omnia denique sancta*, &c.) Τὰ δὲ ἱερὰ ἐν οἷς ἐσκήνητο, νεκρῶν πλέα ἦν, αὐτοῦ ἐναποθνησκόντων. Thucyd.

1273. *Ædituentes.*) Æditui: Gellius, lib. III. cap. 10. Titus autem Lucretius in carmine suo pro *Æditui*s, *Ædituentes* appellat.

1274. *Nec jam Relligio*, &c.) Ὑπερβιαζομένου γὰρ τοῦ κακοῦ, οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες ὅ τι γένωνται, ἐς ὀλιγωρίαν ἐτράποντο, καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων ὁμοίως. Thucyd.

1276. *Nec Mos ille sepulturæ*, &c.) Νόμοι τε πάντες συνεταράχθησαν, οἷς ἐχρῶντο πρότερον περὶ τὰς ταφάς, ἔθαπτον δὲ ὡς ἕκαστος ἠδύνατο. Καὶ πολλοὶ εἰς ἀναισχύντους θήκας ἐτράποντο, σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, διὰ τὸ συχνοὺς ἤδη προτεθνάναι σφισιν, ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας, φθάσαντες τοὺς νήσαντας, οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ὑφῆπτον, οἱ δὲ, καιομένου ἄλλου, ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ὃν φέροιεν, ἀπῄεσαν. Thucyd.

1277. *Quo prius hic populus.*) Alii, *Quo pius*: Frustra: Nam Thucydides, οἷς πρότερον ἐχρῶντο.

Multa in hoc libro præclarè disputavit *Lucretius*, at excidit proposito; neque enim de Providentia opinionem, quam oppugnavit totis viribus, concussit; Sit omnis Meteorôn ratio perspicuè declarata, Tonitru, Fulgur, Fulmen, Terræ-motus explicentur, omnia denique agantur naturali ratione: At nulla unquam sine Domino, saltem Dominum ipsa Natura non respuit; Natura enim est ea brutæ materiæ particularum dispositio, quæ facit ut isti

isti oriantur effectus, quos vocamus naturales. Illa autem Dispositio, si casu inducta sit, non refutat, si prudentia sit constituta, confirmat Providentiam. Ita singulæ explicationes, Physicos delectare possunt, Atheos non juvant.

De Meteoris autem nemo accuratiùs collegit Veterum Philosophorum opiniones, nemo acutiùs exposuit; His pauca addiderunt recentiores Philosophi, non meliora; Et profectò ut hæc nostra ætas, ita plures post nostram memoriam nascentes (*Ista Vitruvius*) cum *Lucretio* videbuntur velut coram de Meteoris disputare.

De Terræ-motu, & Mari ea docet quæ res ipsa comprobat, nisi quòd quidam Terræ-motus (de quibus forsan aliquandò copiosè) vires Causarum, quas assignat, superare videantur.

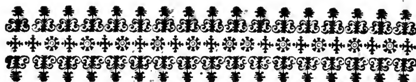
Ætna nobile est argumentum, sed difficile; & in hoc deficit Poëta; at de Nili incremento, de Avernis, & de Fontibus admirandis, tanquam ipsa Veritas loqueretur, differit: Id verò observandum, quòd de fabuloso Jovis Ammonis Fonte minùs satisfacit quippe melius naturam explicat *Lucretius*, quàm Fabulas.

De Magnete plura, quæ avidè legeremus, scripserat, si notæ fuissent Lapidis istius admirandi vires. Pestis & Morborum commoda explicatio: Thucydidem ita denique interpretatur; ut Vim illius Historici exprimat, augeat Majestatem: Neque ipsa Thucydidis narratio tam perspicua, aut tot ingenii luminibus distincta.

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX

INDEX VOCABULORUM.

Prior numerus librum: alter verò, vel alii, ad proximam usque lineolam libri versum significant: lineolæ autem libros distinguunt.

 auditis,

 canis,

Cymbala

in

 morbi

fœtida

 remit

fulgens

G

Gigantum

I.

 jacere

inſtigant

mortua

N.

ningunt-

Obbru-

P.

recta

* L 4

protra-

*M 3 reddant

respon-

fecre-

silentia

follicito

*O 2 tempus-

tolle-

vehe-

 Ver-

FINIS.

